

Digitales Brandenburg

hosted by Universitätsbibliothek Potsdam

Mishle

Euchel, Isaac Abraham

Oifibakh, 565 [1804 oder 1805]

ילשמ

urn:nbn:de:kobv:517-vlib-10285

משלי

עם

פירש"י, תרגום אשכנזי, וביאור

ולתיות בשלימות רב התועלת, נרפוס גם

ספר מכלל יופי

המפורסם בעוצם הלולו בפירושו המיוסר ע"פ דקרוק לשוננו הקדושה

ותוספת לקט שכחה

אשר הוסיף עליו לשלימת המלאכה החכם הנעלה

מתורר יעקב אבנדאנה זצ"ל

משלי א
משלי

שְׁלֹמֹה בְּיַד הַמֶּלֶךְ יִשְׂרָאֵל :

2 לְדַעַת הַכְּמָה וּמוֹסֵר
 לְהַבִּין אִמְרֵי בִּנְיָה :
 3 לְקַחַת מוֹסֵר הַשֶּׁבֶל
 צֶדֶק וּמוֹשָׁפֵט וּמִשְׁרִים :
 4 לְתַת לַפְתָּאִים עֲרֻמָּה
 לְנַעַר דַּעַת וּמוֹזִימָה :
 5 יִשְׁמַע חֶכֶם וַיּוֹסֶר לִקַּח
 וּנְבוֹן תַּחְבְּלוֹת יִקְנֶה :
 6 לְהַבִּין מִשְׁרַל וּמְלִיצָה
 דְּבָרֵי חֲכָמִים וְחִידוֹתָם :
 7 יִרְאֵת יְהוָה רֵאשִׁית דַּעַת
 חֲכָמָה וּמוֹסֵר אֱוִילִים בָּזוּ :

א (א) משלי כל
 דבריו
 דיגמא ומשלים משל
 החורה באשה טובה
 ומשל ע"א מעובדי
 כוכבים באשה זונה :
 (ב) לדעת חכמה
 ומוסר . המשלים
 האלו אמר להודיע
 לבריות (חכמה
 ומוסר) שיהו עמלי'
 בתור' . שהיא חכמה
 ומוסר ובינה : (ג)
 צדק ומושפט ומושר'
 צדק נדקה מן המעט
 ומשפ' לשפוט אמת .
 ומשרים היא הפשר'
 דרך חלק ומישור שזה
 לזה ולזה : (ד) לתת
 לפתאים ערמה .
 משלי' או אמר קהלת
 לקנות הפתאים
 ערמה . לנער
 דעת וזגס' לנער
 המנוער מכל שלא
 למד עדיין כלום .
 מוסיפה מחשב' ענה :
 (ה) ישמע חכם
 המשלי' הללו ומוסר
 על חכמתו : לקח .

למוד : חכם . זה בעל שמועה : וכבון . מוסיף על ידיעת חכם שידע להבין דבר מתוך
 דבר ומוסיף על שמועה : (ו) להבין משל ומליצה . שיתכונן להבין במקראות שני
 הדרכים המשל והמליצה שיבינו את מה המשיל למליצה . ואף מן המליצה לא יסירו לבס
 שגם היא נריכה להבין כשאמר להגילך מאשה זרה וככרי' על ע"א מעובדי כוכבים
 כאמר הרי המשל , ואף המליצה שהוכיח משלו בלשון אשה הבן בה והזהר מאשה זרה ,
 (ס"א זונה) : דברי חכמים וחידותם . דורשי רשומות מקרא מלא ומוסר רמו דמיון וחידה :
 (ז) יראת ה' ראשית דעת . ע"כ פיר' לצורך מה עשה שלמה הספר הזה ועתה מתחיל
 הספר (ס"א) יראת השם ראשית דעת . היא תרומ' עיקר הדעת והיא תהי' לך הראשונה
 לדעת

מכלל יופי

(ג) השֶׁבֶל יוקור : (ח) לִקַּח ענין המדע , תַּחְבְּלוֹת , עצות ומחשבות שאדם
 מתהפך בלבו בתחבולותיו בהם לבחור הישרה : (ו) מִשְׁרַל , ענינו דמות דבר אל דבר ויש
 בו גם כן דברים סתומים : וּמְלִיצָה , ענינו תוכן דבר והטענה : וְחִידוֹתָם ,
 ענינו דבר סתום שיבינו המבינים דבר אחר מתוך אותו הדבר
 (ט) לויח

משלי א

שפריכע

- 1 שלמה'ס זאָהנס דוד קעניגעס אין ישראל .
- 2 צור ערקענטנים דער ווייזהייט אונד זיטטנלעהרע , צור ערגרינדונג דער אויסשפריכע דער פֿרוננפֿט ;
- 3 צור ערלאַנגונג פֿרוננפֿטיג ציכט , ביליגקייט , אורטייל אונד רעכטשאַפֿנהייט .
- 4 דיא אונבזאָנענען אויף איברלעגונג , דען יונגלינג אויף קענטנים אונד פֿאַרויכט צו פֿיהרן .
- 5 אויך דער ווייזע ווירד זיא הערן אונד אן קענטנים צו נעהמן , דער פֿרשטענדיגע אויף ראַהט=שלעגע גלאַנג ;
- 6 דענק=אונד זיטטנ=שפריכע , וואַרטע דער ווייזן אונד איהע רעהטול פֿרשטענדיך פֿאַרצוטראַגן .
- 7 עהרפֿורכט פֿאַר דעם עוויגן איזט אַללס וויסנס אַנפֿאַנג . פֿרקעהרטע גמיהטר פֿר=אַכטן ווייזדייט אונד צוכט .

באור ב

א (א) הפסוק הזה הוא כולל

הספר ושם מקברו מי ומה היה , ואיכנו דבוק לגוף הספר . באור שם משלי ככל נזכר במבוא הספר : (ב) עד פסוק זה הוא שער הספר ונזכרו בו תועלותיו לכל כתה וכתה מבני אדם אשר יתחלב עליו . וכל תחלה על אותה הכת אשר אנשיה צוערים בעם אשר לא ילעו כי יש חכמה בארץ והם חסרי הדעת ואמר לדעת חכמה ומוסר , ואחר כן דבר על האנשים אשר ידעו כי יש חכמה וכי כגבנו דרכיה לתועלת האדם אמנם מסבת העצלות או השרירות משליכים

אותה אחרי גיוס ואיכס פונים על דרכיה , וכנגדם אמר להבין אמרי בינה , וההבנה היא לתכלי' צדק המחשב' : (ג) דבר כנגד הכת היודע' חכמה ומבינת אמרי בינה אמנם אינה בעלת מעשים טובים המתוקנים אחרי מוסר ההשכל וכנגדם אמר לקחה מוסר השכל , ואחרי זאת דבר על הסגולות אשר נסתעפות בסבת מוסר ההשכל , וזה צדק משפט ומשרים שתי מדרגות מעשיות ואחת שכלית ר"ל המשפט , והוא גדר השכלי להבחין בין האמת והשקר והטוב והרע , ובסבתו יעשה האדם משרים , דברים אשר יאותו מוסר היושר , או צדק כאשר יאות מוסר בחירת היותר טוב אף שנספאת הדין יתכן לעשותו באופן אחר : (ד) מלבד אותן התועלות הנזכרות יועילו המשלים גם להעיר לבב הפחאים ההולכים וטועים באכזריות מבלי שום לב על חקם אשר שם חוק להם הנורא , ומבלאים זמנם בהבלים מבלי דעת , ולתת להם ערמה והיא ההתבוננת בדרכיהם למען דעת בחור הדרך היאות להם . ולנער אשר לא הלך עדן בדרכי החכמה והמוסר , דעה ומזומה : (ועיין מה שכתב רע"ר יואל ברי"ל על שורש פחה במאסף (תקמ"ד דף כ"ה) : (ה) גם יתכנו המשלים האלה לחכמים , כי החכם בהיות לפנניו קבון משלים כאלה הנרשמים מאיש חכם אשר היה לפניו , ידע להשתמש בהם כל פעם לפי הענין ויוסיף לקח לו ולולתו : ואיש נבון ילמוד מהם תחבולות ועצמות חדשות , וידע גם : (ו) להבין משל ומליצה דברי חכמים וחרוחרם , להסבירם ולהבינם לזולתו . וגדרי השמות הנאות נכתובים האלה מנאריים בהקדמת הספר : (ז) וראת ה' ואשית דעה , מדרך הסופרים והמעתיקים חדשות מייסנות להניג בראש ספריהם וליכיה אחת (אוחטטח) הכוללת רוב הענין אשר ישמו לב עליו , כאשר לאינו ביחוד בדברי שלמה בקהלת באמרו בראשית ספרו הכל הבלים הוא מדבר מהבלי העולם וקמטיו , וכך פה הניג המליצה הזאת בראש ספרו להורות כי כל המשלים והמליצות הנאות בספר הזה ילכו ויסובו על יראת ה' כי היא ראשית דעת ואם

8 לדעת, לפני חכמתך
 הקדם ליראה את
 יונדך והיא תתן
 בלבך לעסוק בחכמה
 9 ונדעת כי האוילים
 אשר אינם יראים
 את ה' הם בזים את
 החכמ' ואת המוסר:
 10 (ח) שמע בני מוסר
 אביך . מה שנתן
 הקב"ה למשה בכת'
 ועל פה : אמך .
 11 אימתך כנסת
 ישראל כמו (יצחקאל
 י"ט) מה אמך
 לבית' והם דברי
 סופרים שחדשו
 והוסיפו ועשו סייג'
 לתורה : (ט) לוית
 חן . חבור של חן הם
 לראשך כלומר התור'
 והמוסר יהיו לראשך
 לוית חן וכענקים

שִׁמְעוּ בְּנֵי מוֹסֵר אָבִיךָ
 וְאַל־תִּטְּשׁוּ תוֹרַת אִמְךָ :
 כִּי לֹוִית חֵן יֵהֶם לְרֵאשֶׁךָ
 וְעֲנָקִים לְגִרְגְרֹתֶיךָ :
 בְּנֵי אִם יִפְתּוּךָ חַטָּאִים אֶל־תֵּבֵא :
 אִם־יֹאמְרוּ לָכֶה אֶתְנוּ
 נֶאֱרָךְ בְּהַלְדָם נִצְפְּנָה לְנִקְי חָנָם :
 נִבְלָעִם כִּשְׂאוֹל חַיִּים
 וְתַמְיָמִים בְּיֹרְדֵי בּוֹר :
 כָּר־חֹזֶן יִקָּר נִמְצָא
 נִמְלֵא בְּתִינוּ שָׁלָל :

גורלך

של עדי זהב יהיו : לגרגרתך . לזוארך , ועל שם שהקנה עשויה טבעות טבעות קורא
 הצואר בל"ר : (י) חטאים . חוטאים : אל תבא . אל תאבה להם : (יא) נארצה לדם . לשפוך
 דם : נצפנה ל' מאר' . נצפנה לבקי חנם . הכתוב אומר שנפנתם לבקי חנם הוא : (יב)
 נבלעם לבקיי' כשה' חיים כשאויל הכולע כל גוף שלם : ותמימי' . אינו לשון צדיקי' . אלא
 מלשון שלמי' ככלעי' כשהם שלמים כאדם היורד בתוך הבור כשהוא שלם כלומר בעודם
 בעשרם נהרגם וכירש נכסיהם :

באור

אין יראה אין חכמה ואם אין חכמה אין יראה , אמנם האוילים מפאת שאין יראתם
 יראה פנימית ויראת הרוממו' בוו חכמה ומוסר , וכשחתו בין ביראה בין בחכמה :
 (ח) בני , זה התחלת הספר והוא הולך ובא עד פרשה יו"ד בדברי מוסר בסגנון אחד ,
 ובפרשיות האלה אך מעטים המה המשלים , כי הרוב המה מליצות כמשכחות על ענין אחד
 כמו אזהרת החמדה והניאוף וכיוצא בהנה , ומוסר לדעת שומר

מכלל יופי

(ט) לוית , ענין חבור ודבוק : לגרגרתך , נכפלה בו הפ"א : (י) אל תבא ,
 שרשו אבה והאל"ף תמורת ה"א ופ"א הפועל בעלם וענינו ענין רצון ותאוה :
 (יא) נצפנה וכן יצפנו פעלים יוצאים . והרי"קם פירשם פעלים עומדים :
 (יב) ותמימים , י"מ אותו מענין השלמת הגוף כמו נבלעם כשאויל חיים . וי"מ אותו
 מענין השלמת הדעות כי על הישרי' והתמימים הם שואבים ללבדם : (יז) מוורה

- 8 מיין זאָהן! מערק אויף דיא לעהרע דיינס פֿאַטערס , פֿרנאָבלעסיגע דיינר מוטטר אונטרריכט ניכט .
- 9 זיין זינר דיינס הויפטע צירליכס דיאָרעם , פֿרעכטיגס גשמידע דיינס האַלזע .
- 10 מיין זאָהן! ווען זינר דיק בטעהרען וואַללן , גיב איהנן קיין גהער .
- 11 ווען זיין זאָהן : „ געהע מיט אונס , וויר וואַללן „ אויף ברוט לויין , יענן ווערהרלאָזן אָהנע „ גפֿאַהר נאָכשטעללן ,
- 12 „ וואַללן וויא דיא העללע לעבענדיג זיין פֿרשלינגן , „ גאַנץ אונר גאַר אַלס פֿעהרן זיין אין דיא גרופֿט ;
- 13 „ וויר פֿינרן דאָן שעטצבאַהרס גוט , „ פֿיללן אַונרע הייר מיט בייטע ;

שמור החכמה ואודותיה ולכן זיינתי בהעתקתי אשכנזית כל פעם פירוד הענין בסימני הפרוד . כזה : * * * ורבי מנחם המאירי ז"ל קדמני בדבר הזה וחלק הפרשיות לחלקי קטנים : מוסר אביך , האזהרה הראשונה היא אל הנער לבנתי שליך אחרי גיוו מוסר אבותיו , כי המה היועבי' התמימים אשר לאדם , וכל מגמתם להטיב את מדות צניהם , ואם גם הם צענמס הולכי עקלקלות , בכל זאת יאבו שיהיו צניהם שלמים ; והזהיר מאוד על שמירת המוסר הזה כי הוא עושה רושם וכשאר תקוע בלב כל ימי החיים . ומה גדול תועלת החינוך כראוי , כי עד זקנה ועד שיבה יכירו וידעו כל רואי האדם בהשקפה ראשונה דרך חנוכו בנערותו ; ולואת אמר , פסוק : (ט) כי לויח חן וכו' , לומר מוסר האבות הוא כמו העטרות והכתרים על ראשי המלכים והשרים אשר כל רואיהם (אף אם לא יכירו אותם) ידעו כי ככבדים וכנדיים המה . וטעם לויח משרש לוח הוכח בלשון עבר על דבר הדבוק לעצם מה על דרך מקריי (חקלידענטזויט) כמו ונלוו עליך , הפעם ילוח אישי , כמער איש וליוח וממנו כל הלואת הממון . והלויית האורחים , ומה העטור והעטוף והגור הכתון לבני ולקשט . והסתכל מאוד בשרשים כאלה ודרך הסתעפתן ליונקות הגבה יתראה נועם הלשון , אמנם אין כאן מקומו : (י) בני , האזהרה היא על חמדת הממון , ומורה פה כבלת החומדים וסבלותם כי סופם לנפול ברשת זו עמנו לאחרים , והנה אם יפתוך החטאים , להתחיל בדבר קטן לעמוד על ממון ריעיד , שכן דרך המסיתים לדבר על הלבו ולהורות קלות המטא ושלין מקום להכשל בו , אל האבה אל תשמע אליהם . (יא) אם יאמרו לכה וכו' , הנה הורה פה את דרך המסיתים המדיחים את הנער ללכת בדרכם הרע . נצפנה לנקי חנם , אלו היה פי' נקי כמו נקי כפים (אונטוואַדיג) כאשר פירשוהו כל המפרשים תשחת מליכת המלך , כי מזה חסר לב אשר ידיח את זולתו לארוב לדם רעהו ויסמוך אליו שהוא נקי וצדיק . ? הלא בואת יפעול בלבו התפעלויות הרחמים לבנתי שלוח בו יד ? ורש"י ז"ל הרגיש בזה ולכן כתב , הכתוב אמר שפנתם לנקי חנם . אמנם לדעתו פי' תבת נקי הוא כאלו שאומר יבא פלוגי נקי מנכסיו , (ועער , זעדיג) והמסיתים מחזיקים את לב הניסת לאמור , אל תירא כי איש אשר נארוכה לו הוא הולך נקי בלי כלי זיין ואין בו כח לעמוד כנגדו ולכן תרגמתיו (ווערהוואַס) . וטעם חנם הוא מוסב על המסיתים שהם אומרים להניסת , נעמוד על דם ריעינו בלי יראת העונש , כי הוא לא יעמוד כנגדו וטעם שהוא נקי , וגם מעוכש הבית דין לא נפחד , כי מעשכולא ידע לאיש כל ימי עולם . (יב) נבלעם כשאויל חיים כשאויל הכולע כל גוף שלם ואינו כשאר ממנו רושם על הארץ , וערך הכתוב הוא , נבלעם כשאויל חיים

ו — חמישים כוורדי בור , וטעם חמישים אינו לשון נדיקים כי אם מלשון שלמים (מלשון הרש"י) וכן תרגמתי בל"א (גאנץ אונגדגהר) . וזה להסיר מלב הניסת הפחד , כי יבטיחו להעביר את הגנול מעל הארץ מבלי ידע בו איש מה היה לו : (יג) המסיתים ידברו מתועלת מעשיהם ואת הטוב אשר ישיגו בסנתם :

14 גורלך תפיל בתוכנו
 כים אחד יהיה לכלנו :
 15 בני אל תלך בדרך אתם
 מנע רגלך מנתיבתם :
 16 כי רגליהם לרע ירוצו
 וימהרו לשפך דם :
 17 ביהנם מזורה הרשת
 בעיני כל בעל בנה :
 18 והם לדמם יארבו
 יצפנו לנפשתם :
 19 כן ארחות כל בוצע בצע
 את נפש בעליו יקה :
 20 חכמורת בחוץ תרנה
 ברחבורת תתן קוליה :
 21 בראש המיות תקראי בפתחי
 שערים בעיר אמריה תאמר :
 22 עדרמתי פתים תאהבו פתי

(יד) גורלך תפיל בתוכנו . אס תרנה תחלוק או אס תרנה יהיה בשותפות : כים אחד יהיה לכלנו . ביחד : (טו) לרע ירוצו . לרעת עצמ' הם רני' ואינם יודעי' לתת לב לדב' : (יז) כי חנם מזורה הרשת . כי העופות הרואות חטאי' וקטני' מזורים על הרשת חנם הוא בעיניהם שאינם מכירים אל מה הוא צורת ויורדין בה ואוכלין : (יח) והם לדמם יארבו . והצידי' יארבו לדמם של עופות : (יט) כן ארחות כל בוצ' בצע גולה נאה ונאמד' היא לו וכן היא לו . וסופו את נפש בעליו יקה . נפש עצמו שבעה עכשוו בעל המון שגול מחירו : (כ) חכמת בחון תרונה . הרי חכמותיה של תורה בחוכמותיה תעוק' להזהירכם לסור אליהם ומה הן חוכמותיה בתי מדרשות : ברחבות . במקום שמרביין אותה כך דרש רבי תנחומא : (כא) בראש הומי' תקרא במקום שהיא נשמעת ונכרות שם היא קורא' ואומרת ענין של מטה עד מתי פתאים וכו' : בפתחי שערי' הם מקום ישיבת הזקנים : (כב) פתאים המתפתים ע' ימסיתים ומיני' : תאהבו פתי הסתה שם דבר לפתיות כמו כלי , קרי , שפי : (כד) נטיתי

מכלל יופי

(יז) מזורה , היה ראוי להיות כמורה בדגש בפלס מנלה לזו הריש : כל בעל בנה , פירושו כל צפור בעל כנף : (כ) חכמות , שם , פירושו כל חכמה וחכמ' כי תרונה ליחד' : בחוץ , פירושו שוק : הרנה , ענין הכרה ופירושו כל א' וא' מהחכמות תרנה :

ובמכלל

וְלִצְיִים לְצֹן חָמְרוּ לָהֶם
וְכִסְיֵיהֶם יִשְׁנְאוּ דַעַת :

(כד) נטיתי ידי -
לרמוז להם לסוד
אלי כאדם המרמוז
למכירו בידו וכוסה
ידו אליו לסוד אליו :

23 תָּשְׁבוּ לְתוֹכְחָתִי הִנֵּה אֲבִיעָה
לְכֶם רוּחִי אֹדִיעָה דְבַרִּי אֶתְכֶם :

(כה) ותפרעו -
ותבטלו כל ענתי -
שיענתי לגדל אתכם
בעולם : (כו)

24 יַעַן קָרָאתִי וְהִתְמַאֲנִי

כשואה - כענן העול
פתאום - כסופה
טורביליאן בלע"ז :

נְטִיתִי יָדַי וְאִין מִקְשִׁיב :

(כז) יאתה יבא -
(כח) ישקרנני -

25 וְהִתְפָּרַעוּ כָּל-עֲצָתִי

יבקשוני : מפרי
דרכם הפירות
שאוכלים בקייהם
בנרות המונחת
אחם והקרן שמורה
להם בגיהנם :

וְתוֹכְחָתִי לֹא אֲבִיתֶם :

26 גַּם-אֲנִי בְּאִדְכֶם אֶשְׁחַק

אֶלְעַג בָּבֹא פְּהַדְכֶם :

27 בָּבֹא כְּשֹׂאוֹהַי פְּהַדְכֶם יִתִּיר

באור

וְאִדְכֶם כְּסוּפָה יֵאָתֶר

בָּבֹא עֲלֵיכֶם צָרָה וְצוּקָה :

(כב) לציום הוא
ההמון עם הפחותי
והריקנים (דער
פעבל) וכן פי'
השם הזה ע"פ הרוב:
(כג) חשבו
לחובחתי הגה
אביעה לכם רוחי

28 אִזּוּ יִקְרָאֲנִי וְלֹא אֶעֱנֶה

יִשְׁחַרְרְנִי וְלֹא יִמְצָאֲנִי :

29 תַּחַת כִּי-שְׁנָאוּ דַעַת

ויראת

דכה להורו' בזה כי נקל הוא לאדם להשיג חכמה אם נכנס חפצה ובלב שלם יפן איה, ואמר :
בזמן שתשובו לתוכחתי , ותשימו עליכם בכל לבכם לשמוע דברי , אז אביעה לכם רוחי
יעבדו תורותי ולמודי לכם כאלו יזובו ממקור מים חיים : (כד) נטיתי

תוספות באור

אל המובל כחל לשון כמו בוצע בוצע גוכל לשמש את השם הזה לשני פנים , א' לחוק עבד
החלק הראשון , וב' לבאר את הענין בחלק השני וזה משגלת לשון עבר - ושמו זה הכלל .

מכלל יופי

במשקל התאר בשקל מרי : (כג) אביעה ,
נקרא הדבור בל' הזה לפי שהוא יוצא מהפה
כמים

23 „אלכרנהייט ליבן, איהר שפעטטר אן שפעטטרייא
 „גפאללן פֿינדן, איהר טאָהרן קענטניסע האַססן?
 „ווענדט אייך צו מיינר אונטרווייונג, מיין גייסט
 „זאלל אייך צו שטרעמן, מיינע לעהרן וויל איך
 „אייך מיטטהיילן.
 24 „איך רופֿע אייך צו, איהר הערט ניכט —
 „ביטע אייך מיינע האַנד, נימאָנד אַכטט עס;
 25 „איהר פֿרווערפֿט אללע מיינע ראַהטשלעגע,
 „וואַללט מיינע צורעכטווייונג ניכט —
 26 „וואַלאַן! זאָ פֿרייאַ איך מיך אויך איירס פֿאללעס,
 „שפּאַטטע איירר ווען אַנגסט אייך איברפֿעללט.
 27 „ווען אַנגסט וויא דאָנגר=וועטטר איבר אייך טאַכט,
 „עלענד וויא ווירבל=ווירנד דאָהער בריווט,
 „ווען לייך אונד דראַנגואַל איבר אייך וויטהן.
 28 „איהר ווערדט דאָן מיך רופֿן, איך אַנט=
 „וואַרטע ניכט — ווערדט מיר פֿלעהען —
 „פֿרגעבנס — איהר פֿינדט קיין גהער.
 29 „צור שטראַפֿע דאָס זיא קענטניסע האַססן,
 אן

(כד) גטיות ידיו לפי
 דעת רש"י שכתב,
 לרמוז להס לבא אלי
 כאדם המרמוז לקבירו
 בידו וכו' ידו אליו
 לסור אליו, יהיה
 תרגומו (אזיך האַבע
 אזיך אַיט דער האַנד
 גווינקט); ולדעת רבי
 מנחם המאירי שכתב,
 שנתתי יד לקבל אתכם,
 והאָבן ישיית שכתב:
 ובקשתי לעזרכס
 במעשה ולכנות ידי
 להחזיק בכם יהי
 תרגומו (דיז האַנד
 ביטן) וכן תרגמתיו
 בל"א ולהכעיס המליצה
 לא שמרתי הזמן העבר
 בל"ק. והשרש נטה
 יש לו טעמים רבים לפי
 ענינו, ולפי המלות
 הסמוכות אליו,
 לפעמים יתורגם

(ווינקן) לפעמים (ביגן, נייגן) ולפעמים (חבנייגן, חבווייבן) אמנם אין כאן מקום
 לביאורים כאלה: (כה) והפרעו, שרשו פרע טעמו ראשון נסיגת אחר, ויזוה למפרע
 בלח"ל, והתשלומין הנקרא' פרעון נגזר מזה, לפי שהיא השבת הדב' או הגמול לבעלו הראשון,
 וטעמו השני הוא מריז וזיטול כמו כי פרוע, ויזוה בפרוע פרעוה כאשר תרגמו הרמב"ם
 ז"ל (נדרים וכו'), וכאן טעמו המריז והביטול, לכן מתורגם (פֿרווערפֿט). (כו) גם
 אני, החכמה מדברת כאיש נקס המשמש בכפול אויביו, אכן לא זה נקמה המדה הגרועה
 כאשר ידענוה אכחנו, כי אם מנד תולדות החכמה לעזור כל זמן שמגמת האדם להדבק בה,
 אמנם בהשליכו את מוענותיה אחריו גיוו כל זמן שהו' הולך בצרירות לבו והשעה משקפת
 לו, ובגד לו יסן אליה ויבקש ממנה עזר, או לא תוכל להצילו ועומדת מרחוק. והמשכיל
 יבין את נועם המליצה בפרשה הזאת איך הציג המלך את החכמה תחלה כקוראת בחוכות
 לבקש את האדם להתחבר אליה, ושם בפיה גם הדברים לאמור: חשבו לחוכחתי אף
 שורית' בן, עוד עודכי, עומד לעזר לכם, עוד אביעה לכם רוחי, ואחר כל זאת, ספר
 את המאורעות אשר יארעו אל הכסילים, וחכמה מרחוק רואה את השממה והאבוד, ואינה
 כוטה יד לעזר: (כח) ישחרגני הסיפוש והנקשה בעמל וטורח נקרא בלשון עבר שחר
 כמו, ושב וישחרו אל (תלים ע"ח) והטית און לקבל תפלת המתפלל יקרא מצא, כמו
 דרשו ה' בהמצאו (ישעי' כ"ה). (כט) תחת, הכתוב הזה דבוק לשני פסוקים
 שלאחריו

במים מהמקור: רוחי, פירוש דברי כי הדבור ונא מהפה ברוח והכל ויש לפרש רוחי רכובי:
 (כה) ותפֿרעו, ענינו הריחוק והביטול. ויש מפרשים אותו מדברי רבותינו ז"ל
 הקורא את המגלה למפרע כלומר השבת הדבור לאחור וההפך:
 (כו) בֿישָׁאָה, ענין שממה וי"ל ענין המיה: יֿאָתָה, כנוע האלף: (כח) אָז יֿקָרְאוּנִי,
 נא בתיקפת נון עם הכנוי

דיעה
בכם:

את
ואמר:
רוסי

ק
כלל

וירארת יהוה לא בחרו :

(לב) משובת פתים.

לא אבו לעצתי

את אשר לבס שונב :

נאצו בל תוכחתי :

ושלות כסילי

ויאכלו מפרי דרכם

תאבדם לפי שרואי

וממעצתי הם ישבעו :

הרשעים מכליחים

כי משובת פתים תהרגם

כדבקים ברעת

ושלות כסילים תאבדם :

ואינם חוזרין :

ושמע לי ישכן בטח

(לג) ישכן בטח

ושאנן מפחד רעה :

צעולם הזה : ושאנן

ב

בני אם תקח אמרי

לעולם הנא : מפחד

ומצותי תצפן אתך :

רעה : מדינה של

להקשיב לחכמה אונך

גיהנם : ושאנן

תטור לבך לתבונה :

ויהי שליו ושקט

כי אם לבינה תקרא

ושאנן לשון עתיד

לתבונה תתן קולך :

לכן נקוד פתח :

אם תבקשנה ככסף

ב (א) בני אם

וכמטמנים תחפשנה :

תקח אמרי

אז תבין יראת יהוה

בני תהיה : אם תקח

ודעת אלהים תמצא :

אמרי : (ב) להקשיב

כי יהוה יתן חכמה

לחכמה : לעסוק

מפיו דעת ותבונה :

בתורה : (ו) כי ה'

יצפון

יתן חכמה הא למדת

מכלל יופי

וכן ישחזכני

ימלאוכני : ובסיומן

מ"ג לא כשתתק עם

שוא הבון פתח אחר

התנועה הגדול' וכן

ישחזכני ימלאוכני :

(לב) כי משובת

פתאים , ענין

המרד ולדעת זה

ושלות ענינו שגגה

ותרנו' שגגה שלותא

ויש מפרשים ענין

השקט והנחה כמו

שאמר ושלות כסילים

תאבדם ויהיה בשלות כמשמעו : (לג) וישאנן , פועל עבר כי הוא פתח וגם פא הסועל פתח זהס ע"פ המוסר' ארבע' וזה אסד מהס וענינו ענין השקט ושלוה : ודעת

משלי א ב

באור ו

30 "אן גאָטטספֿורכט קיינן גפֿאלן האָבן ,
 "מיינן ראהט ניכט וואָללטן ,
 "אלל מיינע אונטרווייזונג פֿראַכטעטן ;
 31 "מעגן זיא נון דיא פֿרוכט איהרס וואַנדלס גניסן ,
 "אן איהרן ראַטהשלעגן זיך לאָבן .
 32 "דער טהאַרן איברמוטה טעדטעט זיא ,
 "דער גראַסשפרעכר זעליגקייט ריכטעט זיא צו
 "גרונדע .
 33 "ווער אַבר מיר גהאַרעט ווירד זיכר רוהן ,
 "פֿרייא אונד פֿורכט-לאָז פֿאַר בעזר אַהנדונג "

שלאַחריי , ושעורו
 תחת כי שנאו דעת
 ויראת ה' לא בחרו ,
 יאכלו מפרי דרכם ;
 תחת לא אבו לעצתי
 נאצו כל תוכחתי ,
 ממועצותיהם ישבעו :
 (לב) כי משובת וגו' ,
 דרך המליץ להניג בסוף
 כל פרשה מליצה אחת
 כללית על כל אשר דבר
 מקדם , ואמר כי מנד
 תולדת משובת הפתי
 ושלות הכסיל, להאזיב ;
 ומתולדת שומע החכמי ,
 לשכון בטח . וטעם
 משובת השקט ושירת
 הלב , וכן יתבאר ברוב
 מקומותיו בכתובים .
ב (א) בני, התוכחה
 לשום לב אל החכמה
 כי היא מישרת את הלב
 ומשרשת את היראה
 הפנימית ומחלת טובה
 כנחית , והנה הזכיר
 מאוד על אהבת החכמה
 מפאת טובתה , ולא
 למען התגדל בה בעיני
 הנריות לכן אמר
 ומצותי הצפון אתך
 כלומר לקחת אותם
 בלב (רעכט
 בהערליגן) : (ג)
 לחבונה תהן קולך ,

ב

1 מיין זאָהן ! ווען דוא מיינע לעהרע אַננימסט ,
 מייני גבאָטע אים איננרן בוואַהרסט ;
 2 דיין אָהר אויף ווייוהייט האַרעט ,
 דיין הערץ צור פֿרונפֿט זיך לענקט !
 3 איממר נאָך פֿרונפֿט שטרעכסט ,
 שטעטס איהרר לעהרע בייאפֿאל גיבסט .
 4 וויא זילבר זיא אויפֿזוכסט ,
 וויא אום קעסטליכס ערץ נאָך איהר גרעכסט ;
 5 דאָן בגרייפֿסט דוא וואַס גאָטטספֿורכט הייסט ,
 ערלאַנגסט ערקענטנים גאָטטעס .
 6 [דען דער עוויגע גיבט ווייוהייט ,
 אַויס זיינם מונדע שטרעמט קענטנים אונד
 פֿרונפֿט ;

ער

שתסכים עמה (איהר בייאפֿען געבן) כיוזו מדרך המסכימים על דבר אשר יעב
 בעיניהם להרים קולם ע"י ההתפעלויות הפנימיות אשר יעוררו את הגיל . והא לך כלל
 נתן קול יונח בלשון עברי על הרמת הקול ע"י התפעלויות פנימיות אס לשמחה ואס
 לזער . כמו ויחננו את קולם ויבכו (במדבר י"ד א') , וכן מבין עפאים יחננו קול
 (תליס ק"ד י"ג) וכן וחבונה תהן קולה (משלי ס' א') שביאורו שהיא נושאת קול
 תוכחה , אמנס פעולת נתן קול עס מלת היחס לגבול שאליו כמו שכתוב כאן לחבונה
 תהן קולך פירושו הסכמה בגב ע"י ההתפעלויות הפנימות מנד משפט השכל . (ו) הוא
 מאמר מוסגר , לומר כי החכמה
 אסחיה

ב (ה) ודעת אלהים, שס :

(ז) תגשיה , שרשו ישה והיוד למד הפועל ונקראת התורה והחכמה ומעשה הטוב והישר
 תושיה לפי שהיא כמצאת לעולם כי כל היישים יחסרו ויחזרו לאין והתורה
 והחכמה תעמוד בימותה כל ימי עד : (יא) חנצרכה

פתח

7 לקנותה: (ז) יצפון
 לישרי' תושיה. גכזה
 הקב"ה אכלו כ"ז
 דורות על שנתנה
 8 לדור המדבר ומגן
 להולכיתם. (י) יצפון
 מגן להולכי תם)
 כלומר והיא תהיה
 9 לך למגן: (ח) לנכור
 ארסות משפט. שעל
 *דהינכרו ארס' משפט
 והוא דרך פסידיו
 ישמר שלא יכשלו:
 10 (ט) אזהרתן יראת
 ה'. מוסר על עיני
 של מעלה שאמר
 11 אם לבינה תקרא:
 (יא) מנימה תשמר
 עליך. התורה
 תשמור עליך: (יב)
 12 מאיש מדבר
 תהפכות. הם
 המהפכין את הדבר:
 (טו) כלזים
 13 צמגלות'. כל לשון
 כלז' עקמימות
 הוא שכל מקו' הוא
 סמוך לעקש ועקש
 14 הוא ל' עקוס כמו
 שב' (ישעיה מ"ב)
 ומעקשים למיטור:
 וכלז' צמגלותם
 15 הם עקומי' בדרכיה'
 המקולקלים: (טז)
 מואשה זרה. שלא
 דבר אלא על
 16 המנאפת ממש כי
 מה שבה של תורה
 שאמר כאן להגילך
 מואשה זרה ולא
 מעבירה אחר' לא זו
 17 פריקת עול של כל
 המצות: (יז) כי
 שמה אל מות ביתה.
 18 מוסף על להגילך וגו'
 כי תבא אל ביתה

7 וצפון לישרים תושירה יצפון קרי
 8 מגן להלכי תם:
 9 לנצד ארחות משפט
 10 ודרך חסידו ישמר: חסידיו קרי
 11 אז תבין צדק ומשפט
 12 ומישרים כל מעגל טוב:
 13 כי תבוא חכמה בלבך
 14 ודעת לנפשך ינעם:
 15 מזמרה תשמר עליך
 16 תבונה תנצרכה:
 17 להצילך מדרך רע
 18 מאיש מדבר תהפכות:
 19 העוזבים ארחות ישר
 20 ללכה בדרך חשך:
 21 השמחים לעשות רע
 22 יגילו בתהפכות רע:
 23 אשר ארחתיהם עקשים
 24 ונלוזים במעגלותם:
 25 להצילך מאשה זרה
 26 מנכריה אמריה החליקה:
 27 העזבת אלוקי נעוריה
 28 ואת ברית אלהיה שכחה:
 29 כי שחה אל מורת ביתה

- 7 ער פֿערלייחט זיא רעכטשאַפֿן אלס שוועדער , אלס שילד רעדליך וואַנדלנדן ;
- 8 זיא בּוואַכֿן דעם רעכטס פּפֿאַדע , ער , דען וועג זיינר הייליגן . [
- 9 לערנסט ערקענגן טוגנד , רעכט אונד רעכטשאַפֿנהייט , יעדן לעבליכֿן וואַנדל .
- 10 ווען דיין הערץ ווייזוהייט פֿאַסט , אונד קענטנים דייןר זעלע אַנגנעהם ווירד ;
- 11 זאָ וואַכֿט פֿאַרויכֿטיגקייט איבר דייך , אונד פֿרונפֿט בּוואַהרט דייך ,
- 12 רעטטן דייך פֿאַם פֿרדערבליכֿן וועגע , פֿאַם מענשן דער גלייסנעריש שפּריכֿט ;
- 13 פֿאַן דענן וועלכֿע גראַדן וועג פֿרלאַסן , אום פֿינסטרע שטייגע צו וואַנדלן ,
- 14 דיא זיך פֿרייאַן איכלס אויסצואיבן , בייא יעדס אונפֿאַלל פֿראַהלאַקן ;
- 15 פֿאַן מענשן דערן וועגע שיף זינד , דיא פֿאַן גראַדר באַהנע אַבווייכֿן .
- 16 רעטטן דייך אויך פֿאַן יענם פֿרוואַרפֿן וויבע , פֿאַן יענר פֿרעמדן , מיט גלאַטטר צונגע ,
- 17 דיא איהרע יונגפֿרוייליכֿע זיטטן פֿערלעסט ; דען בונד גאַטטס פֿערגיסט .
- 18 פֿירוואַהר ! איהר הויז נייגט זיך צור טאַדטן-גרופֿט , איהרע

אחזה ציראה ולא יתכן
 לאחוז באסת ולעזוב
 את האסרת , והנה
 מגיכות על האדם
 בהשיר את מעשיו ואת
 דרכיו , ומתולדותיהן
 שיכזור האדם ארקות
 המשפט והאלהים שומר
 את אורחותם : (ט)
 והולך לספר את
 תהלכות החכמה
 ומעלותיה , בהגילה
 את שוריה מפתי
 הרשעים העקשים ,
 ומהדחת האשה אשר
 תסיתנו ללכת דרך לא
 טוב . (יז) הצוננת
 אלוף כעוריה , מהיפה
 המליכה הזאת בהורות
 במאמרים קצרים את
 הרע אשר ישיג את
 חומדי הניאוף , המחבל
 את צריאות הגוף
 ומשחית את הנפש
 לדראון עולם , בהפיר
 את הצרות בין אלהים
 ואנשים . (יח) אמר
 חד מן חכמים : מלת כי
 צראש הכתוב הזה היא
 מלת נתיבת הטעם על
 הכתוב הקודם , ומלת
 מוח היא השחתת הגוף וצריאותו ומלת מעגל משרש עגל (רוכד , גוועלכט) , והוא תאר
 ליופי האשה ותכונת גופה ויתכן לפרש מלת מעגלותיה ע"ד הזכ (ריינע) ולפי דבריו
 יהי' תרגום הכתוב (זינדעטן זיח איהר הויז דעם פֿרדערבן פרייז גיבט , אונד
 זייהרע ריינע דען ענטנערפֿטן) אמנם יראתי להציג בתוך התרגום סברות כאלה , לנוען
 לא יקרא עלי הקורא , חדשות שמעכו לא שערס אבותיכו . (כ) למען

הוספות באור

(יז) אלוף , מלשון ואללפן דעת , והוא מוכר הסכלי אשר כטוב כלב כל חי להוחר בפרישות ולהשמד
 מן הניאוף , ומה רב טוב חלק הכושה והלניעות

מכלל יופי

תנצורכה . איתן שלם וככתב צו הנח אשר אחר כף הכנוי : (טו) עקשנים , דגוש הקוף :
 ונקדונים , תאר מבנין כפעל ענין הטיה : (יח) כִּי יִשְׁתָּחָה , שרש ושוא לא שמה כי הוא מלעיל
 ומפעלי

19 תשומת לב כמדריך
 היורד אל מות
 והתורה תשמור
 עליך מנפילה זו
 הרי דבר גדול הוא
 לך: רפאים כרפי'
 20 מדרך הטוב ונעזבים
 מאין סומך עד
 שנפלים בגיהנם:
 (יט) לא ישובן
 יקשה בעיניהם
 לפרוש ממנה ולחזור
 בהם: (כ) למען
 חלך מוסב על
 המקרא של מעלה
 להגיד מדרך רעה
 למען הוליקך בדרך
 טובים: (כא) כי
 ישרים ישכנו ארץ
 לעולם הבא: יותרו
 זה כשירדו רשעי'
 לגיהנם:

ג (ב) אורך ימים
 ושלום יוסיפו לך
 תורת ומצותי: (ה)
 בטח בה' ופזר
 מעותך לבקש לך
 רב ללמוד ממנו
 ואל בכתך אל
 תשען: (ו) אל
 תהי חכם בעיניך
 להיות מואס בדבר
 מוכיחך

באור

(כ) למען, (דרוס)
 אם תרצה להשיג
 התכלית הטוב אשר
 זכרתי מקודם, תלך
 בדרך טובים, ויהיה
 המעשה הטובה
 המסובב, והטובה
 אשר יתקבל בה האדם
 התכלית, ועין

ואל רפאים מעגלותיה:

כל באיה לא ישובן

ולא ישיגו ארחות חיים:

למען תלך בדרך טובים

וארחות צדיקים תשמור:

כי ישרים ישכנו ארץ

ותמימים יותרו בה:

ורשעים מארץ יכרתו

ובוגדים יסחו ממנרה:

בני תורת אל תשכח

ומצותי יצר לבך:

כי ארך ימים ושנות חיים

ושלום יוסיפו לך:

חסד ואמת איעזבך קשרם על-

גרגרתך כתבם על לוח לבך:

ומצא אחן ושכל טוב

בעיני אלהים ואדם:

בטח אל יהוה בכל לבך

ואל בינתך אל תשען:

בכל דרכיך דעהו

והוא יישר ארחתך:

אל תהי חכם בעיניך

ירא

19

20

21

22

1

2

3

4

5

6

7

אל

ל

אז

למען

ומפני

כמה

ג

- 19 איהרע גענגע צו דען אכגשידנן .
- אללע דיא צו איהר איינגעהן קעהרן ניכט צוריק , עררייכן ניא ווירד דען לעבנספפאר .
- 20 דרום געהע רוא דען וועג דער פראממן , פאלגע דען שטייגן דער גרעכטן .
- 21 גרעכטע זאללן דיא ערדע בוואהנן , אונד דיא פראממן , דרויף פרבלייבן .
- 22 פארעפאר אבר ווערדן פאן דער ערדע אויסגראפטעט , אונד דיא טרייאלאזן פאן איהר ווענגפעגט .

ג

- 1 מיין זאָהן ! פֿרױס מײנע לעהרע ניכט , לאַס דײן הערץ מײנע גבאָטע אויפבוואַהרן :
- 2 דען זיא ברינגן דיר לעבנסדויר , פֿראָהע יאָהרע אונד פֿיל גליקועליגקייט .
- 3 עדלמוהט אונד טרייאע מיסן דיר ניא פֿרלאַסן , הענגע זיא אום דייגן האַלו , שרייבע זיא אויף דייגן ברוסטשילד .
- 4 דען פֿינדסט דוא גונסט אונד וואַהר־גפֿאללן אין גאָטטעס אונד מענשן אויגן .
- 5 פֿרטרויאע אויף גאטט מיט גאַנצעם הערצן , אונד שטיצע דיר אויף אייגע איינוויכט ניא .
- 6 אין אַלל דיינס טהון מערקע אויף איהן , ער ווירד דיא וועגע דיר עכנען .
- 7 האַלטע דיר ניא פֿיר ווייזע , פֿירכטע

בהקדמת אור לכתובה
לרבנו משה בן מנחם
ז"ל:

ג (א) בני , אחרי
הורותו לקחת חכמה
הזהיר לשמרה לכל
ישכחנה : (ב) שנות
חיים , וכי יש לך
שנים שנים של חיים ,
אלא יורה נס על בריית
הגוף מבלי יסורין וכער
כמחמרים ז"ל שנים של
נער אינס של חיים ,
וכן מתורגס כל"א :
ג (ג) קשרם על
גרגרותך , ר"ל שיהיו
עמו תמיד לככח עיניו
כענקים והלוח על
הלב , לכל ילחו ממנו :
ג (ד) חן ושכל טוב ,
שרש שכל יורה
לפעמים על התאר
והיפוי הנחמד למראה,
כמו טובת שכל
(שמואל א' כ"ה) ועיין
מה שכתוב בבאור ס'
בראשית להרמב"מן ז"ל
(פרשה ג' פסוק ו') ,
ובמאסף לשנת תקמ"ד
רבו עליו הפרושים עיין
סס . ואנכי פניתי
לדברי המכס ז"ל כי
המה פשוטים וקרובים
אל השכל , ותרנמתיו (וזהו הגפֿאלון , גונסט , חנועה) : (ז) אל תהי , יש
לך אדם הצועט מנד סכמתו ברום לבנו לאמור סכמתי
וידיעתי

חוספות באור

אשר שם אלהים בנפש האדם, וכיחוד בנפש האשה, אשר יולד מן הזמה יותר מששים גבורים סביב
למטתה, והזוכה עוזבת את הדרך הטוב הוא והולכת אחרי מחמדו יצרה, וזוהי סוכתה גם את הנרית
אשר

מכלל יופי

וופעלי הכפל לא יתכן לפי שנמצא ברוב הספרים קיון ואלו היה מפעלי הכפל היה פתוח
כמשפט הקית שלא יבא עמה התשלום . והריק"ס כתב כי הוא בשקל בְּנָה קְנָה ואע"פ שהוא
מלעיל : (כב) יִפְחוּ , ענין הרם ונתיבה :

ג (ד) וְשָׁבֵל טוֹב , כלומר נראה טוב : (ז) אֲרֻחָתֶיךָ , נחולס : ושקף

מוכיח: (ח) רפאות
 תהי לשרך. החכמה
 8 שרך כמו (שיר')
 שרך זהו טיבורך:
 ושקוי לעצמותיך.
 הוא המוח כענין
 9 של' (איוב כ"א)
 מוח עצמותיך יסוק
 (ט) מהוכך. מכל
 מה שחכך אפי' מקול
 10 (אל תקרא מהוכך
 אלא מגרוכך)
 ומראשית. אלו
 תרומות ומעשרות:
 11 (יא) מוסר ה' בני
 אל תמאס. אם
 יבואו אליך יסורין
 יהיו סביבין עליך: וא'
 12 תקון. מלשון קנתי
 צפוי (ראשית כ"ז):
 (יב) וכאב את בן
 ירצה. שרצה בבנו
 להטיב לו ויפייסוהו
 13 לאתר שמכרו בשבט
 כן יערב לך הטובה
 אשר המכה: (יג)
 אשרי אדם מצא
 14 חכמה ואדם יפיק
 תבונה. שלומד
 חכמה עד שגורה
 היא להוסיף נפיו:
 15 (יד) כי טוב ספרה
 מספר בסף כל
 חלופין שאדם מחליף
 בספורה זה נוטל זה
 16 וזה נוטל זה. אבל
 האומר לתבירו שנה
 ליפרקך ואני אשנה
 לך פרקי נמצאו
 שניהם ביד כל אחד
 ואח': חרון מין זהב
 הוא: (טו)
 כל חפניך. כל
 סמדותיך: לא ישו

8 ירא את יהוה וסור מרע:
 הריש ברגש רפאות תהי לשרך
 9 ושקוי לעצמותיך:
 כבוד את יהוה מהונך
 10 ומראשית כל תבואתך:
 11 וימלאו אסמך שבע
 ותירוש יקביך יפרצו:
 12 מוסר יהוה בני אל תמאס
 13 ואל תקץ בתוכחתו:
 14 כי את אשר יאהב יהוה יוכיח
 וכאב את בן ירצה:
 15 אשרי אדם מצא חכמה
 ואדם יפיק תבונה:
 16 כי טוב ספרה מספר בסף
 ומחרוץ תבואתה:
 17 יקרה הוא מפני ים
 מפנינים קרו
 וכל חפניך לא ישוּבָה:
 16 אך ימים בימינה
 בשמאולה עשר וכבוד:
 17 דרכיה דרכי נעים
 וכל נתיבותיה שלום:
 * בלי טקיף עץ

8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
הסנ
במל
הזר
אכבו
(ח)
לרוב
הגדל

בה. לא יהיו שוין בשווה ודמיותן בדמיה: (טז) בימינה. למימיניס בה ועוסקים
 בה לשמה. אך ימים וכל שכן עושר וכבוד. ולמשמאליס בה שעוסקים שלא לשמה.
 מכל מקום עושר וכבוד יש: (יח) למחזיקים

- 8 פִּירְטֵט גָּאָטט אונד מִידע דאָן בעזע .
דִּים אִיזט היילזאָמע שטערקונג דיינס פֿליישע ,
פֿרישר זאָפֿט דיינס גביינע .
- 9 אָפֿפֿרע דעם עוויגן פֿאָן דיינס גוטע ,
פֿאָן דיינר פֿריכטע ערשטלינגע ;
- 10 דאָן ווערדן דיינע שפייכר שטעטט איברפֿליסן ,
אונד פֿאָם מאָסטע דיינע קעלטר איברשטרעהמן .
- 11 מִיין זאָהן ! שעטצע דיא ציכטיגונג גאָטטעם
ניכט גערינג ,
מוררע אויך ניכט ווען ער דיך שטראָפֿט .
- 12 דער עוויגע ציכטיגט נור אויס ליבע ,
וויא איין פֿאָטר דער דען זאָהן בעסרן וויל .
- 13 הייל דעם מאָננע דער וויזהייט גפֿונדן ,
הייל דעם מענשן דער פֿערנינפֿטיגע לעהרע
פֿרברייטעט !
- 14 אָ , זיא ערווערבן איזט בעסר דען געלד ,
איהר גוויין העהער דען גרינג גאָלד .
- 15 זיא איזט קעסטליכר דען פֿערלן ,
וואָס דוא פֿיר וועהרט העלטסט קעמט איהר
ניכט גלייך .
- 16 אין איהרר רעכטן איזט לאָנגס לעבן ,
רייכטוהם אונד עהרע אין דער לינקן .
- 17 איהרע וועגע זינד אָנמוטהספֿאָל
וואָהין זיא פֿיהרט הערשט זעליגקייט .

וִיא
הסבות הגורמות אותן . כי אין יסורין בלא חטא אונג או מויד , שומר נפשו ממלאות כניסו
במאכלים קשי העכול ומונע מעצמו רבוי תאוות המותרות

תוספות באור

אשר כרת אלהים עם האדם , כמו שידענוהו מן השכל ומן הקבלה , להשמר מן הזנות והנאוף . ועונש
לכבו את התרגום הראשון אשר תרגמתי בדפוס הראשונה מן הסעמקה הולת לפי שאין להכריח לומר
שבאשת איש הכתוב מדבר . ושנית לפי שבת אלון עומד בחום נכח תבת ברית .

מכלל יופי

(ח) וְיִשְׁקֹוּי , שם בתמורת למד הפועל ביד : (י) אָסְמִיד , הם אוזנרו' התבוא' : יִפְרָצוּ
לרוב הדברים ושפעם ידמם לפריכת שהוא ענין ההרסיה והכתיבה כאלו מרובם יפרצו
הגדר' שלא יכיל' מקו' נגדר : (יא) יִקָּן , בחול' ענין נוקה וזרה : (יב) כִּי אֶת אֲשֶׁר ,

וידעתי בחור צטוב
ומאוס ברע , לא אירא
מחברת רשע ומלהקת
לנים אשר יסיתוכי
לעשות כמעשיהם ,
וסופו לנטול ברהס ;
לכן אמר ירא את ה'
וסור מרע כי העקר
היא היראה , וזה
שאמרו חז"ל כל
שחכמתו קודמת ליראת
חטאו חין חכמתו
מתקיימת . (ח)
רפאות , ישלך שלשה
מיני רפואות , רפואות
מגרשות החולי ,
ורפואות מונעות
החולי , ורפואות
מחזיקות הבריאות ,
ועל המגרשות החולי
בזמן שנעשים ע"י בשר
ודם ע"פ רוב יבואו
במקרא בבנין פיעל ,
וכאן כוון על מחזיקות
הבריאות בהצני' לעומת
שיקוי לכן תרגמתי
בל"א (היינוחאנע
סטערקונג) . (יא)
א חמאם . הזהיר את
האדם בזמן שיסורין
באין עליו לפשט
במעשיו ולחקור אחרי
שומר

בדגש

בית

קרי

סקיט
זיה

18

עֵץ־חַיִּים הִיא לַמַּחְזִיקִים בָּהּ

18 (יח) למחזיקים בה. לאוחזים בה. כמו

19

וְתַמְכֶיהָ מֵאֲשֶׁר :

(שמות ד') וישלח ידו ויחזק בו: ותומכיה

20

יְהוֹה בְּחַכְמָה יִסֵּד אֶרֶץ :

19 שאשר יהמתקדנים לה וכן כל לשון תמיכה שנספר זה שהיא אוחז בה:

21

כּוֹנֵן שָׁמַיִם בְּתַבּוּנָה :

20 (יט) ה' בחכמה יסד ארץ. ע"פ התורה והיא התורה והיא התבונה,

22

בַּדַּעְתּוֹ תְּהוֹמּוֹת גְּבַקְעוֹ

21 והיא הדעת. ואחר שכל העולם נברא בהם לכך:

23

וְשָׁחֲקִים יִרְעִפוּ־טַל :

(כא) אל ילחו מעיניך. איתעקמו מנגד עיניך להסיר מנגדך:

24

בְּנֵי אֱלֹהִים יִלְווּ מֵעֵינֶיךָ

(כב) כטפו. ויהיו חיים לנפשך.

25

נֶצֶד תּוֹשִׁיָה וּמִזְמָה :

22 ויהיו חיים לנפשך הוא: וכן לגרורותיך שהרי זה שצחה האמור למעלה

26

וַיְהִיו חַיִּים לְנַפְשֶׁךָ

23 וענקים לגרורותיך: (כג) לא תגוף לשון כשגוף פוססע בלע"ז

27

וְחַן לְגִרְגְרֹתֶיךָ :

24 ויהיו חיים לנפשך. שהרי עץ החיים הוא: וכן לגרורותיך שהרי זה שצחה האמור למעלה

28

אִז תֵּלֵךְ לַבֶּטֶחַ דְּרָכֶךָ

25 וענקים לגרורותיך: (כג) לא תגוף לשון כשגוף פוססע בלע"ז

29

וְרַגְלֶךָ לֹא תִגּוֹף :

26 ויהיו חיים לנפשך. שהרי עץ החיים הוא: וכן לגרורותיך שהרי זה שצחה האמור למעלה

30

אִם־תִּשְׁכַּב לֹא תִפְחַד

27 וענקים לגרורותיך: (כג) לא תגוף לשון כשגוף פוססע בלע"ז

31

וְשִׁכְבְּתָ וְעַרְבָה שְׁנֵתֶךָ :

28 ויהיו חיים לנפשך. שהרי עץ החיים הוא: וכן לגרורותיך שהרי זה שצחה האמור למעלה

32

אֶל־הַיָּרֵא מִפֶּחַד פְּתָאם

29 ויהיו חיים לנפשך. שהרי עץ החיים הוא: וכן לגרורותיך שהרי זה שצחה האמור למעלה

33

וּמִשֹּׁאֵת רָשָׁעִים כִּי תָבוּא :

30 ויהיו חיים לנפשך. שהרי עץ החיים הוא: וכן לגרורותיך שהרי זה שצחה האמור למעלה

34

כִּי־יְהוֹה יִהְיֶה בְּכִסְלֶךָ

31 ויהיו חיים לנפשך. שהרי עץ החיים הוא: וכן לגרורותיך שהרי זה שצחה האמור למעלה

35

וְשָׁמַר רַגְלֶךָ מִלֶּכֶד :

32 ויהיו חיים לנפשך. שהרי עץ החיים הוא: וכן לגרורותיך שהרי זה שצחה האמור למעלה

אל

שנתך. ותנעם שנותיך כשתישן שלא תירא מפחד פתאום: (כה) ומשאת. כשנתוא על הרשעים: (כו) כי ה' יהיה בנסלך. במנטק, דבר אחר בדברים שאתה כסיל בהם. כן מנאתי בירושלמי: (כז) אל

הכלל את צברי ובמקף בסגול וזולתי מקף בא בסגול בשלשה מקומות וזה אחד מהם: (יח) מֵאֲשֶׁר, יאמר לו אשריו: (כא) אֱלֹהִים יִלְווּ מֵעֵינֶיךָ, פירוש א יסורו ואל ינטו מנגד עיניך: (כה) וּמִשֹּׁאֵת, ענין שממה ויש לפרשו ענין המיה על דרך משל ברור"א בלע"ז:

(כט) אל

(כו) בְּכִסְלֶךָ ענינו הנשחון והתקוה:

36
37
38
39
40
41
42
43
44
45
46
47
48
49
50
51
52
53
54
55
56
57
58
59
60
61
62
63
64
65
66
67
68
69
70
71
72
73
74
75
76
77
78
79
80
81
82
83
84
85
86
87
88
89
90
91
92
93
94
95
96
97
98
99
100

- 18 ויא אחט בוים דעם לעבנס אללן דיא ויא ערגרייפן , דיא ויא ספּלעגן זינד זעליג . —
- 19 מיט וויזוהייט האָט דער עוויגע דען ערדבאַלל געגרינדט , דיא היממל אויסגשפּאַנט מיט פּרנונפּט .
- 20 דורך זיינן גייסט שוועללן אָזעאנע אויף , אונד וואָלקן טרייפּלן טוויא . —
- 21 מיין זאָהן ! דאַס זיא דיניגס אויגע ניא ענטרוקט ווערדן , אויף טונגד אונד פּאַרויכטיגקייט אַכטע שטעטס .
- 22 ויא ווערדן דיניגס גייסטע לעבן , דיניגס מונדע קליינאָרדען זיין .
- 23 דוא וואַנדלסט דאַן דיניגן וועג זיכר פּאַרט , דיין פּוס שטעסט נירנגד אַן .
- 24 לעגסט דייך נידר , פּירכטסט ניכטס , דוא ליגסט אונד שלעפּסט זיס ;
- 25 פּירכטסט ניכט פּלעטצליכן שרעקן , ניכט דער פּרעפּלר איכרפּאַלל ;
- 26 דען דער עוויגע איזט דיניע צופּרויכט , ער בואַהרט דיניגן פּוס פּאַר שלינגן .

פּרואגע

שמר מחלואים רבים ונאמנים , ולכן בזמן שיסורין באין על האדם אל ימאס נס לאמור , מקרה הוא וכמקרה אחר לכל , כי אם יחקור אחרי סנתם במעשיו אולי יסיר הסנה ומאליו ינוס המסוכנ . וכן אל יטית האדם דברים כלפי מעלה בעבור על ראשו יסורין , ומלך אשר לא כן לצד עלאה ימלל , כי אם ידע כי למען אהבת ה' את בניו יוכיחם למען הנרף לבותם ליראתו לטובתם כל הימים : תקץ בחו"לם עביוטוקה וזרה (בן מלך) וכן נתרגמה המלה בל"א . (יש) שני כתובים האלה המה בפסד' מענין שלפניה' ושלאחריהם , והמה תהלת החכמה ליקר וגדולת עצמותה אשר זכר החכם מדי דברו

זה , ונס דברים יקרי הערך מעניהם את לב האדם לכפלאות הנורא ע"י הנריאה אשר נעשתה בחכמתו יתברך . ומה מאוד הפליגו המפרשים והלכו דרך רסוקה בענין הזה זה בכה וזה בכה . ובקוטר דברים אבאר לך אנכי את אשר מנאתי בס . הנה לפי ראות העין בלי השכלה ועיון בחקי החכמה , יהיה מתולדות כדור גדול וכבר כדור הארץ התלו על בלימה להיות נופל ויורד בלי תכלית , וכן לא יתכן לפי ראות העין להיות חומר דק ובהיר מעורב מחלקי היסודות להיות פרום כשטח מעל לראשנו תמיד כאשר אנו רואים את רקיע השמים , וגם אם תסתכל בתולדות המים ירדו תמיד ולא יעלו . גם יתקבצו תמיד ויתחברו קנתם אל קנתם למקום אחת בעת יגרו ארצה ; ובכל זאת כדור הארץ הולך וסובב תמיד בגלגלו ולא ישנה את תפקידו , כידוע למשכילים בחכמת הטבע ויודעי חקי הנריאה בחי הכבדות וההמשכה והנריקה (לענטרישעטחול חונד לענטר פּוּגחול קרוּחֵט) שאי אפשר לכדור הזה לזוע מנובל אשר נגבל בעדו בחק החכמה האומרת , עד פה תבא ולא תוסיף . וכן יתאמצו שחקים כוילון פרום על ראשינו בסבת חלקיהם אשר כתבו שמה אשר לעומתם יעזרו ויחזקו להקיימם בדמותם ובגלגלם כידוע שזן מכהו לבעלי חכמי אערא"לאניא , וגם היס יעלה מעלה עד עשותו הרי' גבנוכים גבנוכי' כידוע לחכמי הידרא"לאניע והידר"וליק , והמים העליונים ירדו מטה טיפות טיפות כזיעה הנוטפת מעל הגוף כאשר ינסו לעשות בעלי הכימיה"א . הן כל אלה הדברים הנראים לנו כהפכים הולכים ופועלים מסדור ימי בראשית כאשר גורה עליהם חכמתו ית' ועליהם נאמרו ה' כתובים האלה , ועתה קרא את התרגום ותבינס : (כב) חיים לגפּשך רצה בזה שהתושיה והמומה שהם כרוף המאשנה וכשרון

ת .
ריס
—
: ס
נגד
: ז

27

אֶל-תִּמְנַע-טוֹב מִבְּעֲלִיו

(כו) אל תמנע טוב מבעליו .

28

בְּהִיּוֹת לְאֵל יָדֶיךָ לַעֲשׂוֹת: יִחִיר י'

קנייך חסן להטיב לעניים אל תמנעהו:

29

אֶת-הָאָמֵר לְרַעֲיָה לְךָ וְשׁוֹב וּמֵחָר

צהיות לאל ידיך . להקדילו . דבר אשר אל תמנע טוב מבעליו אל תמנע:

30

אֶל-תִּחַר־שׁ עַל-רַעַךְ רַעַה

זדקה מן העני: צהיות . לאל ידיך לעשות זדקה שמה יבא יום ואין לאל

31

וְהוּא יוֹשֵׁב לְבִטָּח אֶתָּךְ:

ידיך: (כח) וכן אל תאמר לרעך . לעני: ויש אתך, מה תתן לו . ורבותינו

32

אֶל-תִּרְוֹב עִם-אָדָם הַנֶּם תְּרִיב קרי

פירשו לך ושוב, על שבר שכיר:

33

אִם-לֹא גִמְלָךְ רַעַה:

(כט) אל תחרוש על רעך . א תחשוב . ואינו זו ממשמות

34

אֶל-תִּקְנֵא בְּאִישׁ חָמָס

חרושה מה דרך החורש מכין מקום לזמן הזריעה . אף החושב רעה מכין מקום תחבולו' בלבו

35

וְאֶל-תִּבְחַר בְּכָל-דַּרְכָיו:

אף יעמוד ויעשנה: (ל) אל תריב עם אדם . להתלונן עליו: אם לא גמלך רעה . שעבר על המצוה הכתובה

I

כִּי תוֹעֵבֶת יְהוָה גָּלוּז

בתורה (ויקרא י"ט) וזהנת לרעך ומי שהוא רשע רשאי אתה לשוכחו: (לא) אל תקנ' באיש חמס . לעשות כמעשו' אל תראה מכלית:

2

וְאֶת-יִשְׂרָאֵל סוֹדוּ:

(לב) כי תועבת ה' כלו' . מעות בדרכיו: ואת ישרים סודו . ועם ישרים

3

מֵאֲרֶת יְהוָה בְּבֵית רִשְׁעִי

סודו: (לד) אם ללצים . אדם כמשך אחריהם לכופף אף הוא יהיה לץ עמהם: ולעניים יתן חן . אם לעניים יתחנר סוף . שיתנו מעשו' חן בעיניהם של בריות:

4

וְנִוְרָה צְדִיקִים יְבָרַךְ:

(לה) כבוד חכמים ינחלו, וכסילים מרים קלון . לעצמו מפרים קלון לחלקו:

5

אִם-לִלְצִים הוּא יִלְיִץ

ד (א) שמעו בניס מוסר אב . הקב"ה:

6

וְלַעֲנִיִּים יִתְחַחַן:

כי

7

כְּבוֹד חֲכָמִים יִנְחָלוּ

כבוד חכמים ינחלו, וכסילים מרים קלון . לעצמו מפרים קלון לחלקו:

8

וּכְסִילִים מִרִים קָלוֹן:

ד (א) שמעו בניס מוסר אב . הקב"ה:

9

שְׁמַעוּ בָנִים מוֹסֵר אָב

כי

10

וְהִקְשִׁיבָה לְדַעְתָּ בִּינָה:

כי

11

סוֹדוּ: (לד) אם ללצים . אדם כמשך אחריהם לכופף אף הוא יהיה לץ עמהם:

כי

12

וְלַעֲנִיִּים יִתֵּן חֵן . אם לעניים יתחנר סוף . שיתנו מעשו' חן בעיניהם של בריות:

כי

13

(לה) כבוד חכמים ינחלו, וכסילים מרים קלון . לעצמו מפרים קלון לחלקו:

כי

14

ד (א) שמעו בניס מוסר אב . הקב"ה:

כי

משלי ג ד

באור יא

- 27 פֶּרוּאָגַע דַּעַם דִּירֶפֶטִּיגן דִּיא גאַבע נִיכְט ,
ווען גאַטט דאַו פֶּרמעגן דִּיר גשענקט .
- 28 זאַגע אויך דיינעם נעכסטן נִיכְט : הייטע געהע ,
מאַרגן קאַממע וויל איך דירס געבן , ווען דוא
עם הייטע שאָן אים בזײַץ האַסט .
- 29 ערוינגע ניא איבלע גראַנקן ווידר דיינן געבנמענשן ,
דער רוהיג בייא דיר וואָהנט .
- 30 האַדרע מיט קיינעם אָהנע אורזאַלע ,
ווען ער קיין לייד דיר גטהאַן .
- 31 בניידע דען גוואַלטטהעטיגען ניא ,
וועהלע קיינע זיינר וועגע .
- 32 דער אַבטרינגיגע איוט דעם עוויגן איין גרויל ,
דיא רעכטשאַפֿנן זינד זיינע פֶּרטרויטע .
- 33 גאַטטס פֶּר־אײַך דערערשט אים רהווע דער
לאַסטרהאַפֿטן ,
דיא וואָרונג דער גרעכטן זעגענט ער .
- 34 וואַהרליך , דיא שפעטער מאַכט ער צום
שפּאַטטעם ציל ,
דען כשיידנן שאַפֿט ער אַנועהן .
- 35 נאַכרוהם בלייבט דער ווייזן ערבע ,
דיא טאַהרן אַבר פֶּרוועזן אין שמאַך .

וכשרון המעשה יטיבו
אחת מנב' פנים מנד
זהם כותבים חיים אל
הנפש ומישיבים את לב
האדם להיות כח ושקט
בכל תעמועי העולם
ומקרייו , וגם כותבים לו
כבוד ואהבה בעיני
הבריות וזה הן
לגרגרותיך : (כט)
זהיר בשלשה פסוקים
ההולכים ובאי' על שלש
מדות רעות אשר
ישחיתו את לב האדם
אף על פי שנראה בורח
חכמה , והם חרישת
רעה ושנאת חנם ,
וקנאת ההון והגדולה :
(לד) אם , היא מלת
הקריאה כנזרת משרש
אמן וטעמו באמת (בן
מלך) : (לה) מרים ,
מחלק הקודם בפסוק
הזה כבר ענינו שהוא
מלשון וירם תולעים
ושרשו רמם :

ד (א) בפרשה הזאת
ידבר החכם אל
שומעיו כאב לבניו לתת
בלבם תשוקה אל
החכמה , ולכן אמר
מוסר אב ותרגמתיו
(זיינט פֶּאטרט) כי
בזמן שהמורה ילמד את
וכן וישימני לאב
(ב) לקח

ד

I האַרְכֶּט , אַ קינדֶר ! אויף פֶּאַטרס לעהרע זייט
אויפֿמערקזאַם ,
וויא איהר דיא פֶּרנונפֿט גברויכֶן זאָללט .
אד
תלמידיו למען טובתם בלי שום פניה אחרת יתכן לקרותו בשם אב , וכן וישימני לאב
לפרעה : לדעת בינה עיין בהקדמתי :

מכלל יופי

(כט) אַל תִּחְרַשׁ , ענין מחשבה : בָּלוּ , תאר מבנין כפעל ענין הטיה : (לד) אִם
לְלִצִּים , באמת , וענין אם ללצי' הוא יליץ יבא עליהם שיכשלו בליבנותם : [אזכר ער
פֶּר עכטאָיך ר"ל שהקב"ה יסבב שיהיו הלצים ללעג וקלם] : (לה) מִרְיָם
קָרוֹן , ענין הגבהה מגביה ומביא עליו הקלון :

ד
ז

קרי

מהם :
ות :
:

2 (ב) נתתי לךס •
 הכניא מתכנא ומדב'
 בשליחותו של הקב"ה
 והרי הוא כפיו: (ג)
 3 כי בן הייתי לאבי •
 אם תאמר שלמה היה
 שוכא הנריו' שהיה
 על הגזל ועל העריו'
 4 דבר שנפשו של אדם
 מתאוה להם לכך
 באמר כי בן הייתי
 וגו' רך ויחיד וגומר
 5 שהיה אהב אותי
 יותר: (ד) ויורכי
 על כך ויזכירני
 ויאמר לי יתמוך
 6 דברי לבך • ולפי
 שהזכירני בדברי' או
 ולכך אני מזהירכם
 על כך • (רבי יוסף
 קר"א) ד"א כי בן
 הייתי לאבי, הכניא
 אומר בן הייתי
 להקב"ה שהשרה
 8 רוחו עלי, ומכיו
 שקראו הקב"ה
 לשלמה בן שא'
 (שמואל ב' ו') אני
 9 אהיה לו לאב וגו':
 רך ויחיד לפני אמי •
 לפני אומתי כבשר
 וחביב • כבן רך
 10 ויחיד • לכך ויורכי
 אבי: (ו) א תעזב' וגו'
 אהבה, אהוב אות':
 (ו) ראשית חכמה
 11 קנה חכמה • תחלת
 חכמתך למוד
 מאחרים קנה לך
 שמועה מפי הרב
 ואח"כ בכל קנייך
 12 קנה בינה, תתבונן
 בה מעמך להשכיל
 הטעמים דבר מתוך דבר: (ח) סלסלה חפשה היה חוזר עליה לדקדק בה כמו (ירמי'
 ו') כזכר על סלסלות החוזר והולך בכרס ומשיב ידו לנקש את העוללות ובלשון חכמים
 מהלסל בשערו: (ט) תתן לראשך לזית חן • חכמת חן • כמו לזית חן הם לראשך: (יב)
 בלכתך לא יכר בעדך • מי שאינו מרסיק רגליו קרוב ליטיל: (יג) הסוק

2 כי לקח טוב נתתי לךס
 3 תורתך אר-תעזבו:
 4 כי-בן הייתי לאבי
 5 רך ויחיד לפני אמי:
 6 וירני ויאמר לי יתמוך דברי לךך
 7 שמור מצותי וחרה:
 8 קנה חכמה קנה בינה
 9 אל-השכח ואל-תט מאמרי-פי:
 10 אל-תעזבה ותשמרך
 11 אהבה ותצרך:
 12 ראשית חכמה קנה חכמה
 ובכל קנייך קנה בינה:
 סלסלה ותרוממך
 תכבדך כי רתחבקנה:
 תתן לראשך לזית-חן
 עטרת תפארת תמגנך:
 שמע בני וקח אמרי
 וירבו לך שנות חיים:
 בדרך חכמה הרתיך
 הדרך-הישר במעגלי-ישר:
 בלכתך לא יצר צעדך

ואם

הטעמים דבר מתוך דבר: (ח) סלסלה חפשה היה חוזר עליה לדקדק בה כמו (ירמי'
 ו') כזכר על סלסלות החוזר והולך בכרס ומשיב ידו לנקש את העוללות ובלשון חכמים
 מהלסל בשערו: (ט) תתן לראשך לזית חן • חכמת חן • כמו לזית חן הם לראשך: (יב)
 בלכתך לא יכר בעדך • מי שאינו מרסיק רגליו קרוב ליטיל: (יג) הסוק

משלי ד

באור יב

- 2 איך געב אייך גוטס ביישפיל , פֿרנאָלעסיגט מיינע אונטרווייוונג ניכט .
- 3 איך וואָר איין ליבלינגסזאָהן מיינס פֿאַטער , איין צערטליכס איינציגס קינד מיינר מוטטער .
- 4 ער בלעהרטע מיך אונד שפראַך „ בהערציגע דינע מיינע וואָרטע , פֿאַלגע מיינע גבאָטע אויף דאָס דוא גליקליך זייאסט .
- 5 „ ערווערבע וויזהייט , ערווערבע פֿרונפֿעט , פֿרעגיס מיינע לעהרן ניכט אונד ווייכע ניא פֿאַן איהנן .
- 6 „ פֿרנאָלעסיגע זיא (דיא וויזהייט) ניכט , זיא בהיטעט דיך ; ליכע זיא , זיא שיצט דיך .
- 7 „ דער וויזהייט אַנפֿאַנג איזט וויזהייט הערן , אום אַללס גוט שאַפֿע דיר פֿרניפֿטיגע קענטניס .
- 8 „ שעטצע זיא האַך , זיא ווירד דיך ערהעבן ; ליבקאָזע איהר , זיא מאַכט דיך עהרווירדיג .
- 9 „ זעצט אויף דיין הויפט העררליכס דיאַרעס , אומגיכט מיט פרעכטיגס קראַנצע דיך .
- 10 „ פֿאַלגע , מיין זאָהן ! אונד ניס מיינע לעהרן אָן , זיא ברינגן דיר פֿילע גליקליכע יאָהרע .
- 11 „ איך האַבע דיר דען וועג צור וויזהייט גציגט , דיך גלייטעט אויף גראַדע באַהן .
- 12 „ געהסט דוא לאַנגזאַם , דינע שריטטע זינד ניכט צו קורץ ;

(ב) לקח, הוא מוסר
 אביו אשר יספר בהמשך
 הפרשה, ולכן תרגמתי
 (בייחטפיל) : (ד)
 יחמד דברי לבך ,
 השעור , יתמד לבך
 את הדברים אשר אנכי
 דובר לך . (ו) ראשית
 חכמה קנה חכמה ,
 יש לפרשו בכמה אופני ,
 א' שרצה לומר שתכלית
 כל החכמה היא קנין
 החכמה בעצמה אשר
 שרצה בידה , כי
 פעמים רבים מנחנו
 שנעלי לשון עבר
 משתמשים במלת
 ראשית תחת חכמה ,
 והיה ראוי לתרגם לפי
 זה (דער וויזהייט
 לוועק זייט וויזהייט
 ערווערבן) . ב' יתכן
 להיות כוונתו לאומר
 שראש למודי החכמה
 הוא להזהיר על העמל
 לקנות חכמה , והיה
 ראוי לתרגם (הויפט
 זעהרע דער וויזהייט
 חזיט : ערווערבע
 דיר וויזהייט !) שאל
 תשאל אחרי תועלתה
 והטוב הכספתעף ממנה ,
 כי אם תלמוד ותחקור
 ואז הטוב יבא לך
 מעצמו . ואנכי תרגמתי

בלשון הסובל כל הכוונות האלה , וקרוב לדברי הכתוב מאל . (ח) סלסלה שרשו סלל ובא
 בכפל הפ"א בבנין פיעל לחזק הפעולה : (יב) הכתוב הזה מביע רב טוב לקוראיו . כי יש
 לך בני אדם היראים לקחת חכמה מפאת תכונתם ומזגם ופחדים אולי לא ישיגו את תכלית
 החכמה

מבלל יופי

(ד) יתמד דברי , בא כן במקן חטף אע"פ שלא בא על מלה זעירא או מלה מלעיל לפי
 שהיוד מועמד בגעיא : וְחִיָּהּ הַחַיִּית בְּשׂוֹא לְבָדוֹ : (ח) סלסלה
 וְתִרְוַמְמוֹן , רוממה ותרוממך : תִּכְבְּדֶךָ , בצרי כי הטעם בבית :
 (ט) תִּמְנֶנֶךָ , כלומר תתן ותמסור לך עטרת תפארת : לֹא יִצַּר , עינינו הגר שהוא הפך
 המרמז : לא

ד
 ע
 י
 ירמי
 זכמים
 (יב)
 ק

(יג) החזק במוסר
 א תרף - אסור בתור'
 13 כמו והחזיקי את ידך
 בו (ראשית כ"א)
 וישלם ידו ויחזק בו
 (שמות ד') : (יד)
 14 באורח רשעים אל
 תבא אל תאשר ואל
 תדרוך - כמו באשורו
 אמה רגלי (איוב
 כ"ג) וכן ויערום
 15 ובין לאשורו : (משלי
 י"ד) : (טו) פרעהו -
 בטלהו שטה מעליו -
 16 סור : (טז) כי לא
 ישנו - איכס יכולין
 לישן : (יח) ואורח
 כדיקים כאור כונה -
 שהולך ומאיר מעמוד
 17 השחר' עד נכון היום
 עד חנות היום שהוא
 בירורו של יום : (יט)
 18 דרך רשעי' באפילה
 לא ידעו במה יכשלו -
 פתאום יבא להם
 מכשול ולא ידעו
 להזהר ממנו : (כ)
 19 בני לדברי הקשיבה
 וגו' למונאיהם - ל'
 מניחה

מכלל יופי

לא תבשיל ענינו
 כגיפת
 הרגל כמה שיפגע
 בו : (יג) נצפריה
 גור יין הקל
 ודגש הכדי לתפארת
 כדג' מקד'ה' והראוי

13 ואם תרוץ לא תבשל :
 החזק במוסר אל תרף
 14 נצרה כיהיא חייך :
 באורח רשעים אל תבא
 15 ואל תאשר בדרך רעים :
 פרעהו אל תעבר בו
 16 שטה מעליו ועבר :
 כי לא ישנו אם לא ירעו
 17 ונגזלה שנתם אם לא יכשולו :
 כי לחמו להם רשע
 18 ויין חמסים ישתו :
 וארץ צדיקים כאור נגה
 19 הולך ואור עד נכון היום :
 דרך רשעים באפלה
 20 לא ידעו במה יכשלו :
 בני לדברי הקשיבה
 לאמר הט אוניה
 21 אל יליו מעיניך
 שמרם בתוך לבבך :
 22 ביהיים הם למוצאיהם
 ולכל בשרו מרפא : מכל

נצפרה : (יד) ואל תאשר תדרוך : (טו) פרעהו ענינו הריחוק והבעול ויש
 מפרשים אותו מדברי רבותינו ז"ל למפרע כל' השבת הדבר לאסור וההסך : שטה ענין
 כטיה ותרגום ויע אליה וסעא לותה : (טו) לא ישנו כעלמה היוד כח
 הפועל מהמכתב ויוד איתן מועמדת בגעיא להורות עליה

- 13 „ לייִכּסט דוא שנעלל , דוא שטרויכעלסט ניכט .
- 14 „ האַלטע פּעסט אָן זײַטנלעהרע , לאַס ניכט אָב ;
- 15 „ געהע ניכט אין דער פּרעפּלר שטראַסן
- 16 „ טריטט ניכט דען וועג דער רוכלאָזן .
- 17 „ לאַס איהן פּאַהרן געהע ניכט דורך ;
- 18 „ ווייכע איהם אויס , אונד געהען פּאַראַיכר .
- 19 „ דיא באַוהאַפּטן שלאַפּן ניכט איין ווען זיא ניכט בעזס פּעראַיבט ,
- 20 „ בלייבן שלאַפּן-לאַז ווען זיא ניכט הינטרגאַנגן .
- 21 „ זיא נעהרן זיך פּאַן גאַטלאַזעס בראַרטע ,
- 22 „ טרינקן וויין דעם פּרעפּלס .
- 23 „ דער פּראַממן פּפּאַר אַכר איזט הייטר וויא מאַנדן-ליכט ,
- 24 „ דאַז פּאַרט לייכטעט ביז אָן דען העללן טאַג .
- 25 „ דער וועג דער פּרעפּלר איזט דונקלע פּינסטרניס .
- 26 „ זיא שטאַלפרן אונפּרזעהנס .
- 27 „ מיין זאַהן ! האַרד אויף מיינע וואַרטע ,
- 28 „ נייגע דיין אָהר מיינן רעדן .
- 29 „ דאַס זיא דייןס-אויגע ניא ענטריקט ווערדן ,
- 30 „ בוואַהרע זיא אים אינרסטן דייןס הערצנס .
- 31 „ זיא זינד לעבן דעם הערצן דאַז זיא פּאַסט ,
- 32 „ אונד דעם גאַנצן קערפּר היילזאַם .

פּאַר

החכמה כי רבה היא, אמנם מתולדות החכמה להיות שזה לכל תושיה ושיג בעל הלמה הלכתי ע"י התמדתו אף בלכתו לאט מה שישיג בעל הלמה האדומה בורחתו. והזריז ומהיר במלאכתו לא יירא מכשולו אם נשקעה חכמה אמתית בלבו: (ד) יתכן להיות אזהרה לחכמים בעיניהם האומרים עם רשעים אלך ועם לנים אגורה ובכל זאת לא אשחית מעללי, לכך אמר לא האשר בדרך רעים, כלומר לא תוכל היות ישר בלכתך דרכם ונתחנך עמהם. כן דעת אחד מרועי, אך אכזי שמרתי את הפשוט, ותרנומי סובלת גם את הכוונה הזאת, ושראו אשר כמו באשורו אחוה רגלי: (טו) פרעהו, שראו פרע וטעמו העזיבה וכסוית אסור כמו למפרע בדברי קו"ל: (זו) כי לחמו לחם רשע, כבר הקדמתי לך שלפעמים יבואו בזה הספר מליצות בכפל המלות וענינים שונים בלשון כופל על לשון (וחרטטפ"ו) והאל לך אחת מהמליצות האלה, לחם הוא המזון בלשון עברי, וגם מלחמה ומריבה כגור משרש זה ויהי' א"כ טעם לחמו שהם אוכלים ומתפרנסים מלחם רשע ר"ל מריבת רשע כאלו אמר שהמלחמה היא לחמם, ויין חממים שם חמם הוא גול ועוסק וגם ישתמש העברי בשרש זה על השלכת פרי הגפן אשר אינם כבשלים כל כרכס ארצה כמו יחמים הגפן בסרו, ולזאת שמש פה בלשון חמם המשתמע לתריאפי, אמנם לא ניתן להעתיקו כן ללשון אחר: (יח) כאור נגה, הוא הידח הכקרא נגה בעבור קבלו את אורו מן השמש, ועיין במאסף תקומ"ה מה שכתב המליץ ר' הירץ ווחל בגדר השם הזה. הולך ואור כמו הולך ומאיר והוא בינוני: מכל

עליה: (זו) כי לחמו לחם רשע, כלו' אכלו מאכל רשע: (יח) הולך ואור, בינוני כלומר הולך ומאיר: עד נכון היום, תארסמוך מכנין כפעל: (כא) אל ילזו, שראו לזו והדגש תמורת הכס עכין הטיה והסרה:

23

מִכָּל־מִשְׁמַר נִצַּד לִבְךָ

מזיאה: (כג) מכל משמר. מה שאמרה

24

כִּי מִכּוֹנֵנו הוֹצֵאוֹת חַיִּים :

תורה השמר נצוד לבך (מעבור עליו)

25

הָסֵר מִמֶּךָ עֲקָשׁוֹת פֶּה

צין עבירה קלה. צין עבירה חמוקה.

26

וּלְזוֹרֵי שְׁפָתַיִם הִרְחַק מִמֶּךָ :

כי ממנו (תולאת קיים) כי מאותה

27

וְעַפְעָפִיךָ יִישִׁירוּ נִגְדֶּךָ :

שהוא קל יהיו לך קיים ושכר גדול אם

I

פֶּלֶם מֵעַגְלֵי רִגְלֶךָ

תקיימו כך דגש ר' תכחומח: (כד)

2

וְכָל־דַּרְכֶיךָ יִכְנוּ :

הסר מיד עקשות פה. לא תעשה דבר

3

אֶל־תֵּט יָמִיִן וּשְׂמֹאל

שילעיו צו הנרות ויעמיקו עליך פיהם:

4

הָסֵר רִגְלֶךָ מִרָע :

עקשות פה. לשון עקוס. כמותם אני

5

בְּנֵי לַחֲכָמַי הַקְּשִׁיבָה

ויעקשוכי (איוטע') ובמטפה שיניה עקומות ועקשות: ולזות שפתים.

6

לְתַבּוּנָתִי הַט־אֲזַנְךָ :

עקמיוות שפתים. שלא ירחיבו הנרות

7

לְשֹׁמֵר מְזֻמּוֹת

פה עליך: (כה) עיניך לנכח יביטו.

8

וְדַעַת שְׁפָתֶיךָ יִנְצְרוּ :

יסתכלו אל האמת ואל היושר: יישירו נגדך. יסתכלו על

9

כִּי נִפְתַּת הַטִּפְפָּנָה שְׁפָתֵי זָרָה

הישרה לישר דרכך נגדך: (כו) פלס

10

וַחֲלַק מִשְׁמֵן חֶבְהָ :

משגל רגליך. שקול דרכך הפסד מנוה

11

וְאַחֲרֵיתָהּ מָרָה כַּלְעֵנָה

כנגד שכרה ושכר עבירה כנגד הפסד'

12

חֲדָה כְּחָרֵב פְּיוֹת :

ואז כל דרכך יכוננו: (כז) אל תט ימין

רגליה

ושמאל. מן המשקל הטוב:

ה (א) בני לחכמתי הקשיבה וגו': (ג) כי נפתת תטופנה. לשון מתוק: שפתי זרה אפיקורס' וחלק משמן חכה. לשון חך: (ה) רגליה

מכלל יופי

(כג) מכל משמר, פירושו יותר מכל משמר שמור לבך: (כד) עקשות פה, דגש הקוף לתפארת כדגש מקדש ה': ולזות

- 23 „פֶּאֶרְצִיגְלִיךְ וּוְאַכֹּזָאִם זַיֵּא אוּיף דִּיין הערץ ;
„עס איזט דיא לעבנסקוועללע .
- 24 „גיב קיינע גלענגנהייט דורך צו פֶּרְלוּימֶדן ,
„ענטפֿערנע פֿאַן דיר יעדע לעסטרונג .
- 25 „דײַנר אויגן בליק זײַא אָפֿן אונד פֿרײַא ,
„דײַנע ווימפערן באַהנן דיר דען גראַדן וועג .
- 26 „דײַנס פֿוסעס שרײַטט זײַא אַבגומעסן ,
„גנויא בשטימט אַללע דײַנע וועגע .
- 27 „ווייַע וועדר רעכטס נאָך לינקס אַב ,
„פֿאַם לאַסטר ענטצײך דײַנן פֿום .

ה

- 1 „ מיין זאָהן ! הערע אויף טײַנע ווייַע לעהרע
„ מינר פֿרנינפֿטיגן פֿאַרשריפֿט נײַגע דײַן אָהר .
- 2 „ דאַס דוא אַכטעסט אויף אינרן זין ,
„ אונד וויסעסט דײַנן מונד צו בוואַכֿן .
- 3 „ וויא האַניגווייס טרײַפֿלן דיא ליפען יענר פֿררוכטן ,
„ זאַנפֿטר אַלו אָעל איזט איהר גוימן .
- 4 „ דיא פֿאַלגע אַכר ביטטר וויא ווערמוהט ,
„ שאַרף וויא צווייאשניידיג שווערט .

צום

(בג) מכל משמר וכו', תכלית כל חכמה וכל דעת היא להכריף את לב האדם, כמאמר ר' יוחנן ב"ר על ר"א בן ערך רואה אני את דברי ראב"ע יותר מכלם על אמרו שהלב הטוב הוא דרך טובה שידבק בני האדם: (כד) השר ע"י מעשיך לא תתן יד ללגים לעקש פיהם עליך. וזה מאמר מיוחד בלשון עבר לכנות הלשון הרע והליכנות עקשית פה (דען אונד פֿרנעררן) כי דרך הלגים לעקש את פיהם למען הורות בתנועה זאת בזיון ולכנות. וכן לווה שפתים (טיפי זיפפן זוזבן) משרש לווה והיא הנטייה מדרך הישר. ואמר הרחק ממך, ר"ל שתמנע מאתך כל מעשה אשר תבא על

ידה לדי חשד. (כה) לנכח יביטו, אזהרה להשמר מדרך הלגים האלה הקוראים בעיניהם ורואים ארצה בזמן שמדברים עם ריביהם וזה מורה שנקרנס הזות ורעה בלבנס עליהם. וזאת אחת מן המדות הרעות הממאסות את בעליהן בעין כל חכם לב בהשקפה ראשונה, ושומר נפשו ירחק מהם, ויביט אל פני ריעו המדבר עמו בעינים פקוחות, (חפן אונד פֿרײַא), ועפעפֿיך משרש עוף וכוחתו ההבטה (דער בליק) על סם מהירתו וזוה התעיה עיניך בו, ונקרא על סם זה חלק העליון המכסה את העין עפעף (וויאפר) שהוא מהיר העופפות והתנועה (דאס וויאפר):

ה (א) התחלת הפרשה הזאת מוסבת אל הפרשה שלפניה עד פסוק ז' והיא מסיימת את דברי אבי החכם, ומפסוק ז' ואילך יבואו דברי החכם עצמו אל שומעיו. לחבונתי כמו למשפטי תבונתי ולחקותיה עיין בהקדמתי. (ב) לשמור, לשום לב על המחשבה אשר בקרב המדבר ולא יקוש אל הדבור לבד, כאשר יבאר

מכלל יופי

ולזות, שם שרשו לווה ענין הטיה: (כה) עיניך לנכח יביטו, בא נקנק בלשון זכרים: יישידו, בא האיתן בהראות היוד פא הסועל בקריאה שלא כמנהג ומשפטו יישידו, (כו) פֿלֶס, ענינו ישר המעגל, (כו) אַל תֵּם, סועל עומד:

ה (ג) תמפֿנה, ענינו ההולה וההתכה: (ד) פֿיֹת, כאשר קינן פה בל' זכרים

נרפית

משלי ה

באור טו

- 5 „ צום פֿרדערבן פֿיהרן איהרע פֿיסע
„ איהרע שריטטע בגלייטן צור העללע .
- 6 „ דאָס דואַ יאָ דען פֿפֿאַר דעם לעבנס ניכט
„ אויסביגסט ,
- „ איהרע שטייגע לייטן דיך אַב דואַ מערקסט
„ עם ניכט .“
- 7 דרום , אַ קינדר ! פֿאַלגט מיר ,
ווייכט ניכט אַב פֿאַן מיינס מונדס לעהרן .
- 8 ענטפֿערנע דיינן גאַנג פֿאַן איהר ,
נעהרע דיך איהרר הויזטיהרע ניא .
- 9 דואַ געבעסט פֿרעמדן דיינע יוגענדבליהטע ,
דיינע בעסטן יאָהרע דעם גרויזאַמן עלענדע פֿריוו .
- 10 פֿרעמדע שוועלגן דיינע מאַנגנסקראַפֿט ,
דעם באַרבאַרן הויז פֿערצעהרט דיינע נערפֿן .
- 11 אומזאַנסט איזט דאָן דאָו שפּעטע זייפֿצן ,
ווען פֿלייש אונד בלוט פֿרצעהרט איזט .
- 12 דואַ רופֿסט דאָן : אַה , וויא האַבע איך גוטע
וויטן האַססן ,
וויא חאַט מיין הערץ צו רעכטווייזונג פֿראַכטן
קעגנן ?
ווארום

יבאר בפסוקים הנאים:
ודעה, מקור, למען
תדע לכבוד את שפתיך
שלא תכניס בדברים
עם הזרה המדחת אותך
מדרך הטוב. ושעור
הכתוב כך הוא,
לשמור ולדעת את
המוזמות אשר בלב הזרה
להדיח אותך מדרך
הישר, וכדעתך זאת
ינצורו המוזמות האלה
את שפתיך לכל תאמין
בדבריה. וכמוהו
תפלת נעים אמרות
ישאל נצרה על דל
שפתי (כוזוהרע
איינר זיפסן טיהרע)
(תהליס קמ"אג') .
(ה) יתמוכו, ההולכה
בדרך רחוק יקרא
חמיכה, ושעור הכתוב,
רגליה יורדות אל המות
וכעדיה יתמוכו את
ההלך אל השאל. ומה
נעמה המליצה הזאת:
(ו) פן אזהרה. תפלים

אולי תאמר בלבבך אפלים את הדרך הטוב ואדע עד היכן אבוא. כי בהרף עין תטה מני
הדרך הזה בצלי דעת, וכפשע בינך לבין דרך המות, ולפי זה היה ראוי לתרגם (דאט
דוּו יוּ דען לעבנספֿפֿאַר ניכט אַבאַעסעסט) אמנם להיות התרגום הזה מלתא
דמשתמע לתרי אפי לא רכיתי בו, ובחזרתי לתרגמו (אויטביגסט) והיא הטי' מועטת מדרך
החיים, כקלבון המשקל: נעו פועל יוצא. (מדברי הראש"ע). (ז) עתה שב החכם אשר
סספר לשומעיו את דברי אביו וחזר על הענין להזהיר עליהם עוד. (ט) הדרך, הוא הכח
העלמות וראשית האון, וכנגדו ושנותיך המה השנים הטובות אשר בריאת האדם שלמה,
לאכזרי שם מקרה כמו אכזרי עברה וחרון אף (ישעי' י"ג) ושרשו כור, ולדעת אחרים
מורכ' מן אך זר. (י) ועצביך, כמו ידיך עצבוני, והעצבי' הם החלק הדק בגוף האדם
אשר על ידיהם יתפעלו התפעלויות הנפש (נערפֿן): (יא) ונהמת, שרש גהם כשאל
מוצקת הבעלי חיים, ובזמן שבא על האדם, היא כל פעם הנעקה והיללה במרירת הלב
בלי כונה (אונקוויזקיהרליכט קאמגן) ועל דרך הזה תרגמתיו. ומטעם הזה ת' הרמב"מ
זכ"ל מנהמת לבי (איינס הערלנס אונרוהע). ושארך, הכח הגופני יקרא

חיים לא תעשה אלא נעו מעגלותיה לא
תדע כלומר לא תרגיש בדבר עד שיכועו
מעגלותיה אל מות: (י) וְעַצְבֶיךָ. ענינו העמל והיגיעה: (יא) וְנִתְבָּהֵת. ענינו
כענין שאנה: (יב) וְשִׁאָרְךָ. ענינו נשר:

13 וְלֹא־שָׁמַעְתִּי בְּקוֹל מְזוּרִי
 וְלִמְלַמְדֵי לֹא־הִטִּיתִי אָזְנִי :
 14 בְּמַעַט הָיִיתִי בְּכַל־רַע
 בְּתוֹךְ קָהָל וְעַדָּה :
 15 שְׁתַּהֲדַמְיִם מִבּוֹרֶךְ
 וְנִזְזָלִים מִתּוֹךְ בְּאֶרֶץ :
 16 יִפְצוּ מֵעֵינַיִתְיָךְ חוֹצֵה
 בְּרַחֲבוֹת פְּלִגְי־מַיִם :
 17 יְהִי־לָךְ לְבִנְיָךְ
 וְאֵין לְזָרִים אֶתְךָ :
 18 יְהִי־מִקּוֹרֶךְ בְּרוּךְ
 וְשִׁמְחָה מֵאִשֶׁת נְעוּרֶיךָ :
 19 אֵילַת אֲהָבִים וַיַּעֲלֵת־חַן
 דְּדִיָּה יְרוּךְ בְּכַל־עַת
 בְּאַהֲבַתָּה תִשְׁגָּה תָמִיד :
 20 וְלִמָּוֶה תִשְׁגָּה בְנֵי בֹרָה
 וְתִחַבֵּק חֵק נְכַרְיָה :

(יד) כמעט הייתי
 בכל רע • כפצע בני
 ובין גיהנם • כלומר
 בשביל דבר מועט
 הייתי עכשיו בכל רע
 שלא שמעתי לקול
 מורי שאלו שמעתי
 להם לא אירע בי
 כך • רבי יוסף
 קר"א : (טו) שמה
 מים מבורך • מבור
 שנתן לך הקב"ה
 לקלקל היא תורת
 משה • בורך מים
 מכוכסי' וכו' למתוך
 בארץ מים חיים
 כלומר תקלה כמים
 מכוכסי' ונכסוף
 כונעים הם והולכין
 (טו)
 מעייכותך חובה •
 סוף שתקנה תלמידך
 ותור' הוראו' ברבים
 ויאל לך שם בראבות
 עיר תפוצה פלגי
 מימך : (יז) יהו
 לך לבדך • אתה
 לבדך תתכבד בהם
 ולא יתלוק אחר
 עמך לפי שאמר
 למעלה פן ישבעו
 זרים כחך אמר כאן
 יהיו לך לבדך ומתוך
 כך : (יח) יהי
 מקורך ברוך ושמת

מאש' כעוריק • היא התור' שלמד' מנעוריק : (יט) תשגה תמיד • ראיתי בדברי ר"מ הדראש :
 תשגה

מכלל יופי

(יט) אֵילַת , דרך משל : גַּיַעֲלַת חַן , תרגום אקו יעלה (דברים י"ד) והוא תיש הנר :
 תִשְׁגָּה , רמ"ק ז"ל סירשו בספר משלי מענין אגנה כלומר תפאש כשוגג אס תמיד תתעסק
 באהבתה וכל שכן בזולתה והו שאמרו רבותינו ז"ל באשתו אמרו קל וקומר באשת חברה כי
 אמרבה באהבת אשתו ומשום עמה יותר מדי הוא שוגג בעבור שאהבת האשה תסיר האדם
 מעבודת השם וכן ולמה תשגה תמיד בני בורה • ורבי יונה הרמיק ענין באהבתה תשגה
 תמיד מענין זה מאד לפי שבעיניו ענין הפסוק על ענין החכמה , והנכון כי ענין הפסוק
 מדבר על אשתו כמו שאמר למעל' ,

- 13 וואַרום הערטע איך מיינר פֿוהרר שטיממע ניכט , וואַרום גאב איך מיינן לעהררן קיין גהער ?
- 14 וויא שנעלל גרוהט איך אינס טיפע עלענר , אים אַנגוויכטע דער גאַנצן וועלט !
- 15 אויס אייגנר צייטערנע טרינקע וואַסר , גנייס וואַס אויס אייגנס באַדן ריזלט .
- 16 לאַס דייע קוועללן זיך ערגיסן , עפֿנטליך איהרע וואַסר שטרעהמן .
- 17 האַבע זיא אַבר פֿיר דיך אַלליין , קיין פֿרעמדר נעהמע אַנטהייל .
- 18 דיין באַדן זייא גועגנעט גניסע פֿריידע בייא ריינס יוגנדליכן וויבע .
- 19 ליבליך וויא דאַן רעה , וויא דיא געמוע לעכהאַפֿט שטעטס לאַבע דיך איהרע צערטליכקייט , ערגעצע דיך איהרע ליבע .
- 20 וואַרום מייין זאַהן ! מיט איינר פֿרעמדן ליבע פֿלעגן ? אים שאַסע פֿיילר דירנן וואַהללוסט פֿרעהגן .

יקרא שאר זה הדם , ויקרא כן כל בשר בעל חי בעודו בחיים חיימו . (יד) כמעט , צתוך זמן מועט , כאשר יורו כתובים רבים . בחוך קהל ועדה רעה גרה לומר שהיסורים והמכאובים הנאים לאדם צפתר אינס כל כך ממררים את לבו ומעניבים את רוחו כאותם המפורסמים לכל וכל איש יודע שהם צאו לו צפנת מעשו הרעים , וקולאי' הבאי' מחמת הכיאוף המה כרשמים על פני בעליהם , עד שיכירו אותם כל רואיהם : (טו) תוכחה להתעלם צאהבים עם אשתו אשר הוכיח ה' לאדם וכנה אותה צסם מקור

אימור

מעטס ידוע . והזהיר תחלה על הבעל שלא יקמוד וילך אחר אשה זולתה , כי אם ישמש בחלקו , ואמר (טו) יפוצו מעינוחוד חוצה , והוא משל על רוב הבנים (כדעת הרא"ב) , ואמר , (יו) יהיו לך לבדך , שתשמור את אשתך מהדחת חטאים לבל תשטה . או רעה לומר שהבנים אשר יולדו לך המה לבדך אין לורים חלק צם , אשר לא כן צאשת זנוכים . (יח) הזהיר על הבעל לבל ימנע מאשתו את הנרחה צפרי צטנה וכו' , ורבותיו צ' לדרשו את כל הכתובים בדרך משל על התורה והחכמה מה יפה דבריהם . אמנם אכני לא אצא מדרך הפשט : (יט) אילח אהובים ויעלח חן , כנויים לאשת חן כידוע לקוראי' ספרי הקודש . ושלמה בנה פעמים רבים את האהובה אילה . על צס שהיא קלת המרון ותאר פניה ענוה ואהבה . יעלה , מין צבא העולה על הסלעים והרים הגבוהים (ואולי נקרא מעטס זה יעלה משרש עלה) וגם היא יפת תאר ונאהבת מאד לבני אדם . ואמר דרויה בכל עת ירוך על המשל מבהמות אלו שישקוד מחלב דדיהן , אמנם להיות מליצה זו בלתי כאות' בלשון אשכנז פרשתי' על המשל ותרגמתי דרויה כאלו נכתב דרויה (נערטליכקייט) מלשון נרוה דורים , והכונה עומדת במקומה . (כ) חשגה , כתב ר' יונה צסס ר' יהודה

בן

שה מים מצורך יפוצו מעינותיך סוזה יהיו לך לבדך ואף על פי שעל דרך המשל יתכן שידבר על החכמה המליצה היא על אשת האדם וכונת המדבר לשני העניכים ואם כן הטוב והישר שיהיה תשנה תמיד מענין שגה כמו שפירשנו . ורבי יונה צס צאהבתה תשנה תמיד מענין שמחה וערבות [צל"א איט ציהר ליבע וואוטט דוח דיך חימאר בטעפֿטיגן] , כמו שניין לדוד (תהלים ז') על שגינות (חבקוק ג') או כענין התעסקות צאהבתה מאהוב זולתה ומזה הענין וכל שגה צו (משלי כ') , וכתב רבי יונה צסס ר' יהודה צן קריש כי הוא שמוע אלדד הדכי אמר יש לי שגיה צענין יש לי עסק : (כ) חק צבֿרֿיה , נכתב צלא יוד והמסרת אמר ארבעה ספרין בלישנהון ומה שמעל הסגורה תוך הנגדים

21 כִּי נִכְחַ יַעֲיִי יְהוּה דְרַב־יֵאִישׁ
 וְכָרַל מֵעַגְלָתָיו מִפְּלִם :
 22 עֲוֹנוֹתָיו יִלְכְּדֵנוּ אֶת־הַרְשָׁע
 וּבְהַבְלֵי חַטָּאתוֹ יִתְמַךְ :
 23 הוּא יָמוּת בְּאֵין מוֹסֵר
 וּבְרַב אֱוִלָּתוֹ יִשְׁגָה :

תשגה תעסוק תמיד
 זהו לאן ערבי
 והכיא ראה כמו
 לבקש שגויה לבקש
 עסק ולא ידעתי
 איפה כשנית
 ורבותינו פירשו לאן
 משגה כמשמעו
 בעבור שהתה תהי'
 שגג בשאר עסקך
 כי היא משמרת על
 שלך אמרו עליו על
 ר"א בן פדת שהיה
 דורג בשוק התחתון
 וסדינו מוטל בשוק
 העליון פעם אחת
 בא אדם אחד ומנא
 כחש כרוך עליו :
 (כא) כי נכח עיני
 ה' דרכי איש וגו'
 מפלס שוקל
 דרכיו ויודע
 כמה עונות וכמה
 זכויות צידו : (כב)
 ועונותיו ילכדנו
 כמו ילכדוהו
 ובחבלי חטאתו
 יתמך יתלה שהתלוי
 כתמך בחבל שהוא
 תלוי בה : (כג) הוא
 ימות באין מוסר

בְּנֵי אֶם־עַרְבָתָ לְרַעַךְ
 תִּקְעֵת לְזֹר כַּפִּיךְ :
 2 נֹקֶשֶׁת בְּאִמְרֵי פִיךְ
 נִלְבַּדְתָּ בְּאִמְרֵי־פִיךְ :
 3 עֲשֵׂה־זֹאת יֵאֱפוּא בְּנֵי וְהַנְצִיל
 כִּי בָאתָ בְּבֶךְ־רַעַךְ
 לֶךְ הַתְרַפֵּס וְרַחֵב רַעֲיֶיךָ : יחיר יוד
 4 אַל־תִּתֵּן שָׁנָה לְעֵינֶיךָ
 ותנוטה

בשביל שלא לקח מוסר : (א) בני אם ערבת ערבות
 ממון כמשמעו פירשו רבותינו : (ג) לך התרפס התר לו פס יד לשלם לו ממון ורהב רעך
 ואם אין לו ממון עמך אלא שנוקשת באמרי פיך לדבר לו קשות הרבה עליו רעי לבקש ממנו
 שימחול לך • ד"א בני אם ערבת לרעך • אחר שנעשי' ערב להקב"ה שהוא רעך כדכתי'
 זה דודי וזה רעי (שיר ה') וקבלת עליך בסיני ובערבות מואב באה ובשנוע' לשמו' מנותיו :
 תקעת לזר כפיך שתשוב ותסור מדרכיו ותדבק באפיקורסן ללכת בדרכיה' : נוקשת באמרי
 פיך • שתקעת כף להדבק עם הזרים : עשה זאת איפה בני והנצל • הואיל ובאת בכף רעך
 בסיני וקבלת אלהותו עליך : לך התרפס • הכנע לפניו כאסקופה הנרפסת וכדרסת ורהב
 רעך • הרבה רעים שיתפללו עליך לפניו • וכן נדרשת במדרש תילים :
 (ה) הנצל

מכלל יופי

יקרא חיק : (כב) ילכדנו / בא הנון רפה ובחולם שלא כמנהג כי מנהג כנוי כון ויו
 כנוי הגסתר להיות בדגש ובשורק והדאוי ילכדנו :

משלי ה ו

באור יו

- 21 אימטר נעגנווערטיג זינד רעם עוויגן רעם מענשן
האנדלונגן ,
ער מיסט יעדן זינר שריטטע .
- 22 פֿרעפֿלטאַהטן פֿעסלן רען בעזעוויילט ,
דורך לאַסטראַס באַנדע ווירד ער בשטריקט .
- 23 אימטר באַסהפֿטר דורך זינר טאַהרהייטן מענגע ,
ער שטירבט הין אונגעכערט .

ו

- 1 מיין זאָהן ! האַסט דואַ דיינס נעכטן בירגשאַפֿט
גלייסטעט ,
איינס פֿרעמדן ריאַ האַנד פֿרהאַפֿטט ;
- 2 דואַ ביסט גבונדן דורך דיין וואַרט ,
גפֿעסלט דורך דיין פֿרשפּרעכֿן .
- 3 שטרעבע זאָ באַלד דואַ קאַנסט , מיין זאָהן !
לאַס צו קאַמפּן ,
דואַ בויט אין דיינס נעגסטן גוואַלט ,
געהע היין שטיגע דייך פֿאַר איהם , אונד ערקעננע
זיינע אַברמאַכט .
- 4 פֿרגעננע דיין אויגן קיינן שלאַפֿן , דיין

בן קריש כי הוא שמע
אלדד הדני אומר יש לי
שגייה, בענין יש לי
עסק. וכן הוא בלשון
ערבי. וכן תרגומתיה
בפסוק הקודם כפי
עניינו וכאן כפי עניינו,
ובלשון עברי הוא לשון
כופל על לשון (ווארט
טפיו): (כא) הכתובי
האלה עד סוף הפרשה,
המה מוסר כללי על כל
הקודם בפרשה, לומר
שאין אדם יכול לעבור
עבירה בסתר. (כב)
ילכדנו, כמו ילכדהו:

ו (א) בני, הפרשה
הזאת כוללת ששה
חלקי מלמודים שוני:
מפסוק א' עדו' הזהיר
מאד על שמירת האדם
את נפשו מן הערבות
כי הערב כמו הלוה
ויכול להיות נתפס
עליו, ולכן הזהיר
הכוין עשה עם מלת
אפוא שלאחריו המה מורה
חוק הפעולה והחיות להנצל
וכן תרגומתיו, ולדעת רבי
יהי' טעמו כאן (טוהע דחם
איינן זאהן, וזחם חייך דיר
זחגע) וכן הוא בלשון ערבי.
אענם יראתי לתדע דבר מבלי
הסכמת חכמים אשר קדמוני.
החרפם, שראו רפם או
רפם נשיין וטעמו טיט או קרקע,
ופירושו כאן הכנע ענמך
לפניו בקרקע (טויגו).
ורבה, שראו רהב וענינו
תוקף וגדולה, ורבה לומר
שיכיר לפניו את מקומו
שהוא נכנע מפניו ע"ד שח"ו
ול עבד לזה לאיש מלוה: (ד)
אל חתן, ר"ל שלא יסבות
ולא ינוס עד שיפטר את
עצמו מן הערבות. והמאילו
בפסוק: (ה) לצפור

מכלל יופי

ו (ג) הַתְּרַפֵּם, ענין ההדרכה והרמיסה ופירושו שיש ענמך
כקרקע לפניו כלומר שתכנע לפניו ותחוק רעך
בדבריך הטובים: וְרָחַב, כלומר הכנע לפניו
וחזקהו בדברי רבוי ואף על פי שזמלת רעך כתוב ביד
והמסרת עליו לית מלא תהיה היוד נוספת או יהיה
מנחי הלמד והיוד למד הפועל. ויש לפרשו לשון רבים
ויהיה חסר בית ברעך כלומר שתרבה עליו ברעים: (ד)
וְתִגְרָמָהּ, התנומה איכה חזקה כמו השיכה

ה א I 5

וְתִנּוּמָה לְעַפְעָפִיָּה :
וְהִנְצִיל בְּצַבִּי מִיָּד
וּכְצַפּוֹר מִיָּד יִקְוֶשׁ :
לֵךְ אֶל־נַמְלָה עֵצֶל
רֵאשִׁית דְּרָכֶיהָ וְהִכָּם :
אֲשֶׁר אֵין־לָהּ קִצִּין שְׂמֵר וּמִשָּׁל :
תִּכְיֶין בְּקִיץ רֵחָמָה
אֲגִרָה בְּקִצִּיר מֵאֲכָלָהּ :
עַד־מָתִי עֵצֶל י תִּשְׁכַּב
מָתִי תִקּוּם מִשְׁנֶתֶךָ :
מֵעַט שְׁנוֹת מֵעַט הַנּוֹמֹזֹת
מֵעַט י חֶבֶק יָדַיִם לְשֹׁכֵב :
וּבֵא־כְמֹתֶיךָ רֵאשֶׁךָ
וּמִחֶסֶדֶךָ בְּאִישׁ מִגֵּן :
אָדָם בְּלִיעַל אִישׁ אֹזֶן
הַזּוֹלֶךְ עַקְשׁוֹת פֶּה :
קוֹרֵץ בְּעֵינָיו מוֹלֵל בְּרִגְלָיו בְּעֵינָיו
מִזְרָה בְּאַצְבָּעֵתָיו : * בְּרִגְלָיו קָרִי
תִּהְיֶינָהּ בְּלִבּוֹ חֵרֶשׁ עַבְבְּלֵעַת

(ה) הנצל כצבי
מיד מהר והשמע
משם כצבי הנמלט
מיד האדם :
(ו) לך אל כמלה
עצל וגו' וחכם
והתחכם : (ז) אשר
אין לה קצין שיזכיק
אותה ויחזרנה
ויזיא מידה אם
תגזול דבר מחברתה
ואעפ"כ : (ח) תכין
בקץ לחמה אגרה
בקציר מאכלה
מוזכה , כל אחת
ואחת אינה גוזלת
מחברתה : (י)
חבוק ידיים הישן
חובק ידיו
אבראם"ד בלע"ז :
(יא) ובא כמהלך
ראשך אס תעש' כך
יבא חסרוך ודבר
שאתה רש ממנו יבא
לך מיד כאדם
המהלך מהר
וחסרוך יבא
ויתמלא כאיש מגן
הבא מהר להגין על
אדוכו . המקראות
אלו עקרו משל על
המתעבלין בתורה :
(יב) הולך עקשות
פה . הולך בעקיות
שפתיים : (יג) וקורץ
בעיניו . רמיזות של
מרמה . מולל ברגליו
כלומר משפסף זה
על זה : ומורה
באצבעותיו . כלם מן
לשון רמזי' הם זה נופל
על העין זה נופל על הרגל
זה נופל על האצבע והעיקר
מדבר על הרשעים : (יד) מדני'
ישלח

מכלל יופי

הסינה רק היא מעט מעט : (ה) יקווש' בשורק והוא תאר לפסח הלוכד
בפסג עצום : (ו) עצל' ענינו התרשלות בדבר הצורך והמנוע מעשותו מפני
לחות

5 דיוןן ווימפרן קייןן שלוממר ;
אילע דיק צו רעטמן, וויא איין גפאנגנר הירש,
וויא דער פאָגל אויס דעם נעטצע .

* * *

6 געהע הין צור אַמיווע דוא פֿוילר ,
בטראַכטע איהרע וויין אונד ווערדע קלוג .

7 זינע ויִיא האַט ניכט גוטסהערר , ניכט פֿאָגט ,
ניכט אויפֿוועהער ;

8 דעננאָך כרייטעט ויא איהר פֿוטטר צור ערנדטצייט ,
זאַממלט אים הערבסט שאַן איהרע קאָסט .

9 וויא לאַנגע נאָך פֿוילער , ווירסט דוא רוהן ,
וואַן שטעהסט דוא פֿאַם שלאַפֿע אויף ?

10 פֿירוואַהר ! שלאַפֿע נור זיין וועניג , שלוממרע
איין וועניג , רוהע נור ,

דיא הענדע איבראיינאַנדר , איין וועניג ;

11 אונד אַרמוהט איברפֿעללט דיק וויא רייזער ,
דער מאַנגל וויא גוואַפֿנטר מאַן .

* * *

12 דער נירטרעכטיגע מענש , דער אַרגליסטיגע ,
געהט מיט פֿרקעהרטם מונדע אום ,

13 ער בלינקט מיט דען אויגן , שאַררט מיט דען פֿיסן ,
צייגט מיט פֿינגרן ;

14 איממר איזט טיקקע אין זיינס הערצן ,
איממר העקט ער באַסהייט אויס , זוכט

(ה) לצפור ולצבי
הנלודים אשר ישתדלו
להכיל : (ו) אזורה
אל העלל להיות זרין
במלאכתו , והעללה
מביאה לידי עניות .

(ז) קצין שם כנור
משרש קוץ , ובערבי
נקרא קצין והוא שר
וכגיד אשר לו

שדות וכרמים , ועבדיו
האכרים והכורמים
בכנעים תחתיו לקצור
ולאגור ולאסוף לו את
תבואתו (גוטסהערר)
ולו שטרים ומוסלים
אשר ישגיחו על
העבודה ומנגשים את
העם אל מלאכתם .

(ט) קורא אל העלל
לראות את מעשה
הכמלה ולא ירף ידו
ממלאכתו . (י) ספר
את דרך העלל לבלאות
זמנו ואמ' כי מעט שכות
ומעט תנומות ומעט

חבוק ידיים , כשתחשכ
יחד יבל' את כל ימיו
ולא יעסוק בשום דבר
וסופו כי פתאום יבא
עליו העוני והמחסור

כאיש מן ומהלך אשר
לא יוכל לעמוד כנגדם . (יב) ידבר מאנקשות פה ועוכשו .
בליעל מורכב מן בלי יעל ,
והמה הכת הפחוחים בבני אדם אשר לא יגיעו לשום מעלה מן המעלות המשלימות . ודבר
על האדם הזה שכל מנמותיו לשחת את טובת ריעיו ובכל תכועותיו הוא מוליד און וכעס :
(יג) מולל , שרש מלל ושגור בדברי חז"ל מוללין את השבלין מוללין את הקדירה (רייבן)
ומזה וקטפת מלילות בירך , ע"ש סופן שימללו . ובעל שפת אמת אמר שהוא משרש מול'
ולא ידעתי מה השיאו לכך : (טו) אמר

לאות כפש העלל מהתעורר אל הדברים שצריך אליהם : (ח) אַגְרָה , ענין אסיפה :
(י) חֶבֶק , שם : (יא) רֵאשֶׁף , באלף : (יב) עֲקָשׂוֹת פֶּה , דגוש הקוף
לתפארת הקריאה כדגש מקדש ה' (שמות ט"ו) : (יג) קוֹרֵץ בְּעֵינָיו , ענינו כדכוד
הענינים ללעג ולבזו כאלו כורת ומשבר אותם מענין קרוץ מנפין (ירמיה מ"ו) :
מולל בא על דרך ההשאלה כענין קרוץ בענינו שלוממר כאלו מדבר בגלוי כשרומו בהם :
(יד) מרדינים

מִדְּנִים יִשְׁלַח : טרונים קרי
 15 עַל־כֵּן פִּתְאֹם יָבוֹא אִידוֹ
 פֶּתַע יִשְׁבֵּר וְאֵין מִרְפֵּא :
 16 יִשְׁתַּהַנֶּה שָׁנָא יְהוּה
 וְשָׁבַע תּוֹעֲבוֹת נַפְשׁוֹ : יחיד יוד
 17 עֵינַיִם רָמוֹת לְשׁוֹן שִׁקָּר
 וַיְדִים שִׁפְכוֹת דָּם נָקִי :
 18 רַב חֵרֶשׁ מִחֲשֻׁבוֹת אֹן
 רַגְלִים מִמְהָרוֹת לָרוֹץ לְרָעָה :
 19 יִפִּיחַ כּוֹבִים עַד שִׁקָּר
 וּמִשְׁלַח מְדַנִּים בֵּין אֲחִים :
 20 נֶצֶר בְּנֵי מִצּוֹת אָבִיךָ
 וְאַרְתִּישׁ תּוֹרַת אִמְךָ :
 21 קֶשֶׁרֶם עַל־לִבְךָ תָּמִיד
 עֲגֹדֶם עַל־גְּרִגְרֹתֶיךָ :
 22 בְּהִתְהַלֵּכְךָ יִתְנַחֵה אֶתְךָ
 בְּשִׁכְבְּךָ תִּשְׁמֹר עָלֶיךָ
 וְהִקִּיצוֹת רַחֵם תְּשִׁיחֶךָ :
 23 כִּי גַר מִצּוּה וְתוֹרַה אֶזְרָךְ
 וְדַרְךְ חַיִּים תּוֹכַחוֹת מוֹסֵר :
 לשמרך

ישלח בין אדם
 לבוראו : (טו)
 פתאום ופתע לשון
 תכופה היא ולא ידע
 את המפלה הקרובה
 ליפול עליו : (טז)
 שש הכה שכל ה'
 ושבע תועבות כפשו'
 כלומר גם השביעית
 עמהם : (יט) יפיק'
 לשון דבור הוא כי
 כל דבור ברוח הפה
 הוא : (כא) עכדם'
 לשון קשר הוא'
 כמו אעכדנו עטרה
 לי (איוב ל"א) :
 (כב) בזה הלכך
 בסיף : תכח' אותך'
 כמו תכהיך :
 בשכבך . בקבר :
 והקיצות היא
 תשיחך . לתחיית
 המתים לעמוד בדין
 היא תשיחך . תלך
 בעדך : (כג) כי
 כר מצוה ותור' אור'
 כמו שהאור מאיר
 לעולם תמיד , כך
 התורה עומד' זכות'
 לעולם אל האדם
 חכות מצוה לפי שעה
 כאור הנר : ד"א
 כי כר מצוה ותורה
 וגו' . מצות האב הוא
 כר . כל מי שמקיים
 מצות אביו כאלו
 כוטר כר בידו להדלי'
 במקום חשך ואם
 אבד שום דבר שם
 הוא מוצאו לאורו וכן
 מי שהוא מקיים

הוראת אמו אורה היא לו . וכן הוא אומר אל תטוש תור' אמת . וכן הוא ודאי שמקרא
 זה מדבר במצות אביו ואמו דכתיב (לקמן כ') מקלל אביו ואמו ידעך כרו באישון חשך .
 ואם כר של אדם (כוהה) ידעך כשאין מקיים מצות נמצא כשמקיים מצוה יאיר כרו .
 (ר' יוסף קארו) : ודרך חיים תוכחת מוסר . תוכחת המוסר הם מטיס את האדם
 לחיים כנמצא שהם דרך החיים :
 (כד) לשמרך

משלי ו

באור יט

- וַחֲטֵא אִימָר צַאֲנָק אֲנַצּוֹשְׁפִינָן .
- 15 דרום קעממט אויך ויין פֿאַלל אונפֿרמוהטעט ,
פלעטצליך איזט ער פֿרניכטט אָהנע רעטטונג .
* * *
- 16 ועכס דינגע האַסט דער עוויגע ,
איין זיבנדס איזט זיינס וועון איין גרייל ;
- 17 שטאַלץ הראַכבליקנדע אויגן , ליגנהאַפֿטע צונגע ,
הענדע דיא אונשולדיגס בלוט פֿרגיסן ,
- 18 איין הערץ דאַו באַסהאַפֿטע אַנשלעגע שמידעט ,
פֿיסע דיא שנעלל דעם אונהייל ענטגעגן איילן ,
- 19 פֿאַלשן צייגע דער ליגן פֿרברייטט ,
אונד דער צווישן פֿריינדן אונאייניגקייט שטיפֿטט .
* * *
- 20 מיין זאָהן ! היטע דאַו גבאַט דיינס פֿאַטֿרס ,
פֿרנאַכלעסיגע דיינר מוטטר לעהרע ניכט .
- 21 בינדע זיא פֿיר בשטענדיג אויף דיינע ברוסט ,
שמיקע דאַמיט דיינן האַלז .
- 22 ווען דוא לוסטוואַנדלס בגלייטט זיא (דיא וויזוהייט)
דיך , ווען דוא דרך נידרלעגסט בוואַכט זיא דרך ,
אונד בייא דיינס אויפֿוואַכֿן אונטרהערלט זיא
דיין גשפרעך .
- 23 דאַו גבאַט איזט דיא לייכטע , דיא לעהרע
דאַו לייכט .
דיא זיטטנלעהרע דער וועג צור גליקועליגקייט .
* * *
דאס
- עייך * (בג) נר מצוה , המצוה היא ככר העשוי לשמירת האור , כי על ידי קיום המצוה
תבוא לכלל חקירה ולדעת טעמה וכמוקה , ואז תמלא

(טו) אמר מעונש
האיש און הזה , שסופו
לפול ברשת ופתאום
יבוא אידו : (טו)
ששוכו' , זה דרך
מליצי העבריים בזמן
שירצו להפליג את
הענין על ידי ספרס
אחת אחת את חלקי
הדב' יכללו את המספר
ויותרו אחת לחשבו
בסוף והוא הגדול
מכולן , כמו על שלשה
פשעי ישראל ועל
ארבעה לא אשיבנו ,
שלשה המה נפלאו
ממני וכו' . (יט)
ומשלח מדנים , הוא
הרשע הגדול מכלן
והוא תועבת נפש ה'
האובה שלום , ואין דבר
עומד בפני השלום .
(כ) אחרי הדבר החכם
מדרך החטאים שכל
פעם לדרכו והזהיר את
שומעיו לקחת מוסר
ולבל יסירו אותו
ממחשבתם . (כא)
עגדם , ענין קשירה
וכריכה על דבר מה
לבל יזוע משם . (כב)
תשיחך , תשיח עמך
תהיה לך כחבר מדבר
כי על ידי קיום המצוה
תמלא

מכלל יופי

(יד) מְדַבְּרִים , ויו מדון כהפכה ליוד נעה ענינו ריבות : (טו) פֿתאם , שראו פתה
האלף תמורת ההא למד הפועל והיא בשקל שְׁלֵשׁוֹם והוא ענין מהירות ופתע ודבר
שלא ירגיש אדם בועד שיהיה והוא הענין פתי כי הפתי עושה דבריו במהירות
כמו שאמר ועבת כפתלים כמהרה (איוב ה') : פֿתע , פתאום בלא כוונה : (יט) וּמְשִׁיחַךְ ,
ענין התרת הדבר מאין עובר : מְדַבְּרִים , כעלמה עין הפועל של מדון וענינו ריבות :
(כא) עֲגָדָם , ענין קשירה : (כב) אֲוִתְךָ , הכלל בלא הפסק אֲוִתְךָ
ובהפסק אֲוִתְךָ התיו קמוצה והכף בשוא ובא זה כן גם בלא הפסק : תְּשִׁיחֶךָ , ענינו דבור
פ' תשיח עמך כלומר תהיה לך כחבר מדבר עמך : (כו) כי

24 לְשֹׁמֵרֶךְ מֵאִשׁ רַע
 מִחֲלָקֶת לְשׁוֹן נִכְרְיָהּ :
 25 אֶל־תִּהְיֶה מִדַּבֵּר
 וְאֶל־תִּקְחֶךָ בְּעַפְעָפִיהָ :
 26 כִּי בְעַד־אִשָּׁה זֹנֶה עַד־כְּבֹר־לֶחֶם
 וְאִשָּׁת אִישׁ נַפֶּשׁ יִקְרָה תְצוּד :
 27 הִיחָתֶה אִישׁ י אִשׁ בְּחִיקוֹ
 וּבְגֵדָיו לֹא תִשְׁרַפְנָה :
 28 אִם־יִהְיֶה אִישׁ עַל הַגָּחֳלִים
 וְרִגְלָיו לֹא תִכְוִינָה :
 29 כִּן הָבֵא אֶל־אִשְׁרֵי רַעְיוֹ
 לֹא יִנָּקֶה כָּל־הַנִּגַּע בָּהּ :
 30 לֹא־יִבְוֹז לַגָּנֹב כִּי יִגְנוֹב
 לְמִלָּא נַפְשׁוֹ כִּי יִרְעֵב :
 31 וְנִמְצָא יִשְׁלַם שְׁבַע־תַּיִם
 אֶת־כָּל־חַוֹן בֵּיתוֹ יִתֵּן :

(כד) לשומר מאש רע
 רע - התור' תשמך
 מאשה של מכה רע
 ועל כרחק לא דבר
 שלמה אשה רעה לא
 כנגד ע"א מעובדי
 כוכבים שהיא שקול'
 כנג' הכל שאם תאמ'
 אשה זונה ממש וכי
 כל שכרה ושכחה של
 תורה שזמרת מן
 הזונה לבדה אלא
 ע"כ זו ע"א מעובדי
 כוכבים שהיא חמור'
 כנגד הכל : מחלקת
 לשון מעתת עינים
 של לשון נכריה :
 (כה) ואל תקחך
 ואל תטול חכמתך
 ממיך בעפפפי עינה
 שקורנת בהם
 בעפפפים : (כו)
 כי בעד אשה זונה
 עד ככר לחם - ליד
 עניות וחסר כל
 טוב : (כז) היסת'
 איש אש - הישאב
 גחלים איש בשפולי
 בגדיו ולא ישרפו -
 כל לשון חתיית
 גחלים לשון שאיבה
 הוא כמשמעה
 במשמלת הכלי

בתוך המדור' : (כט) אל אשת רעהו כמשמעו - ואף על ע"א מעובדי כוכבים יש לדרשה :
 (ל) לא יבזו וגו' - וכמלא ישלם וגו' - כואף אשה וגו' - שלשתן מחוברים בדבור א' אם
 יגנוב הגנב גנבה אין לבנותו כל כך כמו הנואף, למה כי לרעבון נפשו הוא עובד - ואולי
 אין לו מה יאכל, וכשנמצא יש לו תקנ' בתשלומין ולכל היותר שבעתים ישלם כלומר תשלומי
 כפל הרבה ואפילו חמשים על אחד - ויש מפרשים שבעתים כמו גונב שור וכליו וטבחו
 שמשלם חמשה נקק ותשלומי כפל על הכלים (הרי שבעה) : (לא) את כל הון ביתו יתן -
 ואפי' צריך למכור כל אשר לו על זה מ"ע"ש לו תקנה ומתחלה

מכלל יופי

(כו) כִּי בְעַד , כענין על : (כז) הִיחָתֶה , ענין לקיחה : (כח) אִם יִהְיֶה אִישׁ ,
 פועל הכבד שאינו עובר : (לא) שְׁבַע־תַּיִם , כפלים כמשפטו אם נכס שור ושה ישלם שבעה
 מלבד הקרן ורוכה לשור אפי' אם יעבשו אותו לשלם כפלים או

24 דאם דוּא דוּך יאָ דוּטעסט פֿאַר יענעם
לאַסטרהאַפֿטן ווייבע ,
פֿאַר דען זיסן שמייכלייען יענר אַבטרוניגן .

25 דאָס יאָ קיין בגיר נאָך איהרר שענהייט אין דוּר
רעגע ווערדע ,
דוּך איהרר ליבאייגלן ניכט אַיינגעהמע .

26 גנוס דער בוהלדין איזט וויא שפּיזע גנוס ,
טרייע גאַטטין אַכר פֿעסלט דיא עדלע זעלע .

27 קאַן מאַן פֿייער אין ויינעם שאַאסע צוואַמטן שאַררן ,
אונר ויינע קליידר ניכט פֿרברענגן ?

28 קאַן מאַן איבר גליהנדע קאַלן אַיינהער געהן ,
אונר דיא פֿיסע אונפֿרזעהרט ערהאַלטן ?

29 זאָ אויך געהטס דעמייעניגן וועלכר דעס נעגסטן
ווייב פֿרפֿיהרט ,
ער בלייבט ניכט אונגשטראַפֿט דער זיך מיט
איהר אַיינלעסט .

30 מאַן פֿעראַכטעט דען דיב ניכט ווען ער שטוהלט
אום זיך געגן הונגער צו שיטצן ,

31 ווירר ער ערטאַפט ער פֿרגיטעט דען דיבשטאַל
זיבנפֿאַך ,
יאָ ער גיבט וואָהל זיין גאַנצעס פֿרמעגן היין :

דער
בער , רבוּ מחשבות המפרשים בפירוש זה הכתוב . לדעת רש"י ורלב"ג וראב"ע ז"ל
יכוון אל העניות והחסר אשר יסובבו אל האדם ע"י הזכות, אמנם לא ידעתי לבאר אחריהם
הכתוב ע"פ כלו . ולדעת אחרים , ער כבר לחם . האשה הזונה אינה מנקשת אהבה
כי כל מנמתה רק למען החיות נפשה , והי' ראוי לתרגם (יענר הורע חזיט עט גור חזון
ברקוד נו טוהן , חזין עהעווייב וויל חזין רעדו'יכס הערן לוסן ו'הן) , אמנם אנכי
פכיתי לתרגום הארמי , שתרגם , מעול דדמויא מלתא זכיתא היך גריבתא דלחמא ואתת
גברא נפשא יקירתא זיידא : וטעמו כי ההתעלמות עם הזונה המה רק למען השקט התאוה
הבהמיית כמו כבר לחם אשר יסקיט הרעבון , ואחרי אכלו לשונע נפשו לא יחוש לו ולא
ישים עין עליו , אכן אשת איש האשה אשר הוכיחה ה' אל האיש היא מזיידת את נפש הבעל,
ואהבתה אהבה רוחנית והיא משתדלת לעשות את אשר ביכלתה לטובתו . ויתכן להיות מלת
בער התומדת הזמן (ריח דויחר) כי כן ענינו בכוננתו הראשונה וכגורו ממנו כמה פעמים
והי' תרגומו (זיבע גור בזהרין חזיט גור פֿחן זחלכר דויחר , וויח ריח בגירדע נו
חזינס טטיק ברקוד) . אמנם תרגומי סובל גם את הדעה הזאת ורוב המפרשים
והמבארים מנאו לפרש אשה איש כאלו נאמר אשה רעיהו , ולזה השיאם אשת איש השגור
בפיוחמי התלמוד שזיאורו ע"פ רוב אשה מנאפת , אמנם בספרי תכ"ך אינה כ"א אשה
נשואה (חזין עהווייב) . (ל) לא יבוזו לגנב , דבר פה מחרפת הכואף אשר לא תמחה
לעולם וספר בשפלותו יותר משפלת הגנב ואמר לא יבוזו , לא ישימו אות לתרפה ושמה אל
הגנב נכבדו למלאות נפשו, כי אם בשלמו את גבנתו יפטר, אמנם הכואף אי אפשר לסור ממנו
חרפתו: (לא) שבעתים , הוא שם מספר לגומא וכן , שבע

תמצא את התורה והיא
האור , כי תאיר לפניך
את הדרך ותדע על
ידיה את תעודתך על
הארץ , וכלב תמים
תלך דרך החיים והו
המעשים הטובים אשר
יוכיח אותך המוסר
לעשותם לתי זהם כל
הימים . ומה מאוד
תשכיל הקורא הנעים
בקראך את עומק כונת
החכם ז"ל בדברי חכם
דורנו המנוח הרמב"מ
ז"ל בספרו ירושלים .
ואולי חסן ה' אותי את
הטוב הזה לסקל לפניך
דרך שם בחולדות
החכם ז"ל אשר כתבתי
זה ימים לא כביר .
עיין שם מדף ס"ט עד
פ"ג .

(כד) החכם שב
להזהיר על הדת
האשה הזונה ואמר
שישתמר הנער מכל
תחבולותיהן הן בתארה
ובדבורה וכו' . (כו) כי

על

32 נֹאֲף אִשָּׁה חֶסֶר-לֵב
 מִשְׁחִית גִּפְשׁוֹ הוּא יַעֲשֶׂנָה :
 33 גִּנֵּעַ וּקְלוֹן יִמְצֵא
 וְחֶרְפָּתוֹ לֹא תִמְחָה :
 34 כִּי-קִנְיָהּ חֶמְדַּת-גִּבּוֹר
 וְלֹא יִחְמֹזַל בְּיוֹם נֶקֶם :
 35 לֹא-יִשָּׂא פָנָיו כָּל-כֹּפֵר
 וְלֹא-יֵאבֹדוּ כִּי תִרְבֶּה שְׂחָד :

בְּנֵי שְׂמוֹד יֹאמְרוּ
 וּמִצּוֹתַי תִּצְפֵּן אֶתְךָ :
 שְׂמוֹד מִצּוֹתַי וְחִיָּה
 וְתוֹרָתִי כְּאִישׁוֹן עֵינֶיךָ :
 קִשְׂרִים עַל-אֲצְבָּעֶיךָ
 בְּתֵבִם עַל-לוּחַ לִבְךָ :
 אֵלֶיךָ לְחַכְמָה אֶחָתִי אֵת
 וּמִדָּע לְבִינָה תִקְרָא :
 לְשִׁמְרֶךָ מֵאִשָּׁה זָרָה
 מִנְּבָרִיָּה אִמְרִיָּה וְהַחֲלִיקָה :
 כִּי בְּחֵלּוֹן בֵּיתִי
 בְּעַד אֲשַׁנְּבִי נִשְׁקַפְתִּי :

וארא

ומתחלה מחמת רעב
 עשה אבל כואף אשה
 חסר לב הוא שהרי
 לא לרעבון עשה
 ומשחית כפשו הוא
 יעשה הזמה :
 (לג) כגע וקלון
 ימצא . על עובדי
 כוכבים ועל גלוי
 עריות הנגעי' באי' :
 (לד) כי קנאה
 חמת . מתקנא לו
 להפרע בו חמתו של
 הקב"ה שהוא גבור
 על כל , ולא יחמול
 ביום נקם : (לה)
 לא ישא פנים . לכל
 ממון לכפר על אשר
 כפר בו וכדבק
 בעכו"ם . ורבותינו
 דרשו לא יבזו לגנב .
 זה המתגנב מאסר
 סבירו והולך לבית
 המדרש ועוסק
 בתורה : ובמלא
 ישלם שבעתים .
 סופו שמתמכה דיון
 ומורה הוראות אין
 שבעתים אלא תורה
 שכ' מווקק שבעתים
 (תהלים י"ב) :
 ז (א) בני שמור
 אמרי ותורת
 ומכותי כאישון
 עיניך . שמור של עין
 שהוא דומה חושך
 כמו אישן לילה :
 (ד) אחותי את :
 קרוב' אלק') .
 מודע . קרוב כמו
 בועז מדעתנו (רות
 ג) כלומר קרוב'

או אם הוא עני את כל הון ביתו יתן ויכלל בזה אבל כואף אשה משחית כפשו
 ולא יכלל בממונו : (ב) וחיה

32 דער עהע-ברעכר הינגעגן איזט פֿרשטאַנדלאָז ,
 [ווער דיא זעלע פֿרדערבן וויל טאָג עהעכרוך
 כגעהן] .

33 קוואַל אונד פֿראַכטונג פֿאַלגן ,
 אונד זיין שאַנדפֿלעק ווירד ניא אויסגטילליגט .

34 רען רעס עהעמאַנגס גרים איזט אייפֿרפֿאַלל ,
 איזט אונערביטליך אַם טאַגע דער ראַכע .

35 דורך קיין לעזעגעלר לעסט ער זיך ברוהיגן ,
 אומאַנסט פֿרוזכסט דוא גשענקע איבר גשענקע ,
 ער ניטט ניכטס אַן .

על הטאחיתכם , שבע
 יפול צדיק , שבע
 חועבות בלבו , שבע
 נשים באיש אחד
 וכו' , ולא כמו שחשבו
 קצת המפרשים שכוון
 על תשלומי כפל וארבע
 וחמה , כי תשלומין
 האלה הם עונש בית
 דין , וכאן הוא רוצה
 לומר , שצטוב לבביתן
 כפלי כפלים בגנבתו ,
 ואפילו כל הוכו יתן .
 והאמת , כי לפעמים
 לא שמו המפרשים על
 לבס שהמה מפרשים
 דברי מליצה ושיר :
 (לב) נואף אשה ,
 חמס הוא חקר לב
 ואינו יודע גודל קלונו
 וחרפתו , ואמר בדרך
 מליצה במאמר מוסגר ,
 מי שרוצה להשחית כפס
 הוא יעשה ר"ל הוא
 יכאף , כתרגומו , מאן
 דבעו די יחבל כפשיה
 הוא עבד לה . וכן פי'
 רש"י הוא יעשה הזמה .
 וכן דעת הרלב"ג הוא
 יעשה זאת הפעולה
 המגוכה . ולדעת
 הראשון

I מיין זאָהן , נים מיינע וואַרטע אין אַכט ,
 אונד בוואַהרע ריר מיינע גבאַטע אויף .

2 היטע מיינע גבאַטע אונד לעהרן וויא דיינן אויג-
 אַפֿעל , אויף ראַס דוא גליקליך זייאסט .

3 בינדע זיא אום דיינע פֿינגר ,
 שרייבע זיא אויף דיא טאַפֿל דיינס הערצנס .

4 שפּריך צור ווייוזיהייט : דוא ביזט מיינע שוועסטער ,
 דיא פֿרונגפֿט נענגע דיינע פֿריינדין .

5 איך וואַרנע ריך פֿאַר יענס פֿרוואַרפֿגן ווייבע ,
 פֿאַר יענר אַבטרינגיגן מיט גלאַטטן וואַרטן .

6 איינסט זאָה איך דורך מיינס הויזס פֿענסטער ,
 בליקטע דורך דעסן גיטער , אונד

אחרים יעשה מוסב על אשה ור"ל שהיא עושה את האשה משחית לכפשו . אבל הראשון
 כראה לי יותר נכון :

ז (א) בנו , הוא הולך ומוהיר על הניאוף , ובא לספר בפרשה הזאת מעשי האשה
 המנאפת ותחבולותיה להסית את הכער : וטרם ספרו זאת יורה תחלה לאתח בנכמה
 ולשמור חוקותיה , כי היא תגלנו מלהלכד במכירת האשה הזרה הזאת . (ד) ומדע ,
 שרש ידע ועכינו אזהב וריע , כמו הלא בועז מודעתו , וכאלו כאמר שיכנה את עצמו
 מודע לבינה , וליופי המליצה הסבותי עם מודע על הבינה בתרגומו אף שאינו לפי דקדוק
 הלשון העברי , עם כל זה לא יושחת הכונה . (ה) לשמרך המקור עם למ"ד בכ"לס , כל
 מגמתי ודבורי אלק למען אשמור אותך מן הזרה . (ו) בחלון , מה יפה מליצות החכם
 בספרו הזה , כאלו הכיג לפכינו המעשה לבחנה לראות עין ,
 למען

ז (ב) נחיה , המכה עין הפועל בצרי ובא זה בסגול : (ד) ובזרע , פירוש קרוב ולפי
 שקרוב האדם ואשר הוא ממשפחתו יודעו
 המשפחת כן : (ו) בעד אשנבי , פירשו חלון : גשקפתי , ענין האגדה והנחה וכשתמשו
 6 I א ו

וְאָרְרָה בַּפִּתְאִים אֲבִינָהּ בְּבָנִים

נָעַר חֶסֶד לֵב :

עֵבֶר בְּשׁוֹק אֶצֶל פֶּנֶה

וְדָרַךְ בֵּיתָהּ יִצְעַד :

בְּנִשְׁתֵּי בְּעֵרְבֵי יוֹם

בְּאִישׁוֹן לַיְלָה וְאִפְלָה :

וְהִנְיָה אִשָּׁה לְקִרְאָתָהּ

שִׁית זֹנָה וְנִצְרַת לֵב :

הַמְּיָהּ הִיא וְסָרְרָה

בְּבֵיתָהּ לֹא יִשְׁכְּנוּ רַגְלֶיהָ :

פַּעַם יִבְחוּץ פַּעַם בְּרַחֲבָתָהּ

וְאֶצֶל כָּל־פֶּנֶה תֵּאָרֵב :

וְהִחְזִיקָהּ בּוֹ וְנִשְׁקָהּ לוֹ

הַעֲוָה פָּנֶיהָ וְהֵאמֵר לוֹ :

זְבַחֵי שְׁלָמִים עָלַי

הַיּוֹם שְׁלַמְתִּי נְדָרַי :

7 (ו) אבינו • הנחמתי
ורחמתי : (ח) אצל

פכה • פנה של זונה
וע"א מעובדי כוכבי

8 והנה אשה המשמע
ד"א א' יין המסית

שית זונה • כמו (ש"ב
'ז) שתותיהם כלו

9 ערות זונה : וכנורת
לב • כמו (ישעי' א')

כעיר כנור המוקס
כרכוס כן לבו של

10 מוקפת זימה
אול' : (יא) וכורר'

סרה מן הדרך :

(יד) זבחי שלמים
עלי • כלומר קעוד

11 גדולה הכיכותי •
כי היום הקרנתי

נדרי ושלמי :

12

באור

13 למען השמר ממנה •
אשנבי שרשו שנוב

והוא בלשון ערבי
חלקו העשוי מנכסרים

14 הרבה וזכייה
חלילים להכנסת

האוויר (גיטטר ,
טחולווייע) והעומד

על

לפניהם בחדר הוא רואה חזקה ואינו כראה , ולזאת היה יכול לראות את
מעשי האשה ולשמוע את דבריה אל הנער מבלי שיודע להם : (ז) בפחאים , רנה בזה ,
להשקיף על העוזרים והשבים אשר בתוכם ימלאו רבים אשר במהלכם ובמעשיה' יתכבדו
לעין חכם לב • וכן דרך החכמים האמתים חכמי המוסר הולכים במקום שיבואו שם בני
אדם רבים ועומדים שם במקום אשר לא ידע בס איש כי למען בחון את מעשיהם באו שמה ,
זהם מתמים לבם על כל דבר ומתוך כך ימלאו חדשות בחכמה , אם לאזהרה , או לתוכחה :
(ח) פנה , ה"א במפיק ר"ל פנת בית הזונה והראוי להיות פנתה • ואולי יהיה טעם
פכה ז"ע"ד בזיון , שדרך הזונים לדור בפנות השוקים (דער קאס דיז טטרונסע דין ,
פון זייהרס ווינקל זיינהער) • (ט) בנשף , כן נקרא זמן התחלת הלילה והיום
(דעארונג) , והוא הולך ומבאר את דבריו ואמר בערב יום ר"ל בהתערב היום באישון
לילה ואפלה עם קדרות ושחרות הלילה , וזה השעה שאינה לא יום ולא לילה • (י) שית
זונה , הוא התקון והקשיוט ושרשו שוח , כמו יעטוף שית חמם לבו (תלים ע"ג) •
ונצרת לב , תרגם סארמי , והיא אמת

- 7 אונד בטר אַלטע דיא אַלברנן .
אונטר דען יונגל ינגן כמערקטע אידן אונגן
אונערפֿאהרנן בוכן ,
- 8 דער קאם דיא שטראַסע פֿאָן דער עקע איינהער
שריט איהרם הויזע גראַדע פֿאַרבייא .
עס וואַר אַבענדדעטרונג ,
- 9 דער טאַג ניינטע וויך צור דונקלן פֿינסטרן נאַכט ;
אונד זיהע דאָ , דאַן ווייב קאם איהם ענטגעגן ,
אין פֿרעכם אויפֿצוגע , מיט איינגעהמנרם בטר אַנגן .
- 11 [אַ זייה אויט איינע שטראַסנר־ייִפֿרין , איינע
אונבענדיגע , איהרע פֿיסע ראַסטן ניא צו הויזע .
- 12 באַלד פֿאַר דער טיהרע , באַלד אין דען שטראַסן ,
אַן יעדער עקע פֿאַסט זיא אויף .]
- 13 זיא אומפֿאַסט איהן , קיסט איהן ,
אונד מיט אַונפֿרשעדערמטר מינע שפּריכט זיא
צו איהם :
- 14 „ הייטע געב' איד אין פֿריידן פֿעסט ,
„ הייטע ערפֿיללע איד מיין גליברע .

לאורעה זאכמה
דזכתה דמכרדא ליבא
דעלימיה . אין ספק כי
היה לפניו הקריאה
נוצרת ביטויי פועל , כי
אמר על לב ליבא
דעלימיה והוא הפועל .
ואולי גזר את הפעל
זה משרש צור שהוא
קדור ונתון כמו חרות
צורים (ויוכל להיות
שממנו נגזר כל צרה
ומכור ודומיהן) . וקרוי
לזה תרגומי חכמי
נוצרת לב שהיא נאה
ברוב תחבולותיה לנכור
ולכבוש את לב הנער .
חמנס להיות מתחבולות
הנשים האלה לדבר
בדברים נעימים ורכים
ולתראות במראה
נחמדת למען לא ידע
בס הנער כי למען
משכו . ברשתס באו ,
מלתא
דומיה , מאמר מוסגר והיא קריאת המדבר בוכלו את תחבולותיה , יתפעל בקרבו להוציא
בזיונות וקרופים עליה : סודרה , משרש סרר והוא הכר זמן המוסר וא"ל ליכרו בתוכחה
(חונבענדיג) . לא ישכנו רגליה , אין לך חרפה גדולה לאשה כחרפת הינאית כמאמרס
ז"ל אשה ינאית חוטאת ומחטיאת אחרים . (יד) זבחי שלמים , אס היה זבח שלמים
הזה כמשמעו במקדש כמו שאמרו רוב המפרשים , לא ידעתי איך תדבר כן לנער אשר
תבקש

מכלל יופי

בו בל' כפעל לפי שהעומד במקום גבוה ומביט הוא נשקף למביטים אליו : (ז) בפתאים .
ככתב באלף יוד האלף כחה ואיככה למד הפועל כי היוד הכעה היא למד הפועל
יוד הרבים נפלה (ח) פנה , ההא במסיק עקרו פנתה כי הנפרד פנה וענינו זוית :
(ט) באשון , פירוש , בשחרות הלילה :

* (י) שית זונה , תיקון ווכה : ונצרת לב
פירשו שמורת לב כלומר שלא יוכל אדם
לקחתה ולפתותה רק היא מפתה בני אדם .
והריק"ס פירשו ענין חרבה כמו (ישעיה א')
כעיר כזורה רובה לומר חרבת הדעת וכן בדברי הפלוסוף ישנו עולמס בחרבן שכלס
ואמר כן על האשה הזונה חרבת שכל : (יג) העוה , מן הכפולים ובא בקלות הזין
והיתה ראויה להדגש : (טז) מרברים

15 על-כן יצא רחי לקראתך
 לשחר פניך ואמצאך :
 16 מרבדים רבדתי ערשי
 חטבות אטון מצרים :
 17 נפתי משכבי מור אהלים וקנמוזן :
 18 לכה גרוה דדים עד-הבקר
 נתעלסה באהבים :
 19 כי אין האיש בביתו
 הלך בדרך מרחוק :
 20 צרור הכסף לקח בידו
 ליום הכסף יבא ביתו :
 21 הטהו ברב לקחה
 בחלק שפתיה תדיחנו :
 22 הלך אחריה פתאם כשור אל-

(טו) ואמצאך - כדי
 שאמצאך - (טז)
 מרבדים בגדי חופש
 זכוי ודוגמתו בסוף
 הספר שנאמר
 מרבדים עשתה לה :
 רבדתי ערשי -
 קטתי : חטבות
 אטון מצרים -
 מהוללות בגדי כלי
 פשתן חסובין הנאים
 מוצרי' שם הפשתן
 מזוי כדכתיב בספר
 (ישעיה כ"ו) בוש
 עובדי פשתים: אטון -
 תרגום מיתריהם
 אטוכיה' : (יו) נפתי
 משכבי - הנפתי
 הריח כמוניף בסודר
 בבית מבוש' להביא
 הריח מלמעלה
 למטה - ודוכש פי'
 ל' קטור - וא' שאין
 לו דמיון : (יט) כי
 אין האיש בביתו -
 ראיתם שסילק
 הקנה' שכיכתו וכל
 טוב נתן לעמים :
 (כ) צרור הכסף :
 הטובים שנהם הרג

טבח
 ליום הכסף - לזמן המועד הקבוע וכן בכסף ליום חגנו (תלים פ"א) : (כא) העתו'
 לאותו חסר לב אליה : ברב לקחה - שהיא למודה להרגיל בכך אנשים : בחלק שפתיה -
 בדבור חלקק תדיחנו מן הדרך : (כב) וכעס

באור

תבקש מאתו לכסף עמה, הרלב"ג הרגיש בזה ואמר, לא בושא מלאמור לו אלו הדברים
 ד"ל שבא הכסף להורות שרצתה לפתות את הנער ובקשה מאתו ללכת עמה לסעודת מצוה,
 אמנם לא יתכן לאמור תיכף אחרי הדברים האלה מרבדים רבדתי ערשי, נתעלסה
 באהבים וכו' כי לא תסבול המליצה שני דרכים מתנגדי' זה אל זה בלי המשך הזמן ואמצעות
 התקבולה עד בואה אל תכלית מבוקשה - ור' מנחם המאירי אומר, שזבח שלמים הוא
 מושאל משלמי המזבח, אמנם לא באר את הכונה - ולי נראה, שהיא אומרת כן בדרך
 הלצה לאמור: וברחי שלמים עלי הריני מחוייבת להביא שלמים, כי היום שלמתי נדרי
 ע"י שמלאתי אותך כפי מבוקשי כי על כן יצאתי וכו' ואמצאך, שלמתי את נדרי שנדרתי
 להביא אם אמצאך - ולפי זה הייתי מתרגם, ומהרליך חייך אוו חייך ערייתך חפצך
 ברינתך! איין ווחונט חייט ערפילוט, חייך גינג חויט רייך לו ווכן חונד חייך פיינדע

ליום הכסף

- 15 ,, בין נור אויסגאנגן , דיר ענטגעגן ,
,, דרך איינצולארן , אונד זיהע דא ! היר ביסט דוא
- 16 ,, מיין רוהעבעטט איזט מיט טעפיכן אויפגשטיקט ,
,, גשטיקט מיט אָניפטישם ביסוס .
- 17 ,, מיין לאַגר האָב איך גווירצט מיט מיררהע
,, אַלאַע אונד צימט .
- 18 ,, קאָם לאַס אונס דער ליבע פּאָלעגן ,
,, דער וואַללוסט פּרעהנגן ביו אַם ליכטן מאַרגן .
- 19 ,, דער הערר איזט ניכט צו הויזע .
,, איזט וועג , ווייט וועג גרייזט ,
- 20 ,, האַט דען געלדגירטל מיטגנאָממן ,
,, אויפֿס פּעסט ערשט קעמט ער צוריק .
- 21 דורך פּיהל קונסט בוועגט זיא איהן ,
פּרפּיהרט איהן דורך גלאַטטע וואַרטע .
- 22 דאָס ער איהר אין זיינר איינפּאַלט נאַכגעהט ,
וויי דער אַכטע צור שר־אַכטבאַנק גפּיהרט ,

דיך זא גלייך) ועיין מה שכתבו
הרשב"ם והרמב"ן בפסוק
ואם זכא שלמים)
אמנם המשכיל יבין
שתרגומי אשר הנתי
בפנים לעומת דברי
הכתוב סובל גם את
הפירוט הזה , וכן
דרכי תמיד לשמור
העתקת המלות כפי
כחי ולהציגם באופן
שיסכלו גם את כוונתי
אשר כוונתי גם בבאורי
(טו) לקראחד , שרשו
קרה , לקרה אותך
(דיר לו בגעגן) .
(טו) מרברים , שרשו
רבד והוא מכסה בלשון
סירי , ובלשון המשנה
נקראת כן רכפת
העזר' והרמב"ן מן בת"א

וויא

ונכ' בראשית אמר רביד הזהב (ג'ודנעקעטטע) אחר באור המפרשים , ולפי דעתי הוא
מכסה זהב (חיינ גחז'דנר אונטו) . הטובות , שרשו הטב וטעמו הראשון הכתבת
הדבר לחלקים רבים (נערטטיקן) וזוה טעב עניס , וזוה נגזר הרקימה על המצע
לעשות על פניה חלקים רבים ונכבעים אחרים וכורות שוכות מבעלי קיים וכמחיס (דאט
טטיקן) ותרגומו קרימתא , והוא הקרוס אשר על פני הדבר . אטון , תרגומי (ביסוס)
והס מיתרי פשתן העשוי במזרים , ומן הפשתן הזה נעשה השש היקר וכמסב מאד . (יט)
האיש , לא אמרה אישי או בעלי כי אינו נכסב בעיניה מאומה (הראב"ע) ולכן תרגומתי
(דער הערר) והוא לשון ציון . (כ) צרור הכסף , סימן שלא ישוב מהר לביתו , ואולי
לכה בו גם להודיע למנאפה שלא תסרב לקחת ממנו אתן : ליום הכסא , לדעת קצת
המפרשים , הוא ראש השנה ולדעת אחרים ראש חדש , ותרגומי שזה לכולם . ואולי
כסא ליום המכוסה , כלומר מי יודע מתי ישוב , (ער קעאט ווידר , ווער ווייס וואָן)
וכן דעת ר' מנחם המאירי . (כא) ברוב לקחה , תרגומתי (קונסט) וכן הוא בלשון
ערבי . וכן תרגם הארמי , בסוגיא דמלהא , וגם רש"י ז"ל כוונ' לה באמרו , שהיא
למודה להרגיל בכך האנשים : (כב) הולך אחריה , הכתובים האלה מורים את פתיות
הנער הולך אחריה מבעלי דעת כי מרה תהיה באחרונה . וכבר רבו המפרשים והמבארים
עליהם במאסף לשנת תקמ"ד . ואנכי אשוב שנית פה לכתוב מה שכתבתי שם אבל בקצור
זכור

מכלל יופי

(טו) בְּרִבְרִים , מלי עשין מזהב או מוולתו ליפות על המטות : אַטון , תרגום מתריהס
אטוכיהון רובה לומר כי הערש גדיו חטובות ומתוקנות היטב
והוא מסורגל במיתרי הפשתן העשויים במזרים שהם נאים : (יו) גַּפְתִּי , ענין ההתכה
והזליף בנשמים : (יח) דוֹרִים , אהנים וידידות : גַּתְעֶלְסָה , ענין שמחה
עילה : בְּאֵהָבִים , האלף בקמן חטף : (כ) הַבָּסָא , זמן : (כא) לַקְחָהּ , ענין ייתק

משלי ז

טבח יבא ובעבם אל מוסר אויל :

עד יפלה חץ כבודו כמהר צפור

אל פה ולא ידע כי בנפשו הוא :

ועתה בנים שמעו לי

והקשיבו לאמרי פי :

אל ישט אל דרכיה לבך

אל תתע בנתיבותיה :

כי רבים הללים הפילה

ועצמים כל הרוגיה :

דרכי שאול ביתה

יורדות אל הדרים מות :

הלא

(כב) וכעבם זה ארם נחש : אל מוסר אויל . כנחש הממהר לרוץ בשליטתו הקב"ה לומר האויל המחויב למקום ב"ה . כן זה דן אחרי' עד שנכשל בה ויפלת חיה את כבודו : (כג)

כמהר צפור לרוץ אל הפס ואינו יודע כי הפס נפרש שם

בנפש של צפור :

(כד) ועתה בנים שמעו לי . הלא חכמי' תקרא , הלא התור' מכרות עליב' דברי' האמורים למטה בענין :

כמהר צפור לרוץ אל הפס ואינו יודע כי הפס נפרש שם

בנפש של צפור :

(כד) ועתה בנים שמעו לי . הלא חכמי' תקרא , הלא התור' מכרות עליב' דברי' האמורים למטה בענין :

כמהר צפור לרוץ אל הפס ואינו יודע כי הפס נפרש שם

בנפש של צפור :

(כד) ועתה בנים שמעו לי . הלא חכמי' תקרא , הלא התור' מכרות עליב' דברי' האמורים למטה בענין :

כמהר צפור לרוץ אל הפס ואינו יודע כי הפס נפרש שם

בנפש של צפור :

מכלל יופי

המאמר : בחלק , ענין רכות ומלקות :

* (כב) ובעבם , [הרצון צו כעבם שהוא הכבל שמייסרים בו אוילים]

הכבל נקרא כן לפי שהוא מתקושש בעבם :

(כח) אל ישט , בעבור שהמלה דבקה אל אשר בצדה תניע השוא

השני ותקראנו כתנועת האלף אשר בצדה ויש שקוראים כל שני שואים בסוף המלה נחיס והוא ענין כטייה ותרנוס ויע אליה וסעף לותה (בראשית ל"א) :

פירוש מן המדר פים על פסוק כ"ב .

לפענ"ד נראה נכוונת החכם להזהיר על התאוה . ולקח לדוגמא אשה זונה כנודע . ואמר שהולך אחרי' , ר"ל אחר תאוות הגופניות , פתאום יבוא אידו כשור אל ענף יובל . [אשר לא ידע להשמר מזה] , גם אינו יכול להוציא את עצמו מתוך הנרות והמבוכות שיגיענו ע"י התאוה , זה שאמר וכעבם א מוסר אויל , ר"ל כמו הכבל שמכבלין בו איש העושה עול [הנקרא בל"א פעסין] ון לעגין חרער חין דיו חייטון טוחגען] אשר באופן זה אינו יכול להשמט את עצמו . והיא מליצה כחה מאד , אשר הכוונה בה שפרי התאוה היא , מפלתו במהירות כפלא . וכיון שירד שוב אינה עלה :

כשור אל ענף יובל . [אשר לא ידע להשמר מזה] , גם אינו יכול להוציא את עצמו מתוך הנרות והמבוכות שיגיענו ע"י התאוה , זה שאמר וכעבם א מוסר אויל , ר"ל כמו הכבל שמכבלין בו איש העושה עול [הנקרא בל"א פעסין] ון לעגין חרער חין דיו חייטון טוחגען] אשר באופן זה אינו יכול להשמט את עצמו . והיא מליצה כחה מאד , אשר הכוונה בה שפרי התאוה היא , מפלתו במהירות כפלא . וכיון שירד שוב אינה עלה :

כשור אל ענף יובל . [אשר לא ידע להשמר מזה] , גם אינו יכול להוציא את עצמו מתוך הנרות והמבוכות שיגיענו ע"י התאוה , זה שאמר וכעבם א מוסר אויל , ר"ל כמו הכבל שמכבלין בו איש העושה עול [הנקרא בל"א פעסין] ון לעגין חרער חין דיו חייטון טוחגען] אשר באופן זה אינו יכול להשמט את עצמו . והיא מליצה כחה מאד , אשר הכוונה בה שפרי התאוה היא , מפלתו במהירות כפלא . וכיון שירד שוב אינה עלה :

כשור אל ענף יובל . [אשר לא ידע להשמר מזה] , גם אינו יכול להוציא את עצמו מתוך הנרות והמבוכות שיגיענו ע"י התאוה , זה שאמר וכעבם א מוסר אויל , ר"ל כמו הכבל שמכבלין בו איש העושה עול [הנקרא בל"א פעסין] ון לעגין חרער חין דיו חייטון טוחגען] אשר באופן זה אינו יכול להשמט את עצמו . והיא מליצה כחה מאד , אשר הכוונה בה שפרי התאוה היא , מפלתו במהירות כפלא . וכיון שירד שוב אינה עלה :

כשור אל ענף יובל . [אשר לא ידע להשמר מזה] , גם אינו יכול להוציא את עצמו מתוך הנרות והמבוכות שיגיענו ע"י התאוה , זה שאמר וכעבם א מוסר אויל , ר"ל כמו הכבל שמכבלין בו איש העושה עול [הנקרא בל"א פעסין] ון לעגין חרער חין דיו חייטון טוחגען] אשר באופן זה אינו יכול להשמט את עצמו . והיא מליצה כחה מאד , אשר הכוונה בה שפרי התאוה היא , מפלתו במהירות כפלא . וכיון שירד שוב אינה עלה :

וויא דער נאָרר צור פייטשע זיך לאַקן לעסט ,
 23 וויא דער פֿאָגל אינס גאַרן היפֿט , אונר ניכט
 עהער מערקט דאָס עם אום איהן גשעהן זיין
 בזו דער פֿייל דיא לעבר איהם דורכבאָהרט . —
 24 אַלזאָ , מיינע קינדר ! פֿאָלגט מיר ,
 זייט אויף מיינע וואָרטע אויפֿמערקזאַם .
 25 לאַס דיין הערץ ניא צו איהרם וועגע זיך נויגן ,
 פֿראירע דיך אין איהרן שטייגן ניכט .
 26 אַד ! זיא האַט פֿילע וואונדפֿאַלל גשמירצט ,
 מעכטיגע פֿיל גטעדטעט .
 27 איהר הויז איזט דער וועג צור העללע ,
 פֿיהרט הינאַב אין דעם טאָדעס קאַממרון .
 זיהע

ושנו לשון .
 עכס , היא המלה אשר תכבד עלינו הננת הכתובים לפי שאין לה ריע במקרא על משקל זה . ומשרשה נמצא השם בדברים העכסים (ישעי' ג' י"ח) ופעם בפעל וברגליהם העכסנה (שם ט"ז) ויוכל להיות לפי זה השם ביחוד עכס משקל פעל , וגם שם הפעול .
 יהי כן כמו שמלאנו דבים משמות הפעולה

בלשון עברי על משקל הזה שִׁטַף שהוא השטיפה נִטַף שהוא הנסיכה . וכמו שנדבר עוד מזה בזה הספר בעו"ה . לפי פי' הרד"ק העכס הוא חלי שמקשקש , ותעכסנה פי' תקשקשה בעכסים שברגליהם שהם הפעמונים ומשמיעים קול . הוצא מדבריו שהוכפ השרש עכם על פעולת השמעת הקול ע"י הפעמונים והדומה להם , ובהיות הנחת רוב השמות והפעלים בלשון מיוסדות על הקולות והתנועות והפעולות בדבריהם יסודתה בטבע , ואיך תסתעף מלה אחת מן המלות לשמש בה כמה עניינים , ולמה נבחר מניחי הלשון במלה זו להורות בה פעולה זו או שם מין או איש זה וכו' . ונאמר עתה שהונח בלשון עבר השרש עכם על פעולת המשכת איש אל רעהו ע"י השמעת הקול (אִתְקַן) וכן בל"ח נראה שלקחו את השרש (אִתְקַן) ממו"ח ה"ח הקורא את עולליו ללכת אחריו כאשר תקרא התרגומות לאפרוסיא , ומה קראו את הכלי הנעשה להשמעת הקול למען יסור העם אחרי משמעתו (גִּתְקִי) והוא נגור משם הפעולה (גַע־אִתְקַן) במהירת הבעוי . וא"כ יהי עכס בפסוק שלפניו שם הפעולה (דחם אִתְקַן) , ויהיה ניתוח המאמרים שלפניו בדרך הגיון כזה , שלשה נושאים והם שור , אויל , צפור , ושלשה נושאים יבא , עכס , סהר , ושלשה גבולים טבח , מוסר , פח , ושעור הכתובים הוא כן הולך אחריה פתאום כשור אל טבח יבא וכאויל אל מוסר נעכס כצפור אל פח ימהר ולא ידע כי בנפשו הוא עד יפלה חץ כברו ואמר כי האמת אתי ופירושי מוכח בדבריו מלת עכס אשר לפי דעתו שראו כם (כיון דרכו להניח שרשילה"ק על ב' אותיות לבדנה) וזה הפעמון הנעשה ככוס , ולאות ע הבא עליו הוא לפי גדרו אות מורה על התנועה , וכמלא עכס הוא פעמון : (כג) עד יפלה , כלומר עד שישקעו בלבו חכי החרטה הנע והקלון אשר ישיגהו לסוף . (כה) ישט , שראו שטרה זהיא ההטייה מדרך הישר אל דרך עקש כמו כי תשטה אשתו . (כו) חללים , הכרוג ע"י פנעים נקרא חלל ע"ש החלולים . וכן נקרא כל פג

אשר

1 הלא חכמה תקרא
 2 ותבונה תהן קולה :
 3 בראש מרמים עלי דרך
 4 בירת נתיבות נצברה :
 5 ליד שערים לפי קרת
 6 מבוא פתחים תרנה :
 7 אליכם אישים אקרא
 8 וקולי אל בני אדם :
 9 הבינו פתאים ערמה
 10 וכסילים הבינו לב :
 11 שמעו בני נגידים אדבר
 12 ומפתח שפתי מישרים :
 13 כי אמר יהנה חכי
 14 ותועבת שפתי רשע :
 15 בצדק כל אמרי פי
 16 אין בהם נפתל ועקש :
 17 כלם נכוחים למבין
 18 וישרים למצאי דעת :
 19 קחו מוסרי ואל כסף
 20 ודעת מחרוץ נבחר :
 21 כי טובה חכמה מפנינים
 22 וכל חפצים לא ישורבה :

ואני

לפעמים דעה טובה ולפעמים ערמימות וזדון, ובכסוק הזה יתכנו הכוונות איך שתראה, כי יהיה טעמו להנין ערמות אחרים ולהשמר מוזהר

I ח (ג) לפי קרת •
 תקרה הכתובה על
 השער ויושבי עלי :
 תרונה • תועקנה
 2 ומה היא אומרת :
 (ד) אליכם אישים
 אקרא : (ו) שמעו
 כי נגידים אדבר •
 3 דברי נגידו ומשיבו :
 (ה) כפתל ועקש •
 עקמומיות :
 (י) מחרון ממיני
 4 הוזה הוא : (יא)
 מפטינים • מרגליו :
 לא ישורבה • לא
 ידמו

באור

6 אשר לא מת מיתה
 טבעית • עצומים
 הנאוף משקית את
 כח הגוף ואפילו
 עולם הגבור :
 7 ח (א) הלא •
 אפרי אזהרותיו
 לעזוב את האולת
 ולהשמר מהדקותיה,
 8 הניג את החכמה
 כמדברת אל האדם
 ומספרת לפניו את
 יקרתה ותפארתה •
 9 (ב) בראש מרומי
 וכו' החכמה כמנאלת
 בכל מקום, ואיש
 יחזיק בה ימנאלה
 לפי מנאסו : (ד)
 אליכם אישים,
 החשובים אשר נתנו
 לב לקחת חכמה •
 וקולי אל בני אדם,
 II המה הפחותים •
 (ה) הבינו פתאים
 ערמה, כנר ידעת
 כי ערמה תורה

I
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22

משלי ה

באור כה

- 1 זיהע , דיא ווייזהייט רופט לויט , דיא פֿרונפֿט ערהעכט דיא שטיממע ,
- 2 אן דער שפיטצע יעדער אנהעהע אויף דער לאַנדשטראַסע , אן אַללן וועגהייזן שטעהט זיא ,
- 3 אן דען שטאַרטאָהרן , אן דען שלאַגביימן , אן דען הויפּפֿאַרטן פֿרעדיגט זיא .
- 4 „ אייך , איהר מעננר ! רוף איך אן , מייע שטיממע ערשאַלל אויך דעם איבריגן פֿאַלקע .
- 5 „ לערנט , אַ איהר אונבאַננענן ! דענקן , איהר טאָהרן ! לערנט פֿיהלן .
- 6 „ האַרעט אויף , איך לעהרע פֿירטרעפֿליכע דינגע , פֿאַנגע פֿאַן דער טוגענד אן .
- 7 „ גור פֿאַן וואַהרהייט ערטענט מיין מונד , אונזאַהרהייט פֿראַכשייאן מייע ליפּפּן .
- 8 „ אַללעס וואָס איך זאָגע איזט פֿאַלקאַממן , אַהנע הייכלייא , אַהנע פֿאַלש .
- 9 „ אַללעס דעם אונטרוואַכר גרינדליך , אונד איינלייכטנד דען ליכרהאַברן דער וויסנשאַפֿט .
- 10 „ אַ שטרעכט נאָך מיינר זיטטנלעהרע , ניכט נאָך זילכר , קענטנים איזט בעסר דען גדיגן גאַלד .
- 11 „ יא ווייזהייט איזט בעסר דען פֿערלן , אַללע שעטצע וויגן זיא ניכט אויף . איך

או להערים על כל מעשיו ולבלתי לכת בפתייתו, וכן וכסילים הבינו לב, יפרש הניכו לבזולתכם ויהיה מלת לב כמו מוחשבה, כלומר התבוננו במחשבת ריעכם, או יהיה פירושו הניכו בלב, כלומר שתקשבו את דבריכם בלבנכם, טרם תוכיאים החונה ולמען לא אכריע בין הדעות האלה תרגומתי בלשון הסובל שתיים. (ו) גגודים, נקראו הדברים הטובים והמכמות נגידים מפני שהכל פונים אליהם מפני חשיבותם והוא מענין נגד שפירושו עמת וככ (בן מלך). (ח) בצדק, שרש צדק יתכן לפרשו לפעמים לפי כוונתו בלשון ערבי והוא שלמות, וכמוהו וזרחיה לכם יראי שמי שמש צדקה. (ט) נכוחים, ענינו ישרים ושלמים לתפסם כאלו הם נכס עיניו. למצאי דעת, הס אוהבי הדעת. (י) נבחר, אמר בן מלך,

שא שלא כדת לכקנה בלשון זכר, ולא שיהי' לשון זה כספל על זה,

מכלל יופי

ח (ג) לְפִי קָרַת, תרגום עיר קרתא: (ה) פֿתָאִים, נכתב באלף יוד האלף נחה למשך ואיכנה למד הכועל כי היוד הנעה היא למד הפועל ויוד הרבים נפלה וכן כל פתאים: (ו) פִּי נְגִידִים, נקראו הדברים הטובים והמכמות נגידים מפני שהכל פונים אליהם מפני חשיבותם והוא מענין נגד שפירושו עומת וכוכב: (ט) נְבוֹחִים, ענינו היושר והתכונה ובא בלשון הזה לפי שהם נכס האדם כמו שנקראו גם כן נגידים בענין זה הדברים הטובים: לְמוֹצָאֵי דְעֵת, בשא והוא שם ושראו ינא כמו מוצאי נקר (תהלים ס"ה) ויתכן להיות משרש מנא לפי שהוא בשא כמו פִּי חַיִּים הֵם לְמוֹצָאֵיהֶם (לעיל ד'): (י) וְדַעַת, שם: נְבָחָר, בא לכקנה בל' זכר

12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
לפ
מ
ה
א
ה
ו
י
ל
ו
י

אני חכמה שכנתי ערמה
 ודעת מזמות אמצא :
 יראת יהוה שנאת רע גאה וגאון
 ודרך רע ופי תהפכות שנאתי :
 לי עצה ותושיה
 אני בינה לי גבורה :
 בי מלכים ימלכו
 ורזנים יחוקקו צדק :
 בי שרים ישרו
 ונדיבים כל שפטי ארץ :
 אני אהביה אהב אהבי קרי
 ומשחרי ימצאני :
 עשר וכבוד אתי
 רוזן עתק וצדקה :
 טוב פריי מחרוץ ומפן
 ותבואתי מכסף נבחר :
 בארה צדקה אהלך
 בתוך נתיבות משפט :
 להנחיל אהבי יש
 ואצרתיהם אמלא :

12 לשייה : (יב) שכנתי
 ערמה . אכל ערמה .
 שכיון שלמד אדם
 תורה נכנס בו
 ערמוניות של כל
 דבר : (יג) יראת
 ה' שאלת רע . זהו
 המוסר שהחכמה
 מכרזת לנריות :
 14 (טו) צי מלכים
 וימלכו . שהדינים
 והמשפטים אני
 מלמד : (יו) אהב
 כמו אהב : אהבי
 אהביה כתיב . אמר
 הקב"ה אני אהביה
 16 של תורה אהב . זו
 שמעתי מרבי אהרן
 בצס ר' נתן :
 ומלאוכני . נוץ
 יתירה קמשי' שערי
 בינה אמריאנו :
 (כא) להנחיל אהבי
 יש . יש אתי נחלה
 18 רבה : (כב) ראשי'
 דרכו

באור

אלא שיש בו דבר
 נסתר נופל ולא פירש
 אותו , הנך רואה
 שצריך פירוש לפרוש
 ולא ידעתי לכוונתו
 ככון , כי אם צאמרי
 שכון לוור שהפעל
 נבחר אינו נופל על
 דעת או על סס אחר
 בפסוק הזה כי אם

שהוא מן הפעל אלא נפרט נושאיו ווערבוס איהו פערזוזנאזוס (והי' תרגומו) עם חיוט
 פארניגויצר קענטניס לו בויטמן חלם גריגן גחור . ולדעת אחרים , יוסב נבחר
 על חרוץ ויהי' שעורו קחו דעת מחרוץ נבחר כמו ואל קרון נבחר . ולדעתי נבחר עומד
 פה לתאר הפעל (חדר ווערביוס) אשר איננו שומר הזמן והמדבר ותרגומו (בעסר)
 (יב) שכנתי , אני חכמה מכרת ויודעת כל ערמה כאלו שכנתי בתוסה , וגם אני יודעת
 לסיף

- 12 "איך, ווייזוהייט, דרינגע איין אין ליסט, כרינגע גהיימע אנשלענע אין ערפֿאהרונג.
- 13 "גאטטספֿורכט איזט דאָז בעזע האַסן; שטאַלץ, האַלמוהט, היימטיקע אונד ליגנמונד, זינד מיר פֿרהאַסט.
- 14 "בייא מיר איזט ראהטשלוס אונד ווענטליכס גוט; איך בין דיא פֿרונפֿט, מיין איזט דיא מאַכט.
- 15 "דורך מיד הערשן פֿירשטן לאַנדסהעררן געבן דורך מיד גועצע.
- 16 "דורך מיד רעגירן דיא גראַסן, אונד אַללע ערלן ריכטער דער ערדע.
- 17 "מיינע פֿריינדע ליבע איך, דיא מיד אויפֿזוכן פֿינדן מיד:
- 18 "רייכטהום אונד עהרע אוזט בייא מיר, מעכטיגער שאַטץ אונד גליקזעליגקייט.
- 19 "מיינע פֿרוכט איזט בעסר דען גדיגן גאַלד אונד קעסטליכס ערטץ, מיין גוין העהער דען זילבר.
- 20 "איך וואַנדלע אין דען שטראַסן דער פֿאַללקאַמנהייט, אימער אין דען שטייגן דעם רעכטס;
- 21 "פֿרערבע מיינן פֿריינדן ווענטליכס גוט, אונד פֿיללע איהרע פֿאַרראַהטס־קאַממרון.

לסוף דעת כל מומות, ולפי שהדעת (ערפֿאהרונג) היא הכמאלת אשר החכמה והתבונה אשר נלת אונא (הראב"ע). ואחריו תרגמתי את הכתוב כי פירושו הוא היותר נכון ולפי מליכת לשון אשכנז תרגמתי שכן (חיינדרניגן) שטעמו לבא ולהיות בתוך עגס הדבר. ואולי נגזר מטע' זה שש שָׁבִין בלש"הק על שם שהוא יורד לתוך הנזר. וכן הקוץ. (יג) וראתה', אומרת שיראת ה' היא לשכח את הרע, וזו היא הירא' ע"י החכמה לא שירא האדם מעונש ולמענה יעזוב את הרע, כי אם שיתבונן על רעת הרע וישנאה. והוא אחת מן הדברים אשר אינם נופלים תחת הכוזי כי אם יולדו נסנת החקירה. ודרך רע,

לפי מקומו יהיו טעמו העקשות לחרוב אחרי רעהו במסתרים: (יד) והושיה, שם נגזר ממלת יש ועיין בהקדמה שם תמצא נדרו. (טז) ונדיבים, השרש נרב הונח על הרבון הטוב החפשי בצחירה, ונקרא כל פועל טוב ונדלות ברבון שלם ובנפש חפזה נדיב. ואי אפשר להיות נדיב בלי חכמה והכדיבות בלב כסיל תקרא פזור וסרוף. ושעור הכתוב כך הוא בי ישורו שרים

ו—נדיבים כל שופטי ארץ. (יח) הון עחק, הון עתק אונר גדול מטובות רבות. וצדקה, כטעם הנלחה וכן נלק משמים כשקף (הראב"ע). (כא) יש, עכינו דבר טוב, ויקר שיש בו ממשות ועממות: (כב) ראשית

מכלל יופי

ולא שיהי' ל' זה מכל על זה אלא יש בו דבר נסתר נופל ולא פי' אותו וכן ותבואתי מכסף כבחר: (יג) שגאנת רע, מקור ובא מורכב משתי הלשונות מבעלי האלף ומבעלי ההא נכתב באלף ונקרא בתיו כדרך בעלי ההא עד גלות ירושלים (ירמיה א') וכשתב עס האלף כי בקריאת האלף היה ראוי שגאנת כמו עד יבשת המים (בראשית ז') או שגאנת כמו בשגאנת יי אותנו (במדבר יד'): (יח) הון עתק, רב וגדול: (כ) אהלך, פועל הכנר העונר: (כא) יש

22 יהוה קנני ראשית דרכו
 קדם מפעליו מאז :
 מעולם נסכתי
 23 מראש מקדמי ארץ :
 באין תהמורת חוללתי
 באין מעינות נכבדי-מים :
 בטרם הרים הטבעו
 לפני גבעות חוללתי :
 24 עד-לא-עשה ארץ והוצור
 וראש עפרורת תבל :
 25 בהכינו שמים שם אני
 בחקו חוג על-פני תהום :
 באמצו שחקים ממעל
 בעוזו עינות תהום :

(כב) ראשית דרכו
 קודם בנייתו של
 עולם : (כג) נסכתי
 מראש לשון נסיכי
 אדם (מיכה ה') :
 (כד) חוללתי
 כנרתי : (כה)
 צטרם הרי הטבעו
 בתוך המים : (כו)
 ארץ ומצות . ארץ
 ישראל ושאר ארצות .
 וראש עפרות תבל .
 אדם הראשון : (כז)
 בחקו חוג על פני
 תהו . כשרקע חוג
 הארץ על המים .
 חוק גבול כל יעבר :
 חוג לשון הקף .
 כמו ובמקו יתארהו
 ישי

באור

27 בחקו חוג על-פני תהום :
 באמצו שחקים ממעל
 בעוזו עינות תהום :

(כב) ראשית
 דרכו, רנה לומ' בכל
 פעולותיו חני ראשית
 כי ע"י החכמ' נעש'
 הכל . וע"ז אמרו
 חכמינו ז"ל בראשית

כשוכו

בחכמה שנקראת ראשית . ועיין בבאור ס' בראשית להחכם הרמב"מ ז"ל . קדם כוון בזה
 אל הרצון בחכמתו הקודמת טרם יבאה הבריאה מן הכח אל הפועל היתה סדורה במערכת
 החכמה, ולזה כוון הראש' ע"ז באמרו , והטעם קדומה קדומת החיוב לא קדימת זמן כי
 הזמן מכלל הנבראים כאמרו ה' בחכמה יסד ארץ : (כג) נסכתי , עניינו הגדולה
 והרוממות , והחכמה אומרת שבעולם נסוכה ועד לא בראשית היתה בגדולתה . ואין
 להאריך בבאורי פסוקי מליצה כאלה כי המשכילים יבינום בלי פירוש ולהסכלים לא יועיל
 הפירוש , ורבו גם דעות המפרשים איש איש לפי דרכו , ומוט נדקו כלם כאחד , מלבד
 אותם המסבירים כתובים יקרים כאלה על דרך הלצה ומגלים פניהם בתורה שלא כהלכה,
 עליהם נאמר , ולגת לבדך תשא . והמשכיל היודע מהות הזמן ואיכותו ידע גם כונת
 מקדמי ארץ . (כד) באין תהומות , כמו עד לא תהומות , וכבר ידעתי כי התהום (והוא
 חלל הים הנקרא תהום) היה מקדומי הבריאה כי כן אמרה תורתנו הקדושה , ומשך על
 פני תהום ורוח אלהים מרחפת על פני המים . מעינות נכבדי מים , הם הנהרים והנחלים,
 ונכבדי מלשון כבודות ורבויו . (כה) הטבעו , אין ספק שהיו כל ההרים הגבוהים אשר
 אנו רואים כעת , מכוסים במים לפניו , כאשר יעידו רוב הנעלי חיים והנמחים
 מבריאות הים הנמוגאים תוך ההרים האלה ואשר נתקשו וכעשו לאבן ברבות הימים . והנה
 אם נחפור בהר נמצאנו בני סדרים מחלקי חול ועפר וסיד וכו' מונחים אלה על אלה
 בגלדי בגלים , וזה כי אחרי הקוות המים ויעבור מעליהם ותורח עליהם השמש , ותפח
 גם הרוח , ונגע גם קור וכנה , בטבעו אחת אחת , היותר יבש ירד מטה

- 22 " מִיךְ הָאֵט דְּעַר עוֹיְגַע אִינְגִּזְעֻטְצֻט אֵלֶם מוֹסְטֵר , זִינֶם ווערקס , " אֵלֶם פֿאַרוואַרף זִינֵר אונענדליכֶן שעפֿאָנג .
- 23 " פֿאַן עוֹיגִקִיט הער גקֶרענט , " לֵאנְגֶע פֿאַר דער ערדע אורצִיט .
- 24 " פֿאַר יענן אונענדליכֶן טיפֿן , וואַר אִיךְ גבֿאַהרן , " פֿריהר דען יענע פֿאַן וואַסר שוואַנגרן קוועללן .
- 25 " עהע נאָך גבֿירגע זיך זענקטן , " פֿאַר אַללן היגלן וואַר אִיךְ דאָ .
- 26 " בפֿאַר ער (גאָט) לֵאנְד אונד רוים ערשאַפֿן , " אונד דיזעס ערדבאַללס אורשטאַף .
- 27 " אֵלֶם ער דיא היממל בערִיטטע וואַר אִיךְ דאָ , " אֵלֶם ער דעם אַבגֶרונדס אַברפֿרעכֶע מיט " צירקלן מאַס ,
- 28 " דיא היממל פֿאַן אָבן אויסדעהנטע , " מעכטיגע שטרעמע ער דעם אַבגֶרונדע " ענטקוועללן לים , בפֿאַר

מטה מטה ונתקפה , חלק זה שאז סך רב מחלקי האויר וכעשה סיד , וחלק אחר נתחבר עם חלקים רבי' מיכוד האש וכעשה גזית ואלה כנטרפו למתכות וכו' . ועל זה ככל לכחון מלת הטבעו- והרובה להנין רוב הכתובים האלה והוא לא בא עד הכהא שערי חכמת הטבע , ידרס מעל ספר ראשית למודים אשר לריעי האהוב אשר פעל רב טוב לתועלת המתחילי' ה"ה היקר ר' ברוך לינרא ובו ימצא מספר רב מלומדי החכמה אשר עליהם יסודות הכתובים ויבינם .

(כו) עד לא עשה ארץ וחצות , חוץ תרגמתי בל"א (רויט) והוא המלוא הגדול אשר בו כוכבים ועולמות וברואים אין מספר וגם הריקות (אם ישנו בתבל) תקרא כן . והפלוסופים הקדמונים כנו אותו בלה"ק מקום שלא כדת , כי המקום אינו כי אם חלק כבדל ממנו ע"י גשם אשר הוּסס בו , והוא המקום הנקרא בל"א (זרט , דער זרט איס רויאע) . והמקום הוא דבר נגבל ע"י עצמותו , אמנם החון אין נבול לזו מהתחלת גבול כל מקום ואילך יקרא חון . ויפה אמר החכם עד לא עשה ארץ וחצות , כי עשיית החון תלוי בעשיית הארץ , כי באמת החון כמו הזמן אינם עצמיים כי אם מקריים ונתוכים במחשבותינו לקוצר כחינו להיותינו בלתי משיגים עבר הוה ועתיד כאחת , ואין לנו יכולים להיות כי אם במקום אחד בזמן אחד , והליכתינו אל מקום אשר תמדד ע"י החון אשר בון מקום למקום . ועוד תקרא , הקורא הנעים ! הלומדים יקרי הערך האלה בפירוש המורה מאיש חכם מופלא אשר יעדנו להדפיסו אי"ה בזמן קרוב . וראש עפרות חבל , יוכל להיות שכון בזה אל החלקים הקטנים הבלתי מתחלקים (חטאזען) שדברו מהם כבר הפלוסופים הקדמונים בספרי הטבע אשר להם , ולפי תרגמתי (דעם ערדכחאזס אורטטאן) , כידוע למשכילים , ואנכי לא אוסיף באור כי יתרבו ההוצעות והבללים ערס הגיענו אל התכלית . (כו) בחקן , שרשו חקק והוא מקור עם ב' כ"לם כאלו נאמר בְּחַקְקוּ . חוג , הוא העגול הנעשה סביב למרכז , וכוונתו על תמונת הארץ שהארץ והים המה יחד כדור שלם . (כח) באמצע כבר דברתי מזה לעיל פרשה ג' פסוק י"ט . בעווו , שרשו

(כא) י"ש ענין המלה הזאת בכל מקום מקום דבר הנמצא : (כג) גַּם־בְּתִי . ענינו הגדולה והקצימות והנסיכות : (כד) נִבְבְּדִי בַיָּמִים . כנסת הקמץ בדגש והוא תואר יתכן כפעל ענין רבוי כלומר עד לא תהומות ועד לא מעיני מים חוללתי : (כו) עֲפָרוֹת תִּבְרַל . ענין שניהם אחד ונסמכו זה לזה ועיין בשרש עפר : (כו) בְּחַקְקוּ . נרפה הקיף להקל : חוג . פירושו גלגל הסובב על הארץ : (כח) עֵינֹת תִּהְיוּם . צירוף :

זה
כת
כי
ול
אין
גיל
לבד
בה
ונת
הוא
על
לי'
אשר
זיס
הנה
אלה
נפח

29 בְּשׁוֹמוֹן לַיָּם חָקוּ וּמַיִם לֹא יַעֲבְרוּ

(יאשי')
קונפס"ש בלע"ז

פִּיּוּ בַחֲוִיקוּ מוֹסְדֵי אֶרֶץ :

(כח) בעזוז
כזהגביר מעיינות

וְאֶהְיָה אֶצְלוֹ אֲמוֹן

30 תהו' : (כט)
בשמו לים חוקו וגזר

וְאֶהְיָה שֹׁעֲשׂוּעִים יוֹם יוֹם

על ים סוף כשכנרא

מִשְׁחָקָת לִפְנֵי בְּכַל־עַת :

על מנת להנקיע
לפני גשה: בחקו

מִשְׁחָקָת בְּתִבְלֵי אֶרֶץ

31 מל' חקו כמו על
כפי' חקותיך (שס)

וְשֹׁעֲשׂוּ אֶת־בְּנֵי אָדָם :

מ"ט (וכן ומחק
הארץ (יחזקאל מ"ג) :

וְעַתָּה בָּנִים שְׁמַעוּ־לִי

32 (ל) אמון - גדולה
אצלו ל' אמוני' עלי

וְאֲשֶׁרֵי דַרְבֵי יִשְׁמְרוּ :

תולע (איכה ד')
יום יום - אלפים

33 שְׁמַעוּ מוֹסֵר וַחֲכָמוֹ וְאַל־תִּפְרְעוּ :

שנה: (לא) משחקת
בתבל ארצו - כל

אֲשֶׁרֵי אָדָם שְׁמַע לִי

34 דורות הרשעי' שהיו
מאדס ועד כח ומנת

לְשֹׁקֵד עַל־דִּלְתַתִּי יוֹם יוֹם

עד אברהם הייתי
משק' עליהם

לְשֹׁמֵר מְזוֹזוֹת פִּתְחָי :

ושעשועי כפיתי עד
בא דור המדבר

35 כִּי מִצְּאֵי מִצְּאֵי חַיִּים יוֹד יִתִּירָח

ויקבלוני: (לג) ועתה
בנים שמעו לי ואל

וַיִּפֶק רִצּוֹן מִיְהוָה :

תפרעו - ואל תבטלו
מוסרי: (לד) לשקוד

וְחַטָּאֵי חַמְסֵי נִפְשׁוּ

לשמור על דלתתי
להכנס ראשון לבית

כָּל־מִשְׁנָאֵי אֲהָבוּ מוֹת :

המדבר ולבית
הכנס' ולגא' אחרון:

ט

I חֲכָמוֹת בְּנִתְרָה בֵּיתָה חֲצֵבָה

ט (א) חכמות
בנתה ביתה -
בחכמה בנה הקב"ה
את העולם: חצבה
עמודיה

מכלל יופי

(כט) לא יעברו פיו, לא יעברו על מאמרו אלא כמו שנה כן יעשו: בחוקו, נרפה הקוף להקל: (ל) אמון, הוא תאר או מקור במקום שס כלומר בגידול הייתי אצלו: (לג) ואל תפרעו, ענינו הרסוק והבטול. וי"מ אותו מדברי רבותינו ז"ל הקורא את המגלה למפרע כל' השבת הדבר לאחור וההפך: (לג) לשקוד, ענין המהירו' וההשתדלות וההתמדה על הדבר: (לד) ויפק רצון, ויכיל רצון: וחטאי, פירושו קוטף לה': (א) חכמות

- 29 „ בפֿאַר ער דעם וועלטמעער זיין ציל זעטצטע ,
„ דאַס זיינע וואָגן ניכט דיא אופֿר איברשטייגן ;
„ דעם ערדבאַללס פֿעסטע גרינדטע , וואָר איך דאַ ;
- 30 „ וואָר מיט איהם פֿרטרויאט , אימטר וועהרנד זיין
„ ליבלינג , פֿאַר איהם שפילענד איממרוועהרנד .
- 31 „ שפילנד אין זיינס רייכע , אין דער וועלט ,
„ אונד דיא מענשן אונטרהאַלטנד .
- 32 „ אונד נון קינדר ! פֿאַלגט מיר ;
„ הייל דעגן דיא מיינע וועגע וואָנדרלן .
- 33 „ מערקט אויף זיטטנלעהרע , אונד ווערדט ווייזע ,
„ צעררייסט איהרע באַנדע ניכט .
- 34 „ הייל דעם מענשן דער מיר גהאַרצט ,
„ טאַגטעגליך אַן מיינס טעמפלס טיהרע איילט ,
„ אַן דעם איינגאַנגס פֿפֿאַסטן וואַכט .
- 35 „ דער מיך עררייכט , עררייכט גליקועליגקייט ,
„ ערלאַנגט גאַטטס וואָהל גפֿאַללן .
- 36 „ ווער געגן מיך פֿעהלט פֿרלעטצט זיינע זעעלע ;
„ מיינע פֿיינדע אַללע זעהנן ויך נאָך דעם טאַדע .

שרדעו , והואל על
המים על שם תגזרת
הליכתן : (כט) בשמו
לים חקו , זה אחת
מפליאת הנריא' ועליה
נתפעלו כל המשוררים
והמליצים בספרם את
תהלת ה' וכבודו
צבריאותו ומה נעמה
מליצת ס' איוב באמרו
ויסך בדלחים ים וכו'
(ל"ס מ') וכן אמר
הכביא , אשר שמח
חול גבול לים חק
עולם ולא יעברנהו
(ירמ' ה' כ"ג) . (ל)
ואהיה אמן , מלשון
אמונה ואהבה בלב ,
וכן תרגמתיו , ומה
יקרא הכער המגדל
וכתך אל רבו אמן
(חנפֿרטרויט) , והרב
יקרא אמן על שם
אמונתו לחתך את הכער
ולהשגיח עליו כאלו הוא
צנו (חויפֿעהר) .
שעשועים , שם כמו
נעורים וקונים ולא

מ
I דיא וויזוהייט האַט איהרן טעמפל גבויאט ,

האט
פרד . וטעמו , שהחכמה משתעשעת מזיו כבודו יתברך . ומשחקה לפניו , אמר שה'
יתברך נהנה ממעשי החכמה צבריאיתו הנוראה והעצומה . (לא) משחקה בחבל , שהוא
ארצו (מדברי הראב"ע) , רצה לומר שהיא מראה את מעשיה וגדולתה בכל צדיה ובריה .
ושעשעי אח בני אדם , שהיא משמחת את האדם אשר ישים לב להביט אל פעולותיהם
וגם היא נהנית מטובה המאכלת על האדם והשעשוע שזה בשניהם (מדברי הראב"ע) .
(לב) ועתה , אחרי אשר ספרה את גדולתה ורוממותה , מזהרת על האדם לשמוע אליה ,
ובכתובים הנאים מדברת בשכר השקידה על החכמה . (לג) חפרעו , הרחוק והבטול .
וכן תרגמתיו . (לד) לשקוד , השקידה היא המהירה והמפז להשיג דבר מה . (לו)
וחוטאי , כאלו חוטא אותי , ובלשון הזה פירושו (פֿרפֿעהן) כמו קולע אל השערה
ולא יחטיא , כלומר לא יחטיא את אבניו אשר הוא קולע בו , מן השערה . וכל מקום שיהא
פירושו כמו עון ופשע (זינדע) צריך לעמוד בגבול שאליו או שממנו וכו' כל משנאי אהבו
מות , ר"ל סופס לנקש מותם אחרי סר מאתם הכחות החושיות ואין להם עוד עסק
בתענוגי הגוף , יבחרו מתקנ כפאס , לא כן החכם כי עד זקנה ועד שינה לא תרפנו
החכמה , ובה ישתעשע תמיד :

מ (א) חכמות החלק הראשון מפרשה הזאת מפסוק א' עד פסוק ז' והחלק האחרון
מפסוק י"ג עד סוף הפרשה המה מכת השירים אשר כמותים משל חידותי , וציין
בהקדמתי :

חֲצִבָּה עֲמוּדֵיהָ שְׁבָעָה :
 2 מְבַחָה מְבַחָה מִסְכָּה יִינָה
 3 אֶף עֲרֵכָה שְׁלַחָנָה :
 4 שְׁלַחָה נְעֻרְתֶיהָ תִקְרָא
 5 עַל־גְּפִי מִרְמֵי קָרָת :
 6 מִי־פָתִי יִסֵּר הַנָּהָה
 7 חֲסֵר־לֵב אֲמַרְתָּ לוֹ :
 8 לָכוּ לַחֲמוּ בְלַחְמֵי
 9 וּשְׁתוּ בַיַּיִן מִסְכָּתִי :
 10 עֲזְבוּ פְתָאִים וַחַיּוֹ
 11 וְאֲשֶׁרוּ בְדַרְךְ בִּינָה :
 12 יִסֵּר לִי לֶיץ לִקְחָה לוֹ קָלוֹן
 13 וּמוֹכִיחַ לְרַשָּׁע מוֹמוֹ :
 14 אַרְל־תּוֹכַח לֶיץ פֶּן־יִשְׁנֹאֵךְ
 15 דְּהוֹכַח לַחֲכָם וַיֹּאחֲזֶק :

עמודיה שבעה -
 שבעה ימי בראשית -
 ד"א שבעה ספרים
 שיש בתורה ויהי
 בנסוע הארון ספר
 לעצמו , במסכת
 שנת: (ב) שבעה
 שבעה מסכה יינה -
 מונה במי כמו יין
 חזק שאינו ראוי
 לשתו ח"י: אף ערכה
 שלחנה כל יצירת
 לחיבה: (ג) שלחה
 כערותי אדם וקוה -
 ד"א משה ואהרן:
 (ד) מי פתי יסור
 הכה וילמוד אותו
 ויחכם: (ה) לכו
 לחמו בלחמי ושתו
 בייין מסכתי - בייין
 שמוגתי: (ו) עזבו
 פתאים וחיו - את
 דרך הפטיות: ואשרו -
 לשון פעם כמו
 באשרו אחזה רגלי
 (איוב כ"ב): (ז)
 ומוכיח לרשע מומו -
 מש היה למוכיח
 שזה מחרפו ואינו
 שומע לו היה אזהרה
 שאסור לדבר עם

המסיתים לעבוד אלילים מעובדי כוכבים ואפילו להוכיח ולקרנם:

תן

(ט) תן

מכרל יופי

ט (א) חֲכָמוֹת , שם פירוש כל חכמה וחכמה: (ב) מְבַחָה מְבַחָה , ענין זביחה :
 מְסָכָה , ענין האווג שהוא תערובת המים עם היין וכן בייין מסכתי: (ג) עַל גְּפִי , על
 כנפי או הוא כמו על גבי כי הבית והפסל ממונח אחד הם :
 קָרָת , תרגום עיל קרתא: (ה) בְּלַחְמֵי , וכן בייין הבית תשמש במקו' מן - וי"ל כמשמעת :
 * (ו) פְתָאִים , נכתב באלף יוד האף נחה ואיכנה למד הפועל כי
 * יש אומרים כי פתאים הוא תואר לבעלי
 הפטיות והטעם עזבו הפתאים וסורו אלי
 או הם דברי החכמה לנכח הפתאים שאומרת
 להם עזבו דרכיכם פתאים ותחיו ויש אומרים
 שהוא שם וכמו מאכבו פתי והקבוץ טאכבו פתאי' ובא
 השם על משקל המא' בדרך א תהי טרי כבית המריש
 היוד הגעה הוא למד הפועל ויוד הרבים
 נפלה: וְאֲשֶׁרוּ , ענין כתיב ודרך והוא נווי
 מהקל: (יג) כסילות

האט אויף זיבן זיילן איהן ערריכטט .
 2 איהר מאהל איזט בערייטט , איהר וויין איינגשענקט , דיא טאפל שטעהט אנגריכטט .
 3 זיא שיקט איהרע יונגפרויאן , לעסט אויף דען גראסן פלעטצן אויסרופן :
 4 יעדער אונבזאננענע קעהרע היר איין ! דוא אונערפאהרנר ! רופט זיא זעלבר ;
 5 „קאמט גנייסט מיינס ברודטעס , היר טרינקט וויין דען איך איינגשענקט .
 6 „פראסט דיא אלברנהייט , זא ווירדס אייך וואהלגעהן , אויף דעם וועגע דער פראנפט ווערט איהר „גליקליך זיין .“

* *
 7 ווער דען שפעטטר שטראפט , זייא אויף שימפף גפאסט , ווער פראפאר פראמאנס , מוז זיינע אייגע פעהלר הערן .
 8 פראמאנע דען שפעטטר ניכט , ער מעכטע דייך האסן ; פראמאנע דען קלוגן , ער ווירד דייך ליבן .

הצב' הוא התקון ליפוי העמודים . עמודיה שבעה , או שכוון כס אל שבע החכמות , או שהוא שס המספר שבעה הנאמר בלשון עברי על הרבוי , כמו כי שבע יפול צדיק וקם . (ב) טבחה טבחה , משרש טבח ענינו זניקה , והוא כולל הכנת הסעודה , והראב"ע אמר שהוא בלשון ערב בניקוד הטי"ת לזניקה ובניקוד הטי"ת לבשול . וכקראת הסעודה הגדולה בלשון עברי זבח כמו זבח משפחה . מסכה , ענין המזיגה שהוא תערובות היין במים . ויפה דרש ר' יצחק האירי באמרו : והיין ידוע שאין מזיגתו שזה לבני אדם אבל חלוקה הרבה מאוד לפי טעמי בני האדם ועל זה אמר מסכה יינה כלומר לכל אחד בראוי לו . (ג) שלחה נערוחיה , יוכל להיות שכוון כס א החכמות השמושיות אשר יועילו את האדם לבא אל מדרגת החכמה האמתית . (ה) לחמו בלחמי , ב' בלחמי הוא במקום מ"ס כמו והכותר בנשר ובלחם , ועמס כמו הוי כל זמא לכו למים כי הכל מתוקן לסעודה . (ו) פחאים , שס המקרה ברבים , כמו האהבו פחי . וכמו אל ההיה מרי כביה המדי (יסוקאל ב' ח') . ואשרו , אמרו המפרשים שהוא מלשון חמוך אשורי ופירושו לעדו , ולפי הענין מחלקי הכתוב תעמוד ואשרו נגד והיו , והי' טעמו מלאן אושר , וכן תרגמתיו . (ז) מפסוק זה עד פסוק י"א הוא מאמר מיוחד . מאזהרת החכמה אל החכם המוכיח את העם להיות נזהר לבלתי הוכיח לך , אם לא יקבל עליו לשמוע דברים חריפים ובזיוכות ולהיות שוא מאתו . יוסר לך וכו' , מי שהוא מוסר האיש הלך לוקח לו קלון כי הוא ילעיג על החכם המייסר אותו , ומי שהוא מוכיח לרשע לוקח לו עומו כי הרשע יאמר עליו שיש לו המומין שיש לו בעצמו , כן דעת הרלב"ג , ולי נראה שתנת מומו סובב על מוכיח והוא נסוגרת עם הפעל לוקח לו שלפניו , ושעור הכתוב כך הוא יוסר לך לוקח לו קלון ומוכיח לרשע — מומו והראב"ע אמר : ויתכן עוד לפרש יוסר לך כשהמייסר מתלוצץ ומראה שוק ולענות כשהוא מייסר לוקח לו קלון וכו' , אמנם שכת כי הכתוב שלאסריו מפרש ובא את

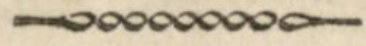
9 תן לחכם ויחכם עוד
 הודע לצדיק ויוסף לקח :
 10 תחלת חכמה יראת יהוה
 ודעת קדשים בינה :
 11 כירבי ירבו ימיה
 ויוסיפו לה שנות חיים :
 12 אם חכמת חכמת לה
 ולצה לבדה תשא :
 13 אשת כסילות הומיה פתיות
 ובל ידעה מה :
 14 וישבה לפתח ביתה
 על כסא מרמי קרת :
 15 לקרא לעברי דרך
 המישרים ארחותם :
 16 מי פתי יסר הנה
 וחסר לב ואמרה לו :
 17 מים גנובים ימתקו
 ולחם סתרים ינעם :
 18 ולא ידע כירפאים שם
 בעמקי שאול קראיה :

9 (ט) תן לחכם
 ויחכם . לתלמוד
 הגון (שנה) :
 ומדרש אגדה נאמח
 10 לנח מכל הבהמה
 הטורה וגו' (ראשי'
 ו') וכשיבא ויקח
 מכל הבהמה וגו' ,
 11 (סז) . אמר מה
 ראה הקב"ה להרבו'
 באלו אלא שרצה
 שאקריב מהן : הודע
 לצדיק חכמה והוא
 יוסף לקח מדעתו
 ועל שמועתו : (י)
 תחלת חכמה יראת
 ה' ודעת קדושי' היא
 עיקר הניכה : (יא)
 ויסיכו לה שנות
 חיים . שני' של חיים
 ושל פרנסה ועושר :
 (טז) חסר לב (ומי
 חסר לב) : ואמרה לו
 הדברים הללו : מה
 אמרה לו . מים
 גנובים ימתקו .
 אין טעם ביאת
 פנויה כטעם אשת
 איש . אף לענין
 המינות מים גנובים
 ימתקו שהיו יראים
 לעשות בגלוי ועושין
 בסתר :
 משלי

מכלל יופי
 (יג) פסילות :
 שס : פתיות . שס
 דבר : (יד) לפתח
 ביתה . הלמד

נשלם החלק הראשון בספור טעלות החכמה
 ואזהרותיה ומופריה

במקום על : (יח) רפאים * ענינו מתים : והות

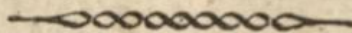

- 9 בלעהרע דען ווייזן , ער ווירד ווייזר וועררן ; לייטע דען פֿראַממן ער ווירד אַן לעהרע צו נעהמן .
- 10 אַנפֿאַנג אַללער וויזוהייט איזט גאַטטספֿורכט , דער הייליגן קענטנים איזט פֿרונגעט .
- * * *
- 11 „ דורך מיך פֿרלענגרסט דוא דייע לעבנסצייט , אונד שאַסט דיר פֿילע גליקליכע יאָהרע .
- 12 „ ביזט דוא ווייזע , דער וויזוהייט פֿאַרטייל איזט „ דיין ; ביזט דוא איין שפעטער , דיין אַלליין איזט „ דיא שטראַפֿע . “
- * * *
- 13 דיא טאַהרהייט איזט איין פֿלאַטרהאַפֿטס אַלברנס ווייב , ווייס ניכט וואַס זיא ווילל .
- 14 זיא לאַגרט זיך פֿאַר איהרס הויזס טיהרע אויף איינן שטול אַם עפֿנטליכן פּלאַץ .
- 15 רופֿט דען פֿאַראַיברגענהנדן , דיא גראַדס וועגע וואַנדלן :
- 16 „ יערר אונבואַנענע קעהרע היר איין ! „ אונערפֿאַהרנער ! רופֿט זיא זעלכסט :
- 17 „ גשטאַהלנס וואַסר שמעקט זיס , „ היימליכע קאַסט איזט אַנגנעהם . — — “
- 18 ער מערקט ניכט דאַס טייפֿל דאַרט זינד , דאַס זיא איהרע געסטע אין דיא העללע שיקט .

את כונת הכתוב שלפניו . (ט) הודע , תן לו ידיע' והוא ישתדל מעצמו לבקש יותר : (י) ודעת קדושים , פירשו בו המפרשים דעות שונות , וקצתם בארו קדושים כמו אלהים קדושים אמר' לפי פשוטו הוא כך , שרצה לומר שהחכמה והיראה הנה לפי תכליתם דבר אחד אשר לא יפרד , ואמר , שתכלית החכמה יראת ה' ובליראה לא יתכן להשיג חכמה , כי הדעת אשר ידעו הקדושים אחרי בינותם בחכמה היא הבינה , כי כל ידיעתם בענייני' הרמיס היא בינה , והנן זה . (יא) כי בי , זה מאמר החכמה אל קרואיה להלל את שרר העמלים לדעת אותה , והכתוב השני הולך ואומר ; (יב) אם וכו' , כי להיות האדם צעל בחירה יבחר בטוב , כי כל אשר הוה לו יבא בסנת פעולותיו . (יג) אשח כסילות , שז שנית לצייר גם את הכסילות המושכת אליה לב הנערים . והיא גם היא מדברת גדולות כדבר החכמה ואומרת מי פתי וכו' , ומה יפה המליצה בקצרו את דבריה , לא הציגה צהיכל בניו לתפארת ולא הניח לפניה שלחן ערוך ויין מוג כי אם שם בפיה את הדברים לאמור ; (יד) מים גנובים יטחקו , וזה העצה היעונה אל הפתי מאתה כאלו אמרה לו אל תסוג אחור מבא אלי אף שאין לו שלחן ערוך , לחם בלחמי לחם סתרים כי הוא יבעס לחך , ומים הנשאבים בהסתר יעתקו . והוא רמוז אל המעשים הרעים אשר תסיתנו לעשותם . (יח) רפאים , כאן פכיתו ללשון ערב כי בלשון הזה יקראו כן הרוחות והשדים , ולהיותו קרוב מאד בענין הזה ללשון הכתוב , רפאים (מונטר ווירדיטע , חכגטידנע , גייסטער) תרגמתיו (טייפל) :

נשלם החלק הראשון בספור מעלות

החכמה ואזהרותיה ומוסריה .

י (א) משלי
 שלמה בן חכם
 ישמ' אב. זה הקב"ה
 ד"א אביו ממש :
 ובן כסיל תוגת אמו.
 תמיד הוא עם אמו
 צבית וראה את
 שטותו ומזירה. ולפי
 המשל בן כסיל כמו
 ירבעם בן נבט :
 תוגת אמו. תוגת
 כנסיותו : (ב) לא
 יועילו אוזרות רשע.
 3 שהיה משתבח בעשרו
 שנאמר (הושע י"ב)
 ויאמר אפרים אך
 עשרתי וגו' : וכדקה
 4 תביל ממות. ואם
 תאמר כדיק שיבזבו
 ככסיו לכדק' מהיכן
 יתפרנס : (ג) לא
 5 ירעיב ה' נפש כדיק
 והות רשעים יהדוף.
 ידחוף אותם ויסיל :
 (ד) רש עושה כף
 רמיה. מי שעבי

משלי שלמה

בֵּן חָכָם יִשְׁמַח-אָב
 וּבֶן כְּסִיל תּוֹגַת אִמּוֹ :
 לֹא-יִזְעִירוּ אוֹצְרוֹת רָשָׁע
 וְצַדִּיקָה תִּצְיֵל מִמּוֹת :
 לֹא-יִרְעִיב יְהוָה נֶפֶשׁ צַדִּיק
 וְהַחַיִּת רִשְׁעִים יִהְדֹּף :
 רֹאשׁ עֲשָׂה כַּף-רִמְיָהוּ
 וַיֵּד חֲרוּצִים תַּעֲשִׂיר :
 אֲגֵר בְּקִיץ בֵּן מִשְׁכִּיל
 נִרְדָּם בְּקֶצֶר בֵּן מִבִּישׁ :

ברכות
 בתורה מורה הוראו' שקר : כף רמיה. מאזכים של רמיה. לפי פשוטו משמע בתגרים :
 ויד חרוצים ישרים שקורצים דבר באמתו ומשפטו בלא עולה : ופי

מכלל יופי

י (ג) וְהִתְעַבְּרָה עֵינֶיךָ וְיִתְכַן לְהִיטוֹ עֵינֶיךָ הַיּוֹם כְּלוֹ' מִמּוֹן הוּא לּוֹ, הַסֵּךְ לֹא יִרְעִיב ה' נֶפֶשׁ
 כְּדִיק : יְהִדְּף, מִצְאֵתִי בְּמִקְצֵת סִפְרִים הַיּוֹד בְּסוּגֹל וּבְמִקְצֵת בְּפִתָּח :
 (ד) רֹאשׁ, בִּאלֶף : רִמְיָהוּ, תֹּאֵר :
 * חֲרוּצִים, בְּקִמּוֹן הַחַיִּת לְפִי שֶׁהוּא מִן
 * וּבִשְׂרֵט חֲרָץ פִּי' רַבִּי יוֹנָה וַיֵּד חֲרוּצִים מִעֵבֶן
 בִּירְקֵק חֲרוֹץ רוּחַ לְוֹמֵר הַסּוֹחֲרִים הַגְּדוֹלִים
 הוֹהֲבִים בְּלוֹמֵר בְּעֵלֵי הוֹסֵב :
 הַדְּגוּשִׁים לְוֵלֵי הַרִישׁ וְעֵינֵינוּ
 הַתְּנוּעָה וּפִירוֹשׁ כֹּל שֶׁהֵם מִזֶּה הַמִּין אֲנָשִׁים
 הַמִּתְכַּוְּעִים

פירוש מן המד פים על פסוק א'

לפֵּעֵנֶר כְּרָאָה בְּכוֹנֵת הַמֶּלֶךְ הוּא ע"ד שֶׁאָמְרוּ חו"ל [עֲדוּת פ"ב] הָאֵב מוֹכָה אֵת
 בְּנוֹ בְּחִמְשָׁה דְּבָרִים, וְהָאֵד מֵהֶם בְּחִמְשָׁה. הֵנָּה כִּי כֵן אֵם הֵבֵן חָכָם
 יִשְׁמַח אָב, בְּאֵזֶר שֶׁעֵינֵינוּ זֶה הוּא בְּסִבְתּוֹ. אִמְנֵם אֵם הֵבֵן כְּסִיל, תּוֹגַת אִמּוֹ ; כִּי
 בְּאוֹפֵן זֶה תְּקוּם הַזֶּרֶה אֲנֵלָה פְּעֻמִּים, כִּי יִדְעַת הַכְּסִים אֲחַת הוּא, ר"ל אֵם הֵבֵן
 בְּעַר וְלֹא יִדַע, אִזּוֹ עַל הַרוֹב גַּם הָאֵב הוּא מִחוּסֵר שְׂכָל וּמִדַּע :

שפריכע שלמה'ס

- 1 ווייזר זאָהן ערפֿרייאַט דען פֿאַטער , איין טעהריכטער קנאַבע איזט וויינר מוטטר קוממער .
- 2 גלויקס=גיטר קעגן ניכט העלפֿן , גרעכטיגקייט רעטטעט פֿאַם פֿרדערבן .
- 3 דעם גרעכטן פּערסאָן לעסט גאַטט ניכט דאַרבן , גיטר דער פֿרעפֿלר אַבר פֿרשווינדן .
- 4 מיסיגע האַנד ברינגט אַרמוהט , עמויגע שאַפֿט רייכטוהם .
- 5 דער בראַכטזאַמע מאַן זאַממלט איין צוד ערנדטע=צייט , דער נאַלעסיגע פֿרשלעפֿט דיא שניטרצייט .

אלל

י (א) משלי שלמה , זהו החלק השני מספר משלי , והמה משלים במאמרים קצרי כוללים עניינים גדולי ע"פ משפטי השכל אחרי הנסיון וההתבוננות בנחיצה רבה ושקידה עצומה , והם נמכרו רבים לכל אומה ולשון , משלי הערבים והסרסויים ומשלי הזהב או מכתמים אשר לפי תאגוראס היוני , ומשלי סיניק , הרומי וכקראי בל' רומי מענטענליז (זיטנטפריכע) ולרוב , הפסוקים אשר יבואו בס' אין להם חבור

כי אם כל אחד עומד בפני עצמו , ככתוב העמוד לדרוש עליו עניינים רבים . אמנם יש כתובים שהם בחוברת ויש להם דבקות מנכד הענין או מנכד הלשון , והמה יבואו תמיד בהעתקת זאת כפרדים מעט מהאחרים ודבוקים איש אל רעהו , כאשר תראה כבר בפרשה הזאת . בן חכם וגו' , ראש לכל הלמודים הנאים הוא לאחוז בחכמה , ובכתוב הראשון הזה הוא מזהיר על האב והאם להנהיג בניהם בדרך החכמה , האב לפי דרכו והאם לפי דרכה , כי בן חכם ישמחם בזקנותם , ובן כסיל יתן תוגה בלבם , והבדיל בין אב לאם לופי המליכה , והדוכה לדרוש טעם על זה יבא וידרוש , כי לי אין עסק בזה . (ב) אוצרות רשע , מלשון בבל אשר יפנה ירשיע (ש"א י"ד מ"ט) (בג'יקן) ושרש רשע כולל עניני העסק והרצון בקנייני העולם ומה אל חרשע הרבה (קהלת ז' י"ז) ועיין בהערות השלם ר' יצחק סאטנאב בספרו שפת אמת שרש רשע , כי יפה דבר בגדריו . הציל ממות , כל מקום שתרגם הארמי ממותא בישא יפה כוון אל טעם הענין שאין זה הנייתה הטבעיית כי אם ההשגחה וההבלייה . (ג) לא ירעוב , הנדיק א ידאג אף כשנלקח בעובי , כי המקום יעזרהו , וכן אמר דוד המלך ע"ה לא ראיתי נדיק כעוב חרעו מנקה לחם , והוות רשעים , זה הון הרשעים מלשון מה הוה לאדם (וכן הוא דעת ר' מנחם המאירי) יהרוף , עניינו דחיפה ממקום א מקום , כמו יהדפהו מאור אל חשך . ואנכי הסיבותי כוונת בנין הפעיל בראש הכתוב גם על החלק השני ויהי' חבורו , (זעטט ער פֿרטווינדן) . (ד) ראש , שם המקרה (אראוהט) כמו רש ועושר אל חתן לי . כף רמיה , הדבר אשר לא יעשה את הפעולה אשר נועד לה מנכד תולדתו ובריאתו , או שיעשה הכבו , יקרא בלשון עברי רמיה וכן נמצא קשח רמיה אשר תרגם הרמב"ם ז"ל (לחור באגן) . ולפי עניינו תרגמתי כאן (זיסיגע האנד) ובכוונתו קדמוני קנת המפרשים . הרוצים , הם הזרזים ועמלים והוא הפך העמלים הרמאים (בן מלך) . (ה) בן מביש , שרשו בוש

המתנועעים על טרפס ועושים מלאכתן ביושר ובמשפט שהם חרוצים וזרזים לקנות העולם הזה והעולם הבא והם הפך העמלים הרמאים כי ענין חרוץ ג"כ ענין גזרה וישפט כמו בן משפטך אתה חרצת (נולכיס כ"ב) ולר' יונה פירש אחר בשרשו : יתעשיר , אינו יונא ואם הוא מהפעיל : (ח) ילבט

(ו) ופי רשעים 6
 יכסה חמס. חמס
 יכסה על פיהם
 ויהרג' : (ז) זכר
 צדיק לברכה 7
 המזכיר צדיק מזכרו
 זשם רשעים ירקב .
 רקבון עולה בשם
 שאין אד' חפץ להוכי'
 שמו והוא משתכח
 מאליו : (ח) חכם
 לבי יקח ממות . משה
 רבינו שכל ישראל היו
 עוסקין בבית מדרש'
 והוא היה עוסק
 במצו' שכ' (שמו"ג)
 ויקח משה את עמנו'
 יוסף וגו' ואויל שפתי'
 ילבעל' גיעה , ויש
 בספרי בפרשה ויהי
 העם כמתאוכנים
 (במדבר י"א) אמרו
 נתלבענו בדרך :
 (ט) ומעקש דרכיו
 יודע . ישכר ויתסר
 כמו ויודע בזה
 אנשי סכות (שופטי'
 ח) : (י) קורן
 עין יתן ענבת .

בְּרָכוֹת לְרֹאשׁ צְדִיק
 וּפִי רְשָׁעִים יִכְסֶה חָמָס :
 זָכַר צְדִיק לְבִרְכָה
 וְשֵׁם רְשָׁעִים יִרְקַב :
 חֶכֶם לֵב יִקַּח מִצְוֹת
 וְאִוִיר שִׁפְתָיִם יִלְבֹּט :
 הוֹלֵךְ בַּתּוֹם יִלְךָ בְּטוֹחַ
 וּמַעְקֵשׁ דַּרְכָיו יוֹדֵעַ :
 קֶרֶן עֵינַי יִתֵּן עֲצָבָתִי
 וְאִוִיר שִׁפְתָיִם יִלְבֹּט :
 מְקוֹר חַיִּים פִּי צְדִיק
 וּפִי רְשָׁעִים יִכְסֶה חָמָס :
 שְׁנָאָה תַעֲוֹרֵר מְדַנִּים
 וְעַל כָּל־פְּשָׁעִים תִּכְסֶה אֲהָבָה :

בשפתי
 המוכית אדם בקרינותיו לרעה : (יא) מקור חיים פי צדיק, ופי רשעים . פיהם יכסה
 חמס . שכלבס שמחליקין את שפתיהם ושנאה עמונה בלבס ואין פתרון מקרא זה דומה
 לפתרון העליון והענין יורה עליהם : (יב) שנאה תעורר מדנים . אפילו עבירה
 שנתנה לשכחה נזכרת ע"י מרבית עוונות בזה שנאה אחרונה ומעוררתן שכן יחזקאל
 הוכיח

באור

בוש וטעמו איסור, שהוא מאוחר התכועה ועכל (הרלב"ג) . (ו) ברכות לראש
 צדיק, בעת שמזכירים את הצדיק מזכרים אותו כל זמן שבחיים חייתו, וכשמזכרים
 הרשע מרבים עליו קללות . וטעם ופי הוא כמו פה המזכיר, המתחיל לדבר מן הרשע,
 כמו אני פי מלך שמור, שהוא כאלו אמר רצון המלך, וכאן יהיה כאלו אמר
 הזכרת הרשע, וכן ימצא כמה פעמים בזה הספר ולפי' תרגמתיו . יכסה, הוא ענין
 מלוי ורבויו כמו במים לים מכסים . חמס, שהכל קוראים עליו חמס על שפשה רעה
 בקרב עמו (אנן יחיאל) . (ז) זכר צדיק, לאחר מותו הוא לברכה מזכרים אותו ואת
 דורו בו, ושם רשעים ירקב עמהם, אחרי מותם לא יזכרו ולא יפקדו עוד נחברת הקיים
 (ח) חכם לב, הוא החכם האמתי אשר חכמתו נפוכה בקרב לבו, הוא יקח ממות ויקבל
 מוסר אבל אויל שפתיים הוא הסכל המדבר גדולות ומראה עמנו כחכם הוא ילבעט מהם
 ימשוך את עמנו מקבל לקח . וההרש לבט הוכח על

- 6 אַללגמיינר ועגן רוהט אויף דעם פֿראַממן הויפט ,
ערוועהנונג דעם פֿרעפֿלערס ווירד פֿאָן לויטם
פֿלוק בגלייטעט .
- 7 דעם גרעכטן אַנדענקן דויערט צום עוויגן זעגן ,
דעם פֿרעפֿלערס נאַמע פֿרוועזט מיט איהם .
- 8 דער וואַהרע זויזע נימט לעהרע אָן ,
דער פֿראַלערישע טאַהר ענטציהט זיך איהר .
- 9 ווער אויפֿריכטיג וואַנדלט געהט זיכֿר ,
ווער קרומע וועגע נימט ווירד עס ביסן .
- 10 שלויא אומהער ברייקענדס אַויגע פֿראַנלאַסט
פֿדרום ,
דער רעדזעליגע טאַהר פֿררערט זיך זעלבסט .
- 11 דער פֿראַממן מונד איזט לעבנס קוועללע ,
דען מונד דער פֿרעפֿלר דעקט גוואַלטטעהטיגקייט .
- 12 אינר גראַלל עררעגט האַר ,
ליבע במענטלט אַללע פֿרגעהונגן .

אויף

על המרי והעוות אשר
יתפעל האדם בהגיעו
אליו דברים אין לו כס
חפץ, כמאמר בפסוק
ויהי העם כמחאוונים
כתלבונו בדרך, והרב
המתרגם האשכנזי
בפרשה הזאת תרגם
כמתאוכניס (איספֿרֿ
גניגט), ולדעת אחרי'
יהיה לבט הסרת הדב'
מעל לבו (פֿאָן זיך
טטאָסן , פֿאַרט
טטירלֿן) ולהיותו
כאן בנין כפעל או
התפעל תרגמתיו
(ענטליהט זיך חיהקן)
והוא ככון לשניהם .
(ט) ומעקש דרכיו
יודע , כחלקו דעת
המפרשים בטעם
יודע , אלה אומרים
שהוא מן חולי ידוע

ואלה אומרים שהוא כמו ויודע בהם אנשי סוכות, ואחרים סוברים שהוא כפשוטו מבנין
כפעל משרש ידע, ותרגומי סובל את כלם וככון מאוד לפי הענין. (וי) קורץ עין, הוא
הערום הכסמר מלדבר טרם הביט סביבו בחברתו, וגם לא כנהל לדבר את כל אשר בלבו
על דברי ריעיו ועל מעשיהם, הוא יתן עצבת לזולתו כי ריעיו תמיד כעצבים אל לבם
לדעת את כוונתו עליהם ועל אודותם, אך הוא נשמר בסבת שתיקתו: אמנם האויל
שפחים אשר ידבר מבלי מרגוע ומבלי הבין תחלה בלבו את אשר יוכיח בשפתיו הוא כלכד
בדבורו ובא לידי תקלה. והא לך כלל. יש לך בספר הזה פעמים רבים כפל ושלש העניין
במלות שזכות, ופעמים כפל המלות וענייניהם שזכות. וזה אחד מן הכתובים הנאמרים
וכשנים, וענייניהם שונים כי בפסוק ט' הקודם נאמר ואויל שפתים ילכט, ועניינו
אמנם לבי מקומו כאשר פירשתיו לעיל, וכאן פי' אויל שפתים המרבה דברים, וטעם
ילכט כתרגומו מתאחד (זעט זיך פֿאָנגען): (יא) מקור חיים פי צדיק, כי הוא
יביע רב טוב לשומעיו, אמנ' פי רשעים לא יביע מאומה כי מקורו מוכסה וסכור במקומו.
והוא גם הוא אחד מהכתובים האלה הנאמרים וכשנים על שני עניינים נפרדים, וראה
למעלה פסוק ח' והבינהו. (יב) שנאה התקועה בלב איש על ריעהו העורר מדנים
תבקש כל עת למצוא מקום לריב עמו, אף שאין בדעתו להרע לו, תדמה השנאה כל
פעם

מכלל יופי

- (ח) יִלְכֵט, פי' יתעות כלומר יתעות בדבריו או פירושו יכשל ולהריק"ס פי' אחר בשרשו:
(ענין בהושע סימן ד' על פסוק ועם לא יבין ילכט):
- (ט) יִיָדַע, ענין ידיעה והוא הפך הולך בתום ילך בטח ופירושו מי שהולך תמים ילך בטח
ולא יפחד מבני אדם אך מעקש דרכיו יודע ויתפרסם לבני אדם ולא יוכל
להתכסות מהם במעשיו הרעים ולא יוכל להיות בטח ולר' יוכה פירושו אחר בשרשו:
(ובשרש ידע פי' ד' יוכה ומעקש דרכיו יודע ענין שנינוס ואיבוד כעו ויודע בהם את אנשי כנות):

13 בְּשִׁפְתַי נִבּוֹן הַמָּצֵא חֲכָמָה
 וְשִׁבְטִי לִגּוֹ חֶסֶד-לֵב :
 14 חֲכָמִים יִצְפְּנוּ-דַעַת
 וּפִי אֲוִיר מִחֶזֶק קִרְבָּה :
 15 הוֹן עֲשִׂיר קִרְיַת עֲזוֹ
 מִחֶזֶק דְּלִים רִישׁם :
 16 פְּעֻלַת צַדִּיק לַחַיִּים
 תְּבוֹאֵת רָשָׁע לְחַטָּאת :
 17 אֲרֵה לַחַיִּים שׁוֹמֵר מוֹסֵר
 וְעֹזֵב תּוֹכַחַת מִתְּעָה :
 18 מִבֶּסֶה שִׁנְאָה שִׁפְתֵי-שָׂקֵר
 וּמִזֹּצִיא דָבָר הוּא כְּסִיר :

13 הוכיח את ישראל על עבירות מזרים ואומר להם (יחזקאל כ') איש את שקובי עיניו השליכו וגו' כמה (שנים היתה) שגאה זו כנושה ולא הזכירו להם הקב"ה עד עכשיו שהרבו עבירות על פשעים : (יג) בשפתי נבון תמצא חכמה כשאלם מוכיח לנבון השיב לו חטאתו כגון דוד שאמר לכתן חטאתי (ש"ב י"ב) : ושבת לגיו חסר לב אבל חסר לב אינו שומע עד אילקה כמו פרעה : (יד) חכמי' ינפנו דעת - ישמר' בלבם שלא ישכחוו : (טו) הון עשיר - בתורה : קרית עזו -

ברוב

הוא לו : מחיתת דלים רישם עניות' שלא עסקו בתורה היא מחיתתם : (טו) פעולת צדיק לחיים - כמשמעו : ומדרש אגדה שלמה עשה פעולת המקדש לחיים של ישראל לכפרתן : ותבואת רשע - תבואתו (ס"א הבאתו) של מנשה שהכניס בו הסמל היא היתה לחטאת : (יז) אורה לחיים (השומר מוסר) היא הדרך לחיים : ועוזב תוכחת מתעה - את עצמו ואת אחרים : (יח) מכסה שגאה שפת שקר - החקף שפתיו שקר ומכסה שגאה בלבו : ומוצא דבה הוא כסיל - לעו שיהו אנשים דובבין

באור

קעס איבה חדשה למען הזות אש המריבה, אמנם אהבה אשר בלב אדם על רועהו תסתיר כל פשעיו, לא יבקש לאשכנס לפשע לגודל אהבתו אותו. (יג) בשפתי נבון המצא חכמה, הכבון המודה על האמת ומבקש לקחת מוסר, ישא תשואות חן למוכיחיו וזה חכמה, כי בסקנת עשותו זאת יחכם, אמנם תחת חכמה בשפתי נבון תמצא השבט על גו חסר לב, כי הוא לא יקבל מוסר כי אם על ידי העוכש. (יד) חכמים יצפנו דעת, לא ירצו לדבר בכל ענין, ואפילו בדברים אשר ידעו גם יותר מרועיהם לא יעזבו פניהם לדבר גם תמיד כי אם בענותם ידברו כל פעם כפי הנורך, אמנם האויל אשר ישתדל כל פעם לדבר ולא יעה און לשמוע דברי חכמים וגדולים ממנו, ואין בכחו לכסוף את מחשבותיו בלבו, סופו להתבייש במחסור ידיעתו, ולכן מחתה והיא מחתת הבוין קרובה לפיו תמיד, כאלו אמר: ואחרי דברי הכסיל תביא כל פעם חרפה ובויון, (חוין' דעס טחהרן ווארט פֿאַרְגֿיסט טטעטס בטעהאונג) : (טו) הון עשיר, כן נדמים הדברים, בעיני העשיר יהי' הונו כקריה נצורה ולא יפחד מאוס דבר, ובהסך תדמה העוני צעון הדל כמזתה, אמנם לא כן, כי אם (טו) פעולת צדיק

משלי י

באור לג

- 13 אויף דען רויפן דעם פֿרשטענדיגן טריפט מאן וויזוהייט אן , דיא רודהטע אָבר אויף דעם ריקקן דעם פֿרשטאַנדלאָזן .
- 14 דיא וויזן האַלטן איהרע קענטניסע צוריק , דעם מונדע דעם טאַדערן איזט ענגסטנדע בשעהמונג איממר נאָהע .
- 15 דעם רייכן איזט זיין פֿרמעגן איינע פֿעסע בירג , דיא אַרמוהט דעם דירפֿטיגן איין שרעקקן .
- 16 דער טאַגלאָהן דעם גרעכטן מאַכט איהן גליקליך , גוויז דעם פֿרעפֿלרם מאַכט איהן אונגליקליך .
- 17 ווער אויף זיטטנלעהרע הערט וואַנדלט דען לעבנספֿאַר , ווער בלעהרונג פֿרווירפט פֿערפֿעהלט איהן .
- 18 ווער זיין גראַלל איננרליך פֿרברגט איזט פֿאַלש , ווער דאַמיט הרויספֿאַלטרט איזט איין טהאָר .

צדיק להיים , המעט אשר יקנח הצדיק ע"י עמלו ויגיע כמו הוא לטובתו בשמחו בחלקו . וחבואח רשע לחטאה , כל הון אשר יגיע אל הרשע בלי עמל הוא לרעתו . כן הוא כוונת הכתובים וכן תרגומים , והמה נוטים לדברי החכם המאירי . ואבא עוד לבאר שתי מלות והמה א' : פעולת אדשו פעל וטעמו ידוע , אמנם גדרו שס לפכינו הרב המליץ ר' הירץ וויזל כ"ו בבאורו לס' ויקרא (י"ט"ג) בפסוק לא חלין פעלח שכיר , ואמר : כל לשון פעולה

על הכוונה שיכוון העושה במעשהו הן טוב הן רע , ולהגדיל עון זה אמר פעלת כלומר העני הזה שבר עמלו לעבודת אדם להחיות נפשו ונפש אכשי ביתוכו' זה נקרא פעולה , עכ"ל . הינא מזה שבזמן שבה שס פעולה במקום שבר הפעולה כמו שס פעלת שכיר וכאן בכתוב שלפכינו יהיה טעמו מעט השכר אשר למענו כפעלת הפעולה . ובהיותו עומד מול חבואח תתחזק הראיה לדבר זה . ולמען ימנא הקורא תוכן כוונת הכתוב הזה תרגומיו (טווגלזון) . ב' לחטאה , תרגומי (טווגלזון) כי כן תרגם הארמי (השע ח' י"א) היו לו מנבחות לחטוא לתקלה , והמעייץ יראה כי קרובים העניינים מאוד . וכן הוא בלשון ערב . (יו) ארח , שיעורו , מי שהוא שומר את המוסר הוא הולך דרך החיים . ומוסר הפעל ואולי ארח הוא פעל כמו ואורח לחברה (איוב ל"ד ח') והי' ראוי להיות נקוד אר"ה והתרגום הארמי קרא כן והעד כי אמר ארח דתי ולא אורחא דתי כדרכו תמיד לתרגם מלת ארח במקום שיהי' , טעמו כמו דרך . מתעה , בבנין הפעיל לסדר עמו הכונה שהוא גם מתעה אחרים . ואולי כלו מוסר על מלת ארתויה' שערות , ארח שומר מוסר לחיים , ר"ל שהוא מביא אל תכלית השלמות , וארח עוזב תוכחות מתעה , ר"ל שהוא מרחיק מן התכלית . (יה) מכסה שנאה , מי שהוא שומר את השכחה בלבד ומדבר עם רעהו שלא ירגיש את שנאתו הוא שפתו שקר , הוא אחד בפה ואחד בלבד והיא מדה מנוסה מאד , ומוציא דבה , הוא אשר לא יכול לכבוש את

מכלל יופי

* ויש מפרשים ועוזב תוכחת הוא מתעה אחרים ועל זה הדרך יתכן לפרש כי על המוכיח אמר צדיק שהוא יסמוך המוסר כדי שיצטוו אליו כי אם יעזוב התוכחת לא יקבלו את דבריו אבל ילמדו ממוצאי ויהיה מתעה את אחריו . על דרך התקושר וקאו וכן אמרו באים הדברים הנאמרים מפי עושיהם . ולדעתי תוכחת קטון והטעם כי אורח לשיג אחים שמירת מוסר החכמים והישרים וכן אורח לחיים עזיבת תוכחת המתעה קטון מדרך האמת :

ב
גולת
זרבל
היתה
עה
שכחה
ב
סתיר
במה
כי
כי
כי
כל
יד
כי
ולא
סופו
כאלו
וארט
בשיכי
הכל

19 כרב דברים לא יחדל פשע

והושך שפתיו משכיר :

20 כסף נבחר לשון צדיק

לב רשעים כמעט :

21 שפתי צדיק ירעו רבים

ואיילים בהסר לב ימותו :

22 ברבת יהוה היא תעשיר

ולא יסוף עצב עמה :

23 כשחוק לכסיל עשות זמה

והכמה לאיש תבונה :

24 מגורת רשע היא תבאנו

ותאורת צדיקים יתן :

כעבור

בו על חבירו : (יט)

ברוב דברי לא יחדל

פשע המרבה דברי

מביא חטא ומושך

שפתיו הוא משכיל :

(כ) כסף נבחר לשון

צדיק שיודע להוכיח

לב רשעים כמעט

שאינו שומע לתוכחת

צדיק ומדרש ה'

תכחומא אומר על

עדות הנביא כאמר

שקרא על המזבח

בבית אל וירבעם

אע"פ שיבשה ידולא

קבל תוכחה שאל

(מלכים א' י"ג) חל

בא את פני ה'

אלהך וגו' ולא אהי

(ס"ט) ותשן ידו

כבראשונה עונד

ומקטיר לע"ל ואף

צדוק בן : (כ"א)

שפתי צדיק ירעורבי

וגו' שרבים אוכלים

צדקות ונתפלתו : (כב) ברכ' ה' היא תעשיר . ולא יוסוף עצב עמה אין צריך להתייגע להעשיר בו די בברכת מה שהוא מברכו : (כג) כשחוק לכסיל עשות זמה . ענת חטאי' : וכמה כשחוק לאיש תבונה . כלו' קלה היא בעיניו לעשות : (כד) מגורת רשע מה שהוא ירא בל' לו, דור הפלגה אמרו (ראשי' י') קן

באור

את יצרו שונא את רעהו ומזוהו בדברים הוא כסיל, כיונה מורה על כעסו וכעס צדיק כסילים ינוח . רבה שראו רבב, והוא רבוי הדבר בלי סיוג וגדר . כמו דובב שפתי ישנים ותרומו הרמז"מ (טווחזהחטט), ופעל מוציא הכסמך לו מורה על מהירותו בלי השכלה זהבוננות ואם כסוי השנאה בלב היא מדה גרועה בנפש בכל זאת תהיה השתיקה שזאת פכונה מנד החכמה, כי ישמר על ידיה מחמת רעהו . ואם לא תהיה בה נקימה וכטירה לרעת השונא, לא יהיה כל כך העון רע; אמנם מי שלא יזהר כלום מהורות שנאתו במעשיו ובדבריו הוא רשע וגם כסיל . (יט) ברוב, אחר שהורה את כסלות המדבר נגד שונאו בל' להזהיר על הרבות הדבור בכלל ואמר כי אף מי שאין לו שונא, יוכל להכשל ולהיות שונא ע"י רבוי דבריו, כי אי אפשר להרבות דברים מבלי פשע . וחושך שפתיו, ומסגירם לבלתי הרבות לדבר הוא משכיל . (כ) לשון צדיק, דבריו של צדיק הם ברורים וברורים ומשובים ככסף המזוקק, לב רשעים כמעט, כל המפרשים והמבארים לא ידעו לכון היטב מלת כמעט בכתוב הזה, זה אומר כמעט כסף, וזה אומר כמעט סוגים, ואחרים כמעט כמו לא כלום . והאמת, כי גם בעיני נפלא הדבר מאוד . בפרט בראותי את דברי המתרגם הארמי שאמר ולבית דר שיעי בוחתא, שהוא או מכה או נגע או כמו מקתא פחד ויגון,

ואין

- 19 ווער פיל שרייבט קאן פעהרלר ניצט פֿרמיידן ווער דען מונד אין צוים העלט איזט וויזע .
- 20 דעם גרעכטן צונגע גלייכט דעם גלייטרטעסטן זילבר , בייא ווייטעם ניצט דעם גאטטלאָזן הערץ .
- 21 איינעם גרעכטן וואָרטע ערהאַלטן פֿילע ; דורך איינן גוויסנלאָזן פֿאַללן פֿילע טאַהרן אינס פֿרדערבן .
- 22 ועגן גאָטטס מאַכט רייך , אוגר פֿיהרט קיינע בשוואַהרדע מיט זיך .
- 23 לאַסטר בגעהן איזט דעם טאַהרן בלוסטיגונג , דען פֿרשטענדיגן מאַן ערפֿרייעט נור וויזע טאַהט .
- 24 איבלע אַהנדונג דעם פֿרעפֿלערס טריפֿט איין , דעם פֿראַממן וואונש ווירד ערפֿיללט .

ואין ספק שהיתה בכני
 כוסחא אחרת בכתוב
 הוה . והנה אף אמנס
 שאין מדרכי לפרש את
 הכתוב ע"פ הסגרא ,
 אס אין ליעד במקרא ,
 מכל מקום בכתוב הוה
 לא אוכל מלטני מבלי
 נסות לבארו ע"פ
 הסגרא . הנושאים
 שבמקרא הוה הס לשון
 צדיק ולב רשעים ווה
 דבור הצדיק ומחשבות
 הרשעים , ונא להורות
 שאפילו הדבור של צדיק
 יותר יקר וכחש
 מחשבות הרשעים .
 ויהי אס כן טעם
 כמעט , הלב של רשעים

זיין

נושה ללשון הצדיק כמעט ר"ל שהוא רחוק ממנו מאוד . וכמו שיפרש לפעמים מלת כמעט
 במקרא (בייח נאזהע) שהוא קרוב מאד אל הדבר , כן יוכל לפרש גם (בייח ווייטן)
 שהוא רחוק מאוד מן הדבר ואין להס כי אס דמיון וערך יעט . וכן תרגמתיו . ומי שיז
 צידו לפרשו באופן אחר וכבן יותר , הרי זה משוכח . (בא) שפתי צדיק , גם הכתוב
 הוה אומר דרשוני כי אין חבור בין שני חלקיו . גם לא ידעתי איך נדקו דברי המפרשים
 באמנם חסר לב הוה מחסור הלב , כי לפי באורם היה ראוי להיות בתוך חסר לב כמעט שס
 המקרא , ואז יתכן לתרגמו (אונגוויסנהייט , אונגערפֿאָהרנהייט
 אָוויגקייט) וכדומה , אמנס אככי פכתי לדברי הראב"ע ואחרי העיון הוספתי טעם אל
 הענין . ווה לשון הראב"ע : ירעו מלשון מרעה כלומר ילמדו רוב בני אדם , וחסר לב כנגד
 נדיק ואוילים כנגד רבים , כלומר ואוילים בעבור איש חסר לב שיתעם ימותו טרם עת
 כלם . ויהי לפ"ז טעם הכתוב , על ידי נדיק אחד יתקיימו אנשים רבים , וע"ז חסר לב
 אחד ימותו אוילים רבים , ובכוונה הזאת תרגמתיו , ושנתי רשומות במלת (אוינס)
 ובמלת (איינן) להורות כי המה שמות המספר בלשון אשכנז , ותרגמתיו חסר לב (גוויסנאָ
 אָוויגקייט) למען יעמוד נכון על מקומו נגד הצדיק . (כב) ברכת ה' , יש לך עושר המסיה את
 צעליו אבל הוא קבץ בעמל ויגיעה , ויש לבעליו תמיד ענב כמו סוחרי מדינת הים ומלוי
 מעותם ברבית וכהנה , אמנס ברכת ה' היא מעשרת עושר אמתי , וכמכך בעושר הוא
 ברכת ה' שלא ישאר ענב עמס . ולרעתי כוון אל עבודת האדמה החשונה מכל מעשי
 האדם . וכמו שכאמר ביחק ויזרע יחק בארץ הוה וכו' ויברכהו ה' . (כג) כשחוק ,
 כדבר המשמת את הלב עשיית הזמה לאיש כסיל , וחכמה , וכן עשיית דבר חכמה לאיש
 תבונה : (כד) מגורח , היא האימה והפחד האוכנת תמיד בלב עושי עול היראים מפתד
 העונש

מכלל יופי

מביא דבה הוה אמת כמו יוסף שאמר ויבא יוסף את דבתם רעה (בראשית ל"ז) כי אמת
 שהו שונאים אותו ומדברים עליו רעה אך מוטיא דבה הוה שקר . ודבר מגונה כמו
 ויזיאו דבת הארץ (במדבר י"ד) זה זופים : (ב) בְּמַעַט , הכף תשאם לאמת' הדב' :
 (בב) תִּעֲשִׂיר , פועל זנא : (כד) מְגֹרֶת ,

25 כְּעֹבֵר סוּפָה וְאִין רָשָׁע
 וְצַדִּיק יִסּוּד עוֹלָם :
 26 בַּחֲמִץ • לִשְׁנַיִם וּכְעָשָׁן לְעֵינַיִם
 בֶּן הָעֵצָר לְשִׁלְחָיו :
 27 יִרְאֵת יְהוָה הַזֹּסֵף יָמָיִם
 וּשְׁנוֹת רָשָׁעִים תִּקְצְרֶנָּה :
 28 תוֹהֵלֶת צַדִּיקִים שְׂמֹחָה
 וְתִקְוֹת רָשָׁעִים תֵּאבֵד :
 29 מְעוֹז לַתֵּם דֶּרֶךְ יְהוָה
 וּמִחֲתָה לַפְעֲלֵי אָוֶן :
 30 צַדִּיק לְעוֹלָם בְּלִימוֹט
 וּרָשָׁעִים לֹא יִשְׁכְּנוּ אָרֶץ :
 31 פִּי צַדִּיק יָנוּב הַכְּמָה
 וּלְשׁוֹן תְּהַפְּכוֹת תִּכְרַת :
 32 שִׁפְתֵי צַדִּיק יִדְעוּן רָצוֹן
 וּפִי רָשָׁעִים תְּהַפְּכוֹת :

כפון וסופן כתיב •
 ויפן ה' אותם משם
 (שם) : ותאות צדיק
 יתן • מי שבידו ליתן
 (כה) כעבור סופה
 ואין רשע • פתאום
 בא עברת רוח סער'
 ככר' הרש' ממוקמו •
 (בח) תוחל' צדיקי'
 שמת' סופ' מתקיימ'
 ושמתיס : ותקות
 רשעי' תאבד • כי לא
 תבוא : (בט) מעוז
 לתום דרך ה' ומת'
 היא לפועלי און •
 שאינן הולכין בה
 והיא נפרעת מהם :
 (ג) צדיק לעולם כל
 ימוט • כשהו' מט און
 מועתו מוט' עול' כי
 יכול וקס : (לא) פי
 צדיק ינוב חכמה
 ידבר • ל' ניב שפתיס
 (ישעי' כ') : (לב)
 שפתי צדיק ידעון
 רצון • יודעים לרצות
 ולפיים את בוראן
 ויודעים לרצות את
 הבריות ולהטיל של'
 ביניהם :
 בא

באור

העוכב , וירעדו לקול עלה כדף כי לבס ידמה להם תמיד את עולתם ואת גמולם אשר ישוב
 בראשם • וסופם לבא עליהם באמת , ותאות צדיקים , היא ההשקט והמנוחה ודומית
 הכפס אשר יבקאו תבא להם , כי זה תולדות מעשיהם הטובים • וטעם יתן סובב על הכותן
 והוא האלהים המשיגים על מעשי בני אדם ותחבולותם , (כה) כעבור סופה , יש מפרשים
 כמו בעבור סופה , פתאום בא עברת רוח סערה וככרת הרשע ממוקמו , ואחרים אומרים
 שהוא משל על המהירות , ותשאר הכ"ף כעבור כ"ף הדמיון וכן תרגם הארמי , היך
 דיעבר עלעולא היכנא נעבר רשיעא : והוא כלאה לי יותר נכון • אמנם תרגומי סובל את
 שתייהם • (בו) בחמץ , הערה מדינית שלא ימסור האדם עסקיו רק לתרוץ חורין ולא
 לעצל , ואמר בחמץ לשנים המקרה אותם וכעשן לעינים המכאיבים כן העצל אל שולחיו
 שהוא מתרשל בשליחתם וגורם להם מכאוב • (בז) יראה ה' , תוסיף ימי האדם אף אם
 הוא חלוש מכל טבעו , להיזתו שמור חכמה דברים המקרבים את המיתה , ושנות רשעי'
 תקצורנה אף אם יהיו בריאים וחזקים מכל טבעם , (יגלשו

- 25 וויא איין ווירבעלווינד פראיבר פעהרט, קעמט, דער בעזעוויכט אום ; דער פראממע איזט איינע עוויגע פעסטע .
- 26 וואס עסיג דען צעהנען איזט, אונד רויך דען אויגן ; דאז איזט דער פוילע באטע זיינס העררן .
- 27 גאטטספורכט פרלענגרט דאז לעבן, דיא יאהרע דעס לאסטרהאפטן וועררן אבגקירצט .
- 28 דעם גרעכטן האררן ברינגט פריידע, דער פרעפלער האפנונג פרושווינדט .
- 29 דער וועג גאטטס איזט דעם גרעכטן צופרויכט, דען איבלטעהרטן שרעקן .
- 30 ניכט אויף איממר קאן דער גרעכטע וואנקן, דער בעזוויכט ניכט איממר רוירן .
- 31 אים מונדע דעם גרעכטן בלייהט וויזרהייט איממר פריש, דורך הייכלרס צונגע ווירד זיא אויסגראטטעט .
- 32 פראממר מונד ליכט גפעלליגקייט, פרעפלר מונד ליכט פאלשהייט .

יחלשו ע"י מעשיהם המגזכים ודבקותם אל פאות הבהמות : (כח) תוחלת, היא ההמתנה בלב על דבר אם יבא אם לא יבא ולא יתיאש ממנו בהיות נכון לבו בטוח כי סופו לבא, וזה תוחלת הדוקים המיחלים לאלהים וסוף התוחלת הזאת שמחה אמנם תקות רשעים והוא הדמיון בלבם שיוכל להם חדשות אלה ואלה בהבלי העולם גאה וגאון בעסקים זמניים, והיא תאבד . (בט) מעוז לחם דרך ה', היא יוראת אהי ואמונה שלמה באהי ובטובותיו, והיא מעוז לנדיק בכל אשר יסן באלהים ימים מבטחו, אמנם הדרך הזה הוא מחתה לפועלי און כי בעשות

פאלשע

רעוראו תמיד מעונשו . ויש אומרים כי שיעור הכתוב ה' מעוז לחם דרך, והוא נכון מאוד לפי הלשון, לולי שחבר בעל הטעמים את הדרך הראשון . (ל) צדיק, הנדיק אף שיכשל פעם ויבואו עליו צרות מהר יסירם מעליו השם, אז יכין ברכה אחריו אל זרעו, אמנם הרשע לא יסכון לעולם בטובתו אף שהשעה משקפת לו, יבוא יומו ויענש . ויהי שעור הכתוב נדיק לא לעולם ימוט, ורשעים לא לעולם ישכחו ארץ . (לא) פי צדיק, דמה את הנדיק לאילן עושה פרי ודברי חכמתו לפרחים היוצאים וכראים ונעשים פרי תפארת . (לב) שפתי צדיק, הנה בחברת האדם יש לנו להשתדל להיות איש לטובת רעהו . בכל מאמצי כחו, הן במעשים הן בדברים, ומוזה גס לדבר עם רעהו מענה רכה בשפתיו חן למען משכו אליו באהבתו, ולעשות עמו את לטובה בכל נגמותיו . והנה אם האדם עושה זאת בנפש חפזה ולבו עמו אזי הוא רצון (גפעליגקייט) : אמנם אם הוא עושה כל זאת בלד רעהו ומוסיף עליו כהנה וכהנה, אך לבו בל עמו, וכפשו געלה בם, אז יקרא

חוספות באור

(לא) ולשון תהפוכות, כמו ובלשון תהפוכות, ע"י לשון הרשע אשר חלקקום ידבר ופיו ולבו אינם שוים, ומהם הכל לטובת עצמו : חברת החכמה, לאשר תלא עשרה דע לא תפריח .

שם והוא בחולם ענין פחד : לעינים בקמן הלמד שמורה על הא הידיעה : (בט) לתם, תאר במשקל השם לגזרת פעול ושרשו תמם : (לא) יגוב, תקרא הדבור כן כי הוא פרי הלשון מענין תכונות שדי :

י"א

מֵאֲזֵנֵי מִרְמָה תוֹעֵבֶת יְהוָה
 וְאֶבֶן שְׁלֵמָה רְצוֹנֹה :
 בְּאֲזָדוֹן וַיָּבֵא קָלוֹן
 וְאֶת־צְנוּעִים חֲכָמָה :
 תִּמְתַּת יִשְׂרָאֵל תִּנְחָם
 וְסִלַּף בְּגָדִים וְשָׂדֵם : יִשְׂרָם קָרִי
 לֹא־יִוָּעִיל הוֹן בְּיוֹם עֲבָרָה
 וְצַדִּיקָה תִצְלֵל מִמּוֹת :
 צַדִּיקַת תָּמִים תִּישַׁר דַּרְכּוֹ
 וּבְרִשְׁעָרָו יִפֹּל רָשָׁע :
 צַדִּיקַת יִשְׂרָאֵל תִּצְלֵם
 וּבְחַיֹּת בְּגָדִים יִלְבְּדוּ :
 בְּמוֹת אָדָם רָשָׁע תֵּאבֵד תִּקְוָה
 וְתוֹחֶלֶת אֲוִנִים אֲבָדָה :
 צַדִּיק מִצָּרָה נִחְלָץ
 וַיָּבֵא רָשָׁע תִּהְתִּיּוֹ :
 בְּפֶה חֲנָף יִשְׁחַת רַעְיוֹ

וכרעת

י"א (ב) בא זדון ויב' קלון ואת כנוע'
 I חכמה • תבא חכמה (ג) תומת ישרים תנחס • תנהלם : וסלף צוגדי' ישדס •
 2 ישדס : (ו) ובהוות צוגדי' ילכדו • בהוות שהס עושים הס כלכדים והמקרא מסורס הוא כלומר וצוגדי' בהוות ילכדו : (ז) צמות אדס רשע תאבד תקות כל הנוטחי' בו : ותוסל' אוכיס אבדה • תוסל' צניו שהס אונו אבדה כי צוכותו לא תבוא להס טובה • אבל צמות צדיקים יש לבניהס מבעת צדקת' : (ח) צדיק מטרה כחלץ • צמות רשע • מקרא העליון זה מחובר : (ט) צפה חקף • חקף המוסית חבירו בדרך רע משחיתו צפיו • וצדע' צדיקי' יחלצו • והצדיק כחלץ ממנו בדת התורה , שהזכירו עליו לא תאנה לו וגו' • (דברים י"ג) : תרוס

באור

חזקוני (E) והוא עול גדול ובעליו רשעים ופעל ידעון תרגמתי (איכן) כידוע:

י"א (א) מאזני, אחר שהזכיר בפסוק האחרון בפרשה הקדומה על התרעויות והתפוכות שבלב, פתח צמה דסיים ואמר שכל דבר מרמה וכזב שטא לאלהים המשגיח על כל מעשי בני האדם. יכן נזהרנו בתורתינו הקדושה על יושר המשקל והמדה • (ב) בא זדון, שרשו זוד והכחמו על הוצאת הרעה מן הכס אל הפועל בדבור או במעשה, וממנו התרוממות חכסיל בדברו גדולת צמרת האדם, ואמר החכס כי צבוא הזדון כבר בא עמו הקלון כשני רשעים ההולכים יחד, כי אי אפשר לזדון מבלי קלון • וכנגדו אמר

יא

- 1 פֶּאֱלֶשֶׁע וּוְאָגַע פֶּרְאֲבִשְׂיָאֵט דַּעַר עוֹיָגַע ,
פֶּאֱלֶלֶם גּוֹיִכֵּט גַּפְעֵלֶלֶט אִיהֶם .
- 2 אוּיָף אִיבֶרמוֹהֵט פֶּאֱלֶגֶט פֶּרְאֲכֶטוֹנֶג ,
בִּשְׂוִידְנֶהֵיט בְּגִלְיִיט וּוְיִזְהֵיט .
- 3 דִּיא פֶּרְאָמֶטן לִיטַעַט רַעֲדִלְכִיקֵיט ,
דַּעַר טְרִיִּאלְאָזֶן הֵיטְמִיקַע צַעֲרִיטַעַט זִיא .
- 4 צוֹר צִיט דַּעַם אֲוֹנְגֶרִיקַס קִיאֶן רֵיכְטֶהוּם
נִיכֵט הַעֲלֶפֶן ;
טוֹגְנֶד אָבֶר רַעַטַעַט פֶּאָם פֶּרֶדֶרְבֶּן .
- 5 גֶרַעכְטִיגִיקֵיט עִכְנַעַט דַּעַם פֶּרְאָמֶטן דַּעַן וּוְעַג ,
דַּעַר פֶּרַעפֶּלֶר פֶּעֲלֶלֶט אִיבֶר זִיִּן אִיגֶן לֶאָסֶטֶר :
דַּעַן גֶרַעכְטֶטן בֶּפֶרִיִּאֵט זִינַע טוֹגַעֲנֶד ,
- 6 דִּיא טְרִיִּאלְאָזֶן וּוְעֶרְדֶּן דוֹרְך אִיֶּהֲרַע פֶּאֱלֶשְׂהֵיט
פֶּרֶשְׂטִיקַט .
- 7 מִיט דַּעַם טָאָדַע דַּעַם לֶאָסֶטֶרֶהֶאָפֶטֶן אִוִּט'ס אִוִּים
מִיט זִינֶד הֶאָפֶּנוֹנֶג ,
אֶלֶלַע מַעכְטִיגַע עֶרוּאָרְטוֹנֶגן שׁוּוִינֶדֶן דֶּאֶהִין .
- 8 דַּעַר פֶּרְאָמַע עִנְטַגַּעֵהֵט דַּעַר גַּפֶּאָהֶר ,
דַּעַר בַּעוּעוֹיכֵט קַעמַט אָן זִינַע שְׂטַעֲלֶלַע הִינִיִּין .
- 9 הֵיכְלַעֶרַם וּוְאָרַט אִוִּט דַּעַם נַעכְסֶטן גַּפְעֶהֲרֶלִיך ,
דַּעַר

אמר ואח צנועים המה
המשכילים המצפניים
את מחשבותיהם בקרב'
ואינם מנהילים לדבר
גדולות, חכמה ילוח
החכמה, כי אם עדיין
לא הגיע לכלל חכמה
בטוח בו נכון לנו
איכב. ואכבי תרגמתי
צנועים כשם המקרה
לצחות המליצה, ולפ"ז
הוא ע"מ שעשועים
זקונים נעורים.
(ג) חמת ישראל חנה'
הדרך הנכון אשר ילכו
בו, אמנם סלף
הבוגדים והוא העוות
אשר בלבו ישראל.
ושרש ישראל הוא
שדר והוא השמוע
והאבדון, כי יסנב
להביא עליהם כלה
ושוד. (ד) עברה,
גדרו הסבר והזרה אשר
יבואו צפתע פתאום
ויעבו עליה' (ווחוט)
ואכבי תרגמתי (ז) אונג,
גויק) לפי שזה כולל כל
הצרות שבעולם ונא

גם פתאום, וכן יתורגם כמה פעמים בתנ"ך. ועיין בפני' (א' ט"ו) יום עברה ההוא
יום צרה ומצוקה וכו' וכן באיוב (כ"א ל') ליום איר ליום עברות. (ה) צדקה, הצדקה
אשר בלב התמים תישר דרכו שלא יכשל, והמשיל את הצדקה כמורה דרך, והפכו צדקה
כי רשעתו לפניו באבן נגף להכשל בה. (ו) צדקה, הוסיף לדבר עוד מטובת הצדקה על
דרך משל אשר ודמה את הצדקה למזיל ואת הרשעה לפס אשר ילכד בו. (ז) במוח, התקוה
אשר בלב הרשע היא רשעה כי לא יקווה לאל ולחסדו, כי אם יסמוך בתקפו ובחזק ידו,
והנה במותו תמות גם תקותו ותקות חבריו אשר ישימו עליו כסלו, אמנם הצדיק הנוטת
באלהיו כל עוד כשמתו בו תתחזק תקותו בידעו גואלו חי יכחילהו מרב טוב הצפון לו.
וחוחלת אונים, אומים גם תאר לתוחלת כדעת הראב"ע ורש"י און והוא הכס והתקיפות
כמו ולאין אונים עצמה ירבה. ולפי זה תרגמתי. (ח) צדיק, כל פעם שיבוא הצדיק
במבור ימלטהו צדקתו אמנם הרשע בא במקומו, ומה יפה משלו בו ח"ל משל בסנהדרין.
(ט) בפה חנף, דבור החנף אשר לבו כל עמו ישחית את

יא (ב) בא ור'ון, סס, ופירושו בא איש ודון או יהיה תאר: צנועים, ענינו השפלים
והמסתתרי' מרוב ענותנותם בהם תמצא
(ג) וסלף, סס, וענינו עוות: ישרים, בקימן חטף מן הכפולים: (ז) אונים, תאר
והוא ענין סקר צפלק טוב מזבים לרבי יעקב בן אלעזר: (ח) נחלץ, כלומר נפרד

וּבִדְעַת צְדִיקִים יִחַלְצוּ :
 10 בְּטוֹב צְדִיקִים תַּעֲרִץ קִרְיָה
 וּבְאֵבֶד רְשָׁעִים רִנָּה :
 11 בְּבִרְכַת יִשְׂרָאֵל תָּרוּם קִרְתָּהּ
 וּבְפִי רְשָׁעִים תִּהְרָם :
 12 כִּי לְרַעְיוֹ חֶסֶד לֵב
 וְאִישׁ תְּבוּנוֹת יַחֲרִישׁ :
 13 הוֹלֵךְ רָכִיל מְגַלֵּה סוֹד
 וְנֶאֱמַן רוּחַ מִכֶּסֶף דָּבָר :
 14 בְּאֵין תַּחְבֻּלוֹת יִפְלְעִם
 וּתְשׁוּעָה בְּרַב יוֹעֵץ :
 15 רַע יִרְוַע כִּי־עָרַב זֶר

(יא) תרום קרח
 מתקיי' תקרת הבית
 בגבהה מלפול בעוד
 שהיו מלכו יהודה
 ושנים העמידה
 תפילתם את בית
 המקדש: (יב) ואיש
 תבנות יחריש
 כשמנזהו החסר לב:
 כמו שאל דכתיב
 שמש' לא וינזהו ולא
 הביאו לו מנחה ויהי
 כמחריש: (יד) באין
 תחבולו' כשזר' באה
 על ישראל ואינן תנין
 לב להנין ולהתענות
 ולעשות תשובה יפול
 עם: (טו) רע ודוע,
 הרשע יתרוצץ אשר
 צרב לבו לעובדי
 כוכבי' ומולו': ושוכא
 תוקעי' תוקעי' כף
 למסיתיהם וללכת
 בענתם ורבותינו
 דרשוהו בערבות
 ממון:

ושונא
 (טו) תמוך

באור

לב רעהו אשר לא ידע את התפוכות אשר בקרבנו ויאמין לדבריו דברי שקרים ומלשינות
 וכדומה להם, אמנם הצדיקים המשכילים בדעתם את דברי הרשע ישמרו מהם ויחלצו
 מרשעתו. או יהיה טעמו, שהצדיקים בדעתם יחלצו את ריעיהם ממוכסול, כנגד המאמר
 הראשון שהרשע משקית את ריעיהו. ותרנומי אמנם סובל את שתיים. (י) בטוב, כל
 אנשי העיר שמחים בטוב הצדיק, אמנם יותר מזה ישמחו בכפול הרשע. ומי שדר בקריה
 גדולה אשר אנשיה רבים יעיד כי כנים דברי החכם, ויסודו דבריו נטועים בחכמת הנפש;
 כי ההמון העם לא ידע ויכיר כל כך ממעלות הצדיק כאשר יכיר רשעת הרשע הכילי והנבל,
 וגם מנר ינר לב האדם הרע ונעוריו יתפעל באיש ההמוני (אשר לא לעש את לב האבן אשר
 בקרבו כספירי החכמה והמוסר) יותר מדת הגקמה והקנאה, מאשר יתפעל בו מדת
 החנינה והחלודו בטובת רעהו. ולולי שמתו חק עלי נפשי לבלתי האריך בבאורי הייתי
 מבאר לך בענין הזה דברים רבים במדות, ואולי במקום אשר יעתדנו הוין אי"ה. (יא)
 בברכת, פירשו בו המפרשים מה שפירשו איש איש לפי דרכו. ואם אמנה נפשי יודעת
 מאד את גודל מעלת הצדיק וחסותו המגין על עמו ודורו, בכל זאת פניתי לדרכי לפרש את
 דברי החכם לפי פשוטם ע"ד החכמה והנסיון כי הוצגשלינו בניוים עליהם. ואומר ברכת
 הוא השנע שיצנחו את הצדיקים ושמעם הולך למרחוק ולזאת תתרוימם הקרת בעין הדור,
 כמו שמינו עוד היום קריה קטנה מפוארת על שם חכמיה, גדולות נטיות לתלפיות
 כמבזים ואין איש שם על לב לרחותם. והפכו בקרת
 המלאה

- דער פראָממן איינוויכט ברינגט רעזשונג .
- 10 דעם פראָממן גליק פרייאט זיך דיא גאנצע שטאָרט , ביים אונטרגאנג דער פֿרעפֿלר ערהעכט זיין פֿריידנגשריין .
- 11 דער פראָממן לאָב העכט דיא שטאָרט עמפֿאר , דאָז גריכט דער פֿרעפֿלר רייסט זיין נידר .
- 12 דער זיטענלאָזע בשעהמט זיינן נעגסטן לייכט , דער פֿרשטענדיגע שווייגט .
- 13 דער פֿערליימדער דעקט גערנע גהיימיניסע אויף , עהרליכט גמיהט פֿרברגט דיא גמיינע-זאָגע .
- 14 אָהנע שטאַמט קלוגהייט גערט דיא נאַציאָן צו גרונדע , גרינדליכר ראהט ברינגט זיין עמפֿאר .
- 15 פֿרעמדן בירגשאַפט לייסטן ציהט איבל נאָך זיך , ווער

המלאה רשעים היא
 צויה על שם אכזיה ,
 ואמר בזה , שטוב
 הקרים ותעליתה
 איכה זה בעמה
 כי אם באכזיה
 הדריס בה . וטעם ופי
 כנר פרשתי למעלה
 (פרשה י' פסוק ו')
 וכאן תרגמתיו (גריכט)
 והיא כגורת משרש
 (רוך) כל"א שהוא
 השם ההולך למרחוק
 כהיה השמן , ואל
 יטעה בו הקורא לכונן
 בו (גריכט) משפט ,
 כי הוא בא משרש
 אחר .

(יב) בו לרעהו, סימן
 על חסר לב שיבוא את

דעה , ושרש בו הוא בון , וגדרו הנזין והסרפה בדברי גדוף (בטעמונג פֿרטפאט = טונג) ובאים תמיד בגבול אליו . והכפולים והנתי למד קרובים אליו בכונה , אמנם היוכאים משרש בזה הם כולם לשון תקלות (גרינגעטלונג) ובאי' בכלל עם סימן הפעול , זולת וחבו לו בלבו (שואל ב' ו' ט') , וכן בזה לך לעגה לך (מלכים ב' י"ט כ"א) שהם באים בגבול אליו ע"ש כוונתם שנוטה לנזין וסרף , כי בפסוק הראשון יעידו על זה דברי מיכל בדברה אל המלך אח"כ בהגלות נגלות אהרן הרקים . ונפסוק השני יעיד לעגה לך על הכלל הזה . ואיש חבונות יחריש , הוא בומר בשתיקה אפילו אם יעשה ריעו לפכיו מעשי כסיל לא יבנה ברבים כי אם ישתוק עד מנאו מקום להוכיחו על פכיו : (יג) הולך רכיל , הוא ההולך מבית לבית וכראה כאוהב ומספר את מעשי איש א רעהו . ותרגומו אכל קורנא (דער שאחרתלר) . הוא מעלה סוד , ונריכים שמירה מעולה ממנו כי כל מעמותיו לגלות סוד . אמנם נאמן רוח מבסה דבר אפילו מה שלא נאמר לו בסוד . והכלל העולה מזה הכתוב הוא שהאיש אשר בהסתר יבא לגלות לי סוד אחר , הוא האיש אשר אזהר בו מלגלות לו סודי , כי כאשר עשה לי כן יעשה לזולתו , אמנם נאמן רוח , האיש אשר לא במסתרים יהלך הוא מבסה כל דבר ויודע לשמור אפילו הדברים אשר לא נאמרו לו בכל יאמר . (יד) באין תחבולות , שרשו חבל והונק על הכנת הדבר במתחבה קודם למעשה לאיזה תכלית , ומזה נקרא חבל המדה שעל ידו מסדרים את תכונת הנזין בטרם הויתו , למען עשותו שלם , וכן יקרא רב החובל המנהיג את הספינה ע"י המשוט . וכן תקרא חכמת המדיניות והנהגותיה החבולה כי על ידה תכון טוב המדינה והנהגותיה . והכתוב הזה הוא תוכחת מוסר למנהיגי העם ללמוד חכמת ההנהגה כי בחסרונה יפול העם . ותשועה , היא כוללת השגת הטוב המבוקש לפי מקומה וענינה , פעם ישתמש בה בעל הל' אחרי המלחמה או תתורגס (זיג) , ואחרי הנדה תתורגס (הילפע) וכדומה , וכאן יהי' פירושה הגדול והתפאר' בהכלל' המדינה ויושניה . (טו) רע ירוע , הוא מהכפלת המלות בענינים

מבלל יופי

וסר מהנדה מענין חלן מהם (הושע ד') ענין הנלה : (טו) רע , תאר ענין רעה :
 ירוע , ענין שגר : תוקעים , ענין הכות כף האדם אל כף תנורו בערבון :
 א 10 I א (יח) שבר

כות
 ולכו
 זמר
 כל
 ריה
 שג
 גלו
 אשר
 ודת
 ייתי
 (יא)
 יעת
 את
 כח
 ר
 זיות

וְשׁוֹנֵא תוֹקְעִים בּוֹטֵחַ :

(טו) תתמוך כבוד

16 אִשָּׁת חַן הַתְּמוּךְ כְּבוֹד

כנסת ישראל תקרב תמיד לכבוד הקב"ה ותורתו: (יו) גומל

וְעֵרִיצִים יִתְמַכּוּ עֶשֶׂר :

נפשו גומל טובה לקרוביו: איש שהוא

17 גִּמְלָל נִפְשׁוֹ אִישׁ חֶסֶד

חסיד, ועובר שארו אכזרי והאכזרי הוא

וְעֹכֵר שְׂאָרוֹ אֲכֹזְרִי :

עוכר את קרוביו: (יח) רשע עושה

18 רָשָׁע עֹשֶׂה פְּעֻלַּת־שָׂקֶר

פעול' שקר. פעולות של רשע משקר' לו כסנו' שתקיי' בו

וְזֹרַע צְדָקָה שָׂכָר אֱמֶת :

הצלתו והכל אבד וזרע צדקה שכל

19 כֵּן צְדָקָה לְחַיִּים

חמת. והזרע צדקה היא פעולה של חמת

וּמְרֹדֶף רָעָה לְמוֹתוֹ :

כי בודאי בטוח הוא שיקבל פעלו בסוף:

20 הַתּוֹעֵבֶת יִהְיֶה עֵקֶשׁ־לֵב

שבר קרוני' א' בלע': כאדם הסוכר חמת המי' כדי ללקוט דג' ונטוח שומכ' שם

וּרְצוֹנָו תְּמוּמֵי דָרֶךְ :

דגים הרבה ודומה לו כל עושה שכל

21 יָד לַיָּד לֹא־יִנְקָה רֵעַ

אנמי נפש (ישעיה י"ט): (יט) כן נדק' לחיים. חמתה של נדקה סופה לחיי' כמו כן

זרע

בנות נלפחד דוברו' (מדבר כ"ז): (כא) יד ליד. כלומר מיד הקב"ה לידו תבוא לו שכל

באור

בעניינים שונים (ווארטטפיו) הראשון מלשון רעה וצרה, והשני מלשון ריעות ודבקות הקרובים בשרשיהם, וטעמו עם הערבות לאיש זר יתחבר רעה לעושיהו, וכן תרגמתיו. ושונא חוקעים, הוא אשר משתמר מתקיעת כף בוטק שלא יכשל ברעה הזאת. (טו) אשה חן, הכתוב הזה הוא קשה ההצנה מאד, כי מלת עריצים בכונה הטובה הזאת כאשר תרגמתיהו הוא זר מאד ורוב המפרשים ותרגום הארמי בארוהו כמו רשע ופרץ. וטרם כל אגיד לך מה שמלאתי בהעתקת השבעים וקניס בלשון יון שהיתה לפניהם נוסחא אחרת בכתוב ההוא, ואעתיקו הגה ללשון הקודש: אשה חן תחמוך כבוד, ושונאח צדק מכסה בוששה. עצלים יפלו במחסור, וחריצים יתמכו עושר,

ולפי זה יכונו הכתובים מאד. אמנם להיות כי נעלמו ממוכשני חלקי המאמר לא נוכל להוסיף ולגרוע, כי אם נעשה כפי אשר לאל ידינו לפרשם. וכאמר כי ערץ הוא שש מונח על חומן הלב והשתדלות לפעול בכח את כל אשר יושג ממנו תכלית קבוב. והוא מעלה יתרה על הגבור כי בעל הכח והגבורה לא יועיל מאומה אם לא יהי' איש לבב, ולכן אמר ירמיה (כ"א) וה' אותי בגבור עריץ. גוטט חייט איט איר וויז חיין טאפפֿרר העלך, ומה הושאל מדת העריצות על האיש העמל ביגיע כפו במאסור ומרכולת להביא ערך לביתו. ואמר: איהתכונת ברכת הבית וטובו, האשה

- ווער פֿרהאַפֿטונג שייאט לעבט זיכר .
- 16 איין האַלדועליגס ווייב ערהעלט דיא הויזעהרע , טאַפֿערע מענגר שאַפֿן רייכטהום .
- 17 דער פֿראַטמע מאַן פֿפֿלעגט זיך גערנע , ווער ווינען לייב קאַסטייעט איזט האַרטעהערציג איבראַלל .
- 18 דער גאַטטלאַזע אַרבייטעט אום שיינ־גוט , ווער גרעכטיגקייט זאַעט אַרנדט וואַהרע בעלאַהונג .
- 19 טוגענד איזט דעם לעבענס שטיטצע , לאַסטער פֿרפֿאַלגט צום טאַדע .
- 20 טיקישע געמיהטר זינד דעם עוויגען פֿרהאַסט , דיא אויפֿריכטיגן זינד איהם וואַהלגעפֿעלליג .

האשה המכנת זרכי
 הבית ומספקת את בני
 ביתה בסדר ההוכחה
 הנכונה ועיניה טובה
 באורחים וכהנה מן
 המדות הטובות אשר
 תהולל בהם האשה
 הכשרה , היא תתמוך
 את כבוד ביתה, והערץ
 הוא הנעל אשר יעסוק
 בפרנסתו ויעמוד
 בעסקיו יתמוך עושר
 הבית . ואולי מלת
 ערץ כמו חרוץ כאשר
 תרגמוהו השבטים
 זקנים . (ו') גומל
 נפשו , הנותן לגופו
 מה שראוי לו מכל טבעו

פֿרעפֿעל

להחזיקו בנריאותו הוא מטיב לעשות והוא איש חסד כי מנד היראה והחכמה כוהר האדם
 מאוד על שמירת גופו , אמנם עוכר בשרו בהחללו לתת לו חקו הראוי לו הוא אכזרי .
 ואמרו קנת המפרשים כוונת הכתוב באמרו איש חסד יהיה כנגד זולתו (חזין אענטן
 פֿריינד) ואכזרי בחלקו השכי גם הוא כנגד אחרים (אענטנפֿיינד) כי מי שהוא אכזרי
 לעצמו כל שכן שיהיה אכזרי לאחרים ; אמנם אכזרי לא ידעתי למצוא קל וחומר זה בחלקו
 הראשון , כי יש לנו בני אדם רבים הגומלים אך לנפשם , ועיניהם כרה לתת לרעייהם
 מאומה ; לכן הפכתי את חלקי המאמר ועשיתי איש חסד לנושא המאמר וגומל כפשו לבואו ,
 והוא ככון , מתכאי האיש חסד לגמול לנפשו וצריך כל איש חסד להיות גומל כפשו אך לא
 כל גומל כפשו איש חסד , ובחלק השני מן הכתוב סתמתי בהעתקתי כמו שסתמו הכתוב ,
 והרובה לדרוש בו יבא וידרוש . וכתב הרלב"ג ז"ל : ואולם אמר זה כי קנת אנשים יחשבו
 עבודה לשם יתברך מה שיעכו גופם ענוי , וזה הפך רכון הש"ת ולזה תמצא שלא העמידה
 התורה דבר יהיה בו ענוי לנפש הנהמית רק מעט ביום אחת בשנה , והיה זה כי כן כחות
 הנפשיות החמריות הוכנו לעבודת השכל ולא יוכן להם זה אם לא היו בנריאותם . ולזה מי
 שיהיה סנה להחלות הגוף אשר בחלותו ייחלו אלו הכחות הנה הוא יבלבל כונת הש"ת ,
 עכ"ל . ויש עוד לדבר בענין הזה מנד שלמות הנפש בנריאת הגוף ואיך יסתעף טובת מניאת
 הכועס בקניני העולם בתתו חלק גם גם לרעהו על כפא האדם , ובמאמר יעוד האדם אשר
 יעדתי לכתבו איה יתבאר הענין : (יח) רשע , כבר בארתי לעיל שאלת פעולה תבא
 לפעמים במקום שכר הנא תיכף אחרי העבודה , ואמר שמה שידמה הרשע שהשיג שכר
 לפעולתו הוא רק טוב מדמה , אמנם זורע צדקה הוא עושה שכר אמת לאחר זמן . ובא
 פה מלת שֶׁבֶר בש קודות להבדילו מן השם הענס שֶׁבֶר שטעמו (אֶהוּן) , ויש הבדל גדול
 בינו ובין הגמול הטוב לעושי טוב הנתון במדה גדושה באין ערך אל העבודה
 והוא נקרא בלשוננו (באזהנונג) ולא יתכן לומר (גחטט אָההנט דען פֿרוואוּן) כאשר
 יאמר (ער אָההנט וויינט קנעכט) כי אם ישמש כל פעם בפעל זה עם תוספת ויאמר
 (באָההנט) . והא לך אחד משינוי הניקוד לשם נקודות בשם היוצא מן הפעל כאשר הזכרתי

מכלל יופי

(יח) שֶׁבֶר אָמת , כמו שֶׁבֶר : (כ) עֶקְשֵׁי לֵב , דגוש הקיף : (כא) לֹא יִנְקָה רֵעִי ,

וּזְרַע צְדִיקִים נְמַלֵּט :
 22 נָזַם זָהָב בְּאֵף חֲזִיר
 אִשָּׁה יִפָּה וּסְרַת טַעַם :
 23 תְּאֵוֹת צְדִיקִים אֵד-טוֹב
 תִּקְוֹת רְשָׁעִים עֲבָרָה :
 24 יֵשׁ מִפֹּר וְנוֹסֵף עוֹד
 וְחֲשֵׁף מִיֶּשֶׁר אֵד-לְמַחְסוֹר :
 25 נִפְשֵׁי-בְרָכָה תִּדְרֹשׁ
 וּמְרוּהָ גַם-הוּא יוֹדֵא :
 26 מִנֵּעַ בָּר יִקְבְּהוּ לְאוֹם
 וּבְרָכָה רִרְאֵשׁ מִשְׁבִּיר :
 27 שֶׁחֵר טוֹב יִבְקֹשׁ רָצוֹן
 וְדִרְשׁ רָעָה תְבוֹאֲנוּ :

פעולתו ולא ינקה מן
 הרעה אשר עשה :
 (כב) נזם זהב באף
 חזיר. שמלכלך אותה
 באשפו'. כן תלמיד
 חכם הסר מן הדרך
 הטובה וסרת טעם.
 פורש מן התורה :
 (כג) תקות רשעים
 עברה. בטוחים
 ומקוים לגהינם :
 (כד) יש מפו' ממונו.
 כגון לנדקה: ונוסף
 עוד. וחשף עצמו
 מיושר. אך למחסור
 יהיה לו: (כה) נפש
 ברכה שהוא ותרגו
 במומונו. וכל ל' ברכ'
 פישוף בלע"ז :
 ומרוה. שעשביף את
 העניים: גם הוא
 יורה ישפע טוב: (כו)
 מוכע בר. מללמד
 תורה: (כז) שחר
 טוב. החפץ להדריך
 את הבריות בדרך
 טובה ומוכיס ומיסר

אותם: יבקש רצון. הוא חפץ שיהיה הקב"ה רונה צה ומתפיים עמוס,
 רצון (אפימכ"ט בלע"ז): (כט) עוכר

בוטח

באור

בבר במלת עכס לעיל (ד' כ"ג). (יט) כן צדקה, רוב המפרשים והמבארים לא ידעו
 היטיב לכוון מלת כן בכתוב הזה כי אין לו שייכות עם מה שלפניו, ולדעתי הוא פשוט מאד,
 והוא שם דבר משרש כון על משקל וך משרש ווד נר משרש גור, ובא במלכים (א' ז'
 כ"ט) ועל השלבים כן שתרגמו מושב או בסיס (הוא באזים בלשון יון ובלשון אשכנז
 גר ונדסטילטנע) וטעמו הנדקה היא כן (מסעוד וחוק) לחיים והרעה מהמדק למוותו של
 הרשע. (כא) יד ליד, אף בראותך רשע מות וכל ימיו ראה בטובה אל תתמה. אך דע כי
 העושק אף כשתבא מיד ליד אל זרעו, לא ינקה החטא, ע"ד פוקד עון אבות על בנים,
 והפכו וזרע צדיקים נמלט מנזרה בזכו' אבותם, ע"ד נוזר חסד לאלפים. (כב) נזם, כמו
 שלא יאות ולא יועיל הנזם הזהב תכשיט נאה באף חזיר המלכלך, כן לא יאות ויועיל היופי
 לאשה סרת טעם, וזה בת המדות המנוגות כי טעם יבא לפעמים במקום חכמה וטובה
 וכן, כמו טוב טעם ודעה למרנו (תהלים קי"ט ס"ו) וכן וברוך טעמד (שמואל א'
 כ"ה ל"ג): (כג) אך טוב, כל נגמות הצדיק בכל מקום ובכל זמן ובכל ענין אינו
 כי אם טוב הכללי כאזהב כשונא. איננו תקות הרשע, תמיד על שמה ופגעים רעים,
 ואין שמה לרשעי לבב כ'רת וולתס' (כד) יש מפור,

בנדקה

21 פֶּרַע־לִטְאָהֵט בלייבט אויך אין דער לעטצטן האַנד
ניכט אונגעאָהנדעט ,
דעם פֶּרַאָמֶן זאַמֶן ענטקעמט דעם איבעל .

22 וויא גאַלדנער נאַזנרונג אין דעם ריססער
איינר זויא ;
זאָ קליידעט שענהייט איין ויטטענלאָזעם ווייב .

23 אַללגעמיינס וואָהל איזט שטעטס דער פֶּרַאָמֶן
וואונש ;
אויף אונגליק האָפֶען נור פֶּרַע־לֵער .

24 מאַנכער שפענדעט אונד זיין פֶּרַמֶעגן נימט
איממער צו ,
איינ אַנדערער גייצט אונד עס נימט אַב .

25 פֶּרַייגעביג הערץ געדייהט ,
נעהרט זיך אינדעם עס אַנדערע זעטיגט .

26 פֶּלֶוך דעם פֶּאָלקס טריפֶט דען קאַרנוואָרער ;
זיין זעגן דען , דער עס פֶּיילביטעט .

27 ווער גוטעס בפֶּערדערט קאַן בייאָפֶּאלל פֶּאַרדערן ,
ווער בעזעם אַנשטיפֶטעט דען ווירד עס זעלבר
טרעפֶן .

בדקאמוסק עוד רכוש
על רכושו ויש חושך
מיושר מוכע לתת את
אשר יאות לו מנד היושר
ובכל זאת ימוך ויחיה
צנוחסור . וזולת זה יש
בכתו' שלפנינו גם מוס'
מדוכי א המשכיל לדעת
סדר הוצאותיו למען
יהיו לו לתועלת , ואמר
יש מפור , דרך משל
בבנותו בית ירבה
בהוצאות לקח' אבני גזי'
ועניס חשבים ויריעות
יקרות ויפזר ע"ז ממוין
הרבה אמנם הוא כוסף
עוד כי יתקיי' זמן הרב'
ואיכנו צריך להחויק
בדקו כל עת וכל רגע .
וישחושך מיושר , שאיכנו
עושה מה שראוי לעשות
מנד היוש' כ"א פוכה כל
פעם אל תכלית הזול ,
ועי"כ יצטרך להוסיף
תמיד הוצאות על הוצאותיו זה למחסור . (כה) נפש ברכה , כפש ה' תנת בטוב עין תקרא
נפש ברכה כמו גשמי ברכה (זעגנדייטע רעגן) המשפיעים רב טוב על הארץ , ואמר
שהוא תדושן , מברכתו אשר תשפיע על זולתה תדושן גם היא . ומרוה גם הוא יורא , מתוך
שהוא מרוה אחרים יורה גם עצמו כי אין שמחה לנפש הטוב כעשות טוב . (כו) מנע בר ,
הוא הערום הקוכה בר ומניחו באוצרותיו בשנת הרעבון ואינו מוכרו לאחרים עד שתכבד
הגרה כל כך שיתנו לו מחירו את כל אשר לבו חפץ , והוא הרשע אשר יקברו לאוס . אמנם
המשביר הוא אשר ינוכרו במקח השוה ואיכנו מוכע לאמור אין לי כאשר יעשה הרשע , ישיג
צרכות העם . ולהיות מכירת הבר שבר רעבון נקרא הקנין והמכירה שבר צנכין הקל והוא
נופל על המוכ' והקונה , כמו שנאמר ביוסף וישבור למצרים ר"ל שמכר , ויעקב אמר לבניו
שברו לנו ר"ל קנו לנו . אמנם משביר הוא נופל על המוכר לבדו , והוא צנכין
הפעיל על שם העבדים והסרסרים המוכרים :

(כו) שוחר , המפרשים כלם אמרו שהשוחר טוב הוא מנכש רבון מקום ורצון הצרכיות
ולמען

מכלל יופי

הרוש בדגש במלה זעירא בבא עליה מלה מלעיל : (כב) נָזַם זָהָב , תחסר הכף כנוס :
(כה) וּבִיְרוּחַ , ענין שביעה ויורא באלף תחת הא'
העניים וגם הוא יקרא יורא והוא המטר כי כמו שהמטר מרוה הארץ
ומשביעה בן הוא מרוה נפש העניים ומדשנה : (כו) גִּזְעָ בָר , קמן והמסרת לית כוותיה
קמן וכל בָר דיוסף קמוזים כלם : יקבחו , ענינו
פירוש עם ענין הקללה :
(כו) שָׁחַר מוֹב , פועל משחר וכן (משלי יג) ואוהבו שחרו מוסר

לשחר

ידעו
אד ,
א' ז'
זכנו
ו של
כי
ס
כמו
יופי
וובה
א א'
אינו
ס

28 בֹּטֵחַ בְּעֵשָׂרוֹ הוּא יִפֹּל
 וּבְעֵלְיָה צְדִיקִים יִפְרָחוּ :
 29 עֵבֶר בֵּיתוֹ יִנְחַל רוּחַ
 וְעֵבֶד אֱוִיל לְחֶבֶס לֵב :
 30 פְּרֵי צְדִיק עֵץ חַיִּים
 וְלִקְחָה נִפְשׁוֹת חָכָם :
 31 הֵן צְדִיק בְּאֶרֶץ יִשְׁלָם
 אֶף בִּי־רָשָׁע וְחֹמְטָה :

(כט) עוכר ביתו
 ינחל רוח . אדם ענל
 שיכחיל רוח תמיד
 ואינו יגע בתור' ולא
 במלאכה סוף עוכר
 את בני ביתו שאין
 להם מה לאכול :
 (ל) פרי צדיק . גמול
 פירו' מעש' הצדיקי'
 עץ חיים הם לעול' :
 ולקח נפשות חכם .
 מי שהוא חכם קונה
 לו נפשו' שולמדס
 דרך טוב והרי הם לו
 כשוקנאס כענין שכ'
 ואת הנפש אשר עשו
 בחייו (בראשי' י"ב) :
 (לא) הן צדיק בארץ

אהב

ישולם למה יפטח הרשע בשע' שמוצא' לו הלא הוא רואה שהצדי' משתלם שכר עבירה
 שידו בעודו על ארץ בחיים . ואף כי רשע וחוטא וכ"ש שסופו של רשע להשתלם
 לו או בחייו או במותו :

באור

ולמען זה יעשה הטוב , ודורש רעה מביא על עצמו הרעה שחשב לעשות לאחרים . והוא
 קשה מאד בפירוש הכתוב , כי ראשון , היתכן שהצדיק ישחור טוב על דבר בקשתו רצון
 הנריות ? ושנית , אין שייכות לחלק השני מהכתוב אליו כאשר יראה המאכיל בהתבוננו
 בו מעט . ובכל זאת לא מנעתי ידי מלתרגמו ממש כפי דבריהם בנתיבת טעם בפעל יבקש
 לומר , שיש בידו לבקש רצון (קאון בייחשאלו הייטן) . אמנם לא הספיק לי כלום והוא
 בעיני כמאמר סתום . ולולא יראתי למדש דבר מפני כת המדברים אשר יפנו פה בכל מקום
 אשר לא נסתה בקף רגלם ללכת בו , כך הייתי מתרגמו . (דער בערדרר דעט גוטס
 אוס בייחשאלו ערבעטון , דעק , דער אןסטער אנטשטיטט זוירד ער גטענקט) . והי'
 זה מוסר החכם אל ההמון אשר דרכו נסתרה ולא יתן לב לדברי חכם אף אם יעמוד בכל
 עוון לטובתו , אמנם לדברי כסיל אשר יסיתנו ללכת אחרי הצלי העולם ותענוגיו יתן
 קולו וישמח עמו . והוא נכון מאד לפי נתיח הכתוב כי שוהר טוב , דורש רעה הם שני
 נושאים ופעל יבקש וחבואנו שני נושאים וישאר עוד תבת רצון והוא הנצול לשניהם . וגם
 יתכן לחברו במתשנה עם הפסוק הקודם . כי אמר , שרשעת המונע בר ונדקת המאזני
 נכרים מקללת העם וברכתו , חזר ואמר עתה כי לא בכל דבר יכולנו לסמוך על משפט
 ההמון כי אנו רואים שהשחר טובתו צריך לבקש רצונו (ע"ד דורעו מבקש לחם) והדורש
 רעתו ושיגנו . (בח) בוטח , מי שהוא בוטח בעשורו שיאשר בידו תמיד הוא יפול . והמשיל
 את האדם לעץ השדה כנראה מחלק השני בכתוב הזה , ויפול הוא כמו יבול ותרגמתיו
 (חבוועוקן) , שהיא הכתישה הבאה אחת אחת , והיא נשתמשת על עלת העץ ועל
 הפרטים והושאלה גם על הבעל מי והאדם . (כט) עוכר ביהו , הוא המאבד מעותיו
 בלי השכלה וחינו מסדר נרכי ספקו כראוי סופו להניח ליורשיו בית רק . ועבד אויל ,
 הוא עבדיו ומשנתיו הנקראת בלשון עברי עבד בלשון ימיד כמו ויהי לי עבד ושפחה
 (בראשית)

28 ווער אויף רייכטוהם זיך שטיצט וועלקט דאָהין , דיא פֿראַממן גרינען שטעטס וויא פֿרישעס לויב .

29 ווער איבל הוויז העלט הינטער־לעסט דען ערבען לופֿט , דעם טאָהרן שקלאַפֿן ערבט דער קלוגע מאַן .

30 דעם גערעכטן פֿריכטע זינד וויא פֿאַם בוימע דעם לעבענס , דער וויזע איזט איין מענשענ־ערפֿברער .

31 זידע ! פֿרגאַלטען ווירד אויף ערדן שאַן דעם פֿראַממן , וויא פֿילמעהר דעם זינדער אונד פֿרעפֿלער ? ווער

(בראשית ל"ב) לחכ' לב יכאסם לקכס לב הזמר את כספו ע"י סדר הונאותיו . ולזאת תרגמתי פה חכס לב (דער קלוגע אהון) , שכן נקרא האיש היודע בטיב חכמת המדינית והנהגת הבית וכל מי שישתדל לשמור את הדברים לתכלית תשודתם . (ל) פרי , אמר שפעולת הנדיק ועמלו הוא עומד תמיד בתקפו כפרי עץ חיים . והוא עץ הבא ממדינת

הקדס ונקרא בספרי החוקר הטבעי ליכע "אוס (טהויוז) והוא נשאר ירוק כל ימות הקורף וריחו נעים ונחמד מאוד . ולוקח נפשות חכם , החכס הוא לוקח וקונה נפשות כמו והנפש אשר עשו בחרן . והוא נגד עבד אויל אשר לא ינאמר אצל רבו כי אם יבא ממנו אל החכס ולפי באור זה תרגמתי . והוא אמר הזה אף שהוא זר לנו . כי נבזה ונמאס בעינינו מאד לקחת הנפשות , עכ"ז כיון זו החכס בזיומו ובמדינתו כי כן הוא בארצות הקדס לקנות להם נפש לעבודתם והוא סימן גדולה מאד למי שהרבה לקנות לו עבדים רבים . ואולי מונחת גם כונה מוסרית בדבריו האלה , כלומר שהחכס בחכמתו ימנע אליו נפש האדם לסור אל משמעתו ללמוד ממנו חכמה באהבה רבה . ובתרגומי לא תמאס מתנגד לכוונה הזאת . (לא) הן , מה מאד עמקו מחשבות החכס בפסוק הזה , כי אחר שדבר ברוב פסוקי הפרשה מטובת הנדיק , אמר פן ישלחו הפוקרים בעולתה ידיהם לאמר , הלא מנאנו גם רשע וטוב לו בע"ה גם נדיק ורע לו , וא"כ מקרה הוא במקרה אחד לכל כנדיק כרשע לית דין ולית דיינא ח"ו ; לכן כתם את הפרש' בכתוב הזה והוא יביע לקח טוב . וטרם כל אקדי' לך ממה שבארתי מאמר חז"ל במשנה אבות הכל כפוי וכו' . ודע כי מה שאמר , שכר מכה בזה עלמא ליכא , הוא על שכר דוקא והוא מתת האלהים מרוב טוב הנספן לו ליריאוי , והוא לא יהיה תשלומין כי אם שכר (באזהבונג) כאשר בארתי לך לעיל בגדר השם הזה (פסוק י"ח) . אמנם ישכיוו כלם כאחד כי יש גמול ופורענות בארץ בטובו' ומכיוון , ולפעמי' יקבל הרשע גמול על מעט הטוב אשר עשה , והנדיק ישיג פורענות על דבר חטאו אשר חטא כי אדם אין נדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא . והמשכיל המתבונן על התולדו' והמאורעו' בארץ יראה נדיק ורע לו ויבין כי הוא לטובתו למען נקות חטאו אשר בארץ , ולעשותו מוכשר לקבל הטוב הנמצא אשר ינחילוהו האלהים . ואם תבין זאת ותראה כי הנדיק בארץ ישולם ויקבל עונש על חטאו , אף כי הרשע וחוטא , שלא יוותר לו השם ממה שחטא . ואמר ישלם כי התשלומין הם שזה באזהב עם החסרון שכנגדם לא פסו' ולא יותר , והוא כאו יאמר , הלא עם הנדיק יכנה אלהים את חובו למען השלימו לבא לעה"ב בלי חסרון אף כי הרשע וחוטא

מבלל יופי

לשאר פניך , ומשחרי יונאוכני . ויש מפרשים כלם ענין דרישה וחקירה ואף על פי כן מענין שחר הם כי בשחר ידרוש האדם ויחקור ויפקוד כי הריוז על הדבר ישכים ויקום בנקר וכלם תמונאם בזה הענין וכן באמר בענין הנקר ולבקר בהיכלו (תהלים כ"ז) : (לא) ישלם , ענין הגמול והפרעון :

יב

אהב מוסר אהב דעת
 ושונא תוכחת בער :
 טוב יפיק רצון מיהוה
 ואיש מזמות ירשע :
 לא יכון אדם ברשע
 ושרש צדיקים בלימוט :
 אשת חיל עטרת בעלה
 וכרקב בעצמותיו מבישה :
 מחשבות צדיקים משפט
 תחבלות רשעים מרמה :
 דברי רשעים ארבהם
 ופי ישרים יצילים :
 הפוך רשעים ואינם
 ובית צדיקים יעמד :
 לפי שכלו יהלל איש

יב (ב) טוב יפיק
 מוכי' מן הקב"ה
 I כחת רוח להבי' טוב'
 לעולם • ואיש מזמות
 ירשע • בעל עלילות
 ירשע מחייב את
 2 הנריות להבי' רעה •
 וכן הוא אומר (קהל'
 ט) ומוטא אחד יאבד
 טובה הרבה : (ג) לא
 3 יכון אדם ברשע •
 לא יתבסס : (ד)
 וכרקב תולע' הנכב'
 תוך העצמות וטוחן
 4 אותם כן אשה מביש'
 ורע' שמעשיה בוש'
 (ו) דברי רשעי' ארבו
 דם • יועטים לרצוח
 5 צדי' או על ידי עדו'
 שקר : ופי ישרים
 כשזומעי' את ענתם
 יגלוס לכרדפיס
 6 שמגלים את ענת' או
 אס עדו' הם מזימין
 אותם : (ז) הפוך
 רשעים • כמו להפוך
 7 כמהפכת רגע
 כהפכים : ואינם •
 כלים כגון סדום •
 ובית צדיקי' יעמוד •
 8 יתקיים : (ח) לפי
 שכלו יהולל איש •
 אס חכם מעט או

ונאווה

וכאזה

הרבה הכל לפי שכלו יטול שכתו :

באור

וחוטא הצריך תשלום רב כגד חטאתו הרבה אשר חטא לאלהיו • ולדעת החכמים האלהיים
 החושבים תכלית כל טוב הוא השלמות יברר סוונת הכתוב מאד , אמנם אין כאן מקום
 להאריך והמשכיל יבין • והרונה לעיין בבאורי למס' אבות בסדור תפלה שהעתקתי ימצא
 את מחשבותי שס סדורים בשתי משניות :

יב (א) אוהב , כלל גדול להכיר את אוהב הדעת באהבתו לקחת מוסר , והצער
 בהפכו : **(ב) טוב ,** לפי דעת כל המפרשים יהי' פי' הכתוב , שהטוב
 הוא נרצה לאלהים והפכו באיש מזמות אשר ירשיענו אלהים ויהי' לפי' העתקתו ,
 (דער פראמי ערלונגט גאטטס ווההאגשאוען, דען אומטרהאפטן פֿרדנאואט ער),
 אמנם לא יאות לי הפי' הזה כי אין בו שום דבר חידוש מוסרי , וגם לא ידעתי טעם התנגדו'
 איש מזמות לטוב , כי ענדק יותר לומר כדוק ורשע , אס

יב

- 1 ווער קענטנים שעצט ליבט בעלעהרונג , איין אונפֿרנינפֿטיגער שייאט פֿרמאָהנונג .
- 2 דער פֿראָממע איזט צו פֿרויזן מיט דעם וואַס גאַטט בעשעהרט , דער אַרגליסטיגע שטרעכט נאָך אונגרעכטם גוטע .
- 3 אויף אונגרעכטיגקייט שטעהט דער מענש ניכט פֿעסט , דער גרעכטן שטאַם אַבער וואַנקט ניכט .
- 4 איין בידער ווייב איזט דעם מאַננעס קראַנע , איין פֿערשווענדרישעס איזט איהם וויא ביינפֿראַס .
- 5 דיא פֿראָממען דענקען אויף גרעכטעס אורטהייל , דער פֿרעפֿלער אַנשלאַגע זינד טרוגשליסע .
- 6 דער באַוואַפֿטן לאַזונג איזט : אויף בלוט לויצען ! וואַהלשפּרוך דער פֿראָממן איזט : מענשן רעטטען !
- 7 איין אונפֿאַלל ענטשטעהט , אונד דיא בעזעוויכטער זינד ניכט מעהר ; דיאז הויז דער גרעכטן שטעהט פֿעסט .

8 - מאַן לאַבט דען מאַן נאָך זיינס פֿערשטאַנדע , המשתדלת לעסוק בנרכי ביתה פנקיות הבית ובגמול כסיה ובעלה היא עטרת לו ומקטנו ומכבדו בעין הנברות ; אמנם המבישה והיא מאוזרת התנועה ומשלכת אחרי גוה כרכי ביתה וקיומו , היא כרקב בעגס הנבל , והרקב הזה הוא כסתר ומכאיב את הגוף אחת אחת עד שאי אפשר לתקנו במוזר ורפואה . כן האשה המבישה האלת תאבד אחת אחת את הונו וכבודו וכופו לפול ברעה מבלי יוסף קום . (ה) טחשובח , כל מחשבות הדיקי יכובו , כי יכלכלם במשפט השפלי מבלי הטעאיה , אמנם תחבולות הרשעים בזמן שבח אל לבו תחבולה מן התחבולות לא יכלכלה במשפט כי אם יתרבו מופתי הטעאיה , והוא מרמה הנכב לעומת משפט . (ו) דברי , הסי אשר לחצרו בני אדם להכיר איש את רעהו ולהבדילו מולתו אשר לו נכתפח לחברה זו בזמן שהיא ע"י פעולה יקרא בלשוננו מועד כמו זה המועד היה לאיש ישראל עם האורב (שופט' כ"ל"ח) , ובזמן שהו"ע"י דבור יקרא דבר (פזרנו) , דחם וזחרט) , והוא יהיה כל פעם מאמר קבד כולל את תכלית חזרתם , כמו חרב לה' ולגרעון , וכהנה , וזה שאמר החכ' כאן . דבר חזרת הרשעי' הוא ארב דם , כי כל מגמתם לארוב דם ריעיה' . ופי דיקי' ודבר של חזרת הדיקי' הוא יצילם , כלו' להניל את האדם , כי זה כל ישעי חפנס ומגמתם : (ז) הפוך , כאלו מאמר הפוך בית רשעים , בעת שיעמוד מהפכה יאבדו , כמהפכ' גע כהפכי' (רש"י) ויש לנו מאמר בל"א הדומה לזה , (וויח אהן חייגע המנד וואדרעהט) ולהנעים המליכה עם סלק השני מן הכתוב תרגמתי כמו שתרגמתי . (ח) לפי שבלו , לשיעור שכלנו יהלל איש , כי

אם לא כון החכם לטעם מיוחד לשתי אלה השמו' . וגם הרגיש בזה המתרג' הארמי ואמר : טב מאן דקבל רעותא דאלהא' לכן תרגמתי את הכתוב לפי סדרתי וזה , הטוב יפיק רצון מה' יקבל בזהב' ויתמל' עונג ע"ד מפיקים מון און (חיברטרעאון) מיה שהכחילהו רצון ה' , אמנס האיש מומות אשר יאמר בכחי ועובס ידי אעס' כבוד וחיל הוא ירשיע ישתדל להשיג הון . ועיין מ"ש לעיל בכתוב אזכרות רשע (א' ב') . ויפה תחבר אליו הכתוב שלאחריו . (ג) לא יכון אדם ברשע , הרשע לא יועיל כי תע יהי' רג' איככו , אמנס שרש הדיקים והוא הבטחון לא ימוט . (ד) אשח חיל האשה ומכבדו בעין הנברות ; אמנם המבישה והיא מאוזרת התנועה ומשלכת אחרי גוה כרכי ביתה וקיומו , היא כרקב בעגס הנבל , והרקב הזה הוא כסתר ומכאיב את הגוף אחת אחת עד שאי אפשר לתקנו במוזר ורפואה . כן האשה המבישה האלת תאבד אחת אחת את הונו וכבודו וכופו לפול ברעה מבלי יוסף קום . (ה) טחשובח , כל מחשבות הדיקי יכובו , כי יכלכלם במשפט השפלי מבלי הטעאיה , אמנם תחבולות הרשעים בזמן שבח אל לבו תחבולה מן התחבולות לא יכלכלה במשפט כי אם יתרבו מופתי הטעאיה , והוא מרמה הנכב לעומת משפט . (ו) דברי , הסי אשר לחצרו בני אדם להכיר איש את רעהו ולהבדילו מולתו אשר לו נכתפח לחברה זו בזמן שהיא ע"י פעולה יקרא בלשוננו מועד כמו זה המועד היה לאיש ישראל עם האורב (שופט' כ"ל"ח) , ובזמן שהו"ע"י דבור יקרא דבר (פזרנו) , דחם וזחרט) , והוא יהיה כל פעם מאמר קבד כולל את תכלית חזרתם , כמו חרב לה' ולגרעון , וכהנה , וזה שאמר החכ' כאן . דבר חזרת הרשעי' הוא ארב דם , כי כל מגמתם לארוב דם ריעיה' . ופי דיקי' ודבר של חזרת הדיקי' הוא יצילם , כלו' להניל את האדם , כי זה כל ישעי חפנס ומגמתם : (ז) הפוך , כאלו מאמר הפוך בית רשעים , בעת שיעמוד מהפכה יאבדו , כמהפכ' גע כהפכי' (רש"י) ויש לנו מאמר בל"א הדומה לזה , (וויח אהן חייגע המנד וואדרעהט) ולהנעים המליכה עם סלק השני מן הכתוב תרגמתי כמו שתרגמתי . (ח) לפי שבלו , לשיעור שכלנו יהלל איש , כי

יב (ד) מבישה , ענין בשת והוא יונא : (ו) הפוך רשעים , פועל יונא : (ח) לפי שבלו , לשיעור שכלו :

יא א I II עכר (יא) עכר

היים
מקום
ימלא
זכר
הטוב
יתו
צד
נגדו

וְנַעֲוֶה לֵב יְהוּה לָבוֹז :
טוֹב נִקְלָה וְעָבַד לֹ

מִמֶּתְכַבֵּד וְחָסַר לֶחֶם :

יֹדַע צְדִיק נַפֶּשׁ בְּהִמָּתוֹ

וְרַחֲמֵי רְשָׁעִים אֲכֹרִי :

עֶבֶד אֲדָמָתוֹ יִשְׁבַּע לֶחֶם

וּמְרִדָּה רֵיקִים חָסַר לֵב :

חֵמַד רָשָׁע מְצוֹד רָעִים

וְשֶׁרֶשׁ צְדִיקִים יִתֵּן :

בְּפֶשַׁע שְׁפָתַיִם מוֹקֵשׁ רַע

וַיֵּצֵא מִצָּרָה צְדִיק :

מִפְּרִי פִי־אִישׁ יִשְׁבַּע טוֹב

וּגְמוּל יְדֵי־אָדָם יָשׁוּב לוֹ : ישיב

דְּרֹךְ אֲוִיל יִשָּׂר בְּעֵינָיו

וְשָׁמַע לְעֲצָה חָכָם :

אוייל

וכעוה לב-שהניע לבו
לגמרי מן התור' הוא
יהי' לבוז : כעוה-כמו
כעוה משמוע (ישעי'
כ"א) . וכן בן כעוה
המורדות (שמואל א'
ד') וי"ל כעוה מי
שלבז כעוה מגור' כע
וכד' כאש' יאמ' זעוה
מגזרת זע : (ט) טוב
נקלה בעיניו וכעוה
עבד לעצמו .
מומתכבד בעיניו
וזומר גנאי הוא לי
לעמול במלאכ' שאני
מבני אדם גדולים
וכוכו להיות חסר
לחס : (י) יודע כד'
כעש בהמתו . מה
בהמתו ובני ביתו
כריכי' : (יא) עובד
אדמתו ישבע לחם .
כחשמועו : ולפי משלו
שחור על תלמודו
תמיד שלא ישתכח :
(יב) חמד רשע .
להיות כוון ומתפרכ'
ממכור' רשעי' שדך
את הבריות בגלות
וקמם ואורש כדיקי'
יתן . מה שהוא ראוי
ליתן והוא הפרי : (יג)
שדי כי כעבדנו (איוב כ"א)
מפרי פי איש . משכר פיה' של עוסקי תור'
לחס לע"ב :

בפשע שפתי דור המבול שאמרו מה
שדי כי כעבדנו (איוב כ"א) נא להם מוקש רע ונח הכדי' ינא מהזרה : (יד)
מפרי פי איש . משכר פיה' של עוסקי תור' אוכלים טוב בעולם הזה והקרן קיימת
להם לע"ב :

באור

כי השכל הישר יניע את האדם לפעולות נכונות , ויחנכוהו בעין הבריות . וכנגד
לא יעמוד הכסיל דוקא כי אם גם הכעוה לב , והוא האיש אשר יש לו שכל והוא נכון
מגד תולדתו להיות חכם אמנם הוא מעות יואר שכלו , אין לו משפט ישר והוא הנקר'
בל"א (קר וקצופין , טיעקצופין) וכיוצא בו הוא יהיה לבוז . ותרגמתיו (וויררוינג)
והוא האיש אשר יטה כל פעם בשכלו מדרך כל איש זולתו : (ט) טוב , האיש הנקלה
אשר אינו משתדל להראות מכובד , ועבד לו , אשר מתפרנס מוכו בעיני כפו , מן
האיש אשר מתראה מכובד בעין הבריות ואין לו בעה יתפרנס . עבד , הוא שם
המקרה בגזר מן הפעל על משקל

- 9 דער ווידערזינגע ווירר פֿעראַכטעט . גלוקליכער איזט דער נעמיינע מאַן מיט איינעם געווערבע , אַלס דער , ווערלכער פֿאַרנעהט טהוט אונד בראַד-לאַז איזט .
- 10 דער פֿראַממע שאַהנעט אויך זיינעם פֿיהעם , דיא פֿרעפֿלער בעהאַנדערלן זעלבסט בלוטם-פֿריינדע גרויזאַם .
- 11 ווער זיין פֿעלד בויעט געניסט דעם בראַדעס זאַטט , ווער רלעערן ענטווירפֿן נאַכדענגט איזט פֿרשטאַנדלאַז .
- 12 דער בעוועוויכט איזט בעגיריג ניאע פֿרעפֿלער אַנצווערבען , דער שטאַם דער גרעכטן זאָלל זיא הערגעבן .
- 13 אונפֿאַרויכטיגעס וואַרט איזט איינע געפֿעהרליכע שלינגע , דער פֿראַממע ענטגעהט דויער געפֿאַהר .
- 14 דער פֿרוכט זיינער גוטען רעדן געניסט דער מענש , דיא וואַהלטהאַט זיינער הענדע ווירר אַיהם פֿרגאַלטן .
- 15 דער טהאַר העלט זיינען וועג פֿיר דען בעסטן , דער ווייזע פֿאַלגט אַנדערער ראַטה .

משקל פעל . ויקראנס
עבדה . בזמן שדנר
ממקנה רב והון עתיק :
(י) יודע , הנדיק הוא
חס אפילו על נהמתו ,
ונכס הוא הגוף , ואס
הוא מדבר מנכס האדם
יתורגס (פערזון)
ונכס נהמה יתורגס
(טטיק) . ורחמי ,
רחמים של רשעים ,
והס הננים והקרובים
ונקראים רחמים על
סס האהבה הטבעית
(נחטירליכע ליבע)
כמו ושחרת רחמיו
(עמוס א' י"א) אכורי ,
ר"ל שהס אכורים אפי'
במקום שירחמו מנד
טנעס . (יא) עובר
ארמחו , אף על פי
שעמלו גדול וטרחתו
רב , הוא נהנה מיגיע
כפו לשבוע לחמו
בנחת , אמנס כנגדו
הוא האיש אשר לא
יעמול להכות מפרי
עמלו והוא מרדף דברי'
רקים , עושה תחבולות

של הכל כמו שאומרים בל"א (לופטשאַפער בויאן) הוא חסר לב , כי לא ישיג את מנוקשו
וישאר חסר לחם . ויש קצת העתקות ישנות נכתב בס הנוסחא חסר לחם במקום
חסר לב . (יב) חמוד רשע , חמדת הרשע להסית ולהדיח אחרים אל רשעתו , והוא
משתדל להשחית בני הנדיקים . וזה שאמר חמד רשע מכוד רעים לתקן מוכדה מקום
שיתכבדו שס נערים אשר יסורו אל משמעתו וירשיעו . ושרש נדיקים יתן לו את הרעים ,
שהוא רוצה להסית זרע נדיקים . ויהיה מצוד שס משרש כוד על משקל בעון מאור , או
פעל כגור משרש מצוד ויהי' המקור בסמיכות וכן נראה ליעקר אף שלא מצאנוהו במקרא ,
נו"מ שני השרשים האלה שווים מאד בכונתם . וע"ז יתחבר היטב הכתוב שלאחריו .
(יג) בפשע שפתים , זה דרך הרשע להסית את הנער ואס לא ישמור הנער את מוצא
שפתיו בקל יפול במוקשו , ומוה ישמר מאד , וחתם את המאמר ויצא מצרה צדיק , הנדיק
השומר פיו ולשונו הוא כמלט מנרה הזאת . (יד) מפרי , פרי יאמר בדרך השאה על כל דבר
המוכר ע"י סנה קדומה לו . והנה בזמן שישמור האדם את פיו ולא יבטא בשפתיו כי אס
דברי חכמה וסן דברים הנאותים לו ולזולתו ישבע טוב בגללו , ואמר כי כל דבר הבא לאדם
הוא בסבת מעשיו ומול ידי ישיב לו . (טו) דרך אויל , הפורע מוסר ומתנאה בשכלו , ישר
בעיניו , ידמה לו כאלו הוא הולך דרך הישר , אמנס החכם יסתפק כל פעם אס הוא הולך
דרך הישר , ואיכו כשען על בינתו כי אס שומע לענה .

(יא) עבד אדמתו , בא על השדה : (יח) יש

שיב
מה
(יד)
קיימת
כנגד
כיון
נקר'
כנג'
נקלה
יין
שס

16 אויל ביום יודע בעסו
 וכלסה קלון ערום :
 17 יפיה אמונה יגיד צדק
 ועד שקרים מרמה :
 18 יש בוטחה במדקרות חרב
 ולשון חכמים מרפא :
 19 שפתי אמת תכון לעד
 ועד ארניעה לשון שקר :
 20 מרמה בלב חרשי רע
 וליועצי שלום שמחה :
 21 לא יאנה לצדיק בל און
 ורשעים מלאו רע :
 22 תועבת יהוה שפתי שקר
 ועשי אמונה רצונו :
 23 אדם ערום כסה דעת
 ולב כסילים יקרא אולת :

אוייל ביום יודע
 כעסו • ביום שהוא
 כועס בו ביום מודיע
 כעסו שהוא מתגרה
 ומחרף חבירו ברבי'
 ואין מעטור לרוחו •
 אבל הערום כוסה
 קלון ואינו ממהר
 לריב • ומדרש אגדה
 ביום שנברא אדם
 הראשון נודע
 סורחני והקב"ה
 שהוא ערום לא רצה
 לשחת בריותיו כסה
 קלבו ודחה לגורתו
 מיו' של אד' ליו' שלו
 שהוא אף שנה : (יו)
 יפיה אמונה יגיד
 צדק • מיי שמדבר
 אמונה מגיד גדון
 עדות צדק לזכות
 הזכאי : (יח) יש
 בוטה • מדבר • כמו
 לבט' בשפתי' (ויקר'
 ה') : כמדקרו' חרבי'
 שתסכסך את הנריו'
 וגורם להם להרוג •
 גלשון חכמים המביא
 שלו' בין אד' לחבירו •
 מרפא למצטא ההו' •
 (יט) שפת אמת
 תכון לעד • תתבסס
 ותתקיי' ועד ארניע
 למע' רגעי הוא כלה

והולך שהשקר אין לו רגלים : (כ) מרמה בלב חרשי רע • ומתוך שהם טרודים
 במחשבותם של תרמו' אין להם שמחה וליועצי שלום שמחה : (כא) לא יאונה
 לצדיק • לא יארע • לא תודמון לו עבירה בלידעת • (כג) אדם ערום כוסה דעת •
 אפילו בחבמתו הוא כנוע וכל שכן לדברי שטו' הוא מכס' אבל לב כסיל יקר' אולת •
 מכריו אולת בקול רס : (כד) יד

באור

(טז) אויל ביום יודע בעסו, בזמן שאלם פוגע בכבודו של אויל לא יכול לכנוס את כעסו
 כי אם יקניט ויריב עמו מיד, אמנם הערום ישתוק ויכסה את הקלון אשר בוהו בו חבירו
 בלבו • ופירש ביום לדעת קנת המפרשים הוא צפרהסיא ולדעת קנתם הוא תיכף בו ביום,
 ותרומי כובל את שתייהם וכסון לפי תכונת הלשונות • (יז) יפיה, שראו פוח והוא דומה
 לארש נפח, וטעמו הפנת הדבר ברבים, ושעור

- 16 דער טהאָר! גלייך מאַכט ער זיין ערגער קונד , דער קלוגע פֿערבירגט דען פֿדררום איננערליך .
- 17 וואַהרהאַפֿטר צייגע פֿרברייטעט רעדליכקייט , פֿאַלשער צייגע פֿרברייטעט פֿערליימדונג .
- 18 מאַנכעס רעדן זינד וויי דאָלך=שטיכע , נור דעם ווייזן צונגע איזט היילזאַם .
- 19 וואַרהאַפֿטע צונגע בעשטעהט עוויגליך , ליגענמונד קיים אייגען אויגען ווינק .
- 20 אים הערצן דער צאַנקשטיפֿטער וואַהנט בעזע אַבזיכט , אים הערצן פֿרידענספֿערמיטלער וואַהנט פֿריידע .
- 21 דעם גרעכטן שטעסט קיין אונפֿאַלל צו , איבער דיאָ גאַטטלאָזען דרייפֿט זיך אונגליק איבר אונגליק .
- 22 ליגענמיילער זינד דעם עוויגן איין גרייל , אַן רעדליך וואַנדעלנדן האַט ער וואַהלגעפֿאַלן .
- 23 דער קלוגע מענש הערט זיין וויסען בעשיידן צוריק , דער רודהרעדיגע טרהאָר שרייאַט זיינע אונוויסענהייט אויס .

ושעור הכמו' יגיד צדק יפיח אמונה ועד שקרים יפיח מרמה , ר"ל מי שמגיד נדק את אשר ראה מחזרו ואינו נוטה לשום נד לא לרע' ולא לטובה , הוא יפיח מדת האמונ' בין העם , אבל עד שקרים הכודה דבר מלבו הן לרעה הן לטובה הוא יפיח מדת המרמה . (יח) יש בוטה , כמו יש בטוי ובוטה הוא שס ע"מ קודש והה"א במקו' א' . ואמר כי יש דברים מכאיבים לב שומעיהם כמדקרו' חרב, או דברי' חדודים , או שקר ולשון הרע , או דברי הכסיל בכלל . אמנם לשון חכמים , דבורס של החכמים המה מרפא לנפ', כיתתענג בהם . (יט) שפח אמה , פה הדובר אמת , תכון לעד ותקיים לעולם . ועד ארגיעה , וכמעט רגע יתקיים לשון שקר . ואמר ועד ארגיעה , כמו מעט הזמן אשר ארגיע כמו שאומרים בלשון אשכנז (קוים דחם איך איך זואוועהע) . (כ) מרמה , הכתוב הזה קשה מאוד בעיני חכמי המפרשים והמבארים , כי לא תאות ההתנגדות בין הנושא' , מרמה לעומת שמחה . ורש"י ז"ל דחק למען סקל המסלה ואמר , מתוך שהם טרודים במחשבותם של תרמית אין להם שמחה . אמנם לפי דעתי תתכן הכוונ' במעט התבוננות . ורש"י החכם לומר , כי טעמים של חורשי רע בין איש לרעהו אשר יתבנו כאוהבים למען הדית את האדם מאהבת ריעו ולהצית בינם מדלים , הוא כל פעם פנייה רעה , ואף שידברו כאוהבים מ"מ מרמה בלבם . אמנם פניית הווען שלום היא פנייה טובה וזה השמחה אשר יתענגו בהן בהנא' שלום בין אדם לחברו . (כא) לא יאנה , מנד תכונת הנדיק ופעולותיו לא יאונה אליו און זכרה , כאלו אמר שאיכנו מוכשר לקבל רעה , אמנם הרשע הוא מלא רע , מנד מעשיו ותחבולותיו שמוך לו רעה על רעה , והוא מוכשר להביאם על נפשו . (כג) אדם ערום , ערום בחכמ' הוא כוסה דעת , שומר בלבו את ידיעותו ואינו מתגאה

מכלל יופי

(יח) יש בְּטָה , ההא תמורת אלף ענינו פירש או כתחון שפתיס : בְּמִרְקָרוֹת , אש , וענינו טעונת החרב (כפר"א בלע"ז) : (יט) וְעַד , ענינו עולם כמו לעד אכר : אַרְגִּיעָה , פועל יוצא מענין מרגוע כלומר אשקיענה שלא תרפה לדבר . ויש לפרשו מענין רוגע היס ענין

רודים יאונה דעת . זולת .

כעסו חברו ביום , דומה

24 יד-חרוצים תמשול
 ורמיה תהיה למס:
 25 דאגה בלב איש ישחנה
 ודבר טוב ישחנה:
 26 יתר מרעהו צדיק
 ודרך רשעים תתעם:
 27 לא יחרך רמיה צידו
 והון אדם יקר חרוץ:
 28 בארה צדקה חיים
 ודרך נתיבה אר-מורת:

(כד) יד חרוצים
 זשעים: תמשול -
 תעשיר: (כה) דאג'
 בלב איש ישחנה -
 יסיח' מדעתו ודבר
 טוב ישחנה יעסוק
 בתורה והיא תשמח
 את הדאגה שבלבו
 ותכלכה ממנה,
 ולדברי האומ' יסיח'
 לאחרי' כך סופו של
 מקרא ודבר טוב
 שיחמנו חבירו ישמח
 את הדאגה: (כו)
 יתר מרעהו כדיק -
 הנרי' מותר מדותיו
 ועובר עליה', יתר
 לריו"ש בלע"ז: ודרך
 רשעי' - שהיא למוד'
 להרע היא תתעם:
 (כו) לא יחרך -
 מחוב' למקר' שלפניו

כלומר דרך רשע תתעהו ולא יחרוך את צידה של רמיה שלו - לא יחרוך לא יצליח בתרמיתו
 ולפי שב' בל' ציד כופל בו לשון חריכה שהציד המצליח נד את העופו' וחורכן באש:
 והון אדם יקר חרוץ - מקרא מסודס הוא והון אדם שהוא חרוץ יקר הוא - מיון אדם כשר
 יקר הוא חרוץ עושה אמת, כמו יד חרוצים תעשיר (לעיל י'): (כח) באורח צדקה
 חיים - ודרך נתיבה, של צדקה, אל מות - לא ימות:

מכלל יופי

(ירמיה ו') ענין בקיעה כלומר אנקיענה ואכריתנה (שס ל"ג), וה' יונה כתב כי אלף
 ארגיעה נוספת כאלף אכויב (מיכה א'), כמו והיה בכויב (בראשית ל"ח) והוא שם מענין
 רגע ומלת ועד כמשמעה: (כה) ישחנה בלב איש ופירושו, דאגה כאשר היא
 בלב איש שידאג על מחייתו ישחה הדאגה וישפלה וכדבר טוב ישחנה כלו' ישיב הדאגה
 לשמחה בדבר טוב שידבר כנגד לבו האלף על ה' יהנך והוא יכלכלך (תהלים כ"ה) וכיובא
 לדברי' האלה שהם דברי הנשחון באלהים ויסיר הדאגה מלבו - ואמר ישחנה על דרך
 (איוב מ"א) ולפניו תדון דאגה: (כו) יתר, תואר וענינו יתר ומשובח ופי' הפסוק
 אמר החכם באמת כי הנדיק יתר ומשובח מרעהו שאינו כדיק, ויש לו שבר מעשיו
 בעולם הנא, ודרך רשעים תתעם - פירש ואם תאמר אשר שהנדיק יתר מרעהו למה
 אין הולכים בני העולם בדרכיו לפי שדרך רשעים נלמה בעולם הזה והיא תתעה אותם
 לאחור דרך הרשעים ולהניח דרך הנדיקים: (כו) לא - יחרוך, ענין החרוך ידוע
 בלשון ארמית, ושער ראשהו לא התחרך (דניאל ג'), וכן בדברי רבותינו ז"ל רב
 ספרא חרוך רישא ופירושו לא יחרוך איש רמיה צידו, וענין הפסוק כתב הריק"ס
 שקבל כך פירושו כי דרך הנדיקים שיכודו העופות שיעשו כויה בראש הכנף כדי שלא
 יבראו ייידם ואינו מקיץ כנפיהם בעבור שיארו בכנפיהם והם נראים יפים למכרם
 ואיש

24 פְּלִיִּסְיָע הָאָנָד הָעֵרֶרֶשֶׁט ,
לַעֲסִיגָע ווִירֵד דִּינֶסְטִבְאָר .

25 זָאָרְגֵען בִּיגֵען דַּעַם מַעֲנִשֵׁן הָעֵרִץ נִידֵעֵר ,
טְרָאָסְטְרִיכֶעם וואָרט רִיכְטֶעט עִם ווִידֵעֵר אוּיף .

26 דַּעַר פֿרָאָמֶע ווינֶשֶׁט אִימֶמֶר מַעֲהַר צו לִיִּסְטֵען
אַלֶם זִיִּן נַעֲכֶסְטֵעֵר ,
אִיגֵעֵנְדִינְקֵל דַּעַר פֿרַעֲפֿלֵעֵר פֿיִּהֶרֶט זִיא אִירֶרֶע .

27 דִּיא לַעֲסִיגִיקִיט רַעֲסֶטֶט אִיהֶרן פֿאַנג נִיכֶט ,
שְׂאָץ דַּעַם ווִירֵדִיגן מַאָנֶעס אִיזֶט דַּעַר פֿלִיִּס .

28 אִין דַּעַר שְׂטְרָאָסֶע דַּעַר טוּגֵעֵנְד אִיזֶט גִּלִּיקִלִיכֶעם
לַעֲבֵען ,
אִיהֶר שְׂטִיג פֿיִּהֶרֶט צוֹר אונֶשְׂטֶערבִּלִיכִיקִיט !

מתגאה בס , אמנם
הכסיל אשר ישוב את
עצמו לאיש מדע הוא
קורא בקול את אולתו .
(כד) יד חרוצים .
העוֹשׂ מלאכתו בחריצו'
סופו למשול על עבדים
ונני אדם הכריס
למשמעתו, אמכ' העל
סופו לעבוד אחריו בעד
לחמו . (כה) דאגה ,
כשיש לאדם דאגה בלבו
לא ישים לב על שום דבר
וזלתו כי מחשבותיו מלאו
מדאג' הוא , אכן בדב'
אליו אוהבו דבר טוב

להסיר מלבו הדאגה יהי שמח וטוב לבב . ויהי' ישמחה וישמחנה מוסר על הלכ שהוא סובל ל'
זכר ונקבה אף שמלאכהו כל פעם בניסיד זכר . הלא מלאנו ברבים לבוח לבבות . והכלל
כל דבר שאין בו רוח חיים זכרהו ונקבהו . וזה אחד מן הכתובים הנחרזים . אף שאי אפשר
לומר בנרוד שנעשה כן בכוונה . ועיין בהקדמותי . (כו) יחר , תרגם הארמי טב מן חבירה
נדיקא . ואחריו פרשו רוב המפרשים , זולתי רש"י ז"ל שאמר הנדיק מותר מדותיו ועובר
עליהם . אמנם לא יבטיקו לי דבריהם כאשר יראה המשכיל שלפי דעת המפרשים לא אמר
הכתוב כלום , ולפי דעת רש"י לא יתכן לעומתו המלק השני מן הכתוב . אמנם לדעתי יהי'
כך פירושו יחר מרעהו יבקש הנדיק לעשות . הנדיק לא ימודד את נדקתו בנדקת זולתו
לאמור , די לי בעשותי את מעש' ריעי , ומה לי להנדי' יותר מריעי , כ"א ידע שאין קץ ותכלי'
למעשים טובים וכל המרבה הריוזה משובח איש איש לפי יכולתו ; אמנם הכסיל המתגאה
בעשות טובה אחת מן הטובות יאמר די לי , עשיתי יותר מזולתי וכמוני אין נדיק בארץ ,
וסופו להכשל ברשתו , ויהיה נתעה מדרך הטוב בכלל . ולפי פירוש זה תרגמתי . ולפי'
יתכן להיות יחר פעל , ויתורגם (זוֹחֶר טוֹהֵן) . (כז) לא יחרוך , העלל אף אם יודמן
לו ניד ע"פ מקרה לא יהי' זריו לתקנו ולגלותו . כי יבחר להבאישו ולהרימו תולעים טרם
יעמול בהכנתו . וכן יאמר משל הקדמוני על מדת העגלות (טוֹחֶר צֶנְעֵבֶן) ויאמר בדרך
הלצה שבארץ העגלות יעמוד הרעב ויפתח פיו למען תבוא יונה כלויה מרספת אל תוכו .
אמנם ההון אשר לאדם היקר הראוי להיות נכבד ויקר , הוא חרוך ר"ל מדת החריכות .
ולחנעי' המליצה תרגמתי רמיה וחרוץ כשני שמות המקר' . ובעל לשון העבר ויכל להוסי'
תבת אדם בסמיכות עם רמיה למען הנדיק הפעלים הנאים בלשון זכר . (כח) בארץ ,
חתימת הפרשה בקלל מעשה הנדקה , כי טוב לנדיק בע"ה ואשרהו בעולם הנא . אל-מות
הוא שם מחייב השלילה . וכמוהו רבים .

מכלל יופי

ואתו הנניד שהוא בעל רמיה לא יאמר כידו בידו עד אשר יעשה לו כויה כי קודם יעוף
מידו ויאבד מינו וזה על דרך משל על עושר וממון שיקבץ בחמס וברמיה כי במהרה יאבד :
(כז) והון אָדָם יָקָר חָרוּץ , פִּירוּשׁוֹ כִּמוֹ הַפּוֹךְ וְהוּן אִדָּם חָרוּךְ יָקָר [בַּלֵּא'
פְּלִיִּסְיָעֵר , עֲאִיגֵעֵר] . אִוִּיהִיָּה שֶׁם , ופִּירוּשׁוֹ הִיקָר שֶׁבְּהוּן הָאָדָם הוּא הַחֲרִיכוּת
וְעִנִּינוּ בְּסוּמִין : (כח) גַּתִּיבָה , הַה"א רַפֵּה וְהִיתָה רִאִיָּה בְּמִפִּיק :

24
25
26
27
28
מיתו
אש
כשר
נדקה
אלף
מעבין
היא
דאגה
ביוכא
לדרך
פסוק
מעשיו
זלמה
אותם
ידוע
לכל רב
ייק"ס
שלא
מכרס

יג (א) בן חכם

- 1 מוסר אב . מקרא קצר הוא בן חכם שאל וזהב מוסר אב . וי"א בשביל מוסר האב הוא חכם : ולן לא שמע גערה . שאינו מקבל תוכחות :
- 2 (כ) מפרי פי אש יאכל טוב משכר תורתו יאכל טוב צעה"ז והקדן קיימ' לעה"ב : וכפש בוגדי' חמס . וספן בוגדים חמס כמו אס יש את נפשכס (ראשית כ"ג) א תתנני נפש ברי (תילים כ"ז) :
- 3 (ג) כוכר פיו שומר כפשו פושק שפתיו . פותח שפתיו לדבר תמיד כל רוחו מן ותפסקו רגליך , (יחזקאל ט"ז) לשון רחב : (ד) מתאוה ואין כפשו עבל . מתאוה כפשו לכל

בן חכם מוסר אב
 ולן לא שמע גערה :
 מפרי פי אש יאכל טוב
 ונפש בגדים חמס :
 ניצר פיו שמר נפשו
 פשק שפתיו מחתה לו :
 מתאוה ואין נפשו עצל
 ונפש חרצים תדשן :
 דבר שקר ישנא צדיק
 ורשע יבאיש ויהפיר :
 צדקה תצר תסדרה
 ורשעה תסלק חטאת :
 יש מתעשר ואין כל

מתרושש

טוב ואין : וכפש חרוכים תדושן . ישרים האוכלי' יגיע כפיהם . זהו משמעו לפי פשוטו . ולפי משלו לעתיד יראה בכבוד ת"ס ויתאוה ולא ישיג לו : (ה) דבר שקר ישנא נדק . הצדיק שוכח דבר שקר אבל הרשע מקבלו : יבאיש ויחפור . את הבריות בכך : (ו) ורשעה תסלק חטאת . כמו חוטא ועל שהוא רשע גמור קראוהו חטאת ומשמעות' את החוטא תסלק רשעתו . תקלקל אותו ותשפילהו כל סלוק קלקול וכשלון הוא כמו (לקמן י"ט) אולת אדם תסלק דרכו , תבוא עליו רעה : (ז) יש מתעשר ואין כל . מראה עיניו עשיר : ד"א יש אדם שהוא מתעשר בסופו ואין לו כלום בתחלתו . ויש שהוא בא לידי עניות ממזון גדול : ד"א מתעשר בגזל עניים וסוף אין לו כלום . ויש

באור

יג (א) בן חכם , אזורה על החנוך שלא יתשלנו צו האנות , כי כל מעשי הבנים אס עוב ואס רע יסובו על אבותם ועל חנוכס . ואמר , כשאלו רואים בן חכם אנו יודעים שקבל מוסר אביו , ובהפך כשאלו רואים לן ידוע שלא שמע גערה מאבותיו בעשותו מעשה נערות ונרגל צס וכעשה לן . ולן בלשון העברי יורה כל פעם על האדם ההמוני אשר לא ידע בנימוס ודרך ארץ . ושעור הכתוב כך הוא . בן חכם שמע מוסר אב . ולן לא שמע גערה . ויסוב פעל שמע על התלק הקודם , כאשר תראה

- 1 איין ווייזער זאָהן האָט פֿעטערליכר צוֹכט גענאַסען , איין שפּעטטער האָט גיא פֿערווייז גהערט .
- 2 דער פֿראַממע געניסט דער גוטן פֿרוֹכט דעם לעהרערס , טרייאַלאַזע געמיטהער ראַען נור דאָז הערבע אויף .
- 3 ווער דען טונד בעוואַכט , פֿרוואַהרט ווינע פּערזאָן , ווער איהן אויפֿרייסט דעם דראַהט געפֿאַהר .
- 4 דער טרעגע מענש ווינשט וואַהר , ערלאַנגט אַבער ניכטס ; דעם טהעטיגען גייסט געריירט אַללעס .
- 5 דער גערעכטע האַססעט ליגענהאַעטעס וואַרט , דער פֿרעפֿלער פֿרליימדעט אונד שענדעט .
- 6 טוגענד בעוואַהרט דען רעדליך וואַנדערלנדען , לאַסטער פֿוהרט דען וינדער אויף שליפֿפֿריגע וועגע .
- 7 מאַנכער טהוט רייך אונד עם איזט גאַר ניכטס דאָהינטער ,

תרא' טעמו בהקדמתו :
 (ב) מפרי פי איש ,
 כנר בא לשון הכתוב
 הזה למעלה (פרשה י"ב
 פסוק י"ד) , אמנס
 מחלקו השני כראה
 שכוונתו פה אינו
 ככוונתו לעיל . ויהיה
 לפ' איש על כל אדם
 (איין יעדער) , וטעמו
 שהנדיק מכיח את
 הקליפ' ולוקח את התוך
 והטוב מכל דבור שהוא
 שומע הן למודי' הן דבו'
 וויכוחי' , כי כל מגמתו
 לקחת אך הנדק והיושר
 מדברי ריעהו , אמנס
 הנוגד עושה הפכו והוא
 צורר את הפסול ומכניס
 את הטוב . חמס , הס
 הפירות הצלתי מבושלי'

כל זכר' והס נקראי' חמס ע"ד הכתו' יחמו' כגפן בסרו' . (בג) נוצר פיו , שלא ידבר שקר
 ולשון הרע וספק וכבלה וכהנה , הוא שומר נפשו מכתה זרות , ופושק שפחיו , איש אשר
 ידבר תמיד בלי מרגוע , מחמת הנרה תמיד לנגד לבו , פושק הוא פעל הוכח על הפתיחה
 והגלוי מבלי אזהר' מה ולמי ידבר . וכן הוא אומר , ותפשיקו את רגליך לכל עובר (יחזקאל י"ו
 כ"ה) . (ד) מחאזה , מה נעים דבר המקרא הזה בהניג לעינינו דמיון האיש העצל האמתי
 היושב בחדס ומבקש להשיג את כל מבלי שיושיט ידיו למענו . ואמר , מי שנפשו עצל שהוא כן
 מצד מזוגו או מפכי שלא כרגל לעבודה ולמלאכה בנעוריו , הוא מתאזה , שלא תאמר שאין לו
 תאזה לדבר עונג מן התענוגים הגשמיים , כי אם יתאזה ובכל זאת לא ישיגו כי מצד עצלותו
 לא יעריח אחריו ; אמנס מי שנפשו כפס חרונים מהיר התנועה וזריו המעשה חך המחשבה
 תדוּן , מצד שתשיג את כל מאוהי' . (ה) דבר , הנדיק ישנא דבר שקר , אפי' דבר שאין בו
 שום תועלת או חסרון לו ולזולתו , כי השקר הוא שנוא בלבו מצד עצמותו , אמנס הרשע לא
 לבד שידבר שקר לא שהוא מבאיש ומחפיר את זולתו . מבאיש , שראו באש והוכח על הריס
 הרע הכולד מן הגשמיים הנרקבי' וסרוסי' . והושאל על הלשון הרע , שהוא מבאיש ריחוש של
 האדם , וכן הושא גם תאר הריח על השם הטוב כידוע וכמוהו בל"א (עיין לעיל י"א , י"א) .
 ויחפיר , שהוא מחפיר ומבזה את רעיהו ע"י שקרותו . (ו) וצדקה הנדקה שומרת את
 התמימיים , והרשעה , הסלקה חטאה , תרגמו הארמי רשיעה מטלטל בחטוהי , ואף ע"פ
 שהוא כוונת הכתוב לא ידעתי איך היתה לפניו הכוסק' , ויפה ממנו תרגם המתרג' הסירי ,
 שאמר במקו' חטאה , חטיאה ולפי דעתו תרגמתי גם אככי . וכן מצאתי בהעתק' הרומיי'
 (פעקאטור , דער זינדער) ויתכן שהיה לפני המעתיק איש חטאה . (ז) יש , בא להורו'
 שאין לשפוט על האדם אם עשיר הוא אם רש

יג (א) בן חכם מוסר אב , בן חכם יקח מוסר אב וימעינו תבין חכרונו :
 (ג) פֿישק , כלומר פותח : (ד) וַנִּפְּשׁ חַרוּצִים , דקדוקו וענינו בסימן י' , ולר' יונה
 פירוש אחר בשרשו : (ה) יִבְאִישׁ , ענין תיעוב ומיאוס כמו
 שימאס אדם בדבר המבאיש ; וַיִּחְפִּיר , ענין בשת והוא (ו) תָּם צִדְקָה , יונא : (ז) תָּם צִדְקָה , יונא : (ז) תָּם צִדְקָה , יונא :
 יב א א יג

ש
 שוטו .
 דק .
 רשעה
 החוטא
 (י"ט)
 באיר :
 עכיות
 ה
 הנכים
 יס בן
 געה
 ל פעה
 חכם
 כאשר

ויש מתרושש ע"י
 ספירה וכתן לאביוכי
 והון רב מוכן לו: (ח)
 כפר נפש איש עשרו
 עשרו של אדם הוא
 כופר נפשו שעשה
 ממונו נדקס: ורש לא
 שמוע גערה: ובלבד
 שלא ישמוע גערה
 לרש שנותן לו ואינו
 מכלימו: ד"א כפר
 נפש איש עשרו
 תורתו: ורש בדברי
 תורה: לא שמע
 גערה: אינו יודע
 לכור מן הרעה לפי
 שלא נזהר: ומרש
 אגד' על מחבני השק'
 מדבר שהטיל הכתוב
 על כל ישראל והשו' בו
 על ועשיר שאין הרש
 שמוע גערה וכלימה
 מן העשיר לאמר לו
 חלקי גדול מחלקך
 בקרבנו: כבוד: (ט)

מתרושש והון רב:

כפר נפש איש עשרו

ורש לא שמע גערה:

אור צדיקים ישמה

וגר רשעים ידע:

רק בודון יתן מצה

וארזנועצים חכמה:

הון מהבל ימעט

וקבץ עליד ירבה:

תוחלת ממשכה מחלה לב

ועץ חיים תאזה באה:

בו לדבר יחבל לו

וירא

ידעך • לשון קפיצה שהשליחנת קופצת וככרתת : (י) רק בודון יתן מצה •
 מחלוקת • ואת כועזי' • ועם העושי' בענה תלין חכמה: (יא) הון מהבל ימעט • עושה
 גרסתו חבלות חבלו' ימעט שישתכח ממונו מעט מעט : (יב) תוחלת ממשכה מבטיח
 עצמו על סבירו ואינו עושה : מחלה לב מביאה חולה ללב, ואין מחלה זה אם דבר כמו
 (שמות כ"ג) והסירותי מחלה מקרבך אלא כמו (ויקרא י') מעלת גרה : ועץ חיים
 תאזה באה • מסורס הוא כלומר תאזה באה הרי הוא כעץ חיים, תוחלת שהחיל הקב"ה
 לישראל וכפה שישונו והם לא שבו סוף באה להם למחלה לב וכשתאזותו באה שהם עושין רצונו
 עץ חיים היא להם : (יג) בו לדבר יחבל לו • הבזה אחד מדברי תורה סוף מתמשכן עליו :

באור

למראה עינים כי יש מתעשר וכו' • ויתכן להיות כוונת הכתוב שההון וקניינו העולם אינם
 קניינים אמתיים הראויים להקרנות עושר, וכן מחסור ההון והקניין הומכי אינו מחסור, כי
 אם ההון והמחסור האמתי הוא אשר בא לפרש בכתוב שלאחריו, (ח) חה, כופר נפש
 איש, כלומר איש אשר נפשו מכופרת מעוכות הוא העשיר האמתי, ואיש אשר לא שמע
 גערה, הוא הרש • וגערה, משרש גער פעל הוכח על הכניסה למחות לרעייהו מעשו' דבר •
 וחומר החכס פה, האיש אשר לא ישמע גערה, ר"ל כשאכלוגוער בו לאמר לא כן עשית, כי
 שכל האדם הוא הזופט נדק על כל מעשיו והוא לא ישא פנים כי אם יגער תמיד בלב בעליו
 בעשותו עול, ומכאן תוכל לא ירשע אדם מעולם, אמנם הרשע הזה הוא משנים שאון השכל
 ואינו סר לשמוע תוכחתו, והולך לזרכו מבלי תת אונו לשמוע • והוא הרש האמתי •
 ובכוונה הזאת תרגמתי את הכתוב • ומי שאינו

דונה

- 8 מאַנְדער טהוט אַרם אונד בעזיצט גראַסן שאַטין • איינע זעלע שטעטס ריין פֿאַן זינדן איזט רייכטהום, ווער אויף געוויסענעם רוף ניכט דערט איזט ווירקליך אַרם •
- 9 דער גערעכטן ליכט לייכטעט העלל, לייכטע דער פֿרעפֿלער לאָדערט אויף •
- 10 לייכטזיניגעס האַנדעלן פֿעראַנלאַסט צאַנק, בייא דעם איברלעגענרן איזט וויזיהייט •
- 11 שנעלל ערהאַשטר שאַטין ניממט באַלד אַב, אַללמעהליך ערשפּאַהרן פֿרמעהרט דאַפֿרמעגן •
- 12 לאַנגוויריגעס האַררען איזט הערצקרענקענד, באַלד ערפֿיללטער וואונש איזט לעבענסשטיטצע •
- 13 ווער איינע זאַכע פֿעראַכטעט ווירד אַזיהרער איינסט בעדירפֿן, ווער

רוצה לקבלו, הנני לתת לפניו גם תרגום אחר לדעת איוה מהמפרשי' (רייכטוהטן זעהנט דין פֿעהאר דעם אענטן [איזט דער וועלט] חוים, דער זראע הערט ניח טאָרן, דחט הייטט: אהן ווירדיגט זייהן ניכט דעם טאָרוס • אמנס הראשון כראה לי יותר ככון, לכן בחרתי לשימו צפנים • (ט) אור, אורס של צדיקים הוא נדקתס והנלחתס המשפיע רב טוב לאנשי דורס, ישמח, הואל על מאור בהיר ומאיר

סביבו ועומד בתקפו • וכן אמרו חז"ל על הטפח הגדול שחוק • ידעך, הארש דעך הונח על מהירת השריפה שאין להנות מאורו כי רגע יאיר ורגע יכסה לכבות, וזה מה שקורא ההמון בל"א (חויפֿלֿוקרן) • והוא דומה מאד להנלחת הרשע, אשר לא יתקיים, ואי אפשר להכות ממנו: (י) רקד בודון, אינו אומר ברשע או בחמס כי אם רק בזדון והוא עשיית הדבר בלי התבוננות בשכלו אם יהיה טוב או רע: יחן מצה, יסובב מריבה, כי אין לך דבר מסובב מזה כל עת ורגע כעשיית דבר בלי התבוננת, אמנס המוען טרם יעשה דבר ויתבונן אל תכלית פעולתו הוא חכס: (יא) הון טהבל, הון אשר ישיג האדם ע"י הבל ע"י החוק או ע"י מאורע אחר מבלי שיעמול בו, ימעט, יתמעט; כי כן דרך משיגי עושר בלי עמל וטורח, לפזרו מהר, כאשר יאמרו משל האשכנזי (זן גוונאנטן זח גרוונגן) • אמנס הקובץ על יד, המאסף אחת אח' אשר ישיג על ידי עמלו, הוא ירבה את קניניו • ולפי דעת אהובי החכס השלם ר' דוד פרידלענדל יהיה העתקת הכתוב כך (זוויך גרינגפֿייגיקע אויטגאבן אינדרן דוונ פֿראגען, זולאטעהויגס זחאזון פֿרגרעטרט עס) • ויהי באור הבל דברים פחותים והנזאות קטנות: (יב) חוחלה, מחלה, לשון נופל על לשון • אין מחלה זה שם דבר כמו והסירותי מחלה מקרבך, אלא כמו מעלה גרה • (מלשון הרש"י) ונדקו דבריו כי בשם היה ראוי להיות מחלח לב • ולכך תרגמתי (הערנקרענקענד) • (יג) בז לדבר, המנזה את הדבר מן הדברים יחבללו

תאר במשקל השם לגזרת פעול מן הכפולים ובמקף שב החולם לקימן חטף: * (ז) מתרשש, מכחי העין או מן הכפולים ענין הרשות והעוני: (ט) אור, משל על רוב הטובה: ישמח, בא על דרך ההשאלה ענינו התוספת ובענין הזה אמרו ז"ל לטפח הגדול שחוק ובהפכו אמרו טפח עטב: (יב) מחלה לב, בא עם הא, בפמיכות ויתכן להיותו מפעילה לא שיהיה שם: (יג) יחבל לו, ענין השחתה ור' יונה פירשו מענין אם חבול תחבול שלמת דעך: * ופירוש הססוק יס מתעבר כלומר מראה עצמו יגשור ואין לו פלוס ויש מי שיבזה עצמו ענין החן עשיר והו וסוק רב כלומר והון רב לו: * וי"מ כ"י"ם מי שיפלה להיות עשיר ולא לו כל מאומה ומתרושש

וירא מצוה הוא שלם :
 תורת חכם מקור חיים 14
 לסור ממקשי מות :
 שכר טוב יתן חן 15
 ודרך בגדים איתן :
 כל ערום יעשה בדעת 16
 וכסיל יפרש אולת :
 מלאך רשע יפול ברע 17
 וציר אמונים מרפא :
 ריש וקלון פורע מוסר 18
 ושמר תוכחת יכבד :
 תאורה נהיה תערב לנפש 19
 ותועבת כסילים סור מרע :

חרא מצוה הוא יסול' יקבל שכר . ומדרש תילים דורש צו לדבר יחבל לו על דוד שאמ' לפני הקב"ה רבנו של עולם מה הנאה בשוטי' שצראת אמר לו חייך סוף שתצטר' לשטות כשנא לפני אכיש להשתגע ויורד רירו אל זקנו וגו' (ש"א כ"א) : (יד) תורת חכם מקור חיי' . שהיא מלמדתו לסור ממוקשי מות : (טו) ודרך בגדים איתן . קשה לו ולאקרים : (טז) כל ערום יעשה בדעת . ונעשהו . כגון דוד יבקשו לאדוני המלך בער' יפה וגו' (מלכי' א' א') : וכסיל יפרו' אולת . זהו אשורוש (נעילה ב') ויפקד המלך . יודעים היו שלא ישא לכול' ויני

שהי' לו בת משמיכה : (יז) מלאך רשע יפול ברע . כגון בלעם שאמר לו הקב"ה לך עם האנשי' והרשיע להשיא לבלק עצה רעה לכך נפל בחרב : וציר אמוני' מרפ' זה משה רבינו : (יח) ריש וקלון . דלות וקלון באין על פורע מוסר : (יט) תערב לנפש . כשנא תאותו לו לאדם היא ערבה לנפשו ולכך תועבת כסיל לסור מרע לפי שערב

באור

סופו להיות כדרך לאותו דבר . וזה נאמר בלשון מליצה כמה מאד בלשון הקודש , יחבל לו (ויורד חיהרנטוועגן חויסגפפענרט) שיהי' נכרך לה כאשר יכרך העני לבסוף עת יבא הנוושה לחבלו . אמנם אין להעתיק כי אם הענין כי המאמר הזה אין לו טעם בל"א . ואזהרה גדולה היא לבלתי בנות דבר בעולם אם קל וקטן הוא מי יודע אם לא יבא יומו . ומה מאוד הטיבו חז"ל דבר באמנם , דוד אמר להק"ב רבש"ע מה הנאה בשוטים שצראת , אמר לו חייך סוף שתצטרך לשטות , כשנא אל אכיש נכרך להשתגע ויורד רירו אל זקנו לשנות את טעמו . ושומר מצוה , אפילו הקלה שנקלות , ישולם , כופה לינא ממנה תועבת . ומה רבו הספורים תורניים ומוסדי' שבגלל שמירת מצוה אחת ככול בעלה ממוקשי מות . (יד) תורת חכם , היא המקור ללכת בעת בימי חיוו של אדם כי תשמרנו מן המוקשים אשר יבאוהו אל ההשמה והאבדון . ושני המקראות האלה משולבות הנה אשה אל אסותה לא יתפרדו , והמשכיל יבין . (טו) שכל טוב , שכל של טוב כי הוא עומד כנגד צוגדים . ויתכונס להיות טוב תאר השכל לפי שאין שכל טוב אלא לצדיק . יתן חן , בעיני הכריות שיקבלו דגרו , אמנם דרך הבוגדים אשר נפשו מלאה זרמה . איתן והוא תואר הוכח

וער יעדעם געכאָט עהרפֿירכטעט ווירד ראָפֿיר
בעלאָהנט .

14 לעהרע דעם ווייען איזט קוועללע דעם לעבנס ,
אום דען שלינגען דעם פֿרדערבענס צו ענטגעהן .

15 דעם פֿראָממען פֿערשטאַנד מאַכט איהן
האַלדזעליג ,

דער טרייאַרלאָזען בעטראַגען מאַכט זיין
ווידערווערטיג .

16 אַללעס וואָס דער קלוגע אונטערנימט פֿעררעטה
קענטנים ,

דער טראַר דזענגט אַרלענטהאַלבען ווינע
אונטוויסענהייט אױס .

17 טרייאַלאָזער באַטהע שטירצט אינס אונגליק ,
טרייאַר געשעפֿטסטרעגער ברינגט הייל .

18 דען זיטענפֿרעכטער טריפֿט דירפֿטיגקייט אונד
שמאַך ,

ווער אויף פֿערמאַהנונג מערקט ווירד פֿרעהרט .

19 ליידענשאַפֿט אונטערדריקען איזט זעלענלוסט ,
דיא טראַרן פֿראַכשייאַן דאָ ענטווייכע
דעם לאַסטער !

הונד על הקושי והחוק
שאי אפשר לעמוד
בנגדו, ובעמדו פה נגד
חן תרגמתיו (ווירד -
ווערטיג) שהוא הפך
החן ומבאר ככון טעם
איתן . (טז) כל ערום,
הערום הוא מורה בכל
אשר יעשה כי יש דעת
בקרבו, ואפילו בשית
חולין ובשחוק יורה את
דעתו, אבל הכסיל
יורה בכל מעשיו את
חסרון ידיעתו . ואמר
יפדוש שהוא הפרסום
להראות לעין כל את
מהותו ע"י מעשיו .
והכסר' דוד כריד
לעכר תרגמו (דער
ווינע האנדלט איט
טטעטר פֿאַרייכט ,
דער טאהר בָּגעהט
זינע נחרהייט
עפֿנטליך) , ר"ל
שמתולדת החכם לעשו,
את מעשיו בהשכלה
והתבוננת והכסיל עושה את כל כפרהסיא . (יז)
מלאך רע , אלו
היה הנקוד לְרַאֲךְ כפתח הייתי מתרגמו נכון (דעם פֿרעפֿאָרט באַטי פֿרעפֿאָרט איט
זינע חניס (חוסטר) ואז יאות יפול ברע . אמנס לפי הנקוד בקיין, ולפי החלק
השני העומד ממולו לא ידעתי לתת טעם על יפול בנקוד הקל כי היה ראוי להיות יפיר
בהפעיל, ולכן התמתי גם אני בתרגומי לאמור (טטירלנט חניס זונגליק) ויכול
להיות הכוונה על עצמו וגם על זולתו . וציר אמונים , הוא שליח נאמן כי אמונים הוא
תאר , מרפא , מביא רפואה ותשועה , כתרגומו אסיא : (יח) ריש וקלון , ישיגו
את האיש הפורע מוסר , וסתמו הסכס בלי פעל להורות כי הפורע מוסר ראוי להעניש
בהס . וזה מוליכת הלשון לחבר את הנשא עם הכשואים בלי אמצע לומר שהס דבוקים
יקד מנד תולדותם . וכמוהו רבים בספר הזה , אשר יקשו בעיני הכלתי מבינים נקות ,
ויערכו לכפש המשכיל המביין . וכבר דברתי מתפארת המליצה הזאת בהקדמותי . (יט)
האווה נהיה , כשנאה תאותו לו לאדם היא ערבה לכפשו
ולכך

ישלם , מענין שלום : (טז) איתן , תאר הנה לומר בענין קשה : (יח) פורע מוסר ,
ענינו הרישוק והבטול . ויש מפרשים אותו מדברי
דבותינו ז"ל למפרע כלומר השבת הדבר לאחור וההפך : (יט) תאווה נהיה , ענין שבר .
ומתורשע שזכר דש והיה לו חן רוב . מי אחר יש מתעבר שקובן ממון הרבה ואינו כותן לעניים ולא יקנה
לו כל מחומה כי ימות וישוב לאחריים חילו חבל המתרושע שבור כחן לאבינונים יהיה לו חן רב כי נדקמו
עומדת ליד וכשימות ילך לפניו נדקו הסך העשיר שלא ירד אחריו כבודו וכן אמר מוכבו אלוני נגזו לאחרי'
ואני נגמתי לפנמי :

- 20 **הַלֹּךְ אֶת חֲכָמִים וְחָכְמָה** * **וְרַעַה כְּסִילִים יִרְוַע :**
שערב להם למלא תאוות : נהי' הוה * דבר אחר תאוה נהי' הקב"ה מתאוה שיעשה ישראל רכמו ובהיות תאוותו באה ערבה לו ותועבת רשעים שיסורו ידעתם למלאות תאוותו :
- 21 **חֲטָאִים תִּרְדֹּף רַעַה** * **וְאֶת-צַדִּיקִים יִשְׁלֵם-טוֹב :**
(כ) הולך את חכמי' יחכם ורוע' כסילי' המחברו לו כסילים להיות לו רועים : ירוע * ירוגן : (כא) חטאים תרדף רעה * אדם רשע רשעתו
- 22 **טוֹב יִנְחִיל בְּנֵי-בָנִים** * **וְצַפּוֹן לְצַדִּיק חֵיל חוֹמָא :**
רדפתו עד השמדו : (כב) טוב ינחיל * את וכותו ואת ממונו לבני בניו אבל חוטא אינו מנחיל לבניו כי כפון חילו וממונו לגדק כמו שכתוב ותשם אסתר את מרדכי על בית המן : (כג) רב אוכל כיר ראשים * ראיתי במסורת הגדולה רב אוכל שלשי' ושלשה רב קמנין, והו חטף קיץ ומחובר עם אוכל צמק * ואוכל, ראיתי שם נקוד פתח (ר"ל סגול שהוא פתח קטן) וטעמו לעילא, כמו את כל אוכל השנים הטובות (ראשית מ"א) ולפי נקודותיו זה פתרונו * הרבה תבואה באה לעולם על ידי ביר אכשים דלים כלומר הרבה תורה יובאה על ידי תלמידים שרבותיהם למדין מהם מתוך פלפולם שמפלפלים בהלכה : ויש נספה * ויש הרבה מהם שהם כלי' מן העולם בשביל לא משפט שאינן מהגין כשורה * ולענין תבואה לוקה בשביל בעלי' שאינן מוכיח מעשרותיה ומתכות עניים כמשפט * ורבותינו פירשו במסכ' חגיגה * ויש נספה על שלוחו של מלאך המות שמחלף עם בשם ומומית את שלא הגיע זמנו אבל אם כן הוא איך ענין סוף הפסוק לדאשו :
- 23 **וַיֵּשׁ נִסְפָּה בְּרֵא מִשְׁפָּט :**
* הולך קרי * יחכם קרי

רדפתו עד השמדו : (כב) טוב ינחיל * את וכותו ואת ממונו לבני בניו אבל חוטא אינו מנחיל לבניו כי כפון חילו וממונו לגדק כמו שכתוב ותשם אסתר את מרדכי על בית המן : (כג) רב אוכל כיר ראשים * ראיתי במסורת הגדולה רב אוכל שלשי' ושלשה רב קמנין, והו חטף קיץ ומחובר עם אוכל צמק * ואוכל, ראיתי שם נקוד פתח (ר"ל סגול שהוא פתח קטן) וטעמו לעילא, כמו את כל אוכל השנים הטובות (ראשית מ"א) ולפי נקודותיו זה פתרונו * הרבה תבואה באה לעולם על ידי ביר אכשים דלים כלומר הרבה תורה יובאה על ידי תלמידים שרבותיהם למדין מהם מתוך פלפולם שמפלפלים בהלכה : ויש נספה * ויש הרבה מהם שהם כלי' מן העולם בשביל לא משפט שאינן מהגין כשורה * ולענין תבואה לוקה בשביל בעלי' שאינן מוכיח מעשרותיה ומתכות עניים כמשפט * ורבותינו פירשו במסכ' חגיגה * ויש נספה על שלוחו של מלאך המות שמחלף עם בשם ומומית את שלא הגיע זמנו אבל אם כן הוא איך ענין סוף הפסוק לדאשו :

באור

ולכך תועבת כסילים לסור מרע לפי שערב להם למלאות תאוותם, כן פי' רש"י ז"ל ועמו רוב המכרשים ואסריהם העתיק אהוני החכם ר' דוד פרידלענדר בגירדן בערידיגן חישט זעענלואסט, דרוק טייחן טזהרן : דאז בעזע לזאסן * אמנם לא נראה לי לתרגם בדרך הזה, ראשון לא יאות, הערב לנפש, שהוא מורה ע"פ הרוב על עונג הנפש המשכלת, ואין לנפש המשכלת תענוג במלאות התאוה * ובפרט בתאוה חומרית * ואם תאמר הלא כתיב ועץ חיים תאוה באה ? איך זה תאוה חומרית אשר תמשכרעה לבעליה כי אם החפץ אל דבר מן הדברים והשגתו כאשר תרגמתיו (בחוד ערפיליאוטר ווהזנט) ; ושנית הלא מחק המבחר ספר זה לראות על התנגדות חלקי הכתוב בהתייב זה שול זה, כי היא ראשית לכל תכחי המליצה וקודמת במעלה ובטבע לכל דרכי המשל כאשר זכרתי בהקדמתי, ולפי הבאור הזה יהיה החלק השני מן הכתיב נתינת טעם לחלקו הראשון ? ועוד שלישיית לא יתכן לבעל משל מוסר, אשר לשון ידבר אם לא ישום הנסירה ליקוד מוסר בכל מחשבותיו, לתת טעם ונתנגד לנסירה, כי לפי באור זה יתראה החכם ממש כמזכה רשעים בדיון ? וגם, רביעיית, הנסיון יורה כי אחר מלאות התאוה תחשב בה נפשו של אדם ? אמנם לי נראה ההיפך * תאוה גרוה היא תאוה שהיתה ועברה

20 ווער מיט ווייזן אומגעהט ווירד זעלבסט ווייזע ,
ווער זיך אן טרוואַרן אַנשליסט ווירד זעלבסט
אויך טראַגן .

21 דאַז לאַסטער זעלבסט פֿערפֿאַלגט דיא זינדער ,
דיא פֿראַממען בעלאַהנט איהרע טוגענד .

22 דער פֿראַממע פֿרערבט זיין גוט אויף שפעטע
ענקעל ,

דעם זינדערס פֿערמעגען איזט דעם גרעסטן
אויפֿבעוואַהרט .

23 ערעם פֿעלד אורכאַר געמאַכט גיבט פֿיל נאַהרוג ,
וועזענטליכעס גוט שלעכט פֿערוואַלטעט געהט
צו גרונדע .

ועצרה, כהיות המתאזה
מושל ברוחו , הוא
תערב לכפּש , כאשר
יורה הנסיון , ויהיה
נדיה הנפעל משרש
היה שהוא מורה על
דבר העצר ובטל , כמו
הנה באה ונהיחה
(יחזקאל ל"ט ח')
שפירושו הנה באה
הכנאה ועצרה . וכנגדו
וחעבת כסילים
להשמר מזה והם
עתפברים אל הרע
ואי אפשר להם למשול
ברוחם . והנה להיות

ווער

כי ראשון לכל קקיהמוסר הוא סור מרע , כי ע"י הסרה מן הרע יבא לכלל ועשה טוב ,
לכן אמר בלשון כמלצה וחועבת כסילים הדבר שיתענו הכסילים הוא המכונה סור מרע ,
ויש מן המפרשים מסכימים קצת לדעת הזאת , וקצתם אמרו נהיה מלשון נהיית ונחלית ,
והכוונה קרובה לדברי . (ב) הולך , אזהרה על האדם שיבדור לו חכמה טובה כי מומנו
תנא לו טובה או רעה . והמתחבר לחכמים סופו ליחסם . אמנם רוע כסילים המתחבר
אל חברת הכסילי , מלשון ריעות , ירוע , ישפת , כמו תרועס בשבט צרול . ובלשון
הקודש נכתב בלשון נופל על לשון . (כא) חטאים , הרעה תרדף את החטאים , והטוב
ישלם את הנדקים , כן הוא שיעור הכתוב . והוא מאמר מוסרי לאמור : שמלבד שכר הטוב
ועונש הרע , יש במהות הטוב והרע תשלום ופרעון ; כי החוטא לא יכוח ולא ישקוט כהיות
חטאו מול לבו תמיד אשר ירדפו ויבעתהו , לא כן האיש הנדיק כי דומיה לו וכל מתחבטיו
נרופים תמיד בלי ענב וסדרה . (כב) טוב , הנדיק שהוא טוב יקחיל מטובתו ותכותו
על באים אחריו , אמנם הרשע לא יקחיל לרעו , ואם יכונ קילם הוא פסון לנדיק . ע"ד
יבין רשע וילבש נדיק . (כג) רב אוכל , הכתוב הזה הוא קשי ההצנה מאוד , והמפרשים
פירשו בזה שפירשו איש איש לפי דרכו . ולדעתי בא להורות על ההכנה והסדר בהכנסת
האדם והכונאותיו , וכי יש להוסיף מחיה מדבר כחות ואפל ע"י העמל והשמירה . ולהפך כי
ישחת ויאבד הון רב אם לא ישתמש בו כראוי וישמרנו כמשפט . וזה שאמר ניר והוא שם
הפעל כמו נירו לכס ניר (חורבאר אחכין) וזה תקון ארץ לא זרועה לעשותה מגדלת
תבואה כמו שקראו חז"ל שדות המנווירות , ראשים והוא תואר על השדות הראשים שאין
בהם הסגולה לגדל זרעונים , ואז יהיה לך רב אוכל , כמאז איש בכח השדות הראשים אם
במשפט מתקנו אותם להוסיף אוכל

י"מ אותו ענין הויה כמשמעו ופירושו תאוה כהיה בזמנה תערב לכפּש ולפיכך תועבת
כסילים סור מרע לפי שתבא להם תאותם :
(ב) ורעה כסילים , שענין רעך ורע אביך (משלי כ"ז) : ירוע , מבנין נפעל ענין שר :
(ג) רב אוכל , במחקק ישוב הקולס לקמן חטף : ניר , ענינו
קרישה תרגום ולחרוז קרישו (שמואל ח') ולמיכר ניריה ובדברי רבותינו ז"ל
שדה ניר נירה שנה ורעה שנה : ראשים , באלף ושרשו רוז ופירוש הפסוק העמים
המתעסקים בעבודת האדמה יגיעו לרוב אוכל ויש נספה בלא משפט פירוש ויש
עשיר נספה בלא משפט הזרעה כלומר אם לא יתעסק בעבודת האדמה יהיה נספה וילך
עשור בענין רע , שנת עבודת האדמה וגנה אהבת הכסף כמו שאמר בספר קהלת :
נְסָפָה , ענין כליון :

24 **הַיִּשָּׁן שְׁבִטוֹ שׁוֹנֵא בְנוֹ** • (כד) קשך שבטו • סופו שוכח את בנו שראוהו בסופו יוכל לתרבו' רעה: שחרו מוסר • תמיד לבקרי' מייסרהו: (כד) לשבע נפשו • דומה שיהא שבע (ס"א) ונכת' תחתיו) תחס' אינו דומה שיהא שבע:

25 **וְאִהְבּוּ שְׁחָרוּ מוֹסֵר:** • (כה) צדיק אכל לשבע נפשו וכת' תחתיו) תחס' אינו דומה שיהא שבע:

יד

I **יֵד חֲכָמֹת נָשִׁים בְּנִתְּהוּ בֵּיתָהּ** • (א) חכמות נשים • בנתה ביתה • חכמת נקוד פתח שאינו עם דבר • אלא

2 **וְאוֹלָת בִּידֵיהָ תִּהְרָסֶנּוּ:** • (ב) החכמות • שבנשים • בזכות את צתיהם שמתקיימו' על ידיהן כמו אשתו של און בן סלת • כמו שמפורש בספק חלק: ואולת • ואשה שטה בדיה תהרסנו תהרס בית' זו אשתו של קרס: (ב) הול' בישרו ירא • מי שהוא ירא ה' • ומי שהוא כלו דרכים כלו' עקוס דרכיו •

3 **הוֹלֵךְ בַּיִשָּׁרוֹ יֵרָא יְהוָה** • (ג) כפי אהיל חוטר גאווה • כגון פרעה שאמר (שמות ה) מי ה' אשר אשמע בקולו: תשמורם כמו שמר' תשמר את החכמי': (ד) באין אלפים אבוס בר • באין שורים האבוס ריקס שאפילו נתן און מצוי בבית: בר' נקי וריקס כלומר במקום שאין תלמידי חכמים אין הוראה כמלאת כהלכה: (ה) ויפח

4 **וַיִּגְדֹּל דַּרְכּוֹ בַּיּוֹהָו:** • (ד) כפי אהיל חוטר גאווה • כגון פרעה שאמר (שמות ה) מי ה' אשר אשמע בקולו: תשמורם כמו שמר' תשמר את החכמי': (ד) באין אלפים אבוס בר • באין שורים האבוס ריקס שאפילו נתן און מצוי בבית: בר' נקי וריקס כלומר במקום שאין תלמידי חכמים אין הוראה כמלאת כהלכה: (ה) ויפח

5 **בְּפִי-אוֹיֵל חוֹטֵר גְּאוּוָה** • (ה) כפי אהיל חוטר גאווה • כגון פרעה שאמר (שמות ה) מי ה' אשר אשמע בקולו: תשמורם כמו שמר' תשמר את החכמי': (ד) באין אלפים אבוס בר • באין שורים האבוס ריקס שאפילו נתן און מצוי בבית: בר' נקי וריקס כלומר במקום שאין תלמידי חכמים אין הוראה כמלאת כהלכה: (ה) ויפח

6 **וְשִׁפְתֵי חֲכָמִים תִּשְׁמֹרֶם:** • (ו) כפי אהיל חוטר גאווה • כגון פרעה שאמר (שמות ה) מי ה' אשר אשמע בקולו: תשמורם כמו שמר' תשמר את החכמי': (ד) באין אלפים אבוס בר • באין שורים האבוס ריקס שאפילו נתן און מצוי בבית: בר' נקי וריקס כלומר במקום שאין תלמידי חכמים אין הוראה כמלאת כהלכה: (ה) ויפח

7 **בְּאֵין אֲלָפִים אַבּוּס בַּר** • (ז) כפי אהיל חוטר גאווה • כגון פרעה שאמר (שמות ה) מי ה' אשר אשמע בקולו: תשמורם כמו שמר' תשמר את החכמי': (ד) באין אלפים אבוס בר • באין שורים האבוס ריקס שאפילו נתן און מצוי בבית: בר' נקי וריקס כלומר במקום שאין תלמידי חכמים אין הוראה כמלאת כהלכה: (ה) ויפח

8 **וְרַב־תְּבוּאוֹת בְּכַח שׁוֹר:** • (ח) כפי אהיל חוטר גאווה • כגון פרעה שאמר (שמות ה) מי ה' אשר אשמע בקולו: תשמורם כמו שמר' תשמר את החכמי': (ד) באין אלפים אבוס בר • באין שורים האבוס ריקס שאפילו נתן און מצוי בבית: בר' נקי וריקס כלומר במקום שאין תלמידי חכמים אין הוראה כמלאת כהלכה: (ה) ויפח

עב

זוה להקב"ה: (ג) כפי אהיל חוטר גאווה • כגון פרעה שאמר (שמות ה) מי ה' אשר אשמע בקולו: תשמורם כמו שמר' תשמר את החכמי': (ד) באין אלפים אבוס בר • באין שורים האבוס ריקס שאפילו נתן און מצוי בבית: בר' נקי וריקס כלומר במקום שאין תלמידי חכמים אין הוראה כמלאת כהלכה: (ה) ויפח

באור

אוכל רב, ויש דבר שהוא כבר לפנינו כמו להנחיל אוהבי יש, נספה הולך לטמיון בלא משפט אם לא ידעו בעליו להשתמש בו כמשפט • ויש מהמפרשים אשר בארו קרוב לזה • (כד) שחרו מוסר יתחיל באשר ימיו ליסרהו כי אז יועיל • (כה) צדיק, הנדיק לא יתאזה למותרות כי אם למען השביע נפשו, וזה לחס למען החיות נפשו, אמנם הרשעים יבקשו מותרות:

דך (א) חכמות, של הנשים העוסקות בדרכי ביתם בסדור נאה ונכון, בנתה את ביתה של כל אשה חכמה; וחלתן הנשים העוסקות בדברי הבל ומקשות שמתן כל היום ואינן מגיחות על בדיק ביתם והנהגתו תהרום את הבית כאלו תעשנה במיד ובירדים ממש: (ב) הולך בישרו, הוא הנדיק המתהלך בתומו לעשות כפי תעודתו אשר נועד לה במק הצורא יתעלה, הוא ירא ב', כי זאת היא יראת האלהים האמתית, ונלוו דרכיו, הכלו מדרך הישר שהוא מדרכיו, הוא בזה אלהים אשר חסן שיהלך בתומו • (ג) בפי אויל, בדבריו של אויל מוכחים ארשי

גאווה

24 ווער זיינעם קינדע דיא רומהע ענטציהט דער האססעט עם , ווער עם ליבט ציכטיגעט עם פריהצייטיג .

25 דער פראממע ווילל נור זאטט זיך עסען פֿרעפלער שרלונד איזט ניכט צו פֿיללען .

יד

1 דער פֿרויזאן קלוגהייט ערבוואט דאז דהויז איהר אויף , לייכטזון רייסט עם מיט הענדן נידער .

2 ווער אין רעכטשאַפענהייט פֿארטוואַנדעלט איזט גאַטטעספֿירכטיג , ווער גאַטט פֿעראַכטעט בעטריט קרומן פֿפֿאַד .

3 אים מונדע דער טהאַרן קיימט פֿרעכהייט אויף , דער פֿראַממן מונד יעהטעט זיא אים .

4 וואַ רינדפֿיה מאַנגעלט , בלויבט דיא קריפּפע פֿיל געטריידע רייגט אין דעם אַכסן קראַפֿט .

הגאווה , ונראה גם החומר , והוא ראשית האילן זכאתו משרשו על פני הארץ, כתרוממו, וקתא: שפתי חכמים השמורים , לפי דעת המפרשים יהיה לשון שמירה, והוא שהשפתי ישמרו את החכמים לכלתי יבואו לכלל גאווה, והוא קשה מאוד לכווננו ככון עם החלק הראשון, וגם לאדם איש על לב שהיה ראוי להכתב תשמורים או תשמורים, ולא תשמורים; והכן מלך אמר, שכל השורק במקומו, אמנם לא כתן טעם. לכן נראה יחנני שמיר כמו שנאמר בצפורן שמיר, וכן מי כנר דברתי בהקדמתי, איש מן המשלים שיש להם כוונה שניה וכללת דברים הרבה, ולקח פרט מן הכלל ללמד על הכלל כולו (עיין שם) וזה אחד מן המשלים ההם, ולמודיו יקרי הענין מאל. והנה אם נתבונן על העצמיים והפעולות אשר בארץ נראה שהם קשורים יחד בסבות ומסובכות כשלשלת אשר ישתלשלו חוליותיה אשר אחתה, והולכות וסובכות אחת בסבת רעותה, ואם נשברה אחת יעמדו כלם מלעשות את מלאכתם; כי החלק מביע את הכל והכל מביע את החלק, והחלק בסבת הניעותו את הכל יתכווע גם הוא. וזה שאמר פה בדרך משל מן השור, באין אלפים אבוס בר, כמו שהשור הזה שזריך לאבוסו את יסוה, כן תזטרך

מכלל יופי

יד (א) תְּכַבְּוֹת גְּשִׁימ, נפתח והוא תאר ופירושו כל אחת מהחכמות שבנשים בנתה ביתה: וְאֹרְלָתָּהּ, פירוש אשת אולת כי אולת שם דבר ולא שם תאר וכן אולת אדם תסלק דרכו (משלי י"ט) ויתכן להיות השם והתאר משקל אחד ויהיה ואולת תאר בפלס עֵצְרָת וּפֶה עַל פִּי שֶׁזֶה חִירָק וְזֶה פֶתַח הַכֵּל אֶחָד בְּמִשְׁקַל: * (ג) חֶמְדַּת נְאֻמָּה, תרגום מטה חוטרא * ונשרש חטר סירש דכי ווכה בפי כהיל חוטר גאוס יאמר כי כפי האול כעבור דבריו שידבר האול ונא עליו חוטר גאוס כלומר סיכוסו סכות גדולות על דבריו: מטה הגאווה שמדבר גאווה וגדולות על האנשים ולרבי יוכה פירש אחר בשרשו: תשמורים, היה ראוי בקמן חטף עם הפכויו כמו הוא וְהִדְרִיפֵם כִּפְנֵיכֶם (הושע כ"ט) בְּאֹרְתֵי וְאֶסְרֵם (הושע י') ונא השורק במקומו: (ד) בְּאִין אֲלֵפִים אַבּוּס בָּר, בהעדר הכקר יהי' אוצר התבות נקי כלומר ריקס כמו פתחו מאבוס' (ירמי' ב') שפירושו

עד אמונים לא יכוב
 ויפיה כזבים עד שקר
 בקש ר"ץ חכמה ואין
 ודעת לנבון נקל
 לך מנגד לאיש כסיל
 ובל ידעת שפת ידעת
 חכמת ערום הבין דרכו
 ואולת כסילים מרמה
 אולים יר"ץ אשם
 ובין ישרים רצון
 רב יודע מרת נפשו
 ובשמחתו לא יתערב זר

5 (ה) ויפיה כזבים
 ותמיד מדבר כזב עד
 שקר: (ו) בקש לך
 קכמ' כשהנח בדרך
 6 א החכמ' אינו מוכח'
 בלבו: (ז) לך מנגד
 לאיש כסיל תתחבר
 תמיד חלו: ובל
 ידעת: סופך שלא
 7 ידעת חכמה: (ח)
 חכמת ערום הוא
 שהוא חכם הבין
 דרכו: לפלס
 8 אורחותיו: ואולת
 כסילים היא המרמה
 שבלבס
 9 שמוצאתם לדי
 עפשות: (ט) אוילי'
 יל"ץ אשם: שהם
 חוטאי' שנריכז לתת
 ממון למו שחטאו לו
 10 ויל"ץ בעדס אשם
 שהם מביאי' במוכ'
 לו כמו הפלשתי' ש'
 (שמואל א' ל') קחו

לכס טחורי זהב ועכברי זהב והבאת' לאהי ישרא אולי יקל ידו מעליכס: אשם.
 (אמכד"א בלע"ז): ובין ישרים רצון: (אפיימויט בלע"ז): הקב"ה מרוכ' להם:
 (י) לב יודע מרת נפשו: טרחו ויגיעו שעמל בתורה לפיכך נשמחתו לא יתערב
 זר כשיקבל שכרו לעתיד: (יב) יש

באור

תכשרך האבוס אל השור כי מבלעדי עבודת האדמה לא ישיג האדם את התבואה, וכן הוא
 בכל דבר שבעולם תקיים הצריה בעבודתה, והעבודה תקיים ע"י הצריה המיועדת לה,
 ולזאת ישתדל האדם לעמול בעבודתו איש איש כפי מתת אלהיו אשר יעדו לה, ולהוציא מן
 הכח אל הפועל את אשר יהי לאל ידו לעשות, ומבלעדי העבודה ההשתדלות והחריצות לא
 יהיה האדם ראוי להחשב צריה, וימי חייו להבל ולריק, כיבוראו אשם נכחו להיות לתועלתו
 ותועלת זולתו, וזה שאמר בדרך משל ורב הבואות בכח שור, שאם יוציאם מן הכח אל
 הפועל יהיה תבואה לו ולבעליו. והבן זה. (ה) עד אמונים, כבר דבר מזה למעלה
 ויבוא עוד בספר הזה. וכאן פירושו, שמי שמגיד דק נדק, גם לא יכזב בשאר דבריו,
 אמנם מי שהגיד שקר נדק איכא ראוי להאמין את דבריו כי הוא מוחזק לשקרן. (ו) בקש,
 אמר שאי אפשר לאדם כל זמן שלא הסיר מאתו מדות הלטים להשיג חכמה, ואם יבקשה בכל
 מאמצי כחול לא יוצאנה, אמנם לאיש נבון היודע להסיר מאתו תרפי הבערות וסיגי חנוכו
 בין הלבים תחלה, נקל למכוא דעת. (ז) לך מנגד לאיש כסיל, אמר הראב"ע בהיות
 המלה קשורה עם מ"ס הוא עבין ריחוק ובהיות עם למ"ד הודיע קירוב לדבר עכ"ל, ונאם
 אש מה שבאר. ואומר אני כשנא עם מ"ס ולמ"ד

- 5 רעדליכער צייגע זאגט ניא אונזארהרהייט , ליגענהאטער פֿרברייטעט אללענטהאלבן ליגען .
- 6 אומזאנסט זוכט דער שפעטער וויזיהייט , ער פֿינדעט זיא ניכט , דעם וויזען קעמט זיא לייכט ענטגעגען .
- 7 געהע אימער דעם טהארן געגענאיבר , דוא ווירסט קיין פֿערנינפֿטיגס וואָרט געוואָהר .
- 8 זעלבסט ערקענטנים בעצייכנעט דעם קלוגן וויזיהייט , זאָ וויא זעלבסט טיישונג דעם טהארן דומהייט .
- 9 דיא אונגרעכטן ווערדן איינאָנדער דורך לאַסטער עמפֿאָהלן , דיא רעכטשאַפֿן דורך אינגרע צונייגונג .
- 10 דאָ הערץ קענט זינגן געהיימן גראַם אַם בעשטען , אַויך אַן זינגן פֿריידע קאָן קיין פֿרעמדער טהיילנעהמן . פֿרעפֿלר

יחד הוא ענין קרוב ורחוק , כלומר שלא תתחבר עמו כ"א תלך מנגד לו במקום שמוכל לראות אותו ולהשקיף על מעשיו , וכל התבוננתך בל ידעת שפתי דעת שלא תמונא אפילו דבר חכמה אחת בכל דבריו . (ח) חכמה , עיקר חכמת הערום היא להכיר את מקומו ואת מעלתו , כי הכרת עמו היא עקר כל מוסר וכל חכמה וכל מדע . וחכמי היונים כתבו על שער היכל החכמה שלהם דע אח עצמך . ואולת כסילים מרמה , עקר אולתם היא המרמה , עי"ז חושבים רע טוב וטוב רע , מר מתוק ומתוק מר . (ט) אוילים וליץ אשם , בין אוילים ליץ אשם . האהבה והנבית יבא ע"י האשם המולין בינותם , אמנם אהבת הישרים הוא רצון וזה חמדת הנפש המשכלת ותשוקתה להדבק בחברת רעים נדיקים וישרים . (י) לב , לפי דעת המפרשים ורוב המבשרים יהי טעם הכתוב כמו שתרגמתי בפני , וזה כי לב האד' יודע לפעמי' צרתו שממרת את נפשו , וזינו יכול להוכיחו משפה אל החן מטעמים הכמוסים אתו . וכן באמתו , כי לפעמים ישמח על דבר שאי אפשר לתת לזר חלק בו . אך עוד לי פירוש אחר הנכון מאוד על פי הנסיון . וזה , כי בא להורות על מדת האיש הרחמן והטוב לבב , שהמדה הזאת היא לפעמים מרת נפשו כי יחוש יותר מתהפוכות העולם ורדיפת הזמן ועוסק העריצים

מכלל יופי

שפירושו אורחות ,*) ובשרש בר פירש אחר להריק"ס : וְרַב תְּבוּאוֹת , במקף יסוד החולם לקמן חטף : (ה) אָמוּנִים , שם : לֹא יִכּוֹב , פי' אפילו בדברים שאינן עדות כלומר אפילו בדברי הבאי לא יכזב : וְיִפְיֵחַ קְוָבִים , נקרא הדבור בלשון הזה לפי שהוא נפישת הפה כלומר מי שידבר כזבים בדברי העולם כן יעיד עדות שקר מפני שהורגל בזבים :

*) ובשרש בר פירש הריק"ס באין אלפים חכום בר ענין תבואה כמו בר ולחם ומזון ופירושו באין אלפים קין חכום כר ופירושו חכום מוגבה כמו פתחו מאבוסיה ואין עומד במקום שנים כמו תקות עניים תאבד לעד . והראב"ע פירש באין אלפים יש חכום אחד מן בר וזוהי תבואה הנקיה מן התבן ורב תבואת וחבוסים רבים מלאים בר בכח סוד : (ז) לֶךְ מנגד לאיש כסול , מירשבו אש תתאבד לאיש כסול לא תדע שפתי דעת והשאל"ע כסובי כהיות מלת נגד קבוצה עם מש הוא ענין ריחוק ובהיות עם למ"ד מורה קירוב לדבר והמ"ס משמש במקום שנים כמו מאל אביך כלומר לך מנגד והתרחק לאיש כסול וממנו שלא ירעית שהוא איש שפתי דעת : (ט) וְרִיץ אֲשָׁם , ענינו תוכן הדבר והטענה : (י) מְוַדֵּת גִּפְשׁוֹ , בקמן חטף והוא שם סמוך והריש דגוש' ובמוכרת ק"ה : (יא) ישריה

- II (יב) יש דרך
ישר לפני איש. עובר
עבירה ואומר אין זה
עבירה: יש דרך ישר
לפני איש. דרך ישר
היא בעיני עשושה'
איש שדה ואחריתה
ונו' (יג) גם בשחוק'
שהקב"ה משחק עם
עובדי כוכבי' בעול'
הזה יכאב לבם
לעתיד לבא וכן הוא
אומר ואתם תנעקו
מכאב לב (ישעיה
ס"ה): (יד) מדרכיו
ישבע סוג לב. עשו
ומעליו איש טוב.
יעקב: (טו) פתי
יאמין. לדבריהם
וניסת אחריה' ד"א
בשחוק' יכאב לבי שחוק'
לכסיל. עשות זמה
(לעיל י' כ"ג) וסופו
יכאב לב סוג לב רשע
כמו (לקמן כו) כסף
סיניס. כונו הוא שם
הפסולות סוג הוא
- I1 בירת רשעים ישמר
ואהל ישרים יפריח:
I2 יש דרך ישר לפני איש
ואחריתה דרכי מות:
I3 גם בשחק יכאב לב
ואחריתה שמחה תוגה:
I4 מדרכיו ישבע סוג לב
ומעליו איש טוב:
I5 פתי יאמין לכל דבר
וערום יבין לאשרו:
I6 חכם ירא וסר מרע
וכסיל מהעבר ובוטה:
I7 קצר אפים יעשה אולת
ואיש

הכסף המעורבב בפסול' ומעליו איש טוב וממעל לו לרשע יהי' הדקיק: פתי יאמין
לאנשי רכיל. וערום יבין לאשורו לפסיעותיו כלו' ינפ' מלריב וימתין עד וידע לו' א נכון:
(טו) חכם ירא ה' מן הפורענות: וסר מרע. מן הרעה: וכסיל מותעבר.
מתחזק לעבור בחזקה: ובוטח. ומחליק ונופל בארץ (כמו בארץ שלום אתה בוטח
ות"י את מתבעט ונופל) (ירמיה י"ב ה') וי' ממבעטון ממש צהיכלו בוטח
לומר לא תבואני רעה: (יז) קצר אפים. הממחר לנקום כעמו: איש

באור

מוולתו, ואמר לב יודע לב המסוגל לדעת ולהחיש הוא מרירת הנפש, לבעליו, כי יחוש
יותר מוולתו, אמנם גם לו מעלה יתרה בשמחה כי גם זה יחוש יותר מוולתו. ולקח את
הדמיון מן המשקה אשר בבוא לתוכה דבר זולתה תשתנה מראיה, ובהשאלה לבדה מבלי
יתערב בה דבר זר תהיה כלולה וטהורה. וכן הוא בלב האדם. ויהי' לפי' תרגומו (חיין
פיה לבוזהרם הערץ החוט חיין בוחנרר לידן, הינגעגן בוייבט אויך זיינע פריידע
אונפראייטט) ולתרגום זה תסכים עמדי הנגינה במלות לב יודע. (יא) ביה רשעים,
הגית הגדול והחזק של רשעים והוא משל על גדולתן של רשעים שאין לה קיום וחזוק כ"א
ישמר, אבל אהל ישרים, אף שאין השעה מנלמת להם והם יושבים רק באהל, בכל זאת
יקיימו על הארץ, כי יפריח בכל עת. (יב) יש, אזהרה לבקר היטב את דרכיו ולא
לשפוט במראה עין לבדו, כי אם לבחון

- 11 פֶּרַעֲלָר פֶּאֲלָאֵס ווירד צולעצט פֶּערווייסטעט , דער פֶּרָאָמָן לויבע ווירד אימער בליהן .
- 12 מַאֲנַכֶּר גלויבט ער זיין אויף רעכטעם וועגע , אָם ענדע אָבער פֶּיהרט ער צום פֶּערדערבן .
- 13 זעלבסט לאַכען ענדיגט מיט שמערץ , דאַז ענדע יעדער פֶּריידע איזט טרויריגקייט .
- 14 דער היילער ווירד זיינער שליכע וועגען ביסען , דער ערלע געניסט זינר טהאַטען לאָהן .
- 15 דער איינפֿעלטיגע גלויבט יעדע זאָגע , דער קלוגע אונטערזוכט ערשט איהרן גרונד .
- 16 דער וויזע איזט מיסטרויאיש געגן זיך זעלבסט , אונד ווייכט פֶּאָם בעזען , דער טהאַר העלט זיך פֶּיר צופֿערלעסיג אונד ווירד פֶּערפֿיהרט .
- 17 דער יעהעצאַרניגע האַנדעלט נור טהעריכט ,

הוא ונעים מאוד לחיך מבין . הנה מלמודי חכמת מוסר שלא להרבות בשמחה , וזה בתענוגי העולם ; כי המרבה בה משחית גופו ונפשו . ואמר החכם : הבה נא האדם יראה כי מתולדת האדם איכאז לבו גם בעת שימלא פיו שחוק , ובה סימן כי לא נועד האדם להרבות בשמחה זו . ואחריתה שמחה חוגה , סוף סופה של השמחה להיות תונה . או ע"י סודים או ע"י התענוב , כי בהרבות בה תתענה הנפש . ומה יפה דבר עליו מזורר אשכנזי בשיר דומה לזה .

ניין , דער מענש איזט צור פֶּריידע ניכט גמאַכט , דרום וזיינט זיין אויג ווען ער הערצליך לאַכט .

(יד) מדרכיו , ממעשיו יטבע איש סוג—לב , והוא החקף ואיש התהפוכות , ושרשו סוג , והוא קרוב לשרש נסג ושניהם יונדקו לפי תרגומי , כי או מלשון סיגים או מלשון נסוג אחר יקרא החקף סוג לב . ומעליו , כמו ממעלליו ממעשיו הטובים יטבע איש טוב . (טו) פהי , הוא אשר אינו יודע להבחין בין דבר והפוכו . לאשורו , לפי הכונה הראשונה הוא לפסיעותיו שאינו פוסע פסועה עד שיבטין תחלה אם לא יחטא במהלכו , אמנם אנכי תרגמתיו לפי הכונה השניה ולפי הענין . ובאמת שרשי אשר וישר קרובים מאד . (טז) חכם , החכם הוא מתיירא מן החטא ואינו בוטח בתקפו לעמוד כנגדו ולכן הוא סר מרע , אבל הכסיל בוטח בתקפו לעמוד נגד החטא ומחעבר ר"ל שהוא מביא את עצמו לידי עבירה : (ז) קצר אפים , הממהר לנקום בעסו אף שהדין עמו ואינו עושה

מכלל יופי

(יא) יפְרִיחַ , פועל עומד : (יג) גם בשחק , ענינו אפילו וכן גם לרעהו ישנא רש והס ענין רבוי : (יד) סוג לב , ענינו התאחרות והתנכרו' והוא תאר : ומעליו , פירשו אותו מענין והנה עלה זית (בראשית ז') : (טו) פְּתִי , השוטה וקרא כן לפי שהוא נוטה לכל דבר : (טז) מִתְעַבֵּר , ענינו הקנף והקרון : (ז) קצר אפים , ממהר לבעוס : (יח) פחאים

17 ואיש מזמורת ישגה :
 18 נהירו פתאים אולת
 וערומים יכתירו דעת :
 19 שחו רעים לפני מוכים
 ורשעים ער שער צדיק :
 20 גם לרעהו ישגה רש
 ואהבי עשיר רבים :
 21 כד לרעהו חוטא
 ומהונן עניים אשריו :
 22 הלוא יהעו חרשי רע
 וחסד ואמת חרשי טוב :
 23 בכר עעב יהיה מורר
 24 ודבר שפתים אך למחסור
 עטרת חכמים עשרם
 אולת כסילים אולת :

איש מזימות
 מחשבות ענה
 דעה: (יח) יכתירו
 דעת יעשיהו כתר
 לראשם וסוף: (יט)
 שחו רעו לפני טובי
 לעתיד: (כ) גם
 לרעהו ישגה רש
 אפילו לשושבינו
 וחובביו: גם ל'
 אפילו: ישגה רש עם
 הארץ שאינו יודע
 לנהוג כשורה: (כג)
 בכל ענב בכל גיע
 מלאכה יהיה ריוח
 אבל דברי הנל אך
 למחסור: (כד)
 עטרת חכמי עשר
 מהם עשירי בתור:
 ואולת כסילי אולת:
 קלקלתן של כסילים
 היא האול שנתעללו
 ין

באור

עושה עול מ"מ הוא
 עושה אולת, אבל
 איש המזימות הכושר
 שכחה בלבו, ומזים
 להרע לרעהו במלאו שעת הכושר הוא ראוי להשגה. (יח) נהלו פחאים, חלק הפתאים
 ונחלתם היא האולת, אמנם הערומים במעשיהם סופם להיות מוכתר בדעת. (יט)
 שחו, אין

* ענוים קרי
 מציל
 חלק הפתאים
 (יט)
 זה

פירוש כן המד פים על פסוק י"ח וכ"ד.

* הכונה לע"ד שמהרץ הפתאים שלא להתיישב בדבר. הכנה בבחינה זאת האולת בא להם פתאום, כמו הגתלה ה"ל ירושה: אמנם הערומים הם מתוכים ומתיישרים בכל ענינם וזה שאמר יכתירו דעת ע"ד כתר לי זעיר [איוב ל"ו ב']:

* הכונה לע"ד כמו שהכסיל אף אם הוא עשיר לא תוסר ממנו אולתו והפרוטה באופן זה איננה תהלה, וגרה איננה מעלה. כן החכם אף אם הוא עני עב"פ כשאר לו סכמתו תמיד לעטרה:

3
9
0
1
2
23
24
זאת
הנ
כג)
שפ
ואמ
לור
יות
הע
למ
הק
(יח)
(יט)
עני
העמ

- דער טיקישע איזט האסענסווערטה .
- 18 דער איינפֿעלטיגען ערבע איזט אלבערנהייט , דיא קלוגען שטיקען זיך מיט קענטנים .
- 19 שמיגט אייך אַ איהר עלענדן ! פֿאַר דען ערעלן ; בייגט דאָ קניאַ , איהר פֿרעפֿלער ! פֿאַר דען הויזפֿאַרטען דעם פֿראַממען !
- * * *
- 20 זעלבסט זיינעם פֿריינדע ווירד דער דירפֿטיגע פֿערהאַסט , דער רייכע האַט אימער פֿריינדע אין מענגע .
- 21 ווער זיינן נעכסטען גערינגשעצט איזט איין וינדער , ווער דען געכייגטן פֿריינדליך אויפֿנימט , הייל איהם !
- 22 פֿירוואַחר , לאַסטערשטיפֿטער געהן איררע ; וועה גוטעם בעפֿערדערט ווירד הולד אונד טרויא בעגעגנן .
- * * *
- 23 יעדע ערוואַרבע פֿערטיגקייט ברונגט פֿאַרטעהייל , נור שוואַצהאַטיגקייט איזט נאַכטהייליג .
- 24 דיא ווייהייטס-קראַנע איזט דען ווייזן רייכטהום , דער טהאַרן גראַסטהון איזט נור טאַנד .

זה מאמר מוסרי ביתר המשלים כי אם קריאת החכם, אחר שדבר על הכה יטובת הנדיק ודעת הרשע כמעוררה בלבו המחשבה הזאת וקרא אל הרעים ואמר: שחו רעים וכו', אשרי אשר אתם רואים מעלת הנדיק שחו לכיוורש"י ז"ל הרגיש בזה ואמר שחולעתיד . (כ) גם, כן הוא דרך העולם למאוס ברג, ואכילו ריעיו אשר נתוועדו אליו יוס יוס בהיותו צועמד הטוב יתרחקו ממנו בימי עכויות וינאווהו, ולהסך בעשיר יתחברו עליו תמיד אוהבים אשר יבקשו חכמתו . ועליו אמר הכתוב הנא . (כא) בו, כל המבזה את דעהו אם עשיר ואם דל, הוא חוטא ואשרי איש המחוקן עניים, (כב) הלוא, גם זאת קריאת החכם אל הרעים לאמור: שחו עיניכם והתבוכו ולמראה עיניכם תשפוטו מן הנסיון, כי תעה יתעו החורשי רע, וחסד ואמת יפגשו בחורשי טוב . ועיין בהקדמות . (כג) בכל עצב, בכל יגיע ועמל, ונקרא עצב על שם הכתוב בעצבון תאכלנה . שפרשו בדאג' טרם הוביא את המחשבה מן הכח אל הפועל ובעמל ויגיע בתקון הפעולה, ואמר כי בכל עכב' היה אזה מותר כי אף שיעמול לפעמים הפועל לרוק, בכל זאת יהיה לו ריוח באזה צד, או בהתבוננותו על הפעולה למען ידע לתקנה פעם אחרת בחריטות יותר, או שתהיה הפעולה מורה לו להשמר ממנה בפעם אחרת וכהנה עובות רבות, אמנם העצב לדבר שפתיים, כי יש לך אדם העמל ויגיע אך למען הרבות בדברים, הוא כל פעם למחשור . (כד) עטרת חכמים, היא הכתר הכתונה לתפארת החכם, כמו שנהגו הקדמונים לתת זה בראש החכם, היא עשרם, כי אינם מבקשים גדולה זולתה, ויהיה

(יח) פֿתאים, נכתב באלף יוד האלף נחה ואיננה למ"ד הפועל כי היוד הכעה היא למ"ד הפועל ויוד הרבים נפלה: יְקַתְּרוּ, פירושו ישימו הדעת ככתר על ראשם: (יט) שחו, שראו שפה ומלרע: (כג) בְּכָל עֵצָב יִהְיֶה מוֹתָר, ענינו העמל והיגיעה ופירושו בכל עמל שיעמול האדם יהיה לו יתרון ומעלה ממינו כי ברוב העמל יגיע האדם אל המעלה ואל העושר והשררה אך עמל השפתי ויגיעת הדבור אין בה כי אם חסרון וגרעון והוא שאמר ודבר שפתיים אך למחשור:

<p>25</p> <p>26</p> <p>27</p> <p>28</p> <p>29</p> <p>30</p> <p>31</p> <p>32</p> <p>33</p>	<p>מִצִּיל נַפְשׁוֹתָיִךְ עַד אֶמֶת</p> <p>וַיִּפֶּה כּוֹזְבִים מִרְמָה׃</p> <p>בִּירְאֵת יְהוָה מִבְּטַח־עַיִן</p> <p>וּלְבָנָיו יִהְיֶה מַחְסֵה׃</p> <p>יִרְאֵת יְהוָה מְקוֹר חַיִּים</p> <p>לְסוֹר מִמֶּקְשֵׁי מוֹת׃</p> <p>בְּרַב־עַם הַדְרֹת־מֶלֶךְ</p> <p>וּבְאַפְסֵם לֹאֵם מִחֶתֶת רוּז׃</p> <p>אֶרְדֵּי אַפִּים רַב־תְּבוּנָה</p> <p>וּקְצֵר־רוּחַ מְרִים אֹלֶת׃</p> <p>חַיֵּי בְּשָׂרִים לֵב מִרְפָּא</p> <p>וּרְקַב עֲצָמוֹת קִנְאָה׃</p> <p>עֵשֶׂק דֵּל חֶרֶף עֲשׂוּהוּ</p> <p>וּמִכְבָּדוֹ חִנֵּן אֶבְיוֹן׃</p> <p>בְּרַעְתּוֹ יִדְחֶה רָשָׁע</p> <p>וּחֶסֶד בְּמוֹתוֹ צְדִיק׃</p> <p>בְּלֵב נְבוֹן תִּנּוּחַ חֲכָמָה</p>	<p>מן החכמה : (כו) בורא' ה' מבטח עונו. כאמר באלההם כי עתה ידעתי כי ירא אלהים אתה (ראשית כו) והנתיקו כי בך אברהם גו': ולבניו יהיה הוא מחסה. שחסו ונתחנאו בכל זמנתו: (כח) ברצ עם. שהנבחר זכאים הדרת הקב"ה היא: ונאש' לאוס' כשאש' דבקים בו: מחתת רוזן חסרון הזנותו הוא כביכול נותן לאשרי': (כט) מר' אול' ימפריש' לחלקו: (ל) חיי בשמים לב מרפא. לב גשר שה' רופ' את הרעב ועוב' על עדותיו הוא חיי בדיותיו של הקב"ה שהן בגד ודס: ורקב עבשות קנאה יאדם בעל חמה. רקבון עבמות הוא לכל: (לב) וחסה בנותו נדיק. כשימו'. הוא בטוח שיבא לגן עדן: (לג) בלב כבון תכוח חכמה. תשכון ותשקוט. בנחת לאן מוט' ומרגוע.</p>
---	---	--

ובקרב

ובקרב

באור

טעם עטרת חכמים, החכמה בעצמה והיקר להיות ראוי לאותה העטרת. אמנם עושר הכסילים הוא אולתם, ואמר שני פעמים אולת האחת כנגד עושר, כי מה שקורא בחכמים עושר קרא כנגדם בכסיל אולת, ועיין בהקדמתי כי שם שנותי כלל הדברים האלה. (כה) מצול נפשות, וי שמגיד עדות אמת, הוא מניל נפשות בכלל נד שאתה טובה, או מניל התובע או המתבע, ואם נדוטי נפשות, או הוא מניל את החסוד, או את העם בנער הרעה מקרנם, אמנם עד שקר בהפכו, הוא עושה מרמה בכלל נד שאתה טובה. (כו) ביראה ה', היראה האמתית היא יונתת עונו לאדם בכל עת ובכל מקום, וגם לבני הנדיק תעמוד נדקתו ותגן עליהם. (כו) יראת ה', היראה היא מוקדסיים וטובה לאדם, כי בענוה יסור ממוקשי מות זהם העברות והמדות הרעות:

- 25 וואהרהאפטער צייגע איזט איין מענשענרעטטער , ליגענצייגע הינטערגעהט אויף יעדע ווייזע .
- 26 גאטטעספֿורכט איזט פֿעסטע בורג , זיא דיהנעט נאָכקאָממען נאָך צום שוטץ .
- 27 גאטטעספֿורכט איזט קוועללעדעס לעבענס זיא לעהרטדען שלינגן דעס פֿרערבענס ענטגעהן .
- 28 אין פֿאָלקסמענגע בעשטעהט דעס קעניגס העררלעכקייט .
- אין פֿאָלקספֿרמינדרונג דעס פֿירשטן פֿאָלל
- 29 דער לאַנגמיטהיגע צייגט פֿיל פֿערשטאַנד , דער יעדעצאָרניגע אָפֿפֿענבאַרהרט זיינע טהאַרהייט .
- 30 איין געניגזאַמעס הערץ ערהעלט דען קערפֿער געזונד .
- גיריגער נייד איזט נאָגענדער ביינפֿראַט .
- 31 דען אַרמען בעדריקן הייסט זיינען שעפֿפֿער לעסטרו , איינן נאָטהליידערן בעגינסטיגען איזט גאָטט פֿרעהרן .
- 32 דער פֿרעפֿלער ווירד פֿאָן זיינס לאַסטער הערוםגטריבען , דער גערעכטע שטעהט אים טאָדע נאָך פֿעסט .
- 33 אים הערצן דעס פֿערשטענדיגען פֿינדעט וויזוהייט רהעשטעללע ,

(כח) ברב עם , גדולת המלך ותקפו היא ברב עמו . ובאפס לאום , בהתמעט אנשי המדינה תתמעט גדולת הרצון , והוא הראש והמלך מלשון רזונים , והמאמר הזה הוא יסוד כל היסודות לחכמת המדינית , כאשר אנו דואים בכל עת , איך שהנליטה המדינה אשר אנשיה רבים העומדים איש לעזר אחיו ועשתה פרי תפארת בכללה ובין אנשיה הפרטיים . ואיך נחברו המדינות והקבוצים אשר שמו לחק להם לבלי חסות בכנפיהם גר וזר . אשרי ארץ שמלכה ועמה הולכים דרך הישר הזה ומשתדלים להרבות מספר אנשיהם : (כט) ארך אפים , מי שהוא מאריך אף נגד מקיטו הוא מורה על רב תבונתו , אמנם קצר רוח חזק הפכו , שאינו יכול אים למשול ברוח והוא מריס (ל) לב מרפא , שרשו רפה וטעמו שהוא נותן רפיון ומרגוע לחמדותיו אשר המותרות , הוא מחיה את הגוף כי ישמר מפנעי המקריים המתהווים לאנשי המדות הרעות , כמו שאחז"ל הקנאה והתאוה והכבוד מוזיאין את האדם מן העולם , ומדת קנאה היא רקב בעצמות הממרק אחת אחת את כל הגוף . (לא) עושק דל מי שהוא מעשיק את הדל חרף עושהו , הש"י שעשאו דל , או כפשוטו , בוראו ; וחגן אביון , שמתהלך עמו במדת הכנייה , טכברו הוא מכבד את השם יתעלה . (לב) ברעהו , אין לך מכאוב ונער כנער הרשע אשר ילך כל ימי חייו מרשעה לרשעה ולא ימכא דומיה לנפשו כל ימיו , והוא הולך כשכור כל ימיו מתכווע מדעתו פעם יפחד וירעד פעם יתגאה וירבה עוז לדבר על אלילים , וזאת הדחיה אשר זכרה החכם . אבל הנדיק הכוטח באלהיו וילך בתם לבנו , אף כנפול עליו אימת מות לא יזוע ולא יבוע ממכסחות לבו באלהיו . (לג) בלב , החכמה לא תבא כ"א

את אולתו להראותו לעין כל , כי אף מי שלא יכירו , ידע שהוא אויל בראותו שהוא קצר רוח . (ל) לב מרפא , שרשו רפה וטעמו שהוא נותן רפיון ומרגוע לחמדותיו אשר המותרות , הוא מחיה את הגוף כי ישמר מפנעי המקריים המתהווים לאנשי המדות הרעות , כמו שאחז"ל הקנאה והתאוה והכבוד מוזיאין את האדם מן העולם , ומדת קנאה היא רקב בעצמות הממרק אחת אחת את כל הגוף . (לא) עושק דל מי שהוא מעשיק את הדל חרף עושהו , הש"י שעשאו דל , או כפשוטו , בוראו ; וחגן אביון , שמתהלך עמו במדת הכנייה , טכברו הוא מכבד את השם יתעלה . (לב) ברעהו , אין לך מכאוב ונער כנער הרשע אשר ילך כל ימי חייו מרשעה לרשעה ולא ימכא דומיה לנפשו כל ימיו , והוא הולך כשכור כל ימיו מתכווע מדעתו פעם יפחד וירעד פעם יתגאה וירבה עוז לדבר על אלילים , וזאת הדחיה אשר זכרה החכם . אבל הנדיק הכוטח באלהיו וילך בתם לבנו , אף כנפול עליו אימת מות לא יזוע ולא יבוע ממכסחות לבו באלהיו . (לג) בלב , החכמה לא תבא כ"א

(כח) רצון , ענינו שר ומלך : (כט) ארך אפים , ארך כעס ולפי שהכעס יתראה בחוטם יקרא אף : מנביה ומביא עליו האולת : (ל) לב מרפא , שרשו רפה ענין רפיון ונכתב באלף כלומר מי שיש לו לב

וּבְקָרְבַּ כְּסִילִים תִּוְדַע :

צִדְקָה תִּרְוַחַם גְּוִי

וְחֶסֶד לְאֲמִים חֶטְאֵת :

רְצוֹן מֶלֶךְ לְעַבְדּוֹ מִשְׁכִּיל

וְעִבְרָתוֹ תִּהְיֶה מִבֵּישׁ :

טו

מִעֲנֵה דָבָר יָשׁוּב חַמְדָּה

וְדַבַּר עֵצָב יַעֲלֶה אָף :

לְשׁוֹן חֲכָמִים תִּיטִיב דַּעַת

וּפִי כְּסִילִים יִבְיַע אֲוֵלֶת :

בְּבֶרֶךְ מָקוֹם עֵינֵי יְדוּוּהָ

צוּפוֹת רָעִים וּמְזֻבִּים :

מִרְפֵּא לְשׁוֹן עֵץ חַיִּים

וְסִלְףָּ בָּהּ שֶׁבֶר בְּרוּחַ :

אֲוִיל יִנְאֵץ מוֹסֵר אֲבִיו

ושומר

34

35

1

2

3

4

5

ונקרב כסילים תודע . מעט חכמה שזלבו מכרו' אסתרא בלגי' קיש קיש קריא : (לד) צדקה תרומם גוי . ישראל : וחסד לאומי' חטאת . הם עובדי כוכבים שגזלי' מזה ונותנים לזה : (לה) (ועברתו תהיה לעבד מביש) :

טו (ד) וסלף זה שגר צרוח . כשיסלף בלשון סופה להביא עליו שגר . הנא צרוח קדים המוכנת להפרע מן הרשעים כמו שגאמי' צרוח קדים עזה (שמות י"ד) צרוח קדים אפי' (ירמי' כ"ח) צרוח קדים תשגר אכיות תרשיש תילים

באור

צלב מוכשר לקבלה . והנה צלב הכנון אשר

לא ילמוד חכמה להתגאות בה ולהתפאר בידיעתה בין ההמון, כי אם למען דעתה לתכלית שלמותו, תנוח החכמה האמתית ר"ל הוא שיגנה . אבל נקרב הכסיל אשר לא ילמוד כי אם להתפאר, ולא ירד לעומק, כי אם ילמוד למען השג בה די גאותו והתרוממותו, לא תנוח בקרבו, כי אם תודע, מלשון ואהרוי הודעי ספקתי כף על ירך (ירמיה ל"א י"ט) שענינו הכלבול והתמהון, (טווינדל, טוויול, וכן תרגמתיו פה . (לד) צדקה, בא להורות על המלך ועל מושלי העם להשקיף מאד על מעשי אישי קבוצם, כי ע"י מעשי הפרטטיים תכון טובת הכלל, ואמר: בזמן שיהיו אנשים בעלי צדקה באומה מן האומות יסתעפו מטובם על כל העם, ותתרומם האומה בארץ . וכן להיסק חטאת הפרטטיים תסתעף רעתה על כל הלאום ותהיה חסד (טאנדע) בעיני עם הארץ . ולדעתי אין מלת חסד פה שם דבר כי אם שם הפעל במשקל פעל כאשר זכרתי כבר לעיל בכמה מקומות, וכן תרגמתיו . ויש לפרש עוד הכתוב הזה ע"פ ההנהגת המדויגת, וזה כי ידוע שהשם צדקה הוא מורה כל פעם על פעולת הטוב והיושר לפי משורת הדין, וחסד היא הפעולה לפנים משורת הדין . והיתה כוונת הסב' להזהיר על ראשי הקבוצ והחבר', לעשות את כל מעשיה' אל הכלל בצדקה לפי משור' הדין, כי על ידה תקי' הקבוצ . אמנם עשיית החסד והפירוש יתר על המדה יהיה לחסרון העם, ורבה עגלים ורמאים ומשקיתים לקיום הכלל . ואמר צדקה, עשיית הדבר לפי משורת הדין חרומם

וְשָׁמֵר תּוֹכַחַת יַעֲרֹם :
 בֵּית צַדִּיק חֶסֶן רַב
 וּבִתְבוּאֹת רָשָׁע גִּעְפָּרָה :
 שִׁפְתֵי חֲכָמִים יִזְרוּ דַעַת
 וְלֵב כְּסִילִים לֹא-כֵן :
 זָבַח רָשָׁעִים תּוֹעֵבַת יְהוָה
 וּתְפִלַּת יִשְׂרָאֵל רְצוֹנוֹ :
 תּוֹעֵבַת יְהוָה הַדָּהּ רָשָׁע
 וּמִדְרָף צַדִּיקוֹהָ יֵאָרֵב :
 מוֹסֵר רָע לְעֹזֵב אֲרֶחַ
 שׁוֹנֵא תּוֹכַחַת יָמוּת :
 שֵׁאוֹל וַאֲבֵדוֹן נֶגֶד יְהוָה
 אֶף כִּי-לְבוֹת בְּגִי-אָדָם :
 לֹא-יֵאָרֵב לֵץ הַזּוֹכֵחַ לוֹ
 אֶל-חֲכָמִים לֹא יֵלֵךְ :
 לֵב שָׁמַח יִיטִיב פָּנִים
 וּבַעֲצָבַת-לֵב רוּחַ נִבְאָה :

(תילים מ"ח) : (ו)
 בית נדיק חוסן רב .
 6 בית המקדש שנבנה
 דוד הנדיק חוסן רב
 ומגדול עוז לישראל :
 ובתבואות רשע
 נעכר . ובהנאל' ע"א
 7 שהניא מנשה בו
 נעכר' : (ז) שפתי
 חכמים יזרו דעת .
 8 יכתירו דעת-כמוזר
 זהב . לא כן . אינו
 זהב (אמת) : (ח)
 זבח רשעים תועבה .
 9 בלק ובלעם : ותפלת
 ישרי' . זה משה : (י)
 מוסר רע לעוזב
 אורח . יסורין קשים
 10 מוכנים לעובר אורח
 של הקב"ה : (יא)
 שאול ואכדון נגד ה'
 נטח לפניו כל אשר
 בתוכה : אף כי . קל
 11 וקומר הוא : (יג) לב
 שמת ייטיב פניו-אם
 תשמח לבו של הקב"ה
 12 בלכתך בדרכיו ייטיב
 לך פניו לעשות כל
 רצונך ואם תעצבהו
 יראה לך רוח נכאה
 כמה דאמאר
 (ראשית ה') ויתעצב
 אל לבו ויאמר אמתה
 את האד' וגו' : וזרוח
 נכאה . טלכ"ג רוח
 טל

לב

באור

אביו סופו להיות אויל , ושומר תוכחת יערים , יהי' ערום . (ו) בית צדיק , דבר
 מהלכות הנדיק הנוטח בה' ועמל לאכול מפרי כפיו נצדק וכיושר ואמר שהוא חוסן רב ,
 כלומר חוכר רב ; אבל בתבואות הרשע בכל אשר תבוא לו תהיה נעכרת ר"ל קללה ותמהון
 שתאבד מהר מבלי ידע בה איש מה היה לה . ולדעתי הוא שם נגזר משרש עכר , וכן דעת
 הרד"ק במכילל על פסוק וכאבי נעכר (תלים ל"ט נ') . וכן תרגומתי' . (ז) שפתי חכמים ,
 דבורם של החכמים יזרו דעת , יפיצו דעת בין העם , ובהפכם מחשבות הכסילים יזרו
 לא-כין , דברים בלתי נכונים . כפי' רש"י ל' שאמר , אינו אמת . וכן דעת ר' מנחם
 המאירי ז"ל . (ח) זבח , אפילו קרבנותיהם

טל

- 6 ווער ווייזע ווערדן ווילל מערקט אויף פֿרמאָהנונג . אים הויזע דעם פֿראָממן גימט דער פֿאַרראַט צו , אין דעם איינקאַממן דעם כעזן איזט איין שווינדן .
- 7 דיא ליפּפן דער וויין פֿרברייטן קענטנים , גראַנקן דער טאַהרן פֿרברייטן אונזן .
- 8 דער פֿרעפֿלר אָפּפֿער איזט דעם עוויגן איין אַבשייא . אַם גבעטע דער רעכטשאַפֿן פֿינדט ער וואָהלגפֿאַללן .
- 9 דעם לאַסטרהאַפֿטן וועג איזט דעם עוויגן איין גרייל , ווער נאָך טונגד שטרעכט ווירד גליכט ווערדן .
- 10 האַרט איזט דיא ציכטיגונג דעם דער פֿאַם , רעכטן וועגע ווייכט , ווער צורעכטווייזונג האַסט דער ווירד פֿרראַמט .
- 11 גרופֿט אונד פֿרוועזונג זינד דעם עוויגן געגענווערטיג ; אום וויא פֿילמעהר דער מענשן הערצן .
- 12 בלעהרונג ליכט קיין שפּעטר , דרום בוזכט ער ווייזע גיכט .
- 13 פֿראָהעם הערץ מאַכט הייטערס אַנגויכט , בטריכטם הערץ מאַכט פֿינסטרע מינע .

של הרשעים אינם
 מכפרי' עליהם כי הם
 תועבה לה' . אמנם
 תפלת הישרים בלבנותם
 רצונו של השם יתעלה :
 (י) מוסר , בקיץ
 ואתנח . למי שעוזב
 ארחת הישר יהי המוס'
 לתקן מעשיו דבר רע
 בעיני וקשה , אמנם
 בשמעו את המוכר ישוב
 לארח הטוב , אבל
 שוכח תוכחת שאינו
 רוצה לקבל אום תוכחה
 הוא מביא על עקמו
 עונש המות . והמות
 בהיותו כעונש הוא רע
 לבעליו , ולכן תרגמתיו
 (פֿרדמאט) . (יא) שאול ,
 הפסוק הזה הוא כמו פסוק ג' לעיל
 מדבר בהשגת ה' ודיעתו הפרטית , שאל
 תאמר אעבור עברה
 בסתר , כי עיראני ?
 אמר בדרך מליצה
 שאול , לכייר בה אש
 הדבר המכוסה כדבר
 המוטל בשאול מתקת
 לארץ . ואברון , שהיא
 האבדת הגשמיים והמליפתם לדבר אחר כמו חלקי הבעלי חיים ההולכות ומתקלפות לגשמי
 הנמחים . וקומרי הגשמים הנרכנים בבעלי חיים , אשר לא יכירוים עין רואה , וכל חלק
 הם נגד ה' . אף כי , מכ"ש לבוח בני אדם , מהשפון בלג האדם , אשר יראום אפילו
 בן אדם חכם בכח התבוננותו . (יג) לב שמח , בסיון החכם לראות על פני האדם
 מתכונת לבו אש שמת אש עכב . ומוסרו על האדם להשתלל גם למען טונת גופו לבלתי
 היות עכב . רוח נכאה , כן תקרא בלשון העברי רשומי התפעלויות הנפש הנכרות על
 הפנים , וכמוהו מה זה רוחך סרה (מלכים א' כ"א ה') . וככאה , משרש כאה פירשו
 בו חלשה וכאב ומרירות . (בטריבט , נידרגטאנגן , בדריקט) וכדומה לו , ואנכי
 תרגמתיו לפי הענין ולפי מקומו (פֿינסטרע מינע) . ובלשון אשכנז נגזר השם (מינע) מן
 (מינע)

מכלל יופי

(ו) גַעבֶרֶת , ענין השחתה והוא מנבין כפעל להרד"ק , ולרני יוכה הוא שם ומשקלו
 במשכ' כנרכת הכובסין : (יא) שאול , ענינו הקבר : (יג) גַעבֶרֶת לֵב ,
 דגש הנד' לתפארת כדגש קיף מקדש ה' : (יז) ארחת ירק ,

- 14 **לֵב נָבוֹן יִבְקֹשׁ-דַּעַת** של זעף: (טו) כל ימי עני רע' וואס' אבתו' וימים טובים דאמר שמו' שבו וסת תחל' סולו מעי': וטוב לב' מי שלבו טוב בעשרו משתה תמיד • כל שעותיו דומות לו ימי משתה ללמדך שיהא אדם שמח בחלקו • ורבותיו דרשו מה שדרשו בחלק: (טו) טוב מעט בירא' השם מאז' רב ומתו' בני קול בני אדם נועקי' שנעשה האוצר מגול וחמס • כמו ועמוס א' וראו מהומו' רבו' בתוכה ועזוקים בקרבה: משור אבוס • שחובסין לו המאכל בפיו על כרחו כדי לפטמו • וכן ברבורי' אבוסים (מלכיס א' ד') ייש לשעלו כנגד קומו מעט של עני שחביב משור טעאת של רשע: (יז) טוב ארוחת ירק • לתת לעני ואהבה שם להראו' לו פני' יפו'.
- 15 **כָּל-יָמָיו עֲנֵי רָעִים** וטוב לב' משרה תמיד:
- 16 **טוֹב-מַעַט בִּירְאַת יְהוָה** מאוצר רב ומחומרה בו:
- 17 **טוֹב אֲרֻחַת יֶרֶק וְאַהֲבַת-שֵׁם** משור אבוס ושנא אהדבו:
- 18 **אִישׁ חֲכָמָה יִגְרַה מְדוֹן** וארך אפים ישקיט ריב:
- 19 **דֶּרֶךְ עֲצֵל בְּמִשְׁכַּת חֲדָק** וארח ישרים סללה:
- 20 **בֶּן חָכָם יִשְׁמַח-אֵב** וכסיל אדם בודה אמו:
- 21 **אֲוֶרֶת שְׂמֹחָה לַחֲסֵר-לֵב** ואיש

משור אבוס • להאכילו בשר שמן ויראנו פני' וזעפת: (יח) איש חמה יגרה מדון • אד' שאין מעבר לרוחו להאריך חמתו יגדה מדון: וארך אפים • שאינו ממהר להקס ולריב: ישקוט ריב • שה' כלה וסקט משיו: (יט) דרך עצל כמשוכת חדק • דומ' בעיניו כאלו הדרכיו גדורים לפניו בגדר חדקים: משוכת גדר כמו הסר משוכת (ישעיה ה') חדק • קוצים: ואורס ישרי' סלול' • כנוס' ומופכ' • ומדר' אגד' הי' דרכו כקק זה הנסבך בניו' צמר אס תעלהו מכאן הוא מתערה בכאן: (כ) בן חכם ישמח אב וכסיל אדם בודה אמו • גור' לאמו שמבוי' אותה: (כא) אולת • שמחה היא לחסר

באור

(איינד) שהוא גם רוח האדם ויגר לבו • (יד) לב נבון, הוא האיש הלומד ע"מ ללמוד לשמור ולעשות, הוא מבקש דעת, ר"ל לרדת עד עומקו של דבר בכל ענין, אמנם הכסיל לא יתפן כי אס דברים, לדבר ולהתגאות בחכמת ריעיו, וזה שאמר ירעה אולת, יבקש אך הרבות בדברים אל מה בכך • (טו) כל ימי, העני אשר דבר בו החכם פה הוא החולה הנענה והמתענג ורוחו רעה שהוא מפחד תמיד, עתירא לאכול ולשתות

14 פֶּרֶשְׁטֵעֲנֵרִיגִים הֶעֱרֵץ וּזְכַט גְּרִינֵרֵלִיעַ קֶעֱנֵטְנִים ,
 דַּעַר טָאָהָרֵן כּוֹנֵד וּוִידֵעַט זִיךְ אָן אַלְבֶּעֲרֵנְהֵיט .

15 יַעֲדֵר טָאָג דַּעַם טְרִיבִינְגִּין אִיזַט טְרוֹוִירִיג ,
 הֵיטֵרַם הֶעֱרֵץ לַעֲבֵט אִין שְׁטַעֲטֵר פֶּרְעֵהֲלִיכְקֵיט .

16 בַּעֲסֵר וּוְעִנְיַג בּוִיטְצֵן בִּיַּא פֶּעֶסֶטֶר גָּאָטְטֶס־פֶּוֹרְכַּט ,
 אַלֶּס גְּרָאָסֵן שְׁאָטְץ מֵיט אֹנֶרֶוּהִיגִם גּוֹוִיסֵן .

17 בַּעֲסֵר אִיזַט אִיין גְּרִיכַט קְרוִיט אִין אִינְיִגְקֵיט ,
 אַלֶּס גַּמֶּעֶסְטֵן אָכְסֵן אִין אֹנֵאִינְיִגְקֵיט .

18 דַּעַר גְּאָלְלוֹיכְטִיגֵעַ וּזְכַט שְׁטֵרִיט אָן צו פֶּאָכֵן ,
 דַּעַר לֶאָנְגְּמִיַּהֲטִיגֵעַ הָאָדֶּעֶר צו שְׁטִילֵלֵן .

19 דַּעַם פֶּוִילֵן וּוְעַג אִיזַט וּוִיַּא דוּרְךְ דָּאָרְנִגְשְׁטֵרִיךְ
 דִּיַּא שְׁטֵרָאָסֶע דַּעַר טַעֲרֵהֲטִיגֵן אִיזַט וּוִיַּא
 גַּבְאָהֲנֵטֶר שְׁטִיג .

20 וּוִיִּוֵּר זָאָהֵן עֶרְפֵּרִיַּאט דַּעַן פֶּאָטֶר ,
 דַּעַר טַהֶעֲרִיכְטֵעַ מֵעַנֵּשׁ מַאָכַט זִינְעַע מוּטְטֵר פֶּרֶ=

21 יַעֲמָאָנְדֵן אִינְן פֶּאָסֵן שְׁפִילֵן מַאָכַט דַּעַם
 פֶּרֶשְׁטֵאָנְדֵלְאָוֵן פֶּרִיִּדֶע ,

זַעֲהִי תִלְוִי בַת־כּוֹנֵת לְבוֹ וּמִזֵּב רוּחוֹ , וְחִזְלֵה הַזְּכִירוּ מֵאֵד עַל שְׁמֹחַת הַכֶּפֶס , וְמֵה יִפֵּה אֲמֵרוֹ :
 אִין הַשְּׂכִינָה אֹרֶה כִּי אֵם מִתּוֹךְ שְׁמֵהָ . וּבַדֶּרֶךְ הַזֶּה יִתְחַבְּרוּ עוֹד אֵל הַכְּתוּב הַזֶּה שְׁנֵי כְּתוּבִים
 הַבְּחִים . (טו) טוֹב מַעַט , טוֹב לֹאדֶם לְהַשִּׁיג רַק מַעַט מִקְיִוֵי הָעוֹלָם , וּבִלְבַד שִׂיחֵה לְבוֹ
 נִכּוֹן בִּירַחַת ה' , כִּי אִזִּי הִכָּה מֵהֶם , פֶּתוּ יִחַלְלֵם בְּשִׁמְחָה וּמִיּוֹם יִשְׁתַּה בְּשִׂשׁוֹן בִּידְעוּ כִּי רַכָּה
 אֱלֹהִים אֵת מַעֲשָׂיו , וְאִזִּי כִפְשׁוּ שׁוֹמְחֵת וּלְבוֹ תִגִּיל בּוֹ . מֵאֹצֵר רַב , מִלְּהוּיֹת עֲשִׂירֵי וְרַב הַקְּיִנִּים
 וּמְהוּמָה בּוֹ בֹאדֶם , אִזִּי בּוֹ כִמוֹ אֲצִלוּ כֹאֶשֶׁר יִפְרִים בְּכִתּוּב הַבַּיִת . מִדְּהוּמָה לְפִי מִקּוּמוֹ פֵּה
 נִגְדִירַחַת ה' , פִּירוּשׁוֹ הַטִּירוֹף וְהַבְּלָבֹל בְּדַעוֹת שׁוֹנוֹת וּכְזוֹבוֹת , הַיּוֹם יִאֲמִין וּמִחֵר יִכְפֹּר ,
 הַיּוֹם יִחֲזֹק דַּעַה , וּמִחֵר יִפְרַח , וְזֹאת הִיא הַמְּהוּמָה הַגְּדוּלָּה אֲשֶׁר לֹא תִנוּס אֵת הָאֵדֶם לְהַנּוֹת
 זַעֲהִי , אֲף כִּי לִקְנוֹת שְׁלֹמוֹ הַעֵה"ב . (יז) טוֹב , בֹּא לְהַזְכִּיר עוֹד שְׁלִישִׁיַּה הַמְּכֻזְּבֵת אֵת אֵדֶם
 וּמִנְטֵלֵת כָּל תַּעֲנׁוּגֵיוֹ וּמִהֲרַסֵת קִיּוֹם בֵּיתוֹ וְהִיא הַשְּׂכָחָה . וְאִמֵּר טוֹב לְהַשְׁבִּיעַ אֲרוּחַת יִרְק
 בַּהֲבָה , מִלֵּאֲכֹל מַעֲדָנִים בְּשׁוֹר אֲנוֹס בְּשִׂכָּחָה . (יח) אִישׁ חֶסֶד , הוּא הָאִישׁ הָאוֹהֵב לַתֵּת
 רֵגֵז בְּלֵב עֲמִיתוֹ וְהוּא יִגְרַה מִדּוֹן עַל לֹא דַבֵּר , וְהַפּוֹכוֹ אֲרִיךְ אַפִּים , הוּא יִשְׁתַּדֵּל לְהַשְׁקִיט
 הַדִּיב בְּמִקּוֹם שִׂנְאָה . (יט) דֶּרֶךְ עֲצֵל , הַלּוֹכוֹ שֶׁל הָעֲצֵל כֹּאֲלוֹ הוֹלֵךְ בְּסִבְךָ קוֹנִים , וְהַפּוֹכוֹ
 זֶה לְכוּבֵשׁ הַיִּשְׂרָאֵלִים בְּפַעֲלוֹתֵיהֶם וְאִינֶם עֲצֵלִים כֹּאֲלוֹ הוֹלְכִים אֲרִיךְ כְּלוּלָה דֹאִין שְׁטֵן וְאִין
 פִּנְעֵרֵעַ . (כ) בֶּן חֶכֶם , סוֹפּוֹ לְשִׁמְחַת אֵת אֲבִיו , וְאֵדֶם כְּסִיל גּוֹתֵן בְּזִיוֹן לֵאמֹר כָּל יְמֵי חַיָּיו .
 וְהַשְּׂמָחָה וְהַצֶּעֶר אֹהֵב לְשִׁנְיָה . אֲמִנֶם חֶלְקֶס לְפִי דֶרֶךְ הַמְּלִיכָה . (כא) אֹלָח , כְּבֵד יַדְעַת
 מֵמֵה

מכלל יופי

(יז) אֲרִיחַת יִרְק , סַעוּדַת יִרְק וּיִרְק הוּא תוֹאֵר לַעֲשֵׂב שֶׁהוּא מֵאֲכָל אֵדֶם : (יח) מְדוֹן ,
 שֵׁם הַדִּיב : יִשְׂקִיט , פּוֹעֵל יוֹצֵא : (יט) בְּמִשְׁבֵּת , בְּשִׁין
 וְהוּא שֵׁם , עֲנִיבוֹ נִגְדֵר וּלְפִי שִׁיעֵשׂוּ
 מִשְׁכִּים וּכְנִיכִים
 קִרְאָה הַגְּדֵר מִשׁוֹכָה : תִּרְקוּ , מִיין מִיַּיִנִי הַקּוֹנִים :
 (כ) יִסַּח ה'

וְאִישׁ תְּבוּנָה יִישֹׁר-לֶכֶת :
 22 הַפֶּר מַחְשְׁבוֹת בְּאֵיִן סוֹד
 וּבְרַב יוֹעֲצִים תִּקּוּם :
 23 שְׂמַחְהוּ לְאִישׁ בְּמַעֲנֵה-פִּי
 וּדְבַר בְּעֵתוֹ מִדוֹ-טוֹב :
 24 אֶרְחַח חַיִּים לְמַעַלָּה לְמִשְׁכִּיל
 לְמַעַן סוֹד מִשְׁאוֹל מִטָּה :
 25 בֵּית גֵּזְאִים יִסַּח יְהוָה
 וַיֵּצֵב גְּבוּלֵי אֶלְמִנָּה :
 26 תוֹעֵבֵת יְהוָה מַחְשְׁבוֹת רַע
 וּמְהַרִּים אִמְרֵי-נֶעֱם :
 27 עֵכָר בֵּיתוֹ בּוֹצֵעַ בֹּצֵעַ
 וְשׁוֹנֵא מִתְּנַת יַחֲדָה :
 28 לֵב צַדִּיק יִהְיֶה לְעֵנּוֹת
 וּפִי רְשָׁעִים יִבְיַע רְעוֹת :

לחם' לב: (כב) הפר
 מחשבות באין סוד .
 בלא ענה לא תקום
 מחשבה : (כג) שמת'
 לאיש במענה פיו .
 כמשמעו ע"י מענה
 דך ודבר נחת הדבריו'
 אוהבים אותו .
 ורבותיו דרשוהו על
 בעל גירסא מוצאים
 צפיהם מענה אז
 תתקיים גם וישמחו
 ודבר בעתו מה טוב .
 שואים בהלכו' הפס'
 ובהלכו' החג בזמנו :
 (כד) אורח חיים
 למעל' למשכיל . כמו
 שרפי' עומדי' ממעל
 לו (שס) כלומ' לפני
 החכ' קשורה ומוכנ'
 אורח חיים : (כו)
 עוכר ביתו . שהוא
 בוצע בצע : ושוכא
 מתכות יסיה' מאחר
 שהוא שוכא מתכות
 כ"ש ששוכא את הגזל:
 (כח) לב צדיק יהגה
 לענות . יחשוב ויבין
 מה יענה קוד' שישיב
 דבר

רחוק

באור

עמה שהזכרתי בהקדמתי בגדר אויל, שהשם הזה כולל את כל מעשי האויל ותכונת לבו
 ורגשי התפעלותיו . ואמר פה, שהספר לב ישמח במלאו מקום להטעו' את חברו ולהוליכו
 על דרך לא-נכון, כי יחשב זאת לחכמה . ויהי' לפי זה פירוש אולת (פתסן טפיון ,
 טוֹבֵרנֶנֶק), אמנם האיש נכון ישמח יותר להוציא את ריעהו מן הטעות ולישרו לבת :
 (כב) הפר, אזוהרה לאדם שלא יסמוך על חכמתו ולא ישען על בינתו . ואמר שהמחשבות
 והתחבולות נפרות באין סוד עם ריעיו להתוכח עליהם אם נכונו . וברב יועצים ר"ל
 ביועצים חשובים הנושאים ונותנים בדבר תקום כל מחשבה ומחשבה . (כג) שמחה, בזמן
 שהאדם עונה ומדבר דברים נכונים לאותו ענין ישמח המדבר והשומע, כי זה סימן החכמה
 להיות שואל כענין ומשיב כהלכה, וכן דבר בעתו, דבר שכלי וסדוד במקום הנכון לו,
 מה טוב, איך פעולתו טובה . (כד) ארחה חיים . מה נעמו דברי הכתוב הזה הנאמרים
 בקצור ורחבים מאד . הנה המשכיל ימנא דברים שכלי' ההולכים למעלה מעניני העולם
 האפל להתעלם בהם, ולהשכיל גם עד שיזדקך שכלו ונפשו ולא יפן עוד אל תענוגי העולם
 והבליז

- דער פֿרנינפֿטיגע מאַן צייגט ליכר אויף
רעכטן וועג .
- 22 אָהנע איכרלעגונג ווערן ענטוורפֿע צערשטערט
דורך ראַהטגעבר ווערן זיא אויסגפֿיהרט .
- 23 בפֿרידיגענדע אַנטוואַרט מאַכט דעם מענשן
פֿריידע ,
וואָס פֿיר גוטע ווירקונג טוהט ניכט איין וואַרט
צו זינר צייט ?
- 24 אימער אויפֿווערטס געהט דיא לעבנסשטראַסע
פֿיר דען דענקר ,
וואַ ענטפֿערנט ער זיך דער טיפֿן גרופֿט .
- 25 דאַו הויז דער איכרטיהטיגן צרשטערט דער
עוויגע .
ער שטעללט דאָפֿיר דען מאַרקשטיין דער
וויטווע אויף .
- 26 באַוואַפֿטע גראַנקן זינד דעם עוויגן איין אַבשיא ,
פֿריינדליכע רעדן זינד איהם אַנגנעהם .
- 27 דער גווינזיכטיגע ברינגט אונגליק אין זיין הויז ,
ווער גשענקע ניכט ליידן קאָן לעבט גליקליך .
- 28 דעם פֿראַסמן הערץ איכרלעגט עהע ער
בשיידן ווילל
דעם פֿרעפֿלר ענטשטרעמט דיא טהאַרהייט
שנעלל .

המוליכים את האדם
במדרגה התחתית
הנקרא' ע"ד משל שאלו,
וגם סופם להביאו
לעברות המורידות
שאלה ממש . והכי
החכם לפניו הענין
כאשם את האד' עומד
על אס הדרך לשאת
פעמיו לאס' מן הארסו'
אשר לפניו, ואמר הכה
לפני המשכיל ארס קיי'
המוליכו למעלה ,
ובסבתו יסור משאלו
מטה . ועד דברי
המפרשים בכתוב הזה
דברים נכונים עיי"ש .
וגם לילהרשיב הדבור ,
אמנם אין כאן מקומו ,
ובעו"ה בקרוב אדבר
בקרב עמי בזה הכתוב
מהשכני האהי' למזל
בו . (כה) בית גאים ,
הם הרשעים האומרים
כחנו ועוצם ידינו עשה
לנו את החיל והכבוד ,
יסח , ישמיד ; ועל
מקומו יביב גבול
אמנה , ר"ל סי' שהיא
אסות האלמנה . ואמר
דער
אלמנה על העניה שאין לה בעל וגואל , ודין אלמנות הוא גואלה . (כו) העבה , אלהים
שוכן מחשבות רעים , וטהורים ורבוים לפניו אמרו נעם , דברים נעימים בין איש לרעהו .
(כז) עובר , הנה הכובע בנע הוא עושה כל דבר תרמית וכבלה למען הבצע , והוא עובר את
ביתו מביא רעה בתוך ביתו , גם מועט ססוק אנשי ביתו להיותו אוהב כסף , גם יסיה בנער
תמיד ומריבה וקטטה בתוך ביתו כי כל מגמתו להרבות בצע ; ושונא מחננה , מי שאינו
אוהב לקחת מתנת חנם כי אס עמל בפרכסתו הוא יסיה בטוב ובנעימי' . (כח) לב צדיק ,
המתיירא מלדבר שקר חקף וכבלה ולהוציא דברים עקשים . הוא יהגה לענות , הנה בלבו
תחלה טרם וענה , אבל פו רשעים המדברים את כל מה שיכל משפתם . יביע רעות .
דברים שלא כהוגן .

מבלל יופי

(כה) יסח יי, ענינו הרס ונתינה : (כח) לב צדיק יהגה לענות , פירשו הריק"ס
מענין לענות בו ופירושו על
וטהורים אמרי נועם אמר לב צדיק יחשוב להוציא הענין ולא ידבר בלא ענין והוא שם נפלא
אשר הקדים
אנות קדיים' למנוח ימינו , שהוא כמו למיין ימינו וכן לענות כמו לענין ;
טו א I 15 (לב) קונת

29 רְחוֹק יְהוּדָה מִרְשָׁעִים
וּתְפִלַּת צְדִיקִים יִשְׁמָע׃
30 מֵאוֹר־עֵינַיִם יִשְׂמַח-לֵב
שְׂמוּעָה טוֹבָה תִּדְרֹשׁ-עֵצִים׃
31 אֵין שִׁמְעַת הַזֹּכַחַת הַיָּיִם
בְּקָרֵב חֲכָמִים תִּלְוֶן׃
32 פּוֹרַע מוֹסֵר מוֹאֵס נַפְשׁוֹ
וְשִׁמְעַת הַזֹּכַחַת קוֹנֶה לֵב׃
33 יִרְאֵת יְהוָה מוֹסֵר חֲכָמָה
וּלְפָנָיִם כְּבוֹד עֲנָוָה׃

דבר: (ל) מאור עיני
בתורה ישמח לב
שואלין ממנו דבר
וידע מה להשיב
ולפי פשוטו כמשמעו
דבר שהוא תאוה
למראו עיני משמח
הלב וינחמת תוגת
הלב כגון גן ירק
ונהרות המושכים
(לג) ולפני כבוד
ענוה הענוה גורמ'
שהכבוד בא:

טז (א) לאדם
מערכי לב
הוא כודר ענתו
ודבריו בלבו: ומה'
מענה לשון כשנא
להטיב הקב"ה
משכילו בדבריו או
אם זכה מומן לו
מענה

טז

1 לְאָדָם מֵעֵרְכֵי-לֵב
וּמִיְהוָה מַעֲנֶה לִשְׁוֹן׃
2 כָּל-דִּרְכֵי-אִישׁ וְךָ בְּעֵינָיו

I
באור

ותוכן

(כט) רחוק הרשעים אפילו אם יקראו רחוק ה' משועתם, כי צפיהם יכבדוהו ולבם כל עמם. אבל תפלת צדיקים ישמע ויענה. (ל) מאור עינים, כך נקרא כל עברי התכונה לדעת את הדברים בצדק, וכשאל ממאור עינים כי מאור העינים מוליך את האדם אל מחוץ חפצו, וההגעה אל מחוץ חפץ היא השמחה. שמועה טובה, אם בשורה טובה, אם שישמע האדם דבר חדש בחכמה ובמודות תדון עמו, מחזק את הגוף. וכקרא הגוף בלשון הקודש עצם על שם העצמות שהם יסוד בניו. (לא) אין, מי שישתדל לשמוע ולקבל תוכחת סופו לחכום, ולהיות נמנה בין החכמים. ובעל לה"ק ישתמש בלשון הלכה על הדבקות לזמן רב, וכן ואהי תלין משוגתי. (לב) פורע, מי שהוא משליך את המוסר אחריו גיוו, הוא מואס כפשו בעין זולתו כי סופו להיות מתועב, אמנם שומע הוכחה, לא לבד שהוא מתעב כפשו אלא שהוא גם קונה לב באהבתו. (לג) יראה ה', כבר ידעת דרך כבוד המקראות באחור וקדם כאשר זכרתי בהקדמתי, וכן הוא כאן, כי נולת ולפני תשמע לפני חלקי המאמר, וטעמו: יראה ה' תבא בלב האדם ע"י מוסר חכמה, וכבוד ינחל האדם ע"י ענוה.

טז (א) לאדם, יש לך דברים באדם שאינם עומדים תחת הבחירה, ומהם תאר קומה קול ולשון וכהנה, שהם דברים חטובים תלויים בזוג האדם או במקריים זולתו, ואם חקן ה' את האדם בהמה מתת אלהים היא, ואין אדם יכול להתפס על מוסרם כאשר יתפס על מחסור המדות הטובות והצדק אשר הם לפניו האלהים לבחור גם. ואמר, סדור המחשבה והדברים שבלב המה בידי אדם, וזה לאדם מערכי לב, אבל הכח לפעול גם בלב זולתו והוא ע"י נועם הלאין ויופי מלינתו תבא נועם ה' ולכן

- 29 דער עוויגע בלייבט פֿערן פֿאַן דען פֿרעפֿלערן , דאַן גבעט דער פֿראַממן ערהערט ער .
- 30 קלאַהרע איינזיכט ערפֿרייאַט דאַן הערן , גוטס גריכט גיבט דעם קערפֿר נייאע קראַפֿט .
- 31 דאַן אַהר וועלכס אויף לעבנס רעגלן מערקט , פֿינדט איינסט מיטטן אונטן ווייזן זיינע וואָהנונג .
- 32 ווער צוכט פֿרווירפֿט מאַכט זיך זעלבסט פֿר־עכטליך , ווער אויף פֿרמאַהנונג מערקט ניממט אַנדערער הערצן איין .
- 33 אויף ווייזוהייטס רעגל פֿאַלגט גאַטטפֿורכט , אויף בשיידענהייט פֿאַלגט עהרע .

טז

- 1 דער מענש אַרדנט דיא גראַנקן , דער עוויגע פֿרלייהט דען אויסדרוק .
- 2 דעם מענשן דינקן זיינע אונטערנעהמונגן אַללע פֿעהלרפֿרייאַ ,

ולכן אמר מה' מענה
 ר'שון. אמנס בזמן
 שהאלם איז ישר ותם
 דרך וקושב מחשבות
 טהורות, יסייעו ה'
 להושיאם בדרך נעים
 ומקיבל מפיו כמקול
 דברים היוצאים מן הלב
 ככנסין א הלב. ואחרים
 פירשו בו לאמר: שכל
 דבר הוא תחת השגחת
 השם ורצונו ית' כי אף
 שיסדר האדם את
 מחשבותיו בלבו בטוב
 טעם ודעת, בנפשו
 להושיאם מן השפה אל
 החוץ יסתם פיו ולא
 ידע לעשות, כי האהים
 מוכע ממנו היכולת
 להסבירם. וכמו זה
 יתבאר הכתוב לענייני
 רבי' אשר כלם נכסוי',
 ולכן נחרתי לתרגמו
 בקצור הלשון כלשון הכתוב, למען יסבול גם תרגומי כל הנאורים. (ב) כל, אין לך אדם
 בעולם אשר לא יחשוב את מעשיו זכים, ואפילו הרשע העובר עבירות יש לו תשובות בנדם
 למען זכות את עצמו, אם שיאמר תאוותיו הרבים גרמו זאת, או עניותו ומחסורו הביאוהו
 לידי כך וכהנה רבות מחשבו' בלתי נרוסות המבלבלים את יושר השכל עת יקים למשפט את
 בעליו, וא"כ ברשעים עאכ"ו שיהיו מעשי האנשים הפתאים המתקסדים זכים בעיניהם.
 ומי חכם ולא ידע כמותם בעמו, אשר בשפתם יכבדו אלהי נבחות ולבם רחק ממנו, כי אל
 פועלו לא הביטו, ואת מעשיו הנוראים לא ידעו, בתפלתם יתראו כמכוני סודות לפני
 ההמון, ובאמת תפלתם בעצמה סוד כמדם לפנייהם כי לא יבינו מה שידברו, ובלמוד התורה
 יריוו קול ויתכבדו כהוגים לשמה, וכל עוד שתגדל הספר הפתוח לפנייהם אשר יהגו וינפנפו
 בו כסוס עגור תגדל גבה לבם, ובאמת אינם יודעי' מאמר אחד על בוריו לא בתורה שנכתב
 אף כי בתורה שבע"פ; זכים דרכיהם בעיניהם ובעיני כת החכמים המלקטים תחת זולתם
 אשר אין להם לב להתבונן את אולתם ולהוכיחם על פניהם, על כל אלה יבואו במשפט, כי
 תוכן

מכלל יופי

- (לב) קוֹנָה לֵב, המסורת כל קונה בשתי נקודות אבל מנאתי קונה לב בדגש הלמ"ד , אם כן הוא בשלש נקודות מפני הדגש :
- טז (א) מערכי לֵב, בפתח העין ופירושו מה שיחשוב ויסדר בלבבו להוציא בלשון ופעמים לא יזדמן לו לדבר מה שקשב כי מה' הוא מענה לשון על דרך (איוב ט') אם אנדק פי ירשיעני :
- (ב) ותכן

משלי מז

ותכן רוחות יהוה :
 גל אל יהוה מעשיך
 ויכנו מחשבותיך :
 כל פעל יהוה למענהו
 וגם רשע ליום רעה :
 תועבת יהוה כל גבה לב
 יד ליד לא ינקה :
 בחדר ואמת יכפר עון
 וכיראת יהוה סור מרע :
 ברצות יהוה דרכי איש
 גם אויביו ישלם אתו :
 טוב מעט בצדקה
 מרוב תבואות בלא משפט :
 לב

אעכ טוב: (ב) ותוכן
 דקות ה' . ומוכה
 הלכות מי הטוב ומי
 הרע: (ג) גל אל ה'
 מעשיך . גלגל והשלך
 עליו כרכך ויכנו
 מחשבותיך: ד"א גל
 א ה' מעשיך התפלל
 לפניו כל כרכיך :
 ויכנו . יתבוססו
 ויתקיימו: (ד) כל
 פעל ה' למענהו .
 הכל עשה בשביל
 קילוסו . כמו ענו לה'
 בתודה (תילי קמ"ו)
 ד"א להעיד עליו כלו'
 פעלו מעיד עליו על
 גבורותיו שיהם
 בהגדת תילים . וגם
 רשע עשה להניחו
 ליום רעה וכל זה
 לקילוסו: (ה) יד ליד
 לא ינקה מיד ליד בא
 לו גמול גוב' לבו: (ו)
 ובירא' ה' סור מרע .
 ע"י יראת ה' סור
 מרע: (ז) ברכות

ה' דרכי איש גם אויביו ישלם אתו . ירצו לו שיהיו שלימי' עמו: (ט) לב אדם
 יקשוב דרכו ללכת דרך ישר : וה' יכון לעדו . כמו שאנינו הנא לעהר מוסיעין
 לו

באור

תוכן רוחות ה' . וחכבן . שרשו חכבן , והוא המדידה והעמידת הדבר על קו הישר מבלי כטייה ,
 כמו ושמים בורה חכבן (ישע"מ' מ' י"ב) . (ג) גל , הכווי משרש גלל . שגלל האד' את מעשיו
 על ה' ר"ל שישים בטחוכו עליו , ואז יכנו מחשבותיו . (ד) כל , הכתוב הזה הוא מן הקשים
 מאד בזה הספר ורבו בו הדעות . יש אומרים כי מענה הוא מלשון שיר ושכח כמו ענו לה'
 בחודה ויהיה טעמו , כל אשר פעל ה' למענהו לכבודו ולתפארתו . כמו כל הכקרא בשמי
 ולכבודי ברתתיו וכן הוא דעת הרמב"ם בי"ג לשלישי בספר המורה . ויהיה טעם וגם רשע
 ליום רעה , שגם הרל' יכבדו ביום רעה , ותכון לפ"ז תרגומו (חו"ד רינג החט דער עוויגע
 לו ויינר פרהערה יצונג גטחפן , חו"ד דער בעוועוויכט רופט חיהן חן , חק טחגע
 דעם חונקיקט) . כי בעת שתבא הרעה על החשע יקרא לאלהיו . ולדעת אחרים יהיה
 מענה מלשון תשובה והתווכחות , ויהיה תרגומו , דער עוויגע החט עס וח חיינגריכטס
 יערס ווען לור פרהעט וווקרטונג גלחגן ווירד , וויך דער פרהעפ"ר חק טחגע דעם
 חונקיקט) .

אָכר דער עוויגע שעצט דיא אַבויִט .

3 בִּפְיֵהָ דַעַם עוויגן דיינע גשעפֿטע ,

זאָ ווערדן דיינע ענטוורפֿע דיר גלינגן .

4 יעדס ווען האָט דער עוויגע זיין ציל בשטימט ,

זאָ אויך דעם פֿרעפֿלר דען טאָג דעם אונגליקס .

5 דער האָכמיהטיגע איוט דעם עוויגן איון אַבשייא ,

אַפֿט שפּעט ערשט ווירד ער געאַהנדעט .

6 מענשנפֿריינדשאַפֿט אונד טרייע פֿרועהנן זינדן ,

אַכר דורך גאָטס פֿורכט ענטגעעהט מאָן דעם

לאַסטר .

7 ווען דעם מענשן האַנדל־ונגן דעם עוויגן

וואָהלגפֿאַלן ,

זאָ ווערדן אַללע פֿיינדע זיך איהם פֿרועהנן .

8 בעסר וועניג מיט רעכט ערווערבן ,

אַלס גראַסעס איינקאַממן מיט אונרעכט .

דער

ויז צו דעות מדעות
שוכות . ולי נראה שהשם
מענה נקרא בלה"ק
הגבול והתכלית הנקבב
לאיזה פעולה מן
הפעולות (דחם ז"ל) .
ומזה נקרא העדות
המגביל את דבריו
בברור ובתעודה ענה ,
והתשוב' המגבילת ברור .
השאלה ענה . ומשם
הזה גם שם הקו העשוי
על שדה הקרישה ללכת
בו עד מקום כגבול
לארכה ולרחבה מענה
(ד"ח פֿורצט) . ונקרא
גם העסק בדבר אחד
מוגבל ענין . ומשם
עין הקרוב אליו נקרא
הזמן המיועד עונדה
ובמזהו רבים אשר

יסתעפו משרה הזה אך אין כאן מקום להרחבת הביאור . ונא החכם להורות . שאל תתמה
אם תראה בעולם דברים אשר לפי השקפה ראשונה ידמו בעיניך כלא־סדרים , ומזה נדיק
ורע לו ורשע וטוב לו , עליונים למטה ותחתונים למעלה , כי קצרה ידך להשיג עומק כוונת
בעל הסבות , אך דע כי האלהים שם מקום למהלך כל דבר עד הגיעו לתכליתו הקצוב לו ,
והרשע הזה אשר תפסנהו מזלית בדרכו יהיה מיועד ליום רעה . ויהיה הלמ"ד למענהו כמו
האריכו למעניחם (תלים קכ"ט ג') שכונתו האריכו התלם עד בואם אל המענית .
ונקוד פת"ח אשר הוא זר כענינו הוא להבדילו ממלת לְמַעַן שלא תחשוב לפרש בו שפעל
את כל לְמַעַנְהוּ בשנילו . (ה) חעבת , השם שוכא כל כך את הגבה לב עד שלא
ינקה את המדה הרעה הזאת אפילו בזרעו אחריו וזה טעם יד ליד ולצורך המליצ'
בלשון אשכנזי הגנתי חיוב במקום שלילה . (ו) בחסד , ע"י החסד שעושה האדם עם זולתו
והאמת שנהג בו יכפר עונו , אמנם טוב ממנו הירא אלהים כי ע"י יראת אלהים יסור
מרע . והורה בזה ההבדל בין הטוב למקום והטוב לבריות . כי הטוב לבריות אף שהוא
אהוב למקום והקב"ה משלם לו מדה כנגד מדה בחסד ואמת , אינו טוב כטוב למקום כי
היראה תסירנו מלעשות רע . (ז) ברצוח , הערה נסיונות שאפילו השנוא לבריות בזמן
שילך בדרכ אשר רוצה בו , סופו להיות אהוב גם לשונאיו . ע"ד מחו"ל כל שרות המקום
נוחה הימנו רוח הבריות נוחה הימנו . (ח) טוב , מוטב לאדם להסתפק במועט בהשיגו
את מחיתו בדך נדקה וביושר , מלהיות לו רב תצאות בלא משפט . ויש לפרשו עוד כמוסר
מדיכ"י , לאמור , שסדר ההוצאה וההכנסה הוא עיקר ולא רב ההון . ואמר טוב מעט ממון

(ב) וְתָבֹן , ענין תכונה : (ד) לְמַעַנְהוּ , * והראב"ע פי' כל פע ל'ה' למענהו כי ה' פעל הכל
למען הוין שוכר למעלה כל דרכו איש זך בעיניו
שפירושו כי בעיני ה' כל דרכי האיש הוין להשגיח
עליו והכל יפעל בעבורו ואפילו הרשע יבוא ליום
הדעת בעבור שלא יזיק לזך :
פי' למען חסבו ורצונו אשר הוא הסנה והעלה והחספן (ו) יִשְׁלָם , פועל יוצא לשלישי :

- 9 לֹב אָדָם יִחַשְׁבֶּה דַרְכּוֹ וַיְהוֶה יָבִין צַעְדּוֹ : קָסָם יַעֲלֶה שְׁפָתַי מֶלֶךְ בְּמִשְׁפָּט לֹא יִמְעַל פִּיו : פֶּלֶס יִמְאַזְנֵי מִשְׁפָּט לַיהוָה בַּמַּעֲשָׂהוּ כָּל־אֲבְנֵי־כִּיָּם : הַזְעֵבֶת מְלָכִים עֲשׂוֹת רָשָׁע כִּי בַצַּדִּיקָה יִכּוֹן כִּפָּא : רָצוֹן מְלָכִים שְׁפָתַי־צַדִּיק וְדַבַּר יִשְׁרָיִם יֶאֱהָב : חֲמַת־מֶלֶךְ מִלְּאֲכֵי־מוֹת וְאִישׁ חָכָם יִכְפָּרְנָה : בְּאוֹר־פְּנֵי־מֶלֶךְ חַיִּים וּרְצוֹנוֹ בָּעֵב מִלְּקוֹשׁ :
- 10
- 11
- 12
- 13
- 14
- 15

לו: (י) קסם על שפתי מלך על שפתי חכם היושב בדין: (יא) פלס ומאזני משפט וגו' לשלם לאדם כפעלו: משפט (יושטי"ה בלע"ו) פרעון עוכו' האד' בפלס ומאזני' ומעשהו כל אבני כים • כאשר יש באבני כים משקלות גדולות וקטנות הכל לפי פעלו של אדם: (יב) תועבת מלכי' עשות רשע • דבר תיעוב הוא לדויכים ואין הגון להם לעשו' רשע: (יד) חמת מלך הוא כמלאכי מות כשלוסי מיתת': ואיש חכם יכפרנה • יפייסנה: (טו) באור פני מלך חיים • מי שהקב"ה מסביר לו פנים חיים הוא לו לכך כריך אדם ליישר דרכו לפניו: ורצונו כעב מלקוש

קנה

מכלל יופי

(יג) וְדַבַּר יִשְׁרָיִם, חס, ואפשר שיהי' מחובר מן (איוב ל"ג) יוֹשֵׁר לִבִּי אֶמְרֵי וּמִסְכֵּי כוונת הקריאה בא בש"א לבדו ולא בא חטף כמשפט כמו שא בא בקריים מן בְּקָרָה קהל: (יד) יִכְפָּרְנָה, יסירנה ויבעלנה: (טו) בָּעֵב מִלְּקוֹשׁ, קיץ ולא נשתנה בסמיכות: (יח) כשלון

פירוש מן המדפים על פסוק יוד.

* **הכונה** לע"ד שהמלך החכם הזהיר לכל מלך שיהי' רגיל על לשונו תמיד לאמר כדברים אלה • במשפט לא ימעל פיו • וענין זה הוא יאות למלך שהוא שופט השופטים • וממנו יראו וכן יעשו • כי הוא מראה מלוטפת לכל עמו • כמאמר הַמֶּלֶךְ הַחֲכָם מוֹשֵׁל מִקְשִׁיב וְגו' וידועת הפכים אחת היא • [ודע שזכינו במלכים הקדמונים וגם עוד היום שכל מלך הי' רגיל על לשונו ענין אחד המיוחס אל המדות הוא הדעות • ונקרא בל"א (ווחהו-טפרוך) והמלך החכם שלמה ע"ה נסר בענין זה • שהוא באמת יותר באות מכל]:

משלי טז

באור ס

9 דער מענש ענטוורפט דען וועג ,
דער עוויגע בשטימט דען שריטט .

* *

10 דעם פֿירשטן ליפפן אומגיבט צויברמאָכט ,
ער דאַרף זיינן ענטשלוס ניכט ווידרופֿן .

11 וואָגע אונד שאַאלע דעם רעכטס העלט
דער עוויגע

דעם פֿירשטן האַנדלונגן זינד דיא גוויכטשטיינע .

12 אונגערעכטע האַנדלונגן מיסן דען פֿירשטן איין
גרייל זיין ,

דען נור דורך גרעכטיגקייט שטעהט פֿעסט
דער טראָהן .

13 רעדליכר מונד גניסע דעם פֿירשטן גנאָדע ,
ווער וואָהרהייט שפּריכט ווערדע גליבט .

14 וויא טאָדעסענגל שרעקליך איזט קעניגס צאָרן ,
נור דער וויזע מאַן קאַן איהן פֿרועהנן .

15 אין דעם פֿריינדליכן גויכטע איינס קעניגס
איזט לעבן ,

זיינע גנאָדע גלייכט איינר שפּעטערעגן=וואַלקע .
אָ וויא

צהיות בעליו שס
אורחותיו צנענס
צהולותיו, ממי שי לו
רוב תבואות והוא מסור
ומוציא ממנו בלא
משפט בזולת מנוע
הדרכים רק כפזר
והמיה ושטות . ויהיה
תרגומו לפ"ז (בעטר
וועניג בויטלן בייז
מעסיגט גברויך ,
זאט פֿין חיינקאָון
זיין חוכאָרדנונג) .
(דעת רבי יונחס
המאירי) . (ט) לב ,
המחשבה נתונה ביד
אלם לאמור כך וכך
אעשה , ומה' ינח הדב'
אם יכזר אם אין .
(י) קסם , הפסוקים
החלה עד ט"ו המה
מוסר ולקח למלכי ארץ
רוזנים ומושלי' הכהני'
את המדינה ואת
קהלם . ואמר קסם ,
והוא כח הנעלם הכתון

על דבר ומכירתו לעשות את אשר יעשה , מוכח על שפתי המלך , על כל מה שיצא מפיו ,
שאין להשינו ; ולכן יהיה מתון מאוד לבלי יספוט טרם כלכל את דבריו במאזני דקק .
(יא) פלם , נא לפלם את דבריו הרחשונים לאמור כי אף שהמשפט כתון ביד המלך , בכל
זאת נבה מעל גבה שומר , האלהים משגיח על משפטו . ואמר פלם והוא קורה המשקל
המוכרע ומאזנים והם הכלים אשר בו יושם המשקל והשקול , לה' המה ביד ה'
מעשהו , מעשה המלך כל אבני כים , הם אבני המשקל . ונקראים אבני כים , לפי
שהמה מוכחים בכים וימשקלים שונים לקחתם משם לעת הנורך . חו שהוא מלאן מכסת
הערבך ר"ל אבני מנין זה לליטר זה להאזני ליטרא . (ר' מנחס המאירי) . (יב) העבת ,
לפי הענין פירושו . ראוייה עשיית הרשע שמהיה תועב' למלכום , כי רק בצדקה יכון המלך
את כסאיו . (יג) רצון , גם זה כמוהו , ראויים שפתי דקק להיות רצון המלכים . ורובר
ישרים , הוא האיש הכלבב אשר לא יתקיף ולא ידבר כי אם את אשר בלבו , אף שהוא כנגד
דעת המלך , הוא האיש אשר יאהב המלך אם במוסר יכון כסאיו . (יד) חמה , החמה היא
החרון אף הנכרת על הפנים (גריס) , ואמר חמה מלך מלאכי מוח , בכל רמיזה
ורמיזה נראים סימנים להעניש ולהמית את מוכעיסיו , כאשר עוד היום במדינות שוכות
מקום אשר יד המלך ינגעת בכל מקום בלי גבול חקי ומשפטי המדינה , שיזכה בחמתו להמית
את כל מי שעובר על רצונו אפילו במקום אשר רצונו נוטה מדרך הישר . ואיש חכם
יכפרנה , יודע לפייסו ולכפר את החימה . (טז) באור , זה היסד הכתוב שלפניו , בזמן
שהמלך שמת ופכיו מאירות , סימני החיים נראים לעין כל רואיו , ורצונו , אם הוא מורה
את רצונו לעין עבדיו , הוא בעיניהם לשמחה כשמתת העב הנא במלקוש בזמן שיצפו עובדי
האדמה על המלקוש ושמחו בראותם את העב בידעם כי חיש תבוא ישועתם .

(טז) קנה

- 16 קנה חכמה מה טוב מחרוץ
וקנות בינה נבחר מכסף :
 - 17 מסלת ישרים סור מרע
שומר נפשו נצר דרכו :
 - 18 לפני שבר גאון
ולפני כשלון גבה רוח :
 - 19 טוב שפל רוח את עניים קרי
מחלק שלל את גאים :
 - 20 משביל על דבר ימצא טוב
ובוטח ביהוה אשריו :
 - 21 לחכם לב יקרא נבון
ומתק שפתים יסוף לקח :
 - 22 מקור חיים שכל בעליו
ומוסר אולים אולת :
 - 23 לב חכם ישביל פיהו
ועל
- מלקוש • מי שהוא
מרוצה לו רצונו טוב
לו כעב המביא את
המטר : (יט) טוב
שפל רוח • טוב
להתקבר את עניים
ולחיות אתם שפל
רוח מהיו מחלק שלל
את גאי : (כ) משביל
של דבר ימצא טוב •
הכותן לב להתנוקן
של דבריו לפלס את
דרכיו ימצא טוב •
ובוטח בה אשריו •
כשהוא מפלס דרכיו
ורואה בה מנוה שיש
בה סכנה או חסרון
כיס ובוטח בהקב"ה
ועוש' הטוב : אשריו
הן אשריו שלו : (כא)
לחכ' לב יקרא נבון •
שלמד חכמה מרבו
יקרא נבון • סופו
שיהי' נבון בדברי'
עוסלפל בחכמתו
ויקראו אותו נבון •
ומתק שפתי' יוסוף
לקח • כשאל' מטעים
דבריו לתלמוד
וממתיק דבריו
בטעמי' יוסוף לקח :
- (כב) מקור חיים השכל לבעליו • וכן פתרון המקרא שכל הבעלי' מקור חיים
הוא לו • ומוסר אולי' אולת • יסורי אולים עי' אול' באים להם • וכן משמעו האולת
מיסורין הוא לאולי' : (כג) לב חכם ישביל פיהו • לבו מלמד את

באור

(טז) קנה, הערה לקחת חכמה כי היא מקור המוסר ובסבתה טוב לאדם בעה"ז ובעה"ב
(יז) מסלת, המסילה אשר יבחר הישר ואשר תולוכוהו למחוז החסן היא סור מרע' כי
בסבתה יבא לעשות טוב • ומי שנוצר דרכו שנוהר מחכמת הרשעים ומבחר בדרכם, הוא
שומר נפשו • (יח) לפני, כן דרך החכמה לתת לרשע מה עוקבייכים הזמניים להתנאות
בס למען יחוש את שברו בכפלים • ולכן אל תקנא בעמי עול בזמן שהשעה משקת להם כי
פתאום יבא אידם • וגם תכון טעם הכתוב להזהיר על הגאון וגבה רוח כי תוענת ה' הנה,
יתן תחתם שבר וכשלון • (יט) טוב, להיות שפל רוח, והוא המוטל בדאגות על עסק
חזיתו ועמל לפרכסתו, ולאסכון בין עניים; מחלק שלל בין גאים, כי סגרת' ממוענת לכל
ישר

- 16 א, וויא פיל בעסר איזט'ס וויזוהייט ערווערבן דען גאָלד, פֿרנינפֿטיגע קענטנים דען זילבר.
- 17 בעזס פֿליהן איזט דער רעכטשאַפֿן ערשטר שריט, ווער דיין פֿאָלגט בלויבט אונפֿרועהרט.
- 18 שטאַלץ פֿאָר דעם פֿאַלל, האַכמוהט פֿאָר דעם שטורץ.
- 19 בעסר גבייגטן גמיהטס אונטר בשיידנען זיין, אַלס גראַסן גוויין מיט שטאַלצן טייהלן.
- 20 ווער איינע זאַכע רויפֿליך איברלעגט ווירד גליקליך זיין, ווער אויף גאַטט פֿרטרויט, הייל ערפֿאַהרן.
- 21 מיט רעכט נעגט מאַן דען ווייזן איינזיכטספֿאַלל, אונד דען וואַהלרעדנר, קענטנים כפֿעררער.
- 22 דער פֿרשטאַנד איזט זיינס בויצר לעבנסקוועללע, דעם טאָהרן פֿעסל איזט זיינע טאָהרהייט.
- 23 דעם ווייזן הערץ מאַכט דען מונד ברעדט לעגט

ישר לבב. וכתב
הראב"ע: מחלק מקח
במלק שלל עם גמים כי
אז ישבר כסס להיותו
עושר. ונא לא וראה,
הקולא הנעים! איך
זאת בזה את כועס
הענין, כי לא רנה פה
החכם להורות את
הדבר והסוכו
(חגיטערה: זין) בדבר
העושר, כי אם בחטא
הגאון, וע"י שמו את
תוכן הכוב' במלת שלל
נשאת הכל. ושלל
הנאמר כאן לא ירמז
על העושר והגוילה כי
אם על רבוי ההון בלי
עושר ועמל וכשאל מן
שלל המלחמה. ולכן
נזכרתי בתרגומי
לתרגומי (בייטע) למען
לא יחשו הקור' כמוהו,
ותרגומי (גרונסן)

געוויין). (כ) משכיל, מי שמתכוון על הדבר בטרם יזכיראמן הכח אל הפועל. להבחין
אם כן וישר הוא לתכליתו, הוא ימנא טוב; ואם בכל זאת לא ישען על שכלו כי אם יבטח בה'
אשר לו. (כא) לחכם, כנר ידעתגדרי החכם—לב והכבון בהקדמתי, ואמר שבנדק
יקרא החכם לב כבון, כי אף בעניינים שאין לו עסק בו, ידע למשא ולתן ולכלכל הדבר
במשפט. וכן נכון לקרות המתק שפתים חיש הודע להמתיק דבריו בןן ושלל טוב.
יוסיף לקח, כתרגומו מוסיף אולפנא. כי ע"י מתק שפתיו יספן לנודו. כי יבואו רבים
לשמוע אותו מדבר. ואחרים אומרים שגלת יקרא הוא כמו כי יקרא קן נסוד, ויהי'
טעמו: אל החכם לב יתחבר הכבון, ואל המתק שפתים יתחברו רבים וע"י זה יוסיף לקח.
ויהי' תרגומו (דען ווייזן גועל אט זיך דער פֿרטטענדיגע, מונד דער ברעדטע
פֿרברייטעט זעהרע) אך לא יאות כל כך במלכת הכתוב. (כב) מקור, השכל הוא מקור
חיים לבעליו כי על ידו ילמדו חכמה וישמרו מרעות. ומוסר, הוא הכבל ליסר בו את
הרשע, מוסר לאוילים אולה בעליו. ומלת מוסר בא פה. במקום מוקש כמו שמכינו מלת
מוקש עומדת נגד מקור חיים לעיל (י"ג י"ד י"ז כ"ו). ועוד יש לפרשו, מקור חיים
שכל בעליו, אף שגם המשכיל נריך מוסר ותוכחה מ"מ העקר והמקור הוא שכלו,
כי בזמן שהאדם איש שכל, נאה להזכירו ע"ד הוכח לחכם. אמנם מוסר חוילים, המוסר
והתוכחה שתיסר בו איש אויל, הוא אולה, כי גם אם תכתשהו בוכתשת לא תסור ממנו את
אולתו. ויהי' תרגומו (היילקוועללע דעם וענטן חוים זיין חייגנר פֿרטטחנר, חייכן
טאָהרן בעסרן חוים ועלבטט טאָהרהייט). (כג) לב, מחשבות חכם משכילים וכותבים
שכל טוב לפיו, ומוסיפים לקח על שפתיו

(יח) בשלון, ענינו כפילת התגבורת ורפוי הכח: (כג) ישכיל, פועל יוצא לשלישי:

וְעַרְשֵׁפְתֵיךָ יִסִּיף לָקַח :
 24 צוֹף דָּבַשׁ אֲמַרְי־נוֹעַם
 מִתּוֹק לִנְפֶשׁ וּמֵרַפָּא לְעַצְמָם :
 25 יֵשׁ דֶּרֶךְ יִשְׂרָאֵל לִפְנֵי־אִישׁ
 וְאַחֲרֵיתָהּ דֶּרֶךְ־מוֹת :
 26 נֶפֶשׁ עֵמֶל עֵמְלָהּ לֹא
 כִּי־אָכַף עָלָיו פִּיהוּ :
 27 אִישׁ בְּלִיעֵל כָּרָה רָעָה
 וְעַרְשֵׁפְתֵיךָ כְּאֵשׁ צָרְבֶת :
 28 אִישׁ תְּהַפְּכוֹת יִשְׁלַח מְדוֹן
 וְנִרְגָן מִפְּרִיד אֱלוֹף :
 29 אִישׁ חָמָס יִפְתָּה רָעָהוּ
 וְהוֹלִיכוֹ בְּדֶרֶךְ לֹא־טוֹב :
 30 עֵצָה עֵינָיו לִחְשֹׁב תְּהַפְּכוֹת
 קִרְיָן שִׁפְתָיו כְּלָה רָעָה :

פיו לדב' נחמות: (בר) צוף דבש . מתו' דבש צרי"סקה בלע"ז : אמרי נועם . דברי תורה : (כה) יש דרך . שהוא ישר לפני אים : (כו) עמלה לו . לנרכזה הוא עמל : כי אכף עליו פיהו . כשפיהו כוסהו ותוב' לו מאכל אז עמלו עומדת לו שאוכל מה שעמל כבד : (כז) ועל שפתיו כאש צרבת . הרע' כאש שורפת על שפתיו עד שמוציאה בפיו וגו' : צרבת כאש שורפת כמו (יחזקאל כ"א) ונכרכו בה כל פנים : (כח) ונרגן מפריד אלוף . ועל ידי ריגונו ותרעומתו מפרי' ממונו אופו של עולם : (ל) עוזה עיניו . ל' קרינה וכן איעצה עליך עיני (תילים ל"ב) : כלה רעה . פי' כי כלתה אלו הרעה וגו' וגורם לנא רעה לעולם :

עטרת * שפתו

באור

כי דברים היוצאים מן הלב נכנסים אל הלב . (בר) צוף , אמרים הנעיימים הם כמו צוף דבש , כמו שהדבש הוא מתוק למקד וטוב לרפואות הגוף , כן המה האמרי נועם , תתענג צם הנפש בשמעם , ובקחת מהם מוסר תשמרו גם את האדם מלכת אחרי תאוותיו ויתקזק הגוף . (כה) יש , הכתוב הזה הוא כמאמר כולל לפני או לאחר כתובים רבים המדברי' מדרכי החויל והרשע , לכן נשנה פה . (כו) נפש עמל , הוא הרשע אשר תחת לשוכו עמל ואון , ונקרא נפש עמל על שם הרגון והשתדלות להזיק את רעהו , ואמר שהוא עמל'ה לו כי קטאו ישוב צראשו , כי המשכיל יראה תהפוכות דבריו וידע תהפוכות לבו , ויהיה לשמחה . וזה כי אכף עליו פיהו , כי פיו כוסף אותו כמש"א כבד , כאלו אמר (ויין אונד טטרחעט חיהו ליגן) . ולדעת אחרים יהיה מוסר המוכי ע"ד הכתוב כל עמל האדם לפיהו (קהלת ו' ז') . והיה תרגומו (דער מענט קוועלט זיך זיכר ועובסטערה חולטונג ווילן , ויין אונד טרייבט חיהו דחלני) ולדעת אחרים ובתוכם רש"י ל"היה הערה על הקרינות לאשר

- לעגט אונטררריכט אויף זיינע ליפפן .
- 24 ליבליכע וואָרטע זינד וויא האַנגיגיים , דער זעלע אַנגנעהם דעם קערפּר הייל .
- 25 דער מענש העלט מאַנכס פֿיר רעכטן וועג , אַם ענדע איזט עס שטראַסע דעם פֿרדערבענס .
- 26 טיקישעס גמיהט ברינגט זיך זעלבסט אונגליק , זיין אייגנר מונד בייגט איהן דאַרנידר .
- 27 דער רובֿלאָזע מענש זוכט אונהייל אַנזושטיפֿטן , זיינן ליפפן ענטשטרעמט איין אום זיך פֿרעסנר פֿייער .
- 28 דער גלייסנר פֿראַנלאַסט שטרייט , דער צאַנקזיכטיגע טרעננט בוזנפֿריינדע .
- 29 דער פֿרעפֿלר שמייכלט זיינעם נעגסטן , אום איהן אויף בעזן וועג צו לייטן ; = =
- 30 דריקט ער דיא אויגן זאָ זינגט ער אויף הייכללייא ; פֿרזעררט ער דיא ליפפן , זאָ איזט דאָ בעזע בשלאָסן .

גרועס

לאמור , שפּש האַדס
 חרין ועמל במלאכתו
 עמלה לו כנר כשפּתיו
 תזעיס ממנו . ויהיה
 תרגומו (דער
 טעטיגע גייסט החט
 טאן פֿחרבריטט ווען
 דער אונר זיין
 חונטרהמלט פֿחן
 זיהק הייטט) . אמנס
 הדאָסן כראַה לי ככין
 ויזר כאית כחכור
 הכתובים . (כו) אדם
 בליעל , שס חיוב
 השלילה בלה"ק וכן
 הוא לפי תרגומו בלשון
 אשכנז , והוא מן הכת
 הפחותי' אש' אינ' לו מוסר
 ודעת . כורה רעה ,
 בינוני משרש כרה
 מושאל מן פעולת
 הכריה והחפירה
 שדרכס להזיק וכמהו
 רבים בספרי תכ"ך .

על שפּתיו כאש צרבת , כמו אש המוכן לשרוף את כל הקרוב אליו , כן הוא בכל דבריו
 יזיק לזולתו : (כח) איש ההפכות , ע"י שמדבר תהטוכות ישלח מדון , ונרגן ,
 שרצו רגן והוא האיש החפץ בסכסוך ונריו : מפריד אלוף , אנשים הנכמדים יחד
 באהבה ונריעות (בוזנפֿריינדע , פֿרטרויטר) , וכן אלוף נעורים , אלופי ומיודעי :
 (כט , ל) איש חמס , עוצה עיניו , שני כתובים דבקים . האיש חמס יפתה את
 ריעיהו בדברים טובים למען הוליכו בדרך לא—טוב , והולך ומספר את דרך האיש חמס ,
 אך ימהר חס להרע לזולתו , ואמר עוצה עיניו כותם עיניו למען חסוב את התהטוכות
 וכשהוא קורץ שפּתיו , מניעס לדבר , ואמר קורץ בדרך גנאי , ואז בלה רעה ,
 נגמרה הרעה .

מכלל יופי

(כד) צוּף דְּבִשׁ , חלת הדבש , בריסקא בלע"ז : (כו) בִּי אָבָהּ עָלָיו פִּיהוּ , ענינו
 לפי דעתי כמו כסף מן ה' זוקף כסופים (תהלים קמ"ו) ויהיה אכף וכפף בענין אחד כמו
 אמל ומלל בענין אחד ופירוש הפסוק נפש העמל היא עמלה לו זרבו . כי אכף עליו פיהו
 רוכה לומר כי פיהו אוכף עליו ומבקש לו אכילה בכל יום ויום הנה כי נפש העמל היא עמלה
 לו לזרכו לאכילתו כדרך כל עמל אדם לפיהו : (כו) צִדְרָת , תואר על משקל
 תְּהוּ גַא אֲזַנְךָ קִשְׁרָת אלא שהכרבת קמוץ מפני ההפסק וענינו כמו אש בוער'
 (ל) עוֹצֵה עֵינָיו , פירש סותם כי יותר יקשוב האדם כשעיניו סתומות מכשעיניו
 פתוחות שלא יפכה אנה ואנה ואין לבו כי אס על הדבר ההיא
 שהוא חושב בו: קִדְץ , ענין כדוד השפּתים ללעג ולבזו כאלו כורת ומשבר אותם ,
 קרץ מנפון (ירמיה' י"ז) :

31 עֲטַרְתַּת תְּפֹאֲרַת שׂוֹבֵה
 בְּדָרֶךְ צְדָקָה תִּמְצָא :
 30 טוֹב אֶרֶץ אֲפִים מִגִּבּוֹר
 וּמִשָּׁל בְּרוּחוֹ מִלֵּבֶד עִיר :
 33 בְּהִיָּק יוֹטֵל אֶת־הַגּוֹרֵל
 וּמִיָּהוּהָ כָּל־מִשְׁפָּטוֹ :

(לא) בדרך צדקה
 תמצא . ע"י הצדקה
 מאריכין ימיהם :
 (לב) ומושל ברוחו .
 כובש את יצרו : (לג)
 בחי' יוטל את הגורל .
 ביכו לבין עצמו אדם
 מטיל גורל : ומה' כל
 משפטו לבחור לכל
 אחד ואחד חלקו :
 יז (א) טוב פת
 חריבה ושלוה
 בה טוב הי' להקב"ה
 להחריב ביתו ועירו
 והיה בשלוה
 מעבירותיהן של
 ישראל : מבית מלח
 זבחי ריב . שהיו
 מוקריבין זבחי ריב
 בביתו : (ב) עבד
 משכיל וגו' . על
 שהשכיל כבוכדנצר
 לפסוע שלש פסיעות
 לכבודו של הקב"ה
 עלה לגדולה ומשל
 בישראל שהובישו

י

I טוֹב פֶּת הַרְבָּה וְשִׁלּוּה־בָּה
 מִבַּיִת מָלֵא זִבְחֵי־רִיב :
 2 עֶבֶד מִשְׁכִּיל יִמְשׁוֹל בְּבֶן־מִבְּיָשׁ
 וּבְתוֹךְ אֲחִים יִחַלֵּק נַחֲלָה :
 3 מִצָּרְף לַכֶּסֶף וְכוֹר לֹהֵב
 וּבוֹחֵן

I טוב פת הרבה
 ושילוה בה
 מבית מלא
 זבחי ריב :
 2 עבד משכיל
 ימשול בבן מביש
 ובתוך אחים
 יחלק נחלה :
 3 מצרף לכסף
 וכור לזהב
 ובוחר

מעשיהם וחלק נחלתם לעיניהם . ד"א גר צדיק טוב מאזרח רשע . ולעתיד
 לבא יחלק שלל וכתל' בתוך בני ישראל שנאמר (יחזקאל י"ז) והיה השבט אשר גר הגר
 וגו' : (ג) מצרף לכסף . כליו שנורפים בו כסף ועושין אותו מאפר מקלה על גבי חרב
 קרוי מצרף , וכור לזהב . כליו שנורפים בו את הזהב כלי שזוקקין בו את הזהב
 כמו קדירה שגורה קרוי כור : מצרף לכסף וכור לזהב . המצרף עשוי לצרוף
 כסף למלאכתו וכן הכור לזקק הזהב . אבל הלבנות . הקב"ה זוקקן ובוטחן ויודע
 מחשבותן

מכלל יופי

(לג) יוטל , ענין השלכה :

יז (א) הרבה , תאר וענינו יונש : (ג) מצרף , הוא הכלי שמתך בו הצורף
 הכסף וזהב , וכן וכור לזהב :

פירוש מן המדרשים על פסוק ל"א

הכינה בזה לע"ד שהשיבה היא תפארת לאדם באופן אס היא בדרך צדקה ר"ל שהי'
 מתהלך כל ימיו לפני אלהים ואדם צדק ויושר . כי זולת זה השיבה לפחיתות
 וגכחי יסאב . כי היא סיבה לאמר הנה זקנת ושבתי . ועד ה' אליהן לא שנת !

- 31 גרויעס האאר איזט איין פרעכטיגס דיארעס , אויף דעם טוגענדוועג ווירד זי ערלאנגט .
- 32 דער לאנגמיהטיגע איזט שמערקר אלס קריגסהעלד , ווער ליידענשאַפֿט בויגט מעהר דען פֿעסטונגס עראַברער .
- 33 דאַז לאַז ווירד אין דען שאַאס הינגוואַרפֿן , דיא ענטשיידונג איזט פֿאַם עוויגן בשטיממט .

יז

- I ליבר טראַקנס בראַד אין רוהע , אַלס גאַסטמעהלר אין איינס הויזע פֿאַלל דעם צאַנקס .
- 2 דער פֿלויסיגע שקלאַפֿע וואַלטעט איבר דען אונגראַהטנן הויז-זאָהן , טייהלט דען נאַכלאַס מיט אונטר דען פֿרוואַנדטן .
- 3 זילבר ערפראַכט דער טיגל , גאַלד דער אַפֿן , הערצן

(לא) עטרת, השיצה היא עטרה של תפארת לראש בעליה והאיה להתכבד, והרונה להאריך ימיו ילך בדרך צדק' כי שסתמו', כי ע"י המדות והמעלות הטובות מארכים ימים. (לב) טוב, מסגולת השם הזה לתרגמו תמיד לפי הענין, והו' עומ' לפעמי' צלה' ק' במקו' סימן (קאופערזטיין ועל פי רוב תרגומו (בעסטר) שהוא מורה על הקדמ' במעלה, ואס' ימצא צחכמה תוכל לתרגמו גליגער. ואס' ימצא בעושר תוכל לתרגמו (רייכער), וכאן תרגומתיו לפי הענין (טטערקער), וזה

הכלל שמור לך כי הוא יטיב ויקיל עליך מלכות לש"הק נכמה מקומות. (לב) בחיק, סיים צמה דפתק לומר כי השם השגיח על כל דבר, ואין לך פרט בעולם אשר לא נעשה בהשגחתו יתברך. ואמר אף שכראה הגורל לרוב בני אדם כמקרה בכל זאת משפטו יבא מלפני ה'. ואמר בחיק יוטל את הגורל, כי כן ה' משפטם לכתוב הגורלות על קלף ולהטיל אחד בחיק איש ואיש, ואס"כ כל איש רוחה את גורלו ויודע את אשר יבא לו. ומה' כל משפטו, מה' יבא הדבר שיבא הגורל בחיק הראוי לו.

יז (א) טוב, לאדם להשביע נפשו בפת חרבה מלהכות כל טוב במריבה. ושעור הכתוב לפי דעת כל המפרשים והמבארים כך הוא, מבית מלא ריב ומלא זבחים, ויהיה חסר הנסמך כמו ואדירי כל הפצוי במ (תהלי' ט"ז ג). ולדעת יידיה זבחי ריב הזבחים שעושים האנשים בעת יסלימו ויתורגס (פֿרידעכעסט), ושמות כאלו להיותן מסוכבות ע"י ריבוקטטה, קראס זבחי ריב. אמנם להיות כי חסרת שם בלשון אשכנז אשר יתפוס את גדר הכונה, הלכתי בדרך כל המפרשים, והגתי פה בנאורו גם הטעם הזה, והמשכיל יבחר. (ב) עבד, כבר ידעת כי שם משכיל יורה על ההשכלה והחריכות להיות עושה כל מעשיו בתכלית מכוון ויתורגס כל פעם לפי ענינו: ואמר כי העבד החכם ימשול בנן בית המביש המתעבד ואינו משכיל. וסופו לקחת חלק בין האחים מנחלת אדונו, למען יסקיף על הבין מביש. (ג) מצרף, בחינת הכסף אם הוא זקוק יעשה ע"י המצרף והוא כלי חרס אשר מוכשר להיות מונח באש רב ונקרא (טיגל) ואנשי הכומיאל הזרזים יותר לבחון טהרתו יקראו לו (קאופעלאַוע), ובחינת הזהב יהיה ע"י הכור והוא תכור מחומם מאד לא תכנה אשו; וכנגד בחינת לב האדם אינו ביד אדם כי ה' לבדו הוא בוחן לבבות. הערה למתחסדים בעיני בני אדם ובקרנבס ארנבס על הדרך שדמו רבותינו ענין זה לחזיר שפושט טלפיו ואומר ראו שאני טהור וכן הרבה מן הרמזים מכיחיס תפילין בראשיהם וכיחיס בגדיהם ויניחו כל פועלי און, ועל זה דרשו ז"ל לא תשא את שם ה' אלהיך לשוא שלא יהא מניח תפילין והולך וגוכב כושא נכית בצנודו והולך ומרמה את הבריות. ובתלמוד המערב אמרו חד בר נש אפקיד גבי סד סב מודלא דדיגרי ערונא דשבתא במפקי שבתא אול קמיה תבע מוליה וכפר

וּבַחַן לְבוֹרַת יְהוָה :
 מִרַע מִקְשִׁיב עַל־שִׁפְת־אָוֶן
 שֶׁקֶר מִזִּין עַל־לְשׁוֹן הַוֹת :
 לַעֲג לְרֵשׁ הַרְף עֲשֶׂהוּ
 שְׂמֹחַ לְאִיד לֹא יִנְקָה :
 עֵטְרַת זִקְנִים בְּנֵי בָנִים
 וְתַפְאֶרֶת בָּנִים אֲבוֹתָם :
 לֹא־נִאֶוְרָה לְנָבֵל שִׁפְת יִתָּר
 אֶף כִּי־לְנָדִיב שִׁפְת־שֶׁקֶר :
 אֲבָן־חַן הַשְּׁחָד בְּעֵינֵי בַעֲרִיו
 אֶל־כָּל־אֲשֶׁר יִפְנֶה יִשְׁבִּיר :
 מִכֶּסֶה־פֶּשַׁע מִבִּקֵּשׁ אֲהַבָּה
 וְשִׁנְיָה בְּדָבָר מִפְּרִיד אֱלוֹף :

מחשבותן: (ר) מרעי
 השע: מקשיב על
 שפת שקר מקבל לשון
 הרע ועדי שקר: מזין
 מאזין מי שהוא משק'
 מאזין על ל' הוות:
 5 (ו) עטרת זקנים
 כשרואי בני בנייהם
 הולכין בדרך טוב:
 ותפאר בני אבות:
 6 כשאבותיהם נדיקים
 היא תפארת הבני:
 (ז) שפת יתר דברי
 גאוה: אף כי לכדיבי
 7 וכ"ש שלא באה שפת
 שקר לכדיבי: (ח) אבן
 קן: כשאל' בא לפני
 הקב"ה ושחדו
 8 בדברים ושבו לו אבן
 קן ומרגליות היא
 בעיניו אל כל אשר
 יפני ישיביל בכל מה
 שיבק ממנו מזליתו:
 9 (ט) מכס' פשע מבק'
 אהב' אם יחטא איש
 לאיש זה מכסה
 עליו ואיכנו מזכיר לו

חטאתו ואינו מראה לו פניו ועוסות גורם לו שיאהב אותו: וזכ' בדבר שנוטר אינה
 ומזכירו כך וכך עשית לי מיד מפריד אף אז מפריד ממנו אופו של עול' שהו' הקב"ה
 שהזכירו לא תקום ולא תטור (ויקרא י"ט): (י) אמת

באור

וכפר ביה אמר ליה לא לך הימנית אלא להלין ברושך הימנית ועל כיוצא בזה אמרו
 בתלמוד המערב שבסוף מסכת בכורים טלית שהוא מתעטף בו תהי בעיניך כמרדעת של
 תמור ועל זה באמר ויראת מאלהיך אבי ה' (מדברי הקב"ה האירי) (ר) מרע

פירוש מן המרפאים על (פסוק ויו) עטרת זקנים בני בנים וגו' .

האף אמנם שפאר ועטרה שנות כרדפי' הן מ"מ יורה ענין עטרה יותר מעלה
 בתשיבות מן פאר כבודע:

רו"ש עטרת זקנים בני בנים ר"ל כשבני בנייהם הם ת"ח ומתנהגי' עמם כראוי אזי הם
 עטרת זקנים כי מי שהוא ובנו וכן כנו ת"ח אזי ככון לבו בטוח שלא יפסוק תורה
 מורעו עד עולם כמבואר בדברי קו"ל רמז לדבר מאמר הגבול ואני זאת בריתי אותם אמר
 ה' וגו' אמנם אם הוא ובנו לבד המה ת"ח אזי אין לייחס אליהם עטרת רק פאר לבד וז"ש
 ותפארת בני אבות:

- הערצן קאן נור דער עוויגע פריפן .
- 4 דעה פֿרעפֿלר האַרעט אויף ווען פֿאָן אונגליק
דיא רעדע איזט ,
זעצט דעם אונהייללם גריכט נאָך ליגן הינצו .
- 5 ווער דעם אַרמן שפּאַטטעט לעסטערט דען
שעפֿער ,
דער שאַדענפֿראָהע בלייבט ניכט אונגשטראַפֿט .
- 6 ענקל זינד דער גרייזע שמוק ,
עלטן איהרר קינד רוהם .
- 7 גצימט עס דעם נידריגן מענשן ניכט צו פֿראַהלן ,
פֿיל וועניג דעם פֿאַרנעהמן דאָס ער אַרם טוהט .
- 8 בשטעכונג איזט אין דעם אויגע דעם געבערס
אין באַגישר שטיין ,
דער אַללנטהאַלכן וואָהין ער זיך ווענדט גליק
בריינגט .
- 9 ווער בליידיגונג אונטריריקט זוכט איינטראַפֿט ,
ווער זיאַ אַבר ווידרהאַלט טרענגט פֿריינדשאַפֿט .

(ד) מדע , הוא איש
רע כמו כלוחם ומדע
(ישעי' ט' י"ז) הוא
מקשיב בשמעו דבר און
מוולתו כי שמחה היא
לו ברעת ריעהו , מזין
שקר על לשון הוה ,
כלומר מוסיף עליו
שקר מדליה , ויהיה
מזין אומלשון און (וילן
נחך זעהר , וזחס
ליגטן חייט , גהערט
החבן) או שהוא מלשון
מוזינים (ער בווזחפֿנט
עס איט ליגען) .
ולדעת הימפראסיס הוא
כמו איש שקר ויהיה
כפל הענין במלות
שוכות . אמנם הראשון
כראה לי עקר , וקרוב
לזה תרגם הארמי
שאמר : גברא בישא
ציית לשפוטא דעאתא ,
עד

שקרא ורגולתא על ליטנא דעאתא . (ה) לוועג , מי שמלעיג על הרש הרף עושהו , מי שעשאו
רש , או בוראוי שמח לאיד , הו' רע מאוד , ואין לך מכאוב כראו' שמת' איד (טורדנפֿריידע) ,
והוא לא ינקה מעונשו . (ו) עטרה , כשכני בכיו של אדם סובבים אותו והוא שמת בהם
הכל מתברכין בו ואומרים , אשרי מי שזכה לך . ותפארת בנים אבוהם , כשרואים איש
בן נדיק וחכם אומרים עליו הוא בן פלוני וראוי לכבוד בזכות אביו . (ז) לא , הנבל הוא
הפחות והשפל בעור וריק מכל דבר כשראו אשר נגזר ממנו , והוא הנקרא בל"א (דער
זוואפ) . ואמר אם לא נאזה לשמוע מאיש כזה שפת יתר , בספר דרך משל שהוא מספר
ממוכו לעניים , או שהוא מעלה על שלחנו מעדני מלכים וכהנה דברי גאווה ושטות אשר
יביע , אף כי מכ"ש שלא נאזה לאיש נדיב והוא האיש אשר חננו אלהים עושר וכבוד ,
אשר כוהו שלמה כמה פעמים בזה הספר בשם נדיב , שפח שקר ר"ל שמשקר לאמור אין
לי , בבוא אליו עני או מקבץ נדקה לאביונים לשאל מתנה מידו . (ח) אבן־חן , הוא אבן
שיחשבו בו איזה סגולה שנושאו מוצא חן בעיני כל רואיו , ובזמן שיפנה אל איזה נר ישפיע
טוב לבעליו , וכמו כן יחשבו שהשודד אשר נותנים לשופט ולדיין ילית את דרכם במשפטם .
וכבר באו באורים על הכתוב הזה במאסף עיי"ש . וקרוב לכאורי בארו גם הרב המאירי
ז"ל . (ט) מכסה , מי שמתדל לכסות את הפצע אשר פצע נגדו ריעהו , ולא רוצה לדבר
בו יותר , הוא מבקש אהבה , הוא משתדל לעשות שלום . אמנם מי שהוא שונה בדבר
וחזר את הדברים אשר נס פצע ריעהו הוא מפריד אליף

מכלל יופי

(ד) מדע , בינוני : שקר מזין , איש שקר ומענינו תבין חסרונו : מזין ,
שראו און ומשפטו באין : (ו) לא נאנה , ענין יופי וכו' :

10 תחת גער' במבין
 תחת זו טעמו למעל'
 בת"ו מה שאין כן
 בכל המקרא לכן
 11 אני אומר שהוא שם
 דבר כמו תחת וכן
 פירושו הכנעת
 גערה ניכר' במבין
 יותר מעשה מות
 שמכין את הכסיל :
 (יא) אך מרי יבקש
 רע . כלומר מי שכל
 דבריו מרי וסרבנות
 הוא יבקש רע: (יב)
 פגוש דוב שכול באיש'
 טוב לאדם שיפגע בו
 דוב משכל ואל יפגע
 בו א' מן הכסילים
 מעובדי כוכבים
 ונזלות המסית אותו
 לעבוד אחריו: (יד)
 פטר איש ראשית
 מדון . המתקיל
 במריבו' הוא כפותק
 חור בגדרי אבני
 אמת המים והמים
 יוצאין בו . והחור
 הולך ומרחיב כן
 המדון הולך וגדל
 תמו' ולפני התגלע .
 קודם שתתגלע
 סרפתך נטוש את
 הריב: (טז)
 12 13 14 15 16 17

חמוש קרי

אדם

מחיר ביד כסיל לקנות חכמ' . ללמוד תורה: ולבאין . ואין בלבו לקיימה ואינו
 לומד תור' אל לקנו' שם: (יז) בכל עת אזהב הרע . לעולם הוי אזהב רעו' לקנו'
 אזהביו: ואם לנרה יולד . לעת הנרה יולד לך הרע כאם לעזור לך ולהשתתף
 בנרתך

באור

אף שהיו אזהבים מקדם יפרדו . (י, יא) תחת גערה , איש מבין יענש ויוסר יותר
 בגערה וכו'פה , מאיש כסיל בהכות אותו . כי כל עוד שתכהו כל עוד יוסיף להמרות וזה
 אך מרי יבקש רע , הרע הזה יבקש ויוסיף מרי על חטאתו , ומלאך אבזרי ישולח בו ,
 מי שסרהו צריך להיות אבזרי . ואולי כוון צמלאך אבזרי על האוטר המורגל ליסר אנשים
 ואין בלבו רחמים וקראו בדרך הלצה מלאך אבזרי , או שכוון אל היסורים והעונשים בידו
 שמים כמו משלחת מלאכי רעים . (יב) פגוש , המקור , וטעמו טוב לאדם לפגוש
 דוב אכול , מלפגוש את הכסיל בעת אולתו . ודוב שכול , הוא

- 10 איין פֿרווייז ווירקט ביים פֿרשטענדיגען מעהר
אַלס הונדרט שלעגעע ביים טאַהרן ; = =
- 11 ער ווירד נאָך ווידרשפענסטיגער, דער עלענדע—
דער אונבאַרטהערציגע ענגל מוז איבר איהן
הער קאַממן .
- 12 ליבר איינס וויטענדין בערוו בגענגן
אַלס איינס טאַהרן אין איבלר לוינע .
- 13 ווער גוטס מיט בעום פֿרגילט ,
דעסן הויז פֿרלעסט דאַ אונגליק ניכט .
- 14 דעס צאַנקס בגין איזט וויא איין וואַסר=ריטיץ ,
מאַכע דיך דאַפֿאַן עהע דיא פֿלוהט אויסכריכט .
- 15 שולדיגע לאַזשפּרעכֿן , אונד גרעכטע פֿרדאַממן ,
ביידס איזט דעם עוויגן איין גלייכס גרויל .
- 16 וואַס ניצט דאַ געלד אין טאַהרן האַנד ?
וויזוהייט צו קויפֿן ? — דאַפֿיר האַט ער דאַך
קין הערץ .
- 17 שטעטס ליבע גועלליגקייט זיא שאַפֿט פֿריינדע
אין דער נאַהט .

הוא הדוב בזמן שגולו
האכשים את ילדיו כי
אז הוא הולך במריחות
לבו , ופוגע בו הוא
בסכנת מות . אולחו ,
תרגמתי (לוינע) וזה
הוא תכונתו בזמן שמדת
אולת שלו גוברת עליו ,
הן בשמחה והן בכעס
כי אז הוא מסוכן מאוד .
(יג) משיב , הערה על
כפיית הטובה שהיא
אחת מן המדות
המנוגות, אשר לא יספר
דעתה , ועונשה מרה
ורבה . (יד) פוטר, הוא
שם משרש פטר ע"מ
יונק , עולל , וגדרו
הפתיחה הכעזית בדבר
ע"י גשם אחר הדומק
ללחא . ומטבע המים
לשפסק לחט לאט במקו'
שימנאו שניל ללכת עד
שילד נקב קטן אשר
יעברו בו טפות טפות , ופתע פתאום יפלטו בחוקה ויהי לשטף מים רבים . וכן הוא הדמיון
יתחיל בדברי קטנים דברי נאח ומרפה ופתאום יהיו לריב ומכה . כמו"ל האי תיגרא דמיא
לבדקא דמיא כיון דרווח רווח . והענה היעוזה מן החכם לנטוש בזמן שאדם רואה הריב
מתחיל טרם , יתגלע ארשו גלע והוא עוד היום בלשון ערבי שרש מונח על התפשטות הדב'
והפנתו (יז חוים דעהנן , פֿערברייטען , לערטטרייחן) , ולפי זה תרגמתי . וקצ'
המפרשים פאזנו שהוא במקום יתגלה שזא העי"ן במקום ה"א כמו פדעוהו מדרת שחת
מן פרה . וגם זה מסכים לתרגומי : הריב , להיותו סוכב על פוטר מים ועל המדון
תרגמתי (פֿלוהט) שהוא תאר על המים ונכון מאוד בדרך ההשאלה גם על המדון :
(טו) מצדיק , אזוהרה על הדיין שלא ילך מדרך המשפט אפי' כחוט השער , כי הרשיע את
הצדיק הוא ודאי עון פלילי, אבל חולי תאמר שהצדק' הרשע לעשו' לפני' משור' הדין ולזכאו
אינו כל כך עון . לכך אמר תועבת ה' גם שניהם , תועבה זו בתועבה זו : (טז) למה ,
מאמר החכם מיוחד , אשר היה מרגלח בפומיה . מה לו לכסיל ולמחיר ? כאשר אנו רואי'
כסילים אנשי הון . הכי ישתמש בו לקנות חכמה ? הלא אין לו לב לחכמה , והוא שאין לו
לא תשוקה ולא רצון לקנותה : (יז) בכל , הערה על ההתחברות והריעות , ראוי לאדם
לאהוב את הריעות בכל עת אס לשמחה אס לנער ישתדל תמיד לשבת בחברת ריעים , כי
עי"

(י) תחת גֵּעְרָה , ארשו חתה ומשפטו תִּחְתֶּה מהקל ענין לקיחה או ארשו
נחת כלומר תרד ותחול הנערה במבין : (יא) אַךְ מְרִי , תאר או הוא שם ומסר
איש , כמו ואני תפלה , ואני איש תפלה (תהלים ק"ט) : (יז) פּוֹמֵר מִים , ענין
השלוט , תרגום והאכשים אולמו , וגברא אתפטריו ופירש כמו הממלס מים והפיתח אותן
תחלה

- 18 אדם חסר-לב תקע כף ערב ערבה לפני רעהו : בנרמך : (יה) אדם חסר לב תקוע כף ערב' ממון . ד"א זוקע כף לרשעים כדי ללכת בחוקותיהם והרי כבר עורב ערובה לפני רעהו .
- 19 אהב פשע אהב מצוה מגביה פתחו מבקש-שבר : כבר ערב להקב"ה לשמור מכותיו: (יש) אוהב פשע . לפשוע בחבירו : אוהב מנהי להתקוטט ולריב : מגביה פתחו . מדבר בגאווה כמו (מיכ'ז) שמור פתחי פיק :
- 20 עקש-לב לא ימצא טוב ונהפך בלשונו יפול ברעה : (כב) לב שמח ייטיב גהה . כשאדם שמח בחלקו פניו מאירין : (בג) שחד מחיק רשע יקח . הקב"ה מקבל שחד דברים מחיק הרשעים כל' בסתר בינו לבניס : להטו' ארסו' משפט :
- 21 ירד כסיל לתונה לו ולא ישמח אבי גבל : להפוך דיכו מרעה לטובה :
- 22 לב שמח ייטב גהה ורוח נכאה תיבש-גרים : את (כד) את
- 23 שחד מחק רשע יקח להטות ארחות משפט : את

באור

ע"ז יולד לו אח לזרה , איש עוזר ותומך לו בעת צרה . אהב , המקור במקום הזווי כמו היה אוהב , והוא דרך ענה טובה . ולדעת אחד מאוהבי יהיה טעם הכתוב בכל עת אהב הרע , הריש אשר לאדם יתראה כלעת כאוהב , אמנם בעת צרתו יטוש מעליו ולא יעמוד לעזרתו , כי אין אח לזרה בעולם , ואם יהיה אחד אולי יולד להבא , ואמר זה בדרך חזק ואח לצרה יולד לעתיד . ויהיה לפ"ז תרגומו (לו חלוטן לייטען טטעלולט זיך דער נעבענאענט אלט ווזהרר פריינד זבער חוין פריינד חוין דער נזהט - דער איסטע נאך געבאזהרען ווערדען) . כלומר שאין אח לזרה . ולפ"ז יפה יאות לו הפסוק הבא ; (יה) אדם , אי אפשי לראות ללב האדם ולדעת מי אוהב אמתי ומי אוהב בלב ולב , ומי שהוא אומר שהוא בטוח באהבת ריעו עד שידע בו בלב בטוח שהוא יעמוד לו בעת צרתו הוא חסר לב , כי החכם הבעל נסיון אשר ידע את לבות בני אדם ותהסוכתם לא יתקע כף ולא יערב ערבה לפני ריעיהו . ולפי פירוש הכתוב הראשון אשר אחריו תרגמתיו בפנים הוא כתוב ויוחד והערה על הערבות שיסמר ממנו האדם כמו שהזכיר כבר לעיל פרשה ו' . (יש) אהב , הפשע הוא לפעמים פשיעה בדברים , בדברי נאון וחרפה בדרך חזק (נעקערייח) שיש בני אדם האוהבים להכעיס את ריעיהם ולדבר נגדו דברי באזה עד שיספוך מרידות עליה , והם לא ירגו כי אם ישחקו , ועליהם יאמר ההמון עם שהם טובי לב , ואינם עושים זאת כי אם לשחוק ; אמנם החכם יקראם אנשי רשע ואוהב מנה

- 18 נור דער לייטזוינגיגע מענש רייכט זיא האנד היין • אונד לייסטעט בירגשאפט פֿיר זיינן נעכטן •
- 19 ווער גערנע נעקט צאנקט גערנע; ווער דיא טיהרע האך אנלעגט, וויל דאס מאן צו שאדן קאממע •
- 20 ארגליסטיגס הערץ פֿינדט ניא גליק, פֿאלשע צונגע פֿרפֿעלט אין אונגליק •
- 21 ווער איינן טאָהרן צייגט, צייגט זיך קוממר; דעס נאררן פֿאטר ערלעכט ניא פֿריידע •
- 22 פֿראָהם הערץ גיבט פֿעסטע גזונדהייט, נידר=גשלאגנס גמיהט פֿרצעהרט דאז גביון •
- 23 אויס דער טאָשע ניממט איינס דער פֿרעפֿלר דיא בשטעפֿונג אום דאז רעכט צו פֿרדרעהן •

דער (כ) עקש לב, הוא הלב אשר יהסוך את כל אשר יראה לרעה, כתרנומו (חרגליטיג) לא ימצא טוב, כי אף שישיג טובה מן הטובות לרעה יהפכה מעקשות לבו. ונהפך בלשונו, והוא הקרן והחפץ, יפול ברעה, סופו לבוא עליו גמולו • (כא) יולד, מי שמוליד כסיל מוליד תוגה לו, כי כל ימיו יכלו צעם ועמל, ולא ישמח אבי גבל, לעולם לא יראה שמחה, כי בנו יכאיב לבו ויהיה מרורות לכפשו • (כב) לב שמח • מוסב על מה שקדם, והורה בו טובת איש אשר אין לו תוגה, ואמר שהלב השמח מבלי צער ותוגה ייטיב גהה יחזוק בריאת הגוף, אמנם מי שרואו נכאה לא לבד שיכחש צערו אלא גם עצמותיו הגסים והחזקים צנוף האדם והם הגרמים העכמים הגדולים שבגוף תיבש • גהה, היא הרפוא' והש' הגוף לתכונתו כמו ולא יגהה מכס מזור (הושע ה' י"ג) • ולדע' קצת המפרשים יהיה טעמו כאלו נכתב בגהה, כלומר הלב שמח מרפא כהמוני הרפואה, אמנם לי נראה כדעת הרד"ק לומר גהה על בריאת הגוף • (כג) שחר, הרשע המטה את המשפט ולא ימתין עד שיטחדוהו בעלי הדין כי אם יקחנהו מתיקס • ותיק, הוא המקום צבדי האדם להניח שם את כספס • (דער טחחוט) • (כד) אח פני, הכנון יונא את החכמה בכל מקום, כי אין דבר בבריאה אשר לא יא ממנו תועלת בחכמה, ומי שהוא כנון אחתי איכנו נריך להרחיק כדוד למען השיגה כי ימנאנה בכל מקום אשר יבקשה •

מכלל יופי

תחלה והם נגרים שלא יוכל אדם להשיבם כן ראשית מדון: *התגלע, התערב: נמש', עכין עיניה: (יש) מִגְבִּיָּה פִתְחוֹ, כלומר שמתעסק בנכיני' גדולי' על דרך שאמרו רבותינו ז"ל כל העוסק בנכין מתמסכן • ויש מפרשים אותו מעכין שמור פתחי פיך (מיכה ז') כלומר שמדבר גבוהות על בני אדם וכן הוא מפורש בדברי רבותינו ז"ל: (כג) גִּהָה, חסיה ממנו כף הדמיון ומשפטו כגהה, פירוש לב שמח ייטיב לגוף כמו הרפוא' והריק"ס פירשו בלא כף הדמיון ופירושו לב שמח ייטיב הרפואה כלומר כי יותר תועיל הרפואה כשהקולה יהיה לו לב שמח ומתעורר ומתקוק וירפא

(* ורש"י פירש ולפני התגלע שהוא כמו התגלע לשון גלוי ויכא העי"ן במקום ה"א כמו סדעו מן סדה והעי"ם כעוה הריב קודם שתתגלה חרפתו • וי"א שהוא כמו התגלע בהפוך אותיות מעכין ונעלה כפשו חמכס ופירושו קודם שמהיה ממועב וסנא טעוה את הריב וכן בכל תושיה יתגלע לשני הפירושי', כפי דעת רש"י פירושו בין כל החכמי' תגלה חרפתו • ואם הוא ל' גיעול ומיעוב טעמו בכל תושיה יתעב וישנה:

4

5

6

7

8

I

ה

ה

ה

ה

ה

ה

ה

ה

ה

ה

ה

ה

ה

ה

ה

ה

ה

ה

ה

24 אֶת־פְּנֵי מִבֵּין חֲכָמָה
 וְעֵינֵי כֶסֶל בְּקֶצֶה־אָרֶץ :
 25 בַּעַם לְאָבִיו בֶּן כֶּסֶל
 וּמֹמֵר לְיֹולְדָתוֹ :
 26 גַּם עֲנוּשׁ לְצַדִּיק לֹא־טוֹב
 לְהַכּוֹת נְדִיבִים עַל־יִשְׂרָאֵל :
 27 הוֹשֵׁף אֲמָרָיו יוֹדֵעַ דַּעַת
 וְקַרְרֹת אִישׁ תְּבוּנָה : יקר קרי
 28 גַּם אֲוִיל מִחֲרִישׁ חָכֵם יִחַשְׁבֵּן
 אֲמָם שִׁפְתָיו נָכוֹן :

(כד) את פני
 מבין חכמה
 החכמה לפני מבין
 הוא: ועיני כסיל
 בקצ' הארץ. לומר אין
 החכמה מוכיח לפני
 כירחוקה היא ממני
 אך אוכל לשנו' סדר
 נזיקים שהיא שלשים
 פרקים. מס' כלים
 שלשים פרקים. מס'
 שנת כ"ד פרקים.
 אבל לחכם הוא דבר
 קל היום שוכה שני
 פרקים ומחר שנים
 ואומר כך עשו אותן
 שהיו לפני מעולם:
 (כה) כעס לאביו בן
 כסיל. כגון ירבעם
 כעס הוא להקב"ה:
 וממר ליוולדתו.
 לכנסת ישראל
 שהחטיא הוא: (כו)
 גם ענוש לצדיק לא
 טוב. לא אמר הקב"ה
 למחו' שם ישראל מעל

יח

I לתאוה יבקש נפרד

בכל

הארץ כי לא טוב בעיניו לענוש כולם להכות נדיבים עלי יושר. להכות
 הטובים שנהם שהיו נדיבי' עלי יושר שנא' (מלכים א' י"ט) והשארתי בישראל
 שבעת אלפים כל הצרכים אשר לא כדעו לבעל, נדיבים עלי יושר דוגמת
 האומר במוקים אחר (ישעי' ל"ב) וכדיב נדיבות יען והוא על נדיבות יקום. כמנא
 נדיב על נדיבו': (כו) חושך אמריו ימי שהו' יודע דעת אינו מרב' בדברי' יקר רוח
 מוכע דברים איש תבונה:
 יח (א) לתאוה יבקש נפרד. מי שהוא נפרד מהקב"ה שלא לשמור מצותיו לתאות
 לבו ויכרו הרע הוא רודף וסוף בכל תושיה יתגלע. בין חכמים תגלה
 חרפתו ורבותינו דרשוהו בלוע שנפרד מאברהם על

מבלל יופי

יורפא במהרה יותר ממי שיהי' לו לב ענב, הנה כי הלכ השמח ייטיב הרפואה:
 גרם, ענב כתרנומו גרמא: (כה) ומטר, שם שרשו מורר בפלס טבבס,
 מענין מרה כלענה. ובמכלל שרשו מרה ובא בסגל כמשפטו כי אשר הם במשקל
 טבער, טבער באו בפתח מפני הפא שהיא גרונית ק"י:
 * (כח) אומם, ענינו סותם:

* גם אויל מחרוש, פועל עומד ואם הוא מבין הפעיל, ואפשר לפרשו טעל יוצא ופירושו מי שיוכל
 להחריש את האויל שלא ידבר הוא יחשב חכם: (כט) סי' מהר"ם אלשיך

- 24 דער פֿרשטענדיגע פֿינדט איבראלל ווייזוהייט דעם טהארן אויגען זוכען זיא אם ענדע דער וועלט .
- 25 איין טהעריכטער זאהן מאכט דעם פֿאטער פֿער- דרום, אונד דער מוטער הערצעלייד .
- 26 דעם אונשולדיגן אויך נור געלדבוסע אויפֿלעגן, אום דיא פֿארנעהמען וועגן רעכטס = פֿערלעצונג צו שטראפֿן, איזט ניכט רעכט .
- 27 דער איינזיכטספֿאללע איזט אין זיינן רעדן צוריק= האַלטענר, דער פֿרשטענדיגע אייסערט זיינע געראנקען זעלטען ;
- 28 דאהער העלט מאן אָפֿט ווען ער שווייגט, דען טהארען פֿיר קלוג, פֿיר פֿערשטענדיג דען דער זיינע ליפּפען צושליסט .

יח

I דער זאָנדערלינג זוכט זיינע לוסט דארין,

דש

הכתוב הזה, אשר הלכו בו המפרשים והמבארים דרכים שונים, ולפי דעתי יהי' שעורו כך גם ענוש לצדיק להכות נדיבים על יושר לא טוב. וטעמו להזהיר על המושלים אשר יחשבו לחכמה לענוש לאחד הפחותים בעם על לא דבר, למען הזהיר על ידו את הגדולים עובדי עבירה להשמר ממנה, כמו שישימו קצת האומנים נער בן עמי עם בן מלך לשבט מוסר, וע"ז אמר לא טוב. ואמר ענוש, שהוא עונש מוון, אפילו זאת לא יאות לעשות. (כו) חושך, האיש היודע דעת מונע מלדבר, ואיש תבונה הוא יקר בהוביא את מחשבותיו נגד בני אדם. יקר, הוא הדבר המשוב אשר לא ימצא בכל מקום ועת וגם לא ישתמשו בו בעליו כל עת, כי אם לפעמים לפי הצורך ושעת הכושר, וכן הוקר רגליך מבית רעיך (משלי כ"ה י"ז). ויפה יחונר אליו הכתוב הנא כי מתוך שמתכונת החכם לחשוך אמריו. (כח) גם אויל, בהקרישו יחשב לחכם. ואוטים שפתיו, נראה כאלו אועמם לדעת ויחשב כבון:

יח (א) לחאווה, הנפרד הוא מירשהולך בכל דבר אשר

ענת

פירוש מן המדפוס על פסוק כ"ח גם אויל מחריש וגומר .

חיבת גם נראה כשפת יתר, וכ"ל שהרגיש בזה בירושלמי פרק אחרון דפסחי', וז"ל תני ר' חייא יפה שתיקה לחכמים ק"ו לטפשים, וכן שלמה אמר גם אויל מחריש חכם יחשב, אין ז"ל חכם מחריש, ע"כ,

הכונה לע"ד במאמר השלם הכ"ל יפה שתיקה לחכמים המפורסמים בחכמה יודעי עתים, עת לדבר ועת לחשות, כי באופן זה אף השתיקה לחכמה יחשב להם כמו הדבור, ק"ו לטפשים שאינם יודעים לבון העת, כי אם אין דעה הנדלה מניין. הנה כי כן בודאי השתיקה יותר נאות להם מהדבור. וכן שלמה אמר גם אויל מחריש חכם יחשב, הנה תינת גם נראה לכאורה כמוותר, ובהכרח ז"ל שכונת המלך החכם דלא מנעיא החכם דיודע סדר הנדלה הנה בודאי שתיקתו לחכמה תחשב לו, גם אויל שאינו יודע

יודע

בְּכָל-תּוֹשִׁיָה יִתְגַלֵּעַ :
 לֹא-יִחַפֵּץ כֶּסֶל בְּתַבּוּנָה
 כִּי אִם-בְּהַתְגַּלּוֹת לְבוֹ :
 בָּבוֹא רָשָׁע בָּא גַם-בּוֹ
 וְעַם קְלוֹן-חֲרָפָה :
 מִיָּם עֲמֻקִּים דְּבַרִּי פִי-אִישׁ
 גַּחַל נִבֵּעַ מִקּוֹר חֲכָמָה :
 שְׂאֵת פְּנֵי-רָשָׁע לֹא-טוֹב
 לַהֲטוֹת צְדִיק בְּמִשְׁפָּט :
 שִׁפְתֵי כֶסֶל יִבְאוּ בְרִיב
 וּפְיוֹ לְמַהֲלִמּוֹת יִקְרָא :
 פִּי כֶסֶל מְחַתֵּה-לֵוֹ
 וּשְׁפָתָיו מוֹקֵשׁ גַּפְשׁוֹ :

על תאות לבו שנאמ'
 (ראשי' י"ג) ויבאקלו
 לוב את כל ככר
 2 הירדן כל המקרא
 הזה על שום כיחוף
 כאמר וסופו נתגלה
 קלונו בבתי כנסיות
 3 ובתי מדרשו' לא יבא
 עמוני ומואבי' (דברי'
 כג) : (ב) כי אם
 בהתגלו' לבו. כי אם
 4 בגלו' לבו הוא חסן
 לגלו' מה שבלבו: (ג)
 ועם קלון תבוא
 חרפה. מי שבוחר
 5 בקלון וכיאף חרפה
 הוא לו: (ד) מקור
 חכמה. כנחל נובע
 וכמים עמוקים :
 6 דברי פי איש. כל איש
 שבמק' ל' גבור גדול
 בגבורה הוא: (ה)
 זאת פני רשע לא
 טוב. כאשר פירשו
 רבותינו לא טוב להם
 לרשעי' שנושאי' להם
 פנים בעולם הזה

דברי

וכפרעין מהם לעול' הנא . טוב להטות צדיק במשפט טוב להם לצדיקים
 שמכריעין להם כף מאזוני' לחייבו בעול' הזה וכפרעין מהן בחייהן זוכין לע"ה
 ולפי פשוטו כמשמעו: (ו) שפתי כסיל יבאו בריב. כל דבריו באי' בלשון תגר : ופיו
 למהלמו' יקרא קור' ליסורין להביאם עליו : (ז) דברי

מכלל יופי

יח (א) גַּפְרָד , בַּשָּׂרָא ב' פִּירוּשִׁים : * וּבַשָּׂרָא פִרְד , לְתַלְמוּה יִבְקַשׁ כְּסֵד , מִיּוֹשׁ טִי
 שְׂכַסְרָד בְּדַעְתּוֹ וּבַעֲצָתּוֹ וְלֹא יִלְמִין לַעֲשֵׂת חֲבִירָיו
 יִבְקַשׁ הַתְּאוּת , וּבְכַל תּוֹשִׁיָה יִתְגַלֵּעַ בְּלוֹמַד מִרְלָה
 עֲצָמוֹ מִתְעַרְב׃ כֵּל חֲכָמָה וְאִינוּ כִּי אִם הוֹלֵךְ אַחַר
 יתגלע , יתערב :
 (ד) גחל

יודע לבון העת שישים מחסום לפיו, הנה עכ"פ אם יושב ודומם לחכמה תחשב לו , וזה
 שסיים ר' חייא אין ג"ל חכם מחריש , הכונה שהמלך החכם אין צריך להזכיר
 בדבריו משתיקת החכם כי ענין זה מרומנו הוא בתיבת גם ככ"ל :
 וכפי אשר התבאר יותר הספק אשר העירו המפרשים במאמר ר' חייא הכ"ל שבדברי
 נראין כסותרים זא"ז , ואף תיבת גם עולה כהוגן :

דאם ער אן יעדער גוטן זאכע וואס אויסזעצט .

2 דער טהאָר פֿערלאַנגט ניא פֿערנונפֿטגרונד ,
נור אייגנע געדאנקען ווילל ער פֿערברייטן .

3 ווא דער פֿרעפֿלער העריינטריט זיהט ער אויף
אללעס פֿערעכטליך העראב , מיט זיינער גערינג־
שעטצונג בעשעהמט ער איינען יעדען .

4 וויא טיפֿע וואסער זינד דיא רעדען דעם ערלען
כאננעם , דער שטראָם ענטשפרינגעט אויס דער
וויווהייטס = קוועללע .

5 איינעם אונגערעכטען מיט אכטונג בעגעגענען איזט
ניכט , רעכט זעלבסט ניכט אום דען אויסשפרוך
פֿיר דען גערעכטען צו בעווירקן .

6 דעם טהארן מונד מענגט זיך גערנע אין הענדעל ,
ער פֿאדערט גלייך צו שלעגרייא אויף .

7 דעם טהארן אייגנער מונד איזט זיין אונגליק ,
זיינע ליפפען זינד זיינע פֿאללשטריקקע .

עצת עמנו ואינו משיב
לב אס הוא כדרך כל
האזן אס אין , ינקש
לתאווו להתגלע בכל
דבר תושיה . כל אשר
טוב בעממותו ואשר
ימצא זולתו טוב , לא
יטב בעיניו ; כי אס
יתגלע בו . יתגלע ,
הוא משרש גלע ,
ולדעת המפרשים הוא
היפוך שרש געל . אמנם
השרש הזה הוא כשאר
עוד בלשון ערבי , וגדרו
כמו שנארתי לעיל י"ז
י"ד וגם נגזר ממנו
חרוק השניים (דחט
לעהנט בלעקן) , וזה
צאורו פה . (ב) לא ,
המשכיל מדבר לפעמי'
אזיה דבר להתוכח עליו

עם רעיו ולשמוע את דעתם למען הבין את הדבר וזה כקרא
(רעזוזנירין) , אמנם הכסיל לא יחפון בתבונה , איכנו מדבר למען ההתבוננות
(רעזוזניאונג) . כי אס למען התגלות את מחשבותיו . (ג) בבוא , זה דרך הרשע
צבאו למקום שבו אדם נקהלים ישפוך בוז עליהם , וע"י קלובו שהוא מקיל בכבודם יחרף
אותם . וזה אחד מן המאמרים הנסיוניים , אשר הציגם החכם כאשר מלאה בתכונת בני
אדם , להזהיר על המשכילים להשמר מדרך הזה . (ד) מים עמוקים , כן נקראים
תעלות המים ההולכים מתחת לארץ עד שיתחברו יחד אל מקום מצוע ומשם יוצאי' והולכי' .
ואליהם דמה החכם את הדבור אשר מושבותו בלב האדם וע"י מוצאות הפה יצא החוכה .
ואמר דברי פי איש שהוא החשוב החכם והדובר אמת , הם מים עמוקים כי דבור הכסיל'
לא יחשוב לניאומה . נחל נובע מקור חכמה , ר"ל שהנחל היוצא מנחל הוא יוצא מעוקר
חכמה . (ה) שאח פני רשע , העיית הדין ע"י השופט הרשע מתפעל או ע"י השוחד או
ע"י נשיאת פנים ואמר שלא טוב לשאת פני רשע , אפילו אס לא תבקש ממנו רשעה כי אס
שיטה את הדין אל הנדיק כדינו גם זה לא טוב . וכשיאת פניו ק"ו לשוחד , ודין נדיק ק"ו
לזכות הרשע . וכמו זה תרגם הארמי שאמר : למיסב אפי לרשיעא לא שפיר אף לא
למיצלי דינא לצדיקא : ויש עוד דעות אחרות בכתוב הזה , אמנם אנכי תמכתי יתדותי
בבאור הארמי כי הוא הככון בעיני . (ו) שפתי , הכסיל אוהב לבא בריב אף בריב לא
לו ופיו למהלומות יקרא , הוא יעורר מדנים והכאה . ושרש מהלומות הלם כמוהולם
פעם , שהוא ההכאה , וכנהו מהלומות ע"ד מושאל ושחוק . כמו שיאמר האשכנזי
לפעמים על ההכאה (טאירע אויטשעוון) . (ז) פי, דברי הכסיל הם מביאים תחת ושבר
והם

תאות לבו . והגאון רבינו בעדו ז"ל פי' כי הוא הבוגד והנפרד מהמון היעם ועיוב אמנות , אמר כי הוא הולך
אחר תאוה , ועל כן נפרד מיצדת קהלו ומאמונתם , וככל תושיה יתגלע בכל טענה שתביא לו יריב שחד
ויכונן , על כן אמר אחריו לא יחסון כסיל בתבונה כלומר לא יחסון בתבונה כ"א מריבתו לגלות רוע לבנו :

(ד) גחל נבע , כביעתו הוא יביאתו מהמקור : (ו) למהלומות , שם , ענין שזירה

8 דְּבַרֵי נִרְגָן כְּמַתְּלֵהֶמִים
 וְהֵם יֵרְדוּ חֲדָרֵי-בֶטֶן :
 9 גַּם מִתְּרַפָּה בְּמִלְאֲכָתוֹ
 אָח הוּא לְבַעַל מִשְׁחִית :
 10 מִגְדֵּל-עוֹן שֵׁם יְהוָה
 בּוֹ-יִרְוֶץ צְדִיק וְנִשְׁׁבַב :
 11 הוֹן עֲשִׂיר קָרִית עוֹן
 וּכְחֹמֶה נִשְׁׁבָּה בְּמִשְׁכָּתוֹ :
 12 לְפָנַי שֶׁבֶר יִגְבֶּה לְבֵ-אִישׁ
 וְלִפְנֵי כְבוֹד עֲנוּה :
 13 מִשִּׁיב דָּבָר בְּטָרֶם יִשְׁמָע
 אֲוֶלֶת הִיא-לוֹ וּכְלָמָה :
 14 רוּחַ אִישׁ יִכְלֹבֵר מִחֲלָהוּ

8 (ח) דברי נרגן
 כמתלהמי' מהלמו' :
 (ט) גם מתרפה
 במלאכתו פורש מן
 התורה והוא תלמיד
 חכם : לבעל משחית'
 לשטן : (י) מגדל עון
 שם ה' בו ירוץ צדיק
 וכשגב • והוא מתקו' :
 (יא) וכחומה כשגב'
 עשרו לו בצדרי
 משחיתו מפני שהבי'
 גרעף ברצפת אנכי'
 הסוככין על הארץ
 קרוי אבן משחית :
 (יד) רוח איש רוח
 גבר שהוא איש גבור
 ואינו כותן דאג' בלבו
 ומקבל כל הבא עליו
 בשמח' ובחש' : יכלכל
 מתלהו • אין כמו סר
 מעליו

באור

והס מוקשי כפשו כי
 בהס גור' רע לעצמו
 מכמה צדדים • (ח) דברי , הנרגן כנר בארתי

ורוח
 לעיל

מכלל יופי

וכתיה : (ח) נרגן , הוא מי שהותמד' מלאכת ההתול בו לפיכך שב פעול ואם הוא פועל ,
 והס האכזים שדעתם ומחשבתם להרע ועסקם בענין התלונה והסכסוך ומראים
 בפיהם מה שאין בלבם : כמתלהמים , ענינו חלקים כלומר דברי נרגן הם חלקים ואין
 אדם מרגיש בהם והם ירדו חדרי בטן : (ט) משחית , שם , או פירושו לאיש משחית :
 (יא) במשחיתו , פירושו כשהוא במשחיתו ר"ל בצדד משחיתו הוא מניין
 כאלו סביביו קומה כשגבה והוא ענין נייר וענינו מלשון הבעה כי
 הדבר המצוייר יביט בו האדם ותרגם מנפה סכותא : (יד) יכלכל , כלומר יותר נקל
 לסבול חולי הגוף מחולי הנפש ונא בהכפל הפ"א והלמ"ד :

הערה מן המדפים לפסוק ט'

המלך החכם הזהיר בפעם בפעם על העצלוח כי ענין זה מביא את האדם לדקדוקי
 עניות , וענין רע כזה מעביר את האדם על דעתו ועל דעת קונו ס"ג ,
 אשר מטעם זה הצדיקי' חסים על ממונם כל כך .
 והבמי המוסר אמרו ארבעה דברים מאבדים את האדם , והם , הגאווה , והעקשות
 [חייגן זין] והעגלות , והמהירות , שומר כפשו ירחק מהם .

8 דעם צאנקויכטיגען וואָרטע זינד פֿערהילטעם גיפֿטע גלייך, זיא דרינגען אינם אינגערסטע דעם לייבעס איין .

9 ווער נאָלעססיג אין זיינעם געשעפֿטע איזט, דער איזט דעם פֿערשווענדערס ברודער .

10 דער נאמע דעם עוויגן איזט איין פֿעסטער טהורן, אין איהן נימט דער פֿראָממע זיינע צופֿלוכט אונד איזט געשיצט .

11 דעם רייכען איזט זיין פֿערמעגן פֿעסטע בורג, זיינע שאַץ = קאממער ערהאבנע מוויאר .

12 פֿאר דעם פֿאַלל ווירד דער מענש טראַציג, עהרע פֿאַלגט נור אויף בעשיידענהייט .

13 אַנטוואָרטן אָהנע דיא פֿראַגע גאַנץ אַב צו וואָרטען, איזט איינפֿעלטיג אונד ברינגט שאַנדע .

14 מאַננהאַפֿטעס געמיטה העלט שמערצן געדולדיג אויס ;

לעיל מה הוא . כמחלהמים, שראו להם, ופירשו בו רוב המפרשים שהוא היפך הלב, מלכדר' מנחם המאירי שאמר כשהדברים ערבים מנח ענמן ובלא תוך יקראו הלומים וכשהם בדמיון הערבות ויש בהם תך ומרמה נקראים מתלהמים . וזהו האמת, כי בלשון ערבי יקראו את הסממנים המרים והמויקים בזמן שיעטו בדבר מתוק וכאם מחלהם, ומתוך שהם נעימים בחוץ יבלע אותם בעליהם בעודם בכפס . ואח"כ ימלאו

מרירתם ומכאובם . (ט) גם, האיש אשר ירפה ידו מלעסוק בעניניו הוא חסר לאיש משחית, ר"ל הוא כאלו משחית את הונו בידים . (י) מגדל עון, שם ה', לא הקריאה בשמו לבד מבלתי כוון בו שום דבר כמעשה ההמון הקורא לאלהיו בנר לו מבלי יחשוב בו גדולתו ורוממותו ; כי אם שם ה' המורה על היותו אין סוף ארך אפים ורב חסד משגיח על בריותיו ועו' חסד לאלפים, זאת המחשבה תחזיק בלב האדם הנטפון והמשפון על אהי' בכל פעולותיו, הוא יפלט את הצדיק מזרה, ובו ירוץ והוא נשגב, (יא) הון, כנר בא התחלת הכתוב הזה לעיל (פרשה י"ט) וכאן נאמר עם סוגר אחר . בעיני העשיר המתנא' בעשרו יהיה הונו כקרי' עו, והוא מתדמ' במשכיתו ר"ל במדר משכיתו כיושב בטח בחומו' נשגבה . ולדעת אחר' יהי' במשכיתו מן במשכיתו' לבב (תילים ע"ג) שהוא לדעת קצת המפרשים הדמיון, ויהיה פירושו (חן זינר חיינבילדונג חיינע הןהע אויחר) ר"ל שהוא בדמיונו חומה נשגבה . אמנם הפירוש הזה איננו נכון כי גם אם במקומו לא יבאר משכיות, דמיון, כי אם כמו שתרגמו הרמב"ן ז"ל (חיהר' ויטארן הערן) שהוא לבס התולה אחר המשכיות וממדות הע"ה . ואם תתכן לתרגמו מלשון דמיון לא יאות באופן אחר כי אם במקום שיסמך אליו לב, שהם המשכיות הנדמים בלב . (טיין גיטר, חיינבילדטע טעטלע) . לכן טוב להניח את באור הכתוב על הדרך הראשון וכן תרגמתיו . (יב) לפני, הוא מוסב על הכתוב הקדום לומר שסופו של העשיר המתנאה להשגב, כי לפני שגב ונבה הלב של האדם, למען יחוש שגרו כפלים . ולפני כבוד ענוה, אין האדם ראוי להשיג מעלת הכבוד כי אם באחוז במדת הענוה . (יג) משיב, אזהרה גדולה לאדם לשמוע תחלה את דברי חברו עד תכליתם טרם ישיב, כי הנכהל להשיב תוך דברי חברו, אפילו אם הוא איש דעת יחשב אויל ואדם חסר נמוס ויהי' לחרפה לו . ומכלל זה אתה שומע גם שהמדבר ומשיב על דברי חברו טרם נתן לב להבינו שהוא איש אולת . (יד) רוח איש, אם רוחו של אדם עומד בבריאתו ותכונתו, וכלכל מחלהו, יסכול את היסורים הנאים עליו באהבה ; אמנם תחלוף הנפש אי אפשר לאדם לכלכל כי אם הנושא קולה ותש כח מי יסכול המשא ? .

מעליו: (טו) מתן
 אדם ירחיב כפשוטו
 ומדרשו בכותבי כדק'
 מדבר שמרחיב לו
 חלקו לעתיד לבא .
 וגם בחייו לפני גדולי'
 יתחננו ואומרים עליו
 שהוא חשוב: (יח)
 ובין עצומים יפריד .
 אלו בעלי דוכן כמו
 (ישעיה מ"ג) הגישו
 עצמותיכם ובמשכה
 שנים שכתעצמו דרך
 על שם שמריבותם
 עצמו 'קרוי' עצמו .
 או ל' חז' או ל' אוט'
 כמו עונם עיניו (שם
 ל"ג): (יט) אח כפצע
 מקרית עו . יש אח
 הכפס' מאחיו ומאבד
 צמרדו קרוי' עו כגון
 לוט באברהם . עשו
 ביעקב . ומדינים
 כנריח ארמון .
 ומרובה שנייהם
 מפרידתם לצולם
 כנריח זה שנועלי' בו
 שער ארמון שלא
 יכנסו בו : (כא)
 ואזהביה יאכל פרוה
 אזהב את לשונו

15 ורוח נכאה מי ישאנה :
 לב נבון יקנה דעת
 ואון חכמים תבקש דעת :
 16 מתן אדם ירחיב לו
 ולפני גדלים יגחנו :
 17 צדיק הראשון בריבו
 יבאר רעהו וחקרו : ובא קרי
 18 מדינים ישבית הגורל
 ובין עצומים יפריד :
 19 אה נפשע מקרית עו
 ומדונים בבריה ארמון :
 20 מפרי פיראיש תשבע בטנו
 תבואת שפתיו ישבע :
 21 מות וחיים ביד לשון
 ואהביה יאכל פריה :

* ומדינים קרי

והרגל לתור' אוכל שכרה בעולם הזה : (כב) מלא

באור

(טו) לב , האיש אשר יש לו לב להבין שטובה מעלת החכמה מכל קנייני העולם , יתאמן
 בכל כחו לקנות חכמה . ואון חכמים , אנשים שכבר קנו חכמה יעו און לדעת לקבץ דעות
 ונסיבות . (טו) מתן , המתנות שיפור האדם למען השיג על ידם טובה מן הטובה המה
 ירחיבו לפניו דרכו , ובזמן שיש לאדם בקשה לאחד משופטי ארץ וגדוליו ישחד את משרתיו
 ואנשי ביתו למען יפתחו לפניו דרך מנוח . ולפני גדולים יגחנו , כמו שיש לאדם לבקש
 מלפני אשר ימליך בעדו לכפר מטובו ומעלותיו למען יפקדו לרצון בעין הגדול ממנו . כן
 יעשה בעבורו המתן , ימליך בעדו ויביאהו אל מקום חסכו , על ידו יתקרב אל הגדולים
 וישב בחברתם , וטעם בַּתֵּן בַּקֵּם עֵינַי בְּהַקְדַּמְתִּי (יז) צדיק , מי שבא ראשון אל
 השופט לתבוע ריעו לדין . ומטיח את דבריו נגד השופט , הוא כנראה כנדיק בדין ,
 עד שיבוא איש ריבו לסדר גם הוא את טענותיו , ואז יחקר הדבר מי הוא הצדיק . (יח)
 מדינים , הגורל אשר יתמשו בו במקום שאין יד השופט נעצת לדעת שקור דין , ישבית
 מדינים

אינע נידערגעדריקטע זעעלע, וואס קאן דיא ערטראגען ?

15 דעם פערשטענדיגן הערץ ערווירבט זיך קענטנים, דעם ווייזען אָהר זוכט ערפֿאַהרונג .

16 געשענקע פֿערשאַפֿען דעם מענשן אַללענטהאַלבען רויס ,

אונד פֿיהרן איהן ביא גראָסן איין .

17 ווער דען שטרייט צוערשט פֿאַרטרענט האַט אימער רעכט ,

ביז ויין געגנער אויפֿטריט , דאָן געהט דיא אונטערזוכונג אָן .

18 דאָן לאָאז העכט שטרייטיגקייטן אויף , ענטשיידעט צווישן גלייך וויכטיגן אַנשפּרייכן .

19 איין בעליידגיטער ברודער איזט אונאיברווינדליכער אַלס שטאַרקע פֿעסטונג ,

ברידער=שטרייט איזט אונביגואַס וויא ריגל איינעם האַראַמס .

20 דער מונדס=פֿרוכט דעם מענשן געניסט זיין לייב , וואס זיינע ליפּפּען אינבריינגן האַט ער צו געניסען .

21 טאָד אונד לעבן איזט אין דער געוואַלט דער צונגע , איהרע ליבהאַבר געניסען איהרע פֿריכטע .

מדיני' כי בזמן שיסכימו אנשי הדין להטיל גורל , על פיו תשבת המחלוקת ; ויבין עבומים ר"ל בין אנשים אשר כחותיהם שוה והדין נוטה לטוביהם יפריד הגורל . (יט) אה נפשע , אין לך שכחה וקטטה גדולה כשכחת שני אחים אשר התגלע בניהם הדין , כי כל עוד שתגדל האהב' הטבעית בין שני אחים , כן תפרוק ותרכה גם השכחה בניהם וחמר שנקל לכבוש קרית עוז מכביש דעת האח הנפצע כגד אחיו , כי לא ישוב לסלו' לו , ומדינים כאלה ר"ל בין האחים הם חזקים וקשים כבדוח ארמון . וארמון , תרגומתי (הצורנט) והוא בית הנשים , אשר ישמרום אנשי ארבות הקדם בבנין מיוח' ומסוגר לכל

יבא שם איש זולת הנעל . וכן יתורגם לפעמים במקרא . ומקום מוח' השם הזה בלשון עבר, ולכן מנאכזהו כתוב באל"ף ארמון , ארמונותיו וכתוב בה"א והשלכתנה ההרמונה (עמוס ד' ג') . (ב) מפרי , המשיל את פה האדם לשדה ואת דבריו לפירות , ואמר : כי האדם ישבע טוב ע"י פיו ; והולך להרחיב את המשל באמרו הבואה שפחיו ישבע , מה שמביאים לו שפתיו ישבע אם לרעה ואם לטובה . (בא) מוח וחיים , טובת האדם ורעתו הנה ביד הלשון כידוע , ולכן ראוי לאדם להרגיל את לשונו לדבר אמת ולענות חכמה , ולהסיר מדברי הבל וחקף ורעה , וזה אומרו אוהביה כלומר אוהב את לשונו ומסגית עליה לשמרה מכל סלף יאכל פריה . ועוד יוכל להיות אוהביה על אוהב לשון למודים ולשון כקי וכמלץ ומייגע להשיג המעלה הזאת יאכל פריה , ויתורגם (דיוח יוח פס' אעגן גניסן וזיהרר פֿריכטי) . כי היא יסוד גדול לחכמה ולזכך המדות , ולאדם אשר לא הרגיל

מכלל יופי

(טו) בַּתֵּן אָדָם , באַ בַּקִּיָּן בַּסְּמִיכוֹת וְהִרְאוּ בַּפֶּתַח : (יח) וַיִּבֶן עֲצוּמִים , עִבְדֵי חוֹק הַרִיב . כלו' בין המתחזקים במריבה : (יט) אַחַח נִפְשֵׁת מִקְרִית עֹז , פִּירוּשׁוֹ קָשָׁה הִיא מִקְרִית עֹז [כֵּן הוּא בַּמִּדְרָשׁ שׂוֹמֵר טוֹב בַּתְּהִלִּים פֶּרְשָׁה י"ח בַּפֶּסוּק בְּיוֹם הַבַּיִת ה' אֹתוֹ וְגו' וְלֹא כַפִּי

22 **מָצָא אִשָּׁה מָצָא טוֹב**
וַיִּפֶק רְצוֹן מִיְהוָה :
 23 **תַּחֲנוּנִים יְדַבֵּר רֶשַׁע**
וַעֲשִׂיר יַעֲנֶה עֲזוֹת :
 24 **אִישׁ רַעִים לְהִתְרוּעֵעַ**
וַיֵּשׁ אֹהֵב דָּבַק מֵאֵחָ :

(כב) מצא אשה מצא טוב
 טוב מצא תורה .
 וכמשמעו אשה טוב .
 ויפיק רצון ויזיא זה פשוטו .
 ד"ל אדם שמצא אשה ומצא טוב ויפיק רצונו אותו האיש מוזיא רצון מהקב"ה .
 ר' יוסף קרא: (כג) תחנוני' ידבר רש .
 דרך זה בכך ודרך זה בכך .
 למדן דרך ארץ שאע"פ שעשיר יענה עזות .
 הרש ידבר תחנוני' וכן הענין הרב לתלמיד: (כד) איש רעי' להתרועע .
 אדם שקוה לו רעי' עוד יבוא יו' שיטרוך להם ויקרבהו וא"ת מה בכך יש אזה' דבק מאח' שיקרבהו יותר מקרוביו ואחיו :

יט

טוֹב רֶשַׁע הַזּוֹלֵךְ בְּתָמוּ
מִעֵקֶשׁ שְׂפָתָיו וְהוּא כְּסִיל :
גַּם בְּלֹא-דַעַת נִפֵּשׁ לֹא-טוֹב
וְאֵץ בְּרַגְלָיִם חוֹמָה :

1
 2

אולת

יט (ב) גם בלא דעת נפש לא טוב .
 אין טוב לאדם שהוא בלא תורה :
 ואץ ברגלי' חוטא .
 החוט' רופס' ודש העונות בעקביו ואומר קל הוא זה שעבור עליו .
 רבותינו פירשו גם בלא דעת בכופה את אשתו לתשמיש המט' בעל כרחה :
 ואץ ברגלים חוטא זה הנוצל ושונה .
 ד"ל זה המהלך על גבי עשבים בשבת :
 אולת

באור

הרגיל את לשונו לדבר כמשפט הדקדוק והמליצה בלשון עמו ,
 ואם הוא איש דעות ובעל שכל ,
 לא יאות לקרותו חכם ,
 וכל איש חכם לב יאמר עליו שהוא משחת החינוך ולפני גדולים כל יעמוד .
 אמנם על איש בעל לשון כס ונקי יאמרו כל שומעיו שהוא איש מוכתר בכימוסין וכעיס לחברה ומסוגל לבוא בוועד חכמים .
 (כב) מצא ,
 מי שמצא אשה הראויה לו מנה מעשיה הטובים מצא טוב בארץ ,
 והוא ימלא פיו בשבח לאומר שהשיג רצון הבורא יתעלה ,
 כי מתת האלהים לאדם למצוא עזר אשר יאות לו .
 וזה יפק רצון מה' ,
 כלומר ,
 פיו יפיק לאומר מצאתי רצון האל .
 ותרגמתי פה רצון (גנאדי) כי רצון הבורא הוא חסדו .
 וכן תרגם הרמב"ם ז"ל עת רצון (גנאדלניט) .
 (כג) תחנונים ,
 סימן לדעת את הרש בדבריו כי הוא ידבר כל עת בתחנונים ,
 אפילו בזמן שאיננו מבקש מאומה .
 אמנם העשיר יענה את כל אדם בעזות .
 ועזות זה לא תפרש כמו עזות פנים המדה המגובה ,
 כי אם כמו שתרגמתי (דריסט) כלומר בלי מורך לבב ופחד .
 (כד) איש ,
 בעלי המסורה שצוהו עם עוד האש בית רשע (מיכה ו' י')

עם

משלי יח יט

באור עא

- 22 ווער איין ווייב פֿיר זיך געפֿונדען , האָט איין גראָסעס גוט ערלאַנגט , ער מאַג דער גנאָרע גאַטטעס לויט זיך ריהמען .
- 23 דער דירפֿטיגע שפּריכט איממער אין איינעם פֿלעהענדיגן טאָן ; דער רייכע רעדעט יעדן דרייטן אָן .
- 24 עס גיבט פֿריינדע דיא אַלס פֿריינדע זיך נור שטעללן , עס גיבט אויך מאַנען פֿריינד דער טרייאַר איזט וויא לייבליכער ברודער .

עם אש להמין ולהשמאיל (שמאל ב' י"ד י"ט) ולפ"ז תרגמתיו . יש ריעים שבאי' אל האדם וכראי' לו כריעי' וזה החרועע שהס מראים עכנס כריעים , אמנס יש אוהב שהוא דבק באלס יותר מאח' ולדע' אחרי' תשאר הכוונה במלת איש שהוא מלא על מקומה , ופירושו , איש רעים איש המרצה לו רעים מתרועע עושה דע לעצמו כי ע"י התחלק אהבתו בין ריעים רבים לא יהיה לו אפילו אחד אוהב כאמן , אבל יש אוהב מי שנורר לו אוהב אחד הוא יהיה לו דבק מאה . אימנס לדעתי הכוונה ראשונה עקריות :

יט

- 1 גליקליכר איזט דער דירפֿטיגע דער רעדליך וואַנדעלט , אַלס דער פֿאַלשע מענש , אָבגלייך ער פֿיל זיך איינבילדעט .
- 2 אונוויסענהייט איזט שאָן דעם מענשן אונגליקס גנוג , ווער גאַר קענטנים פֿאַן זיך שטעמט איזט איין ערצ־זינדער .

יט (א) טוב , אל תאמר על הרש שהוא הנענה מכל אדם לפי שאין לו די מחסורו , כי בזמן שהוא הולך בתומו הוא במעלת הטוב יותר ממעקש שפתיו אף על פי שהוא כסיל . ר"ל אעפ"י שהוא עשיר . וכסיל פירשתי עשיר כמו אם שמתי זהב כסילי (איוב ל"א כ"ד .) שהוא בוטח בעשרו , לפי שהניגו מול רש , וגם במשנת הפסוק הזה (לקמן כ"ח) נכתב עשיר . והכנס בקש לבכותו בלשון גכאי לכן אמר כסיל , וחסרו תרגומתי במל' אשכנזי המבאר' איש עשיר אשר אין לו מעל' זולת עשרו . (ב) גם בלא דעה , הכתו' הזה הוא מפורש מן המפרשים והמבארים איש איש לפי דרכו . ורש"י ז"ל הביא דרש חכמינו ז"ל עיי"ש . ולי' בראיה לפרש שבזמן שהאדם נשאר בלא דעת הוא במצב דע ולא—טוב לכפשו , על אחת כמה וכמה מי שבוטח בדעת במוזד שהוא חוטא גמור . וכן תרגומתי . ולדעת אחרים יהיה פירושו . גם עבירה בשוגג בלא—דעת—נפש לא טוב ק"ץ לאן ברגלי' לעובר

מכלל יופי

כפי' רש"י] : (כג) יענה עזות , אין בכתוב זכר לנקיבה אבל בא בחסרון דברה ורובה לומר דברות עזות ומענינו תבין חסרונו : (כד) איש רעים , בעל המסורה חשבו עם אם אש להמין ולהשמיר , ועם עוד האש בית רשע , שענינס יש , אבל זה הוא מלא . והמפרשים פירשוהו כשאר איש שבמקרא : יט (א) והוא בְּסִיל , פירש ר' סעדי' מן כי ה' יהי' בכסלך שענינו הצטחון והתקוה ופירוש והוא כסיל והוא בוטח בעשרו והוא כנגד רש , ועקש שפתיו כנגד הולך בתומו , וכן כשנחה הכתוב במלת השלישי מן הספר אמר והוא עשיר במקו' שאמר הנה והוא כסיל : (ב) ואץ , ענין מהירות : תסלף

רגלי
גלח
ואן

וכעל
ולפני
וכתר
אוויה
בורא
מר ,
הוא
סימן
מה
וכה
ורה

3 (ג) אולת אדם
תסלק דרכו
צעונו בא לו הרע
כי באולתו סלק
דרכו ועבר עבירות
וכפרעין מיוכו וצבוא
לו הכר' זועף לבו על
הקצ"ה ומהרה' אחר
5 מדת הדין כגון אחי
יוסף שאמרו מה זאת
עשה אלהים לנו
(ראשית מ"ב): (ד)
6 הון יוסף רעים
רבי' אזהבי רבי'
ויש לפותרו בני
שלמד תורה: (ו)
7 רבים יחלו פני כדיב
וכל הרע הכל
כעשים רעים: לאיש
מתן יש לפותרו
בנותני כדקה ויש
לפותרו במרביצי
תורה: (ז) כל אחי

אֵילַת אָדָם תִּסְלַף דַּרְכּוֹ
וְעַל־יְהוָה יִזְעַף לְבוֹ:
הוֹן יוֹסֵף רַעִים רַבִּים
וְדָל מַרְעִיָּהוּ יִפְרֹד:
עַד שִׁקְרִים לֹא יִנְקָה
וַיִּפִּיחַ בְּזָבִים לֹא יִמְלֹט:
רַבִּים יִחְלוּ פְּנֵי־נְדִיב
וּכְל־הָרַע לְאִישׁ מֵתָן:
כָּל אַחֵי־רֵשׁ שְׂנֵאָרָהוּ
אֵף כִּי מַרְעִיָּהוּ רַחֲקוּ מִמֶּנּוּ
מַרְדֵּף אֲמָרִים לֹא־יִהְיֶה:

לו קרי קנה
רש קרוביו: אף כי מרעהו רחוק. וכ"ש מרעיו ושונאייו ואוהביו: מרדף אנור' לא המה' אומ' פלוני ופלוני קרובי ופלוני מרעי והכל דברי הכל. ויש לפותרו בני שהו' רש בתורה ובמעשים טובי': מרדף אמרי' לא המה מתור להורות הלכה ולא בידו. והמדרש פותרו ביוסף שהיה מוציא על אחיו דבה חומר לאביו שהן תשודין על אבר מן החי לכך שאלוהו

מכלל יופי

(ג) תִּסְלַף, ענינו תעות: יִזְעַף לְבוֹ, ענין הקצף והכעס:
* (ז) כָּל אַחֵי רֵשׁ, הכלל כי כל בחולס, ובמקף
ישוב החולס לקיץ חטף חן משנים שיקראו בלא עקף בקיץ רחב וזה אחד מהם: מַרְעִיָּהוּ
המ"ס בשו"א. ובמכלל בא כינוי הנכתר בהא ויו מוכע בשורק והוא כמו מרעיו
ותסרה
* (ז) וטעם מרדף אמרים לא המה, פי' הראב"ב כי הרש מצוה לרדוף אחר קרוביו שנוחי אמריו אולי
יתקרבו אליו ולא המה שומעים. והלכ"ג פירש כי אחיו ומרעיו ירדפו אמרים לא המה כלומר
שיעבילוהו האמר או יעשה כנגדם מה שאינו כן. והקרי הוא לו המה בויו וככה פירשו לדעתו כי הרש מרדף
אמרים על אחיו ומרעיו שהיו קודם זה ואומר כי לו המה אחים ומרעים אבל באמת לא המה אחיו ומרעיו
אחר שנעשה רש:

פירש מן המדפים על פסוק ד'

הוֹן יוֹסֵף רַעִים רַבִּים, רַעִים וְרַעִים, כלם מתחברים אל עשיר. ומה כמשך
שדל אף מרעהו ר"ל דל כמוהו יפרד. באשר שרעהו ג"כ יתקשר
אל העשיר:

8 קנה ללב אהב נפשו
 שמר תבונה למצא טוב :
 9 עד שקרים לא ינקוה
 ויפיה כזבים יאבד :
 10 לא נאורה לכסיר תענוג
 אף כילעבד משר בשורים :
 11 שכל אדם האריך אפו
 ותפארתו עבד על פשע :
 12 נהם ככפיר זעף מלך
 וכטר על עשב רצונו :
 13 חורת לאביו בן כסיר
 ודלק טורד מדיני אשה :
 14 בירת והון נחלת אבות
 ומיהוה אשה משקלת :
 עצלה

8 שכחוהו וכקרא רש
 לפי שהי' מונח דבת
 שקר עליהם ומחזר
 אחר אמרי' לא המה
 9 לו קריקן ומרדף
 אמרי' להכחותו
 ולענין יוסף לו המה
 כי עליו חזרו דבתו
 הוא היה אומר שהיו
 אוכלים אבד מן הקי
 והכתוב מעיד עליה'
 אפי' בשעת הקלקל'
 היו שחטין שער
 עזים שחמ' וישטטו
 שער עזי' (שס ל"ו)
 הוא אומר שהיו
 מולולין בבני השפתו'
 לכך לעבד במכר
 יוסף . הוא אומר
 שהיו כותבים עיניה'
 בבנות הארץ אומר
 הקב"ה קיך שאני
 מגרה בך את הדוב
 הלכך ותש' אשת
 אדוכיו וגו' (שס
 ל"ט) . בב"ר : (י)
 לא נאורה לכסיר
 תענוג אף כי לעבד
 ק"ו הוא שחין נאה

שעבד ימשול בנדיביו : (יא) שכל אדם האריך אפו . כמו להאריך . אם עשה כך שכל
 הוא לו . ותפארתו הוא שיעבור על מדותיו : (יב) נהם ככפיר זעף מלך . הקב"ה :
 (יג) ודלק טורד . דלק גשמים היורד בבית ומטרי' וירד (וטורד) ליושבי הבית כך
 מדיכי אשה רעה : (טז) עצלה

באור

בנינו הוא יוצא לשני ולשלישי . כלומר שמרדף אחרי אמרים ומרדף אותם לפניהם . ולפי
 הקרי לו , יתכן לפרש שהם מרדפים אמרים לו , שאומרי' לו מדוע פורת ממוכך , מדוע
 לח חסות על קנייך , עתה בנה לך אכול פרי מעלליך וכהנה . (ח) קונה , הערה
 לזהר מאוד בבחירת הדיעים , אחר שהורה בירוב הדיעים אינם מתדבקים באדם כי אם
 לשבוע מוטובו , אחר בדרך ענה קונה לב , והוא בעל לב טוב וקונה מלאק ידע שור
 קונהו (וויגענטיהאר , בויטנר) . אוהב נפשו , כריך להיות אוהב נפשו תחלה
 לראות על עצמו ועל תכונתו ומכבו אס טוב ואס רע לו , ואוהב על נפשו הוא כמו חס על
 כפשו כמו ואהביה יאכל פרוה (לעיל י"ח כ"א) , כי אין אוהב לאדם כעצמו ואין קרוב
 לאדם כעצמו , ולא ישען על לבו ועל רגשותיו בבחירת האוהבים כי הלב הטוב נקל להיות
 חסותה , כי אם שומר חבונה ישמור את
 משפטי

- 8 ווער איין גוטעס הערץ בעוויצט , שאהנע פֿאַר
אללן זינר זעלבסט ,
אונד פֿאַלגע דער פֿערנונפֿט אום עכטן פֿריינד
צו וועהלען .
- 9 ליגענהאַפֿטער צייגע בלייבט ניכט אונגעאַהנדעט ,
טרוגפֿערברייטער געהט צו גרונדע .
- 10 ווייס דער רייכע טהאַר זיך ניכט אין זיינע
פֿערגניגונגען צו שיקען ;
וויא פֿיל וועניגער דער שקלאפֿע ווען ער איבער
עדלע הערשען ווילל .
- 11 לאַנגמיטהיג זיין שאַפֿט דעם מענשן אַנועהן ,
בעליידיגונג איבערזעהן גערייכט צו זיינעם רוהם .
- 12 וויא לעווענבריללען איזט דעם פֿירשטן צאַרן ;
זיינע גנאָדע , מילדע וויא טהויא אויף געוועכס .
- 13 איין טהעריכטער זאַהן איזט איין שטעטעס
ליידען פֿיר דען פֿאַטער ;
איין צאַנקישעס ווייב איזט איינע בעשטענדיגע
דאָך=טרויפֿע .
- 14 הויך אונד פֿערמעגן ערבט מאַן פֿאַן עלטערן ,
אַבער פֿערניגפֿטיגע גאַטטין איזט גאַטטעס
געשענק . פֿוירקייט

משפטי תבוכתו למצוא
טוב למען מצוא איז
טוב וראוי לחברתו .
(י) לא , הכסיל
אף שהוא כולד בעושר
בהיות שאין לו דעה
ישרה לא ידע אפילו
להכות מתענוגו כראוי ,
בוטע לו גן , ואיכנו
הולך בולהסתכל בפלא
הברואה , בוכה לו בית
ואינו יודע לתקו ע"פ
חוקי הגוי והקאשט
וההרוחה , כמו שאנו
רואים יום יום במעט
התבוכות על מעשי
הכסילים המתענגים ,
וק"ו לעבד , לשפל אנוש
אשר בא פתאום לגדול'
והוא רוכה למשול בשרי'
בכבדי ארץ , לא
ידע מה לעשות , יבוא
אל החכמו' אשר קטנס
ענה ממתכוו ,
ויתנהג בהם בשפלות
עד שיתעב לב משכיל ,
לראות מעשו ויקן
כפשו ובכל פעולותיו :
(יא) שכל , כמו טובת שכל
הוא עומד
מול הפארחו . ואמר שהמאריך אפו
הוא קונה לו תשיבות בעם ,
והעובר על פשע יפואר
בארץ . (יב) נהם , ענינו שאנה ,
ואמר שזעף המלך הוא מסוכן
ומפחיד כקול הכפיר ,
אשר כל שומעיו יפחד מסכנת מות ,
כן כעסו של מלך , כמו שאמר לעיל
חמת מלך מלאכי מות . ורצונו , מורה
טובה לאכשיו כאשר יורה הטל
המוטל על העשב שיפרה .
(יג) הוח , הוא מלאשן שגר
ומכאיב וגם מלאשן הוה כמו כי
מה הוה לאדם וכוונת שניהם
מונחים בו בכתוב הזה , כלומר
שהבן הכסיל הוא מורת רוח לאביו
תמיד . ודלף טורד הוא עץ חלול
המוכת על הגג ובתוכו יתקבצו
מי הגשמים וידלפו אחת אחת ,
ואליו דמה החכם את האשה
הרעה האוהבת מדנים , כי הדלף
הזה ידלוף טפה טפה ויעמיד
רגע ויתחיל להטיף , כן דרך
האשה הרעה תתחיל להרים קולה
במנה וריב ותעמוד מעט עד
שתחשוב שכבר עבר הזעם ,
ובתוך כדי דבור תתחיל שנית ,
וכן תעשה תמיד , עד שיכלו
רוב ימי חיי הנעל במדון וריב .
(יד) בית והון , כל הקניינים
הנאותים לאדם בעה"ז יוכל
להשיגו ע"י אדם , כמו בית והון
יכול מאבותיו , אמנם קנין אחד
נכח מיכולת

(ח) קָהָה לָב , לפי שהלב הוא משכן השכל אמר כן כאלו אמר קונה דעת :
(יא) הַאֲרִיךְ אַפּוֹ , מקוים בסגול הה"א עם אות גרונית : (יב) נָהַם ,
ענינו כענין שאנה : (יג) מְדַיֵּי , ויומדון נהפכה לזוד כעה וענינו ריבי אשה :
יט א I 19 (יז) מלוה

גלה
בן שכל
קב"ה :
ית כן
ולפי
מדוע
הערה
כי אם
דע שור
תחלה
חס על
קרוח
להיות

- 15 עֲצָלָה תִפִּיל תִרְדְּמָה וְנֶפֶשׁ רַמְיָה תִרְעֵב :
- 16 שֹׁמֵר מִצְוָה שֹׁמֵר נַפְשׁוֹ בַּזָּהָר דִּרְכָיו יוֹמֵר :
- 17 מַלְוֵה יִהְיֶה חוֹנֵן דָּל וְגִמְלוֹ יִשְׁלַם-לוֹ :
- 18 יִסֵּר בְּנֵי בְיַיִשׁ תִּקְוָה וְאֶל-הַמִּיתוֹ אֶל-תִּשָּׂא נַפְשׁוֹ :
- 19 גִּדְּלֵה-חֶמְדָּה נִשְׂא עֵנֶשׁ גְּדֹל קְרִי כִי אִם-תִּצִּיל וְעוֹד תּוֹסֵף :
- 20 שְׁמַע עֲצָה וְקַבֵּל מוֹסֵר לְמַעַן תִּחְבַּם בְּאַחֲרֵיתָהּ :
- 21 רַבּוֹת מַחְשְׁבוֹת בְּלִב־אִישׁ וְעֲצַת יְהוָה הִיא תִקּוּם :
- 22 תִּאֲוֹת אָדָם חֲסְדוֹ וְטוֹב רֶשׁ מִמֵּיִשׁ כָּזָב :

ימות קרי

גדל קרי

יראת

(טו) עזלה תפיל תרדמה. העזלות מביאה לדי שיכה. זו היא המליצה. אבל המשל על המתעצל בלימוד סוף שזולין דבר חכמו ממנו והו' נרדס: וכפש רמיה תרעב. סוף שיהא עני. וכן הרמאי בתלמודו לעשות תורתו חבילות סוף שהוא ישכח: (טז) שומר מצוה שומר כפשו בזה דרכיו ימות. שאינו כותן לבו לשקלן: (יז) מלוה ה' חונן דל וגמלו ישלם לו. כשיחלה ויטה למוות נדקתו מליצה עליו לפני מדת הדין לומר העני היתה כפשו מפרכס' לנא' ברעב וזה פרכס' והחזירה לגופה אף אכי אחזיר לו כפשו: (יח) יסר צנך כי יש תקוה וא' המיתו'א תשא כפשו. אל תכהו מכת מות: (יט) גדל חמה נשא עוכש וגו' אם תעבו' על חמתך ותגיל את שוכאיך אם ראית דעה באה לו עוד תוסיף ימים ועונה: (כב) תאוות אדם חסדו יעקר שהגדלו ונתאוים

מכלל יופי

(יז) מלוה, ביכוני ובסמוך כנר"י: (יח) וא' המיתו, יש מפרשים שרשו המה על משקל כביתו מן ככה כלומר יסר צנך ואם יבכה ויהמה אל תשית לבך לו ולא תשא לו כפשו לרסם עליו בדרך המוסר: ויש מפרשים שרשו מות, כלומר יסר צנך נכחת לא שתמיתו במכות: * (כב) תאוות אדם חסדו, ענין יופי כלומר יופי האדם ומה שבראה לו לעשות הוא חסדו: * (כב) ויש מפרשים תאוות אדם כמשמעה ענין תאוה וחשק. וסמך כי העני מתאוה לעשות חסד ולומר בלבו אם הייתי עשיר הייתי יגושה נדקס וחמד ואם העשיר נהפך לבו לרעק וגו' ובר תאוות חסד על בן אדם וטוב הם מאיז כזב, לזה לומר יותר טוב הוא שישקר דף ומאוחו לעבס משיעשיר ויהיה איש כזב:

15 פִּילֵהֵיט אֲרַטְעַט אִין שְׁלֹא־פֹוֹכֵט אוֹיִם ,
דער לעסיגע לייב מוז דאַרבען .

16 ווער אויף געבאָט אַכְטֵט , אַכְטֵט אויף זיין לעבן ;
ווער רען פֿאַר געצייכענטן וועג פֿעראַכְטֵט ,
קאַממט אום .

17 ווער געגן דען אַרמן מילדט־העטיג איזט ליהט
דעם עוויגען ,
ער ווירד דיא וואָהלט־האַט איהם פֿערגעלטן .

18 ציכטוגע דינען זאָהן וואָ לאַנגע האַפֿנונג דאַ איזט ,
לאַס זיין יאַמערן דיין מיטלייד ניכט עררעגן ;

19 דאַן שטראַפֿווירדיגע איבערזעהן פֿערגרעסערט
דען פֿערררום ;
יע מעהר רוא יעצט שאָהנעסט , יע מעהר ווירסט
דוא איינסט שטראַפֿן מיסן .

20 האַרץ אויף גוטן ראַטה , נים לעהרע אָן ;
דאַמיט דוא ענדליך ווייזע ווערדעסט .

21 אין דעם מענשען הערצן ענטשטעהן פֿילפֿעלטיגע
אַנשלעגע ,
דעם עוויגען ראַטהשלוס אַלליין האַט בעשטאַנד .

22 אין דעם גוטן וויללן דעם מענשן בעשטעהט
אייגענטליך מענשענפֿריינדשאַפֿט ,
דאַרין איזט אַפֿט דער בעטלער דעם העפֿלינג
פֿאַרצוּציהן .

מיטגל האדס שאי
אפשי להשיג לא ע"י
בסלה ולא ע"י חסד
מהמקריים והיא אשה
משכלת אשה כשרה
ושלוח ומחוקת בביתה
מתת ה' היא , אשרי
אדם מנח טוב ויפיק
רצון מה' . (טו)
עצלה , האיש המתעכל
בזמן שכחותיו עוד
שלמים וראויים לעבוד
סופו להיות ביטה תמיד
לשיבה סוקה מבלתי
יכולת לעבוד אף אם
ינטרף לו . ולשרש
רדם כבר שם גדר
הרצ העליון ר' הירץ
וויזל כ"י במאסף
תקמ"ד , ולדעתו הוא
שינת הנפש והתש' הכח
מבלי דעת בין ימינו
לשמאלו (בטייבונג) .
ונפש רמיה , נפש
המתעצלת בעבודה
סופה לרעוב .
(טז) שומר , מי
שמים לבו להזהר
במורה הוא שומר נפשו ,
כי המורה אינה אלא שמירה לנפש ; ובוזה דרכיו , שלא תש לבחון אם דרכיו
נוטים אל סוקי התורה והחכמה , ואינו מדקדק עליהם . יכווח , יכול בשעת .
(יז) מלוה , מי שסוקן את הדל כאלו הלוה להם יתעלה , אשר ישלט לו גמולו עת יבא
יומו . (יח) יסר , הערה לאבות להסקיף על סנוך בניהם , ולא יחמולו עליהם בעשותם
אחת הרעות כי אם ייסרום , ואמר כי יש תקוה כל זמן שיש תקוה . או כי יש תקוה
להסיה נפשו אולתו ע"י המוסר . ואל המיחו , קורא אני עם המפרשים כאלו בכתב
הקב"ה משרש המה , שלא תשא כפשך אליו ותחוס עליו אם יהמה ; כי (יט) גדל חמה
נושא עונש , מי שנושא את העונש ומעביר עליו מבלי הענישו הוא מגדל את
התעה , ואם תנילו כהיום מן העונש הקל כוסף להוסיף את העונש אם יגדל ברשעתו
וגם אם יהיה המיחו משרש מוח יתכן לפרש שלא תירא ותפחד אולי ימות , ויהי'
תרגומו (טז) הנע חייהו ניכט חויס פֿורכט דחט ער שטערבן אעצטע . (כ)
שמע , אשר מדבר אל האבות שב לדבר אל הנער ואמר שמע ענה וקבל מוסר ועיף
תחכם באחריתך . (כא) רבוח , הערה על הבטחון בה' אף שיש בלב אדם מחשבות
רבות לא יכליתו כי אם בענת ה' . וה' הרואה לב ידע ויעיף את העוב לבו . (כב)
חאות , עקר חסדו של אדם נגד ריעיו הוא אם לבו מתאזהר לעשות חסד , ואף שיהיה
האדם מכניס אורחים ומסר דקה אם לא בלב שלם יעשהו לא נחשב למאומה . ואם
אדם מותן פרוטה לעני ולבו מתאזהר לתת יותר אם השע ידו לעשותו נחשב לחסד גדול
כמ"ט

קרי

די

נת

בריו

שרשו

ולא

יסר

יפוי

במות

לדעת

די

23 מתאו' לאדם נעבור
 קסדו: וטוב רש
 מאיש כוז ואם איש
 כוז הוא ומבטיק
 ואינו עושה טוב איש
 רש ממנו: (כג) ושבע
 ילין. הירא את השם
 שלא יפק' בשו' רעה:
 (כד) טמן. עגל ידו
 בכלת בורה חמה
 כשיעבירה מן האור
 ופיטוה רקני' מחמ'
 ידו בתוכה. ודומ' לו
 (נדברי הימים י"ג
 ל"ה) בשלו בסירות
 ובכלת ובדודים.
 ומשום רבינו יצחק
 הלוי שמעתי בכלת'.
 מלשון תרגום ויבקע
 וכלת בשעת הנכה
 והגליל על שם שהקו'
 והגליל מבקעין
 וכלת' הידים. ואני

23 יִרְאֵת יְהוָה לְחַיִּים
 24 וְשָׁבַע יִלִּין בְּלִי־יִפְקֹד רָע:
 25 טָמֵן עֵצֶל יָדוֹ בְּצַלְחַת
 גַּם־אֵל־פִּיהוּ לֹא יִשְׁבְּנָה:
 26 לִיץ תִּכְהֶוּ וּפְתֵי יַעֲרֹם
 וְהוֹכִיחַ לְגִבּוֹן יִבִּין דַּעַת:
 27 מִשְׁדַּד־אֵב יִבְרִיחַ אִם
 בֶּן מִבִּישׁ וּמִחֲפִיר:
 28 חֲדַל־בְּנֵי לִשְׁמֹעַ מוֹסֵר
 לְשִׁגוֹרַת מְאֲמְרֵי־דַעַת:
 29 עַד בְּלִיעַל יִלִּין מוֹשְׁפֵט

שמעתי בכלת'. קרע החלוק שקורים פאנד"אדורי בלע"ז כלומ' טומנה בחיקו (סא"א):
 (כה) לץ תכהו ופתי יערים. על מכו' פרעה ומלחמ' עמלק החכי' יתרו וכתגייר:
 (כו) משדד אב יברח אס: בן מביש ומחפיר בדרכיו. ע"י שראתה שרה את
 הגר המצרית משחק ע"א וגילוי ערוות גרם זה שנשתלחה אמו (ראשי' כ"א) וירע
 הדבר בעיני אברה': (כז) חדל בני וגו'. מקר' קצר הוא והופירושו: חדל בני לשג' מאמרי
 דעת. בשביל לשמוע מוסר: חדל לשגו'. כמו מלשנות. וכן וחדל לעשות הפסח (מדבר
 ט') וכן כי חדל לספור (ראשית מ"א): (כח) עד בליעל ילין משפט.

באור

כמ"ש ז"ל אחד המרבה ואחד המועיט ובלבד שיתכון. ולפ"ז אמר טוב רש מי שאין
 לו לית: אך כפשו מתאוה לתת, מאיש כוז הנותן בפנים יפות ולבו כל עמו. ותרגומתי
 רש (בעטור) לשמוהו במדרגה התחתונה מבעלי קניני העולם, שאע"פ שהוא עצמו
 פושט יד, לבו מתאוה לתת לולתו אס היה ביכלתו. ולכן הוא נחשב יותר מאיש כוז
 אשר תרגמתי לפי עניינו (העפ"וינג) והוא האדם המתרחק כאזהב לכל אדם ונותן
 מתנה ולבו כל עמו. (כג) יראת ה', נותנת חיים וטובה לבעליה. אבל יש לך בן אדם
 שבזמן שהוא שבע ומעשי ידיו כלחיס יבעט באלהיו ע"ד וישמן ישורון ויבעט, וילין על
 טובותיו, מי שהוא בתכלית המדה הגרועה הזאת שהיא רדיפת התלות וכפיית הטובה
 וכפירה בה' בל יפקד רע לא יפקד מרעה, כי אס תעבור עליו הרעה. ותמה אני
 על כל המפרשים והמבארים שהדקיקו את ענמם בפירוש הכתוב הזה, ולא שמו לב על
 תבת יפקד לאמור שהוא כמו יפקד מושביך. (כד) טמן, הורה דרך העגל ותכונתו,
 עומד ומתעגל ליסב, יושב ומתעגל לקום, ואמר שעגלותו כל כך גדולה, שחס טמן
 ידו בכלת שהוא בית יד בנגדיו סמוך לחיקו. שהוא המקום אשר תכול שמה היד בזמן
 שהאדם יושב ואין לו טרחה להניחו שם, ואם

- 23 גאטטעס פֿורכט ברינגט גליקועליגקייט ,
ווער אויס איבערמוטה מוררט בלייבט פֿאַם
אונגליק ניכט פֿרייא .
- 24 האַט דער פֿוילע דיא האַנד אין דיא טאַשע
ג שטעקט ,
וואַהרליך ער ברינגט זיא , זעלבסט נאָך דעם
מונדע , ניכט צוריק .
- 25 שלאַגע דען שפעטטער , זאָ ווירד דער
אונבעוואַננענע אויפֿמערקזאַם ;
דען פֿערשטענדיגן ווייזע נור צו רעכט זאָ
בעגרייפֿט ער דיא מיינונג .
- 26 איין אונגעראַהטנער שענדליכער זאַהן , ריכטעט
דען פֿאַטער צו גרונדע ,
אונד ברינגט דיא מוטטער אינס עלענד .
- 27 היטע ריך מיין זאַהן ! פֿאַר זאָלכער לעהרע ,
דיא פֿאַן ווייזען אונטערריכט ריך אַכפֿיהרן ווילל .
- 28 גירערטרעכטיגער צייגע שפּאַטעט דעם געוועטצעס ,
פֿרעפֿלער

ואס הוא יושב בתכונה
הזאת הוא עגל כל כך
שלא ישיבה אל פיו,
אפילו הטרקה קטנה
הלא וטריח , ואפילו
אל פיו לאכול יתעכל
להשיב ידו מחיקו .
(כה) לע , הלך העושה
מעשיו הרעים במזל
ראוי להכותו , ואס
תכהו אף שלא תטיב
את נפשו יהיה לך
בגללו הטובה שהפתי
יערים , יתבזק טעם
הכאת הלך וישמר מן
העול . אמנם הנבון
לא תצטרך כ"א להוכיח
להורו לו את הדרך והוא
יבין מעצמו לדעת
הטוב והרע . ע"ד
מאמרס ז"ל די לחכימא
ברמיזא . (כו) משרד

הבן מביא העגל הנועט בחכמה ומשליך המוסר אחרי גיוו שהוא גם מחפיר מבייש את
עצמו ואת משפחתו , הוא משרד אב מחריבו מפור הונו ומבזה שמו עד שינשכו שדוד
ע"ד בת בבל השדורה , יבריא אם סופה של אמו לברוח מפני החרפה והמחסור
ויתר פעולת רשעתו . (כז) חדל , רבו צו דעת המפרשים , ופשוטו , חדל בני לשמוע
מוסר אשר יביאך לשגות מאמרי דעת . והוא לקח טוב לנערים , כי בכל דור ודור היה
כת כסילים ופגשים אשר יראת ה' בלבם לא באה , ובחכמה לא לקח אונס שמן , כי אס
אין יראה אין חכמה ואס אין חכמה אין יראה , כאשר הורה כבר החכם בזה הספר
כמה פעמים . והאנשים האלה בראותם כי נעורים ורקים המה מכל , הלכו דרך קצר
וטוב בעיניהם , והתחילו להתחסד ולהראות לעין ההמון כבדיקים . יראי אלהים ,
ויוכיחו בשער על כל דבר אשר לא ידעו ממנו מאומה , מאסו בחכמה מדלגה מדבר פן
תפקחנה עיני העם ויראו כי נכערים המה , מאכזם חדלו ; וברוע לבס , וחסרון
אדיעתם נעקו חמם על כל הוגה בחכמה לבקש דעת , ויפגעו פיהם לבלי חוק על חוקר
ומשכיל , באמרה ; מה לך לחקר דעת , בוסף שלא תדע מאומה , כי לא לאדם דעת
האמת , עשה כמונו ועבוד את אלהיך כאשר עשו אבותיך , ואל תפן לדברי השכל .
והמוסר הזה המוכע את הנער מלהגות באמרי דעת , הוא מוסר רקים ותוכחת בוערים ,
שמע כא זאת בני ! הבן את רעתו וחדל . (כח) ער , הרשע הכבזה הזה ילך וישחוק
לדבר

(כג) ילין , בא לשון לינה בענין השקידה כי אין ענינו לינת הלילה לבד אלא השקידה
תמיד והוא פועל עומד : (כד) בצלחה , פירושו קדרה הוא קערה . וי"ל
כמו בחיק והוא הנכון לענין הפסוק ומה שאמר החיק בזה הלשון כי כן נטמנת היד בחיק
כמו שנטמין הדבר בלש כנת או בקדירה : (כו) מבייש , ענין בושת וכן ומחפיר והם ינאפים :
* (כז) חדל בני , הרשע פ"י כמו הפון וכן הוא חדל מאמרי דעת לשמוע מוסר לשגות
כלומר חדל מאמרי דעת אס תאבס לשמוע מוסר ואת"כ בשגות . חו הטעם
חדל לשמוע מוסר שיבואך לשגות מאמרי דעת :

פי
: (א)
: יר
יה את
וירע
אמרי
מדבר
שאין
גמתי
עצמו
שכזב
וכותן
אלס
ין על
טובה
: אני
ב על
וכתו ,
י טמן
בזמן

ופי רשעים יבלע און :
29 נכונו ללצים שפטים
ומהלמות לגו כסילים :

יעיד לאדם מליצה
משפטי יסודין ומית'
ופי רשעים
יבלע און . האון
יבלעהו: (כט) ככונו
ללצים . הקב"ה זימן
לושפטים של צרעת
לזה הלן המספר כל'
הרע :

כ
לין היין הקמה שבר
1 וכרל שגה בו לא יחכם :
2 נהם ככפיר אימת מלך
מתעברו חומת נפשו :
3 כבוד לאיש שבת מריב
וכל אויל יתגלע :
4 מחורף עצל לא יחרש
ישאל בקציר ואון : ושאל קרי
5 מים עמקים עצה בלב איש
ואיש הבונה ידלנה :
6 רב אדם יקרא איש חסדו

I
כ (ב) כהם ככפיר
אימת מלך
מתעברו . מכעיסו :
2 (ג) כבוד לאיש שבת
מריב . לכות ממריב'
וכל אויל שאינו שבת
עריב תגלה קלובו :
3 (ד) מחורף עצל לא
יחרש . מפני הגכה
יושב העצל ואינו
עושה מלאכה ואינו
4 (ה) עוסק בתורה :
מים עמוקים עצה
בלב איש . הלכ' בלב
חכם סתומות : ואיש
5 תבונה ידלנה ותלמי'
נכון בא ודלה אותה
ממעיו : (ו) רב אדם
יקרא איש חסדו .
6 הרבה יש בני אדם

מכלל יופי

(כח) יליין , ענין תוכן הדבר והטענה ופירשו אמר כי עד הכל יעל יתקן עדותו במיטב
דבריו ואע"פ שהוא שקר יתקן עדותו במשפט כאלו הוא אמת וכן אמר
אחריו ופי רשעים יבלע און כלומר יכסה השקר במיטב טענותיו :

כ (א) ילין היין , תאר , ובמכלל לן שמה היין ומענינו טבין חסדו : וכל שוגה בו ,
ענין ההתעסקות , וכתב ר"י בשם ר' יהוד' בן קריש כי הוא שמע
אלדד הדני אומר יש לי שגויה בענין יש לי עסק : (ב) מתעברו , ענין הקנף והחרק רצה
לומר מתעבר בו : (ג) שבת , שם , שרשו יש או שבת וענינו הבטלה והפסק הדבר :
יתגלע , יתערב : (ד) מחורף , פירושו מקור החורף : (ה) עמקים , בדגש :
(ו) רב אדם , במקף ישנו החולם לקיץ חטוף : יקרא , ענין הכחזה ופירושו רוכה לומר
רוב בני אדם יכריזו ויאמרו חסדו ומעשה הטוב שהוא עושה .

* (ו) ורלב"ג מי איש חסדו והטעם רב אדם יקרא איש חסדו שגשג עמו חסד להשיב לו גמולו בעת הצורך
כמו שהוא עשה עמו והנה יקשה למלאו בלו שקבלו החסד איש אמונים לשלם גמול לאשר גמול אמו חסד
אך יתכבד אליו כאלו לא קבל טובה ממנו . או הטעם רב אדם בהיותו יבני יקרא חסדו שהי' עושה אילנו היום
עשיר ואיש אמונים מי ימלא , רוצה לומר שאם בא לפיות עשיר לא יצמוד בדבורו כי לא יעשה חסד והוא על
דרך טוב רש מאיש טוב (כן מי' מהר"ס של און) :

משלי יט כ

באור עו

פֶּרַעֲלֵעַר מוֹנֵד וְוִיִּים דָּאָן אוֹנֵר עֵכֶט צו פֶּרַהִילֵלֵעֵן
29 פִּיר שפֵּעֵטטער אָכר זינד שטראַפֿגערִיכֵטע
בעשטיממט ,
האַרטע שלעגע פִּיר דעם טהאַרן ריקען .

כ

- I דער וויין איזט איין שפֵּעֵטטער , שטאַרקעס
געטרענק איין אויפֿריהרער :
- 2 ווער איהנן פֶּרַעהנט ווירד ניא וויזע ווערן .
פִּירכֵטערליך וויא לעווענ-געברילל איזט קעניגס
צאַרן , ווער איהן רייצט ברינגט זיך אין געפֿאַהר .
- 3 דעם שטרייטע זיך ענטציהן גערייכט דעם
מאַננע צור עהרע ,
דער טהאַר מישט זיך גערנע דריין .
- 4 אין רויהער לופֿט ווילל דער פֿוילע ניכט פֿלִיגן ,
צור ערנדציט ווכט ער — עם איזט ניכטס דאָ .
- 5 ראַטהשלעגע ליגען וויא טיפֿע וואַסער אין
מענשען הערצן ,
איין פֶּערשטענדיגער מאַן ווייס זיא הערויף
צו שעפֿען .
- 6 אים גראַסען הויפֿען דער מענשען טריפֿט איין
יעדער זיינען הולדרייכען געגנער ,

לדבר משפט . חף שיא
חוק המשפט ליסר את
העד המשקר , לא יסור
מרעו , כי פיררשעים
יבלע און , ידע לדבר
צאופן שיבלע האון
כלומר שיהיה האון
מכוסה בדברי ונסתר
בהם שלא יהיה אפשר
לתפסו עליו . והוא כמו
כבלע את הקודש
(במדבר ד כ') . (כט)
נכונ , שפטים ללנים
מאת המשפט , שחקק
בבר נחקותיהם משפט
מיוח' לכל עובר עברה
במוד לפי גודל עונו ,
ומהלומות לגו כסילי'
למי שיעזוב מתוך
כסלותו לא יעשו
בשפטים כעובר במזיד ,
כי אם במהלומות . כי
יסרוהו למען הכאיב
את גופו וידע פעם אחר
להזהר בזכרו המכאוב
אשר הפיבו לו
המהלומות . כי בשפטי'
אי אפשר ליסר את

האויב כי כסלותו וחסר ידיעתו מזילים :

כ (א) לץ , כנה את היין בדרך השאלה לן על דבר פעולתו . הומה , מרש המה שהוא
בטול המנוחה והשלוה . כל שוגה , כל עוסק בו , לא יחכם , לעולם , כי הוא
מנטל תכונת הכפס ומפיל תרדמה על כוחותיה חף בזמן שהאד' ער משכרותו . (ב) נהם ,
אימת המלך כמו את אימתו אשלח לפניך (שמות כ"ג כ"ז) , הוא מפחיד את הנריות
כנהמת כפיר . מחעברו , בהתפעל , ועעמו על נתינת הסנה אשר יתעבר בעבור' המלך .
(ווער זייהן ריינט דאז ער זיך ערגרט) . ולא כמו שפירשו המפרשי' , מתעבר בו . (ג)
כבוד , האיש והוא הכבוד והולך משרי' ישנות מריב בזמן שהוא רואה הריב יוצא הוא שונת ,
וזה יהיה לו לכבוד ; אבל האויב אשר איננו תש לכבוד יתגלע ירבה הריב , ואמר בל' התפעל
לפי שהוא עזמו כמשך עמו כי גם ישתדל להיות גם הוא בעזמו מאנשי הריב . והתפעל
הזה אי אפשר לתרגמו כן בלשון אשכנזי , וככרחתי לתרגם כפי הענין , ושמתי כונת
ההתפעל בפעל (וזכט) אשר הוספתי . (ד) מחורף , מפני כנת החורף אשר עבר
כבר בעת הקרישה אבל האויר עודו קר ולח , והענל הזה יירא מפניה ולא יחרוש ,
וסופו לשאול בקניר ואין . והוא משל על כל מעשי הענל אשר יעבור על הזמן המיועדת
לעבודה מחמת עצלותו . ובזמן שהוא מבקש להנות מן הפעולה לא ימצא מאומה . (ה)
מים , החכם האמתיי הוא נשמר מאוד להעין לרעהו דבר טרם תשז והשכיל בנחיתנה
עזומה על תכליתה . וכן הוא גם בעסקי עזמו לא יעשה מאומה עד שחשב מאוד מאוד
על תכלית המעשה . לכן המשילם החכם למים עמוקים (ועיין מה שכתתי לעיל י"ח

הבוטחי' על אזהבים
 המבטיחי' אות' חס'
 קוראים להם בעת
 דוחק': ואיש אמוני'
 מי ימצא . המבטיח
 ועושה : איש חסדו .
 המבטיח לו לעשות
 חסד : (ח) מלך יושב
 על כסא דין . יש
 לפרשו כנגד הקב"ה
 ויש לפרשו כנגד
 שופטי אמת : (יב)
 און שמעת ועין רואה
 וגו' . כלומר מעשה
 ידיו הם והוא חסן
 באון שומעת מוסר
 ועין הרואה את
 הכולל :
 (יג) אל

באור

(ד') . ואיש חבונה,
 ידע להוסיף החסד'
 ולשמש בס' לתכליתו

ואיש אמונים מי ימצא :
 מרְהִלֵךְ בְּרִמּוֹ צְדִיק
 אֲשֶׁר־י בָּנָיו אַחֲרָיו :
 מֶלֶךְ יוֹשֵׁב עַל־כִּסֵּי־דִין
 מִזָּרָה בְּעֵינָיו כָּל־רָע :
 מִי־יֹאמֶר זְכִיתִי לִבִּי
 מִדַּוְרֵי מַחֲטָאֵתַי :
 אָבִן וְאָבִן אֵיפָה וְאֵיפָה
 תִּזְעַבְתָּ יְהוָה גַּם־שִׁנְיָהֶם :
 גַּם בְּמַעַלְלָיו יתְנַכֵּר־נֶעַר
 אִם־יֹדֵךְ וְאִם־יִשָּׁר פַּעְלוֹ :
 אֵזֶן שֹׁמְעֶתָ וְעֵינַי רְאוּהָ
 יְהוָה עֹשֶׂה גַם־שִׁנְיָהֶם :

7
 8
 9
 10
 11
 12

אל

ואמי' ירלנה לפי שהמזיל' למי' . (ו) רב אדם, רב נקמ"ן לפי שנמקק ישוב החו"ל לקמ"ן .
 יקרא , מלשון קרא כמו אשר יקרא אתכם באחרית הימים , (פ'יגטן , טרעפֿן) .
 ויהי פי' , רוב בני אדם ימצאו כל אחד מהם איש חסדו והוא המטיב עמו ועושה לו
 טובה מנד חסדו . וא"כ תחשוב שנברו המדות הטובות בבני אדם ורובם טובי לב
 ומישרי לבת , אומנם לא כן כי אף שתמצא אנשי חסד , בכל זאת איש אמונים האובב
 את ריעיהו בלב ועושה טוב עמו בעבור אהבה בלתי תלויה בדבר , וחסדו בלי שום פניה ,
 הוא דבר יקר , ומי ימצאו ? ולפי הכלל שנתתי בהקדמתי , תשמע מלת איש את עצמו
 ואחר עמו , ויהי' רב אדם יקרא איש איש—חסדו . ויש עוד ביאורים רבים בזה
 הכתוב עיין בדברי המפרשים . ואחד מאזהבי פירשו , רב אדם רבו של אדם המלמדו
 תורה וסכמה הוא יקרא איש חסדו , ודבר יקר הוא למצוא איש אמונים להיות לרב
 העוסק במלאכתו באמונה . (דער אענט נענטט איט רעכט וייגן זעהרר , ויינטן
 וואהנטעהטער , דען ווייז :עאטען פֿינדט זיך הירוזין דער חו"פֿריכטיגע און .)
 (ז) צדיק , הנדיק המתהלך בתומו עד יום מותו הוא מניח ברכה וטובה לבניו אחריו . (ח)
 מלך , בזמן שהמלך והראש בעצמו יושב על כסא דין ומשניח על נדק ומשפט , הוא מזרה
 ומרחי' את הרע בעיניו ע"י השגחתו , כל—רע יסובב על רעת העושי עול כי ייראו מפניו
 ועל רעת השופטים והיועצים לבלי תת לבס במקח שוחד ונשיאת פנים . (ט) מי , מי הוא
 שיוכל להתפאר ויאמר זכיתי לבי בדעות ונמלטתי מהסקר בהם , היה זה ממה שיקשה מאד
 לרוב הדברים המטעים ומונעים מהשלמת החקירה בהרבה מהדרושים , ומי יאמר
 טהרתי מקטאתי בעניינים הגופניים והמדיניים ולא התנהגתי בהם כי אם ביושר
 ובאמת

משלי ב

באור עז

וויא זעלטען אבער איזט דער טרייא-ערפיללענדע
פריינד צו פינדען ?

7 דער פראממע דער אין רעדליכקייט וואנדעלט,
הינטערלעסט זיינען קינדערן הייל .

8 איין קעניג דער זעלבסט אויף ריכטערשטוהל
זיך זעצט ,
ענטפערנט דורך זיינען בליק יעדע אונגערעכט-
טיגקייט .

9 ווער קאן גטראסט זאגען : מיין הערץ האב
איך גלייטערט ,
איך בין פעהלער פרייא ?

10 גרעסערס אונד קליינערס געוויכט , גרעסערער
אונד קליינערער שעפל ,
ביידעס איזט דעם עוויגען איין אבשייא .

11 שאהן אים שפיל גיבט דער קנאבע זיך צו
ערקענן ,
אב לויטר אב רעדליך זיין טהון זיין ווירד .

12 אויפמערקזאמעס אהר , בעאבאכטענדעס אויגע —
ביידע האט דער עוויגע געשאפען . וויא

ובאמת . (מדברי הרלב"ג) . (י) אבן , המשקל הקטן מהראוי הוא ודאי עין גמור , אמנם אפילו הגדול מהראוי גם הוא מתועב לה' כי הוא מבקש דלק ומשפט בכל דבריו . והנה צעל איפה ואבן גדולים לא ימלט גם הוא יגזל בזמן שהוא קונה דבר במשקלו ובמדתו . (יא) גם במעלליו . ע"ד מחז"ל בזוין בזוין מוקטפיהו ידיעי , כי גם במעללי הנער זה בשקועם ריעיו נראה תכונת לבו ומוגו אם יהיה זך וישר פעלו . מעלליו , שהם עלל , וממנו נקראו הילדים עוללים , והשקוק וההיתול משרש הזה כי החעללח בי (במדבר כ"ב כ"ט) ויחעללו בה (שופטים י"ט כ"ה) ומה תרגמתי מעלליו (טפילין) . (יב) און , הנה תכונת האון לשמוע הדברים בצוא הקול אל כלי השמיעה המוכנים לזאת ביצירה כפלאה , אמנם גם לו יתר זאת כי ישמע גם את אשר לא בא אליו בקול כי אם

מכלל יופי

ואיש אמונים מי ימצא כלומר אדם שיעשה חסד באמונה לשם שמים לא להתגדל ולהשתבח בעיני הבריות קשה הוא למצוא אותו האיש כי הרוב עושים חסדם להשתבח ולהתכבד אל כל בני אדם : אמונים , הם : (יא) יתגבר נער , ענין ההכרה ידוע : והראב"ע והריק"ם פירשו בהיפך ההכרה כלומר הנער במעלליו יתכבד שם פעלו זך וישר אומרים אין זה מעשה נער :

פירוש מן המדפים על פסוק י"ב און שומעת ועין רואה וגו' .

יש לדקדק תיבת שמעת ורואה נראין כשפת יתר , אף תיבת גם נראה כמיותר , והענין כתבאר אלפי לפענ"ד דאית' בפ"ג דנדה דף ל"א ת"ר ג' שותפין יש באדם זכו' והקב"ה כותן בו רוח וכשמה וכו' וראיית עין ושמיעת און . וזה שאמר און שומעת ועין רואה ה' עשה , ר"ל אף אמנם שזאון ועין יש לאב ואם שותפות בהם , מ"מ השמע והראות בתוכים הנה מלת ה' , ועוד טובה כפולה למקום עלינו שהם זוגות , באופן שאם יקר מקרה בלתי טהור באחד מהם , הנה השני פועל פעולתו עכ"פ וזה שאמר גם שניהם :

אל

קמ"ן .
גפ"ן) .
וזה לו
זכי לב
האזהב
פניה ,
ת עמו
יס בזה
המלמדו
ת לרנ
זיינען
און .
(ה) .
מורה
מפניו
מי הוא
זה מאד
יאמר
בושר

13 **אֵל-תֵּאָהֵב שְׁנֵה פֶּן-תִּוְרַשׁ**
פִּקַּח עֵינָיו שְׁבַע-לֶחֶם :
 14 **רַע רַע יֹאמֵר תִּקְוֶנָה**
וְאִלּוּ לוֹ אִזּוֹ יִתְהַלֵּל :
 15 **יֵשׁ זֶהָב וְרַב-פְּנִינִים**
וְכָלִי יִקָּר שְׁפַת־דַּעַת :
 16 **לִקְח־בַּגְדוֹ כִּי-עָרַב זָר**
וּבַעַד נְכָרִים חִבְּרוֹו : נכריה קרי
 17 **עָרַב לְאִישׁ לֶחֶם שִׁקָּר**
וְאַחַר יִמְלֵא-פִיהוּ חֶצֶץ :
 18 **מִחֲשָׁבוֹת בְּעֵצָה תִּכּוֹן**
וּבִתְחִלּוֹת עֲשֵׂה מִלְחָמָה :
 19 **גֹּוֹלֵה-סוּד רֵוּלָךְ רַבִּיל**
וּלְפִתָּהּ שְׁפָתָיו לֹא תִתְעָרַב :

(יג) אל תאהב
 שניה פן תורש כי
 תעשה רש: (יד) רע
 רע יאמר הקונה
 הקונה תורה ע"י
 הדחק ויסורי רעבון
 אומר אוי לי על רעה
 זאת והזרה הזאת
 וכשהולך לו מלא
 חכמה אז יתהלל על
 הצע' שכבטערי ואחז
 לו: והולך לו: (יז)
 ערב לאיש לקס שק'
 כיאוף אשת איש:
 ואח' ימלא פיהו שקץ
 אכזבים דקות וכן
 ויגר' בחקן איכ' ג':
 (יח) מחשבות בענה
 תכון ונתחבולות
 עשה מלחמ' אם באת
 להלחם כנגד השטן
 בא בתחבולות תשוב'
 ותפלה ותעני: (יט)
 גולה סוד הולך רכיל
 ולפניה שפתיים
 המדבר סלקות
 לפתותיך ולהסיתך:
 מקלל אביו ידעך כרו
 באישון חשך בהנשיף

(כא) נחלה

ובהשירי החשך כלו' תנא הרעה:

באור

אם ע"י ההבנה יקיש החכם בשמעו דבור אחד על כוונות רבות למרחוק, וכן העין
 בהביטה על דבר בהבנה תתן יד לבינת בעליה לראות עתידות ה' עשה גם שניהם,
 ר"ל שה' נתנם לאדם להשתמש בהם כראוי להיות כמשרתים לתועלת השכל. וגם כוון
 לומר שאם עין ואוזן האדם יפעלו פעולות נפלאות ויגיעו למקום רחוק ונסתר אף כי ה'
 אשר עשאו ע"ד הכתוב. הנוטע און הלא ישמע אם יוצר עין הלא יביט (תליס כ"ד
 ט') . (יד) רע, כן דרך הקונה לאמור רע על הסחורה. ואחל לו, אם אזלה לו
 במקחו ישמח בה וישבח את מקחו, ויהלל את הסחורה. והורה בזה שיש דברים באדם
 הכוטים אל העול והשקר אמנם אין אדם נתפס עליהם, שהם נטבעים בדרך העולם,
 ואינם בכלל עול. ויש עוד פירוט אחר. הקונה, הוא האיש אשר יש בידו קנין מן הקנינים
 והוא מנזה אותו. ואחל לו, לאחר שהלך מאתו ויבטער על אבידתו. ויהי' תרגומו
 (דער בוילר טוראט חשט חייגע וווצע ב"ז ער יוז ניבט אעהר ב"ז ניבט דחן לזנבט
 ער יוז), כלומר לאחר שאזלה מידו יכיר את טובה. והוא למוד על עויבת החכמה
 אשר יקונן עליה האדם אחרי שאין עוד בידו להשיגה. אמנם

- 13 זייא דעם שלאפע ניכט ערגעבן , דוא מעכטעסט פֿערארמן ; האלטע ריינע אויגן אָפֿן , זאָ גענייסעסט דוא דעם ברֿאָדעם זאָטט .
- 14 דיא וואָארע איזט שלעכט , זיא געפֿעללט מיר ניכט , זאָגט דער קייפֿער ; איזט זיא איהם צוגעשלאָגען , דאָן ריהמט ער דעם קויפֿס זיך .
- 15 עס גיבט גאָלד אונד פֿערלן דיא מענגע , אָבר איינע ביכסע פֿאָללער זעלטענהייטן איזט דעם פֿערשטענדיגען מונד .
- 16 גימס איהם וועג דאָן קלייד , וואָרום וואָרד ער בירגע ? פֿענרע איהן פֿיר פֿרעמדע שולד !
- 17 אונפֿערדיהנטעם ברֿאָד שמעקט צוואָר זיס , אָבער נאָכהער איזט דער מונד פֿאָללער קיזעל .
- 18 וואָהל איברלעגטע ענטוויורפֿע בעשטעהן , קריג פֿיהרע מיט איבערלעגונג .
- 19 ווער געהיימניסע פֿעררעהט איזט דעם פֿערליימדער גלייך , מיט שוועצערן לאָסע ריך גיכט איין . ווער

אמנם הנאור הראשון הוא יותר מכוון בדברי הכתוב ולואת שמתיהו בפניס (טו) יש, הזהב והפנינים אף שהם דברי יקרים מכל מקו' יש דרכים הרבה להשיגם; אבל כלי יקר כלי מלאכה דברים יקרי' הם שפתי דעה שפתי איש דעות. זאת היא כונת המליצה, ואלו היתה כדעת המפרשים היה צריך לכתוב יקר כמשפ' שם החו' יקר וכתיב יקר שהוא שם (טו) לקח, כבר ידעת מקומות רבות בזה הספר שהאיד החכם על הערבו' לור, ואמר שבדק תקם בגד הערב אם אין לו לשלם, כי יהיה זאת לעונש על מחסור לבו לערוך בעד זר אם אין לו לשלם. ולקמן פרשה כ"ב תוסי' לקח בענין הזה נבריה, מוסב על החוב כמו

שתרגמתי (יו) ערב, לחס שקר הוא כולל כל הלחם אשר יאכל האדם מבלי עמל בו, והוא גזילה וגניבה ואשר ישג ע"י חנופה ורכילות, וגם המתנת חנם, אף שיערב לאדם בשעת אכלו, סופו להשביע מרורות, וראוי לאדם להשמר ממנו. שקר, הוא היפך האמת והבדק והטוב, ואיכנו כי אם מדומה ומסוחר העצמות, ועיין אף שפרגס הרמ"ב ז"ל והרהר עמל וילד שקר (תהלים ז' ט"ו). חצץ, אבנים קטנים כמו גרעיני חול, אשר לא יורגשו בבואם אל הפה ואמר כך ירגישו וקשים להסירם כי קטנים המה למאוד וככנסים בכל קמטי הפה. (יח) מחשבות, כל מחשבה ומחשבה תכון ע"י עצה והתווכחות. (יט) גולה, כפי שפירשתי לעיל (פרשה י"א י"ג). מי שמגלה סוד רעהו לאשר הוא האלך רכיל ואיכנו ראוי לדבר בפניו שאומה. כי יגלה גם זאת

(טו) וְרֵב־פְּנִינִים, במקף שז הסולם לקמן חטף: (טז) חבלהו, שם הנפחד חָבַל בפלס אָרֶץ וככו הנסתר כהא ויו בשמות כמו בפעלים: (יז) חצץ, כקראו בן האבני' הקטנים כמו החול: (יט) ולפחה שפחיו [בל"א חיון הייבאר] ענינו הטיית הלב לזולתו שלא על דרך האמת והשכל ופירושו כלומר אל תתערב למי שנוטה אליך בשפתיו ובדבריו חלקלקות אליך ולבו לא ככון עמו. וי"מ אותו מענין (בראשית י') יפת חלקי' ליפת כלומר למרחיב פיהו לדבר דברי ריק ומרפות וגדופי בני

יה קר
זה
חלה
כן העין
שניהם,
וגם כוון
אף כי ה'
תלים צ"ד
אולה לו
ס בלחם
העולם,
הקנינים
תרגומו
ון לזבט
החכמה
ס

20 מְקַלֵּל אָבִיו וְאִמּוֹ
 יִדְעֶךָ גֵּרוֹ בְּאִישׁוֹן הַשָּׁדַי : יחיר יוד
 21 גַּחְלָה מִבְּחֻלַּת בְּרֵאשׁוֹנָה מבוהלת
 וְאַחֲרֵיהָ לֹא תִבְרָךְ :
 22 אַל תֹּאמַר אֲשֶׁלְמָה־רַע
 קִוִּיה לַיהוָה וַיִּשַׁע לָךְ :
 23 תוֹעֵבֶת יִהְיֶה אִבְנֵךָ וְאִבְנֵךָ
 וּמֵאֲזֵנֶיךָ מִרְמָה לֹא־טוֹב :
 24 מִיִּהְיֶה מִצַּעְדֵי־גֵבֶר
 וְאָדָם מִהֲיָבִין דְּרָבּוֹ :
 25 מוֹקֵשׁ אָדָם יִלַּע קֹדֶשׁ
 וְאַחֲרַיִם נִדְרִים לְבַקֵּר :
 26 מִזֹּרֵה רְשָׁעִים מִלֶּךְ חָכֵם
 וַיָּשָׁב עֲלֵיהֶם אֹפֶן :

בחלה מבוהלת
 בראשונה . שבהל
 למה' וליטול תחלה
 כגון בני גד ובני
 ראובן שמהרו לטול
 חלק' בעב' הירדן
 ודברו בבהלה שנאמ'
 (מדבר ל"ב) גדרות
 כאן כנכה למקניכו
 פה וערים לטפינו .
 עשו את העיקר טפל
 שהקדימו נאנס
 לטפס : ואחריתה
 לא תבורך . שגלו
 כמה שנים קודם
 שאר השבטים כמו
 שמפורש בסדר עול' :
 ובעדר' רבי תנחומא
 בשנת שתיים לאתו
 ויער ה' את רוח
 מלך אשור וגו' ושאר
 שבטים גלו בשנת שש
 לחזקיהו הו' התשיעי'
 להושע בן אלה .
 (כה) מוקש אד' ילע
 קודש . כשאד' כשגל
 וכושקש בעבירות
 מקלקל את קדושתו
 כמו ושתו ולעו

(עובדיה א') : ואחר נדרים לבקר . נריך אדם לחזר אחר קרבנו' לנדור ולהבי' ולבק'
 על נפשו : (כו) מזרה רשעים . פרעה וחילו : מלך חכם הקב"ה : וישב עליה' אופן
 וינהגו בכבוד (שמו' י"ד) כנגד והכבד את לבו
 שס

מכלל יופי

בני אדם [כל"א חזין טפעטטר] אל תתחנר עמו . או פירושו לענין שאמר גולה סוד
 הולך רכיל ואומ' ולכות' שפתיו לא תתערב שמרטיב שפתיו ומגל' סוד [חזין טערתעהיר]
 לא תתערב עמו : (ב) בְּאִישׁוֹן , נפל עין הפעול ופירושו בשחרות : (כא) מבוהלה , ענין
 מהירות וחפזון : (כה) ילע קדש , מלרע ושרשו לוע מבנין הפעיל ענין
 הנלעה והשחתה . ויש לפרש ילע קודש לשון דיבור בלשון רבותינו ז"ל לעי באורייתא ,
 ופי' הסתוב מוקש הוא לאדם שילמוד בו כשיחזר קדש כלומר כשידור דבר ויאמר זה יהי'
 קדש ואח' כ' יתחרט בו וזהו אמרו ואחר נדרים לבקר כלומר אחר שגדר יבקר ויחפש אחר
 ענינו אם יוכל להשלים הנדר אם לא וזה מוקש לו כי קודם הנדר היה לו לבקר ולחפש
 בענינו היטיב אם יוכל להשלים נדרו אם ידור וכענין זה אמר גם כן שלמה (קהלת ה')
 אל תתן את פיך לחטוא את בשרך ואל תאמר לפני המלאך כי שגה היא ;

- 20 ווער זיינע עלטערן גערינגשעצט , דעם ליכט פֿערלישט אין טיפֿסטער פֿינסטערניס .
- 21 יע שנעללער איין ערבטהייל ערלאַנגט ווירד , יע וועניגער איזט דאָז ענדע פֿאַן געדייהן .
- 22 שפּריך ניכט : איך וויל דאָז בעזע פֿערגעלטן ! פֿרטרויע דעם עוויגן , ער ווירד דיר העלפֿן .
- 23 צווייערלייאַ גוויכט איזט דעם עוויגן איין אַבשייאַ ; בטריגרישע וואַגע — וועלכע אונגערעכטיגקייט !
- 24 יעדן שריטט דעם מענשן בשטימט גאַטט , וואָס ווייס דער ערדן וואָהן וואָהן דאָז גשיק איהן פֿיהרט ?
- 25 יאָהע הייליג גלאַבן , אונד נאָך גטאַנס גלויבדע ערשט אונטרווען , איזט דעם מענשן פֿאַללשטריק .
- 26 איין ווייזר קעניג זיכטט דיא אונגערעכטן , אונד פֿיהרט אַברמאַהלס דאָז ראַד איכר ויאַ הין . דעם

זאת לזולתו ; ולפוחה שפתיו , רצה לומר מי שמדבר הרבה שמרקיב שפתותיו או שמדבר בפתיית ואינו משי סלב על מה שיכא מפיו . לא החערב, א תתחבר עמו : (כ) מקלל , מי שמזכה את אבותיו ואינו כוהג צס כבוד הוא כמו אדם הרזה לראות דבר מה וצריך לאור והוא דועך כרו באישון חשך , כי המצו את אבותיו חמום נפשו , ואם אינו שומר כבוד אבותיו מי יכבדהו ? ואפילו אם אבותיו אנשי צלי שם ובליעל אסור לאדם לבנות אותם : (כא) נהלה , מי

שנתעשר במהירות בלי עמל ויגיעה הוא יפזרו מהר ויבא לכלל עניות וכרה וזה , ואחריתה לא תבורך . וגם יש לחברו עם הכתוב שלפניו , מי שמקלל אביו ואמו לבקש שימותו מהר למען יקח נחלתו , הוא עושה שתיס רעות , ראשון הוא דועך כרוכו . ושנית גם נחלתו לא יכליח , כי נחלה מבוהלת כזאת (חיון ערצויאטט ערבטהייל) לא תבורך אי אפשי להיות בה ברכה . (כב) אל , הערה על מדת הנקימה והנטייה שזוהר ממנה האדם , ואמר שאם עשה לך אדם רעה אל תשתדל לשלמו , כי אם קוה אל ה' דיין אמת וזופט צדק הוא וישע לך לתת לך כצדקתך . והכתוב הזה ראוי לחכם לב לכתבו על לוח לבו , בהיות רבים מהאנשים המתחסדים שוכאי המשכיל המתבונן בחכמה , ומלשיכים עליו ומזויאיים שם רע עליו לאמור : כבודך הוא בחקי אלהים והולך אחרי דעות נפסדות וכנהה . והמשכיל הזה לא יפן לשמוע אליהם ולדון עמהם להוכיח את רשתם על פניהם , כי אם יחריש וילך לדרכו בתמימות לבו , כי האלהים יודע מחשבות לב והוא יפוט בצדק את ברואיו להנדיק את הנדיק ולהרשיע את הרשע . (כג) הועבת , כבר פירשתי בצרפה שלפניו . ואמר על מאזני מרמה לא—טוב לחייב את השליה כאשר כבר פירשתי לעיל על כתוב עוכס לצדק לא טוב . ולפי תרגומי פה בדרך הקריאה יכוון היטב העוות והעול אשר לא יוכל אדם להנדיקו . (כד) מה , כל פסיעה ופסיעה שאדם הולך בה היא מיועדת ומוכנת בהשגחת ה' אם רעה ואם טובה לו . ואדם מה יבין , כלומר מה אדם הקרוי מחומר לדעת את אשר יפגעהו בדרכו . (כה) מוקש ילע שראו לוע והוא הבליעה במהירות מנלי שום לב עליה תחלה , וכשאל מזה על הנדר והכדנה ובטוי שפתיס בכלל מנלי השכלה והתבוננות ואמר ילע קודש , המהירה להקדיש דבר ע"י נדר ואחרי עשהו לבקר אחריו אם יש ביכלתו לקיים נדרו אם אין , הוא מוקש האדם , כי יחסר מקניינו על ידי מהירתו , או לא יקיים ויעבור על נדרו . וטוב אשר לא תדור משתדור ולא תשלם . והוא כולל כל הנטפת האדם אף בדברי חול כי הנטפתו היא קודש זלכן ישמר המשכיל מלהנטיח דבר אם לא ידע שיוכל למלאות הנטפתו . וכן הוא לפי תרגומי . (כו) מורה , דמה את ממשלת המלך החכם לפעולת אדישה או הטחיתה , ואמר כי המלך החכם הוא מורה כמו הוא וורה את גרן השעורים (רות ג' ב') את הרשעים כלומר משליך את הפסולת , ואמר

יר יוד
בוהלת
גר
י' ולבק'
ה' חופן
ס
לה סוד
[טוהיר]
ה, ענין
ל ענין
דייתא,
זה יהי'
פש אחר
ולחפש
לת ה')

27 נר יהודה נשמת אדם

(שם ה') : (כו) נר ה' נשמת אדם

הפש כל חדרי בטן :

הנשמה שבקרבו מעיד עליו בדין :

28 חסד ואמת יצרו מלך

(כט) תפאר בחורי כחם כמו שתפאר בחורי כחם כן הדר זקנים שיבה : (ל)

וסעד בהסד בסאו :

תנודות פנע תמרוק צרע דרשו רבותינו הממרק עמנו לדבר עבירה סוף כל יודי פנעים ותנודות :

29 תפארת בחורים לחם

ועדות סדרי בטן :

והדר זקנים שיבה :

הדרוקן :

30 חברות פצע תמריק ברע

כא (ב) כל דרך איש ישר

ומבות חדרי בטן :

בעיניו ותוכן ועונו :

כא

I פלגי מים לב מלך ביד יהודה

באור

על כל אשר יחפץ ימנו :

ואחר שעשה זאת משיב עליהם את האופן (והוא הכלי אשר דשו בו אנשי ארץ ישראל או הוא אופן הריסויים) שני למען נקות עדתו מכל זון וסובין עד

2 כל דרך איש ישר בעיניו

2 שתפאר כפי (כו) נר דמה את נפש האד' לנר כי שכל האד' מאיר עיניו לדעת טוב וישר פעלו אש און ואמר נר ה' על מתת ה' אשר אכלו ונתן לו לאדם את הגר הזה בשופט חופש ובדק ומבקר על מעשיו אם טוב ואם רע. ובעוקם אחר בעו"ה ארטיב פידוש הכתוב הזה ע"י הנעות אשר לא יכלו התפאר הנה בבאורי מאהבת הקנור.

ותכן לבות יהודה :

3 עשה צדקה ומשפט

נבחר ליהודה מנבחה :

3 (כח) חסד, שתי המדות האלה המה כשומרי המלך שלא יפגעהו רע. וע"י החסד שהוא עושה לעניי עמו סועד כסאו שייהיה ככון וקיים, והנדל בין החסד הראשון והאחרון כך הוא, חסד הראשון הוא מדת חסדו בהנהגת מדינתו והחסד הזה אם הוא משובר א האמת יולד מומנו משפט נדק, פמואר בספרי המדות. וחסד השני הוא מדת החסד מנד שהוא אדם מטיב עם הבריות ומפזר מנדקותיו, ולזאת אוהבים אותו כל אנשיו, ואומרים שהוא ראוי לשבת על כס המלכות. (כט) תפארת, כמו שתפארת הנפארים כחם, כי אז הם בימי הנפירות בתכלית ועונם הגבורה, כן הדר זקנים שיבה, כי אז יתישבו בלבם המדות והדעות האמתיות. (ל) חברות, הנה קצת הרעות הגופניות כמו תנודות פנע, התנודות אשר יתהוו בנצר האדם ע"י פנע והוא מוליד בשר סי. לא ירפאו כי אם בדברים חריפים האוכלים את הנצר הסי וממרקים את התנודה, כן תמריק את המכות הנאים אל חדרי בטן והמה התאווה והדעות הנפסדות ע"י דברים קאים ורעים אשר ישומו כנגדם להוציאם מלב האדם, ואף

רום

שמשאר כפי (כו) נר, דמה את נפש האד' לנר כי שכל האד' מאיר עיניו לדעת טוב וישר פעלו אש און ואמר נר ה' על מתת ה' אשר אכלו ונתן לו לאדם את הגר הזה בשופט חופש ובדק ומבקר על מעשיו אם טוב ואם רע. ובעוקם אחר בעו"ה ארטיב פידוש הכתוב הזה ע"י הנעות אשר לא יכלו התפאר הנה בבאורי מאהבת הקנור. (כח) חסד, שתי המדות האלה המה כשומרי המלך שלא יפגעהו רע. וע"י החסד שהוא עושה לעניי עמו סועד כסאו שייהיה ככון וקיים, והנדל בין החסד הראשון והאחרון כך הוא, חסד הראשון הוא מדת חסדו בהנהגת מדינתו והחסד הזה אם הוא משובר א האמת יולד מומנו משפט נדק, פמואר בספרי המדות. וחסד השני הוא מדת החסד מנד שהוא אדם מטיב עם הבריות ומפזר מנדקותיו, ולזאת אוהבים אותו כל אנשיו, ואומרים שהוא ראוי לשבת על כס המלכות. (כט) תפארת, כמו שתפארת הנפארים כחם, כי אז הם בימי הנפירות בתכלית ועונם הגבורה, כן הדר זקנים שיבה, כי אז יתישבו בלבם המדות והדעות האמתיות. (ל) חברות, הנה קצת הרעות הגופניות כמו תנודות פנע, התנודות אשר יתהוו בנצר האדם ע"י פנע והוא מוליד בשר סי. לא ירפאו כי אם בדברים חריפים האוכלים את הנצר הסי וממרקים את התנודה, כן תמריק את המכות הנאים אל חדרי בטן והמה התאווה והדעות הנפסדות ע"י דברים קאים ורעים אשר ישומו כנגדם להוציאם מלב האדם, ואף

משלי כ כא

באור פ

- 27 דעם מענשן זעלע איזט איין ליכט דעם עוויגן , וואָמיט ער דעם הערצנס איננרסטע דורכזוכט .
- 28 הולד אונד טרייע זינד דעם קעניגס וואָכע , מיט מענשנליכע שטיצט ער זיינן טראָהן .
- 29 דער זינגלינגע רוהם איזט טאָפּ־קייט , דער אַלטן שמוק איזט גרויעס האַאר .
- 30 שמערצהאַפּטע ביילן אַצט מאַן מיט שאַרפֿן מיטטעלן ; זאָ אויך דיא שלעגע וועלכע דאַן איננרסטע טרעפֿן .

ואף שזה מן הרפואות אשר אין ראוי להשתמש בהנה לפי דרכי המוסר והחכמה כי המה תכונת עלינו להורות באהבה ולמשול במקל נועם , בכל זאת יצטרך אליהם האדם לפעמים ונכרח המוכיח לרדות במקל חובלי' אס השעה צריכ' לכך, כמו שצריך הרופא האומן להשתמש בסוממכי' מדים וחריפי' בשעת הדחק .

כא

- 1 קעניגס הערץ איזט אין דער האַנד דעם עוויגן וויא וואָסרשטרעמע ; ער לייטעט עם וואָהין עם איהם גפֿעללט .
- 2 יערד מענש העלט זיינן וועג פֿיר גראַדע , אַבר דער עוויגע שעצט דאַן הערץ .
- 3 רעכט אונד גערעכטיגקייט איבן , גפֿעללט דעם עוויגן בעסר דען אָפּפֿר .

כא (א) פֿלגי, כמו פלגי מים שיוכלו להטותם אל אשר יהיה שמה החפץ, כן יטה השם ית' את לב המלך א כל אשר יחפץ והעיד בזה כי פעולות המלך ומחשבותיו הנה מוגבלות מאהים והוא כמו שליח השם במה שיעשה מדבר המלכות . (ב) כל, כל אחד מהדרכים אשר יבחר ללכת בו הוא ישר בעיניו, כאשר כבר תרגמתי לעיל (ט"ז ב') אבל אלהים רואה על הכוונה ולא על המעשה . (ג) עשה, זה מאמר כנאי וחכמי ישראל בכל דור ודור לבטל דעת נפסד לקצת קדומים חושבים שעקר כפרת העון ותשובת הנפש בקרבן ביום ועברה, ושמוע מוכח טוב, זכחי אלהים רוח נשברה, זבח ומנחה לא חפצתי וככה רבות יעידו על בטלת הדעה האת . (ד) רום

שטאלצר

מבלל יופי

(כח) וְסַעַד , עוֹבֵד לַשָּׁמַיִם :

* (כח) תמרוק ברע , מעבין מרקו הרמחים ופירושו כי חבורת פלג נקיונם ומרוקם בדבר רע ומכאיב וכן מכות חדרי בטן כי הרפואה בהם הוא בחתיכת הבשר החי או צום עליהם דבר שיאכל את הבשר או מה שידמה והכל דבר רע ומכאיב . והראב"ע פירש תמרוק כמו צתמרוקי הכסים והטעם כי חבורות פלג תמרוק באים רע שיסיר רעותיו וכן מכות שתנגעה עד חדרי בטן הם תמרוק הרע . או הטעם כי חבורות פלג ומכות חדרי בטן ממרקות אדם רע :

הערה מן המדפים על פסוק ל' חבורת פצע וגו' .

עיין במפרשים .

ולע"ד שגם כוונת המלך החכם להורות שהקב"ה לא ברא שום דבר לבטלה . כי אף למיני ארסיים כמלא תועלת לעת הכורך . כמואר בחכמת הרפואה . מסכים עם הקרא כל פעל ה' למענהו וגו' :

4 (ד) רום עינים . גסות הרוח ורחב לב
 חפץ למלאות תאוות
 לבו הוא כיר של
 5 רשעים פרישותם
 ומחשבותם הוא
 קטאתם : (ה)
 מחשבות חרון . אדם
 6 יצר המתהלך באמת
 ובמשפט חרון :
 אך למותר . להצלת'
 ולריות באות : וכל
 7 אך . דוחק את השע'
 (ו) פועל אוברות'
 להרבות הון : בלשון
 שקר . הכל כדף וגו'
 8 מוקשי (ס"א מבקשי)
 מות הם לו :
 (ז) יגורם . יגור
 אתם : (ח) הפכפך
 דרך איש וזר . איש
 9 והוא זר מן המנוה
 דרכו הפכפך : (ט)
 ובית חצר . שכתב
 לבית חנירו לדבר
 עם אשתו . ומדרש

רום עינים ורחב לב
 נר רשעים חטאת :
 מחשבות חרון אך למותר
 וכל איץ אך למחסור :
 פעל אצרות בלשון שקר
 הכל נדרף מבקשי מורה :
 שדר רשעים יגורם
 כי מאנו לעשות משפט :
 הפכפך דרך איש וזר
 וזר ישר פעלו :
 טוב לשבת על פנת גג
 מאשת מדונים ובית חבר :

נפש מדינים קרי

אגדה . כבא סוף השכיכה להסתלק מעל ישראל שהם כאשת מדיני . ובית חצר .
 בית שמערי' צו רעים להקב"ה כגון דמות שהעמיד מנשה בהיכל ה' :
 (יא) בענוש

באור

(ד) רום , הערה על הגאווה וההתרוממות המביאים את האדם לעבירות גדולות . ואמר
 מי שיש בו מהמדות הרעות האלה הוא מוכשר להיות רשע . וניר , הוא שרש או חטר היוצא
 פן הארץ ומורה על הגידולים אשר יבאו ממנו . ומי שהוא איש רום עינים , ורחב לבב ,
 יש בו ניר רשעים , שרש פורה רשע וחטאת , והוא כאלו נכתב , ניר חטאת כרשעים .
 (ה) מחשבו' , כבר ידעת שהחרון הוא האיש המתמיד ועושה פעולתו בהשכלה והתבוננות
 ועל זה אמר מחשבות חרון ההשכלה בטרם הוסיפו דבר מן הכס אל הפועל היא אך
 למותר לתועלתו . וכל איץ , היממהר לעשות בלי השכלה אך למחסור , לחסרונו .
 (ו) פעל , המשיל את הרבות ההון ע"י לשון שקר לסכלת האיש ההולך במקום סכנה על
 דבר דמיונו שדמה ראות דבר מה לטובתו והוא באמת הכל כדף אשר לא יועיל לו , ויהיה
 שער הכתוב : פעל אצרות בלשון שקר , פעל מבקשי מוח בהכל נדרף . כי האוצרות
 שקר המה מבקשי מות וההון בכלל הוא הכל כדף . ומאחתי עוד פי' הכתוב הזה בספ' חכס
 החומות , שאמר : הכל נדרף הוא אצק העולה ע"י הרוח במדברי הערביים , והעובדים
 ושנים הכמאים למים רואים אותו מרחוק וחושבים שהוא נהר ונפרט בשעת הנהריוס
 כשהקמה זורחת עליו הוא נראה כנהר שועף , והמה רבים אליו לרות במאונס , אמנם
 צנאם

משלי כא

באור פא

- 4 שטאַלצער בליק , אונד האַכמיהטיגס הערץ , זינד קיים דעם לאַסטערס אין דעם פֿרעפֿלר .
- 5 דיא ברעכטליכקייט דעם פֿלייסיגן ברינגט פֿאַרטוהייל , אַללע איבראייילונג אַבר ווירד נאַכטהייליג ויין .
- 6 שעצע הייפֿן דורך ליגענהאַפֿטע צונגע , הייסט פֿיר פֿרעכטליכס ניכטס טאָדס גפֿאַהר לויפֿן .
- 7 דער בעזעוויכטר רויב צרניכטעט זיא גאַנץ , דען וואַלטן זיא דאָך קיין רעכט איבן .
- 8 ניממט איין מענש אויך נור אומוועגע , זאָ איזט ער שאַן פֿרדעכטיג ; ווער ריינס הערצנס איזט וואַנדעלט גראַדע .
- 9 בעסר אויף איינס דאַכּווינקל וואַהנן , אַלס אים פֿעסטן הויזע בייא איינס צאַנקוויכטיגן ווייבע .

בנאס סס ימותו קיש
 במחנק . וזה אמרו פעל
 אונרות כל' שקר , הוא
 כהכל נדף לאותם
 ההולכים שס לבקש
 מיתתם . ויהי' תרגומו
 (טעטלע דורך
 בעטרוג ערוואַרבען ,
 זינד ווייח וואַסרטיינע
 פֿיר דיח יעניגן דיח
 איהרען טחד דחרין
 זוכען) . ועוד חכם
 אחר אמר, שפעל אונרו'
 בלשון שקר הוא דומה
 לכשימת הכוטים למות ,
 ותרג' (טעטלע דורך
 זיגען ערוואַרבען
 גלייכען דעס
 אַדעאהויך אַיינעס
 טטערבענדען) . מכל
 זאת תראה את קושי
 הבנת זה הכתוב , ומה

גם נראותך כי השנעים זקנים תרגמו כאלו ככתב במוקשי ובמקום נדף היתה לפנייהם
 הנוסחא דרף . ורש"י ז"ל קרא גם הוא מוקשי כנראה שאמר מוקשי מות הם לו . ואלו
 הוא נכון כפשוטו כמו שתרגמתי בפנים (ו) שד , חמס וגזל הרשעים יגורם
 יכריתם , כי לא ירנו לשונ מדרכיהם הרע , ומאנו לעשות משפט . (ח) הפכפך ,
 סימן אס דרך איש הפכפך ר"ל שהוא הולך עקמימות ואמר הפכפך ככפל עי"ן ולמ"ד
 הפעל שהוא מורה יותר על התפוכות בהליכה וחזרה , אף שלא ידעת עדיין אס הוא
 רשע אס אין , מכל מקו' הוא זר , איכנו דרך הישר והוא זר בעינינו כתרנומי (פֿרדעכטיג)
 וראוי לחפש אחרי דרכיו , כי וך מי שלבו זך ונקי ואין בו תהפוכות ישר פעלו , הוא
 הולך ישר , ואינו נוטה דרך תהפוכות , (ט) טוב , פכת גג הוא מחץ לבית במקום
 שישלטו בו הרעות והגשמים , ומוטב שיטב האדם שס מלשנת בבית חנר , והוא לפי
 הענין

מכלל יופי

כא (ר) רום עינים , תאר בפלס וכל שיה חוס (בראשית ל"א) ואפשר שיה' שס
 כמו ורם לבו (ירמיה י"ט) וכן ורסנ לב לשני הפירושים : נר רשעים ,
 ענינו ענין חרישה כלומר רום עינים ורסנ לב זהו כיר רשעים שהוא תפלת ואמר כיר דרך
 משל על מחשבות הלב כמו כיר לכס כיר (הושע י') תרגום ולתרוש חרישו ולמיכר כיריה
 ובדברי סו"ל שדה כיר . כיר שנה חרע שנה : (ו) יגורם , כלומ' יכריתם ושרשו גרר ;
 (ח) הפכפך , אחר שלס אותיות השרש ככפל העין והלמד והוא תאר לדרך האיש שיעשיו
 בשינוי ותהפוכות ועלת וזר תאר לדרך או לאיש ועל כל פנים הוא חסר
 איש רשע או איש מרמ' או הדומ' לו וסוף הפסוק יורה עליו וך ישר פעלו : (ט) ובית חבד ,
 מענין חברה כמו שפירשו סו"ל שלוש ומקנן כמות של קיות קטנות או גדולות :
 כא א 1 21 (יב) משכיל

חנר
:
ע
ואמר
היובל
לבב ,
ועים .
בוכנות
אך
דוכו
ה על
ויהיה
וכרות
חכם
בנים
הריים
חמס

10
11
12
13
14
15
16
17

10 נפש רשע אֶת־הָרֶע
 רֵאֵי־הֶן בְּעֵינָיו רֵעֵהוּ :
 11 בְּעַנְשׁ־לֵץ יַחֲבֹם פִּרְיֵי
 וּבְהַשְׁכִּיל לְחָכָם יִקַּח דַּעַת :
 12 מִשְׁכִּיל צַדִּיק לְבֵית רָשָׁע
 מְסַלֵּף רָשָׁעִים לָרַע :
 13 אַמִּם אֲזַנּוּ מִזַּעֲקַת־דָּל
 גַּם־הוּא יִקְרָא וְלֹא יַעֲנֶה :
 14 מִתֵּן בְּסִתְרֵי כִפְרוֹתָאֵף
 וְשֹׁחַד בַּחֲקֵי חֲמָה עֲזָה :
 15 שְׂמֵחָה לְצַדִּיק עֲשׂוֹת מִשְׁפָּט
 וּמְחַתָּה לְפַעְלֵי אַוֶּן :
 16 אָדָם תּוֹעָה מִדֶּרֶךְ הַשְׁכִּיל
 בְּקִהַל רַפְאִים יָנוּחַ :
 17 אִישׁ מִחֲסוֹר אֲהַב שְׂמֵחָה
 אֲהַב יַיִן וְשֶׁמֶן לֹא יַעֲשִׂיר :

(יא) בענוש לץ
 יחכים פתי • ע"י
 יסורי הלני' הפתאי'
 מתחכמים ושנים
 בתשוב' (וב) משכיל
 11 כדויק • כדויקו של
 של גול' הוא הקב"ה
 כותן לב להכרת בית
 רשע כגון זכר
 עוולק : (יד) מתן
 צסת' • כדקה:ואסוד
 צסויק • אף כדקה
 יכפה חמה עזה :
 (טו) שמחה לכדיק
 עשות משפט • שמת'
 להקב"ה לעשות דין
 בצדויקים כדי לזכות'
 לקחי העה"ב ושמחה
 לכדיק הקב"ה שמבי'
 יסורין עליהן כדי
 שזכו לעה"ב • כך
 כדרש במדרש תי"ל :
 ומחתה היא לפועלי
 און • לפי שאין בותני'
 לכ לשון ואין
 הייסורין מועילין
 להן ומכטערין ולא
 להועיל : (טז) אדם
 תועה מדרך השכל •
 פורש מן התורה :
 צקהל רפאים בעד'
 גיהנם : (יז) איש
 מחסור • מי שאהב

שמחת משה תמיד :

כפר (יח) כופר

באור

הענין שהוא עומד מול פנת גג, בית מחובר ומתוקן יפה שלא יבא שם לא קור ולא
 גשם, עם אשח מדגים, אשה מריבה, כי כרה ויגון ימנחהו שם • (י) נפש, יש
 לך רשעים ועובדי עבירה מנר תאותם הגוברת עליהם ולבס לא כל כך רעה, אך גורל
 יכרם תקף עליהם, אמנם יש רשע שנפשו רעה, חומס, גזל, ומקנא לרוע לבנו,
 זהו הרשע הגמור • והוא לא יתאזה כי אם רעה, עד שאפילו ריעיהו רשע כמותו לא
 יוחן בעיניו, לא ימצא חניכה בעיניו • (יא) בענשו, ככר פרשתי את הכתוב הזה
 לעיל (פרשה י"ט כ"ה), וכשנה פה בקצת שינוי לשון • וההבדל בין הכתובים תמצא
 מבוואר בהקדמתי • (יב) משכיל, אם הצדיק בא לראות בבית רשע ולהשגיח עליו ועל
 ביתו כדרך האוהבים כמו שפרגמתי (בוזכט) • מסלף, כותן ע"ז הדרכה לרשעים
 לעשות

משלי כא

באור פב

- 10 באזהאשטם גמיהט ווינשט נור אונהייל , זיין שפיסגועלל זעלבסט פֿינדט בייא איהם קיינע בגינסטיגונג .
- 11 ווען מאן דען שפעטטר שטראפֿט , זא ווירד דער אונבעוואַננענע אויפֿמעריקזאם ; ווען מאן דען קלוגן אונטרריכטעט , זא ערלאנגט ער איינזיכט .
- 12 איין פֿראַמער דער דעם גאָטלאַזן הויז כווכט , פֿערלייטעט בעוועוויכטער צום לאַסטער .
- 13 ווער דעם דירפֿטיגן פֿלעהן זיין אָהר פֿרשטאַפֿט , ווירד איינסט אויך ביסטן אונד ניכט ערהערט ווערן .
- 14 פֿרהיילטעס גשענק בענדיגט דען צאָרן , בשטעכונג היימליך בייאגבראַפֿט העמט העפֿטיגן גרים .
- 15 דאָ רעכט אויסאיכן גיכט דעם פֿראַממן פֿריידע , דען איבלטעהטרן שרעקקן .
- 16 איין מעניש דער פֿאָס פֿרונפֿט וועגע אַבווייכט , מיסע זיין דער געללשאַפֿט דער אונגהייר וואָהנן .
- 17 איין דירפֿטיגער מאן דער וואָלליסטיג איוט , וויין אונד זאלבונג ליכט , קאן גיא רייך ווערן .

לעזית רע , שאמרן בתחנה גס אכחנו להיות מבאי בית האיש הזה , כי גס הכדיק משכיל על ביתו ומדוע כחלל אכחנו . או הוא כותן יד לרשעים לדבר עליו רעה וללעוב עליו לומר גס הוא רשע . ואמר משלף במקום מדרוך לפי שהוא דרך לא טוב וראוי לכנותו גסם סלף , ומרגומי (פֿרלייטען) הוא תופ' גס הגדר הזה , (יג) אטם , מי שהוא כבד לב ואינו משגיח על נעקת הדל יבא יומו גס הוא יקרא ולא יענה . כמו שאמר החכם לנולף הכוזב : לא ירוסס מחר מי שלא ירוסס היום : (יד) מתן , מאמר נסיוני מי שרוכה ליישב דעתו של אדם הכועס עליו יתן לו מתנה בסת' ר"ל בדרך שלא ירגיש המקבל שמתן לו את המתנה למען החזירו לטובה , וכן שוחר בחיק ר"ל שמניח אותו בחיקו שלא יחוש שגא מחמת שחד . יכפה אף כופף את האף להשבת , ויכפה הימנה עזה , והוא מיוסד על הנסיון כמדת הכפס , שאין לך אדם כועס ועומד על דעתו אשר יקח מתנה למען בעל דעתו , אמנם אם נסתר כזה ישיגה , תפעל רכון נותנה . (טו) שמחה , עשיית המשפט משמחת את הכדיק , והסובל און ירא זוכיו כעסני חמת נפש , כי אם נמשפט ישים לבו ירא את רשעתו ויבהל . (טז) אדם , מי שהוא תועה מדרך השכל והוא ההנחנה ההתנובנות והמקור אינו ראוי לגור כלל בחברת אנשים , כי אם בקהל רפאים ימות . ורפאים , המה נראה לפי מקומו בתכ"ך ולהסכמת גדרו בלשון ערבי , שהוא שם מורה על בריות משוכות כענקים ונפילים ואימים , גס על רוחות הנפירות מן העולם והולכות ומשוטטות לפי הדמיון בתקניות ארץ . ובאויב , והם גילודי הכח העדמה , המזייר תמונות כאלה בלב האדם להפחידו ולאיימו , ולזאת תרגמתו פה (חזקונייהויר) שהוא מורה גס על בריות משוכות מן הבריות הכודעות לבו כחוש . (יז) איש , צומן שהאיש אשר יש לו משקור יעמוד במלאכה ויסתפק צנועט בתכלית הקטון יכול לקבץ ע

(יב) משכיל , משגיח לבית רשע ובעיניו : (יד) יכפה , יגדר האף ויניחהו : בחק , נכתב בלא יו"ד : (טז) השכל , מקור או סס : רפאים , ענינו מתים : (יז) ומן כתב הדיק"ס תאה כמו יצמן ונא בכלם עפר , כ"ך , אהס שמות התאר : (כב) מכחחה

כפר
ר

קור ולא
שש , יס
אך גדל
לכבו ,
מותו לא
וכ הוא
תמחא
ליו ועל
לרשעים
ות

(יח) כופר לנדיק
 רשע ותחת ישרים
 צוגד • נדיק נחלץ
 ורשע בא תחתיו
 כגון מרדכי והמן :
 (יט) טוב שבת
 בארץ מדבר • גס זה
 על סלוק השכינה
 כאמר • וכסיל אדם •
 וכסילות של אדם :
 (כב) עיר גבורים
 עלה חכם • זה משה
 רבינו שעלה לבין
 המלאכי גבורי כח :
 (ויורד וגו' תורה) :
 (כד) יהיר • גס
 רוח סופו להיות לן
 שאינו חש לשמוע
 מוסר : (כו) ונדיק
 יתן • כל נרכי ביתו
 שהקב"ה מומן לו :
 (כז) אף כי בזמה
 יביאנו • וכ"ש כשהוא
 מביאו להרשיעו
 ובענה רעה כגון
 קרננות בלעם ובלק
 שלא היו מביאים
 אלא לקלל את ישראל
 ואיש

באור

עליד וסופו לאסוף
 הון , אבל אם האיש
 מחסור הוא בעל תענוגים אוהב את היין ואת השמן ר"ל למוסך את בשרו
 אחר תענוגי המאכלים הטובים אשר יכנו בשם שמן ואחר המשקים
 היקרים אי אפשר לו להעשיר כל ימיו • (יח) כפר , ע"פ הכתוב צדיק מצרה נחלץ ויבוא
 רשע תחתיו , ולקנת חכמי המוסר אשר יקשו להבין אך ינדק המעשה להביא עוכש הנדיק
 על הרשע ? יתבחרו בו עניינים מענין השתלשלות המאורעות ודרך הגלגלים , אמנם אין
 כאן מקום להעיר , ודי לנו בבאור דברי הכתוב כפשוטו • (יט) טוב , לשבת במדבר
 ארץ לא זרועה ולא עבר בה איש , מלשבת במדבר עם אשת מדנים וכעס • (כ) אוצר ,
 החכם הוא נוהג ביתו בצריטו' ושמידה ליהנו' מקניניו כפי הנזקך ולשמור את המותר
 אבל הכסיל יבלע מה שבא בידו תיכף ומיד , לפי שאינו

18
19
20
21
22
23
24
25
26
27
28
29
30
31
32
33
34
35
36
37
38
39
40
41
42
43
44
45
46
47
48
49
50
51
52
53
54
55
56
57
58
59
60

18 כפר לצדיק רשע
 ותחת ישרים בוגד :
 19 טוב שבת בארץ מדבר
 מאשת מדונים וכעס : מדנים
 20 אוצר • נחמד ושמן בניה חכם
 וכסיל אדם יבלענו :
 21 רדף צדקה וחסד
 ימצא חיים צדקה וכבוד :
 22 עיר גברים עלה חכם
 וירד עוז מבטחה : ההא רפה
 23 שמר פיו ורשונו
 שמר מצרות נפשו :
 24 יד יהיר ליץ שמו
 עושה בעברת זדון :
 25 תאורת עצל תמיתנו
 ביימאנו ידיו לעשות :
 26 כל היום התאוה תאוה
 וצדיק יהיץ ורא יחשך :
 זבח

מחשור הוא בעל תענוגים אוהב את היין ואת השמן ר"ל למוסך את בשרו
 אחר תענוגי המאכלים הטובים אשר יכנו בשם שמן ואחר המשקים
 היקרים אי אפשר לו להעשיר כל ימיו • (יח) כפר , ע"פ הכתוב צדיק מצרה נחלץ ויבוא
 רשע תחתיו , ולקנת חכמי המוסר אשר יקשו להבין אך ינדק המעשה להביא עוכש הנדיק
 על הרשע ? יתבחרו בו עניינים מענין השתלשלות המאורעות ודרך הגלגלים , אמנם אין
 כאן מקום להעיר , ודי לנו בבאור דברי הכתוב כפשוטו • (יט) טוב , לשבת במדבר
 ארץ לא זרועה ולא עבר בה איש , מלשבת במדבר עם אשת מדנים וכעס • (כ) אוצר ,
 החכם הוא נוהג ביתו בצריטו' ושמידה ליהנו' מקניניו כפי הנזקך ולשמור את המותר
 אבל הכסיל יבלע מה שבא בידו תיכף ומיד , לפי שאינו

- 18 דער פֿרעפֿלר ווירד דיא זיהנע דעם גרעכטן , דער טרייאלאָזע טריטט אין דיא שטעללע דער רעכטשאַפֿן .
- 19 בעסר אין ערער וויסטע וואָהנן , אַלס בייא איינם באַוואַפֿטן צענקישן וויבע .
- 20 אין דעם קלוגן וואָהנונג איזט העררליכר פֿאַרראַהט אונד איברפֿלוס , דער טעהריכטע מענש שלעמט אַללס אויף .
- 21 ווער נאָך גרעכטיגקייט אונד טוגענד טראַכטט , ערריכטט לאַנגס לעבן ; פֿאַללקאַמטנהייט אונד עהרע .
- 22 איין ווייזר ערשטיג איינע העלדנ־שטאַרט , אונד וואַרף דיא אונאיברווינדליכע בורג נידר .
- 23 ווער מונד אונד צונגע בוואַהרט , בוואַהרט זיך פֿאַר פֿערדרום ;
- 24 דער פֿרמעסנע אַבר (מאַן נענט איהן שפעטטר) , האַנדעלט שטעטס מיט איברמוהט .
- 25 דער פֿוילע שטירבט אַן זיין ליסטערנהייט , דען אַנשאַפֿן וואַללן זיינע הענדע ניכט .
- 26 בדירפֿניסע וואַללן איממרפֿאַרט בפֿרידיגט זיין , דרום שפענדט דער גרעכטע איממר , פֿרואַגט ניא .

שאינו מסתכל על העתיד . (כא) רדף , מי שהוא משתדל להשיג צדקה והיא התושיה וקנין השלמו' כאש' כבר בארתיו כמה פעמים , וחסד הוא אהבת הרע בחל' לו מלחמו ובהשפי' עליו מטובו הוא יזכה לנחול חיים טובים וצדקה והוא השלמות בקנינים , וכבוד ויקר בין הנריות . (כב) עיר , רכה להורות כי החכמ' עול' על הגבור' ואמר בדרך ספור כבר ידענו מן הנסיון שזה אמת כי שמענו , שחסם עלה בתחבולותיו אל עיר גבורים אשר אנשיה כלם גבורים מלומדי מלחמה והוא בחכמתו כגש אותה והוריד עו' מנבטה המגדל והסומה אשר בטחו עליהם לארץ . (כג , כד) שומר ,

וד , מי שהוא שומר פיו ולשונו מלדבר , שומר את נפשו ממה פעמים , אבל הוד היהיר אשר מכונה בשם לץ והוא חסר המדות והמעלות הנעור וריק , לא יחוש על זה , כי אם יעשה כל מעשיו תמיד בעברת דוין , אין מתגורסן למו דוכו . (כה) האוח , העבל ימות מחמת תאוה כי יתאוה לאכול ולקבץ קכיני' אבל מאכנו ידיו עשות דבר לתכליתו ותועלתו . (כו) כל , התאוה אשר שם אליהם בתולדת האדם לדברים הנצרכים לקיומו מן המאכל והמשתה והמלבוש וכהנה , מתאוה כל עת להשיקעה , ולכן הנדיק (והוא העושה כל דבר לתכלית שלימותו וחוקו אשר חק לו בוראו) יתן ולא יחשיך , כלומר עושה את אשר ביכולתו למען מלאות תאות הנורך . וכבר ידעת הקורא הנעים גדרי שעל גחן בלה"ק המסתעף לכמה ענבים ולפעמים יורה על התמדת הפעולה לתכלית קטנה ולדעת אחרים יהיה הכתוב הזה הערה על פור הנדקה ויהיה האוה תאות העניים המשתוקקים לקבל צדקה , והנדיק מסור צדקתו בלי מחשך . ולפי תרגומי יתכן גם זה . (כז) זבח

מכלל יופי

(כב) מְבַטְחָה , שם נסגול ובמכלל ה"א הכינוי נחה והיתה ראוי להדגש : (כד) וד יהויר , פירושו גם רוח כי הוא יודע ועושה הרע בזדון ובגסות הרוח : (כו) ולא יחשיך , פועל יונא כחבריו , ופירושו ולא יחשיך הכמתן : (ג) ופתיים

ינים
זכם
ד

זבח
גשו
משקים
ק יבוא
הנדיק
זכס אין
במדבר
אוצר ,
הימתר

27 זבח רשעים תועבה

אף כי-בזמה יביאנו :

28 עד-בזבים יאבד

ואיש שמע לנצח ידבר :

29 העו איש רשע בפניו

וישר הוא יבין דרכיו :

30 אין חכמה ואין הבונה

ואין עצרה לנגד יהודה :

31 סוס מוכן ליום מלחמה

וליהודה התשועה :

° יבין קרי כב ° דרסו קרי

1 גבחר שם מעשר רב

מכסף ומזהב חן טוב :

עשיר ורש גפגשו

עשה כלם יהודה :

3 ערום יראה רעה ויסתר

ופתיים עברו ונענשו :

עקב

(כח) ואיש שומע

שקבל מה שכתוב

בתורה לא תענה

ברעך וגו' (שמות

כ') : לנכח תמיד :

(כט) העו איש

השע בפניו - הרשע

מראה עוזו בשעת

כעסו, בפניו מלאו

אף : (ל) אין חכמ' וגו' - אין כל חכם

וכנון חשוב לנגד ה'

כל מקום שיש חילול

השם אין סולקין

כבוד לרב :

כב (א) כבחר

שם מעושר רב :

שם טוב : מכסף

ומזהב - כבחר חן

טוב : (ב) עושה

פלא ה' - כשעני

אומר לעש' פרנסני

והוא עונה קשות

עושה כולם ה' ,

הקב"ה עושה אותם

חדשים לזה עני ולזה

עשיר : (ג) ערום

ראה רעה - עושה של

עבירה

באור

(כו) זבח ,

למנו על המתחמדים ומוראים עצמם כשלמים במעשה ונחמסידות ובקרבם ארבע ועל זה אמר
סהרשעים המפרסמים עצמם בהנחת קרבנות וכוודוי הפה , והלכ עקוב ומשנת שזבס
במאם ומתועב לאל - (מדברי הגאונים) - אף כי , בלא מקף הוא ע"פ הרוב גפגש טעם
לבד בתרגומו , מטול - (כח) עד , לא כל מקום שנאמר עד , כוונתו על העדות
במשפט דוקא , כי אם כל דבר אשר ידבר האדם על אודות וולמו ויטעמו בשפתו כקרא
עדות משרש יעד - ואמר מי שנועיד על דבר מן הדברים על בזים והוא המדומה שדמה כן
בלבו בדרך ההטעאה כמו מתרגמתי (ביינגרטר) , יאבד , סופו של יתקיים , אבל
איש שובע שמים לבו לשמוע להבין אמתת הדברים וסיבו מדבר כי אם מה שנתאמת לו
בברור , הוא ידבר לנכח , ועדותו מתקיימת - (כט) העו , הרשע הוא עו וקשה ועונד
על דעתו , והוא כומן שחלוק על דבר מה אינו משים לב לתקן מקשבותיו ולהיטירם כי אם
רכונו לחלוק ולהתגאות לבד , אמנם הישר הוא רוצה להישר משפתי , וכאן שאם

חולק

משלי כא כב

באור פר

- 27 דער פֿרעפֿלר אָפֿפֿר פֿראַכשױעט דער עױגע , דען עס װירד מיט בעזם גױסן דאָרגבראַכט .
- 28 װער אױף שײנגרײנדע צײגנים אַבלעגט װירד אַנטרנעהן , דער מאַן דער גנױא פֿרײכט קאַן יערד צײט רעדן .
- 29 דען טראַץ דעם גאַטטלאַזן פֿרקײנדט זײן גױכט , דאָדורך ערגרײנדט דער גרעכטע זײנע װעגע .
- 30 װירד גאַטט כשטעהט װערד װײוהײט , נאָך קלוגהײט , נאָך אײברלעגונג .
- 31 דאָ ראָס אױזט צום טרעפֿן גרױסטעט , דער זײג גהערט דעם עױגן .

כב

- 1 בעסר אױזט גױטר רוף אַלס גראַסר רײכטױהם , בעסר בעלײבט זײן אַלס גאַלד אונד זילבר בױצן .
- 2 דער רײכע אונד אַרמע מיסן אײנאַנדר דײא האַנד בײטן , דער עױגע האַט אַללס זאָ אײנגרײכטט .
- 3 דער קלוגע זױהט דײא פֿאַלגן דעם אײבלס אונד בײרגט זײך דאָפֿאַר , אונבזאַנענע זײנר אַכטלאַז אונד מיסן בײסן .

חולק על דעה מן הדעו' רכזו להזיח את כפשו מן הספקות . (ל) אין , אחר שהורה דרך החכמה כי ראוי הוא לאדם לפנות אליה, אמר שכל דברי החכמה והעצה והתחבולה צריכי' להיו' מוסכמי' עם רצון ה' ומצותי' כי מבלעדיהן לא תקיימנה . כי אין חכמה ואין עצה ואין תבונה מתקיימות אם מתנגדות דרך ה' . וכן אמר דרך משל : (לא) סוס , הוא הכלי לרוץ בו נגד האויב צעת המלחמה , אמנס שקר הסוס לתשועה כי אם התשועה תבא מעם ה' יתברך .

כב (א) נבחר ,

השם הטוב הוא נבחר יותר מעושר רב כי הוא יבוא לאדם בסבת תכונותיו ומעשיו הטובים . וכן אשר ימנן האלהים לאדם צעין ראוי הוא טוב מכסף ומוהב . ויהיה , שם , חן , נשאי המאמר . נבחר , טוב , נשואיו , ולא כמו שחשבו קצת המבארים לקרות חן טוב בסמיכות . (ב) עשיר , אחר שדבר מתכונות המדות והמעלות הטוב שהמה ככבדים מכל קניני העולם , דבר עוד מתכונת העושר והריש , ואמר שהדל איננו פחות מהעשיר כי אם לפי הדמיון , אבל מפאת המעלה בעולם לתכלית קיום הכלל , ינטרך העשיר לעזר הדל כמו שינטרך הדל לעזר העשיר , ושניהם אחוים איש ברעהו ולא יפרדו , כי אם יהיה כל אנשי העולם עשירים מויעמול בעבודה מי ישרו , ומי יורע , ויפסד מנב הישוב ותכונת הקיום . ואמר עשיר ורש כפגשו ע"ד הכתוב חסד ואמת נפגשו , ר"ל שהם מועילים איש את רעהו ותומכים את ידיהם ; כי כן עשה האלהים בחכמתו הרמה את תכונת העולם . ולדעת אחרים יהיה טעם נפגשו לומר שהעושר והריש באים לאדם דרך מקרה ואינם מעלות עצמיות . אך עושה בלם ה' , יטל את הדעה הזאת . (ג) ערום , דבר צהוב בלשון עבר כי בחון הוא במזכר הנסיון . החכם הרואה את הכולד ישמר מן הסבה המסכבת רעה וימלט , אבל הפתאים שאינם כותמים לב להתבונן עוברים עליה

כב (ג) ופחיים , נכתב בשני יודין ביד למד הפעול וביוד הרבים : ונענשו , ענינו קיוב וגבוי נתינת המזון , ואפשר שיהיה זה קיוב נתינת הכסף כלומר פחיתתה כמו שנשתמשו קו"ל הרבה בזה הלשון באמר' דמעניש וקטיל , וזלת זה הרבה , ועל דרך הזה פירשו הס גס ענוא לכדיק לא טוב (משלי י') : (ה) צנים

4 עפירה ונסתר ולא
עבר העבירה :
(ד) עקב ענוה
בשגל הענוה יראת
ה' באה . ד"א ענוה
5 עיקר והירא' טפיל'
ועקב לה מדרס
לרגליה : (ה) נניס
6 פחים כמו (במדבר
ל"ג) , לצנינים
בנדיכס ובאו עליך
הוכן (יחזקאל א'
כ"ג) , לשון גדודים
7 ולסטים : נכיס פחי'
הס טמונים בדרכי
המעקש דרכיו כלו'
8 ייסורים מוכני' לו :
שומר נפשו ירחק
מהס שמיישר
מעשיו ינצל
מהס : (ו) חנוך

עֵקֶב עֲנֹוה יִרְאֵת יְהוָה .
עֵשֶׂר וְכָבוֹד וַחַיִּים :
צָנִים פַּחִים בְּדַרְךְ עֵקֶשׁ
שׁוֹמֵר נַפְשׁוֹ יִרְחַק מֵהֶם :
חָנֹךְ לַנֶּעַר עַל־פִּי דַרְכּוֹ
גַם כִּי־יִזְקֶינָה לֹא יִסּוֹר מִמֶּנָּה :
עֵשִׂיר בְּרָשִׁים יִמְשׁוֹר
וְעֵבֶד לֹוֶה לְאִישׁ מִלֹּוֶה :
זֹרַע עֹרֶה יִקְצֹר־אֹן
וְשֶׁבֶט עֵבְרָתוֹ יִבְרָה :
יחיר ויו
טוב

לנער . לפי מה שתלמד לנער ותחנכהו בדברי' אס לטוב אס לרע . גם כי זקין לא יסור ממנו : (ו) עשיר ברשים ימשור . עם הארץ נריך לתלמיד חכם לעולם : (ח) זרע עול' יקצו' און . לפי זריעתו קצירתו . לפי פעלתו יהי' קבלת משכורתו ושבע עברתו (יכלה) . קנה השבולת שלו כלה והולך לו . יש אומרי' (ס"א) שבע קמתו

הערה מן המדפוס (לפסוק ויו) חנוך לנער ע"פ דרכו וגו' .

הכונה לע"ד שילמד עם הנער כפי השגתו, ולא יעמום עליו דברים שהם למעלה מהשגתו, באופן שמדבה מה שידע, אבל אינו יודע מה שמדבר, ושתי רעות נמשכו מזה הענין, חדא שהנער משבח את למודו בזמן קצר, ורעה עוד מזה שהרגל נעשה טבע באופן שאולת נשאר' קשורה בלב נער, ולא יבא מתקת יד שכלו דבר מתוקן כל ימיו . משא"כ אס המורה ילמוד אמו כפי תכונת השגתו, באופן שיבין וישכיל הדבר על אמתו, אזי גם כי יזקין לא יסור ממנו, יבליח בלמודו ויעשה פרי קודש הילולים .

ואין זה סותר למה שאמרו חז"ל כנמר והדר לסבור, כי אין כונתי עת שילמוד הנער המקרא שיאמר לו כל מה שפירשו חז"ל בו, רק אחר שהנער יוכל לתרגם התורה כראוי אזי יעיר את לבו להבין קשור הענין ותועלת היוצאים מסיפורי מעשיות שבתורה אשר יתוכן יבין הנער שהעולם נברא מאת ה' יש מאין . כי ענין זה הוא עיקור ויסוד לכל התורה, גם מראה מקום לנער בתורה איך שהקב"ה יודע עתידות ואין נסתר מומנו, ושהוא משגיח על מעשה בני אדם, ומשלט לאדם כפעלתו, ויש יכלת בידו לעשות כל אשר יחפוץ, ושהוא רחום ומטיב עם בריאותי', וכהנה רבות עוד יומדות ה' אשר הכל הוא בכתב מפורש בתורה . על אלה וכיוצא בהן, נכון הדבר שהמורה ישים אל לבו להעיר את לב הנער בכל מקום כראוי . ויש לי בענין זה אריכות דברים רב התועלת, אמנם פה לקצר אני נריך, ובמקום אחר אס יסכים ה' עמדי אשפך את שיתתי :

- 4 פֶּאֶלְגַע דַּעַר בְּשִׂידַעְנֵהֵיט אִיזַט גְּאָטְטֵעַם פֶּאָרֶכְט , אִיהַר לְאָהֵן אִיזַט רֵיכְטֵהוּם , עֵהֲרַע אֹנֵד גְּלִיקוּעֵלִיגְקֵיט .
- 5 פֹּסֶאֱנַגֵּל אֹנֵד פֶּאֶלְלֶשְׁטְרִיק לִיגֵן אֹיף דַּעַר פֶּאֶלְשֵׁהֵיט וועגע , ווער זיך בּוּאָהֲרֵן ווִילֵל בְּלִיבֵע פֶּעֲרֵן .
- 6 אֹנְטֶרֵיכְטֵע דַּעַן קִנְאָבֵן נֶאָךְ זִינֵר דַּעַרמֶאֱהֵלִיגֵן פֶּעֵהִיגְקֵיט , עַר גַּעֲהַט פֶּאָן דִּיזֵר לַעֲהֲרַע אִים שְׁפַעֲטֵעֶסְטֵן אַלְטֶר נִיכְט אָב .
- 7 רֵיכְר הַעֲרֶרֶשֶׁט אִיבֵר אַרְמַע , שוֹלְדֵנֵר אִיזַט שְׁקֶלְאָפֶּע זִינַעַם גְּלִיבִיגְעֶרַם .
- 8 ווער אֹנְגֶרֶכְטִיגְקֵיט זָאָעַט , ווִירַד אֹנְגֵלִיק עֲרַנְטֵן , דִּיאַ שְׁטֶרֶאפֶּרוּהֲטֵע מֶאָכְט דַּעַם אֹנְהֵייל אִיין עֲנַדַּע .

עליה ואיכס רואים את הכולד ממנה, ולפיכך נענשו. (ד) עקב, אין לך מדה גדולה בעולם כמות הענוה כי היא מביאה לידי יראת האלים האמיתית ושכרה עושר וכבוד צה"ו וזוהי גמתיים. (ה) צנים, הם כלים עשויים בתמונת החמס שמתיים על הדרך לשמרו מן הנכב"ו והאודים, וההולך שם מבלי דעת אותם נכשל בהם והנמשל הוא דרך עקש חלקות שפתיים ודברי שקר כי הם מביאים את האדם לכל הרעה שבעולם

כצנים ופחים. ושומר כפשו מי שרוצה לשמור את נפשו ירחק מהם וימלט מהרעות הנאות אחריהם. (ו) חנוך, הערה על חנוך הננים כראוי בזמן היותם מוכשרים לקבל דבר מן הדעות אשר ישגו על ידיהם אורחות חיים. ולא יתראלו האבות בחוכם לאמר מדוע כיוסר את בנינו בדברים אשר ידע עת שיגדל במעט הטורח, כי בזה המה מרגילים את הנער לבטלה ולעצלות וסופו להיות כעור וריק מכל. ולכן טוב לחנכו על פי דרכו כל עת, ויהיו הלמודים האלה אשר באו לבו בימי נערומו כדברים צו לא יסירם מלבוגם כי יזקין כמאמרם ז"ל בגרסא דינקותא. (ז) עשיר, הערה כסיוכות הנד האחד שיש מעלה לעשיר שהוא מושל ברשים הנכרכים לשפעת טובו. וכן הלזה הוא כעבד לאיש המלוה אותו, והוא עושה את כל מה שיצוה עליו מלאך התביעה שיתבע טובו. (ח) זורע, מי שהוא תומך את הוכו וקכיכיו בעולה יקצור און, סופו להשיג צרה ויגון. וסוף הדבר להביא עליו השבט והוא העונש המכונה בדרך השאה בשם שבט

מכלל יופי

- (ה) * צנים, עכין קון ופירש אחר בשראו: * בשרא זכין ויש לפרש צנים פחים מעכין קרירי' כמו כזינת שלג, כלומר הקרירות כפחים בדרך עקש:
- (ו) חנוך, התחיל ללמדו מקטנותו על דרכו, כלומר מעט מעט שיוכל לסבול וכן בדברי חז"ל מחככין אותו לשעות גבי יוה"כ: (ח) * עברחו, בשראו פירוש להריק"ס:
- * בשרא עבר כתב הריק"ס בחיבור הלקט ושבת וצברתו וכלה מעכין ויאלכו מעבור הארץ תרגום דגן עיבורא אמר בראש הסוק זורע עולה יקצר און ושבת הוא השבת שחונטין בו את התבואה, ואמר כי ובלה השבת קודם שינזיל מקצירו התבואה:

9 קמתו שרודה בני
 אדם כלה והולך לו
 לפי שמפסיד את
 יכולתו: (י) גרש
 לך. יצר הרע: (יא)
 10 אורה טהור לבן
 שפתיו. מי ששפתיו
 קנרעהו מלך הקב"ה
 אורכו ומחבבו: (יג)
 11 אמר עכל ארי בחזן.
 חץ אכזב ללמוד
 תורה: (יד) שוחה
 עמוקה פי זרות. פי'
 12 ע"א מעובדי כוכבי'.
 זעום ה' ימי שהקב"ה
 שונאו נופל ונכשל
 13 בה: זעום. כוץ
 מלפניו: (טז) עושק
 דל. להרבו' לו עוש'.
 כותן לעשיר סוף
 שנותן ממונו למלכי
 עובדי כוכבי' ומלכו'
 העשירים. ואך
 למחסור הוא בא:
 15 (יז) הט אונק ושמע
 דברי חכמי'. ללמוד
 תור' מנח' כל שהו':
 ולבך תשית לדעתו.
 16 ואם רבך רשע לא
 תלמוד

טוב-עין הוא יבורך
 כי-נתן מלחמו לדל:
 גרש רש לץ ויצא מדון
 וישבת דין וקראו:
 אהב טהור-לב יחיד ויו
 חן שפתיו רעהו מלך:
 עיני יהוה נצרו דעת
 ויסלף דברי בגד:
 אמר עצל ארי בחוץ
 ברוך רחב-זרע ארצת:
 שוחה עמקה פי זרות
 זעום יהוה יפור-שם יחיד
 אולת קשורה בלב-נער
 שבט מוסר ירחיקנה ממונו:
 עשק דל להרבות לו
 נתן לעשיר אף למחסור:
 הט אונק ושמע דברי חכמים

באור

שבט, הוא יכלה
 את עברתו, שלא זרע עוד עולה ולא יקצור עוד און. (ט) טוב
 עין, הוא מי שמח ליתן בלב הוא יבורך בין האדם כי הוא חולק מלחמו לדל אם אין לו
 כי אם ככר לחם אחד הוא חולק לנכרך. (י) גרש, סבת המדון והדין והקלון הוא
 הלך, אשר יבקש להקניט את ריעו, וא"כ כשיגרש הלך מן החברה ילך גם המדון
 וישבות הדין והקלון, כי בהסיר הסנה יפר המסיבב מעצמו. (יא) אהב, מי שאהב
 טהרת הלב להשמר מחלקלקות שקר ולשון הרע, ואהב גם תן שפתיו שיהיה דבריו
 דומים למחשבותיו, ודברים נעימים ורכים בלשון נקי ונח, רעהו מלך, הוא עומד
 במדרגת היקר עם המלך. וזה רעהו מלך, אף שחוק גדולתו המדינית מגדולתו
 במדרגת הנועלות והמדות. או שאמר רעהו מלך, שהמלך הנדיק כריך להיות ריע
 ואהב לאיש כזה. (יב) עיני, הערה על ההאגפה האלהית המשמרת דרך החכמים
 ומעשיהם הרגויים לכל וכשילם אדם. ויסלף דברי בוגד, ויסלף מוסב על ה' שהוא
 מסלף דברי בוגד מה שקשע לעשות לרעהו ומפסד מרעה לטוב

9
 10
 11
 12
 13
 14
 15
 16
 17
 וסו
 היל
 הע
 חס
 לים
 אק
 יד
 ב
 ו

וּלְבָבְךָ תִּשְׁוֶה לְדַעְתִּי :
 18 בִּי-נְעִים כִּי תִשְׁמַרְם בְּבִטְנְךָ
 יִכְנֹו יַחֲדָו עַל-שִׁפְתֶיךָ :
 19 לְהִיזֹרֵת בַּיהוָה מִבְּטָחֶךָ
 הַזֹּדֵעֲתֶיךָ תִּיזֹם אֶף-אַתָּה :
 20 הֲלֹא כָּתַבְתִּי לְךָ שְׁלֹשׁוֹם שְׁלִישִׁים ק'
 בְּמַעְצוֹת וְדַעַת :
 21 לְהוֹדִיעַךָ קִשְׁטִי אֲמַרִי אֲמַרִי
 לְהַשִּׁיב אֲמָרִים אֲמַת לְשִׁחֶךָ :
 22 אֶל-תִּגְזֹל-דָּל כִּי דַל-הוּא
 וְאֶל-תִּדְבַּר עֲנִי בַשַּׁעַר :
 23 כִּי-יְהוּדָה יִרִיב רִיבָם
 וְקָבַע אֶת-קַבְעֵיהֶם נַפֶּשׁ :

תלמו' ממשותי: (יח)
 כי נעים . יהי לך
 לאחד זמן אס תשמר'
 ותנפנס בטטך שלא
 תשכחם ואימתי יהיו
 שמורים בלבך בזמן
 שיכנו על שפתך
 כאשר תזיאס בפיך
 להיות זה' מנטקד :
 הודעת' אכי מודיע'
 שתנעם זה' ותעסוק
 בתורה ולא תאמר
 איך אנטל ממלאכתי
 ואיך אתפרנס : (כ)
 הלח כתתי לך
 שלישי' תורה וכביאי'
 וכתובים : (כא)
 להודיעך קושט .
 שלישים כתתי לך
 כדי שתבין מתוכם
 קושט אמרי אמת .
 להשיב אמרים אמת
 לשולח' לשואל הורא' :
 (כב) א תגזל דל . א
 תגזלנו כי תראנו דל
 בעבור שהוא דל ואין
 כח לעמוד כגדך :
 (כג) כי ה' יריב ריב'
 וקבע . ויגזל את הנפש : קובעיהם . גזליהם ובל' ארמי קביעה גולה נמסכ'
 ראש השנה אתא ההוא גברא לקמיה אמר לי' קבען פלגי' וכו' :

אל

אל
 ראש השנה אתא ההוא גברא לקמיה אמר לי' קבען פלגי' וכו' :

מכלל יופי

(יח) כי נעים , שם וענין הנעימות ידוע כענין היופי , ויש לפרשו מן והייתי נע וכד
 (בראשית ג') כלומר אס תשמרם בטטך מהרה יהיו נעים וילכו להם : (כ) שלישים ,
 דברים נפלאים וככבדים . או פירושו פעם שתיים ושלש : (כא) קשט , תרגום אמת קושטא
 ותרגום בתום לבני (שס כ') בקשיטות לבני : אמרים אמת , צאו היו' ד והמ"ס עם הסמיכו'
 ויתכן שיהי' חסר הנסמך ומשפטו אמרי' אמרי אמת : (כג) וקבע , ענין גזל ולקח' בהכרח :
 אל (כד)

פירוש מן הכר פים על פסוק י"ז

הט אונך ושמע דברי חכמים וגו' , ולבך תשיח לדעתי .

ע"ד שאמרו חז"ל איזה חכם הלומד מכל אדם , עוד אמרו איזה חכם הרואה את
 הכולד , וענין אחד הוא לשני מאמרים , כי מי שאין לו חפץ ללמוד מכל אדם ,
 הנה בהכרח הוא אינו רואה את הכולד , שגם אחרים לא יאפכו ללמוד ממנו , ובאמת
 אמרו

מערקע מיט גאַנצעם הערצן אויף מיינע
אונטרווייזונגן .

18 אַנגנעהם ווירד עם זיין זיא אין דיינס אינרן צו
בוואַהרן ,

זיא איבראיינשטימענד אויף דיינן ליפפן צו
ערהאַלטן .

19 דאַס רוא אויף דען עוויגן דיינ פֿרטרויען האַבסט ,
עראיננרע איך דין הייטע פֿאַרציגליך .

20 שריב איך דיר ניכט דרייא הויפטלעהרן ,
מיט גרינדן אונד בוויזן ;

21 פֿאַן דער גוויסהייט וואַהרער לעהרן איברצייגט ,
דאַמיט רוא דיא וואַהרהייט דויר לעהרן אויך
אַנדרן מיטטהיילסט .

22 * ברױבע דען אַרמן ניכט ווייל ער אָהנמעכטיג
איזט ,

אונד דריקע דען עלענדן ניכט אים גריכטע ;

23 דען דער עוויגע פֿיהרט איהרע זאַכע ,
אונד זעצט אויף ריזע טהאַט לייבסשטראַפֿע .
גועללע

להעיר און לשמוע ולשי'
לכ לקבל, ומדבר צב'
החכמה ומתועלותיה .
(יח) כי , כעיס
תהיה לך השמירה
הזאת בקרבך וכי יהיו
למודיה תמיד מוככים
על שפתיך . (יט)
להיות , אמר ראשית
דבר לבטוח על ה'
העושה טוב , אף
שהוריתך נדדך חכמה
ויעצתי לך להדבק בה
בכל זאת יהיה מבטחך
באלהים אשר יעזרך
כי אין חכמה ואין
תבונה לנגדו על ביכתך
אל תשען . ואמרו
אף אחיה , הוא לחזק
הפעולה , אף אתה
שהוריתך לשית לב
לחכמה הנני שוכה
לפניך את למודי
שלמדתיך כבר ואומר

להיות בה' מבטחך . ובתרגומי שמתי את כוונת הענין הזה במלת (פֿאַרציגליך) המורה את
הענין הזה . (כ) הלא , אף שאי אפשר לתת טעם על כל הלמודים שלמדתי אותך כי רובם
נסתרים בסודם ואין אדם עומד על תועלתם עד שנסה אותם בעצמו , בכל זאת
הנני מזכירך שלשה למודים אשר למדתיך כבר ואני כותן טעם לדברי למען תדע אותם
בלב ותדע גם להשיב מענה דבר לאותם השואלים לדעת טעמם . שלישים , לדעת
קצת המפרשים מן ושלישים על כלו שהם כמו נגידים וראשים (הויפטלעהרן) ,
ולדעת קצת יהיה שלשה למודים , וזה אמת והם השלשה הלמודים הנאים אשר טעמם
צדק , וכפי שהזכיר אותם מן הכלל לתת טעם לאמתם קראם שלישים , ותרגומתי
לפי כוונת שניהם (דרייזן הויפטלעהרן) . (כא) להודיעך . למען תדע בעצמך קשט
אמרי אמת , הלמוד האמתי האמור במאמר קצר בקרא אומר אמת , וידיעת אמתות
בברור נקרא קשט וכן הוא בתרגומי . להשיב אמרים אמת , הוא אמרים של אמת ,
או אמרים כמו טורים אכן , סיגים כסף , אילים נמר , שהוא נמר אילים כסף סיגים
וכו' . לשולחך , כמו לשולחך (מדברי רש"י) . ואלה השלשה האזהרות וטעמם , הם :
(כב) אל חבוול , שמה תאמר חבוול את הדל שאין לו עוזר ומגן ואין לו כח לעמוד כנגדך ,
השמר מזה ; וכן אל חרבא עני בשער , שהוא מקום המשפט . או שהזהיר שלא לייקר את
המקח בבוא העני לקנות דבר אה ; (כג) כי , אף שאין להם עוזר בבני אדם ה' יריב ריבם .
וקבע

אמרו מתלמידי יותר מכלם , הנה כי כן הוא גורם רעה לעצמו , כמאמר קו"ל חרב
על הבדים , משא"כ אם הוא לומד מכל אדם , הנה הענין הולך בסיבוב . וכפי אשר
התבאר הוא מידת ענוה מהמלך החכם , באמרו בתחלה לשמוע וללמוד מן החכמים ,
וזאת היא עיקר כוונתו , ואש"ז אמר ואף גם לדעתי לבן תאים , ע"ד שאקו"ל איזה
חכם וכנ"ל :

24 אַרְתִּירַע אֶת־בַּעַל אָף
 וְאֶת־אִישׁ חַמוּת לֹא תְבוּא׃
 25 פֶּן־תֵּאָרֶף אֲרַחְתּוּ אֲרַחְחוּ קָרִי
 וְלִקְחַת מוֹקֵשׁ לְנַפְשׁךָ׃
 26 אַל־תְּהִי בְתַקְעֵי־כַף
 בְּעוֹדִים מִשָּׂאוֹת׃
 27 אִם־אֵין־לְךָ רִשְׁלָם
 לְמַה־יִּקַּח מִשְׁכָּבְךָ מִתְּהוֹתֶיךָ׃
 25 אַל־תִּסַּג גְּבוּרָ עוֹלָם
 אֲשֶׁר עָשׂוּ גְבוּרֵיךָ׃
 29 הָוִית אִישׁ מְהִיר בְּמַלְאֲכָתוֹ
 לִפְנֵי מַלְכִים יִתְיָצֵב
 בְּרִי־יִתְיָצֵב לִפְנֵי חֲשָׁבִים׃

(כד) אל תתירע. לא
 תתקבר לשון רעות :
 (כה) פן תאלף פן
 תלמד : (כו) א תהי
 בתוקעי כף בעורבי'
 משאו' הלואות כמו
 משאת מאמו' (דברי'
 כ"ד) : (כח) א תסג
 גבול עול' . אל תשוב
 אחו' מנהג אבותיך
 ואמרו רו"ל המניח
 כלכלה תחת הגפ'
 בשעת בצירה כדי
 שיפול בתוכו הפרט
 על זה נאמר אל תסג
 גבול וגו' . תסג כמו
 יסוגו אחור (תילים
 קכ"ט) :
 כג (א) כי תשב
 ללחו' לאכול :
 בין תבין . תן לבך
 לדעת מי הוא אם
 עיניו צרה או יפה :
 ושמת

כג

באור

I כִּי־תֵשֵׁב לְלַחֹם אֶת־מוֹשְׁלֵי
 בֵּין תָּבִין אֶת־אֲשֶׁר לִפְנֵיךָ׃

וקבע את קובעיה'
 נפש, לשון כופל על
 לשון, וקבע, בלה"ק
 ענין גול ולקיסה

בהכרח וגם נקרא הזמנה וההכנ' כן כידוע מלשון סו"ל, שהשם קובע נפש לעונש תחת גול
 העניים . (כד) אל תחרע, האזהרה השנייה היא להשמר מעצרת הנבל אף, והוא
 הממהר לכעוס ועושה ככעסו דברים אשר לא כן . ואח איש חמות, אשר יבקש דברי
 מדון וריב ואוהב קטטה . אל תבא, להדבק בו, וטעמו ; (כה) פן, דרך האדם ללמוד
 ממדות אכסי חברתו ואולי תלמוד ממנו את ארשותיו, ולקחת מוקש לנפשו, כי אין לבעל
 הכעס אלא כעסו וסופו כופל לחי' ומכאוב ומטיל עליו שאלת הנדירות ושאלת המקום, שומר
 כפשו ירחק ממנו . (כו) אל תהי, כבר באה אזהרה זו כמה פעמים בזה הספר . להשמר
 מן הערבות בעד ריעיהם, ורבים מבני אדם מקילין בענין הזה ולומרים מדוע לא בערוב
 ערובה בעד ריעיניו הלא במוצא שפתינו נוכל לעזור לו, אמנם הסכס הכרואה את הנוול
 מזהיר על זה ואומר, מה לך לצרה הזאת ? הלא יוכל להיות שיבוא זמן התשלום ואין לך
 לשלם . (כז) אם אין, צידך לפרעון החוב ויבוא הכושה לקחת משכנך מותחתך . והוא
 למוד כולל על דברים רבים אשר ישמר מהם האדם לבלתי היות מקלי הדעת לעשות דבר
 בלי התבוננות על סוף הדבר איך יפול . ע"כ השלשה דברים האמתיים אשר הם טעמים

24 כ גועללע דיק ניכט צו יעהצאָרניגן , מיט גאללזיכטיגן מענשן געהע ניכט אום ;
 25 דוא מעכטעסט איהרע זיטטן אָננעהטן , אונד דיר זעלבסט שלינגן לעגן .
 26 ג זייא ניכט פֿאַן רעגן דיא לייכט זיך פֿרהאַפֿטן , אונד פֿיר שולדן בירגשאַפֿט לייסטן ;
 27 ווען דוא ניכט צאָהלן קענטסט , ווירד דיר יאָ דייַן בעטטלאַגער וועגענאַממען .
 * *
 28 פֿרריקע אַלטן גרענצשטיין ניכט , דעו פֿאַרפֿאַהרן שאָהן גועצט האָבן .
 29 האַסט דוא וואָהל במערקט , דאַס מאַנכֿר מאַן דער אין זיינעם גשעפֿט זאָ גשיקט איזט דאַס ער פֿאַר קעניגע אויפֿטרעטן קענטע , ביים פעכל קיינן איינגאַנג פֿינדט !

כג

1 ווען דוא אַן דער טאַפֿל איינס גראָסן זיצעסט , זאָ מערקע וואָהל ווען דוא פֿאַר דיר האַסט ; דוא

צדס למען השיב לשאלים דבר : (כח) אל חסג , כנר נזהר כל איש ישראל בתורתו הקדושה על הסגת גבול ועובר עליה בכלל ארור , ואמר פה שגס מדרך החכמה להזהר ממנו , ובכלל הסגת גבול הזה כל הגדלים אשר גדרו ראשוני לבל יהיו בעיניך כדברי של מה נכך , כי נודאי נתקנו ומגדרו לאיזה תועלת . (כט) חזיח , הכתו' הזה אין לו דבוקי כלל עם מה שלפניו , והוא עומד כאן כאלו הניחה המקרה במקו' הזה . יש לו דבקות יותר עם הפרשה שלאחריו , אשר ידבר בה מן הדרך לעמוד לפני גדולי' וארח האד'

להתהלך עמהם . ולולי יראתי לתקן חדשות הייתי מתחיל את הפרשה שלאחריו מן הכתוב הזה . ובאורו כך הוא . אמר : אם תחזה בהשקפה גבוהה , תראה כי יקשה לאדם חכם יותר לקחת לב ההמון המתים מחלד לעצתו ולתוכחתו , מלקחת לב הגדולים ; כי הגדול להיותו מחוכך לחכמה ולדעת יבין את דבר החכם ויהנה ממנו , אבל החשובים , הם אנשי ההמון אשר חשך לפני עיניהם ואינם מבינים ענין חכמה ומדע לא ידעו ויבינו את מעלת החכם , לא ישימו לב עליו ובכל תקפו ומהידתו במלאכתו לא יימצא דרך להתייבב לפניו . והוא מאמר נסיוני בחון במצדק הבחינה , וכל משכיל ידע את אמתתו . ולכן אין לאדם לשפוט על מעלת חכם ומהיר אחרי משפט ההמון עם , כי אובד עצות הוא , לפניו לא תכון שפת ישרים :

כג (א) כי , הערה לאנשים הקרובים אל השרים , שיזהרו להראות את תאותם וממדי יצרם , כי אם יתבוננו תמיד שאינם מקרבים לאדם אלא להנאתו . ואמר כי מתקרב לאחד הנגידים עד שיקראך לאכול עמו , בין תבין מי ינשב לפניך , ה"ל אולי הנגיד הזה מבקש מעמך להחניפו בדברים או להלשין על שונאיו וכהנה דברים . ומה מאד ירד

(כד) אל תחרע , מענין ריעך וריע אביך (משלי כ"ז) אלא שלא הושו בשרש ; (כה) פן חאלף , ענין למוד : (כו) בחוקעי כף , ענין הכות כף האדם אל כף חברו צערבין : משאוח , שם , ענינו חובות : אל חסג , ענין הדבקה אל הקודם ודמותו ממקומו : גבול עולם , פירושו זמן : חשכים , תאר צפלים ערמים והם הפחותים מבני אדם שהם בחשך , ותרגום ומן העם הדלים (יחזיה ל"ט) ומן עמא חשיכיא : (ב) שכין

2
3
4
5
6
7

וּשְׂמֹתָ סִבִּין בְּרֵעֶךָ
 אִם-בֵּעַל נֶפֶשׁ אָתָּה :
 אַל-תִּתְּאוּ לְמַטְעַמֹתָיו
 וְהוּא לָחֶם כֹּזְבִים :
 אַל-תִּיגַע לְהַעֲשִׂיר
 מִבִּינְתֶךָ חֲדָל :
 הַתְּעוּף עֵינֶיךָ וְאִינְנוּ הַחֲעִיף קְרִי
 כִּי עֲשֵׂה יַעֲשֶׂה-לוֹ כְּנַפְסִים
 כַּנֶּשֶׁר וְעִיף הַשָּׁמַיִם : יַעוּף קְרִי
 אַל-תִּלְחֶם אֶת-לָחֶם רַע עֵין
 וְאַל-תִּתְּאוּ לְמַטְעַמֹתָיו :
 כִּי כִמוֹ שֶׁעַר בְּנִפְשׁוֹ בֶן-דְּוָא
 יִכְּוֹל וּשְׂתֵהוּ יֹאמֵר לֵךְ
 וְלִבּוֹ בַל עֲמֹד :

פתך

ותיעיף: (ז) כי כמו שער בנפשו שער זה נקוד חזיון פתח וחזיון קמץ וטעמו למטה לכך הוא פעל ולא שם דבר שאם הי' שם דבר היה קמץ וטעמו למעלה ככל שער שבמקרא ופתרונו כאלו שפך האוכל הזה מרה בנפשו של רע העין כן והוא שער מן ל' התאכזר השוערים המרי' (ירמי' כ"ט): (ח) פתך

(ב) ושמתי סבין (ב) ושמתי סבין בלועיך בלחייך-אם ראית עיניו נרה אל תאכל משלו: אם בעל נפש אתה-אם רעבתן אתה ותאב לאכול טוב לתשוב סבין בין שיניך ורבותיכו דרשו בתלמוד היושב לפני רבו אם יודע ברבו שיחזיר לו תשובה על כל דבר שיאמרו ידקדק וישא שמועתו ואם לא ישתוק: (ג) א תתאו למטעמותיו אלא פרוש ממנו ולך לפני רב הגון ולח תביטו בשאות אחר שלא ידע להשיב: (ד) אל תיגע להעשר לעשו גירסת' חבילו' חבילות כי סוף שתכחנה: (ה) התעיף עיניך בו כרג' שתכסול עיניך לעצמו ואין אותה גירסת' מנויה כך התעיף כמו וכפלו

מכלל יופי

כג (ב) * שכין, ידוע. * בשרש שוך פירש הרמב"ם ושמתי סבין בלועיך מענין להקים בעיניו, והשתח מקום חירק וכעוהו רבים, והכו'ן והמ' ש' שוים כמו חיים ומיין, ימים ומיין: ברעך, פירושו בבית הבליעה: (ה) החעיף, לדעת ר' יהודה הוא עבין סדך ואפלה ולדעת רוב המפרשים ענינו ההברקה והאורה: (ו) למטעמותיו, לדעת ר' יונה עבין אכילה, ולדעת רד"ק עבין טעימה שיטעום בפיו ואינו אוכל ממנו ומעביר על גרונו כי אם מעט וכן אמרו קו' ל מטעמת אינה כריכה ברכה והשרוי בתענית טועם ואין כדך כלום, הנה כי הטעימה נפה או בלשון בלבד שיקח אדם בקצה לשונו ויטעם כדרך הטועמים, ולפי שהחי טועם מיני המאכלים כמו שאמר (איוב ו"ג) וסדך אוכל יטעם, אמר למטעמותיו כלומר תבטל שיטעום החיך מטעמי מיני המאכלים הטובים: (ז) כמו שער, פועל עבר בשקל פעל ענין שיעור ואומד:

יג
לכ
שו
גר
או
לך
מ
ת
וכ
או
(ו)
ל
ש
ט
ע
א
ש
ח

8 (ח) פתך •
 שאכלת בביתו סוף
 שתקיאנו מפני
 הצושה : ושחת
 9 דבריך הנעימים •
 כמו שהחוק' ודברת
 לו דברים רכים הכל
 אבדת : (י) ונשדי
 10 יתומי' בלקט שכחה
 ופיאה הראוי להם :
 (טז) בדבר שפתיך
 מישרים • ע"י שקכס
 11 לבך : (יז) אל יקנא
 לבך בחטאים •
 כהכלחתם להיות
 רשע

פתך אכלת תקיאנו
 ושחת דבריך הנעימים :
 באזני כסיר אל-תדבר
 כיריבון לשכל מליך :
 אל-תסג גבול עולם
 ובשדי יתומים אל-תבא :
 כירגאלם חזק
 הוא יריב את-ריבם אתך :
 הביאה למוסר לבך
 ואזניך לאמרי-דעת :
 אל-תמנע מנער מוסר
 כיתכנו בשבט לא ימות :
 אתה בשבט רכנו
 ונפשו משאול תציל :
 בני אס-חכם לבך
 ישמח לבי גם-אני :
 ותעלונה כליותי
 בדבר שפתיך מישרים :
 אל-יקנא לבך בחטאים
 כי אס-ביראת יהוה כל-היום :

באור

13 (ח) פתך , אשר
 אכלת אתו תקיאנו ,
 לאחר שנהיית מומנו
 תתחלף ותהי' לאין ,
 ועל לא דבר שחת
 14 דבריך הנעימי' אשר
 דברת עמו • (ט)
 באזני , אל תדמה
 בלבך להיטיר את
 15 דרך הכסיל במליצה
 בדבר עמו דברים
 בעימים דברי חכמה
 16 מיוסדים על דרכי
 החכמה , כי יבן
 לשכל מליך , הנועם
 הכחמד להשכיל אשר
 17 הוצאת גם מליך •
 (י) אל , השמר
 מאד להסיוג גבול
 עולם ללכת בגבול
 ולתך , וכן אל

תג' העול למי שאין לו כח לעמוד כגדך כיתוס הלזה אשר אין לו עוזר ; (יא) כי גואלים
 הוא הוא , דע שיש להם גואל חזק והוא האלהים אבי יתומים דין אלמנות ועוזר דלים הוא
 יריב את ריבם אתך , וישלם גימול העתך : (יב) הביאה , הערה לשמוע אל דברי
 החכמה ולקנותם בלב • (יג) אל , הערה לייסר את הנער אם לא יסיר מומנו אולתו
 ע"י הלמוד , ואמר שאל יסוס עליו אביו לתמור , דרך
 הוא

- 8 דען ביסן דען דוא גנאָסן , מוזט דוא ווידר פֿאָן דיר געבן , דייע גוטע וואָרטע זינד אומוואָנסט פֿרשווענדט .
 - 9 האַלטע דעם טאָהרן קיינע שטראַפֿרעדע , דען ער פֿראַכטעט דייע גייסטרייכסטן וואָרטע .
 - 10 פֿריקע אַלטן גרענעשטיין ניכט , אונד דרינגע אין דער וואַיון אָקר ניכט איין ;
 - 11 דען איהר זאָוואַלטער איזט מעכטיג , ער פֿיהרט דען רעכטסשטרייט ווידר דיק .
 - 12 לענקע דיין הערץ צור זיטטנלעהרע , אונד דייע אָהרן נייגע צו פֿרנינפֿטיגען רעדן .
 - 13 ענטציהע דעם קנאָבן ניכט דיא שטראַפֿע , רוטנשלאַג ווידר איהן ניכט טעטן .
 - 14 איהן שלעגסט דוא מיט דער רוהטע , דעטטעסט דאָרוך אָבר דיא זעלע פֿאָם עוויגן פֿרדערבן .
- * * *
- 15 מיין זאָהן ! ווען דיין הערץ רעכט ווייזע געוואָרדן , זאָ פֿרייעט דאָ מייניגע זיך אין מיר ;
 - 16 מיין אינגרס פֿראַהלאַקט ווען דיין מוגד פֿאָן טונגד שפֿריכט .
 - 17 לאַס דיין הערץ ניכט נאָך זינדן גליק , זאָגדן שטעטס נאָך גאָטטעספֿורכט אייפֿרן ;
- השיגו זולתו , וממנו הפעולה להתאמן על דבר השגתו , וגם הנטירה בלב על דבר העול להפרע ממנו בזמן היכולת . ופה פירושו כמשמעו להזהר מלהתאמן אחרי קנייני העולם אשר השיגו הסעאים , כי אם להתאמן אחרי השגת

הוא ועכנו לא יוכל כשוא את עונש השבט יחלה וימות וכהנה דברים אשר ידברו אבות חסרי התבונה על דבר חנוך בניהם , כי לא ימות אם תייסרנו בשבט . (יד) אחה , דע לך כי אמות , ר"ל את נוייתו תכה בשבטך , ואת כפשו תכיל ע"ז זה משאול ושחתי . (טו) בני , דברי החכם אל הנער ורך בשנים להסירו ממכשולים אשר יולדו בסבת נערותו בעוד תאותיו גוברות עליו והוא הולך ועורה דרך לזק ואמת עד סוף הספר הזה המסיים עם סוף פרשה כ"ד . והוא כאב לבנו ידבר מתועלת החכמה , ומשמירת הנפש ממכשולי הנוף המתאוו להבלים ודברים משחיתים . (יז) אל , הגרש קנא התפעלויות החמדה והרננ להשיג קנין מהקניינים אשר וגם הנטירה בלב על דבר מלהתאמן אחרי קנייני השגת

מכלל יופי

(ח) פֿתָך , סתיכת לחם : (י) אל חסב . ענינו הדנקה אל הקודם ודמותו ממקומו : (טו) אם חכם , פועל עבר . (יח) כי

הערה מן המדפיים (לפסוק י"ז) א יקנא לבך בחטאים וגו' . אל יקנא לבך וגו' הקנאה היא אחת מתכונת הנפש כיתר התכונת הכטועים בלב אדם , וכמסרו כלם לבחירת אדם להשתמש בהן באופן ובמקום הראוי ד"מ הרחמנות והאכזריות הם שתי תכונות מתנגדות , והדרך הישר אשר יבור לו האדם הוא לרמס על אכזים הגונים ולהתאכזר על רשעים גמורים , וזהו שלא להשתמש בשתי תכונות אלה בהיפך , ראוי לדבר המלך שאול ככודע מענינו , והכמשך אלי מענין הזה

18
19
20
21
22
23
24

18 **כִּי אִם־יֵשׁ אַחֲרֵי־הָאֵשׁ**
וְתִקְוֶתְךָ לֹא תִכְרַת :

19 **שְׁמַע־אֶתְהָ בְנֵי וְחָכְם**
וְאִשֶׁר בְּדַרְךְ לִבְךָ :

20 **אֶל־הַתְּהִי בְּסַבְּאֵי־יִינ**
בְּזֹלְלֵי בֶשֶׂר לָמוֹ :

21 **כִּי־סָבָא וְזוֹלֵל יוֹרֵשׁ**
וְקָרְעִים תִּלְבִּישׁ נוֹמְרָה :

22 **שְׁמַע לְאֲבִיךָ זֶה יִלְדֶךָ**
וְאֶל־תִּבּוֹן כִּי־זָקְנָה אִמְךָ :

23 **אִמֶּת קָנָה וְאֶל־תִּמְכַר**
חֲכָמָה וּמוֹסֵר וּבִינָה :

24 **גֹּרֵל יִגּוֹל אָבִי צַדִּיק גִּיל**
וְיִגִּיל קְרִי וְיוֹלֵד סִיּוֹלֵד חָכָם וַיִּשְׁמַח בּוֹ :

רשע כמותם: (יח)
 כי אם יש אחרית-אם
 זה משמש כל' אשר
 כלו' אשר בעבור זה
 יש אחרית ותקוה
 אליך: (יט) שמע
 אתה בני וחכם ואשר
 בדרך לבך מאמר
 שתחכם תוכל ללכת
 בדרכי לבך כי לב
 חכם לא ישאך
 לעבירה: (כא) כי
 סובא וזולל יורש
 יתמסקן וקרעים
 תלביש נומרה
 והתנומ' תלבי' אותך
 בגדים קרועים:
 (כג) אמת קנה ואל
 לא תמכא ללמוד
 בחכם למוד בשכר
 וא תאמ' כשם שלמד'
 בשכר כך אלמדנה
 בשכר

באור

השגת וראת אלהים
 (יח) כי אם יש , לאמת הענין במקף עם מלת יש ולא עם כי , ר"ל

הזה, וכן הוא הענין ביתר התכוונות, בכלן יש דרך להימין ולהשמאל יוזה שאמר
 המלך החכם אל יקנא לבך בחטאים, כי הקנאה מביא לידי שנאה, ותולדת השנאה
 הקטטה, ואחרית הקטטה חרטה, ומשחית כפשו הוא יעשנה. אבל ישכיל המשכיל
 שלא לחיכם כטע הבורא ית' התכוונה זאת בלב אדם, ובהכרח שכונא בה דבר טוב,
 וזה שאם יעלה על לב אדם שנכרא בכלל אלהים, באופן שהבורא ית' חקן אותו דעה
 צינה והשכל, ביתרון רב על כל בעלי חיים אשר ע"פ אדמה, הנה בודאי לא נתן לו
 המתנה חשובה וגדולה כזו להשתמש בה בדברים נכזים וגרועים כי לא למאי' לבד שלקו
 אותו הנה לאכול ולשתות לשבעה, וכהנה דברים רבים פחות הערך אשר נמשל כנהמות
 כדמו, ויש להן יתרון רב, בפרט לחיות השדה שיגיעו טרפס עלי עמל וטורח, הנה
 ענין סוף בודאי לא יעלה על דעת המשכיל, כי לחרפה וקלון יחשב לו מחשבת פיגול
 כזו, רק המשכיל יתן אל לבו איש כמוני שקבל מתנה רבה כזו, במה יתרכה עבד אל
 אדוני, כי אה בקנין השלימות לנפשו הנשאנת לנפש, וזה הוא בקיום המצות אשר כוונו
 ה', והמעט אשר הוא לפני, כאפס וכאין נחשב נגד החוב המוטל עלי, לשלם תוד'
 להבורא ית', ונבחינה זו ירצה האדם להיטב מעשיו באופן שיקנא עצמו ביראת
 ה' לעשות כמעשיהם, ובה ישלים כונת הבורא ית' בתכונת הקנאה הנטוע בלבו,
 וזהו שאמר הכתוב רק ביראת ה' כל היום :

משלי כג

באור צא

- 18 דען וואהרליך עם גיבט איינע צוקונפֿט ,
וואז דוא ערווארטעסט דויהארט דאן
אונאויפֿהערליך פֿארט .
- 19 הערע , מיין זאָהן ! ווערדע ווייזע ,
אונד לייטע דיין הערץ אויף טוגנד וועג .
- 20 גיב דיך ניכט אינס גלאַג דער שוועלגר אונד
וויין=זיפֿר ;
- 21 שלעממר אונד טרונקענבאַלר פֿראַרמט ,
שלעפֿריגקייט קליידט אין לומפֿן .
- 22 פֿאַלגע דיינס פֿאַטר דער דיך אין דיא וועלט גועצט ,
אַכטע דיינע מוטטר אין איהרם האָהן אַלטר .
- 23 וואַהרהייט קויפֿע ; ווייזהייט , טוגנד , אונד
פֿרונפֿט מיסן דיר ניא פֿייל זיין .
- 24 אַ , וויא פֿרייעט זיך דעם פֿראַממן פֿאַטר !
ווער ווייזן זאָהן גצייגט וויא פֿראַה איזט דער .

זא

ד"ל שיהיה ככון לנך
צטוח כי יש אחרית ,
ותקוחד לא חכרה ,
העולם הנכחי אשר
אתה מקוה הוא יהיה
מזלי הפסק והשנתה .
ויתכן להיות שם תקוה
נגז' מתקוה חוט השני
שכנה כן קצור העולם
הנכחי בעולם הזה ע"י
מעשים טובים כאשר
בארתי בשם החכם
הרמב"ם ז"ל בהקדמתי
לספר המאסף תקמ"ח
ע"ש . ויהי תרגומו
(דיין זעבענטע הדרען
ווירד ניכט חבגטע
טניטען) . (יט) שמע ,
יעורר את שומעו
לשית לב על הדברים
אשר ילמדו למען
יחכם , וקורא אותו
בני לחבדו . (כ) א חדי
השמר מחברת הזוללים
המרבים בתענוגי האכילה והסובאים ואמר סובאי יין לשם כללי על כל המשקי' המשכרים .
(כא) כי , סוף הזולל וסובא להורש ולפול במחסור , וגם מביא לידי עגלה ושינה ,
והשינה תלביש את האדם קרעים . ועיין בהקדמתי . (כב) שמע , עד הנה הזהירו ולמדו
מוסר כאב המוסר את בנו , וכאן הורה לשמוע מלבד זה את פקודת אביו ממש . אף שאיכנו
חכם , ואמר : שמע לאביך זה ילדך וצריך אתה לנהוג בו כבוד , וגם אל תבז אמוך , אף
שאיך ממש במוסר הנשים הזקנות המרבות לדבר דברים של מה בכך , מכל מקום תנהוג
כבוד באמוך אף על פי שהיא זקנה . (כג) אמת , השתדל בכל כחך ועזך ובהוצאות ממונך
לקנות לך חכמה , אמנם בכל זאת לא תמכרנה , שלא תלמדה בשכר לעשותה קרדוס
לחתוך בה , וכן הוא בחכמה מוסר ובינה שלא יהיו בעיניך כסחורה למכרם . (כד) גיל ,
שמחת האב על הבן בהיותו נדיק : ויולד חכם , מי שמכחו להיות חכם ישמח בו , לכן :
(כה) ישמח

מבלל יופי

(יח) כי אם יש , כי באמת יש אחרית ותקוה למעשך הטובים : אחרית , השכר בקרא
כן לפי שהוא סוף המעשה : (יט) ואשר בדרך רבך , פירושו הדרך בדרך הידועה
שהוריתך והיא דרך החכמה ענין נתיב ודרך : (כב) זה , יש מפרשים אותו במקום אשר
ואין צורך להוציאו ממשמעו : יקרה , בננין הקל בא על הנקנה ברוב ופעמים על הזכר
כמו זה והדומים לו : (כח) כחהף

25

יְשַׁמְחֵה אָבִיךָ וְאִמְךָ

בשכר: (כו) ובאר פרה - אשטרייכ"א

וְהַגִּיל יוֹלְדֶתְךָ :

בלע"ז: (כח) אף היא כחמץ - פתאום :

26

תִּנְהַה בְּנֵי לִבְךָ לִי

26 ובגדל' באד' תוסיף: מרבה בישראל בגדל' לה' ועל האפיקורסין

27

וְעֵינֶיךָ דְרָכֵי תִרְצָנָה :

מדרב: (כט) למי או למי אבוי - ל' בעקה ויללה: למי מדינים

כִּי־שׁוֹחָה עֲמוּקָה זֹנָה

למי שיש - למי שיש לו מדיני' עם הבריו' -

28

וּבְאֵר צָרָה נִכְרִיחָה :

שית יתירה, לו אוי ואבוי כי צרוב דברי' רב פשע: למי

29

אֲהִי־הִיא כְּחֶתֶף תְּאֵרֵב

28 סכלילו' עינים - מרוב יין מאדומין

וּבְגָדִים בְּאֶדָם תּוֹסִיף :

עיניו וגנאי הוא: (ל) מוסך - ממוג

30

לְמִי־אֹיִי לְמִי אָבוֹי לְמִי מְדוֹנִים

והוא שם דבר כמו מוכר: לחקור מוסך - שקוקרין

לְמִי־שִׂיחַ לְמִי פִצְעִים חָנָם

ובדקין היכן מוכרין יין טוב: (לא) אל תרא יין כי יתאדם -

31

לְמִי חֲבִלִי לֹת עֵינַיִם :

אל תתן בו עיניך: כי יתן בכוס עינו

32

לְמֵאֲחֵרִים עַל־הַיֵּין

יתהלך במישרים - המרבה שכרות כל

לְבָאִים לַחֲקוֹר מִמֶּסֶךְ :

עבירות דומות לו למישור כל הדרכים

כני

אֵל־תֵּרֵא יֵיִן כִּי יִתְאָדָם כִּי־

ישרים צעיניו - צכו' צכיס כתיב כלומר

בכוס קרי

יִהְיֶן בְּכִיִם עֵינָיו

השונה נתן עין צכו' והתכוני צכיסו של זה: (לב) יפריש -

והכני

יִתְהַלֵּךְ בְּמִישָׁרִים :

את

אֲחֵרֵיתוֹ בְּנַחֲשׁ יִשָּׁךְ

הוא

* מדינים קרי וכצפועוני

במד

מלח

ולב

וחכ

כמו

שרק

מכרל יופי

(כה) כחחף, ענינו כענין חטיפה בשית והוא לקיחת הדבר בכח וצמחירות. וכף כחחף כף האמיתי ורונה לומר כי בעת שתוכל לתתו ולקחת תארוג: (כט) למי אבוי, כלומר למי עובי, מענין אביון: חבלרות, שם, וענינו ענין אדמימות העינים מרוב שתיית היין: (ל) למאחרים, למי שמעשיו באיסור והמתנה, ופירושו שמתעכבים כל היום עד הערב על שתיית היין: טטסך, שם: ענין המזוג שהוא תערובות המים עם היין: (לא) עינו, מראיתו וזהו: במישרים, שם, כי היין הטוב ישר ויערב לאדם מאל: (לב) יִשָּׁךְ, בפתח ונקמן מפני ההפסק: וכצפועני, הוא הנקש הקשה והטע יפרש, ענין טריקה בדברי סו"ל סויל טריקה:

25 זָא מַאֲצֵע דָאָם פֶּאָטֵר אונר מוטטר דיין זיך פֶּרִיאָן ,

דיא זיך ערצאָגן פֶּרִיידע ערלעבן .

* * *

26 אַך מיין זאָהן ! ווייהע מיר דיין הערץ ,

לאָם דייע אַויגן מינים וועגע פֶּאָלגן .

27 זיהע , דיא בודהלרין גלייכט אַינר גפֿעהרליך טיפֿן העלע ,

דיא אַבטרינגע אַינר ענגן גרובע .

28 וויא רויבטיהר לזירט זיא אויף ,

ברייטעט טרייאַלאַזינגקייט אונטר מענשן אויס .

29 וועם איזט וועהע ? ווער האָט לייזן ? ווער האָט

הענדל ? ווער האָט אַונגעטיגע קלאַגן ? ווער

וואונדן ? ווער דיא אַויגן ראָטה אונר טריבע ?

30 דיא וועלכע זיך ביים ווייע פֶּרשפעטן ,

אומהערגעהן דיא גטרענק צו קאַסטן .

31 לאָם דער וויין זיך ניכט רייצן ווען ער

שען רעטלט אים בעכֿר פֶּערלן ווירפֿט ,

אונר זאַנפֿט הינאונטר שלייכט ;

32 דען צו לעצט פֶּרוואונדעט ער וויא שלאַנגע ,

(כה) ישמח

השתדל לשמח נפש

אבותיך ע"י מעשיך

ותגל ילדתיך מי

שהשתדלו בגדולך . כן

העתקתי מיסוד לרבי

לפי הענין אשרי קריא

מעתיקים קדמונים .

(כו) חנה , נווי משרש

נתן , והוא חספן לקבל

עליו את דבריו ומוכרו .

הרצנה , הוצרנה

קרי ושניהם נכונים

כי לפי הכתיב יהיה

טעמו שתרוכזה העיני

הדרך אשר יסמן

לפניהם בתוכתו ,

ולפי הקרי טעמו

שתשמורנה העינים את

הדרך הזה ותרגוש

סוגל את שניהם כי

מלת (פֶּתוֹגֵעַן) כל"א

טעמו הילוך ושמירה .

(כו) כי , טעם

והערה לשמירה זו לפי

שהזוכה המפתה

מזכה מי שספל בה .

והזכירה כבאר צרה ,

שלא יכול להפוך בה אנה ואנה והוא נשאר בלי עזר ותרופה ,

ודמה את האשת איש המכאפת לבאר צרה להגדיל העון והצרה אשר ימצאו . (כח) אף , גם

היא כחחף כחיה רעה האורבת לערוף טרף תעמוד להדיח את הכערים לחטאה .

ובוגרים באדם תוסף , ומפי' המדה הרעה הנגידות באדם ובחצר האנושית . בוגרים

כמו חוקעים שם המקרה . (כט) למי אוי , משב אחת אחת קצת הרעות אשר ישיג האדם

האונה להשתכר . ושאל תקלה מי הוא בעל יסורים , ומי אוי לו , מי הוא אשר יבוא חיש

במדטים . למי שיה , כלומר מי יתאונן חנם , כי לפי המשמעות ולפי הנגיחה אני מוסך

מלת חנם גם למעלה . ולמי פצעים חנם , כלומר מי מוסך על עצמו פצעים על לא דבר .

ולמי חכלילי עינים , והוא אודם סניב העינים , אשר יתהוה לאדם ברבות השתיה .

וחכלילי שרשו חכל לדעת קצת המפרשים , ולדעת אחרים הנראה לי יותר נכון הוא

כמו בלשון ערבי אל כחל , וממנו ביחוקאל כחלח עיניך , ורבותינו ל' אמרו לא כחל ולא

שרק , והוא נבע האדומה ליפות את התאר . (ל) למאחרים , האנשים היושבים עד

חכות

הערה מן המדרשים ער פסוק ל"ב ואחריתי כנחש ישך וגו' .

כבר

שאלו לחכם אחד מפני מה אתה שוכח את היין ? והשיב מפני שמועל בשליקות , שלחתי אל הבטן , והוא עולה אל הראש , דומה אל נשיכת הנקש בעקב והארס כמשך ועולה למעלה :

משלי כג כה

וכצפני יפרש :

33 עיניך יראו זרות

34 ודברך ידבר תהפכות :

34 והיית כשכב בלבים

וכשכב בראש חבל :

35 הכוני בלחליתיהו הולמוני

בל ידעתי מתי אקין

אוסף אבקשנו עוד :

כד

1 אל תקנא באנשי רעה

2 ואריתא להיות אתם :

2 כי שד יתגה לבם

3 ועמל שפתיהם תדברנה :

3 בחכמה יבנה בית

4 וברבונה ירבונן :

4 וברעת חדרים ימלאו

כל

לשון עקיפה
(פווינט בלע"ז)

33 במלמד הבקר .

תרגו' בפרס תורי

34 ובגמר' דנקט פרס'

(אגוליון בלע"ז)

35 ויש פותרין מפרישו

מן החיים: (רג)

צינך יראו זרות .

כשתסכר היין

צוער נך ומשיאך

להביט בזכות :

(לד) והיית משוגע

כשוכב בלב יס :

וכשוכב בראש חבל .

תורן הספינה כע

ליפול ממנו: (לה)

הכוני כל קליתי וגו'

בשיקן מייכו אינו

מרגיש בכל הרעות

שעברו עליו וקוור

לשמות :

גבר

באור

1 חנות הלילה בנתי

היין, הבאים לחקו'

ממסך ההולכים

בנתי משתה לטעום

את המשקים ,

זה אשר יקראו לו ממסך המעורב מכמה משקים משכרים, וזה דרך השותים לחקור למנוח את המשקים החזקים היותר משכרים . (רג) עיניך , לא ידעתי מה הביא את רוב המפרשים והמעתיקים לפרש מלת זרות בכתוב הזה גשים נכריות , הלא הפשוט עוקר , וטעמו שבזמן שהאדם משתכר כח המדמה שלו נעור ומנייר לפניו דמויות זרות , יראה דברים בדויים תארי כוזב והם אשר יקראו בלשון המליצה זרות . והעד שכוון החכם לטעם זה החלק השני מן הכתוב ולבך ידבר תהפכות . ואל תתמה שהעתקתי מלת ידבר כלשון קמטצה , כי כן דרך המליצה והם דברים שבלב . (לד) והיית , השכור מתנועע ומתנווד כספינה ההולכת בלב יס אשר מנד ענמה לא תזוז ממקומה וכדמות שוכבת בערך ענמה ומתנועעת בסנת הרוח והגלים , וכן השכור אף שיסכוב במקום אחד ידמה תמיד מתנועע אנה ואנה . ויפה שמה החכם פה בפעל שכב במקום התנועע . ובחלק שני מן הכתוב ידבר מסכנת השכור כי הוא שוכב מסוכן כאיש אשר שוכב על ראש הסובל והוא התורן אשר נקשרי' פי החבלים . (לה) הכוני , דמה את עצמו בדרך המליצה כאלו הרבה לשמות למען יביע לשומעיו את ההתפעלויות הרעות אשר יתהוו לשכור , ואמר

משלי כג כד

באור צג

שמיכט וויא באויליסק .

- 33 דאן טיישן ריך דייע אויגן , דיין הערץ דענקט אונגריימטע דינגע .
- 34 דיר איזט , דוא טרייבסט אויף דעם וועלטמעער , דוא שלעפסט אויף דעם מאסטבוים שפיצע .
- 35 מאן שלעגט מיד , עם שמערצט ניכט — מאן שטעסט מיד , איך פיהלע ניכטם ; אך ויאן ערוואכע איך דאך — איך פאהרע פארט ווע אויפס ניאע וויין .

כד

- 1 בניידע דאך באוהאפטע לייטע ניכט , לאס ריך ניכט גליסטן מיט איהנן אומצוגעהן ;
- 2 דען איהר הערץ טיכטעט נור אונפאלל , איהר מונד רעדט פאן אונגליק נור .
- 3 דאן הוין ווירד דורך ווייזחייט ערבויאט , דורך פרונופט בפעסטיגט ;
- 4 מיט קענטניסן דיא ציממר אויס גשמיקט , פאללר

ואמר : נשכתי כשכור
תחלל מאתי ההרגשה
ע"י השטף בתאוה
המכוערה הזאת , עד
שלא אחלה ואלע את
המכה והפצע אשר
ישמו בי . וגם אחרי
העירותי משכתי לא
אחוש ולא אלדע שום
ענין כי אם היין
ואוסיף לבקשו עוד .
והוא כולל כל ענייני
השכור ורעותיו :

כד (א) אל תקנא ,

כבר בארתי גדר
הקנאה לעיל בפסוק
אל יקנא לבך במטאים ,
ולכיות הקנאה
ההשתדלות להיות
באחוזת אחת הקיינים
אשר אחז בס האמר
כמוהו , תרגמתי פה
(נאך חייפון) . ואל
חתאו להיות אחם , להדנק ולהתחנר בס , ויתקנס להיות כמו ואל תתאו להיות
כמוהם (אזש ריך ניכט גליסטן עם חיהקן גלייך נו טוהן) . (ב) כי , האנשי רעה
האלה אף שלפעמים ידמה כאלו הולכים ארח מיטור ידוע תדע כי ארבע בתוכם . שר
יהגה לבם , להזיק ולהשכיל את רעיהם . ועמל שפחיהם חרברנה , משתדלים לדבר
עמל ואון ולהפיל את זולתם בנרה . (ג) בחכמה , מדבר מתהלת החכמה והולך עד
כתובו . ואמר : בחכמה יבנה בית , כל דבר נכון ויחוקקן וקיים כנה בשם בית .
ובחכונה יתכונן , יתחוקק ויעמוד לעד . ולאחר שדבר מתועלת החכמה דבר גם מכוועמה
ומחמדה לכפש , ואמר . (ד) וברעה , ר"ל בידיעות החכמות והדעות הנשגבות ימלאו
החדרים מלא כל הון יקר וכעיס ולפי ענייני תרגמתי

מכלל יופי

(לד) * בראש חבל , התורן שכל החבלי
תלויין בו והוא תאר בשקל אטר .
והגאון ר' סעדי' פי' כי הספינה נקראת
חבל לפי שהנהגת הספינה במשיכת החבלים
ובהתרתן ופירש בראש חבל בראש הספינה
ופירושו כתורן שהוא בראש הספינה והרוח
תניעהו כן קשור מתנועע בנופו .
כד (ד) ימלאו , נאשר עם השו"א כאשר הי' בלתי הפסק והראוי בניירי :

כד (ה) גבר
חכם בעו

איש חכם הוא תמיד
בעו: (ז) ראמות

לאויל חכמות מן
אבן יקרה שאינה

מכונה כונה דתימר
ראמות וגביש (איוב

כ"ח), כלומר כל
חכמה דומה לכסיל

כאבן יקר וכמרגליו'
לקנות לומר איך

אעסוק בתורה מתי
תעלה בידי, אבל

החכם שוכה היום
מעט ולמחר מעט:

(ח) מחשב להרע.
חורש תחבולו רשע,

לו בעל מזימות
יקראו גורם לו

דע שהבריות קוראי'
לו בעל מזימות ענת

רשעים: (ט) זמת
אולת. ענת אולת

חטאת לבעליה:
ותועבת לאדם לך.

לכנות היא המתעב'
את האד' על הקב"ה

ועל הבריות: (י)
התרפית. בתורה:

ביום צרה צר כחך.
מלאכי השר' לא יהיו מאמנין כחך זה מדרש

חכמים ולפי פשוטו התרפי' ביום צרת אהוביך לעמד מנגד:
צר כחכה. ביום

פורענותיך דכתיב אם החרש תחרושי וגו' (אסתר ד'):
(יא) הגל לקוחים וגו'.

להגיל את הלקוחים למות: את המעי' להרג אם תחשך
מלהגיל על זה אמרתי צר כחך:
(יב) כי

כל דיון יקר וגעים:

גבר חכם בעו

ואיש דעת מאמין כח:

כי בתחבולו תעשה לך מלחמה

ותשועה ברב יועץ:

ראמות לאויל חכמות

בשער לא יפתח פיהו:

מחשב להרע

לו בעל מזימות יקראו:

זמת אולת חטאת

ותועבת לאדם לך:

התרפית ביום צרה צר כחכה:

הגיל לקוחים למות

ומטים להרג אם תחשך:

באור

דיון על כלי בית מעומדים לשמוש ולקשוע ולכוני. (ה) גבר, החכם הוא מנגיד בעו
כאלו נכתב באיש עו, ובתרגום הארמי: טב גבר חכימא מן עישוכא וגברא דידיעתא
מן הו דודין בחיליה. ע"ד הכתוב עיר גבורים עלה חכם וכו' שהוא משבח את החכמה
להיותה עולה על הגבורה. (ו) כי, הניח ראיה על דבריו להורות שגדולה חכמה מגבורה,
כי המלחמה נעשה ע"תחבולה ותקון נאה בידיעת הנהגת המלחמה כאשר עינינו רואות
עוד היום אלף יניסו רבנה אם שר נבאם חכם ובעל תחבולה. וגדר השם הזה כבר בארתי
לעיל (י"א ד'). ותשועה ברב יועץ, עיין מה שכתבתי לעיל י"א בפסוק הכוזב, וברב
יועץ בארתי כפי דעת הרב המאירי בענה חשובה וכבדת, והוא התבוננת והימנא ומתן
בהכנת הדברים טרם נאמם מן הכס אל הפועל. (י) ראמות

- 5 פֶּאֶלְלָר פֶּרַעֲטִיגִם אֹנֵד אֲנִגְנַעְהֶמָּם גִּרְעָהֵט .
דער ווייזע איזט דעם מעכטיגן ,
דער איינזיכטספֶּאֶלְלֵע מאַן דעם פֶּעסֶטן העלדן
איברלעגן .
- 6 נֹר דוֹרֵךְ ווִיזֵע אָרְדֹנֹנֵג קאַנְסֵט דוּא דִיִּינן
קריג פֶּיהֶרן ,
דוֹרֵךְ רִיפֶּע איברלעגונג ערלאַנגֶסט דוּא דִען זיג .
7 דֵעם טאַהֶרן זיגֶר דוּא וויסנשאַפֶטן אונאיברֶ-
שטייגליכֶע העהן ,
שאָהן בייס איינגאַנג שטעהט ער פֶּרשטומט דאַ .
8 דֵען דער אויף בעזם טהון זינגט ,
נענעט דיא וועלט איינן פֶּרשלאַנגן קאַפּף ;
9 אַבר זאַלכֶר טהאַרן וויץ איזט שענדליך ,
דער שפעטטר איזט דֵען מענשן איין גרויל .
10 לעסט דוּא צור צייט דער נאַהט דֵען מוהט זינקן ;
וואַהרליך ! זאָ איזט דיינע קראַפֶט איינגשרענקט .
11 רעטטע דיא וועלכֶע אויף דֵען טאַד זיצן ,
דיא הינוואַנקן אום דֵען שטרייך צו עמפֶאַנגן ,
ווען דוּא עם פֶּרהינדֶרן קאַנְסֵט .

דוּא

(ו) ראמות , דמה
את החכמה כאשר
תתראה בעין החייל
כבנין רם וכשא לאשר
יקשה הטורח לעלות
אליה , והוא עומד
מתיירא לעלות מרוב
רוממותה ולפי שהיא
כדמית כן בעיניו , לכן
בשעה והוא דרך מבוא
אליה , יעמוד משתאה
מבלי שתחו פה , כי כן
דרך המשתאים לעמוד
מבלי דברו מאומה .
וידוידו רעי ר' יוש ברי"ל
כוון טעם הכתוב הזה
לאמור : החכמה היא
כראמות והם אנכי יקר
להתקשט בה , בעיני
החייל , ר"ל שהוא
מתפאר בהם , אבל
בשעה במקום שעומדים
סס רבים לא ידע לפתו'
את פיו . ויהי' לפ'ת'
(ויח קעסטאייכע
טטיינע ברויכט

דער טאהר דיא וויסנשאפֶטן נור לזן פון , ווייס חבֶר עפֶנטליך קיין וואַרט איט לז
טפרעכֶן) . (ח) מחשב להרע , האדם אשר ישוב להרע לזולתו בדברי קטטורין
ובנחוק , לו בעל מומות יקראו , יחשבו שהוא בעל שכל ושכלו שנון . אמנם לח כן ,
כי . (ט) זמח אולח , הזמה של חייל כזה היא טעאת ה"ל מתועב ומגעול ולץ המתלוצץ
על רעהו ופונה את שכלו על דברים רעים כאלה הוא תועבת לאדם להמין האנושי . והוא
נשמך כמו שנת לעיני . (י) התרפוח , הערה לאדם שלא יבהל מקורות הזמן ופגעי
ההוות , כי הבהלה היא מגדלת הצרה , וכל זמן שיתאמן האדם בכל כמו ובטחוונו נגד
הצרה יוכל להסיר ממנו , אבל אם יתרפה בלבנו ולא ישתדל בכל עזו להיות צרוף במחשבתו ,
יכול באין תקוה להוסיף קום . ולדעת אחרים יהיה טעמו , שהצרה בעצמה תגביר את
האדם לעשות את כל אשר יוכל לעזרתו , ויהיה תרגומו : (ערטאזשטט דוּא זור לייט
דעם חונגליקס ; זא ויזו דזו חונגליק ועלבסט דיינע טטערקע) . וכן אמר המשורר
הערבי : אחרי שראו אנשי המלחמה את ההרג הרב עד שכסה דמם את עפר הארץ , ויתחזקו
ויחליפו כח מרוב רפיון כסה ורעדתם . (יא) הצל , הערה להשתדל בכל עז להגיל בני
אדם

ונעים , תאר ענין הכעיימות ידוע כענין היופי : (ו) בחחבלוח , עצות ומחשבות שאדם
מתהפך בלבו בתחנולותיו בהם לבחור הישר : ברב יועיניו ענין ריבוי , ויש מפרשים
אותו ענין גדולה וחשיבות כמו על כל רב ביתו : (ז) ראמות , נכמת באלף : (ט) זמח ,
שם , ענין מחשבה ופירש הפסוק אומר כל החושב בדברי אולת יביאהו לידי טעאת ותועבת
לאדם לץ והחושב בדברי הלץ והוא אינו אויל אבל מתלוצץ בבני אדם ועסקיו רעים יביאהו
לידי

- 12 דוא קענטשט פֿאַרווענדן : וואַהרליך וויר קאַנטן דיון ניא ; ברענקע אַבר , דאַס דער וועלכער דיא הערצן מיסט עם וואַהל מערקט , דער וועלכער איבר דיינע זעעלע וואַכט אַללעם ווייס ; דויר פֿרגילט יעדס נאָך זיינס פֿרדיהנסט .
- 13 מיין זאָהן ! דוא גניסעסט האַניג ווייל ער וואַהלשמעקנד , האַניגויים ווייל ער דיינס גוימן אַנגנעהם איזט ;
- 14 עבן דאַז ווירד ערוואַרבנע וויזוהייט דיינס גייסטע זיין , זיא פֿרשפּריכט דיר זעליגע צוקונפֿט , ווען דוא זיא ערלאַנגסט ; וואַס דוא ערוואַרטעסט דוירארט אונאויפֿהערליך פֿאַרט .
- 15 פֿרעפֿלער ! שטעהע ניכט נאָך דעם גערעכטן וואַהנונג , בעאונרוהיגע ויינע לאַגערשטעטע ניכט ;
- 16 דען פֿעללט אויך דער גערעכטע זיבן מאַהל , ער קעמטט איממער ווידער עמפּאַר ; פֿרעפֿלער אַבער ערליגען אים אונגליק .
- 17 פֿעלט דיון פֿיינד זאָ פֿרייאַע דוך ניכט , שטרויכעלט ער זאָ פֿראַהלאַקע ניכט .
- 18 דער עוויגע דער עם זיהט אונד מיספֿאַללען דאַראַן האַט ,

יבין עומק הכתובים האלה , כי נחמדים המה . (טז) אל חארוב , אתה הרשע איבעך לכל תארוז למי נדיק . ולכל תשדד רבנו מקום המכוסה אשר הוא רובן עליו ; (טז) כי , בכל עמלך לא תשיג כוונתך אשר כוננת להשיתו , חף שיפול בנרה , יעורהו אלהיו מהר . אבל הרשעים יכשלו ברעה מבלי הוסיף קום . ומל' שבע כבר ידעת טעמו . (יז) בנפול , הערה מוסרית לכל ישמע אדם באיד חברו ואפילו הוא זנאו . ואם תחשוב שאין לך להתנהג עמו במדת הרחמים לאשר הוא שוכאך ועשה לך רע , ואיך יקום המוסר שולטת כל כך בלב האדם ? אמר , בכל זאת אל תשמח בנפלו , מצד החכמה ? כי הנקמה הזאת אשר תקח ממנו , רעה בעיני ה' וממדת רחמנותו

מכלל יופי

לידי תועבת אדם שיתעבוהו בני אדם : (יג) ונפת מתוק , שרשו כוף נפלים בשח מן בוש ועיניו ההולה והנטיפה ובלע"ז גוטיאדורה , וכשיבוא בלי סמיכות נופים הוא על דרך חסרון אלא שהוא מובן מןקום אחר על חביו : (יד) דעה חכמה , שרשו ידע ובא בפתח קטן תחת קמן גדול כי משפטו בקמן פמו שְׂבָה , רָדָה , ובא בפתח קטן ולא בא בקמן קטן להפריש בינו ובין רֵאָה , בְּנָה , שֵׁם , כווי מנחי הלמד : ויש אחרית , השכר נקרא כן לפי שהוא סוף המעשה : (טז) כי שבע , שבע ושבעה יבואו לטך החשבון שאינו חשבון , אלא יותר , רונה לומר פעמים רבות יבוא כן בזה החשבון לפי שכל ימי העולם שניעות : (יז) ובכשלו , מקור מבנין כפעל משפטו , ובהכשלו , ועיניו כפילת התגבורה וריפוי הכס : (יח) ורע בעיניו , פועל עבר מוסב לעתיד מפני הווי :

פירש מן המדפנים על (פסוק י"ד) כן דעה חכמה לנפשך וגו' :
מאמר זה כמסך למעלה , וכונת החכם ללמד דעת את העם המעלה יתירה הכמנחת בחכמה על יתר תענוגי הגוף , כי כל מעדני מאכלים אינם נרגשים

או יש אחריו: (יט) א
 תתקור. להיות כמות'
 19 כמו איך תתקרה
 (ירמיה י"ב) כוונתה
 תתקרה באדם (שם
 כ"ב): (כא) ירא את
 ה' בני ומלך. ירא את
 המלך ב"ו ובלבד שלא
 יסירך מיראת ה'.
 לעולם יראת ה'
 קודמת. ועם שונים
 21 אל תתערב: (כב)
 ופיד שניה' שבר ע"א
 מעובדי כוכבים
 ענמה ושבר עובדיה:
 (כג) נס אה לחכמי'.
 כל הדברים שבענין
 שלמטה אמורים
 22 לחכמי' היושבין בדון
 שלא יכירו פנים
 במשפט כי לא טוב:
 שפתים

והשיב מעליו אפו:
 19 אל-תתחר במרעים
 אל-תקנא ברשעים:
 20 כי לא-תהיה אחרית לרע
 נר רשעים ידעך:
 21 ירא-את-יהוה בני ומלך
 עם-שונים אל-תתערב:
 22 כי-פתאם יקום אידם
 ופיד שניהם מי יודע:
 23 גם-אלה לחכמים
 הבר-פנים במשפטם בל-טוב:
 24 אמר לרשע צדיק אתה
 יקבחו עמים יועמוהו לאמים:
 25 ולמוכיחים ינעם
 ועליהם תבוא ברכת-טוב:
 שפתים

באור

רחמנותו יסי' מעליו
 את הצרה ואז לריק
 שמחתך. ולדעת
 אחרים יהי' הכוונה
 שהאלהים יפן

את הרעה מעליו וישימה עליך: (יט) אל החחר, שרשו חרה, והוא המום
 בהתפעלות הפנימיות, בראותך רשע וטוב לו אל יחס לבנך לבקש היות כמוהו, ואל
 תקנא ברשע שהשעה משקת לו; (כ) כי לא תהיה אחריות, לא תעמוד הנלחמס זמן
 רב, וכרס ידעך ויכנה מהר. (כא) ירא, הערה להזהר באימת המלכות, ואמר שראוי
 לאדם לירא את מלכו כיראתו את אלהים. ועם שונים אל תתערב, לא תתחבר אל
 האנשים השונים במחשבותיהם, ומדברים עתק על מעשי המלך ועל משפטיו, וראוי
 לך להשמר מזה מכל החכמה לטובת עמך; (כב) כי פהאום, מבלי שתדע דבר
 יקום עונש האלהים ועונש המלך על הממרים. ופיד שניהם, של אלהים ומלך, מי
 יודע להשמר ממנו? ויש מפרשים שונים כמו בשנותו את טעמו, (דיח חוניניגין),
 וככה

כרגשים רק עודם הם דבקים לחך, אבל משיררו לבית הבליע', נפסק ההרגש, יתר
 עליהם החכמה שבלבד התענוג אשר ינוא האדם בה בשעת למודה, הנה עוד
 משארת אחריו אחרית ותקוה בזה ובנא:

- 19 מעכטע זיינען צאָרן פֿאַן איהם אַבווענדען , זייא אויף דער בעזון גליק ניכט אייפֿערזיכטיג , בעניידע פֿרעפֿלער ניא ;
- 20 איהר גליק איזט פֿאַן קיינער דוואר , דער לאַסטערהאַפֿטן ליכט לאַדערט באַלד אויף .
- 21 פֿירכטע דען עוויגן מיין זאָהן ! אונד אויך דען קעניג , מיט אויפֿריהרערן לאַס דיק ניכט איין ;
- 22 גאַנץ אונפֿערמוטהעט בריכט איהר אונגעווייטטער איין , ביידער שטראַפֿע איזט ניכט פֿאַרהער צו זעהן .
- 23 אויך פֿאַלגענדעס איזט לעהרע דער ווייזען : פֿאַר געריכט אויף אַנועהן דער פֿערזאָן אַכטן , איזט איבעלטהאַט .
- 24 דען בעזעוויכט אַכער גאַר פֿיר אונשולדיג , ערקלעהרען , דען שעלטען פֿעלקער , פֿרווינשען נאַציאָנען .
- 25 גערעכטע ריכטער ערלאַנגען בייאפֿאַלל , זעגען דעם פֿראַממען טריפֿט זיא .

וכנה אותם החכם כן , להיותם חסרי לב ואינם משתמרים מן הנרה אשר יביאו על נפשם . עד כאן דברי שלמה אשר נתקננו בימיו או בזמן המלכים אחריו מותו עד חזקיה , והפסוקים הבאים עד סוף הפרשה נוספו על הראשונים , אמנם לא נודע אם גם המה משלי שלמה או משלי חכם אחר ? אם נכתבו בימיו או אחריו מותו , כי אבד מאתנו ספרי הקורות ודברי הימים לדעת דברים כאלה בנרור . ואין ספק כי היו רבים כהנ' וכהנה ממשליו , שריו , וחדותיו בימים ההם אשר נשתקעו באורך הזמן והגלויות אשר עברו עלינו וע' במאסף לשנת תק"ן מסיפורי היהודים היושבים בא"י הודו , ותמצא

דברים חדשים נודעו בימים האלה . (כג) גם , הכתובים הבאים הם תוספות אשר נכנו בסוף הספר מומחסי המקראות . ולמד לחכמים בזה ממלת א להיותם למודים להחכמים המשכילים על הטוב והישר , או היא במקום מן ור"ל שהמה נאמרים מפי החכמים , כי לפעמים תורה הלמד על הגבול שממנו . הבר פנים , הכרת פנים במשפט אף אם צדק דינו לא טוב , כי עי' יסתמו הטענות , אבל (כד) אומר , הדין המוכה את החייב הוא איש רע ובליעל , יקבחו עמים ויזעמוהו לאומים . ואמר זה להורות כי מדת הצדק נטבעה בלב אדם , והמשפט הישר אשר בלב כל אדם ירשיע את הרשע הזה אף מי שאין לו חלק במשפט ההוא , מנח החפץ אל הצדק . (כה) ולמוכיחים , הם הדיינים והשופטים ההולכים דרך נכונה ומנדיקים את הנדיק ומרשיעים

(כא) עם שונים , איכו על ענין השניות לבד כי אם פעמים רבות , והגאון ר' סעדי פירשו ענין שניות והם שאומרים שני אלקים לעולם , ועוד פירשו צו פי' אחר טוב מזה , שזכים הם האכזבים שחוזרים פעם שנייה לרשעתם אחר שעשו תשובה : ופיר , ענינו איד : * ורלב"ג פירש שהוא ענין הסנות והתחלף המצוה והוא כמו ויטכ' את טעמו ופירושו ירא את ה' ואת המלך ואל תתערב עם שוכים ממזות ה' ומזות המלך כי פתאום יקום אידם עליך אם לא תירא מהם , ואין יודע עת כוונתו :

(כב) יזעמוהו , ענין מואיסה וזעף והעין בקיץ , ובמכלל יבא מדרך חביריו שהוא מן זמיה אועום (במדבר ג') בחולס ובא בקיץ אולי נאמר גם כן אועום יועם נפתח ; (כז) ועתרה

26 שִׁפְתַיִם יִשָּׁק • (כו) שפתים ישק •
ראויים כל שפתים
לנשקו: (כו) הכן
צפון • זה מקרא •
ועתה בשדה • זו
משנה: אחר ובנית
ביתך • זה גמרא •
ד"א כמשמעו בתחל'
קח לך שדות וכרמי'
ואחר כך ועתה ל'
עתודי' (ראשי' ל"א)
27 הָכֵן בַּחוּץ • מְלֹאכְתֶךָ
ועתה בשדה לך •
אחר ובנית ביתך •
28 אֶל־תְּהִי עַד־חָנֶם בְּרַעַךְ
והפתית בשפתך •
29 אֶל־תֹּאמַר כַּאֲשֶׁר עָשָׂה־לִּי בֶן
אֶעֱשֶׂה־לוֹ אָשִׁיב לְאִישׁ כַּפְּעָרוֹ •
30 עַל־שֵׂדָה אִישׁ־עֵצֶל עֲבָרְתִּי
ועל־כָּרֶם אָדָם חֲסֵר־לֵב •
31 וְהִנֵּה עָלָה כָּלוֹ • קִמְשׁוֹנִים
כָּסוּ פָּנָיו חֲרָלִים
וְגֵדֵר אֲבָנָיו גִּיהָרְסָה •

26
27
28
29
30
31
כמ
לטה
זה
לע
מד
שנ

26 • (כו) שפתים ישק •
ראויים כל שפתים
לנשקו: (כו) הכן
צפון • זה מקרא •
ועתה בשדה • זו
משנה: אחר ובנית
ביתך • זה גמרא •
ד"א כמשמעו בתחל'
קח לך שדות וכרמי'
ואחר כך ועתה ל'
עתודי' (ראשי' ל"א)
27 הָכֵן בַּחוּץ • מְלֹאכְתֶךָ
ועתה בשדה לך •
אחר ובנית ביתך •
28 אֶל־תְּהִי עַד־חָנֶם בְּרַעַךְ
והפתית בשפתך •
29 אֶל־תֹּאמַר כַּאֲשֶׁר עָשָׂה־לִּי בֶן
אֶעֱשֶׂה־לוֹ אָשִׁיב לְאִישׁ כַּפְּעָרוֹ •
30 עַל־שֵׂדָה אִישׁ־עֵצֶל עֲבָרְתִּי
ועל־כָּרֶם אָדָם חֲסֵר־לֵב •
31 וְהִנֵּה עָלָה כָּלוֹ • קִמְשׁוֹנִים
כָּסוּ פָּנָיו חֲרָלִים
וְגֵדֵר אֲבָנָיו גִּיהָרְסָה •

שאו' על טהו' טמא ועל טמא טהור והוא מחרים את העולם: מתהלך

באור

ומרשיעים את הרשע ומראים להם את רשעתם בהוכיח אותם • ינעם, יהיו נעימים
ונכבדים בין העם • וברכת טוב, הוא הנדיק השלם תנא עליהם, כי יברך אותם
כל אזהב נדק ומישור • (כו) שפחים, מי שמרגיל עצמו להשיב על כל דבר דברים
נכוחים מיוסדים על אדני ההשכלה, ראוי לנשק את שפתיו, כי הוא ידע לעשות את
כל פעולותיו במדה ובמשקל הישר ומורה גם לרעהו ללכת דרך הטוב, מלבד נעימות
חברתו • (כו) הכן בחוץ, הערה על ההשכלה וההתבוננות בטוב טעם ודעת טרם
עשות דבר, איך יהיה, אם יוכל לגמרהו ולחזקהו אם אין, ואמר בדרך משל מבנין
הבית, אם תרצה לבנות, הלא תנרך תחלה לכרות לך העצים ולמדדס בדרך
שתדע זיהיה בניך מתוקן וזוק • ואח"כ ובנית ביתך: כן תהי' בכל עסקך, שתשל
לראות תחלה בעין שכלך אם תוכל לעשות את הדבר אם אין • ועתה, פעל מרש
עחד, ולא כאשר פירשו חכמים מלשון עתודים כי הוא רחוק מאד • (כח) אל הרי,
אזהרה על מדת התנופה • יש לך בני אדם הנמנהים לתוך דברי זולתם למייב את
אשר

כ)
צפ
היו
ב'
*
בע

משלי כד

באור צו

26 ווער מיט גרינדן ווידערלעגט, איזט קיסענעם וועהרט.

27 ערשט ברינגע דאן בויאגערעטהע דרויסן צוואַטמען,

אַרדנע עם אויף דעם פֿעלדע, אונד דאָן בויאע דיין הויז.

28 דרינגע דיק דיינעם נעכסטן ניכט צום צייגען אויף אום איהן דורך דיינע וואַרטע צו געווינען.

29 אַבער ואַגע אויך ניכט: וויא ער מיך בעהאַנדעלט האַט ווילל איך איהן ווידער בעהאַנדעלן; איך ווילל יערעם נאָך ווינעם בעטראַגען פֿערגעלטן.

30 דעם אַקער איינעם פֿוילן, דעם וויינבערגע איינעם נאַללעסיגן גינג איך איינסט פֿאַרבייא,

31 אונד זיהע דאָ, אַללם וואָר אין אונקרויט געשאַפען דיא גאַנצע פֿלור מיט דיסטעלן בערעקט, אונד דיא שטיינערנע איינפֿאַסונג צערשטעהרעט.

אשר יתיבו ולשלוך את אשר ישלילו ולהעיד על כל דבריהם מבלי שיהיה אחד טובעם להגיד את עדותם, בואת יחזובו לפתות את ריעיהם שיאמין שהם אלהבים לו ונפסס עמו, וזאת היא אובאה ומנופה, וקלון לבני אדם, המשכיל ישמר מהם. וכמו שאסור לאדם לחנוק את זולתו, כן ישמר גם ממת הנקימה והנטייה לבקש לשלם רעה תחת רעה. ועל זה אמר פסוק (בט) אל תאמר, אל תאמר לך חבירך רעה אל תאמר אעשה

כמוהו אשלים לאיש כמעשהו, כי לא לך הדין והמשפט. ואם עשה רעך עול לטובתך, אל תחרוש בלבך לאמור אשלים לו עתה כשהוא נרדף לך את טובתו אע"פ שהוא עול, כי חובתי להשלים גמול, וכנהנה דברים אשר אנשי חסרי לב יורו להם היתר לעשותם, כי אם כל מעשך יהיו מיוסדים על האמת והדין והנדיק. (ה) על, מוסר מדיני מוסר על הנסיון אשר עשה החכם בעצמו, ובא כמותו על העולות ואמה שבראותו את השדה והכרם לאיש העלל לקח מוסר לעצמו. (לא) קמשונים, אם

מכלל יופי

(כו) ועדתה. ה"א במפיק כנוי למלאכה אצור תבין ותזמין מלאכתך בצדה, ואחר תבנה ביתך: (כח) והפיתית, לדעת ר' יהודה הוא מבנין הפעיל בפלס (מלכים י"ז) הסבוח את לבם ומשפט המילה הפיתות בחולס היו"ד תמורת ויו עבון שברה וחתוכה מענין פתות אותה פתים, (ויקרא ב') דבר לענין הפסוק שאמר אל תהי עד חנם ברעך שאם תהי עד חנם צו תשנהו ותכסהו בשפתך.

* ובפרש פתים מ' רד"ק והפתיים בשפתיו עבון פתו וה"א במקום אם כאלו אמר ואם פתית, ופיר' הפסוק בן הוא אל תהי עד חנם ברעך, ואם פתית, כלומר אי"פ שפתית בשפתיו אשר כנגדו והעיד בעבורך עדות שקר אל תעיד לו בעבור זה עדות שקר, וזה שאמר אחריו אל תאמר כאשר עשם לי בן אונפה לו אשיב לאיש כפעלו:

(לא) קמשונים, מין ממיני הקונים: חרלים, הוא עשב דומה לקונים או הקון שמעמידים בפרח שלו הגניכה:

32 וְאַחֲזֶה אֶנְכִי אֶשְׂוֶה לְבִי (לד) מתהלך רישך •

33 רְאִיתִי לְקַחְתִּי מוֹסֵר : הדברים שאתה רש מהם יבואו לך במרוצה :

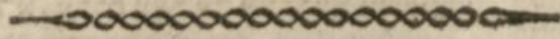
33 מְעַט שָׁנוֹת מְעַט הַנּוֹמוֹת גס

34 מְעַט • חֶבֶק יָדַיִם לְשֹׁכֵב :

34 וּבֹא מִתְהַלֵּךְ רִישְׁךְ מכלל יופי

וּמַחְסְרֶיךָ כְּאִישׁ מִיָּגוֹן (לד) רישך ני :

גס ומחסוריך, גיוד :

גשלים החלק השני

הערה מן המדפים ער פסוק ל"ד ובא מתהלך רישך וגו' .

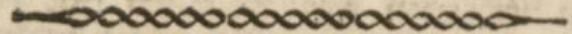
בפסוק ל' ל"א, הזכיר המלך ענין המסוכן ע"י העצלות, בפסוק ל"ב, העיר המלך את האדם לתת לב על ענין זה, בפסוק ל"ג למד המלך דעת את העם לתקן ענין הרע הזה, ובפסוק ל"ד הודיע התועלת הנמשך מתיקון זה והבונה בדבריו לע"ד, אחר שסיפר ענין הרע הנמשך מן העצלות, נתן הוא עצה לתקן הדבר, באמרו מעט שנות וגו', מעט חבוק ידיים וגו' שירגיל אדם א"ע בזריזות וסקידה להיות עיניו פקוחות תמיד על עסקו, ובאופן זה ובא מתהלך רישך, תיבת ובא טעמו אנלי כמו ובא השמש, ר"ל שהריש יתמעט א"ע בזה אחר זה, ומתורגם (דיא פראוט ווירד זיך נאך חונד נאך פרויהרן), ותיבת מתהלך הביא למשל כמו שמחכין את הילד להלך, שמהלכין אותו לאט לאט, כן יתמעט העניות ע"י הזריזות, וליפות המליכה הביא עוד דמיון אחד באמרו ומחסרך כאיש מיגון, ר"ל כמו האיש שהוא ללבוש שריון קשקשים, וכוכע כחושת בראשו ומגן

ומכית

- 32 איך זאה עם אונד ראַכטע נאך ,
בעמערקטע עם אונד נאם מיר פֿאַלגענדע לעהרע .
- 33 שלאָע נור איין וועניג , שלומרע איין וועניג ,
רוהע נור , דיא הענדע איבעראיינאַנדער איין
וועניג .
- 34 אונד אַרמוטה איבערפֿעללט דיך וויא רייזיגער ,
מאַנגעל וויא געוואָענטר מאַן .

כמה אשר תזכיר הארץ
צלי זריעה , ואיש
האדמה המשכיל עוקר
להיותו יונק חלב
הארץ לבלי הועיל .
פניו , הוא החלק
הנראה בכל דבר נקרא
פנים , ובזמן שהושא
על השדה נקרא כל"א
(פֿאָר) , כאשר
תרגמתי . (לב)
ואחזה , בעת
שחזיתי זאת שמתו
את לבי עליו
ולקחתי מוסר .
(לב) מעט , כבר בארתי את הכתוב הזה למעלה פרשה ו' י' י"א .

ענדע רעם צווייטן בוכס .

נשלם החלק השני

הערה מן המדפים

וחנית בידו , הנה איש כזה אינו יכול לילך במרוצה רק בנחת , באופן
זה יאבד ג"כ הריש ע"י השתדלות חריזות . וענין זה מסכים באמת עם המציאות ,
ומרגלא בפומא דאיכשא לאמר , הוריוות מונע החסרון , (דער פֿאָייס העלט דען
אונגל פֿאָב) . וענין זה מן העצל כזכר ג"כ לעיל ווי וסגנון אחד עולה לכאן ולכאן
כי גם שם יתבאר הענין היטב כפי פרושי כנ"ל . ובאשר שאלך החכם לא הי' יכול
להבטיח שיעשיר איש וירבה כבוד ביתו ע"י חריזות , כי ענין זה אינו מסכים עם
המציאות , ואינו בכח האדם כי אין עשירות מן האומנות רק היא כתרים בפני העניות
כמאמר תז"ל שבע שנין הוה כפנא וכו' , לכך המשיל משלי' כנ"ל :

א (א) גם אלה
משלי שלמה

כה

גַּם-אֱלֹהִים מִשְׁלֵי שְׁלֹמֹה אֲשֶׁר
הֶעֱתִיקוּ אֲנָשֵׁי חֲזִקָה מֶלֶךְ יְהוּדָה :

אשר העתיקו
חזרו לדורש'

כשנתמכ' חוקי'
למלך והוא הושיב
תלמידו' בכל עיר

2 כדאמרינן בפ' חלק
בדקו מדן ועד באר
שנע ולא מצאו עם
הארץ : העתיקו .

3 החזיקו : (ב) כבוד
אלהי' הסתר דבר .

כגון מעשה מרכבה
ומעשה בראשי' :

4 וכבוד מלכו' שקור
דבר . כשאתה דורש
בכבו' חכמי' ובסייגו'

כְּבֹד אֱלֹהִים הַסְתֵּר דָּבָר

וּכְבֹד מְלָכִים חָקַר דָּבָר :

שָׁמַיִם לָרוֹם וָאָרֶץ לָעֶמֶק

וְרֵב מְלָכִים אֵין חָקַר :

הָגוּ סִיגִים מִכֶּסֶף

ויצא

שעשו לתור' ובגורו' שגורו צהם יש לך לחקור ולדרוש ולשאול טעם לדבר אבל
כשתדרוש במעשה מרכבה ובמעשה בראשית ובחוקים הכתובים בתורה כגון חוקים
ודברים שהשטן מקטרנ עליהם ומשיב עליהם כאכיל' חזיר וכלאי כרס ושעטנו אין לך
לחקור רק להסתיר ולומר גורת מלך הוא : (ג) אין חקר . לרום שמים ולעומק ארץ
וללב מלכים אין חקר שכמה דיני' באים לפניהם וכריכים לתת לב לכולם . ואם כל
הלשונות מדברים וכל הידים כותבין אינן יכולין לכתוב חללה של רשות : (ד) הגו
סגים מכסף . משוך . כמו כאשר הונה . מן המסילה (שמואל ב' כ') כשם שאין
הכלי של כסף יוצא למלאכת נורף עד

הערה מן המדר פ"ס על פסוק ג' שמים לרום וארץ לעומק וגו' .

זה לשון החכם המבאר , אבל לפי האמת ולפי ידיעת התכונה צימיו שלמה וכו' .
הנה החכם המבאר תפס לו למונח קיים שהמלך שלמה לא ידע בתכונה מה
שנודע לתוכנייס כהיום , דאלו הי' נודע לו ענין זה איך גור ואמר על כלן
אין חקר , אשר באמת התוכנייס כהיום מדרו בשיעור מדוקדק גובה הירח והשמש
ויתר נלגלי כוכבי לבת .

אמנם קשה להבין צמי שכאמר בו (מלכים א' י"ג) , הנה נתתי לך לב חכם
וכבון אשר כמוך לא הי' לפניך ואשריד לא יקום כמוך , שיהי' נעלם ממנו
מה שנודע כהיום לתוכנייס !

אבל אמת הדבר הוא דאף איננס שנודע לתוכנייס שיעור גובה בגלגלים הכ"ל,
מ"מ גובה נגלל השמיני אשר בו כל הכוכבים חוץ מאותן הכ"ל לא נודע
ולא יודע להם מעולם , גם בכדור הארץ אף אם נודע להם ארכו ורחבו בקרוב ,
מ"מ עומק הארץ נעלם ומכוסה מהם כי לענין זה אין להם כלי מנעה , ומי ירד
שאל ויעל ? ולזה יפה אמר שלמה שמים לרום ו' . לעומק וגו' אין חקר , וכן לע"ד
כוכת רש"י ז"ל .

ובהכרח צריכין אנו לפרש כך דאל"כ איך יתפרשו דברי הנביא ירמיו' (לא ל"ז) אם
ימדו שמים מלמעלה ויחקרו מוסדי ארץ למטה וגו' . כן אני אומאם בכל
זרע ישראל וגו' , וכפי האמת נודע להתוכנייס גובה שנה כוכבי לבת ויקשה הנה כי
כן יולד סותר הקודם סותר הנמשך , אמנס כפי אשר התבאר לק"מ :

אויך

פֶּאֶלְגַענֶדֶע שפּרײַכע זינד פֶּאָן שלמה, וועלכע דיא גערלע-ערטען דעם חזקיה קעניגס אין יהודה צוזאַממען געטראָגען האָבען.

2 עהרע גאַטטעס איזט, דער דינגע גאַנג פֶּרבערגן; דער קעניגע עהרע איזט, געהיימע דינגע אָן דען טאָג ברוינגען.

3 היממעלס-העהע, ערדען-טיפֿע אונד קעניגס-הערץ זינד אונערפֿאַרשליך.

4 שאַפֿט שלאַפֿן פֿאַם זילבער וועג,

אונד

כה (א) גם אלה

הכתובים הנאי' בסוף עד פרשה למד המה משלי שלמה, אשר היו מפורסם בכתבים שונים, או מקובלים בעל פה עד דורו של חזקיה ובימיו נעתקו לשימ' על ספר למשמר אנשי חזקיה, דורו של חזקי' ה' דור דעה הוא העמיד התורה והחכמ' ותקן דברים טובים בישראל: ובימיו נעתקו ספרי שלמה עיין

בהקדמתי. העתיקו, שראו עתק, ופירושו הבאת הדבר ממוכנה אל מלכ וולתו, והוא אל על כתיבת הדברים מספר אל ספר או מלשון על לשון אחר, או העתקת דבר שנעל פה לעשותו דבר שנכתב, וזאת האחרונה היתה העתקת אנשי חזקיה, שהם אספו את הדברים אשר נשאר מדברי שלמה קנתם בע"פ וקנתם בכתב בכתבים שונים והעתיקום אל הספרי. (ב) כבוד, כפ'א'י האלהים הנכרים וכדאיס בעין השכל, יתגדלו ויתכבדו כל עוד שימצאו אותם החוקר כסתרים, כי נסתרים דרכי אל ע"פ חכמתו הנפלאה, לא ידע אנוש סבות ההוות ויעמוד לפעמים משהתאה לחשוב שהם דרך לא סדריים, ואחרי הפקח עינו יראה את רוב החכמה ואת אלהי עולם עושה כל זאת יכבד, וכמנא כבוד האלהים בהסתר כל דבר. וכבוד מלכים, מה שהוא העקר אשר יגדל וינשא את כבוד המלך בשר ודם בעיני הנריות הוא חקור דבר בבחון בשכלם וחקור בתבונתם לדעת את שרשי ההוות. ואין לך משל דומה לזה גדול כמעשה שלמה בשתי הזכות, אשר חקר בחכמתו לדעת את אמת הענין, וכל העם אשר שמע זאת יראו מפניו כי ראו כי חכמת אלהים בקרבו לעשות משפט. ורבים פירשו כבוד אלהים, כבוד הוא לאלהים, להסתיר דבר לבלתי דבר מעניינים האלהיים בפרהסי', והוא פי' אמת כמו שכתב הרמב"ם ז"ל בנזורה (חלק שני פ' כ"ט) אבל לא ידעתי לכוון לפי פירוש זה סיפא דקרא, אם לא אדחק לומר כדעת המאירי לפרסם ולהודיע ברבים את גדולת המלך וישרו וחכמתו. אשר מלבד הדוחק לא ידעתי אם כנים הדברים על יסוד המוסר. (ג) שמים, לדעת קנת המפרשים יהיו שני המשלים שמים וארץ חיו, והנמשל לב מלכים שלילה, ויהיו פירושו, שמים הם חקר המדידה בערך הרום וארץ בערך העומק, אבל לב מלכים אין לו חקר כלל; אבל לפי האמת ולפי ידיעת התכונה בימי שלמה אין ספק שהיתה כוונתי כפשוטו, וכלם עומדים על דרך השלילה, כלומר כשם שאין חקר לרוממות השמים ועומק הארץ לדעת מה במרכז כדורה, כן אין חקר ללב מלכים, וכה תרגמתיו. (ד) הגו, שראו הגה והוא ענין הסרה. ואמר, כמו שצריך הכורף האומן להגות הפיגים מן הזהב טרם עשותו מוכשר לכלי תכשיט

כרוף

מכלל יופי

כה (א) העתיקו, כתב הדברים מספר אל ספר יקרא מעתיק לפי שמעתיק ועוקר הדברים מספר על ספר ואע"פ שבדברי הספר הראשון אינם נעתקים ממנו: הרי הסופר כאלו הוא מעתיק אותם: (ד) הגו, מקור ענין הסרה וכן הגו רשע, (ה) לריב

עד שייכילו ממנו
 סינים של כחשת שבו
 5 כד אין כבוד כפטרין
 מעוכש עד שיוכילו
 מתוכ' הרשעי' ויעשו
 בהם דין: (ו) אל
 6 תתהדר לפני מלך
 להראות כבודך
 ולהתנאות לפני מי
 גדול ממך כי טוב
 7 שיאמרו לך עלה הנה
 משתבוא בלא רשותו
 ויאמרו לך כא: (ו)
 אשר ראו עיניך שדב'
 זה אמת: (ח) פן מה
 תעשה פן תבא לידי
 8 לא תדע מה לעשות
 באחרית: (ט) ריבך
 ריב את רעך ואם על
 כרעך אתה כריך
 לריב ולהתוכח עם
 רעך מ"מ סוד אחר
 9 א תגלה לא תזכיר לו
 דופי אבותיו שמתו
 שאין הכל יודעין
 אותו ואת' מגלהו:
 10 (י) פן יחסדך
 שומע חרפת
 מזכירם מתרגמינן
 חסוד' דמזכירי:
 11 פן יחסדך השומע
 וקראוך מוכי' דבה:
 (יא) תפוחי זהב
 כעין כפתורין
 מצויירין על משכיות

וַיֵּצֵא לַצֹּרֶף כָּרִי :
 הֲגוּ רָשָׁע לְפָנַי מִלֶּךְ :
 וַיְכֹזֵב בַּצֶּדֶק בְּסֵאוֹ :
 אֶל-תִּתְהַדֵּר לְפָנַי מִלֶּךְ :
 וּבמִקוֹם גְּדֹלִים אַרְ-תֵּעֲמֹד :
 כִּי טוֹב אָמַר-לְךָ עַל-הַהֲנֵה :
 מִהַשְׁפִּילְךָ לְפָנַי גְּדִיב :
 אֲשֶׁר רָאוּ עֵינֶיךָ :
 אֶל-תֵּצֵא לָרֵב מִדֹּר :
 פֶּן מִה-תַּעֲשֶׂה בְּאַחֲרֵיתָהּ :
 בְּהַכְלִים אֶתְךָ רֵעֶךָ :
 רִיבְךָ רִיב אֶת-רֵעֶךָ :
 וְסוֹד אַחֵר אַרְ-תִּגַּל :
 פֶּן יֶחְסַדְךָ שָׁמַע :
 וּדְבַתְךָ לֹא תָשׁוּב :
 תַּפּוּחֵי זָהָב בְּמִשְׁכִּיּוֹת כֶּסֶף :
 דָּבָר דָּבָר עַל-אֲפָנָיו :

גום

כסף. משכיות כלים המצופין בכסף כמו וזכותי כפי (שמות ל"ג) : דבר דבור על
 אופניו על כנו. ודוגמתו כשאתי חימיק אפונה (תהלים פ"ט) מנוכסת ומיושנת בקרני
 ואין זה מגורת אופן וגלגל (ישעיה כ"ח) שאילו

מכלל יופי

(ח) לריב, שם, והעד באחריתה כן נראה לו: (ט) וסוד, ענין ענה ודבר סתר:
 (י) יחסדך, יסיס דברך חרפה ונבלה: ודבחקך, ענינו דבור בלא מוכיח ובלא
 מוכיח: (יא) במשכיות, ענין ציור וענינו מלשון הנטה כי הדבר המצוייר יביט בו
 האדם, ותרנוס (נראשית ל"ח) יניף ה', יסך מיימרא דה': על אפניו. על גלגליו
 הוא ע"ד משל כלומר מיושב על מקומו, ומשקלו חפניו, שהוא פן השניים שהאחד
 ממנו

אונר עם גיבט דעם אַרבייטעט איין פֿיינעם געשירר ;

5 שאַפֿט פֿרעפֿלער אום דען קעניג וועג , זאָ שטעהט דער טהראָן דורך גערעכטיגקייט פֿעסט .

6 שטאַלצירע ניכט אין פֿירשטען געגענוואַרט . דרענגע דיק ניכט הערויף אָן דער גראַסען פּלאַץ .

7 בעסער , מאָן זאָגט דיר : טריטט נעהער הערויף ! אַלס ווען מאָן דיק פֿאַר דעם עדלערן נידער-שטייגען הייסט .

8 וויא דוא עם וואָהל שאָן זאָגנס ערפֿאַהרן האַסט . איבעראַיילע דיק ניכט שטרייט אַנצופֿאַנגען , איבערדענקע וואָס ווירסט דוא טהון , ווען דיין געגנער דיק בעשעהמט .

9 אים שטרייטע מיט דיינעם נעכסטען רעדע וואָס צור זאָכע געהערט , פֿרעמדע געהיימניסע מישע ניכט איין .

10 ווער עם הערט מעכטע שלעכט פֿאַן דיר דענקען , דאַו אויסגעשפּראַכנע קאַנסט דוא ניכט ווידער צוריק געהמען .

II שעהן וויא גאַלדנע אָפֿפֿעל אין זילבער דראַטה-אַרבייט , איזט איין וואָהל אַנגעבראַכטעם וואַרט .

* * *

וויא

כרוף ויכף , כן (ה) הגו , הרשע הקרוב למלכות ויועץ איתו לעשות עול , מן המלך , ואז יכון כדק כסאו , כי השעים כאלה יודעי כל עת להסית ולהדיח את המלך לרעה . (ו) אל תחחרר , אל תתנאה במקום שיש שם גדול ממך כי השתדלות להתראות כחשוב וגדול לפני גדולים ממך תבוא לדי בזיון ושפלות וכן אל תעמוד במקום המיוחד לגדולים לעמו' שם למען לא תביא לכלל שפלות והולך ומפרז את הטעם לאמור : (ז) כי טוב , לך יותר אם רואים אותך במקום הפחות לך מערך כבוד' ואומרים עלה הנה , מהשפילך , אם יאמרו לך רד בעמך במקום גדול מערכך . אשר ראו עיניך , בחוש וכנסיון ידעת שזה צער ועצב גדול מאין כמוהו' וכן פי' רש"י ז"ל אשר ראו עיניך שדבר זה

אמת . ואחרים אומרים אשר ראו עיניך מוסב על כדב כלומר הנדיב אשר כבר ראו עיניך שעמדת במקומו , אבל הראשון כראה לי עקר וכן תרגמתיו , (ח) אל תצא , אזהרה להיות האדם נשמר בהיות לו איזה חלוק דעת עם רעהו לכל יבא לריב לזוהו בדברים , כי אין לבעל הכעס אלא כעסו , ואם חכם רעהו אשר כנגדו לבלי השיג לו כדרכו טופו להכלם , ואז יתחרט בלבו ולא ידע העיב מעשהו אשר עשה . פן , היא אזהרה ויתכן שהוא הכוון מרש פנה כלומר פנה להביט אל סוף המעשה . (ט) ריבך , אחר שהזכיר על הריב בכלל אמר שחס בל לכלל הריב , להשמר מאד לכל יבא מתוכו לכלל רשעה בעין אדם , חה לכל ידבר בכעסו מדברים אחרים אשר אינם כונעים בדברי ריבו . מטעם (י) פן יחסרך , השומע אותך מדבר ואינו משים על לב שמתוך כעסך עשית זאת יחשוב עליך שאתה איש מגלה סוד ובעל מדות רעות . ודבחק לא תשוב , לאחר שהזכיר דברים כאלה מפיך , אף שתתחרט עליהם אחרי כן , לא יכולת להשיבם אליך להיות סוד כאשר היה מקדם . ותנת יחסרך שראו חסד , והוא מורגל מאד בפי קו"ל בכונה הז' . בהשתנו' הסו"ך לשי' חשך , כמו אשרי מי שחושדין ואין בו . (יא) תפוחי זהב , כל כדור וגשם עגול הדומה לתפוח נקרא בלשוננו תפוח' במשכויות , הם הנזרות הנראים קולה

על קרני
נר :
ובלא
ט בו
לגלוי
אחד

12 **גֹּזֵם זָהָב וַחֲלֵי-כֶתֶם**
מוֹכִיחַ חָכֶם עַל-אֲזָן שֹׁמְעֵת :
 13 **בְּצַנַּת-שֶׁלֶג י בְּיוֹם קָצִיר**
צִיר נֶאֱמָן לְשַׁלְּחוֹ וּנְפֶשׁ אֲדָנָיו יֵשִׁיב :
 14 **נְשִׂאִים וְרוּחַ וּגְשָׁם אֵין**
אִישׁ מִתְהַלֵּל בְּמַתַּת-שֶׁקֶר :
 15 **בְּאֶרֶץ אֲפִים יִפְתָּה קָצִין**
וּלְשׁוֹן רֶכֶה תִּשְׁבֶּר-גֶּרֶם :
 16 **דָּבֵשׁ מִצֵּאת אֶכֶל הַיָּד**
פֶּן-תִּשְׁבַּעֵנוּ וְהִקְאֵתוּ :
 17 **הַקָּר רִגְלֵךְ מִבֵּית רַעַךְ**

12 כך היו נקוד פת"ח תחת הפ"ח כמו (יחזקאל א') האופני' ולא יכול בו נקודת חטף קמץ: (יב) גזם זהב וסלי כתם. עדי קבוצת זהב: סלי כמו (הושע ב') ותעד נזמה וסליתה. כמו (סיר ז') סלאי: כתם לשון תכשיט זהב. וכן כתם פו (שם ה'): (יג) כננת שלג. כקור ימי שלג שאדם מתאזה לו בימי קציר ולא שלג ממש שהשלג לא טוב הוא בשעת קציר: (יד) כשיאים ורוח וגו' כאשר יהיה תוחלת הוא כשהשמי' מתקשרים בענים והרוח מכננת ואדם

12
13
14
15
16
17
המ
לה
המ
הת
שה
וחו
בס
אש
כל
תו
בכ
מא
ועו
הא
על
בכ
רע
הל

פן

מנפה שיבא גזם ולא בא והם מנטערים וכלו' עינים כך איש מתפאר לומר כך וכך נדקה אתן ליד גבאי והוא משקר וכלות עיני עניים למתנתו ואינו באה: (טו) באורך אפים יפותה קצין. בעוד שהקב"ה מאריך אפו ואינו נפרע יתנו לב החוטאים לפתותו בתשובה ותפלה: ולשון רכה. בתפלה ותחנונים. תשבר גרם. עגס קושי הגזרה: (טז) דבש מנאת וגו': (יז) הוקר רגליך. כשם שאם מנאת דבש והוא מתוק לחכך אתה כריך שלא תאכל ממנו פן תשבענו והקאתו. כך הוקר רגלך מבית רעך. אף על פי שהוא מקרבך מנע מלכא שם יום יום פן ישבעך וישנא אותך. ולענין

באור

חונה להגשם, ואנשי הקדם משמשים מאד בתכשיטים עשויים כסף מעשי שנכה שקורין (פֵּי־עֲגָרָתָן) ובל"א (דרתהט חרבייט) ומניחים אל תוכו תפוקי זהב, והוא יפה מאד. והמשיל אל התכשיט הזה, רבר רבור אל אפניו, במקום שהוא עומד על סדר נכון, ולדעתו שרש אפניו, פנה והאלף כוספת כדעת ר' יונה. ולדעת אחרים שרשו אפן, והוא על גלגליו מיוסד על תכונת הערך והמשקל לבל יתנועע. ועוד פירשו בו המפרשים כונות אחרות עיין בהם. (יב) גזם, הוא שם תכשיט עשוי כטבעת ולמען השלים קישוטו וכויו קשרו בו סלי כתם והוא עשוי כמיין שרשרת ותלוי סן הגזם ולמטה לתפארת, והמשיל לו דברי ויכוח חכם על אזן שמעת. ואף שנכתב לפנינו מוכיח ולא דברי מוכיח או חוכחה בכל זאת תרגמתי כאילו נכתב כן, למען לא תשפת המליצה. (יג) בצנת, ידוע כי בזמנינו זה ישמרו הארשים והנגידים פתות קרח במערות מתחת לארץ כל ימי הקץ, למען הקיר את המשקים בימי החום, ובארץ ישראל הביאו שלג מן הר הלכנון אשר לא ימוש ממנו כל ימות השנה בימים החמים להקיר בו. ואמר שציר האזן הוא תענוג לשולחיו ומשיב גפסס, כאשר יתענג האדם ציוס קציר ונפשו עיפה

מ
יו
ע
ש

- 12 וויא גאלרנער אהררינג , וויא גילדן געשמידע , איוט פערמאנהונג דעם וויזען , אויפמערקזאמען אהרן .
- 13 וויא שנע=קיהלונג אים שווילען ארנטע=טאג , איוט איון טרייער באטע דעם דער איהן זענדעט , וויא יענע פיר זיינען העררן ערקוויקענד .
- 14 ווער מוט פאלשער פרייאגעביגקייט פראהלט , גלייכט דעם דיקען גוועלקע בייא ווינדיגעס וועטער , דער רעגען בלייבט אויס .
- 15 דורך געלאסענהייט כוענפטיגט מאן דען טיראנען , דיא ווייכע צונגע צערמאלט קנאפען .
- 16 פינדעסט דוא האניג זא גענייס איהן מעסיג , דוא מעכטעסט זיינער איבערוואטט וועררן אונד איהן וועגשפיאן מיסען .
- 17 מאכע דיק אים הויזע דיינעם פריינדעס ועלטן ,

עיפה לרב הקום צנכת השלג אשר ישיב כפשו . (יד) נשיאים , הם הענכים העצים המעורבי צמי הכראי לפעמי על פני השמי ויקוה האדם לגשם , אבל כשיבוא עמס רוח יוליכ ויעכב את הגשם ולא ימטיר , וכן הוא האיש המתהלל במתת שקר מצטי' ליתן ואינו כותין ואם כשקיף בהתבוננות על המשל הזה , דמיון המתנה לכרך לה לגשם כדבות המתה את כל , ולדור המנטיק ואינו מקיים לרוח המעכ' את

המתן , כנזכר את המשל הזה אמת וכחן : (טו) בארך , מאמר נסיוני להעיר את האדם על מדת אריכות אפים , ואמר שע"י ארך אפים יפותה קצין , והוא הכניד המזיה והתקיף , ולמען ידע הקורא את כונת הכתוב במלת קצין שהוא כוון אל הגדול התקיף והערין תרגמתי (טירחן) שהוא מורה על האדם המושל וידו חזקה ותקיפה , אף שהאמת הכתוב בלשון יון לא היתה כי אים על מלך מושל בלוא אליו לאחר זמן כונת הקושי וחוק לב . ולשון רבה , אמר בדרך הלצה , אף שהלשון היא גשם בצרי אין זה קושי וחוק , בכל זאת תשבר גרם נכס הדבור והמעכה הרבה . ואולי כיון בזה אל לשון אחד הנעלי סיים , אשר יש לו חטוטרות חטוטרות כמין מגל ויש בס כח לתוך את העגס הקשה . (טו) רבש , כל דבר אשר הוא טוב באיכותו , כריך המשכיל להתבונן על כמותו , כי ברבות הטובה תולד לפעמים רעה , ואמר רבש , אף שהוא נעים ומתוק לחיך וטוב לרפואת הגוף , בכל זאת השמר לבלתי הרבות אכול ממנו , כי רבוי האכילה תויקך וכברכת להקיא . והוא מאמר כולל מוסר רב , לבחור בכל דבר הדרך האמצעי כי המותרות בכל דבר רעה לבעליה , ועוד דברים רבים נכללים בו . וגם נוכל לומר שכן ביחוד על האהבה והריעות בין בני האדם שהיא מתוקה כדגש , ובכל זאת כריך האדם שמירה מעולה לבלתי היוח לעול ולמשא על רעהו בהרבות בא אל ביתו . וזה שאמר בכתוב הבא . (יו) הוקר , שינו יקר ובא במנין מבנין הפעיל בפתח הר"ש כמשפטה . ומוהיר את האדם לכל יתמיד לבא אל בית רעהו וזתר מן הראוי , כי עי' ויבנהו ויקון בחברתו וסוכו לשכוא אותו . וממליצת הנעל הלה"ק לעשות את הדבר העושה עקר הפעולה לנושא המאמר ולכן הכיב את הפעל הוקר על

מכלל יופי

ומנו חופן כן האחד מזה אופן , והשני' הוא הנסתר והנלה פי' המשל והמליצה . ורבי יוכה פירשו על פניו והאלף נוספת : (יב) בהם , הוא הזהב הטוב : (יג) , בצנה , עכינו ענין קרירת ושרשו נכנ ומכאנו הכפל בדברי חז"ל חס לתוך טוכן : ציר , עכין עלימות : (יד) נשיאים . הענכים להתרוממם נקראו כן : (טו) גרם , תרעס עגס

משלי כה

פֶּן־יִשְׁבַּעַךְ וְשִׁנְאֶךָ :

מִפִּיִּךְ וְחָרַב וְחֵץ שָׁנָן

אִישׁ־עֵנָה בְּרַעְיוֹ עַד שֶׁקָּר :

שֵׁן רַעָה וְרֶגֶל מוֹעֵדֶת

מִבְּטַח בּוֹגֵד בַּיּוֹם צָרָה :

מַעֲדָה־בְּגַד בַּיּוֹם קָרָה

חֶמְיִן עַר־נֶהָר

וְאִשׁ בַּשָּׂרִים עַל לְבַרְע :

אִם־רָעַב שִׁנְאֶךָ הֶאֱכִילָהוּ לֶחֶם

וְאִם־צָמָא הִשְׁקָהוּ מַיִם :

כי

18

19

20

21

22

23

24

25

26

27

28

כדמתרגומין ויסר ויעדי. וזה פתרונו בגד בלוי הרי הוא ביום קרה. כחומן על כתר. מין אדמה רכה כגון אדמה שלכו הנקרא קריד"ה והיו חיקקי אותה ועושי בליס ואם יכול בו חומן מחסמסו וכסא: ואף שר בשירי על לב רע. דומה לשניהם ומה הוא שר בשירים זה המלמד תורה לתלמוד רשע אשר אין בלבו לקיימה: (כא) אם רעב שוכאך במשמעו. ורבותיו פירשו על יצר הרע. אם רעב הוא ואומר לך להצביעו בעבירות משך את עמך לבית המדרש והאכילהו מלחמה של תורה וכן השקהו מים מימיה של תורה:

באור

על רגליך, וית' לפי (אחזי דיין פוט ועוטן חין דיננס נעגסטן הויני, דחט חזוט, בטרעטי דיננס נעגסטן הויני ועוטן), אבל למען שמור את מליצת העברי ולבלתי השת מליצת האשכנזי השמטתי בתרגומי מלת רגליך, ותרגמתיו על האדם בכלל (אחזי דיק ועוטן). (יה) מפין, הוא כלי עשוי כמין פטיש והיה להם לקדמונינו לכלי מלחמה, ודמה את האיש העונה ברעהו עד שקר ח' ולכלי משחית כאלה. (יש) שן רעה, שרשו רוע והוא פועל עומד ועכינו השביר' אחר שנקרב שרשו הוא מתנועע וכרפה וכשטוחנים בו את המאכל יכול. מערה, שרש מער והוא ענין השמטה, וכמוהם מבטח בוגד, הנטחת האיש הבוגד ביום צרה, כשיבוא רעהו לנקש ממנו למלאות הנטחתו. (כן דעת רוב המפרשים). (כ) מערה, הנה הכתוב הזה הוא קשה מאוד להולמו, לא כתיישב בדעת אחד מן המפרשים, והנה דאה תחלה, הקורא הנעים! את אשר כתב המתרגם הארמי, זה לשונו: דשקיל מרטוטא מן חבריה ביומיה דקרחה היך הוו דרמי חילא על יתרא ומצרח ללכא כיבא היך סמא למנא ואיך מלטיחא בקיסא היכנא בריוחא טהרה ליביה דגברא. וזה תרגומו בלשן אשכנזי (ווער זייננס נעגסטן דחט גווחנר חבניוואט חטן קחוטן טחגי, חזוט דעטן גלייך דער עטיק חוין חייני ווחונדי גייסט, חונר דעטן הערלן טאערן)

- ער מעכטע דיינער איבערדריסיג ווערדן אונד
דיך האסען .
- 18 וויא שמרייטהאמער , דאָלך , אונד געשפיצטער
פֿייל ,
איזט דער מענש דער ווידער זיינען נעכטען
פֿאלשער צייגע ווירד .
- 19 וויא לאָוער צאָהן אונד וואַנקענדר פֿום ,
איזט דיא צופֿערויכט אויף טרייאלאָזן צור צייט
דער נאָהט .
- 20 צור פֿראַסצייט זיך ענטקליידען ,
אויף קריידע עסיג גיסן ,
אויף בעטריבטן לידער פֿאָרוונגען .
- 21 הונגרט דיינען פֿיינד רייכע איהם בראָד ;
דיהשטעט ער , לאַנגע איהם וואַסער ;

שאַררעסט

טאערן פֿרחורזאכט
וויח דיח אקטטן חין
קלייד חונד דער
ווחורק דחט החון ,
זאנחגט טרויריקייט
חן דעס הערן
חיינט אוננט) . וכן
הוא בתרגום היוכי
לשבעים הזקנים , זולת
שהם השמיטו גם את
ראשית הכתוב ולא ת'
כלל מעדה בגד ביום
קרה . מכל זאת
נראה שהיו לקדמונינו
נוסחאו' אחרות בכתו'
הוא אשר לא מלאים
בעלי המסורה בכתובי'
שלפניה' . ויתכן להיו'
שהיה מעדה בגד

ביום קרה מוסב על הכתוב הקודם , כלומר הנוגד הרשע לא די שאין לבטוח עליו אלא
שהוא מוסיף ראעה על הרעתו ומעדה בגד חבירו ביום שהוא צריך לו והוא יום קרה
והפסוק הזה מתחיל מדבור חובין על נחר , ונחר יוכל להיות פנע שנתרה העור ונראה
הנשר (חייני חסני וחונדי) כתרגומו יחרא . ולפ' הוא כתוב מלא משני חלקים דומים
כמו שהסוף חומן על פנע ומבקש להפחותו והוא מכאיב אותו , כן השר בשירים של
שמחה על לב רע , אשר יסב לשמחו והוא מכער אותו . ובתרגומו לא שנית מאומה
מלאן הכתוב ותרגמתיו ממש מלה במלה , כי כן דרכי תמיד בכתוב קשה המובן , ומי
שודע לפרשטאזות חן לו . ומדי דברי זכור אזכיר פירוש מה שמעתי מפי וידי החכם
המליץ ר' הירץ וויזל כ"י . אמר : מי שמעדה בגד ר"ל שמלביש את גופו בגדים חשובים
אשר חוגס עשויים לפי ערך הקור , הוא משחית את גופו , מקורו ומביא עליו חלאים ,
ומי שמשחית חומן על נחר והוא מין עפר אשר מעורב מרב חלקי האור ובזמן שבה עליו החומן
נתך וכשאר עפר בלתי ראוי לשום דבר , כן מי ששר בשירי הלל ושבח על איש רע לבב , שעי'
החטופה הזאת הוא משחית את הלב הרע הזה לגמרי . והוא פירוש נכון מאד . וקרוב לזה
הביא החכם המאירי דעת מפרשים . ולפ' יהיה תרגום ושר בשירים על לב רע , (וועד
חיון בעום הערן איט' אובלידכן ביינגט) . (כא) אם רעב , הערה להשמר מונדת
הנקימה

גרמא : (יו) פן תשבֿענו , ר"ל פן תשבע ממנו וכן פן ישבעך : הקד , בא בפתח
ולא במירק כי הקיש נכונה קריאתה עם הפתח שלפניה ויקרה
פרוין גפשמ (תהלים מ"ט) לא יצר צַעֲדֶךָ (משלי ג') שהין על המנהג צעירי
כמו אשב , ישב , ארד , וחדריהם רבים על זה הדרך וכן
בנתי העין הער , הפר בפתח : (יח) מפיץ ענין פוזר ואמרו כי הוא שם הפטיש
שיסוכן הסלע : ער שקר , שם , כמו עדות שקר : (יט) שן רועה , פועל צומד ,
ענין שבר : ורגל מועדת , כתב ראש"ע בשם ר' משה הכהן כי השורק מקוש חולס
והוא כמו פועלת מונחין הקל ויפה דקדק : ובטברל וכן רגל מועדת בינוני לכמה שאמר
מועדת או מועדת ומטי הספק בא עין מועדת במקום : (כ) מעדה בגד , מסיה ומעביר
הנגד ביום קרה תרגום אשר עבר בין הגזרים (בראשית ע"ו) דעלא בין פלגיא חליץ .
ביום קרה , שראו קרר ולולי הריש דגש כמו
חמה

22 **כִּי גַחְחִים אֶתְּהָ הַתְּהָ עַל-רֹאשׁוֹ**
וַיְהוּהוּ יִשְׁלַם-לָךְ :
 23 **רוּחַ צָפוֹן תְּחוּלֵל גַּשְׁמִים**
וּפָנִים נֹזְעִמִים לְשׁוֹן סָתֵר :
 24 **טוֹב שֶׁבֶת עַל-פִּנְתֵי-גַג**
מֵאִשֶׁת מְדוּנִים וּבֵית חֶבֶר :
 25 **מַיִם קָרִים עַל-נֶפֶשׁ עֵיפָה**
וְשִׁמוּעָה טוֹבָה מֵאֶרֶץ מִרְחָק :
 26 **מַעֵין נֶרְפֵּשׁ וּמְקוֹר מְשֻׁחָת**
צְדִיק מִטּ לְפָנֵי-רָשָׁע :

(כב) כי גחלים הם לו שאתה חותה ושואב מן המדורה לתת על ראשי חותה כל שאיבת גחלים מתוך ההסק קרי חותה כדאמ' לחתו' אש מיקוד (ישעי' ל'): וה' ישלם לך שלימנו עמך שלא יתגבר עליך: (כג) רוח צפון תחולל גשם תוליד ותגדל את הגשם: ופני' נזעמי' תחולל ל' סתר לשון הרע גור' שיהו פני הקב"ה נזעמים וכן דמיון פתרון המקרא רוח צפון עשויה לחולל גשם ול' סתר עשו' לפנים נזעמי': (כד)

טוב שבת על פנת גג על סילוק השכינה נאמר: אשת מדוינים כנסת ישראל שהרשיעו את מעשיה והקניעו להקב"ה: ובית חבר בית שחברו לו לשכינ': (כה) על נפש עיפה עשויה להשיב נפש עיפה ושמועות טובות אף היא שזה להם וכן יעקב ותחי רוח יעקב אביהם (ראשית י"ה): (כו) מעין נרפש עכור נרגלים: צדיק מט לפני רשע כשהצדיק מט לפני הרשע וירא להוכיח על פניו דרכו שגאו הדבר כמעין נרפש ומקור נשחת: (כו) אכל

באור

הנקימה והכסירה, ולפעול טוב אפילו לשונאי'ו. (כב) גחלים, אף שזעובה הזאת אשר תפעל בו צרה ויגון בזכרו כי עשה לך רעה ועתה תכביעהו בזאת, מכל מקום ישלם לך האלהים את פעולתך. (כג) רוח צפון, הוא הרוח אשר הביא את המטר אל ירושלים כי היס מצפונה של ירושלים, וזמן שהשיב הרוח מגד צפון ידעו כי ימטיר, ואמר כמו שרוח הצפון יוליד את הגשם, כן יולד לשון סתר זמן שאלס רואה איש את רעהו בחברה מדבר לשון סתר, פנים נזעמים, כי יחשוב שהם מדברים עליו רעה או מתלוצצים עליו. ויכול גם להיות ההפך שהפנים נזעמים מולדים לשון סתר, זמן שגבי אדם רואים את רעהם וכפיו נזעמים יחמרו לבקש את הטעם, וילחצו יחד במועכותם. (כד) טוב שבת, כגד פרשתי את הכתוב הזה לעיל (פרשה ד"א פסוק ט'). (כה) מיים, כמו שהוא מתולדת המים הקרים להשיב נפש עיפה בהחזיר את החוכ הטבעי הנדחק לחוץ ע"י התנועה, כן שמועה טובה הנאה מארץ מרחק תשיב את נפש צעליה, ואמר מארץ מרחק כחכם בעל נסיון היודע תכונת הנפש והתפעלותיה בהווים וספורים. פי כל עוד שירחק מקום הווייתו, כן יתגדלו ויתראו הספורים והנשורות טובים ונאים. (כו) מעין, כן יקרא כלשון עבר מקום תולדות המים ומקומם על

22 שאררעסט דוא אויך דאדורך גלוט איבער ויין הויפט

זא פֿערגילט דער עוויגע דאָך דיינע טהאַט .

23 דער מיטטערנעכטליכע ווינד ברינגט רעגן , היימליכעם פֿליסטערן בעטריכטעם געזיכט .

24 בעסר אויף איינעם דאָכווינקל וואָהנען , אַלס אין איינעם פֿעסטן דרויע ביים צאָנקויכטיגן ווייבע .

25 וואָס פֿרישעם וואָסר דעם ערמידעטן קערפֿער , דאָז איזט פֿראָהע נאַכריכט אויס פֿערנער געגענד .

26 איינער שלאַממיכטען קוועללע אונד פֿערדאָרבנעם אורשפרונג ,

גלייכט דער פֿראַממע דער פֿאַר איינעם פֿרעפֿלער זיך שמיגען מוז .

האַניג

מכלל יופי

חמה, וח'ל זכרו הלשון הזה שלם נכפלו מיה קרירי . חמרא אפי' בתקופת תמוז קרירי ליה : (כב) חחה , ענין לקימה : (כג) החולל גשם , ענין יצירה גשרחול . זהירקס פי' גשר חלל ענין מניעה מענין חלילה לך שהוא ענין מניעה : גועמים , ענין זעף וכעס : (כה) קרים גרשו קרר ולולי הריש הי' דגש נבלם חברים וההכרח לזה צמלת קרה הכוכר למעלה : ושמועה טובה , ויו זו להשוות הדברים , וכמו ויו זו דנים בזה הספר : (כו) גרפשו , כתב בשין וענינו הרעיוסה וההדרכה : (כח) עיר

פירוש מן המדפים על (פסוק כ"ו) מעין גרפשו וגו' .

הכניעה בעצם וראשונה ראוי' היא לאדון הכל הנורא ית' ואח"ז נגד מה שנתחייבנו מנד התורה ומנד דת אנושית , אמנם זולת זה נגד בני אדם היא לדאבון ומפח נפש , אבל יש חילוק בדבר , באופן שאם הכניעה היא מול אדם יקר ואיש הגון , אז יש עוד תקוה שאסריתו ישגה , כאשר באמת המציאות תעיד על ענין זה , בכמה בני אדם שהגיעו למעלה אחר הכניעה לאדם נכבד ויקר רוח , משא"כ בכניעה נגד אדם שאינו הגון . כי באופן זה אבדה תקות המכניע , ומדמה המלך החכם ענין הרע הזה למעין גרפשו ומקור מושחת , הנה המעין כאירע בו השחתה מה , ע"י סיבה , מ"ו נמנח תקנה לו כל עוד שהמקור אשר הוא כובע משם נשאר בתקפו , משא"כ אם גם מקורו יבש , אזי תקות המעין אבדה לנכח , ובבחינה זאת דימה המלך החכם את הכניעה נגד בני אדם למעין כרפס , ואת הרשע למקור מושחת באופן שאם נדיק מט לפני רשע , אזי תקותו נכונה ח"ו וכנ"ל . הנה המלך החכם מלמד לאדם דעת שלא יכניע א"ע נגד אדם שאינו הגון , מסכים עם דברי חז"ל כל המחניף לרשע וכו' :

27 אכל רבש הרבות לא טוב

27 (כו) אכל דבש

לאכול דבש יותר

מדאי רמו הדבר

לדורש במעשה

מרכבה ובמעשה

בראשית לגלות

לרבים ועמי הארץ

מלגלים על הדברי

ושאלים מה למעלה

מה למטה : וחקר

כבודם כבוד, והיכן

החקר ראוי להיות

בדברי חכמים אשר

כבוד כבוד בנזירות

יש לשאול מה טעם

נזרו כד' ולמה סייגו

בכל נזירה וגזירה :

וחקר כבודם כבוד :

28 עיר פרוצה אין חומה

28 עיר פרוצה

איש אשר אין מעצור לרוחו :

איש אשר אין מעצור

כו

1 כשלג בקיץ ובמטר בקציר

1 כשלג בקיץ

2 בן לא נאווה לכסיל כבוד :

2 בן לא נאווה

כצפור לנוד בדרור לעוף

כצפור לנוד

3 בן קללת חנם לא תבא :

3 בן קללת חנם

שוט רסוס מתג לחמור

שוט רסוס מתג

ושבט לגו בסילים :

ושבט לגו בסילים

כשג (א) כשג

בקין

בשעה שזעזעין

התאני בחמ' לייבשן

ולעשות קביעות

כדאמר הל' והקין לאכול הנערים

נד וכדכור שהוא סור לקנו כן קללת חנם לא תבא

הוא עוף הכקרא (הכדל"ע בלע"ז) ונקרא דרור שדרה בבית

הוא עשוי ואף שנט נכון לגו בסילים יסורין מוכנים

לרשע : (ד) אל

אל

כדאמר הל' והקין לאכול הנערים

נד וכדכור שהוא סור לקנו כן קללת חנם לא תבא

הוא עוף הכקרא (הכדל"ע בלע"ז) ונקרא דרור שדרה בבית

הוא עשוי ואף שנט נכון לגו בסילים יסורין מוכנים

לרשע : (ד) אל

באור

דברים טובים, לזולתו. (כו) אכול, טרם אכל לבאור הכתוב הזה אשקיף תחלה על דקדוקו, וזה לבאר את הכנוי במלת כבודם אשר אין לו נושא במקרא הזה. ואין ספק אכיל שהוא מוסב על כל אדם בכלל כלומר כבודם של בני אדם. ומוי יודע אס לא נשמטה א' אחת באמצע ועי' נשחתה הכונה, והיה כתוב לפניו וחקר כבוד אדם כבוד, ונשגיתה נפלה האל"ף ונעשה כבודם מן כבוד—אדם, כילפי הדרך הזה יתבאר הענין היטב. דמה את הכבוד אשר בו יכבד איש את רישיהו לאכילת הדבש; כי כמו שהדבש נענמו הוא מאכל מתוק וטוב, וככל זאת בהרבות אכילתו יתקן לרעה ויכאיב את הגוף, כן הכבוד לאדם בזמן שירבה אותו וזולתו ית' לשמרה. והנה המאמר הזה נוספה מיתר מאמרי הספר באיכות סדורו, כי חלקו הראשון שולל, וחלקו השני מחייב את הסוכו והוא בשתי עמודים עומדים חזקים אשר ישלים גם האשכיל את תוך הננין; וכך סדורו במלואו :

אכול רבש הרבות לא טוב

וחקר אכלו טוב

הרבות כבוד אדם לא כבוד

וחקר כבודם כבוד

27

28

1

2

3

זה ואי (כו) פר יבו לת

כו

הע ולכ כי וכן אש דע בו

כו

קל שט הד

- 27 האניג צו פיל גענאסן בעקעמט ניכט גוט , דעם מענשען רוהם איינע גרענצע זעטצען איזט וואהרער רוהם .
- 28 דער מענש דער ויינע געדאנקן ניכט אין זיך האלטען קאן , גלייכט אוינער אָפֿען מוואַערלאָזן שטאַרט .

כו

- 1 וויא שניע דעם זאממער , רעגן דער אָרנטצייט , פֿראַמט דעם טהאַרן עהרענבעצייגונג .
- 2 אונשטעט וויא דער שפּערלינג , וויא דער שוואַלבע פֿלוג , זאָ אונפֿערדיהנטער פֿלוג , ער האַפֿטעט ניכט .
- 3 דיא פייטשע פֿירם פֿפּערד , דער שטאַבל פֿיר עזעל , אונד דיא רוטהע פֿיר טהאַרן ריקען .

ומלת וחקר פירוש
 מקום הפסק המדה
 או המספר (דחט זין)
 דין גרענלי , דחט
 ענדי , כמו שיקראו
 הדברים אשר אין להם
 תכלית וקצב אין חקר ,
 מי חכס ולא יתבונן
 פה מתק המליצה , שלא
 רכה החכס לומר שרבו
 הכבוד הוא חרפה ,
 כי הוא דבר לא
 יסגול החיות הכללי ,
 כי הכל לפי ערך
 המכב' והמכוב' והכבו'
 ולא היה יכול לומר
 והרבות כבודם וכו' ,
 ולכן הניג את המאמר
 בלשון נח קצר ונקי
 כאשר הוא לפנינו ,
 ולדעת חכס אחד

שדך חקר בלשון ערבי הוא הנות הדבר ומשבו לאין (פֿערזחֿטונג) .
 ואמר שחקר הכבוד לבדתי רדוף אחריו הוא הכבוד האמת . והוא באמת דעה נכונה .
 (כח) עיר , דמה את האיש אשר אין בו כח לעבור את מחשבותיו ואת דבריו בלבו לעיר
 פרוכה אין חומה , אין מעצר ליוצאיה ובוטאיה . ולפי מה שפרשתי את הכתוב הקודם
 יבוא הכתוב הזה על מקומו הנכון פה , כלומר שאיש כסיל כזה לא ידע לתת חקר
 לתהלת רעיהו . ואמת הדבר ע"פ הכסיון כי לפעמים יהלל אדם את רעיהו יתר מכדי
 ערכו מאהבת הדבור והשיחה .

כו (א) בשלג , דבר שלא ימות לפי הדרך הטבעי , וגם יזיק לבריאה ולברואים , כן
 הכבוד לאיש כסיל אשר איכנו ראוי לו , וגם יזיק בו את זולתו . (ב) בצפור ,
 הערה להמון העם הירא מפני הקללה , ואמר שכמו שהיא מתולדות הנפור לנוד
 ולבדתי יעמוד במקום אחד זמן רב , ומתולדות הדרור שלא לתפוס דירה במקום מיוחד ,
 כי אם יעוף ממקום אל מקום , כן קללת חכס לא תתקיים באיש המקולל , ולא תבא .
 וכך הוא תרגום הכתוב לפי דעת הראב"ע . אשר אמר , וטעם שמות העופות והבהמות
 אשר פראו הראשונים הם כחלומות בלי פתרון . ורש"י והרלב"ג ז"ל יפה פירשו בו לפי
 דעתם אף שאינם מכוונים כל כך בלשון הכתוב עיי"ש . (ג) שוט , הוא הכלי להדריך
 בו את הסוס , ומתג , הוא מקל עשוי כמין עוקן למטה ותוחבין בו את החמור בלחיו
 למען

(כח) עיר פרוצה , תחמר הכף כעיר פרוכה :

כו (א) לא נאווה , ענין יופי וכו' . (ב) כררור , שם עוף טמא ולפיכך נקרא דרור
 לפי שהיא מוקנת בנתיים מבלי פחד כאלו היא חפזית מבני אדם שלא ילכדוה .
 קללה , כאשר נכתבו בתיבה שתי אותיות הדומות , פעמים יבארו שתייהן , אף על פי
 שתקדם להן תנועה קטנה אבל ישומו מאריך עם התנועה קטנה ובאות הראשונה מן
 הדומות הוא לפתח : (ג) שוט , ענינו כענין שוט : מחג , הוא דרבן הברזל התחוב
 בקנה העץ שדוקרים בו החמור למהרו :

משלי כו

אֶל-תֵּעַן כֶּסֶל כְּאֹלֶתוֹ

פֶּן-תִּשְׁוֶה-לוֹ גַם-אֶתָּה :

עֵנָה כֶּסֶל כְּאֹלֶתוֹ

פֶּן-יִהְיֶה חָכֶם בְּעֵינָיו :

מְקַצֶּה רַגְלִים חָמוֹס שִׁתָּה

שֶׁרַח דְּבָרִים בְּיַד-כֶּסֶל :

דְּלִי שֻׁקִים מִפֶּסֶח

וּמִשָּׁל בְּפִי כֶּסֶלִים :

בְּצָרוֹר יֵבֶן בְּמִרְגָּמָה

כִּי-נֹתֵן לְכֶסֶל כְּבוֹד :

חֹתַעַלָּה בְּיַד-שָׂבוֹר

וּמִשָּׁל בְּפִי כֶּסֶלִים :

דב

4 (ד) אל תען כסיל .

בדברי רוב ומנה סן תשוה לו: (ה) ענה כסיל . הנא להסיתך לעבודות כוכבים ומולות והודע לו אולתו: סן יהי חכם צעיקו . וטעם שני פסוקים אלו מפורש בתוכס"א חען בדבר שתאו' לואס תענהו' ענה כסיל בדב' שאס לא תענהו יהי' חכם צעיקו: (ו) מקנה רגלי' חמוס שותהימי שאלח דברים ביד כסיל הוא מקנה רגלים שלוקי' הרב' לחזור ולשלוח לתקן מה שעו' הראשון אשר שלחו בתחילה וזוהי חמס שצבירו זועף עליו על שליחו' כסיל: (ז) דליו שוקים מפסח . גבהו

5 כמו (ישעיה ל"ח) דלו עיני . המשל כסיל האומר אותו על לימוד החכמה איך אנו באים ללימוד החכמה כפלאה וגבוהה היא ממנו . המשל אומר דליו שוקים מפסח: (ח) במרגמה . כורכדול"א בלע"ז . שאבן שגוררין בו לא להתקיים היא שם שעומד להור' כך הנותן לכסיל כבוד אינו של קיימא . רז"ל דרשו על המלמד תורה לתלמיד שאינו הגון שהוא כזורק אבן למרקוליס: (ט) חוס עלה ביד שכור . כחוס שהוא כדבק ביד שכור כן המשל האומר למטה

6 כמו (ישעיה ל"ח) דלו עיני . המשל כסיל האומר אותו על לימוד החכמה איך אנו באים ללימוד החכמה כפלאה וגבוהה היא ממנו . המשל אומר דליו שוקים מפסח: (ח) במרגמה . כורכדול"א בלע"ז . שאבן שגוררין בו לא להתקיים היא שם שעומד להור' כך הנותן לכסיל כבוד אינו של קיימא . רז"ל דרשו על המלמד תורה לתלמיד שאינו הגון שהוא כזורק אבן למרקוליס: (ט) חוס עלה ביד שכור . כחוס שהוא כדבק ביד שכור כן המשל האומר למטה

7 כמו (ישעיה ל"ח) דלו עיני . המשל כסיל האומר אותו על לימוד החכמה איך אנו באים ללימוד החכמה כפלאה וגבוהה היא ממנו . המשל אומר דליו שוקים מפסח: (ח) במרגמה . כורכדול"א בלע"ז . שאבן שגוררין בו לא להתקיים היא שם שעומד להור' כך הנותן לכסיל כבוד אינו של קיימא . רז"ל דרשו על המלמד תורה לתלמיד שאינו הגון שהוא כזורק אבן למרקוליס: (ט) חוס עלה ביד שכור . כחוס שהוא כדבק ביד שכור כן המשל האומר למטה

8 כמו (ישעיה ל"ח) דלו עיני . המשל כסיל האומר אותו על לימוד החכמה איך אנו באים ללימוד החכמה כפלאה וגבוהה היא ממנו . המשל אומר דליו שוקים מפסח: (ח) במרגמה . כורכדול"א בלע"ז . שאבן שגוררין בו לא להתקיים היא שם שעומד להור' כך הנותן לכסיל כבוד אינו של קיימא . רז"ל דרשו על המלמד תורה לתלמיד שאינו הגון שהוא כזורק אבן למרקוליס: (ט) חוס עלה ביד שכור . כחוס שהוא כדבק ביד שכור כן המשל האומר למטה

9 כמו (ישעיה ל"ח) דלו עיני . המשל כסיל האומר אותו על לימוד החכמה איך אנו באים ללימוד החכמה כפלאה וגבוהה היא ממנו . המשל אומר דליו שוקים מפסח: (ח) במרגמה . כורכדול"א בלע"ז . שאבן שגוררין בו לא להתקיים היא שם שעומד להור' כך הנותן לכסיל כבוד אינו של קיימא . רז"ל דרשו על המלמד תורה לתלמיד שאינו הגון שהוא כזורק אבן למרקוליס: (ט) חוס עלה ביד שכור . כחוס שהוא כדבק ביד שכור כן המשל האומר למטה

באור

למען הוליכו, ושבט עשוי לגן כסילים להענישם על אולתם . (ד) אל חען, הויכות ומשא ומתן בדברים כקרא בגאון עברי מענה, ואמר, שיסמר האדם מענות לכסיל בדרך אולתו, וכי יסוה לו גם הוא . וגם תפול האזהרה הזאת שלא לענות לו בדברי חף וסימה, אס הוא באולתו יכעיס את זולתו, כי הנא לכלל כעס נא לכלל שעות ויסוה לו . (ה) ענה, אמנס מדרך החכמה לענות את הכסיל כפי אולתו ר"ל כפי כח השגתו, למען הירות לו את כסלותו, כי אס שתתוק כל עת ותניסוהו לדבר את כל אשר ירצה סופו להיות חכם צעיקו, ואין לך פגע רע גדול מאיס חכם צעיקו . (ו) מקצה, שרשו קצה שהוא כריתה וחתוך וקליפת הכס, וממנה שרשים הקרובים אליו קצץ וקוץ, שהמה הקן והשנתת הדבר (דחם ענדע, דחם חוסי"הערען) וכדומה, וגם הטיעונ מהרבות הדבר (חויבערדריטיג, זיין, זחטט זיין) כמו ונפשו קנה בלחם הקלקל . ופירוש הכתוב הזה לפי פשוטו . שולח דברים ביד כסיל, מי שעושה את הכסיל שליח

- 4 אונטערהאלטע ריך ניכט מיט דעם טהאָרן נאָך זיינער אַלבערנען ווייזע , דוא מעכטעסט איהם זאָנסט גלייך ווערדען .
- 5 בעשיידע דען טהאָרן וויא זיינע דומהייט עם פֿערדיהנט , דאָס ער זיך ניכט ווייזע דינקט .
- 6 ווער נאָרדען צו געשעפֿטסטערעגער ברויכט , ערמידעט נור פֿיסע , פֿערשלוקט נור ערגערנים .
- 7 דער לערנט פֿאָן איינעם לאַהמן טאַנצן , ווער גלייכניס-רעדע אויס דעם טהאָרן מונד לערנן ווילל .
- 8 איינעם טהאָרן עהרע בעצייגען , הייסט איינן דיאָמאַנטן אין אייגען שטיינהויפֿען ווערפֿען .
- 9 וויא דאָרנשטרויך אין דעם טרונקנען האַנד , זאָ דיא גלייכניסרעדע אין דעם טהאָרן מונד .

שליט לדבריו אין לו תועלת כי אם שהיא מתיש רגלים ר"ל רגלי השליט, לפי שלא יפעול לו כלום בשליחותו, ואדרבה הוא יחזיק את השליטו והשולח שוחה חמם, רוגז ודאבון נפש, ואולי לקח את התא' חמם שוח' מן הדורכ' בעבנים, כאלו הביא אדם את החמם (שהוא צוסר הגפן אשר נפל קודם שנתבשל) אל הגת, והדריכו בכל כח ועוז וככל זאת לא יהיה לו לשותת כי אם חמם, שאין לו תועלת בפעולה זו כי אם

קנות את הרגלים הדורכים. כן נראה לי לפרשו אחרי העיון, והמבארים הלכו דרך רחוקה, והיותר קרוב אל הפשוט בחרתי. (ו) דליו, הכוונ משרש דלה, ונא היו"ד במקום ה' השרשית בדרך זע. וטעם דלות השוקים, רוממות השוקים (דחם טפרינגען, דחם טחנלען) ואמר אם תלמוד הרקוד כראוי מאיש פסח, תלמוד גס את המשל מפי הכסילים. וקרוב לתרגומי תרגום הארמי, אין חיתול הלכאחא לחגירא חקבל מלחא מן פומיה דסבלא. ותרגומי יותר מכוון בלשון הכתוב שלפנינו. והמפרשים פירשו בו איש כפי דרכו, והמשכיל יבאר את הכוון. (ח) בצרור, רבים מהמפרשים לא ידעו לכוון את הכתוב הזה כראוי, ולכן פירשו קצתם מרגמה מלשון ארגמן בגד קאוב ותכשיט, ואמרו שהוא כמו איש צרור אבן גדולה מאבני האדמה תוך בגד נאה מעשה קושט, כן כותן לכסיל כבוד. ולדעתי לא יהי' המשל דומה לנמשל, כי לפ' יהיה כסיל העומד מול מרגמה, וכבוד מול אבן, מתנגדות. ולכן בחרתי לתרגם אבן כמו אבן יקרה ויאות לעמוד מול כבוד, וכמו שישתת האבן טוב ויהי' לאין בהרקי תוך מרגמה, כן יהיה הכבוד נשחת ואובד בהכנתו לכסיל. ואל תפנה לדברי הראב"ע באמרו איכנה ראוייה יקרה בעבור שאיכנה מתוארת ציורק, כי הלא מלאנו טורים אבן, מלאת אבן וכיוהם בלי תואר היקר, ובכל זאת המה אבנים טובות. ובמקום שפרש הענין ראוי לכותב לסתום, כי המשכיל יבין הכוונה. (ט) חוח החוס הוא בלתי מסוכן בזמן שהוא

(ד) פן חשוה לו, כלומר תהי' כמוהו בשווי וערכו, ופירושי אל תען כסיל כאולתו כאשר יקללך ויחרפך בדברי ריב, פן תשוה אליו, אבל ענה כסיל בדברי חכמה כנגד אולתו והודיעהו סבלותו, פן יהי' חכם בעיניו: (ו) מקצה, ענין כריתה וחתוך ופירושו כורת רגלים וממס אותה מי שזולת הכסיל כאלו רגליו כרותות ולא יוכל ללכת עד שיטעך לשלוח הכסיל שאין לו תועלת בו: (ז) דליו, גבהו, כן כתבו ר' יהודא עם העובדים בבנין הקל ואולי מלאו קמץ ומלאוהו פתח הדלית, וכ"כ ר' יעקב בר' אליעזר, וא"כ הוא ציווי שלם מהדגוש ברפיון הלמד, ומשפטו להדגש, ופירושו

10
11
12
13

IO רב מחולל כל
 ושכר כסיל ושכר עבדים :
 II ככלב שב על קאו
 כסיל שונה באולתו :
 12 ראית איש חכם בעיניו
 תקוה לכסיל ממנו :
 13 אמר עצל שחל בדרך
 יארי בין הרחבות :

למטה כדנק צפי הכסיל להיות לה לחיות ולקוף מכאיבה ומה המשל (י) רב מחולל כל הקב"ה צרא את הכל חן את הכל ככסיל כחכם אין אנו נרויין לשום חכמה וזוכר כסיל לא כנ"ו שלא ישכור אלא פועלי בקיאים ולא ישכור אלא העוסקים במלאכה אבל הקב"ה מחולל כל וזוכר הכסילים וזוכר עובדי דרכים הדטלני מכל

הרלת

מלאכה ומדרש אגד וזוכר כסיל מלשון וישכר מעיינות תהו (ראשית ס) ולשון עושי שכר (ישעיה י"ט) הקב"ה שוכר מול כסיל המשמר בימות החמה מתשרי ואילך ומאז הוא שוכר וסוגר כל עובדי הים מליך בועד הפסח ובדברי ר' משה ראיתי רב מחולל כל עשיר יש לו פעולות הרבה ואם שוכר כסיל במלאכתו הנה הוא כשוכ' כל עובדי דרך שראין בקלקול המלאכה להורו' אף יתקן ואף יש לו לפעול ודבר רק הוא ואינו ענין כאן :

מכלל יופי

ופירושו הרימו שוקים מפסח כי מה יועילו לו, וכן הוא המשל צפי כסילים : (ח) במרגמה, קנונה אבנים ביחד ופי' אבן, אבן עונה והריק"ס כתב במרגמה כמו ארגמן ופירושו כרור אבן מאבני הסופות בגד ארגמן כן הנותן לכסיל כבוד : (ט) חוח, הקוף הנוקב נקרא כן : (י) מחולל כל, ענין יצירה ופירושו הפסוק אמר, הקב"ה שהוא רב ואדון על הכל, מחולל כל העולם, לפיכך זן אותם כלם כאחד, וזה שאמר וזוכר כסיל וזוכר עובדים, כלומר הכסילים והעובדים על מצותיו זן אותם כמו החכמים והצדיקים, ואמר בו לשון שכר כי הוא יתנך זן ומפרנס אותו כאלו הוא חייב לזונם כאדם שחייב לתת שכרו לשכיר : וזוכר כסיל, ענין שכר, ובשרשו שלשה פירושים אחרים :

* ובפרט ש כ ר פירש הפסוק כתב ר"י בן הרב והנדול נעם הוא מחולל הכל ומושל גם ונותן שכר לכסיל ומכריחו ביגודותיו וכן שוכר עובדיו והם הסרעני' וכמוהו מדוע אתה עובר את מצות המלך ורמ"ק פי' בכה, והוא דבק בפסוק שעליו חות עלה ביד שכור ומשל כפי כסילים, ופי' רב כמו הרבה, וכן הפי' הכסיל הממשל משלים רבים מחולל כל אדם כחוח ביד שכור ומי ששוכר הכסיל בעבור משליו ונותן שם לעובדים והם הסרעני' עובדי המלכות שאין יכולת בו להכריחם אחר הוא בלומר זה כוונת : והנאון רבינו סעדי' פי' אותו כן דבק נעם הפסוק שהקדים חות עלה ביד שכור וגו' . הודיענו בזה כי הכסיל כשתבוא לידו מלת החבמה הוא מתחולל בה ומתקן אותה ולא יביכה כמו השכור אשר בידו חות ויביכהו בלפרכיו ובהן חזקתו ובלא ירגיש ובכל זאת ירע עיניו במלה ההיא ללמוד אותה למי שלא ידעם ויכתיב בה לכן אדם וזהו רב מחולל כל, כי יביעים בה לבנות בני אדם ויסגור פיו מלמד אותה לכסיל ולעובדיו דרך אשר ישאלוהו, ופירושו שוכר מן כי יסכר פי' דוברי אקר . ויש מפרשים רב ענין ריב כמו הוי רב את יולדו והטעם האיש הרב ובעל מחלוקת מחולל ומשחית את הכל אף הוא שוכר ומטיב לכסיל ולעובדיו עבדים כדי שימתכרו עשו :

- 10 דיא פֿאַרנעהמן פֿרדערבן אַללעם ,
וויא בעזאָלדען דען נאַררען אונד בעגינסטיגן
לאַנדשטרייכער .
- 11 וויא דער הונד געפֿאַללען אָן ווינעם אויסוואַרף
צייגט ;
וָא דער טהאַר אָן ווינעם פֿעהלער ,
ער ווידערהאַהלט איהן אָפֿט .
- 12 האַסט דוא דען בעמערקט דער זיך זעלבסט
ווייזע דינקט ,
וואַהרליך דער טהאַר האַט בעסרע אויסזוכטען
אַלס ער .

בד אדם כעור ומיושב,
כי ישמור מהכות בו
את זולתו ואם יכה בו
ידע להכיעו באופן שלא
יזיק, אמנם באיעלה
בד שכור יזיק בו את כל
פוגעו, והמשל אשר
דומה מאד לחזק על
דבר עוקצו ומדודו לרד'
בלב האדם, ואם
הוא נפה חכם היודע
לשמרו ולשמע בו כראוי
הוא נעים וטוב, אבל
בפי כסיל יזיק את
רעיבו ויחריפו
ויהי לרעה. וידידי
המלך ר' הירץ ויוזל
כ"י, פירשו כך: החזק
הוא המסוכ' אשר תפר'
בה השאנה והוא נכבד

- 13 דער פֿוילע שפּריכט : אויף דער לאַנדשטראַסע
איזט איין לעאַפּאַרד ,
אין דען גאַסען הערלט איין רעווע זיך אויף .
וויא

לשמירתה, והנה השכור פּאירצה ללקוע שזנים יעלה בידו החזק תחתה ויעקוץ ידו, כן
המשל אשר הוא כשואנה וחזק יחד מפאת המוסר והתוכחה האחרים בה, אמנם הכסיל
יעלה בידו החזק ולא ישג השאנה. כי לא ידע לקחת ממנה לקח טוב. ואם כנים דבריו
וכעיימים מאד, בכל זאת הלכתי אני לדרכי הקרוב יותר אל הפשט. (י) רב, זה האחד
מן הכתובים הקשים מאד, רבו בו דעות המפרשים והמזארים אשר ימצאם הקורא במקומ'
זאנכי הלכתי לדרכי דרך הפשט בלתי חדש בו דבר. ולדעתי כוון בו החכם, אחרי אשר
דבר מן חרפת הכסיל, והזהיר שלא לתת לו כבוד, לאמר, את אשר חזו עיניו בדרך
הכסיון, ועיניו רואות גם היום, סנת הרבות הכסילים בחברת האדם ונאותם באולתם,
וזה כי יש עשירים אשר טחועיניהם מראות בחכמה, והם מהבלים כל ימיהם, רודפים
אחרי הכבוד והמנופה ומגדלים בנתיהם ריקים ופחזים, אשר לא ישיתם הנבון עם כלבי
באנו, למען יהי להם למכבדים מחליקי לשון וכדומה לזה. ועל זה אמר החכם. רב הוא
העשיר אשר יבקש להיות גדול ומכובד. מחולל כל, הוא כמו יחולל אילות (חויף
רעגען, עאפזר ברינגען) וגם הוא מלשון חלול וחולי כדעת קצת המפרשים וכל הכוונות
האלה מכוונים בתרגומי, והוא שובר כותן שכר לכסיל על דבר אולתו ושובר עוברים,
עוברים ושנים אנשים ריקים ופחזים. ומנאתי שכוון גם המעתיק החרפתי אל הפירוש
הזה. (יא) כבלב, מתולדת הכלב לשוב על קיאו ולהדיו, כאלו ימצא תענוג בקיאו,
וכן תולדות הכסיל לשנות את אולתו פעמים רבים, כי יתענג גם. (יב) ראיה, הערה
כסיונית אחרי שדבר מרעת הכסיל, אמר שנכל זאת יש לו תקוה להיטיב את מעשהו מן
החש החכם בעיניו, כי לאיש כזה אין לו תקוה כלל, כי לא ישמע לקח ולא יקח מוסר
מוולתו. ע' כדבר החכם על אודות הכסיל. ומעתה אל העכל ישים פעמי. (יג) אמר,

(יא) על קאו, בנרי: שונה, ר"ל פעם אחר פעם כמה פעמים: (יד) על צורה, הוא
רגל הדלת שתסוב הדלת עליו ואינו החקק שבמפתח שנכנס בו רגל הדלת והראוי שתי
יות ותרגומו תרתי' בירון, ומ"ש תסוב על בידה שדומה שדבר אחר הוא הניר זולתי הדלת
כן הוא כי יש שאין עושין הניר עגוף הדלת
אלא

14 הִדְלֵת תִּסּוּב עַל-צִירָהּ
וְעֵצֶל עַל-מִטָּהּ :
15 מָמֹן עֵצֶל יָדוּ בַצִּלְהָתָהּ
נִלְאָה לְהִשְׁבִּיבָה אֶל-פִּיּוּ :
16 חָכֶם עֵצֶל בְּעֵינָיו
מִשְׁבַּעַה מִשִּׁיבֵי טָעַם :
17 מִחֲזִיק בְּאֲזְנֵי-כֶּלֶב
עֵבֶר מִתְעַבֵּר עַל-רִיב לֹא-לוֹ :
18 כְּמִתְלַהֵלֶה הַיָּרֵה זִקִּים
חֲצִים וּמֹרֵת :
19 כֵּן-אִישׁ רָמָה אֶת-רַעְיוֹ
וְאָמַר הֲלֹא-מִשְׁחָק אָנִי :
20 בְּאִפְסֵי עֵצִים תִּכְבֶּה-אֵשׁ
וּבְאֵין גִּרְגֵן יִשְׁתַּק מְדוֹן :
21 פָּחַם לְגַחְלִים וְעֵצִים לְאֵשׁ
וְאִישׁ מְדוֹנִים לְהַרְחֵר-רִיב :

14 (טו) צלחת צורה
קמה כהן ידו מפני
הקור: (טז) משיבי
טעם חכמים: (יז)
15 מחזיק באזני כלב
העובר להתעבר על
ריב לא לוהרי כאחוז
באזני כלב הגור'
16 שיטכנו על חכם:
(יח) כמתלהלה
כמתניע לירו' זיקים
של אש כמו ובזיקות
בערת' (שס כ'), מל'
17 זיקוקי' דבור'. ד"א
זיקין. פרוכזילא"ג
מל' חכמי קלע(זכרי'
18 ע). וכן בגמ' זיקתא
פסוק לן. ויורה
סינים ומות: (יט) כן
איש רמה. מפתה
ומסית את חבירו
מדרכי חיים לדרכי
מות כשחבירו מרגיש
שהוא מתעה. אומר
מחזק אני: (ך)
20 באפס ענים. כלומר
שני דברים אלו שוין
כשם שבאפס ענים
תכבה אש כך באין
כרגן של לשון הרע
המסכסך בעלי ריב
ישתוק מדון:
21 (כא) פחם לגחלים
וענים לאש. פחם של אש עשוי
להנעיר גחלים עמומות וענים עשויין להסיק אש.
ואיש מדון לחרחר ריב:

*מדוניים קרי
דברי
(כב) כמתלהמים

מכלל יופי

אלא נוקבין דלת וקובעים בו העץ או הברזל להכניסו בחק המפתח כדי שיסוב וכן אמרו
במשנ' מחזירין ביר התחתון במקדש אבל לא במדינה והעליון כאן וכאן אסור: (טז) טעם,
ענינו העצה והראוי' בעין הלב ותוכן הדבר: (יז) מתעבר, ענינו הקנף והחרון:
(יח) כמתלהלה, ארשו להכונן כפל הפא ענינו כמתנגע, והגמון רב סעדי' פירשו
ענין לאות באדם הכלאה ומראה ענינו כאלו לא ידע ענה לעשות: זקים, נכונות האש כן
פירש בשרש זיק, ובשרש זקק כתנ פירשו להכות אש כדברי חז"ל והא כפקין זקוקין דבור'
משמוי' דרכי: (כ) באפס עצים, בלא ענים: (כא) לחרחר ריב, כלומר להדליק הריב
ולהנעירו ארשו חרר וכפלה בו הפא והוא מקור מן הדגוש ופתח הסי' ת האזרונה מקום
כרי:

14 ויא דיא טהורע אום דען אַנגל ויך דרעהט ,
זאָ דרעהט דער פֿוילע אויף דעם בעטטע
ויך הערום .

15 האָט דער פֿוילע ערשט דיא האַנד אין דיא
טאַשע געשטעקט ,
זאָ מאַכט'ס איהם מיהע זיא נאָך דעם מונדע
צו ברינגען .

16 דער פֿוילע דינקט זיך קליגער ,
אַלס זיכען דער פֿאַרציגליכסטן וויזען .

17 ווער אים פֿאַרבייאַגעהן זיך אין פֿרעמדע הענדעל
מענגעט ,
גלייכט דעם , דער איינען הונד אין דיא
אַהרען גרייפֿט .

18 וויא איינער דער צום צייטפֿערטרייב , פֿלאַממע ,
פֿפֿייל אונד געשאַם אום זיך ווירפֿט ;

19 זאָ איזט דער וועלכער זיינן נעכסטען
הינטערגעהט ,
אונד זאַגט : איך שערצע יאָ נור .

20 וואָ האַלץ מאַנגעלט פֿערלישט דיא גלוט ;
וואָ קיין אייפֿהעצער איזט , ווירד דער צווייט
זיך שטיללען .

21 וואָס קאַהלען צור גלוט , וואָס האַלץ צור פֿלאַממע ;
דאַז איזט צאַנקזיכטיגער מאַן , שטרייט אָן צו
פֿאַכען .

כבר פירשתי לעיל .
(יד) הדלת , כאשר
תשוב הדלת בהפתחה
תמיד על צירה , ולא
תזוע ממקומה , כן ישוב
העבֵל תמיד על
מטתו מפנה אל פנה
ולא יקו' לבקש מחייתו .
(טו) טמן , כבר
פירשתי לעיל . (טז)
חכם , העבֵל ציינו
לעשות דבר לתועלתו
ולקיומו , ידע להשיב
לעצמו טעמים על
עצמותו למען הנדיקה
יותר מחכמים רבים
אשר יערכו את כל
מעשיה' לפי שקול דעת'
מוסדים על פנות
החכמה ויודעים להשיב
טע' חכמ' על מעשיה'
וכבר ידעת שש
המספר שצעה הוא רק
דרך גומא בעלמא .
לדעת החכם המאירי
כוון צוה על השדים
היוענים . היוענים
ראשונה במלכות לפי
מנהג מלכי ארצו' הקד'
כאשר מצאנו באחזרוש
ויהי' לפ' תרגומו' וויז
דיון זיבען ערטטען
זיניטטער) .

(יז) מחזיק , הנה האיש העובר את דרכו ורואה אנשים נשים וכנסים צריכים
אשר לא לו , הוא כמשל לאיש המחזיק באזני כלב , וכשהוא נושך הרי הוא מתחייב בכפשו .
ותמה אנו מאוד על המבארים מחכמו העמים אשר נקל בעיניהם לשנות הפסקת נגיני
הטעמים כפי אשר יטב בעיניהם , מדוע לא העתיקו פה את המפסיק אשר תחת מלת
כלב להניחו תחת מלת עובר , כי לפי היותר פשוט יוודק להיות עובר תאך לכלב , ויהי'
פי' הכתוב , מתעבר על ריב לא לו , הוא דומה למחזיק באזני כלב עובר , אשר לא יזיק
לו כלום והוא מסיתו להזיק לו בהחזיקו באזניו . (יח) כמתלהלה , שרשו להדה ולדעת
ר' סעדיה הוא ענין לאות כאדם הנלאה ולא ידע מה לעשות , ולמען עשות דבר יורה
דברים המזיקים . (יט) כן , האיש אשר ירמה את ריעיהו ויאמר הלא משחק אני , שלא
עשה זאת כי אם לשחק . (כ) באפס , אם אפסו הענים יכנה האש מעצמו , כן במקום
שאין שם כרגן הרודף את הריב ומחזרו , ישחק מדון . כי בצטול הסנה ישנות המסוכנב .
(כא) פחם , כמו שצריכים לפחם למען עשות גחלים , וענים לעשות אש , כן צריכים
לאיש מדכים לחזק ריב . כי אם יש אחד מן המרובים אוהב שלום , או שלא יהיה בעצתם
איש

22
23
24
25
26
27
28
אל
כס
שנ
כס
כור
הול
לפ
על
אוי
לו
כג
עכ
תק
ככ

22 דְּבַרֵי נִרְגָן כְּמַתְלֵה־מַיִם
וְהֵם יִרְדּוּ חֲדָרֵי-בֵטֶן :

23 כֶּסֶף סִיגִים מִצִּיפָה עַל-חֲרָשׁ
שִׁפְתַיִם דִּלְקִים וְלִב־רָע :

24 בְּשִׁפְתּוֹ יִנְכַר שׁוֹנֵא
וּבִקְרָבוֹ יִשִׁית מִרְמָה :

25 בִּי-יַחַן קוֹרְאוֹ אֶל-תְּאֲמֹן-כּוֹ
כִּי שָׁבַע הוֹעֲבֹת בְּרָבוֹ :

26 תִּכְסֶּה שְׂנְאָה בְּמִשְׁאוֹן
תִּנְקְלָה רַעְתּוֹ בְּקֶהֱלִי :

27 כֹּרֵה שְׁחַת בַּהּ יִפְלֵ
וְגִלְלֵל יֵאָבֵן אֶלָּיו תָּשׁוּב :

28 לְשׁוֹן-שֶׁקֶר יִשְׁנֵא דְכוּי
וּפִה חֲרָק יַעֲשֶׂה מִדְּהָה :

22 (כב) כמתלמים .
ל' מתלקמים . ורז"ל
פרשו כמתלמים
כמתלם דברי
המרגלים היו להם
למיתה : חדרי בטן .
היא מיתה הדרוקן :
(כג) מצופה על
חרש . כסיגי כסף
המדובקים על
החרש שזרפין אותו
בו והוא מנהיק כלי
כאלו הוא כסף ואין
בו תועלת כן שפתי
דולקים ולב רע .
הרודפים
הבריות להסיתם
בחלקות ומדברים
א' צפה וא' בלב :
ולב רע . כראין
באזהבין והם אויבי'
דולקים . כמו דלקת
אחרי (ראשית ל"א) :
(כד) ינכר שונא .
צדורו מתנכר
השונא שלא יכירו
שהוא שונא . ינכר ,
(דיסקנויים"ט) :
(כו) תכסה שנאה .
העוש מעשיו במחשך

ומכסה במשאונו שהוא שואת חשך את הדבר השנאו להקב"ה סוף שהקב"ה מנל' רעתו
צקהל שיכירו בו שהוא רשע : (כו) כורה שחת כגון בלעם . שהשיא ענה לבלק להחטיא
ישראל והפיל מהם כ"ד חלק ובא למדון לתבוע שכרו ונהרג ביד ישראל : וגולל כלומר סופו
של המעמיד מכשול שיכשול בו : וגולל אבן . מגלגלו ממקום למקום שיכשלו בו בני אדם .
ואגדה פותרו באבימלך שהרג שבעים אחיו על אבן אחת . וסוף מות באבן שנאמר (זופטים
ט') ותלך אשה אחת פלח רכב ותרץ גלגלתו וגו' : (כח) ישנא דכיו . מי שמקבל לשון
הרע שונא את הנדבאי' תחתיו שכן על לשון הרע רדף שאל לדוד והרג נוב . ופה
חלק . פה של חלקלקות . יעשה מדסה . עושה דיחוי גדות' את מקבלו מעל הקב"ה :
(א) אל

הערה מן המדרשים על פסוק כ"ה כי יחנן וגו'
אמר המליץ אל תהי' מאמין בכל אדם עד תבחנוהו ותנסוהו כסיון אחר כסיון ,
ואל ישאך ההכנעה , כי כל אשר עסיף הקאת להכניע נשנע להרע :

- 22 דעם צאנקויכטיגען וואָרטע זינד פֿרהיללטעם גיפֿטע גלייך , זיא רדינגען אינס איננערסטע .
- 23 וויא אירדן געשיר מיט זילבערגלעטע איבערצאָגן , זינד ליבעהייסע ליפפען אונד איין בעועם הערץ .
- 24 אין וואָרטען פֿערשטעללט זיך דער פֿיינד , אים הערצען טיכטעט ער טרוג ;
- 25 איזט זיין טאָן נאָך זאָ ליבריך , טרויאע איהם ניכט , זיבען פֿאַכע טיקע איזט אין זיינעם הערצען .
- 26 איזט גלייך דער האַם פֿערבאָרגען אין איינעם שוואַלל פֿאָן וואָרטען , דיא באַזיהייט קעמט ענדליך דאָך אַן דען טאָג ;
- 27 דער איינע גרובע גרעכט שטורצט זעלבסט היניין ; דער שטיין ראַללט צוריק אויף דען דער איהן גוזעלצט .
- 28 ליגענהאַפֿטע צונגע האַסט דען זיא בעליידיגעט האַט , דורך גלאַטטע וואָרטע בערויטעט זיא איהם דען פֿאַלל .

איז אהב מדנים
 יפסיק הריב מהר .
 (כב) דברי , כנה
 פירשתי לעיל י"ח ק'
 עיי"ט . (כג) כסף ,
 ככסף המזוקק מסיגים
 והוא הפסולת אשר
 צמתכו' ויש בוק' כסף
 ומראהו לבן ונקרא
 כל"א (גאעטטי)
 המנופה על חרש
 שהרואה ישוב שהוא
 כלי כסף, ותוכו באמת
 רק חרש , כן
 שפחים דולקים
 (והוא תאר לדברי
 אהבה וריעות אשר
 צפתי החלק לשון הזה)
 ולב רע . שאין תוכו
 כנרו . (כד) בשפתיו ,
 בדברו יכזר הזוא ,
 יסתיר השכחה, ובקרבו
 ישות מרמה ישוב
 בכל מומותיו להרע
 לריעו . (כה) כי יחנן, א'
 תפן אל דבריו

אל תאבה לשמוע אל תהפוכתו אף כי ידבר בתחנונים ודבריו חן , כי צלבו
 צפונים שבע תועבות להרע בכל אשר יוכל : (כו) חכמה , הראוי להיות תחכמה , אף
 שכלתו מכוסה במשאון מלשון שאון כלומר ברבוי דברים יפס המכחיפים את בעליהם ,
 בכל זאת יבא יום ותגלה רעתו בקהל . כאשר בא לבאר בדרך משל בכתוב שלאחריו . (כז)
 כורה , דמה את הרעה אשר זמן האדם לעשות לריעהו לחפירת בור ואמר כי כורה בור
 הוא הקרוב אליה ומסוכן לפול בה טרם יפול בה רעהו . וגולל אבן , כמו שתשוב האבן
 לפול על מניפה , כן תשוב הרעה על בעליה . (כח) לשון שקר , מי שדובר שקרים
 על ריעהו לחרפהו ולהשפילו בעין זולתו , הוא שוכח את הדכא אשר גרם לו רעה , כי לבו
 אומר לו שאי אפשר להיות אהבו על דבר הרעה אשר עשה לו , ולזאת נעשה פה חלק ידבר
 לו בחלק לשון ודברים ערדים למען הזמין לו מדרחה מקום שיפול גם . והמאמר הזה נמלך
 מאוד , כי החלקות מביא לידי נפילה .

מכלל יופי

כג) סיגים , שלא זוקק ולא הוסרו הסיגים מוכו : דולקים , ענין הצערה : (כד) ינבר ,
 ענין ההכחשה והזרות והוא הפך ההכרה : (כה) כי יחנן קולו , פירושו ישא קולו בדרך
 תחכה . וכתב עוד כי פירושו קרוב לענין תפלה ונקשה : (כו) חכמה , הראוי תחכמה :
 במשאון גם , ענין חרש'אזמנה : (כז) ברה , ענין חפירה : (כח) דכיו , בא ווי בראית
 תמורת האלף למד הפועל והוא תאר כמו דכא לשון יסוד :

(א) ציוס

משלי כז

א אֶל-חַהֲלָל בְּיוֹם מָחָר
 ב כִּי לֹא-תִדַּע מִה-יִקְרָא יוֹם:
 ג יִהְיֶה זֶר וְלֹא-פֶיךָ
 ד נִכְרִי וְאֶל-שִׁפְתֶיךָ:
 ה כּוֹבֵד אָבִן וְנֹטֵל חֲחוּל
 ו וְכַעַס אֹיִל כְּבֹד מְשֻׁנִּיָּהִם:
 ז אֲכֹרִיּוֹת חֲמָה וְשִׁטָּף אֶף
 ח וּמִי יַעֲמֹד לְפָנָי קִנְיָה:
 ט טוֹבָה תּוֹכַחַת מִגְּלוּלָה
 י מֵאֲהָבָה מְסֻתָּרָה:
 יא נְאֻמִּים פְּצֵעֵי אוֹהֵב
 יב וְנִעְתָּרוֹת גְּשִׁיקוֹת שׁוֹנֵא:
 יג נֶפֶשׁ שְׁבַעָה תָבוּס נֶפֶת
 יד וְנֶפֶשׁ רַעְבָּה כָּל-מֵר מְתוֹק:

א (א) אל חתהלל. א
 ב כדבר שעתיד להיות
 ג ליום מחר. לא תדע
 ד מה אירע יום שנת
 ה היום יולד שום רעה
 ו ובטל מחשבות מחר:
 ז (ג) ונטל. משא:
 ח וכעס אויל. שהאויל
 ט מכעי' להקב"ה גור'
 י להביא כעס לעולם:
 יא (ד) ושטף אף ומי
 יב יעמוד לפני קנאתו
 יג של קנא וכוקס:
 יד (ו) וכערתות ל' גודל
 טו כמו העתרתם עלי
 טז (יחזקאל ל"ה): (ז)
 יז תבוס כופת תרמוס
 יח ברג' כמו יבוס קמינו
 יט (תילים כ"ד): בלו'
 כ מתוק. כל דבר מר
 כא מתוק לה ויש לפתרו
 כב בתלמוד תורה
 כג המראה את עצמו
 כד כשבע שאינו מתאוה
 כה לדברי תורה לתאות
 כו כפס תבוס כופת אף
 כז הטעמים המיושבים
 כח על הלכ איכס משובי'
 כט עליו והמתאוה לה אפי'

כצפור
 חס מתוקי' לו:
 (ח) כולדת

באור

כז (א) אל חתהלל, אל תתפאר עכשיו בדבר שעתיד להיות ליום מחר, להיות שלא
 תוכל לדעת מה יולד לך היום שום עכוב או ענין מבטל מחשבותך. ולפי שהזמן מוליד
 הקורות וקראו הקורות ילדים. ואמרו חכמי המוסר שלשה אין לספר שבחם עד אחריתם,
 תנואת הגדה והכרס עד האספס באוכר ובנית, והגבור עד שבו ממלחמה, והקסיד
 עד שבו אל קברו. (מדברי החכם המאירי). (ב) יהללך, כשם שאין לך להתהלל
 במה שאתה עתיד לעשות, כן לא יאות מצד המוסר והסכמה להתהלל על מה שעשית
 כבר, כי התהלה נפה המהוללת תעשה תהלה. (ג) כובד, שם לדוגמא שני גשמיים
 כנדים בטבעם אשר בהנשא יריתו את נוסאיהם, ואמר שכל כל זאת תקצר כח הסבל
 לישא עול הכעס אשר יכעיס האויל, בדבריו במעשיו ותנועותיו. ולהפלת הענין נכתבים
 במיכות כאלו הם בעצמם הכובד והמשא, וכיון הוא מאד ע"פ חוקי הטבע, שהכבדות
 לא יתרבה לפי הגודל והקוטן כי אם לפי רבוי הקומר (טעפניפיטי טוועהרי). (ד)

אכוריות

I
 2
 3
 4
 5
 6
 7
 לפי
 המ
 הוא
 ריש
 בתי
 כעו
 וכח
 עה
 כז
 כל
 (ה)
 כז
 הא
 הל
 פי
 הו
 כז

- 1 ריהמע דיק דעס מאַרגענדן טאַגס ניכט , דוא קאַנסט יאָ ניכט וויסען וואָס הייטע גאָך געשיהט .
- 2 לאַס איין פֿרעמדער דיק לאָבן , ניכט דוא דיק זעלבסט ; איין אַנדערער , ניכט דיין אַייגנער מונד .
- 3 שווער איזט דער שטיין , אויך זאַנד איזט איינע לאַסט , אַבער לעסטיגער אַלס ביידעס איזט דיא איבלע לוינע איינעם טהאַרען .
- 4 וויטהיג איזט דער צאַרן , אונגעשטיים דער גרים ; ווער בעשטעהט אַבער ווידער אייפֿערוועלט ?
- 5 בעסער אַפֿענעהערציגער טאַדעל , אַלס אַללזושאַגענדע ליבע .
- 6 איינעם פֿריינדעס שלעגע זינד פֿריינדשאַפֿטס ; בירגן ; פֿיינדעס קום איזט לעערער דאַמפֿף .
- 7 דער זאַטטע טריטט האַניגזיים מיט פֿיסען , דעם הונגריגען איזט דאַן ביטטערסטע זיס .

אכוריות , מדת
 החימה כשמתגבר
 באדם תהיה אכזרי
 לא תרחם על אדם
 דבר , והאף הוא
 שטף שטף וימצי
 הכל , אבל בכל זאת
 לא תפעל כל כך רעה
 בלב האדם כמדת
 הקנאה שאין דבר
 עומד נגד הקנאה .
 ואמרו חכמי המוסר
 שלשה דברים אין
 להם רפואה , זקנה ,
 ועיני הבא מחמת
 עננה , וזנאה
 הנאה מחמת קנאה .
 (ה) טובה , מוטב
 לאדם לשמוע תוכחה
 אמיתית מרעהו המבקש
 להטיב מעשהו , מלהיו
 לו אוהב אשר מאהבתו
 הכפויה בלבו יעמוד
 מנגד לבלי הזכית את
 מעשיו על פניו . וקרא
 אות' אהבה מסחרח ,

לפי שמחק האהבה לדבר אל ריעיהו את אשר ידבר האדם על לב עמו , איננו יושבני אדם המסתירים את האהבה הזאת מלאה מדבר אולי יתנו רגז בלב עמיתם , ואהבה הנדמית הזאת מסתרת את האהבה האמתית . (ו) נאמנים , הפגעים אשר יעשה האוהב בלב ריעיהו בהזכית אותו ובענאו על העול , הם נאמנים ואותות אמתים על האהבה שהיא בתמימות הלב ; ונעדרות , אבל נשיקות השונא אשר נראה כאוהב ובלבו ארצו הם רק נעדרות , והם האידים העולים מן העשן וכטלים בהרף עין , כמו עהר ענו הקטרת . וכחלקו דעות המפרשים בכתוב הזה , והרב ר' יצחק סאטנאב בספרו שפת אמת שרש עהר פי' נאמנים מלאין כאס , ויפה דברי (ז) נפש , הוא מאמר נסאני ועומד למשל על

כז (א) ביום מחר , הוא כולל היום שיבא אחר היום שהוא בו והיום שיבא אחר זמן צרוק : מה ילד יום , לפי שהזמן מוליד הקורות נקראו קורות הזמן ילד : (ג) ונטל החול , כלומר משא החול , תרגום וישא ונטל : (ד) אכוריות , שם , והוא הפך הרחמנות : (ה) טובה תוכחת מגלה , פי' הפסוק טובה תוכחת מגולה פירוט האהבה מגולה בתוכחת כמו שאמר (לעיל ע"ו) כי את אשר יאהב ה' יוכיח (לעיל ג') הוכח לחכם ויאהבך , וכשיוכיח האדם את חבירו הנה האהבה תגלה בתוכחת ואהבה היא טובה מאהבה מסותרת שאהב האדם את חבירו בלבו ולא יגלה לו האהבה ולא יוכיחו בשעה שצריך לתוכחה . והדוק"ס פי' טובה תוכחת מגולה כלומר כשמוכיח אדם את חבירו טוב הוא לו כלומר התוכחה טובה היא מכל מקום ואפי' היא בגלוי אבל כשהתוכחת היא מאהבה היא מסותרת כלומר פשוטיה האוהב את אוהבו יוכיחו בסתר בינו לבינו ולא יוכיחו בגלוי כדי שלא יתבייש : (ו) ונעחרות , כפעל ופירושו ענים : (ז) חבום נפת , כמו תבון בז"ן :

8
9
10
11
12
13
לג
מא
יחד
טה
כפ
בחי
את
בה
יבו
כז

8 כְּצִפּוֹר נֹדֶדֶת מִן־קִנְיָהּ
 9 כֵּן אִישׁ נֹדֵד מִמְּקוֹמוֹ :
 שְׁמֹן וְקִטְוֹת יִשְׁמַח לֵב
 10 וּמִתֵּק רֵעֵהוּ מֵעֲצַת־נֶפֶשׁ :
 רֵעֵךְ יִרְעֶה אָבִיךָ אֶרֶץ־תְּעוֹב
 וּבֵית אָחִיךָ אֶל־תְּבוֹא בְיוֹם אֵיךָ
 11 טוֹב שָׁכֵן קָרוֹב מֵאֵחַ רְחוֹק :
 חֶכֶם בְּנֵי וְשִׂמְחָה לְבִי
 12 וְאֲשִׁיבָה חֶרְפִּי דָבָר :
 עֵרוֹם יִרְאֶה רֵעֵה נֹסֶתֶר
 13 פְּתָאִים עֲבְרוּ נַעֲנָשׁוּ :
 קַח־בְּגָדוֹ כִּי־עֵרֵב זֶר
 וּבָעַד נִכְרִיָּה חֲבֵרָהוּ :

8 (ח) נודדת מקנה שהולכת ומטלטלת כן האיש הנודד ממקומו ת"ק הנודד מן הלמוד מלחזור על גרסתו : (ט) שמן וקטורת ריח שמן אפרסמון וזרית קטרה משמחין לב : ומתק רעיו מעלת כפס מי שחברו מקרבו וממתק לו בדבריו הוא טוב ממה שנספו יועלתו : ד"א ומתק רעיו המכשיל לועשיו שהן מתוקי להקב"ה טוב לו ממה שהוא ממלא תאות לבו : (י) רעך ורע אביך הקב"ה שבקרא רע לישראל ורע אביך שחיבב את אבותיך אל מעוזב אם עזבת יבא עליך פורענות : ובית אחיך אל תבטח בבני עשו וישמעאל שיקרנך .

* יחיר ה' מצינו כשגלו ישראל לבבל היו אומרים למוליכהם בקילור בנקהה מכס הוליכונו בדרך אחינו בני עשו וישמעאל והיו בנישמעאל יונאים לקראתם ומקדמין אות' במיני מלוטים ונודות כפוסים : מאח רחוק . טוב שיסכן בניכס הקרוב לקוראיו משתבאו אלל אח שכתרחק לאמר וקרבו ימי אבל אבי וגו' (ראשית כ"ו) : (יא) חכס בני . התחכס בני . ושמח בני . ותהא לבני שמח בך : (יב) ערום ראה . רואה פורענות הנאה על הארץ וכסתר הימנה שמשך ידו מן העביר' ופתאים לח נסתרו אלא עברו בדרך רעה : ונענשו . ונפסדו : (יג) כי ערנזר' אדם שנעש' ערנ גורס שאמר הדיין למלוה קח בגדו

באור

על כמה עבייכים מוסריים . בזמן שיהא האדם שבע יבוס נפת ירמסהו צרנלו וישגהו לאין אבל בזמן שירעב וסומד לאכול יהיה כל דבר ואפילו מר ורע לטעום מתוק לחיכו . וממנו תלמוד לבחון כל דבר לפי ערך המקבל ואל תאמר שהוא רע לפי שמאס צו אדם , או שהוא טוב לפי שמצבו אדם , כי אם תבחון תחלה לדעת תכונת הממאס או המחנב . ובעלי המוסר אמרו נפש שבעה האיש המסתפק ושמח בחלקו ואינו נבהל להון , הוא יבוס נפח לא נחשב בעיניו המותרות לכלים , אבל נפש רעבה והוא הנבהל להון ובוגע בגע כל מר טחוק , הוא יתיר לעצמו לעשות כל עול ואין למע זמלא תאותו . (ח) בצפור , בשרת הנפור אשר תילל ותקונן בעת ירדפו אותה מן הקן אשר הכינה לה , כן איש אשר הוכר'

- 8 וויא דער אויס ויינעם נעסטע פֿערטריבנע פֿאָגל , זאָ דער מענש דער אויס ויינעם פֿאַטערלאַנדע וואַנדערן מוז .
- 9 באַלזאַם אונד וואַהלגערוד ערפֿרייאַען דאַז הערץ , אויך דעם פֿריינדעס אַנמוטה אים הערצלִיכען ראַטהע .
- 10 דיינען פֿריינד , אונד דיינעם פֿאַטערס פֿריינד פֿערלאַס נוכט ; זאָ דאַרפֿסט דוא דיינען ברודער ניכט אַנגעהן ווען אונפֿאַלל דיך טריפֿט — דער נאַהע נאַכבאַר איזט בעסער אלס דער ענטפֿערנטע ברודער .
- 11 ווערדע ווייזע , מיין זאָהן ! זאָ ערפֿרייאַעסט דוא מיין הערץ , אונד איך קאַן דען לעסטערער ווידערלעגן .
- 12 דער קלוגע זיהט דאַז איבעל פֿאַראַויס אונד פֿרבירגט זיך , דיא אונבעזאָנענן פֿאַהרן דרויף צו אונד מיסן ביסן .
- 13 נים איהם וועג דאַז קלייד וואַרום וואַרד ער פֿיר איינן פֿרעמדן בירגע : פֿענגדע איהן איממער פֿרעמדער שולד האַלבער אויס .

הוכר לעזו' ארץ מולדתו
 ובית אביו להרחיק
 כדוד למען מנוח מקום
 מנוחה - (ט) שמן ,
 ידוע כי לפי מנהגי
 ארנות הקדש יבואו
 תמיד במקום ועד חכמי'
 מימות מריחיס ושמי
 אפרסמון וקטור' לטה'
 את האויר מן האדים ,
 ובואת ישיבו את הכפס
 ואמר כמו שהשמן
 והקטרת משמים את
 הלב , כן מתק בושם
 הריע הנא בענת כפס ,
 בזמן שיתען האדם
 עס ריע אהוב וכאמן ,
 והוא כותן לו ענה בכל
 כפשו . והמ"ס שנמלת
 מעצת איך פירושה
 יותר כי אס כמו מן
 כלומר המתק הנא מן
 ענת הכפס - (י)
 רעך , הערה שזכר
 האדם להדבק בריעיו
 וכריע אנותיו ולבל
 יעזבם . ואמר ,
 שאס יהיה לך ריעים
 יטיבו עמך גם ביום
 אידך ולז תצטרך
 לבא בית אחיך , ואמר עוד שזה דבר נסיוני שטוב שכן קרוב
 מאח רחוק , שלפעמים יהיה הריעות והאהבה יותר מצויה בין שכנים וריעים הקרובים
 יחד קרבת הלב , מאשר תהיה מצויה בין אחים בני איש אחד . וכאלו אמר : (בעשר חזין
 טהיילונעהאנדר פֿריינד , וולט חזין גלייכגליטיגן ברודר) , אלא שאכני תרגמתיו
 כפשוטו להיותו לשון כולץ מאד . (יא) חכם , דבר כאב לבנו להעיר את לבו לבחור
 בחכמה , ואב שהוליד בן הגון ושכבו כראוי משמח בחלקו , ואויביו לא יטרפוהו , בראיתם
 את בנו מורה על גדקתו כי עשה את אשר מוטל עליו . וכמו זה אמר נעים זמירות ישראל
 בחצים ביד גבור כן בני הנעורים , אשרי הגבר אשר מלא אח אשפתו מהם , לא
 יבושו כי ידברו אח אויבים בשער . (יב) ערום , כבר פירשתי לעיל כ"ג . (יג) קח ,
 כבר פירשתי לעיל כ"ט . וכאן כתיב נכריה , הנכתב לעיל נכרים , ואין ספק שהוא
 מוסב

מבלל יופי

(יא) יְשַׁמַּח לְבַי , צווי מהדגוש ובא בפתח להקל והוא יונא : (יב) פתאים , נכתב באלף
 יוד , האלף נחה ואיננה למד הפועל כי היוד הכנה היא למ"ד הפועל
 ויו"ד הרבים נפלה :

(טו) דלף

14
15
16
17
18

מְבַרֵךְ רַעְהוּ בְקוֹל גְּדוֹלָה
 בְּבִקְרֵי הַשָּׁמַיִם
 קָלְלָהּ תִּחְשָׁב לֹא
 דִּלְךָ טוֹרֵד בְּיוֹם סַגְרִיר
 וְאִשֶׁת מַדְוִנִים נִשְׁתַּוָּה : סְדִינִים
 צַפְנִיָּה צַפְנֵי רוּחַ
 וְשָׁמֶן יִמִּינוּ יִקְרָא :
 בְּרֹזֶל בְּבִרְזֵל יִחַד
 וְאִישׁ יִחַד פְּנֵי רַעְהוּ :
 נֹצֵר הָאֲנָה יֹאכַל פְּרִיָּהּ
 וְשֹׁמֵר אֲדָנָיו יִכְבֵּד :

14 גדול (יד) מנרן דערו יס משכח את תבירו יוס יוס והנרכה נהפכה לקללה שאומרים עליו שהוא וותרן
 15 צממוכו ועשיר והכל באין ושאלין ממנו והמלכות מתגרה בו לגנות ממון כך כדש במסכ' ערכין ועוד יש במדרש ר' תנחומא כנגד בלעם שהיה מברך את ישראל בקול רם שח' וישא משלו וגו' (מדבר כג) כ' כשיאות קול וסופו יעץ להחטיאם: (טו) דלף טורד גשם הכוטף מן הגג לתוך הבית ועורד את בני הבית: ביום סגריר

יוס גשם שהכל נסגרים בנתיהם : ואשת מדנים נשתוה שניהם שוין : (טו) צפניה צפן רוח . מי שסב' לשומרה מתזכותי' צפונת רוח הוא כשם שאי אפשר לצפון הרוח כן היא לא תפכה : ושמן ימינו יקרא . קורא הוא הנרעת לבוא עליו עד שיגרשנה כמכורע המטהר בשמן בנהן ידו הימנית : (יה) יחד פני רעהו . יחדד . ת"ת מתדדין זה לזה בהלכה : (יח) יאכל פמיה . וכן שומר אדוניו יכונר ויאכל פרי מעלליו : כמים

מכלל יופי

(טו) דלף , טפטוף הבית במטר : טורד , פירושו שאינו כפסק אלא דולף תמיד ומוה מ"ש חז"ל טורד : סגריר , שם, כפול הלמד , רוצה לומר ביום המטר שיהיו בני אדם נסגרים בנתיהם שלא יוכלו לנאת מפני המטר : ואשה מדנים נשתוה , ויוזו להאואת הדברים , ובמו ויוזו רבים בספר משלי : מדנים , ויו מרון נהפכה ליוד נעה ועיניו ריבות : נשתוה , מורכב מן נפעל והתפעל והוא פועל עבר לזכר והוא על דלף טורד שזכר אומר כי דלף טורד ואשת מדנים נשתוה , או יהי' ביכוני לכקבה ואעפ"י שהוא מלעיל ופירושו אשת מדנים נשתוה עם דלף טורד ביום סגריר כי הדלף טורד מדבנים והמטר מנחוק ואין לבעל הבית מנוחה כן מי שיש לו אשת מדנים כי תריב עמו בבית וישמע בחן מדברים עליה דברים רעים ומקדמה השין פ"ח הפועל לתיו ההתפעל כמשפט האותיות זש"ץ והוה היתה ראויה להדגש והוקלה כמו שהוקלה אזורים מזה הנכין . והריק"ס כתב כי נמשך לכפעל צרפוטו : (טו) צפניה צפן רוח , פירושו מי שרוצה לנפון האשה הרעה ולהסתירה שלא ישמעו בחן עינייה הרעים כמו אם ירצה לנפון הרוח שלא יוכל לנפון אותה : ושמן ימינו יקרא , כמו שמן ימינו שיקרא ויכריו על עצמו שהוא רוקס ומרית כן האשה ירגיש בה מרוקס וקרא השמן

- 14 ווער פֿריהמאָרגענס ווינעם נעכטמען איינען
לויטן גרום ברינגט ,
דעם ווירד'ס אַלס פֿלוק אַנגערעכנעט .
- 15 וויא דאַו טרעפֿעלן איינער דאַבֿ=רינגע ביים
רעגענוועטטער ;
אַז איזט איין צענקישעם ווייב אויך ווען זיא
בעזענפֿטיגעט שיינט ; =
- 16 זיא געלאַסען ערטראַגן איזט נור ווינד ,
דאַו מאַרק זיינער רעכטען מוז מאַן
צו הילפֿע רופֿען .
- 17 אייזען שערפֿט אייזען ,
דעם מענשען איינזיכט דער פֿריינד .
- 18 ווער דען פֿייגן=בוים וואַרטעט , געניסט זיינער
פֿרוכט ,
ווער זיינעם הערן טרייליך דיהנט ערלאַנגט
איינסט עהרע .

מוסב על התב . (יד)
מברך , דבר דעות
המפרשים בכתוב הזה
ורובם אמרו שכונתו ,
על האיש המהלל חסד
חברו אשר הטיב עמו ,
ועי"ז הוא מגלגל
עליו בקשות רבות
ושאלי דבר עד כי
ירע לו בהלל זה ותהי
לו לקללה . אמנם
לא ידעתי אם נכונה
הכונה הזאת במליצת
הכתוב , ולמה אמר
בבקר השב' ? ולדעתי
הוא מוסב על הכתוב
שלמעלה , ורצה בזה
לומר שהאיש העני
אשר הוכרח לברך את
רעהו בכל יום בבקר

השכס דהיינו בהיות לגאית הכסות לילה להחליפו בכסות יום , וכמאז הנרכה הזאת
שהוא מברך את רעהו שהיא קללה לו , שע"י עניותו נדחק להכנעה הזאת . (טו) דלף ,
כבר פירשתי את המשל הזה לעיל י"ט י"ג , וכאן נשתנה במלת נשחזה המוסיקי באור
לכונתו כי היא אמתית . ונשחזה משרש שוה לדעתי פירושו בזמן שנתראה כאלו שנתה
מן הריב וזוה דעתה לדעת מתנודה (פֿרגליצען , חוים גועהנט) , וכמו שפירשתי
לעיל . סגריד , שרשו לדעת המפרשים סגר , בזמן שהאדם נסגר בביתו ולא יכול לזאת
המוכה . ולפי דעתם יהיה זה מטר רב (פֿלוצטן רעגן) , אבל לדעתי הוא גשם קטן
כיוון הולך לאט לאט , ויוכל להיות שנקרא סגריד ע"ש שהוא מוסגר בעבים ונוסף אחת
אחת וכן הוא לפי הענין . (טז) צופניה , לא מנאיתי ידי ורגלי בכל הביאורים והפירושים .
כי הכתוב קשה מאוד להולמו . ולדעתי כוון לומר , שמי שיש לו אשה רעה והוא סבלן
ולא ידבר נגד מדכיה בחשבו שע"ז תנוח ולא תמרה עוד בראותה כי אין פונה פה
נגדה , לא יעשה כלום לטובתו , כי היא לא תנוח ותשבות כל ימיה ; אבל תרופה אחת
למכת איש כזה והיא , שיקרא שני ימינו , ר"ל כח ידו הימני ועי"ז תשתוק האשה הרע' .
והמשכיל יבין , כי לא הניתי לגלות במקום שכסה שלמה . אבל מי שיודע הכנעת הנשים
בארצות הקדם לא יתמה על דבר ענת החכס הזה , אשר יען לעמו לשאלו בעבו ומוקלו
יגיד לו , כי ההכרח לא יגונה . (יז) ברזל , הערה על התוכחות והריעות בין בני
אדם למען יחדרו שכלם . ואמר כמו שהברזל יחודד ע"י ברזל , כן יחד איש את רעהו .
והמאמר הזה הוא רב המוסר יתבררו ע"י כמה ענינים נכבדים בחכמת המוסר . (יח)
נוצר , הערה על האדם להיות שומר דברי אדוניו באמונה ולהיות זריז לעשות את אשר
יזכה עליו , כי עי"ז יזכה לכבוד אשר יבא לאחר זמן בסנת אמונתו , כאשר יאכל בעל
התאנה

מכלל יופ'

השמן רוקח שני ימינו לפי שיד הימין מוכנת למשח ומה שדבק בה מן השמן הוא מריח וענין
יקרא , יכריו : (יז) יחם , ענין סידוד ושרשו סדה ונקימן הראשון מפני ההפסק .
(כ) ואבדה

19
20
21
22
23

19 כַּמִּים הַפָּנִים לַפָּנִים
 כֵּן לֵב הָאָדָם לָאָדָם :
 20 שְׂאוּל וְאַבְדָּה לֹא תִשְׁבַּעְנָה
 וְעֵינַי הָאָדָם לֹא תִשְׁבַּעְנָה :
 21 מִצָּרָה לְכֶסֶף וְכוֹד לְזָהָב
 וְאִישׁ לְפִי מִהֲלָלוּ :
 22 אִם-תִּכְתוֹשׂ אֶת-הָאָוִיל בַּמִּכְתָּשׁ
 בְּתוֹךְ הַרְיָפוֹת בְּעָלִי
 לֹא-תִסּוֹר מִעֲלֹיו אוֹלָתוֹ :
 23 יָדַע תִּדַע פָּנָי צֹאנָה
 שִׁית לֶבָךְ לְעֵדָרִים :

(וט) כמים הללו הפנים שאתה מראה לתוכן הן מראות לך: כן לב האדם לאדם תבירו לפי מה שאדם יודע תבירו אוהבו כן הוא מראה לו פנים: (ב) שאול ואבדון לא תשבענה מלקבל את הרשעים לתוכם כשם שעיני האדם רשע לא תשבענ' מלשוע אחר זכר הרע ולמלאות תאוותו: (בא) מדרך כלי עשוי לדרוך כסף והכור עשוי לבחון זהב ואיש כדרך ומתחשב לפי מהללו על ידי שהבריות מהללות אותו במעשיו הטובים כנחן לרבי' אם טוב

* ואבדון קרי
 חס רע: (כב) הריפות • חטים הגדוכים במכתש: מכתש • אסיתא מורטיו"ר: בעלי הוא בוכנא פילין (מורט"רו) בלע"ז • על שם שמעלין אותו ומכין בו תמיד נקרא עלי: (כג) פני צאנך • אל יקל בעיניך להתבונן בם תמיד מה הם נרוכים: (כד) כי

מכלל יופי

(כ) ואבדה, נפל הנון של אבדון ונכתב בה"א: (כב) במכתש, הכלי שכותשין בו נקרא מכתש: הריפות, ענין שבר והיה החט' הנכתשת במכתש ושרשו רוף והה"א ה"א הידיעה: בערי', בא שלא כמנהג, הבית נפתח והעין בשו"א וסגול והמנהג ברוב כי העין שוא ופתח והוא יד המכתש ונקרא בלשון חו"ל בוכנא ונקרא כן לפי שמעלים אותו כשכותשין בו:
 * וכשרש על ל פי' הרוק"ם נמוך הריפות בעלי שהוא שם הכלי שכותשין בתוכו ושרשו עלה, עלי, ובשקל שבי כני.

הערה מן המדרשים על פסוק י"ט כמים הפנים לפנים וגו'.

הבינה לע"ד כמו שזרת אדם איכה נראות במים רק בשעה שעומד על המים, משא"כ באם מוסיב פני' ממינו, כמו כן לב האדם לאדם אין לו קרבת הדעת כי אם בעת אשר רואה אותו מול פניו, אמנם ברחוק מקום תסור קרבת הלב על הרוב, ואמתלא אמרי איכשי בל"א חויט דיוח חויגן, חויט דעט הערן:
 ומה שמדמה המלך ענין זה אל המים ולא אל המראה שמתכלין בו בני אדם, כ"ל עוד כונה בדברי', כמו שמים הערים אין להם קיום והעמדה, כן הוא הענין לפעמי' באהבת

נפש
יוכל
פוכ
יחד
כמי
הם
(ויו)
ש"ק
בית
לפי
הוא
שהו
הרו
מע
עלי
כס
שהו
להי
כא

משלי כו

כאור קיב

19 ויֵאָדָּם וּוְאֵסֶר דַּעַם גְּעוּי־טַעַם וַיִּינֶן שַׁעֲמֹעַן
 צִיגֹט ,
 זָאָ אֵיךְ דַּעַם מַעֲנִשְׁעַן הָעֶרֶץ דַּעַם מַעֲנִשְׁעַן .
 20 גִּרְאָב אֹנֵד הַעֲלִלַע וְעֶרְדֵּעַן נִימְמֶר זָאָט ,
 דַּעַם מַעֲנִשְׁעַן אֵיגַעַן הָאָבֵעַן נִיא גַעֲנוּג .
 21 זִילְבֶּר פֶּעֲרוּכֶט מַאָן אִים טִיגֵל , גִּאָלֵד אִים
 אָפֶעַן ;
 דַּעַן מַעֲנִשְׁעַן נֶאָךְ דַּעַם וְעֶהֲרַט דַּעַם־עִיגִיעַן
 וּוְאֵס עַר לֶאָבֶעַט .
 22 וּוְאֶלְקַטְעַסַּט דּוּא אֵיךְ דַּעַן נֶאָרְרַעַן מִיט קִלִּיאַן
 אֹנְטֶר דַּעַר שַׁטְאָמֶפֶּע ,
 זֵינַע טַרְאָרְהֵיט קַעֲנַטְעַסַּט דּוּא־נִיכֶט פֶּאָן
 אִיהֶב אָבּוּאָנְדֶּרַעַן .

התאכה את פרי עמלו
 לאחר זמן . (יט)
 כמים, רוב המפרשים
 פירשוהו כמו שנראה
 תמונת פני האדם
 במים, כן לב האדם יודע
 מה שגלגולתו עליו ואם
 אהבה אם שאה .
 ואחרים פירשו סיפא
 דקרא בענין אחר
 לאמור שהוא מוסב על
 האדם עצמו ולא על
 זולתו, וזה כי האדם
 ישיג מהות נורתו כמה
 שישפע לו ממנה,
 ומהשפע ההוא ישוב לב
 האדם לראות בו עצמו .
 (עיין הרלב"ג) . ואככי
 אף שהגנתי בפנים
 תרגומי דעת רוב העם
 בניאור הכתוב הזה
 בכל זאת לא מנאתיו
 כל כך הדק היעב
 ומבואר כאשר את

23 זיֵאָ אויפֿמֶרְקוּאָם אויף דַּעַן צוּשַׁטְאָנְד דֵּינֶער
 שַׁאָפֶע ,

לעגע דִּיךְ אויף פֿיהעצוכֶט ;

רייכטרום

נפשו לבאר דברי שלמה; ולכן אמר הנה עוד דרך ביאור הכתוב ועל הקורא לבחור
 יוכל להיות הפנים בינומי פועל משרש פנה, ויהי פירושו כמו שהמים פנים אל פנים שהם
 פונים תמיד אל אשר פנו כבר ר"ל שהם מדובקים כל כך חלק בחלק עד שהמה נחלים תמיד
 יחד, כן לב האדם לאדם אחר, יתמוד לקברה אהבה וריעות ויכמוד בו . או שיהיה ביאורו
 כמים הפנים אשר יתארו תמיד כפי תאר הכלי אשר יבואו בו וזה לפנים הכלי אשר
 הם בו, כן לב האדם לאדם ר"ל לבו-בידו לעשות בו את אשר יחפון . ויהי לפ"ז תרגומו
 (וינו דנו ונוסר זיך נאך חיינר חייסרן גטטחילט ביורט, זיך זעסט דנו הערן זיך
 פֿאָן דעם אענטען ביורען) ויקרוב לזה פירש החכם המאירי: (בא) מצרף הכתוב הזה
 ביאורו הרמב"ן ז"ל בהקדמתו לספר נתיבות השלום, וממנו למדתי לבאר פסוקים רבים
 לפי עניינם כאשר הזכרתי בהקדמותי . ופי' כמו שצמח"ק תבחן ערך הכסף ובכור תכונת
 הזהב, כן תבחן את האדם, שאם תרצה לחרוף ולדעת את הכסף בלבד, התבונן בדברים
 שהם מצובחים אליו ויקרים בעיניו ועי"ז תדע את תכונתו ומדותיו . ולדעתי כון גם לזה
 הראב"ע באמרו לפי מהללו, מה שנתכוון להללו . (בב) אם חכחוש, ידוע שאנשי הקדם
 מענירים את הכתמים מבגדיהם בהכניס אותם בין סובין לתוך כלי גדול מלא מים ומוליכם
 עליהם עץ גדול עשוי כמיין מכתש ועי"ז יסורו הכתמים . ואמר שאי אפשר להסיר אולת
 כסילים אף אם במכתש ישמיהו . והוא קרוב יותר אל הענין מפירושים אחרים שאומרים
 שהוא מכתשת מים . כן מנאתי בבואר החכם דעדרזיין . (בג) ידוע, הערה על האדם
 להיות עוסק בגדול בהמה דקה, וכבר אמרו חז"ל למה נקרא שמו עשירות שמעשרות את
 צעליהם

נאהבת בני אדם, היום אהבו וסחר טובתו, וכעת מחר הוא שוכח לו ומבקש רעתו . ואם
 ענין זה נעלם ממך, שאל אביך ויגדך, זקניך ויאמרו לך .

משלי כו כח

24 **כִּי לֹא לְעוֹלָם הַסֵּן**
 25 **וְאִם-גִּזְרֵךְ לְדוֹר דָּוָר** ; ודור קרי
 26 **וְנִצָּה הַצִּיר וְנִרְאָה הַדָּשָׁא**
 27 **וְנִאֲסָפוּ עֲשָׂבוֹת הָרִים** ;
בְּבָשִׂים לְלְבוֹשָׁךְ
וּמִחִיר שָׂדֵה עֲתוּדִים ;
וְדֵי הַלֵּב עֲזִיִּים לְלַחְמֶךָ
לְרַחֵם בֵּיתְךָ וְחַיִּים לְנַעֲרוֹתֶיךָ ;

(בר) כי לא לעולם
 חוסן . שחס אתה
 עשיר בכסף וזהב
 שחא לא יתקיים
 לעולם לכך אל
 תצוה דברים קטנים
 שלך : (כה) גלה
 חזיר . כשנגלה
 החזיר בומי ניסן
 ויראה הדשא ונאספו
 עשבי' לצמח או
 יטב לך שיהיו
 גזותיהם של כבשים
 ללבושך : (כו) ומחיר
 שדה ישו לך העתודי'
 כי תאכל הנשר
 ותמכור העורות :

כה

2 **נָסוּ וְאִין רֹדֵף רָשָׁע**
 3 **וְצַדִּיקִים כִּכְפִיר יִבְטַח** ;
בְּפֶשַׁע אֶרֶץ רַבִּים שָׁרִיָּה
וּבְאָדָם מִבֵּין יָדַע בֶּן יֶאֱרִיךְ ;
גִּבֹּר רָשׁ וְעֵשֶׂק דָּלִים

(כו) ודי . פרכסתך .
 ללחמך ולחס ביתך
 תסתפק בתלב העו'
 הרי מליצתו , והמשל
 בן הוא . פני צאנך
 הרב המתמנה על
 הניבו' ישאם בחיקו ,
 וינהלם לאש . כי לא
 לעולם עושר . וצאת
 יאכל פירות והקרן
 קיימת : גלה חזיר .
 כשיתפסטו שמועתו
 יתגדל התורה על

ידו או יהיו הכבשים לבושך , התלמידים יהיו לו לשם ולבוש הוד והדר :
כה (א) נסו ואין רודף רשע . נסו הרשעים כשיצא אידם ויפלו בדבר קל מאין רדף ;
 וצדיק אמון לבו בהקב"ה . ככפיר אשר יבטח בגבורתו : (ב) בפשע ארץ
 רבים שריה . שזה פורעניות לארץ בהיות שריה רבים ואין כשמעין לאדם : ובאדם
 מבין . ובשביל אדם מבין יתארץ הפורענות מלבוא : (ג) גבר רש . דין עם הארץ :
 עושק דלים בדין על שאינו מתון בדין הרי הוא
 כמטר

באור

בעליהם . ואמר שאפילו עשיר ונגיד לא ילח מקיפת העדרים . (כד) כי , החוסן קניית
 הכסף והזהב לא יעמוד לעולם , וגם נזר לא יעמוד על משפחה אחת לדור ודור , כאשר
 מצאנו בשאלו שנעלה ממונו הכתר ונתכה לשבט אחר , ולולי היה לבניו מקנה ועבודה לא
 היה להם מחיה אחרי כן , עיין שמואל ב' ט' פסוק ט' י' י"א . (כה) גלה , אחר שגלה
 החזיר מן השדה נראה דשא חדש הצומח , וגם עשבות הרים אשר יצמיחו בלי עמל וגיעה
 כאספו אל הבית ליהנות מהם . (כו) כבשים , נמר הכבשים להתלבש בהם ומחיר שדה ,
 מחיר הוצאת השדה ושלמו העתודי' ר"ל שילידו ולדות . (כז) ודי , גם התלביהיו למחיה
 ולמזון

24
 25
 26
 27
 1
 2
 3
 (ב)
 ויהי
 יארי
 מפא
 (ג)
 עמו
 האכ
 את
 (כה)
 כלו
 כי
 כר

משלי כז כח

באור קיג

- 24 רייכטהום וועהרט ניכט איממער , אונד דיא קראַנע דוואַערט ניכט פֿיר אונד פֿיר .
- 25 איזט דאַו הייאַ וועגגפֿיהרט , זאָ קיימט יונגעס גראַו שאַן הערפֿאַר ; דער בערגע קרייטער זינד איינגעאַרנט ;
- 26 קליידען דיך שאַפֿע , יונגע בעקע לאַהנען דיר דינע פֿעלד=אַרבייט ;
- 27 ציגענמילך אין איבערפֿלוס , שאַפֿט דיר אונד דינעם געזינדע נאַהרונג אונד קאַסט , דינען דירנען געזונדהייט .

כח

- 1 דער פֿרעפֿלער פֿליהט ווען נימאַנד פֿערפֿאַלגט , דער פֿראַסטע רוהט אונערשראַקען וויאוי לעווע .
- 2 איזט אויפֿרוהר אים לאַנדע , זאָ זינד דער הערשוויכטיגן פֿילע , איין ווייזער רעכטס קונדיגער מאַן ווירד דיא רוהע ערהאַלטען .
- 3 איין אַרמער פֿירשט דער דיא דירפֿטיגען דריקט , גלויכט

ולמזון לך ולאכשיביתך , ותתנגס חיים ומרפא לכערותיך , ר"ל לכערו' אשר היו לפי דרכם לכל איש אמוד ועשיר .

כח (א) נסו , הרשע היודע את מעשיו הרעים מפחד לקול עלה כדף, ואין לו מכות לשבת בטח במקו' אחד כי אם ינוס ממקום למקום חף שאין ריחף אחריו . אבל הצדיק אשר ידע תמת לבו לא יפחד למחמה וישכון בטח ככפיר הנוסח בגבורתו . והכך רואה הקורא הנעים בכתוב הזה שלא שמר הכתוב את המספר והכיג נסו פעל בלשון רבים אבל רשע יסיד, יבטח ביקו' אבל צדיקי' , ובתרגומו שמרתי את המספר .

(ב) בפשע , בזמן שיהיה פשיעה ומרידה בארץ יתלקו הדעות ויעשה העם אגודות אגודות ויהיה שריה רבים , אבל בהיות ביטחהם אדם אחד מבין את משפט ההנהגה וסיקי היושר יאריך קיום הארץ . ולדעתי יהי' בן במקום משפט שהוא כולל את כל אשר יאות לעשות מפאת החקים והמשפטים הישירים והטובים , וכמוהו פירשתיו פעמים רבים בחבור הזה . (ג) גבר , כוון בזה אל המושל בזמן שהוא רש ולמען מלאות תאוותו ותענוגותו יעשוק את דלי עמו , הוא דומה למטה סוּחַף (אשר שוטף את הזרעונים) בעת הנכורת , כי בזמן הזה יקוו האנשים שהמטר ירוח את שדותיהם למען השקט רעבותם לעתיד , ואם יבא סוּחַף ישחית את שדותיהם וינטל תקותם , וכמלא הדבר אשר קוו ממנו אוכל הוא המשחית , כן הגבר תחת

מכרל יופי

(כה) גִּלְהָה חֲצִיר , פועל עומד כאלו אמר נגלה חציר : עשבות הרים , דגשות השן לתפארת , ופי' הפסוק כן , אמר ידוע תדע פני כאכך שית לבך לעדרי' כלומר שתבין לעדריך מאכל בבית כי לא לעילם חוסן כלו' לא ימנא בכל עת מרעה בשדות כי יש עת שיכש העשב והו גלה חציר ונראה דשא אע"פ שנראה הדשא פעמים כאספו ויכלו עשבות הרים :

כח (א) נסו ואין רודף רשע , פא לשון רבים על יסיד : וצהדיקים ככפיר יבטח פא לשון יסיד על רבים דרך קמרה :

המטר הסוקף את
השדה ואין עושה
פירות: סוקף. שוטף
4 ובמשנה נסחפה
שדהו וכן (ירמיה
מ"ו) נסחף אבידך
בשטפו ומעדרו וכשלו:
5 (ה) אכשירע לא
יבינו משפט. אינם
משימי לב לפורענו'
6 העתידה שיתנוכנו
בה וישנו מדרכס
ויכללו ומבקשי ה'
יבינו כל טובה ורע'.
7 משפט יושטי"א
בלע"ז כך פירש
ר' תנחומא על דור
המבול: (ו) טוב
8 דש"אף עני שנתורה:
והולך בתומו.
צמעים טובי': (ז)
9 ורועה זוללים. מחנך
לו נבלים והוא לשון
רעים: (ח) מרבה
הוכו כנשך ובתרבית
לחונן דלים הרשות
שומעין עליו שהוא
מתעשר וכוטלין
10 גומנו וכוין בו
גשרים ומתקטני בו
הדרכי' והו חנינת
דלים כך דרשו רבי
סנחומא: (י) בשמותו
מל'

מִמֶּר סוּחָף וְאֵין לָחֶם :
עֹבֵי תוֹרָה יִהְלְלוּ רָשָׁע
וְשֹׁמְרֵי תוֹרָה יִתְגַּדְּרוּ בָם :
אֲנָשֵׁי רָע לֹא יִבְיֵנוּ מִשֹּׁפֵט
וּמִבְקָשֵׁי יְהוָה יִבְיֵנוּ כָל :
מוֹכְרֵי הוֹלֵךְ בְּתִמּוֹ
מֵעַקֵּשׁ דְּרָכִים וְהוּא עֹשִׂיר :
נוֹצֵר תוֹרָה בֵּן מִבֵּין
וְרַעֲוָה זִלְלִים יִכְרִים אָבִיו :
מֵרַבָּה הוֹנֵו בְּנִשְׁךְ וּבִתְרִבִּית
לְחוֹנֵן דְּלִים יִקְבְּצֵנוּ :
מִסִּיר אָזְנוֹ מִשְׁמַע תוֹרָה
גַּם תִּפְלְתוּ תוֹעֵבָה :
מִשְׁנֵה יִשְׂרָיִם יִבְרָךְ רָע
בְּשִׁחוּתוֹ הוּא יִפּוֹל
וּתְמִימִים יִנְהַלּוּ טוֹב :

חכם * יתיר ב'

באור

תחת אשר יקוה הדל את חנינתו וטובתו יספית את אשר נשאר עוד בידו. (ד) עוובי, האכשי'
העוובים את התורה ואינם סובלים עולה על שכמם הם יהללו את הרשע המולול אותה.
אבל שומרי תורה יתגדלו ברשעים האלה. ומהפוך המאמר הזה תלמוד לדעת את עוובי
התורה ושומריה, בהללם את הרשע או בהתגרס גם. (ה) אנשי, מי שאיננו בעל מדות
טובות לא ישיג גם מעלות טובות כי קנין השלמות בדעות יבא בסנת קנין השלמות
במדות: ומבקשי ה' הם הישרים בלבנותם אשר כל מגמתם קנין השלמות האמתית
במדות הם ישיגו גם השלמות בדעות ויבינו כל. (ו) טוב, כבר בא הכתוב הזה לעיל
י"ט א' בשני לשון, וגם נשתנה ע"ז הכונה. שם כוון על ההולך בעקבות ומרמה
באמרו מעקש שפחיו, וכאן כוון על האיש המבזהל אשר לא ידע לבסור בדרך העוב
ע"י סוקי ומשפטי האבל, והוא פוקס תמיד

משלי כה

באור קיד

- גלייט איינם שלאגרעגן דער דיא אַרנטע
פֿרדירבט .
- 4 געזעץ=פֿער=עכטער פרייון דען פֿרעפֿלער ,
געזעץ בעאַבאַכטער ווערדן אונזרלליג איבער איהן .
- 5 באַזאָהאַפֿטע גמיהטר וואָללן דאַז רעכט ניכט
איינועהן ,
גאַטטעס פֿערעהרערן איזט אַללעם בעגרייפֿליך .
- 6 גליקליכער איזט דער דירפֿטיגע דער אין
איינפֿאַלט וואַנדעלט ,
אַלס דער קרומע וועגע געהט ווען ער
גלייך רייך איזט .
- 7 איין וויינער זאָהן בעהערציגעט לעהרע ,
ווער צו שלעמון זיך געזעללעט , ווירד זיינען
פֿאַטער בעשעמען .
- 8 ווער דורך ציני אונד וואוּכער זיך בערייכערט ,
זאַממעלט נור פֿיר דען מילרטהעטיגן מאַן .
- 9 ווער דאַז אָהר וועגווענדעט לעהרע ניכט
אַנצוהערן ,
דעם גבעט איזט דעם עוויגען איין גרייל .
- 10 ווער רעכטשאַפֿנע אויף געפֿעהרליכע וועגע
פֿערפֿיהרט ,
שטירצט ועלבסט אין געפֿאַהר , דער רעדליכען
אַנטהייל איזט גליקזעליגקייט .

על שתי הסעפים וזה
עקס דרכים . וקרוב
לזה תרגומתי
את הכתוב טוב מעט
בירא'ה' לעילט'ו'ט'
(ז) נוצר הבן אשר
עמיד להיות חכם והוא
המבין כוכר את
התורה אשר ילמדו ,
אבל הבן אשר יתקרב
ויתחבר עם הזוללים
והס אורחי התענוגות
צמאכל ובמשתה ואינם
פונים ללמוד סופו
להכלים את אביו .
(ח) מרבה , מי
שנותן את מעותיו ככסף
ובתרבות למען ירב
הוכו ואינו נהנה ממנו
לא לעצמו ולא לזולתו
הוא מקבץ ההון לבא
אחריו , איש אשר
יחונן דלים , ויפה אמר
הרלב"ג שכל להורות
על הגלגול החוזר
בעולם , כי האיש הנוצ'
אסף את ההון ע"י
עושק הדלים לכן סופו
לשוב אל הדלים ע"י
יורשיו . (ט) מסיר , מי
שאינו שומע תורה לא די שתייכה פעולותיו מתועבת בעצמו את היסרה במדותיו , כי
אם גם תפלתו שיפצה עבודה לה' היא מתועבת כי בסורו מן המדות הטובות אי אפשר
שתהיה כוונתו ראויה . (י) משנה , מי שמתעה את זולתו להוליכו על דרך לא טוב ,
ככשל

מכלל יופי

(ג) מטר סוחף , ענינו ענין הולכה וגריפה והדיפה כי זרם המטר נורף ומוליך העצים
והזרעים : (ד) ורעה זוללים , מענין ריעך ורע אביך : (ה) יקבצנו , בדגש :
(ו) בשחורתו , שם במקל ראית עיניו : (ז) ורב

פירוש מן המדפיס על פסוק ח' מרבה הוננו כנשך וגו' .
הנה כפי פירושם יקשה מה טעם יניע למרבה הוכו וכו' , על ידי ענין זה , אדרבה
זכות הוא לו שיעשו בניו מצוה בממונו :
זחנל"עד שהמלה מעות כסף ותרבות הוא בעצמו צהכרס יהי' בסוף חונן דלים ,
ר"ל אותן בני אדם שנשכו ממנו , וכעשו דלים ע"כ , באופן שאין להם
לשלים

11
12
13
14
15
16

11 **חַכֵּם בְּעֵינָיו אִישׁ עֹשֶׂה וְדָל מִבֵּין יִהְיֶה קָרְנוֹ :**
 12 **בְּעֵלֶיךָ צְדִיקִים רַבָּה תִּפְאָרֶת וּבִקְוֹם רְשָׁעִים יִהְיֶה אָדָם :**
 13 **מִכֶּסֶה פִּשְׁעָיו לֹא יִצְלֶה וּמוֹדֶה וְעוֹב יִרְחֵם :**
 14 **אֲשֶׁרֵי אָדָם מִפֶּחַד תָּמִיד וּמִקְשָׁה לִבּוֹ יִפּוֹל בְּרָעָה :**
 15 **אֲרִי־נָהֵם וְדָב שׁוֹקֵק מוֹשֵׁל רָשָׁע עַל עַם־דָּר :**
 16 **נְגִיד חֶסֶד תְּבוּנוֹת וְרַב מַעֲשָׂקוֹת**

II מלשון שחת: (יא) איש עשיר ודל מבין כנגד רבות למידה הו' מדבר שהתלמיד חוקר ועל ידו הרב מתחכם. (יב) יחופש אדם יתחפש צכל מיני עלילות: (יג) ומודה ועוז. מודה פשעיו ועונתו שאוב צס עוד: (יד) נוסחד תמיד. דואג מעונש ובכך מתרחק מעבירה: (טו) ארי נהס. הוא להס: ודיב שוקק. נהימה לארי. ושקקה לדוב שניהס ל' בעקה: (טז) חסרת צונות. מתוך שהוא חסד תבוה הוא רב מעשקי' כי אינו גותן לב על חיוו ומרב'

שונא

לשם את נשים, הנה באופן זה מוכרח הוא לקבל תחת משה עשרים או פחות, גם לפעמים יבא נקי מנכסיו באופן שיפסיד הקרן שלו, הנה כי כן חונן הוא בסוף את הדלים, מנשך ותרבות אשר קצן לשעבר, וזהו תסכים הנזכרות:
 (בספרי רבנו חכמים וחידוהם פ"ה ד"מ דף ע"ה ע"ב ד"ה תני' ר"ג אומר וכו' הארכת קצת בענין זה):

הערה מן המדפוסים על פסוק ט"ז נגיד חסד תבונות וגו'
כחב החכם המבאר ל' אבל לפי הנוכחא בהעתקת השנעים זקנים וכו'. כבר העיר המחבר ספר מאור עינים ע"ה כלל שאין לסמוך על העתקת השנעים זקנים, והאריך שם בקצרות וטענות נכונים יע"ש:
והנבי יוסף להפליא במה שהביא המבאר פה רא' מהעתקה הכל, באשר שענין זה מהעתקת השנעים זקנים הובא במכילתא פ' בא, ובמדרש במקומות נפרדות ובשני תלמודים ירושלמי ובבבלי פ"א דמגילה, גם במסכת סופרים, ובכל המקומות הכל' לא נמצא שום זכר להעתקת הזקנים הכל' רק לתורת משה לא זולת זה, ובכונ' ורצון רמזו לנו חז"ל המקומות ששנו בהן, כי הם הביטו מראש המכאול ותקלה שיכול להגיע מהעתקה זאת. הנה אין ספק שאם העתיקו הזקנים הכל' נו"כ חזי בהכרח מנאו בהם דברים הנכונים שנו' וחז"ל לא היו נמנעים מלהזכירם, כמו שזכרו אותן שנתורה, מטובף לזה שמנינו בהיו' בהעתקה שוחסים האומות לשנעים זקנים נו"ן צס' קמ"ה בתהלים (כאשר העיר על ענין זה המבאר ספר פביאור שלו על זמירות ישראל), וקז"ל בסביוו בהלשט שלא נמצא טו"ן צס' הכל' ונמנו עעס לדבר כמבואר צב"ק דברכות, אמנם לא יזכר ולא יפקה בדברי חז"ל שימצא שינוי זה בהעתקת השנעים זקנים

ואין
בין
והוא
צפר
השו
ברא
בתו
יעש
לבו
המו
לכה
אבל
תבו
(טז)
שה
הפ
*
וק
מא

- 11 דער רייכע העלט זיך זעלבסט פֿיר ווייניג , דער פֿערשטענדיגע אַרמע איבערוויהט איהן .
- 12 וואָ גערעכטע פֿראָה ל'עבען , יאָזט דיא גליקזעליגקייט גראָס ; וואָ פֿרעפֿלער עמפֿאָר קאָממען פֿערבירגט זיך דער מאַן .
- 13 ווער פֿרברעכען בעמענטעלט , ווירד ניכט גליקליך זיין ; ווער וויל געשטעהט אונד זיך בעסערט , ווירד אין גנאָרן אויפֿגענאָמען .
- 14 הייל דעם מענשען דער שטעטס בעזאָרגליך איזט , דער האַלושטאַרריגע גערעטה אין אונגליק .
- 15 וויא בריללענדער לעווע , וויא ניריגער בער , איזט איין בעזער רעגענט ווינעם אַרמען פֿאַלקע .
- 16 פֿעהלט עס דעם פֿירשטען אָן איינזיכט , זאָ הייפֿען זיך געוואַלטטהעטיגקייטן ;

ככלל בעצמו להביא על ראשו מה שרצה לעשות לחניו . אבל תמימים ההולכים עם ריעיהם בתום לבנם יחלו טוב . (יא) חכם , העשיר לפי שהשעה משקת לו יהאזו בלבו שאכמתו גרמה לו כל זאת , ויהיה חכם בעיניו , אמנם הדל המבין יראה את אולתו וידע מנפשו לבוא אף שיסתק לדבריו מכל שהו' תקיף ידע את כל מסרוניו . וזה יחקרנו כמו שתרגמתיו . (יב) בעלזן , במקום שיסכנו הנדיקים עליהם ע"י שטושים משפט ולדק גדלה ההצלחה והאוצר בין העם . אבל בקום רשעים במקום שיד הרשעים שולטת , יחפש אדם יחבא האדם והוא החשוב והגדול , שמתירא לדבר . וקרוב לזה פסוק כ"ח בפרשה זו , ופסוק ב' בפרשה הבאה . (יג) מכסה , מי שמבקש לכסות את מעשיו הרעים ולהעמיסם במכסה השוגג והמסרון ידעה או בסקר וכזב , סופו לפול ברעה . ולא יכלית להטיב את מעשיו בראותו סקר והמרמה הנילוהו , אבל מי שמודה את רשעתו ונענש להבא , כי המודה בתום לבנו הוא בודאי עוזב , ירחם ראוהו להרחם ולהכיל . (יד) אשרי , איש שלא יעשה דבר מבלי פחד ודאגה איך יבא , כי עי"ז ישמר מפגעים רעים , אבל מי שמקשה לב ואינו משים על לב לשמוע עכ"ל השכל ודברי אזהבו הוא נופל ברעה . (טו) ארי , המושל הרשע הוא לעמו הדל אשר אין לו כח לעמוד נגדו כארי נהם , וזה דרך הארי לנהוס צעת שירעוב . ורוב שוקק , לדעת קצת המפרשים הוא מלשון הליכה במהירות , אבל לדעתו הוא מלשון תשוקה ותמדה לאכול ולהטריף . (טז) נגיד , בזמן שהנגיד חסר תכונות לכלכל את דבר עמו במשפט יתרבה העושק ויקומו מורדים למרוד בו ולהורידו מגדלותו

מבלל יופי

(טו) ורב שוקק , מהקל עיניו ענין ההליכה בהתמדה והוא מלשון שוקק : (טז) נגיד חסר הבונות , נקרא ראש העם נגיד וזענין כגד שפירושו כח ועומד מפני שהעם שמים פניהם תמיד ופונים אליו בכל עניניהם , ופירושו תחלת הפסוק למדנו מסוף הפסוק כי חסר מלת ימות וסמך על המבין , וכן הוא משפט הפסוק נגיד חסר תכונות ורב מעשקות ימות בקוצר ימים , ושונא בנע יאריך ימים וכן במכלל : * וכשר כגד פי' הדיק"ס נגיד מלשון תרגום בשני ענינים , משכו , תרגומו נגידו בלו' ימשך מן העולם ,

זקנים , הכה יזה כראה להדיא שהעתקה כזו לא הי' עדויין בעולם בזמנם ובעשה בזמן מאוחר ע"י מאן דהוא וכדי לשבח את מוקחו יחס אותה לשבעים זקני' וזה הוא האמת לאמתו וכמבואר כ"ל :

17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
27
28
29
30
31
32
33

שנאי בצע יאריך ימים : יחיד
 אדם עשק בדם נפש ר' ועירא
 עד-בור ינום אל-יתמכו בו :
 הולך תמים יושע
 ונעקש דרכים יפול באחת :
 עובד אדמתו ישבע לחם
 ומרדה ריקים ישבע ריש :
 איש אמונות רב-ברכות
 ואין להעשיר לא ינקה :
 הקר-פנים לא-טוב
 וער-פת-לחם יפשע-גבר :
 נבהל להון איש רע עין
 ולא-ידע כי-חסר יבאנו :
 מוכיח אדם אחרי הון ימצא

לעשוק שהרי השוכ'
 בצע יאריך ימים :
 (יו) אדם עשוק
 בדם נפש . (שיש
 עליו עשוק דם) הוא
 המחטיא את חניו
 ואנדר הכפש על ידו :
 עד בור ינום . עד
 יום מותו ינום
 לעזרה שיתכפר לו :
 ואל יתמכו בו .
 משמי' להספיק בידו
 לשוב שלא יהא הוא
 בנן עדן ותלמידו
 בגיהנם כך כדרש
 במסכת יומא : (יח)
 יפול באחת . ברעה
 אחת ואין תקומה
 למפלתו : (יט)
 ישבע ריש . עניות :
 (כ) איש אמונות .
 הכותן מעשרותיו
 באמונה שאין עד
 בדבר אלא הקב"ה
 רואה ומרבה לו
 ברכ' ואין להעשיר .
 דוסק השע' להתעשר
 בשל עניים : (כא)
 יפשע . הגבר המטה

משפט : (כב) כנהל להון . ממהר להרבות הון וגזול תרומותיו ומועשרותיו כי חסר יבואני . חסרון יבא לו שהמאר' משתלפת במעשה ידיו : (כג) מוכיח אדם וגו' . על

מכלל יופי

מי שהוא רב-משקות אף שוכא בצע יאריך ימים ויותר טוב מזה מלשון ויגוע ואיתכניד כלומר מות קודם ומנו . והראב"ע פי' דבק אל הפהוק שעליו והענין כי נגיד שהוא חסר תבוכה כשאל לחרי :
 (יו) אדם עשק בדם נפש , תאר והוא כמו עושק ואע"פ שהוא בשורק כמלא כמוהו תוארים משורק ופירושו אדם שהוא עושק אחרים בדם נפש כלומר שהוא הורג בני אדם . והריק"ס פי' עשוק שעסקו יצרו הרע והרג את הכפש עד רדתו לגיהנם לא יתמכו בו בני אדם ולא יעזרהו ואמר ינום נעבור שהוא נפחד כל ימיו : (יח) דרבים , קבץ השנים : (יט) ריש , בחירק : (כב) נבהל , ביכוח כי הוא קמון והבית עפואר בקמון חטף והוא ענין אימה ובעתה או מהירות :
 (כג) אחרי , פי' הגאון רב בעדי' כן אמר כי הם דברי האל יתברך מוכיח אדם ללכת בחוקותיו ולעלא אחרי' הן ימצא ממשליק לשון כי הוא מעיקו :
 * ונשרט אפר פי' הריק"ס , אחרי שם אואר ופירושו מוכיח אדם שאול כמעט פסור , הן ימצא ממשליק לשון :

משלי כח

באור קטו

ווער אייגענוץ האַסעס , רעגירט לאַנגע .

17 איין מענש מיט מאַרטהאַט בעלאַסטעט פֿליהט זעלבסט אין דאַז געפֿענגניס , אַבגלייך מאַן איהן ניכט אויפֿגרייפֿט .

18 ווער רעדליך וואַנדעלט ווירד אויפֿרעכט ערהאַלטן ; ווער אַבער פֿרקעהרטע וועגע געהט , ווירד פֿלעצליך פֿאַללען .

19 ווער זיין פֿעלד בויעט געניסט דעם בראַדעס זאַטט ; ווער לעערען ענטוויירפֿען נאַכהענגט , ליידעט מאַנגל .

20 דער געוויסענהאַפֿטע מאַן האַט זעגן אים איברפֿלוס ,

ווער שנעלל רייך ווערדן ווילל , בלייבט ניכט אונגעאַהנדעט .

21 פֿאַרטעהייליכקייט פֿיר איינע פֿערוואַן איזט ניאמאַהלס עדל ;

דעסטאַ אונעדלער , ווען איין מאַן איינעם האַפֿען בראַדס וועגן זיך פֿערגעהט !

22 וויא געלדגיריג איזט דער ניידישע , ער ווייס ניכט דאַס אונפֿערועהנס מאַנגל איהן איבערפֿעלט .

23 ווער נאָך מיינעם ביישפּילע דען מענשען שטראַפֿט .

וגדולתו מהר אכל אס
הוא בכל זאת שוכח
בצע וכל להאריך ימים
על ממלכתו המשכיל
יראה כי לפי הנוסחא
אשר בכתובים שלפנינו
לא כמלך הכתוב כל
כך כראוי , ולזאת
הדחיקו המפרשים
והמבארים לפרשו איש
איש כדרכו , אבל לפי
הנוסחא בהעתקת
השבעי זקנים יאות
לפרשו . שם נאמר
חבאוה במקום חבוננו'
ויהיה תרגומו (חיון
פֿירטט דער קיינע
זיינקיינפֿטע החט ,
הייפֿט אונטער-
דריקונג , זיינט ער
אבער פֿיינד דעס
גווינסקחן ער (זונגע
דעגירען) . (יו)
אדם , איש אש
דנח נפס הרעה הזאת
עוסקו תמיד מפקידו
ומבהלו , עד בור ינוס
הוא ינוס אל הכור
והמכשלה אף שלא
יקוּקוּ בו רודפיו .

רוצה לומר בזה שמהשגחת ה' ומשפטו הדק שלא יוכל איש רוצח , ואף
שלא ישיגוהו רודפיו , סופו לנוס מעצמו אל הכור והוא בית הסוהר . (יח) הולך , ההולך
דרך אחד בתמימות לבו אף שאיכנו בוסר דרך הטוב משגתו , יושע , ראוי להתמך שלא
יפול ; אבל ההולך בעקשות לבו פעם בדרך זה ופעם בדרך אחר מתנגד , כאמרו דרכים
שהם שתי קצוות מתנגדות הוא יפול על אחת מהן ולפי תרגומו כאלו נכתב בפעם :
אחת . (יט) עובר . כבר בא מכתוב הזה לעיל י"ב י"א וס' פרשתיו . עיין שם מה שמצאתי
בקנת העתקות ישנות : (כ) איש אמונות , הוא הנדיק העושה כלפעולותיו באמונה
ואינו שם מגמתו כי אס לעשות את אשר יאות מפאת הדק והיושר הוא רב ברכות , ברכות
דבות יחולו על ראשו . אבל מי שאף להעשיר שכל מגמותיו לקבץ הון ואיכנו מתבונן לדעת
אס זך וישר פעלו לא ינקה מחטא ומקללת זולתו ומעונש . (כא) הכר , כבר ידעת כי
הכרת פני איש גדול ורם לא טוב , ומה מאד גדולה רעת האיש אשר יקח שחד , ודמה את
השחד לפת לחם אשר יאכל ואיכנו , וכנגדו מלת גבר איש חסד וכשוא פנים יפסע על דבר
קטן כפת לחם . (כב) נבהל , נמהר וכחפו וכמרד האיש רע עין הבילי לחסוף
הון , ולא ידע , והחסר יבואו מבלי דעת בפתע פתאום . (כג) מוכיח , ברוב הספרי'
המוגהים ובהעתקות ישנות נקוד מלת אַחַר־י בכנוי היחיד מדבר בעדו . והסכימו ממש רוב
המפרשים לפרש כוונתו על עצמו , כדברי הראב"ע : אמר שלמה מי שיוכיח אדם
אחר

על עבירות שבידו ומפרישו מהם :
 24 אחרי חן . לאחר זמן חן ימלא בעיניו יותר ממחליק לשון . מניחו בנראשית רבה כל מקום שכן אחרי אינו אלא מופלג . אחר סמוך בתכחומא על אלה הדברים מוכיח אדם אחרי זה משה שהוכיח את ישראל אחר הקב"ה שנקראו כאן אדם שכן (יחזקאל כ"ד) . אדם אתם ונאמר בו כי מנחת חן בעיני (שמות ל"ג) . ממחליק לשון זה בלעם האומר לישראל דברים מתוקנים מה טובו אהליך יעקב (מדבר כ"ד) משה מכרע השמרו לכם פן יפתה . ובלע' מכרע ומחכיף עשו תאותכ' וזינו מקפיד . לא איש אל ויכזב (שם) אבל בכס אומ' ולא יעשה ושלמה כזה על שניהם כאמנים פנעי אוהב ובעתרו' כשיקות שוכא (לעיל כ"ז) : גזול אביו הקב"ה : אמו כנסת ישראל . המחטיא את הרבים שגזול הקב"ה מפריד ממנו בכיו וגזול מהם טובה : משחית . ירבעם : (כה) רחב כפש . להשיג כל תאותו : יגרה מדון . מגרה עליו מדת הדין : (כו) בותן לרש . נדקה : (אין מחסור . להרבות לו נדקה סא"א) . וכן הרב שאינו מוכנע תורה מפי התלמיד : (א) מקשה עורף . מלשמע : פתע ישבר . מהר ישבר : (ג) רועה

ממחליק לשון :

24 גזול י אביו ואמו ואומר אין פשע

חבר הוא לאיש משהית :

25 רחב נפש יגרה מדון

ובטח על יהוה ידשן :

26 בוטח בקבו הוא כסיל

והולך בחכמה הוא ימלט :

27 בותן לרש אין מחסור

ומעלים עיניו רב מארות :

28 בקום רשעים יפתר אדם

ובאבדם ירבו צדיקים :

כט

איש תוכחות מקשה עורף

פתע ישבר ואין מרפא :

2 ברבות צדיקים ישמה העם

ובמשל רשע יאנה עם :

3 איש אהב חכמה ישמה אביו

רועה

הרבים שגזול הקב"ה מפריד ממנו בכיו וגזול מהם טובה : משחית . ירבעם : (כה) רחב כפש . להשיג כל תאותו : יגרה מדון . מגרה עליו מדת הדין : (כו) בותן לרש . נדקה : (אין מחסור . להרבות לו נדקה סא"א) . וכן הרב שאינו מוכנע תורה מפי התלמיד : (א) מקשה עורף . מלשמע : פתע ישבר . מהר ישבר : (ג) רועה

מכלל יופי

(כה) רחב נפש , תואר : יגרה מדון , ענין התערב הריב , תרגום וסכסכת מנרים ואיגרי :

(ג) רועה

משלי כח כט

באור ק"ז

ווירד מעהר בייאפאלל פינדן אלו ווער איהם הייכלעלט .

24 ווער פאטער אונד מוטטער בעשטיהלעט אונד זאגט : עם ויאי קיין פערברעכען , ווירד ענדליך שטראסען-רײכערס גענאָסע .

25 דען אונערזעטליכען ווירד צוויסט אויפרייבען , ווער גאָטט פֿערטרויט ווירד געדייהן .

26 ווער זיינעם געפיהלע פֿערטרויעט איזט איין טהאָר , ווער נאָך ווייזליכער איבערלעגונג האַנדעלט , ווירד דער געפֿאָהר ענטגעהן .

27 ווער דעם אַרמען מיטטהיילט , דעם ווירד'ס גיא מאַנגעלן , ווער דיא אויגען (פֿאַם עלענדע) וועגווענדעט , ציהט זיך פֿיל אונגליק צו .

28 ווען פֿרעפֿלער עמפֿאָר קאָממען , פֿערברוגט זיך דער מאַן , ווען זיא אונטערגעהן קאָממען דיא גרעכטן עמפֿאָר .

כט

1 איין מאַן דער אין ציכטיגענדן ליידען האַלושטאַרדיג בלייבט ,

געהט פלעצליך צו גרונדע , אָהנע רעטטונג .
2 ווען גערעכטע רעגירען , פֿרייעט זיך דאָ פֿאַלק ; הערשען בעזעוויכטער , זייפֿצט דיא נאַציאָן .

3 איין מאַן דער ווייזהייט ליבט , מאַכט זיינעם פֿאַטער פֿריידע .

אחר מלותי חן ימצא בעין רחיו , (ר"ל בעין האיש אשר יוכיח) יותר מן המחליק לו לשוכו . וכן תרגמתיו . (בר) גוול , מי שגוול אביו ומורה לעצמו היתר לומר אין פשע , לפי שאחר מותם יהיה קניינם לו , חבר הוא ע"י הפעולה הזאת לאיש משחית לאיש לסטים המלסטם את הבריות כי זה ירגילהו לגוול ולעשוק אחרים ולהשחית את הבריות . ומלת חבר פה מורה על תכונת לבו אשר תעשהו ראוי להיות איש משחית להב' ולכן תרגמתיו (לונכט פֿעהיג) . (כה) רחב נפש , הוא המתאזה החומר ואין יכול להשביע את נפשו יגרה מרון יכריתוהו המדון , והוא המחלוק' הפנימי אשר לא תכיסו להנות מדבר בעולם למען לא יהיה לזולתו יתרון עליו , רואה חננו עשיר יקנא בו , רואה

כלי חפץ ביד זולתו יחמוד אותו . ולכן לא יהיה לאיש כזה ברכה והצלחה כל ימיו , אבל השמח בחלקו ונוטח בה' שלא יחסירה טוב , ירושן ישבע דשן וברכה . (כו) בוטח , יש לך בני אדם אשר לא יתישבו בדעתם בעשותם דבר כי אם ילכו אקרי ענת לבס , מה שעלתה בדעתם לעשות לפי התפעלויות נפשם , ונבלי שיתורו להשכיל אם יאות לעשותו מנד חקי השכל . והמעשי כסיל , סופס להתחרט עליו בנפלים ברעה . והילך בחכמה , מי שנותשכ ופוכה לענת החכמה , ימלט מרעה . (כו) נוהן , מי שפורס מלחמו וחולק מהונו לעני לא יחסור לו לעולם , אבל מי שמעלים עיניו לראות ביגון רעהו הוא רב מארות מביא עליו צרה ומחסור . (כח) בקום . בזמן שיקומו רשעים למשול על העם יקטר האדם האמתני החשוב והנדיק , אבל באברם בזמן שיאבדו הרשעים , והעם רואה במפלתם יקח מוסר וירומם את הנדיקים , להשיבם בראש ולשמוע את תורתם .

כט (א) איש חוכחות , איש שיבואו לו רעות וצרות על דבר מעשיו הרעים והוא מקשה עורף לבלתי שום לב עליהם להיעיב את מעשיו הוא ישבר ויכרת פתע בלי מרפא . (ב) ברבוה , בצררת הנדיקים ישמח העם כי יעשה הכל ע"פ מאוזני נדק הטוב והישר , אבל במשול רשע יאכז עם מורתו . (ג) איש , מי שאוהב החכמה והמדע

4

5

6

7

8

9

10

כל

וְרָעָה זֹנוֹת יֶאֱבֶר־הוֹן :
 מִקֶּדַּךְ בְּמִשְׁפָּט יַעֲמִיד אֶרֶץ
 וְאִישׁ תְּרוֹמֹת יִהְרַסְנָה :
 גִּבֹּר מִחֲלִיק עַרְרֵהוּ
 רֶשֶׁת פֹּרֶשׁ עַל־פְּעָמָיו :
 בְּפֶשַׁע אִישׁ רָע מוֹקֵשׁ
 וְצַדִּיק יִרוֹן וְשָׁמַח :
 יָדַע צַדִּיק דִּין דְּלִים
 רֶשַׁע לֹא־יִבִין דַּעַת :
 אֲנָשִׁי לָצוֹן יִפְיחוּ קִרְיָה
 וְחַכְמַיִם יִשִּׁיבוּ אָף :
 אִישׁ־חָכֶם נִשְׁפָּט אֶת־אִישׁ אֱוִיל
 וְרָגַז וְשָׁחַק וְאֵין נָחַת :
 אֲנָשִׁי דָמִים יִשְׁנְאוּ־תָם
 וְיִשְׂרָיִם יִבְקֹשׁוּ נַפְשׁוֹ :

(ג) רועה • מחבר
 לו זכנו' כמשמעו •
 4 ורבותינו אמרו האומר שמועה זו כלה אשכנה וזו אינה כלה לא אשכנה וסיוע במוקד' שאין זוכית במקרא מלא אלא זה בלבד : (ד) יעמיד ארץ • אם שופט אמת הוא יעמיד ארץ : ואיש תרומות • איש גאות שאינו חש להיות מתון בדיון • ורבותי' אמרו אם הדיין דומה למלך שאינו כריך לקנות אוהבי' וליקח שחד הוא יעמיד ארץ • ואם דומ' לכהן השואל תרומות על הגרנו' הוא יהרסנה : (ה) מחליק • מדבר חלקות : (ו) בפשע איש רע • יבא מוקש : וכדיק • שלא הלך בדרכיו ירון ושמת : (ז) דין דלי' • ייסורי דלי' ומה הם כריכי' וניתן לה' לב : (ח) יפסחו • ילחיבו

כלהב' אם הנפוח ברוח : (ט) איש חכם נשפט מתוכח עם האויל : ואין נחת • בין מראה לו פנים זעופות בין שמראהו פנים שוקיות • אין נחת לא בזו ולא בזו אינו מוכח קורת רוח • מוכיחו באמניה שהרא' לו הקב"ה פני' שוקיות ומסר בידו אדום ובשבו מהכות (ד"ה ב'כ"ה) ויבא את אהיה ולפניה' השתחוה • לאתו הרא' הקב"ה פני' זועפות ומסרו ביד מלכי ארס ויזכח לאהי דמשק כי אמר אלהי ארס מעזרי' להם : (י) יבקשו נפשו • ל' חבה • וכרא' שכן הוא כמה שאמ' דוד לאביתר (שמואל א כב) אשר יבקש את כפשי יבקש את כפשך מי שיגמול לי חסד יגמול לך ואין הפותר' מודי' לו :

באר

והמדע צנעוריו יש לאביו לשמוח עליו כי סופו כבוד וגדולה, אבל רועה זונות הולך ואסרי התאו' החומריו אכילה ושתיה ותאוות כיוצא בזה, הוא יאבד הון, ר"ל ממון וסבוד בריאת הגוף הנכלל במלת הון • (ד) מלך, המלך הנוהג במשפט ואינו נוטה ממנו ע"י גדולתו הוא מעמיד ארץ ומקיימו בתכלית האושר אבל איש תרומות, איש רס לבב הולך אסרי

הער שוועלגערייא נאָהענגט , צערניצטעט
גרָאָסען שאַץ •

4 איין קעניג דער דאָו רעכט איבט , ריכטעט
זיין לאַנד אויף •

איין אייגענמעכטיגער דעספּאָט רייסט עס
דאָרנידער •

5 איין מאַן פֿאָן אַנועהן דער זיינעם נעכסטן
שמייכלט ,
בערייטעט נעצע זיינן פֿוסטריטען •

6 אין דעם פֿרעפֿלערס פֿערברעכען ליגט זיין
פֿאַללשטריק ;
דער גערעכטע קאָן אימער פֿראָה אונד
פֿרעהליך זיין •

7 דער גערעכטע פֿיהלט דאָו לידען דער
אונטערדריקטן ,

דער פֿרעפֿלער ווילל דיס געפֿיהל ניכט קעננען •
8 שפעטער פֿאַען צאָרן אין דער שטאַרט אָן ;
ווייזע וויסען איהן צו דעמפֿען •

9 איין ווייזער גערעהט מיט איינעם טהאָרן
אין שטרייט ,

דיוער פֿעהרט אויף , יענער לעכעלט —
אונד ניכטס ווירד געשליכטעט •

10 בלוטגיריגע מענשען האַסען דען רעדליכען ,
רעכטשאַפֿענע בעשטרעבן זיך אום זיינע ליבע •
דער

אחרי מנמת לבו ורכונו
בחוק וקושי ואיכנו שויל'
לקול הדק והמשפט
הוא הודם את ארצו •
(ה) גבר , מן הענין
כבר שכוון פה במלת
גבר איש חשוב וכפוא
פנים , ואמר , אם
איש כזה יחליק על
רעהו וידבר אתו
חלקות ומקף , פירש
רשה על פעמי
עצמו , כי ישפל בעין
האיש אשר יחטפהו
וסופו לסול ברשת זו
טיין (ו) בפשע ,
הרשע אי אפשר לו
לשנות אפילו רגע
אחת כי אחרי עשות
עול אפילו אם נהנה
ממנו ויחשבנו לטוב לו ,
הלא נפשו הומה עליו
כל עת , בידעו כי
רעה עשה , והביא מוקש
על נפשו • אבל הדיוק
אשר הוא נקי כפיו ובר
לבב הוא יוכל לרנן
ולשמוח כל עת • (ז)
וודע , הדיוק הוא יודע
דין דליו איך יש להתנהג
עמו , ודין הוא גם
הנה והמכאוב ותכונת הכדון , אבל הרשע לא יבין דעת זאת , לא ירצה לחוש ולהרגיש
אותו • (ח) אנשי , הליכנים מסבבים ריב ומנה בקריה , כי ילכו רכיל ויוציאו דבה
וילשינו ויפיתו ריב ומנה בעיר ; אבל החכמים בדעת ונפועל ישיבו האף וישקטו הריב •
ולולי כתיב אף בחלק השני הייתי פונה להעתקת החכם דעדערויין אשר העתיק
(שפעטטער זעטען דיון גחנלע טטארט חין געהרונג) והוא התחלת הרקנון
בדברים חמוצים הכתפפל ע"י התרת האויר ועולה בנפיוחה , ומליכת ל' אשכנו דומה
בענין זה מאד למליכת לשון עבר • (ט) איש חכם , אמר שהפליט עס האויל לא
יועיל מאומה , כי לא יבא עד תכלית הנסיונה , וכך דרכו בזמן שהחכם נשפט עמו ,
האויל ירגז בדבריו , והחכם ישקק , ואין נחה , לא יסכים לדעתו להודות על האמת ,
כי לא יתן לב לשמוע עיקר דבריו • (י) אנשי דמים , לא רוכזים ממש כי אם בדרך
השאלה

כט (ג) ורעה זונות , מענין רעיק ורע אידיך : (ו) ירון , שרשו רכן ובה באורק תחת
חולס כפלס (תהליס ל"א) ישור צְהָרִים : וְשִׁמְחָה , פועל עבר לגורת פעל :
(ח) יפיוח קריה , מענין (שס קכ"ז) הפח נשנר : (יא) כל

II
12
13
14
15
16
17
8
ט
ס
ה
ד
ג
ב
א

כל-רוחו יוציא כסיל
 וחכם באהור ישבחהנה :
 משל מקשיב על-דבר-שקר
 כל-משרתיו רשעים :
 רש ואיש תכבים נפגשו
 מאירי עיני שניהם יהוה :
 מלך שופט באמת דלים
 כסאו לעד יכון :
 שבט ותוכחת יתן חכמה
 ונער משלה מביש אמו :
 ברבות רשעים ירבה פשע
 וצדיקים במפלתם יראו :
 יסר בנה ויניחהו
 ויתן מעדנים לנפשך :
 באין חזון יפרע עם

II (יא) באהור
 ישבחהנה . כשיב'
 הכסיל כל רוחו בא
 החכם וישלמו
 12 צמע' לשוכו ודומה
 לו משבית שאון ימי'
 (תילי' סה) בשוא
 גלי' אתה תשבת'
 13 (שס פ"ט): (יג) איש
 תככים איש מוזמות
 בעל תור' . ורבותינו
 פירשו תלמיד שאמ'
 14 לרב השנינו פ' א'
 ומלמדו: (טו) וכער
 משולק . ששלחו אביו
 ללכ' בדרכיו סופו
 מביש אמו . ישמעאל
 על שהיה רשע
 גרם לשרה שאמרה
 לאברהם גרם את
 האמה וגו' (ראשית
 16 כ"א) : (יח)
 באין חזון יפרע
 עם . כשגורמין
 17 ישראל שהכנראה
 מסתלקת מהם ע"י
 שהם מלעיבי'
 בנביאים יפרנו גם
 18 פרעות ויואלים
 לתרנו' רעה :
 כי

ושטר

באור

השאלה על אנשים אלהי חמס ועול, והתם כקון בעיניהם לא זוכלו כשוא אותו . וישרים
 יבקשו נפשו, רטונו וזהבנתו וחברתו . ולהיות מבקש נפש בלשוכנו הקודש תמיד
 האריבה על הדם הלכו קנת המפרשים דרך החוקה לפרש כאלו כאמר יבקש נפש הישרים
 והוא רחוק מאור, ולא שנו לב על דרך המחקר בספר הזה השתמש במלת נפש ורצון
 על האהבה והרעיות . (יא) כל רוחו, כל משרתיו וכל דבר הסגור במחשבותיו לבו,
 וחכם, המסתכל לראות את הטובה ורואה לאחור יעבד את רוחו ולא יוציאנו . ולהיו'
 דמיונו מושאל משם רוח אמר ישבחהנה מל' משבית שאון גלים, (טטילון, חיינהחוטן)
 (יב) מושל, איס יטה המושל אזנו לדבר שקר ולקבל רכילות, כל משרתיו רשעים,
 עושה משרתיו רשעים, כי לועג בקשם קרנותיו ולבו רכיל וישקרו . (יג) רש, בא
 להורות שכל הדברים ההווים בעולם הם צמחה גשלת מיד בעל הסנות, ואמר,
 שהרש הנכרך וכחך כשעתו ואיש תכבים מענין תך ומרמה שהוא הכושך ונותן בתרבות
 הדוק

- 11 דער טהאָר אייסערט זיינע געדאַנקען גלייך , דער ווייזע העלט זיא דער פֿאַלגע וועגן צוריק .
- 12 האָרעט דער רעגענט אויף פֿאַלשע אַנקלאַגען ; זאָ ווערדען אַללע זיינע דיהנער בעזעוויכטער .
- 13 דער דירפֿטיגע אונד דער וואַכרער טרעפֿען איינסט צוזאַמען ; דער עוויגע ווילל ביידער אויגן ערלויכטן .
- 14 איין קעניג דער דיא אַרמען מיט טרייאַע ריכטעט , בעפֿעסטיגט זיינען טהראָן אויף אימער .
- 15 שטראַפֿרוטהע אונד פֿערמאַהנונג מאַכט ווייזע ; איין זיך זעלבסט איבערלאַסנער קנאַבע . מאַכט דער מוטטער שאַנדע .
- 16 הייפֿען זיך דיא בעזען , זאָ הייפֿן זיך דיא זינדען ; דיא גערעכטען זעהן ענדליך איהרען פֿאַלל .
- 17 ציכטיגע דיינען זאָהן , איינסט שאַפֿט ער דיר שאַפֿט דיינער זעעללע וואַללוסט .
- 18 אָהנע אָבריקייטליכע אויפֿזיכט פֿעררווילרערט איין פֿאַלק ,

הדחק את העני , נפגשו יפגשו איש את רעהו לעתיד , ע"ד מאמרס ז"ל ה' מודמונן לפיכך אחד . מאיר עיני שניהם ה' . זה ירא' סבת דלותו וזה יראה תכלית רשעתו . והמאמר עמוק מאד והענין הזה רבו בו מאמרי בעלי המוסר אך מאהבת הקנור לא הרחבתיו פה והמשכיל יבין . (יד) מלך , הוא כמשמעו . ואין לך חוק ויסוד לטובת המלכות גדול כמשפט אמת . (טו) שבת , לים' את הבן פעם נשב' מוסר פעם בתוכחת דברים , מכינים את הכער להיות חכם , אבל נער משלח מאבותיו המכירים אותו לעשות את כל מה שלבו חפץ הוא מבייש את אמו . וע"כ במקום שדבר ממדות כתב אמו כי מחוק האב ללמד חכמה , ומחוק האם להטיב המדות . (טז) ברבות , בהרבות הרעים יתרבו הפשעים ועולה ואין יתחדשו לבקרים . אבל סופם לפול לעין הזדיקים אשר ראו את רעתם ולא קנאו בס . (יז) יסר , ע"י שיתסר את בנך בנעוריו יסחך להנא שתהיה לך נחת ממנו ומעדכים לנפשך ע"י יקרתו וגדולתו . (יח) באין חזון , ההשגחה ע"י שופטי ומושלי הארץ אשר יסקיפו על העם להיות נוהג אחרי התורה והחקה , נקרא חזון (דיוחבריקייט , פחולניו) . ואמר , בזמן שאין חזון על העם יפרע , כמו בפרע פרעות

מכלל יופי

(יא) כל רוחו , פירש כל רכוכו : ישכחנה , ענינו ההשקט וההנחה : * (יג) ואיש חכמים , ענין שבר : * ובשרם חכך , והגאון רב סערי' פי' תככים מן חוק הבית אשר הוא ביכוני ואמר רש ואיש תככים ראוי לעשות להם חסד כי יש ביכוניס שימרו עביותם וישמרו מעלתם למען יהיו בכבוד , ועל בן אהר כי רש ואיש תככים במעלה אחת הם ועל בן צריכים לחמלה :

(טו) ונער משלח , (בל"א חיינ חווי געאזענער , איין זיגען אָזער יונג) ענין התרת הדבר מאין עובר כלומר שהוא מותר ללכת בתאית נפשו :

(יח) יפרע עם , ענינו המרי והריוסוק והביטול . וי"מ אותו מדברי חז"ל הקורא את היגילה למפרע כלומר השבת הדבר לאחור וההפך : אשרהו , בא כינוי הנסתר בה"א ויו מוכע באורק והוא כמו אשריו ויד הרבוי ססרה עהמכתב וכשאררה בניבטא והצירי מורה עליה

9

10

11

12

13

14

15

16

17

18

19

20

21

22

23

24

25

26

וְשָׁמַר תּוֹרַת אֲשֶׁר־הוּא :

19 בְּדַבָּרִים לֹא יוֹסֵר עַבְדּוֹ

כִּי יִבִּין וְאֵין מַעֲנָה :

20 חַוִּית אִישׁ אֵין בְּדַבָּרָיו

תִּקְוָה לְכַסֵּיךְ מִמֶּנּוּ :

21 מִפִּנֵּק מְנַעַר עַבְדּוֹ

וְאַחֲרֵיתוֹ יִהְיֶה מָנוֹן :

22 אִישׁ אֵף יִגְרֶה מִדּוֹן

וּבַעַל חֲמָה רַב־פֶּשַׁע :

23 גְּאוֹת אָדָם תִּשְׁפִּילֵנּוּ

וְשִׁפְל־רוּחַ יִתְמַךְ כְּבוֹד :

24 חוֹלֵק עִם־גֵּנֵב שׁוֹנֵא נַפְשׁוֹ

אֱלֹהִים יִשְׁמַע וְלֹא יִגִּיד :

25 חֲרִדַת אָדָם יִתֵּן מוֹקֵשׁ

וּבֹטַח בִּיהוָה יִשָּׁב :

26 רַבִּים מִבְּקָשִׁים פְּנֵי־מוֹשֵׁל

וּמִיָּהוָה

(יט) כי יבין ואין

מענה • כיון שרואהו

שמוכיון שותק והוא

חוזר ומקלקל לכך

צריך ליסרו במכות

ועוכשין ולא דבר על

עבד ממש אלא

על כל הממרי'

דברי השופטים :

(כ) אן בדבריו •

ממהר ונכהל להשיב

תקוה לכסיל ממנו •

יש לכסיל תקוה

יותר ממנו : (כא)

מפנק מנוער עבדו

יפר הרע : מכון •

שליט וכן לפני שמש

זכון (תילים ע"ב) •

וכן כל כין שמקרא •

שהכין קס תחת אביו

לשלוט בכסיו •

(כב) איש אף יגרה

מדון • כמשמעו

מדון מדת הדין :

(כג) יתמך כבוד •

יקרב אל הכבוד

ותומך בו תמיד :

(כד) אלה ישמע •

שמעביעין אותו אם

ראית פלוני שגנב לי

כך וכך ומתוך שהוא

חולק עמו אינו מגי' :

(כה) חרדת אדם

יתן מוקש מסודרם היא מוקש עביר' יתן חרדה לאדם • ד"א כמשמעו מתוך שאדם
זר עין וחרד אם יעשה נדקה ינטרף אל הנריות חרדה זו תתן לו מוקש • והראשון
כוח לי :

באור

פרעות , כי פרעה אהרן , כי ילך איש אחרי דרכי לבו • ואם העם כל כך טוב שיקבל
עליו עול התורה מבלי אימת חזון והאזערים אשרהו • ורבים מפרשי הכתוב פירשו חזון ,
כבואה • (יט) בדברים , העבד הנקלה לא יוסר בדברים בלבד כי אם בשבט , כי יבין
אע"פ שיבין כוכת הדברים ויראה את אולתו לא יועילו כלום כי אין מענה , כמו האריות
למעניהם (פֶּרֶשֶׁן) ודמה את הדברים כאלו עושים רושם בלב האדם כמו התלם על
הגדה , וכן הוא בל"א (חיינדרוק וחצען) • (ב) חוית , הערה נסיונית שהאיש האן
בדבריו (וק' ו' במעשיו ופעולותיו) הוא ככסל וכל פעולותיו מאפע , ולוא' אמר תקו' לכסיל
ממנו • (כא) מפנק ,

- 19 הייל איהם ! ווען עס געווען בעאַבאַכטעט • דורך בלאַסע וואַרטע ווירד דער שקלאַפֿע ניכט געבעסערט , ווען ער זיא אויך בעגרייפֿט , זיא מאַכען קיינען איינדרוק •
- 20 האַסט דוא דען מענשען בעמערקט דער אין זיינען רעדען פֿאַרשנעלל איזט ; וואַהרליך , דער טהאַר לעסט מעהר האַפֿען אַלס ער •
- 21 ווער זיינען שקלאַפֿען אין דער יוגענד פֿערצערטעלט , האַט איינסט קרענקונג צום לאַהן •
- 22 איין אויפֿפֿאַהרענדער מענש עררעגט האַדער , איין גאַללזיכטיגער הייפֿט פֿערברעכען •
- 23 שטאַלץ ערנידריגעט דען מענשען , דער בעשיידנע ערהעלט עהרע •
- 24 ווער מיט דיבס גענאָס טהיילט , האַסט זיך זעלבסט , ער הערט דען פֿלוך איבער זיך אויסגעהן , אונד דאַרף ניכטס אַנגעבען •
- 25 פֿייגהייט לעגט דעם מענשען פֿאַללשטרוקע ; ווער דעם עוויגען פֿערטרויט , איזט געפֿאַהר איבערהאַבן •
- 26 פֿילע זוכען הערשער גונסט ,

מי שמרגיל את עבדו מכעוריו (כי עבדי אבש, הקדס המה מכורי' לאדוניהם עם ולדיהם (ויבאויינגע , טקלופֿען) בתענוגים סופו להיות לו מנוח ומכעיסו , מלשון ניגם יחד , ומשרש יכה • ואחריתו כמו יש אחרית שקול מורה על הגמול • (כב) איש אף , מי שנוח לכעוס ימהר להעיר מדון , ובעל חמה , הוא הרגון השופך כעסו אחת אחת ע"י דברים ומעשים ונוקס ומוטר והוא רב פשע , מעורר מדנים ומלצין פני חבירו, והולך במסתרים להנקס ממנו • וגדולה דעות איש כזה מרעת הכוח לכעוס כי הוא גם כח לרעות ע"פ הרו' (בג) גאות , מצד שהוא מבקש לגדולה והתרוממות הוא כשפל, אבל השפל רוח העניו סוף הכבוד האמתי לבוא לו • (כד) חולק ,

פֿאַם

מי שחולק את הגניבה עם הגנב אף שלא ידע מאניבתו תחלה , הוא זוכה כפשו , כי לאחר שלקח חלק ברעה הזאת לא יכול לפרסמו , והוא שומע האלה אשר יוצאת מתחת יד ה' כבודי את המעשה הכעבה הזאת כאשר יעשה גם בימינו באגרות (טטעק ברי'ן) ובתוכה נאמרו אלות וקללות על מי שידע את הגנב ולא יפרסמהו אם לא יגיד וכשא עוונו , ולא יגיד : (כה) הרדוח , כמו הירא וחרד , (פֿורכט:זוס אונד פֿייג) כי אם קרדה נופל על פחד הלב ע"י דמיון דבר מפחיד , ולזאת יקרא הפחד הבא פתאום חרדה • והנה האיש החרד יתן מוקס לכפשו כי ע"י החרדה הזאת , לא יראה מסביב להשמר מפגעים , וגם לא ישיג אחד מקניני העולם הנקנים באווין הלב • אבל הבוטח בה' ישגב לא יירא רע כי השם ישגבהו • ויש עוד דעות אחרות בכתוב הזה , עיין בדברי המפרשים • (כו) רבים , יש לך בני אדם המבקשים פני מושל בעת ירצו להשיג דבר לתועלתם • ויאמרו אם רצון

עליה: (כא) מופנק , מענגו ומעדנו , תרגום מעדני מלך , תפנקי מלכא : מנון , שם , שרשו כין וענינו כמו בן : (כה) ישגב , ענינו הרוממות : (כו) ישר

(כו) פני מושל. לדון לפניו. ומי"י כל נושפט איש. אם יזכה או אם יתחייב ובמלכו העובדי כוכבים ומולות דבר הפתוב: (כו) ישר דרך. אדם שהוא ישר בדרכיו:

ומיהוה משפט איש: 27
הועבת צדיקים איש עול
ותועבת רשע ישר דרך:

ל

דברי י אגור בן יקה ב' חירק

המשא

ל (א) אגור בן יקה דברי שלמה שאגר את הבינה והקיאה כך פירשוהו חכמים: המשא כבוא' זו אמר על כן. כאם הגבר לאיתאל, אמר הגבר זה שלמה המשא הזה על עצמו בשביל איתאל על שסמך על חכמתו להרבות והב וכוסי' וכשיס שהזכר מלהרבות. וכן אמר איתאל ואוכל ארבה כשיס ולא יתורו את לבני. ארבה זהב ולא אסור. ארבה

נאם הגבר לאיתאל
לאיתאל ואכל:
כי בער אנכי מאיש
ולא בינת אדם לי:
ולא למדתי חכמה
ודעת קדשים ארע:
מי עלה שמים וירד

מי

כוסים ולא איב את העם מזרימה. לאיתאל ואוכל. בשביל שאמר איתאל ואוכל לעשות ולא אכשל. לאיתאל על איתאל כמו ואמר פרעה (שמות י"ד) לבני ישראל על בני ישראל: (ב) כי בער אנכי. על שסמכתי על חכמתי בדבר שהקב"ה לאו שמוא יבא לידי עבירה: (ג) ולא למדתי חכמה ולא דעת קדושים ידעתי. שגרעתי או הוספתי על דבר משה: (ד) מי עלה שמים כמשה.

באור

רצון המושל יעלה בדיניו די לבו, ולא ישימו על לב כי משפטם ר"ל מצבם אם טוב ואם רע תלוי מאת דבר ה' המשגיח על כל. (כו) הועבת, חתימת הספר הוא דרך כלל, על לב הנדיק המתעייב כל עול, והרשע המתעייב כל ישר דרך.
ל (א) דברי, קצרה ידיעתנו מהשיג מי ומה היה אגור הזה, אם היה חכם מתלמידי שלמה, או חכם דור אחר או אם כל הדברים הנאים נפרשה זו הם דברי שלמה, ואגור בן יקה הוא רק שם מושאל לו על דבר אגורו את דברי החכמה כדעת קבת המפרשים, והנה אין כאן מקום להורות בקיא' וסריפו' כי אם לתרגם ולבאר את הכתובי' כאשר הם לפנינו יהיו מווי שיהיו. ובלי ספק סבר החכם המחב' את הפרשה הזאת עוד חבורים אחרי' אשר נאבדו, ואשרי השלם אשר מלאו לבנו להציג את הפרשה הזאת אחרי ספר משלי שלמה להנות למשמרת לדור אחרון. והנה גחלקה הפרשה לפרשנות

משלי כט ל

באור קכא

פֶּאֶב עוֹיְגֵעַן אֶלְלִיִן הַעֲנַגַּט דַּעַם מַעֲנִשְׁעַן
שִׁיקֹאֵל אֵב .

27 זָא וויא דער אונגערעכטע דער פֶּרָאָמַמַען
אַבְשִׁיאַ אִיזַט ,
זָא אִיזַט דער רעדליכע דעם פֶּרַעפֿלער
אִיזַן גֶּרִייל .

עֲנַדַּע דַּעַם דֶּרִיטִן בּוֹכֶם .

ל

1 וּוְאָרְטַע אַגוּר, ס זָא הַנֶּס יִקָּא .

שפרוכזאמלונג

צו אִיחִיאַל שפּראַךְ דער מאַן , צו אִיחִיאַל
אונד אוכל אַלֹּאָ .

2 אונוויסענדער בין איך אַלס מאַנכער מאַן ,
בעויעע אויך געוועגליכע אַיינויכט קוים ;

3 האַכע העהרע וויזוהייט ניא ערלערנט ,

אונד זאָללמע קענטנים דער הייליגען בעויעען ?

4 ווער שטיג גען היממעל אונד קעהרטע ווידער ?

ווער

וואָלי הוּאָ הַחֲסוּב שְׁתַּלְמִידִיו שׁוֹכְרוֹ תַּחְלָה מִיּוֹחַד וְחֹזֵר לְאִמּוֹר לְאִיחִיאַל וְאָבֵל , לֹמַר שֶׁנֶּס
לְאָכַל כְּאִמּוֹרוֹ דְּבָרָיו . (ב) בִּי , כּוֹנֵת הַמַּחְזֵר לְהוֹדוֹת , כִּי הַעֶקֶר הוּאָ הַתּוֹרָה אֲשֶׁר נִתְּן
אֱלֹהִים , וְהִיא שְׁנֵאִמִּין בּוֹ וּבַעֲיָקְרֵי הַדָּת בְּלִבְשֶׁלֶס , כִּי הוּאָ תִּשְׁגַּבְנוּ מֵעַל כָּל פְּגַעֵי הָעוֹלָם
וְתִשָּׁר לִבְנֵינוּ בַּמִּדּוֹת תְּרוּמִיּוֹת , וְאִם יוֹלֵד בְּלִבְנוֹ סֶפֶק מִן הַסִּפְקוֹת אֲשֶׁר יָדִים אוֹחֲזֵי מִן דֶּרֶךְ
הָאֵמֶת הַרְסוּס לִפְנֵינוּ , בַּל כֹּאֲבָה אֱלִיוּ וּבִלְבַשְׁמַע לּוֹ , כִּי קִצְרָה יָד שָׂכַל הָאָדָם לַעֲלוֹת
שָׁמָּה . וְאָמַר : אֲנִי אֲשֶׁר כִּנְעַרְתִּי מֵאִשׁ , וּבִינֵת אָדָם אֵין לִי , לֹא יִכְלַתִּי לְהַשִּׁיג מֵהַ שְׂבַלֵּב
הָאָדָם קְרוֹן מִחֹמֶר וּבִנְרָא כְּמוֹנִי , אִף כִּי שָׂא אוֹכַל לְדַעַת מֵהַ שִׁדְעוֹ הַקְּדוּשִׁים , הַנְּבִיאִים
אוֹ הַשְׂכֵּלִיִּים הַנִּפְרָדִים , אֲשֶׁר מִכּוֹנִים לְרוּב נַשׁ קְדוּשִׁים . (ד) מִי , זִכְרָה אֵת
הַיְסוּדוֹת אֲשֶׁר עָלִיהֶם נִתְּיָדוּ כָּל מְרוֹזֵי הַבְּרִיאָה וְחֻקוֹתֶיהָ ,
וְאָמַר

מכלל יופי

(כו) יִשְׂרָר הַרְךָ , תֵּאֵר כְּמוֹךְ :

ל (א) בֶּן יִקָּה , בֵּא בְחִירָה תְּמוּרַת הַסְּגוּלָּה : הַמִּשְׁאָה , כְּקִרְאָת הַנְּבוּאָה כִּן לְפִי שֶׁהוּאָ
נִשְׂאֵת נְפִי הָאָדָם : (ג) וְדַעַת קְדוּשִׁים אֲדַע , מִלֵּת וְלֹא עוֹמֶדֶת
בְּמִקּוּם שָׂמִים וְלֹא דַעַת קְדוּשִׁים :

(ד) מִי עָלָה שָׁמַיִם , הַטַּעַם מִי הוּאָ שֶׁיֵּשׁ בּוֹ כַח לַעֲלוֹת אֶל הַשָּׁמַיִם הַנְּבוּאָהִים וּלְדַרְתָּ אֶל הַקֶּרֶן שֶׁהִיא לַעֲמוּק :

מי אסף רוח פיה
הכבשן : מי צרר
מיס . קפאו תהומו'
(שס ט"ו) נכבו כמו
כד (שס) נתפילתו
של משה, מי הקי' את
המשכן שבהקמתו
נתנססו כל אפסי
ארץ כך כדרש
בפסיקתא : ויה שמו
ומה שס בנו . אס
תאמר כבר היה
דוגמתו אמר מה שס
בנו איזה משפחה
יבאה מומנו וכדע
מי הוא : כי תדע .
אס תדע מי הוא
ואך לא יראת לעבו'
על דבריו : (ה)
אמרת אלוה צרופה
ומזוקקת ולא כתב
דבר שלא לצורך והי'
ליזוהר : (ו) פן
יוכיח בך וככזבת .
יוכיח על פניך שע"י

מי אסף רוחו | בהפניו
מי צרר מים | בשמלה
מי הקים כל אפסי ארץ
מה שמו ומה שם בנו כי תדע :
כל אמרת אלוה צרופה
מגן הוא לחסים בו :
אל תוסף ער דבריו
פן יוכיח בך ונכזבת :
שתים שאלתי מאתך
אל תמנע ממני בטרם אמות :
שוא | ודבר כזב הרחק ממני
ראש ועשר אל תתן לי

הטריפני

תוספתך אתה בא לידי עבירה וכ"ש אס תגרע : (ז) שאלתי מאתך עכשיו מדבר
לפני הקב"ה : (ח) ראש . דלות : הטריפני . לשון מוזן

הערה מן המדרשים על פסוק ח"מ שוא ודבר כזב וגומר .

בקשה החכם היא שיהי' לו סיעתא דשמיא באופן שלא יבא להאמין בשוא ודבר
כזב , כן במילי דעלמא , כן במילי דשמיא , כי האמונה בשוא נתעה
במילי דעלמא , היא סיבת המחלוקת אשר היא שורש פורה ראש ולענה לכמה מדות
רעות , כנודע , ובדברי תורה נעשה המישור לעקוב ע"י , באופן שמהפך דברי אלהים
סיים ותחת יוקי נותן דופי בתורת ה' בתוספת ובגרעון :
ואמר עוד ראש ועשר אל תתן לי וגו' הכונה בו שהתפלל לה' שיטה בלבו מדת
ההסתפקות , להיות שמח בחלקו ולא יהי' נבהל להון . ובהכרח צריכין אנו לפרש כזבת
החכם באופן זה , דאל"כ איך שייך ברש שהוא העדר , לשון נתינה , ונתן טעם לדברי' פן
אשנע וגו' כמאמר הכתוב (דברי' ח' י"ב) פן תאכל ושבעת וגו' ובאמת מדת הסתפקות
היא שורש ומקור לכל מדת טובות ,

ובבר אמרו חכמי מוסר אס תבקש מתבל די ספקך , מיעוטה יספוק לך , ואס תבקש
יותר מספקך , כלה לא יספק לך . ואמרו עוד במזמן הבט למטה ממך
תראה יתרוכך , ותן תורה לנותן לחמד , ובמדות הבט למעלה ממך , תראה הסרוכך ,
ותוסף תומך : (בספרי נטע שעשועים הרחבתי הדבור במדה זו , כי אין ערך
אלי' לתוקף עיני' אים כל המדות המשובחות) :

5
6
7
8
ה
מ
כ
א
ב
ג
ד
ה
ו
ז
ח
ט

ווער פאסטע דען ווינד אין זיינער פויסט ?
ווער באנד וואסער אין איין געוואנד ?
ווער בעשטימטע דער ערדע גרענצען ?
זאג אן , וויא הייסט ער — אָדער וויא הייסט
זיין זאָהן , ווען דוא עם ווייסט ? —

5 גאָטטעס פֿערהייסונגען זינד אַללע געלייטערט ,
איין שילד איזט ער אַללען דיא איהן פֿערטרויען .
6 זעצע וויגען וואָרטען ניכטס הינצו ,
ער מעכטע דורך דעם איררטהומס איבערפֿיהרן
אונד ליגען שטראַפֿן .

* * *

7 צווייערלייא בעגעהר' איך נור פֿאָן דיר ,
פֿערזאָגע מירס ניכט זאָלאַנג' איך לעבע .
8 אייטלען וואָהן אונד איררוין ענטפֿערנע ווייט
פֿאָן מיר ,
וועדער רייכטהום נאָך אַרמוהט לאַס מיין
לאַז זיין ,

בשיידע

ואמר אם לא תוכל
להשיג עגס היסודות
ופעולותיהם , איך
תרכ' להשיג הכח הסוב'
ועושה ומושל בכל ,
ואמר העלה איש שמים
וירד משם להודיע רזי
ותעלמות השכליים ?
הגד בא אם ידעת איש
כזה מה שמו ? ואם לא
תדע אותו , אולי תדע
סימן אחר , שם בנו
או תלמידו וכיוצא בו .
(ה) כל , דילך בענין
האלהיות והדברים
הנעלמים לדרוש מעל
ספר תורת ה' כי היא
צרופה מביניה ילכו
לאורה עד מקום שיד
ההג' האנושי מגעת .
מגן הוא האלהים לכל
החוסים בו . והכתוב
הזה שאל מדברי דוד
צמ' תהלים , והוא רב

הענין וכולל למוד גדול . (ו) א תוסף , לא תלך ברוח שכלך להוסיף על דבריו לשאול
מה לפנים ומה לאחור , ולהתיר לך הספקות האלה במופתים שכליים והקאים פלסופיים ,
כי איש תוכל לפול בבור ההטעאה , והיה אם יופיח בך האלהים להאיר עין שכלך ותראה
את טעותך , ונבזבח תכלס בנפאך בראותך קוצר השנתך . ואין כאן המקום להרחיב
באור על הדברים האמתיים אשר נכללים בכתובים האלה , המשכיל יבין , כי יש דעות
שונות בין כתוב בני אדם העוזבים את אשר גלוי לפניהם ברצון האל יתברך , והולכים
במסתרים דרך חשכה . ואם ירצה הנזיר לקיים אכתוב מאמר מיוחד על הכתובים האלה .
(ז) שחיים , מן הכתוב הזה עד ט' פרשה בפני עזמה , והיא כוללת בקשת החכם
מאת השם אשר בפרטותיה ישולבו כל דרכי החיים הזמניים מקושרים עם הנצחיים , כי
שתי הסבות האלה והם העושה שכליית והמטה גשמית המה אבות הרעה והצרה לאדם
על הארץ . והמשכיל ירחיב את הבאור מעצמו בהתבוננו בדברי הכתוב . (ח) שוא , והוא
העיון בדבר הבל , אשר אין תועלת במציאותו , ודבר כזה הוא העושה לדבר שאין לו אמת

מי אסף רוח בחפניו טעם בחפניו כדי שיבין השומע כי חפניו רגוכו או שכלו כלומר מי הוא שיכול לאסוף
הרוח שלא תהי' כושבות . מי צר מים , כאלו צרם בניבים הדומים לשמלה להמטיר על הארץ . מי הקוים
כל אפסי ארץ והם הקנאות העושרות גד בלי מה שלא ימועו , סגיד לי מה שמו או מה שם בנו אם מדע ,
והטעם כי אין בכנראים מי שידע לעשות בכמו אלה בחכמתו :
(ו) אל תוסף , בשני שוואים , והכסון בו אל תוסף בפגול כמו (ש"ב ו') ויוסף שאול ,
ולהרין המלה אל אשר לפניה אמרו כן ועיין בס' ל"א ובס' ג"ז , ובעבור שהעלה דבקה
אל אשר בנדה תביע הוא השני ותקראו כקריאת העין . ויש שקוראים כל שני שוואים
בסוף המלה נחיס , פ"ו : (ח) ראש , שם , כאלף : הטרופני , כלומר פרנסני ועיין
בפרשה שאפרי זאת בפסוק ותתן ערף לביתה : וכן אורש , ענין הרש והמסכנות :
(י) אל

הַטְרִיפְנִי לְחֵם חֶקִי :
 פֶּן־אֲשַׁבֵּעַ וּבְחַשְׁתִּי וְאָמַרְתִּי
 מִי יְהוָה וּפֶן־אֹרֶשׁ וּנְגַבְתִּי
 וְתַפְשֵׁתִי שֵׁם אֱלֹהֵי :
 אֶל־הַלֶּשֶׁן עֶבֶד אֶל־אֲדֹנָי אֲדֹנָי
 פֶּן־יִקְלַלְךָ וְאֲשַׁמֶּת :
 דֹּר אָבִיו יִקְלַל
 וְאֶרְתֹּאמוּ לֹא יִבְרַךְ :
 דֹּר מָהוּר בְּעֵינָיו
 וּמִצֵּאתוֹ לֹא רַחֵץ :
 דֹּר מִהֲרָמוֹ עֵינָיו
 וְעַפְעָפִיו יִנְשְׂאוּ :
 דֹּר יִהְרָבוֹת שָׁנָיו
 וּמֵאֲכָלוֹת מִתְלַעְרְזוּ לֹאֲכֹל

מזון וכן טרף נתן
 ליריחו (תילי קיא)
 9 (ט) פן אשבע מתוך
 עוש' וכחשתי בקב"ה
 מרוב גאווה ומהו
 הכחשה ואמרתי מי
 ה' כלומר אין אלהי'
 ותפסתי שם אלהי.
 להרגיל להשבע בו
 לשקר : (י) אל
 תלשן עבד . אל
 תמוסור דין על עבד
 ללעוק עליו להקב"ה
 ואפילו הוא רשע
 אשר אביו יקלל וכל
 התועב' האמורות
 כאן בו . וראי' לדב'
 שהושע בן בארי
 בפסחים בפ' האשה
 שהלשין את ישראל
 ואמר הקליפ' באומ'
 אחרת אמר לו
 הקב"ה קח לך אשת
 זנוכיס (הושע א') :
 (יג) דור מה ראו
 עיניו . זה גסות
 הרוח : (יד) דור
 חרבות שיכיו .
 הסיכוכו' מתלעותיו
 שכיו הפכימות :

עניים

באור

במצאות . הטריפני , פרכסני כפי חקי לפי תכונת כפשי וכבודי . כי מאחת משתי הקצוות
 האלה תולד רעה כאמרו בכתוב הנא . (ט) פן , אם תתן לי עושר ירוס לבני ואומר כחי
 ועווס ידי עשה לי את החיל הזה ע"ד וישמן ישורון ויבעט . ואמרתו מי ה' , אכחיש
 ח"ו בטובת הבורא והשגתו בשרירות לבי . ופן אורש , אם ריש תתן לי ואצרך לגנוב ח"ו
 ואעבור על מכות אלהי , וגם אשבע לשקר . (י) אל הלשן , הכתוב הזה אינו . גומד
 על מקומו . כי לפי דעתי יסדרו כל הכתובים בפרשת אגור אחת ושתיים ושלוש וארבע . ויהיו
 הכתובים אל הלשן , עין , אם נבלת וכו' קדומים בסדר המקרא , וא"כ שחיים ,
 לעלוקה , שלש , שלשה המה נפלאו , שלשה המה מטיבי , החח , ואח"כ
 ארבעה , דור וכו' . (יא) דור , כנר דנרתי פה מסדר הכתובים , ואיה מקום
 הכתובים הארבעה האלה לפי סדרי . והנה רוב המאמרים הבאים בפרשה זו המה למודים
 כוללים חכמה ומוסר ע"ד המדה (רעה טו) כאשר היה דרכי חכמי הקדש לסדר את דברי
 חכמתם או במליכה קצרה בכפל העלות או במשל או במדה . ובדברם בקדה , אספו דברים

זנוכיס

- 9 בעשיידע מיר נור מיין מעסיגעס אויסקאממען •
 איך מעכטע ואַנסט ענטוועדער איבערמיהטיג
 גאַטטעס לייגער ווערדן, אונד פֿראַגן:
 ווער איזט דער עוויגע? — אָדער אויס נאָהט
 שטעהלען, אונד מיך אַן מיינעם גאַטטעס
 נאָהמאן פֿערגרייפֿען •
- 10 פֿערליימדע קיינען דיהנער בייא ויינעם העררן,
 ער מעכטע דיר מיט שמאָך בעגענגען,
 אונד עס ווערע דאָן דיינע אייגע שולד •
- 11 איין געשלעכט דאָן ויינעם פֿאַטער פֿלוצט —
 דאָוגעשלעכט וועלכעס ויינע מוטטער ניכט גריסט •
- 12 איין געשלעכט דאָן זיך גאַנץ ריין דינקט —
 דאָן, ווערלכעס פֿאַן ויינעם אונפֿלאַהט ניא
 געוואַשען וואַרד •
- 13 איין געשלעכט דאָן דיא אויגען האַכטרעגט —
 דאָן, וואַס קיים דיא ווימפערן אויפֿהעבן קאָן •
- 14 איין געשלעכט דעסען צעהנע דאָלכע,
 אונד דעסען פֿאַרצעהנע מעסער זינד —

שונים למוכיחם אשר
 מלאו גם דמיון באחד
 מפעולותיהם ודרכיהם
 ויביאו אותם יחד אל
 גדר הדמיון הזה לעשות
 מהם חדה, כאשר
 אבאר עוד לקמן:
 ובכתובי שלפנינו, הי'
 לפי דעתי פתח הכתוב
 חדה, וסגרו פתרוכ'
 ויהיה כאלו שאל החכם
 איזה דור אשר
 יקלל אביו? ותשובתו
 בחלק השני: הוא הדור
 אשר לא יברך את אמו •
 כי בשלילת הנרכה
 לא נזכר כי אם הסנת
 אחר מכהוג בכבוד,
 והדור אשר משתחו בו
 להקל בכבו' האם סופו
 לקלל את אביו • ואמרו
 חכמי המוסר,
 ובהשתת הכמוס בדור
 מן הדורו, וברבו' תענוג

והחמדה בין בני האדם תשתנה המדות, כערים יקילו בכבוד וקנים אשר לא משבחים
 משבחיםיהם, הנבות תתביישה להתראות עם אמותם אשר לא שנו כימוסי דור מולדתם,
 והבנים ימאסו בחברת אבותם אשר רוח אחרת עמהם, ודור כזה כוון אליו החכם •
 (יב) דור טהור, איזה הדור טהור בעיניו? הוא הדור אשר מטמאתו לא רוחן מעולם •
 כי מי שלא ראה טובה מעולם לא ירגיש את מקסורו בהעדר הטוב • ולא ארחיב באור למאכיל
 אחרי שמי בידו מפתח לדעתי, יסקור וימנא • (יג) דור מה, איזה הדור מרים עיניו
 בגאווה ובוז על רעהו? הוא הדור אשר עפעפיו יכשאו, בבנין כפעל ע"י אחר, כלומר
 שלפי אמתת תכונתו לא יהיה לו כח לישא את עיניו מחרפה וקלקן על דבר שפלותו • ואמר
 שזה סימן על דור גאווה ובוז שהוא דור שפל וכזה אשר לא ישא עין מעצמו • ואל תתמה
 שבארתי את הכתוב כך, הנראה כדוסק לפוס רהיטא, אבל דע כי הענין מסכים עם
 הלשון, ובפרט בידעך שגשא עין כל הקאיכו מורה על גאווה ובוז כמו רוס עין, כי אם או
 פקחת עין, כמו וישא עין, או לשון תוחלת בהכנעה כמו אשא עיני, נושאים עין
 כו' • (יד) דור הרבות, איזה הדור שני סדנות, והם שני הנדדים הנקראים
 הונדע

מכלל יופי

(י) אל חלשן, מענין לשון: אדנו, בא חסר היוד כי זאת המלה באה בלשון תפארת
 ליסוד: (יד) ומאבלוח, הסכין נקרא כן על שם שהוא אוכל ומכלה: מארץ, ארץ ישתנה
 בהפסק

הערה מן הטד פים על פסוק י"ב י"ג י"ד

דמלך החכם קרא דורות מראש וראה את הכולד, כי מה שהי' הוא שיהי' וכלל
 ד'

ומאכלות סכינים:
 (טו) לעלוק' מכת'
 פתר לעלוקה
 כמשמעו למד'
 שה' ערבי והפותרו
 אומרים שהוא לשון
 שאל ומורד, וכן
 במדרש תהלי' למדנו
 כן שפותר שתי בנו'
 גן ועדן וניהנס זו
 אומרת תכו לי
 בדיקים וזו אומרת
 תכו לי רשעים
 וארבע לא אמרו
 הון הרבה יש לנו:
 עוב' רחס תשמיש:
 (יז) ליקהת אס
 לקמטים הנקבנים
 ונקהין בפני אמו
 לשון יקהת עמים
 (ראשית מ"ט)

עניים מארץ ואכיונים מאדם:
 לעלוקה י שתי בנות הב
 שלוש הנה לא תשבענה
 ארבע לא אמרו הון:
 שאור ועצר רחס
 ארץ לא שבעה מים
 ואש לא אמרה הון:
 עין י הלעג לאב ותבו ליקהת אים
 יקרוה ערבי נחל
 ויאכלוה בני נשר:
 שלשה

קבוצת עמים והיו' ד כמו יפעת ויעלת חן: יקרוה - לשון תנקר, נקרת הנור
 (שמות ל"ג), (פירו' ר' בלע"ז), יבא העורב שהוא אכזרי על בניו ויקרו' ולא
 יאכלנו ולא יהנה בה - ויבא כשר שהוא רחמני על בניו ויאכלנה ויהנה בה: העורב אכזרי
 הוא כמו שחא' (תילוס קמ"ז) ולבני עורב אשר יקראו, והנשר רחמני, שנאמר
 ישארו על אברתו (דברים ל"ב):

מכלל יופי

בהפסק ולא כשתנה בארבע מקומות ובפרשה הזאת השנים, זה, וכן תחת שלש רגזה
 ארץ: (טו) לעלוקה, היא המלה הנוכרת בדברי קו"ל מפני שכנת עלוקה והיא
 התולעת הגדלה בנהרות ונתפשת בגולי האדם ובגולי הבהמה בעבדם בנהרות
 ושואבות דמם עד שתמלא ותנפח וכופלת וכן לעז המתרגם, ופירש בו רבינו סעדי' ענין
 העדר כלומר ההעדר בנ"ח הוא על שני פנים, האחד העדר ההויס במותם והוא שאור'
 שאמר, והשני העדר שלא יהיו והוא עוצר רחס, וכן בצמחים ארץ לא שבעה מים ולא
 תזיח הצמחים, והשני כלות הצמחים אחרי היותם, והוא שאמר ואש לא אמרה הון,
 והמשיל זה הענין הנוכר לעלוקה שהיא אינה אומרת די בשתיית הדם: הון, הרבה ודי:
 * (טו) ויש אומרים שנקרא הניהנס על וק' מלאו ילא משפט מעוקל בהפוך אותיות לפי שכל המעקל
 דרבינו ירד' סס, והראב"ע קור' שהוא תוסף למעוקל ומענות. והס' הארבעה דורות הנוכרים
 למצלה
 ארבעה כתות אלה נכלל כל חטא, עון, ופשע, אשר יחטא בו האדם,
 והניג את מליצתו במעט דברים ורב הענין, באופן שכל הטמאים לנפש אדם
 התיבה קולעת. ולא אכחיד תחת לשוני שיש להרחיב הדבור בארבע דורות האלו.
 אמנם החכמה תקרא ותבונה מתן קולה, הארש! שיש יד לפה, עת אשר השתיקה
 יפה, כי בזמן שנמנע לסכלות יתרון מן החכמה, אזי לחכם ישב המכיר מקומו,
 רא' לדבר דוד בשכותו את עעמו:

משלי ר

באור קכד

דאן, וועלכעס דיא ארמען אויס דער וועלט,
אונד דיא דירפטיגען אויס דער מענשהייט
וועגפריסט.

* * *

15 צווייא טעכטער האט עלוקה*, גיב הער,
גיב הער איזט איהר נאָהמע.
דרייא דינגע ווערדען ניממער זאטט,
איין פֿירטעס זאגט ניא: גענוג!

16 דאן טאָרטענרייך, דאן אונפֿרוכטבאָרע ווייב,
דיא ערדע, ניממער דעס וואַסערס זאטט,
אונד — דאן פֿייער, דאן ניא זאגט: גענוג!

17 דאן אויגע דאן ווינען פֿאַטער העהנט,
אונד שפעטטיש אויף דער מוטטער רונצלן בליקט;
ווערדען דיא ראָבן דעס טהאַלס אויסהאַקן,
יונגע אַדלער פֿרצעהרן. דרייא

(הזכרע זעהנע),
ומחלעות, השנים
הקדומים (פֿאַרזעהנע)
והמה קדים דומים
לסכינים? ואמר
שהוא הדור, אשר הלך
מאתו מדת הרחמים
ואיבוס על עני ואביון
ומצב ארבע דורות,
דור עז פנים, ודור
שטה, דור גיא, ודור
חיים. (טו) לעלוקה
אמרו רוב המפרשים
והמבארס שהוא תולע'
גדולה המונעת את דם
האדם והסוית, וכן
זכר בדברי חז"ל מפני
סכנת העלוקה,
אבל לא פירשו מה זה
שתי בנות ומה כוון

צמלת הב הב. אבל באמת שכוונו בשם הזה חכמי הקדם לזייר את ההשקפה והבלייה,
ואם עלוקה כשאל מן התולעת המשחית, ומאוררי הקדם זיירו את ההשקפה והבלייה
בדמות הקיה האת, כמו שזיירו מאוררי היונים את המות, בערה חותכת את החוט
אשר דימוהו לחיי האדם (חטרוחפחט). ואמר לעלוקה שתי בנות והם שאול ואבדון הכוזרי'
לעיל כ"ז כ"ח והם לא תשבענה וזה הב. שלש זכר שלשה דברים אשר לא תשבענה והם
הנזכרים בכתוב שלאחריו, ואם תחשוב עוד אחת עמם אשר לא תאמר הן הרי לך ארבע.
והאחרון הוא תמיד כפתרון הקדה. (טו) שאול, הוא המות אשר ככה בשם שאול.
ועוצר רחם, מה שעוצר את הרחם מהוליד, כי העקרה אשר לא נסתה בעם הריון
וכאח הלידה, לא תשבע ממגל. וארץ, השואבה ויונקת את הליחה לא תשבע מים,
והרביעית זה האש המשחית ומבלה את כל אשר יפגע בו, והוא גדול ההשקפה והבליעה
מכולם. (יז) עין, כנר ידעת סדרו בפרשה האת, ואמר שעין הלועג על אביו,
והמבזה את זקנת אמו כתרגומו קשישיתא, והוא קבון הקמטים בפני הוקנה (דער דיו

מכלל יופי

למעלה ויש בנות ומולדות ארבע אשר בס ידובס השם. שאול שישליכו בו הדור המקלל וימותו בלא עתם
כענין ומקלל אביו ואמו מות ימות. ועוצר רחם שיעצור הרחם פה הבטן ולא יולידו בעבור הדור שלא רחץ
מטומאת זנות ולא יהי לו בנים. וארץ לא תשבע מים בחיץ מער ויבשו זרועיה ויהיו מושפלים דור הגלים
והרמים ברעב. ואש היא היורדת מן השמים לאכול הדור האוכלים הפכיים ועושי האכזריות:

(טז) שאול, ענינו הקבר, ועצר, ענינו המניעה: (יז) ליקחה אם, שרשו יקה והקיף
דגושה והוכסה היוד והוטלה תכועתה על הלמד ומשפטה ליקחה אם, ופירושו למשמעת
אם

(* עלוקה, איזט זיין געעהרליכט באוטוויגנרס טיהר (באזט עגעז) וועלכט דיא
אחרגאנגער לוס זינבילדי דעס טאָרס ברויכן, זח וויח דיח גריכן
זייני דער פֿאַרן האַבן.

18
19
20
21
22
23
24

18 שְׁלֹשָׁה הַמָּה נִפְלְאוּ מִמֶּנִּי
 וְאַרְבַּע לֹא יָדַעְתִּים : וְאַרְבַּעַת קָרִי
 19 דֶּרֶךְ הַנְּשֹׂר י בַּשָּׁמַיִם
 דֶּרֶךְ נֶחֱשׁ עַל־צוּר
 דֶּרֶךְ אֲנִיָּה בְּלִבִּים
 וְדֶרֶךְ גִּבֹר בְּעֵלְמָה :
 20 בֶן־י דֶּרֶךְ אִשָּׁה מִנְּאֻפֹת
 אֲכָלָה וּמִחֲתָה פִּיהָ
 וְאָמְרָה לֹא־פָעַלְתִּי אֵינִי :
 21 תַּחַת שְׁלוֹשׁ רְגֹזָה אֶרֶץ
 וְתַחַת אַרְבַּע לֹא־תוֹכֵל שְׂאֵת :
 22 תַּחַת עֶבֶד בִּי יִמְלֹךְ
 וְנָכַל בִּי יִשְׁבַּע־לֶחֶם :
 23 תַּחַת שְׁנוּאָה בִּי תִבְעַל
 וְשִׁפְחָה בִּי־תִירֶשׁ גִּבְרָתָהּ :
 24 אַרְבַּעַת הֵם קִטְנֵי־אֶרֶץ
 וְהֵמָּה חֲכָמִים מִחֲכָמִים :
 הַנְּמַלִּים

(יח) כפלאו ממני . ככסו משלפסו מעיני ואיני יודע להיכן הלכו שומהרין להסתיר מן העין : (כ) ומחטה , כופ' פיה למטה כדכתי' כאשר ימחה הנלפת מזה והסך על פני' : אכלה . לשון נקיה דבר הכתוב : (כח) שממית , (ארגוזא בלע"ז) : בידים תתפש . בידיה היא אוקות ומתדבקת צכותלים : (כט) צעד . הולכי ומלויקים בגבורתם : (לא) ורזיר מתכי' או פיש לא ידעתי מהו ולפי המשמ' היא קיה פשוטה מתכי' : מלך אקוס לא ידעתי מה הוא לפי פשוטו : מודרש אגדה פותרין פמש פרשיות אלו של ארבע ארבע דברים כנגד ארבע מלכיות לפי שכתאמרה ממלתן על ישראל צעון שעברו על קמטה קומשי תורה הזכיר קמש' פעמי' (טז) שאול ועוצר קחם . שאול מלכות בבבל שנאמר כבוד כתר הרחיב כשאול כפשו (חנקוק ב') ועוז' רחם זו היא מדי שבימיהם עברו חמשים מישראל שנאמר להשמיד להרוג ולאבד (מעילה ג') : (כא) רגזה ארץ . ארץ ישראל : (כב) תחת עבד . זה כבוד כתר שהיה

בבבל שנאמר כבוד כתר הרחיב כשאול כפשו (חנקוק ב') ועוז' רחם זו היא מדי שבימיהם עברו חמשים מישראל שנאמר להשמיד להרוג ולאבד (מעילה ג') : (כא) רגזה ארץ . ארץ ישראל : (כב) תחת עבד . זה כבוד כתר שהיה

מכלל יופי

אם כלומר עין שתבח למשמעתה ולמה שתגיה עליו יקרוה עורבי נחל : (יט) גבר , נקרא האיש גבר לפי שיש לו גבורה על האשה : בעלמה , היא בעולה בלי ספק כי אמר אחריי כן דרך אשה מכאפת וגו' שאינה נכרת הנעילה בה אבל בבתולה כיבר המעשה בלי ספק ועיין בגרשו : (כ) אכלה , ע"ד משל : ומחטה , ענין קינות : (כה) עם

18 דרייא דינגע זינד מיר אונבעגרייפליך ,

איין פֿירטעם קאָן איך ניכט איינזעהן .

19 דעם אַדלערס וועג דורך דיא לופֿט ,

דער שלאַנגע וועג אָן דעם פֿעלוען ,

דעם שיפֿס וועג אָן דען וועללען ,

אונד — דעם מאַננעס וועג בייא דעם ווייבע .

20 אויך זאָ איזט דער וועג בייא דער עהעברעכריין ,

האַט זיא גענאָסען , זיא ווישט דען מונד —

אונד שפּריכט : איך האָבע ניכטס איבעלס

געטאַהן .

* * *

21 אונטער דרייא דינגען בעכט דיא ערדע ,

איין פֿירטס קאָן זיא גאָר ניכט ערטראַגן .

22 אונטער איינעם שקלאַפֿען דער צור רעגירונג

קעמט ,

אונטער איינעם פֿערוואַרפֿנען בעטלער ווען

ער זיך זאַטט געגעסען ,

23 אונטער איינער העסליכן ווען זיא ענדליך

הייראַטעט ,

אונד — איינער מאַגד דיא איהרע געביהטריין

פֿערדרענגעט .

* * *

24 פֿיער דער קליינסטען טהירכען אויף ערדען ,

דיא אויסנעהמענד קלוג זינד .

דיא

רוכלזען זיינער זוט =

טער טפחטטעט (

ראוי שיקרוו , משרש

נקר (חויסטטעבן ,

חויסהחקן) העורבים

אשר נחל , ויאכלוה

צני נשר העפּיס לאכול

את הנבלה . (יח)

שלשה , גם זה מדה ,

ופתרוכה באה צסוף ,

כי עיקר כוונת החכם ,

על דרך גבר . (יט)

דרך , כמו שלא יאשר

רושם בדרך כשיגביה

עוף , כי לא תעשה

זוּם השתנות כרגשית

באוויר , וכמו שלא יאשר

רושם בהליכת הנחש

על הצור , כי אם

תלך עלי הצור תקפול

את נזויתה בעגול

ותשליך את ענמה ארצ'

עד שלא יודע רושם

מקום הליכתה , וכן

האניה בלב ים , כי

גליו יכסו מקום הליכת'

ולא יאשר רושם . כן

הרביעית אשר היא

כפתרון המדה בדרך

גבר בעלמה והמשכיל

יצין . (כ) בן דרך ,

לא ידעתי אם גם

זה דברי אגור או דברי זולתו אשר הוסיף עוד דבור קמישי הדומה לזה מאד . או אם הוא

כמפרש והולך כוונת דרך גבר בעלמה . ובדברים כאלה לא יועיל הרחבת הביאור . (כא)

החת , יש שלשה דברים המשתייכים את הקבוצן ומזיקים להכלמת האדם , ואמר בדרך

השאלה , שהארץ תמוט בהיות עליה אחד מהם , והרביעי (הוא העקר אשר כוון אליו והוא

כפתרון) , לא תוכל זאת . והם : (כב) החת עבד , הנקלה והנצוה כשיצוה לגדולה .

ועוד בו מדותיו הפחותים ישחית ויבלה הכל . החת גבל , והוא הכנזה אשר לא יעסוק

בדבר כי אם יבקש לחמו על הפתחים כאשר כבד בארתי טעם השם הזה לעיל י"ז , ואם

הוא שבעלמס לא יעמיד איש מפניו . (כג) החת שנואה , הראוי לשאתה מנד שפלותה

וביעורה ומדותיה אם יודמן לה בעל . והרביעית היא השפחה אם יתאדוניה שינו עליה ,

עד שתיש גבירתה , ועי"ז תתגאה ותעז פניה נגד כל אדם עד שאין לאיש קיום עמה .

(כד) ארבעה , משנפה ארבעה כנראים אשר מתולדתם ותכונתם היא חלשים וקטנים ,

ויתפלא הרואה על קיום מינם , אם לא בטובת והשגחת הבורא יתעלה , אשר גם כן את

חכמה יכללו על ידיה מפגעים הרעים להם . ואמר שהם חכמים מחוכמים כאלו השכילו

לדעת חפזונם ומבחו תרופה נגדם לתקן המעות . וכבר פרשתי רוב הענין במאסף למדע

25
26
27
28
9
0
1
2
3
4

25 הַנְּמָלִים עִם לֹא-עַיֵן
 וַיִּכְיֶנּוּ בַקִּיץ לַחֲמָם :
 26 שְׂפָנִים עִם לֹא-עֲצוּם
 וַיִּשְׁיִמוּ בַסֵּלַע בֵּיתָם :
 27 מֶלֶךְ אֵין לְאַרְבֵּהָ
 וַיֵּצֵא חֵצֶיךָ כָּלוֹ :
 28 שְׂמֹמִית בִּידֵים תִּתְּפֶשׂ
 וְהָיָא בְּהִיכְלֵי מֶלֶךְ :
 29 שְׂרֵשָׁה הִמָּה מִיִּטְיָבֵי צֶעֶד
 וְאַרְבָּעָה מִטְּבֵי לָכֶת :
 30 רִישׁ גְּבוּר בַּבְּהִמָּה
 וְלֹא-יִשׁוּב מִפְּנֵי-כָל :
 31 זְרוֹר מִתְּנִים אוֹתֵישׁ

עבד למרוך בלאדן
 וכותב אגרותיו
 כדגרים בחוליו ונבל
 כי ישבע לחם זה
 אשורוש שעש' משת'
 מאה ושמונים יום :
 (כו) שכו' כי תבע'
 בכגד יון ושפחה כי
 תירש גברת' זה עשו
 שהיה לו לעבוד
 ליעקב ונהפך הדב'
 (כה) הנמלים עם
 לא עו' זו צבל שח' (ישעיה כ"ג) הן ארץ
 כשדים זה העם לא
 היה : ויכינו בקיץ
 לחמם : כנכודנכר
 עשה כבוד אסד
 להקנ"ה בימי מרוך
 בלאדן אשר שלח
 ספרים לחזקיהו
 וכ' גם שלם למלכא
 חזקיהו שלם לקרתא
 דירושל' שלם לאלהא
 רבא ונכודנכר
 כיתב אגרותיו היה
 ולא היה שם אותו

ומלך

היום וכשנא וספרו לו מה שעשו אל"ל אלהא רבא קריתו ליה וכתבתו ליה בסוף
 דין אחר השליח והחזירו בשביל אותה מרובה זכה למלכות הרי שהכין בקיץ לחמו כדרך
 הנמלה : (כו) שפנים עם לא עזום זה מדיופרם : ושימו בסלע ביתם : שזנו בית
 המקדש : שממית ביד' תתפש זה היה עשו שנאמר והידים ידי עשו (ראש' כ"ז) : בהיכלי
 מלך : שנכנס להיכל מלך והחריבו : (ל) ליש גבור בנהמה זה כנכודנכר שנאמר
 (ירמיה ד') עלה אריה מסוככו : (לא) זרויר מתנים : זו מדי ופרס שזרו מתניהם
 והרגו לבלשצר וטעלו מלכות בבל : או תיש : זה יון שנקרא תיש שנאמר (דניאל ח')
 והנפיר השעיר הוא

באור

כסליו תקמ"ח • (כה) הנמלים , צריה קטנה ימיתה האוי' הקר בימות החורף לפי
 שאיננה עו' , אין עו' ותעצמות בגויתה , ולכן החפיונה להכין בקיץ לחמה • (כו)
 שפנים , עם לא עזום להלחם עם סיוות אחרות לכן החפיונה לשום בסלע קנס , לא
 יבוא עם רגל כגוש • (כו) מלך , ידוע כי לרוב מיני הצדאים ההולכים לטרוף טרף ון
 הנמחים יש להם ראש אשר ילך לפניהם , ואם נתפזרו במהלכם אנה ואנה יולך את הקול
 בשריקה ופסוק לאכפס יחד • אבל אין מלך למין הארבה , לכן בהלכס לחנון לכרות סמ
 הנרעונים ילכו כלם כאחד ולא יתפרדו •
 (גת) שטמית

- 25 דיא אַמיון איין צאַרטעס פֿעלקען , דרום בערייטען זיא פֿיין איהרע קאַסט אים זאַמער .
- 26 דיא בערג-מיווע איין אָהנמעכטיגעס פֿעלקען , דרום בויען זיא איהרע הייוער אים פֿעלוען .
- 27 דיא הייאשרעקען האַבען קייגען אַנפֿיהרער , דרום געהן זיא אין איינעס טרופ אויף בייטע .
- 28 אונד — דיא שפינגע דיא דוא מיט דען הענדען גרייפֿען קאַנסט , זיא העלט זיך אין קעניגליכען פֿאַלעסטען אויף .
- * * *
- 29 דרייא וועזען האַבען איינען בעהענדן שריטט , איין פֿירטעס דען פֿירטערפֿליכסטען גאַנג .
- 30 דער לעווע , העלד אונטער דען טהירן , ווייכט ניטאַנדן אים .
- 31 דאַז ווינדשפּיל , דער באַק , אונד — איין קעניג , דעם

(כח) שממית , והרביעית היא העכבש , בדיה קטנה אשר תתטוש אותה בידים , והנה בהיותה במדר אש המוכי נקל ישיגה וימיתנה , לכן החכימו לתקוע אהלם בהיכלי מלך בנין גבוה מדריו דנים לא ישיגנה הרודף כי אם בעמל , ותמלט ממנתו . ואולי כיון בזה על דבר אשר נסתר בדרכי משל , אבל מחוק המתרגם שלא להרבות בפירושים היונאים מדרך הכפוט : (כט) שלשה , חשב מיני ברואים ההולכים באויון ועוז , ואין דבר עומד כנגדם והס . (ל) ליש , הארי

אשר הוא גבור החיות ולא ישוב מפני עומד כנגדו . ובואת מפרש מה שכוון באמרו מטיב לכת וכעד , שרצה לומר לגודל עוזו ותקפו , לא יעמוד דבר לעכבו . (לא) זרויר , והוא לדעת רוב המפרשים הכלב הנד שהוא רץ מהר ואוחז בחיה אשר תפגשו . חיש , שהוא

מכלל יופי

(כח) עם לא עו , כמו שיאמר עם על קבוץ וקהלת האנשים , כן נאמר עם על הנמלים ועל השפנים : (כו) חצץ , ענין חתיכה ויהי' פועל קל או שם תואר , רוצה לומר אע"פ שאין לו מלך יבא כולו ביחד מחתך ובורת העשבים והאילנות להשחית : (כח) שממית , יש מפרשים שהוא מה שקורין בלע"ז בוכיאה , שזורתה כזורת אדם ותתפוש בדיה מה שיתנו לה והיא בהיכלי מלך לשקוק בה , ויש לפרש אר"כייא בלע"ז והיא העש שזוכה ביתה אפי' בהיכלי מלך וכן בדברי חז"ל אימת שממית על עקרב ופירשו בו אר"כייא בלע"ז : (כט) מטיבי צעד , ענין הליכה כמו את קול נעדה (שמואל ב' ה') : (לא) זרויר , שם סיה שכמה במתניה , וי"א שהוא כלב הנד ליד גאל"כו בלע"ז ונקרא כן לפי שהוא דק במתניו כאלו הוא חבוט או חגור במתניו , תרגום ויעשו להם חגורות (שם כ"ב) ועבדו להם זרויון וכן תרגום ויטבוש , וזריו . וי"א שהוא כמר גם הוא דק במתניו :

* (לא) ויש לפרש שהוא מין עוף טמא שזכרו חז"ל באמרו לא לחכם הלך הרווי' אלל העורב אלל מפני שהוא מינו ואומרים שהוא אשטור"כיל בלע"ז , אבל לא ידעתי חפ"י מה עשם מתניו :

או חיש , לדעת ר' יונה מקום ויחשבבור כמו ותיש , ולדעת רד"ק בספריו ופירושו כל א' מאלה

משלי ל לא

וּמִלֶּךְ אֲרֻקּוֹם עֲמוֹ :

32 אִם-נִבְלָה בְּהַתְנַשֵּׂא

וְאִם-זִמּוֹת יָד לִפְהָ :

33 כִּי מִיץ חֶלֶב יוֹצֵיא חֲמָאָה

וּמִיץ-אֵף יוֹצֵיא דָם

וּמִיץ אֲפִים יוֹצֵיא רִיב :

לא

דְּבַרִי לְמוֹאֵל מֶלֶךְ

מִשָּׂא אֲשֶׁר-יִסְרְתוּ אָמוֹ :

2 מִה-דְּבָרִי וּמִה-בֶּר-בְּטָנִי

וּמִה-בֶּר-נִדְרֵי :

3 אֶל-תִּתֵּן לַנְּשִׁים חֵילָךְ

וּדְרָכֶיךָ לַמַּחֹת מְלָכִין :

אל

מלך יין : ומלך אקום

עמו זו פרס שאמר

אני ואפסי עוד : אין

כנגד לעומתו : אקום :

אין עומד עמו : (לב)

אם נבלת בהתנשא :

אם נתנבלת על ידי

חברך שחורפך

(וגדפת) את עמך

סופך להנשא בדבר :

ואם זמות : בלבך

להתקוטט : שים יד

על פה ושתוק : (לג)

כי מיץ חלב כי כאשר

תלא חמאה על ידי

מיץ חלב ודם על ידי

מיץ החוט' וותר מדי-

כן יא ריב על ידי

מיץ אפים של כעס :

מיץ סחיטה

פרימור'א בלע"ז

כמו (שופט'ו') וימן

על וגו' : ורבותינו

פרשו אם כבל' ענמך

על דברי תור' לדרוש

ולשאל ספיקותוך

לרבך : ואפי' נראית

לו כשועה בלא לב

סופך שתהא מנושא

ואם זמות אם שמת זמם על פיך וחסמ' אותו ולא שאל' לו הכל . סופך כשישאלך דבר הלכה תתן יד לפה ותאלם שלא מדע לענות כלום בו : כאשר מיץ חלב יוכל חמאה כן מיץ אפים שרנך כועס בך שלא הבינות מהר ואתה מתנבל עליה סוף יוציא מפיך אחר זמן הלכות רבות והוראות :

לא (א) דברי למואל מלך, דברי שלמה המלך שאמר למו הקב"ה כלומר בשביל שהעוה כנגד הקב"ה : למואל לאל כמו (איוב מ') למו פי . דברים לשמו של הקב"ה שאמר המלך : משא אשר יסרתו אמו . כשהתחתן עם בת פרעה ביום חנוכת ב"ה והכניסה לו כמה כלי זמר ונער כל הלילה וישן למחרת עד ארבע שעות כדאיתא בפסיקתא והי' מפתחות בית המוקדש תחת מראשותיו ועל אותה שעה שנינו על תמיד של שחר שקרב בארבע שעות וכנסה אמו והוכיחתי כל המשא הזה : משא אשר יסרתו אמו . משא של משל יסרתו אמו : (ב) מה ברי . מה זאת עשית והגדת שאתה בני ולא בן אביך הכל יודעין אביך כדיק נמור היה ואם אתה רשע יאמרו אמו גרמה לו : (ג) בר בטני . כל נשי אביך כיון שמתעברות אינן שבות לתשמיש ואני דחקתי וכנסתי כדי שיהא לי בן מלובן ומורו שהתשמיש יפה כל שזה חדשים אחרונים : ומה בר בדרי . כל נשי אביך היו נודרות שיהא להן בן הגון למלכות ואני גדרתי שיהא לי בן מלובן בתורה : (ג) לנשים חילך . כחך אל תתן : (ד) אל

משלי ל לא

באור קכ

עו פנים ואינו חוזר
לאחור מפני שום דבר.
ומלך, והוא כפתרון
החדה, כי הוא המעיד
לכת שאל—קום עמו
אין אדם עומד כנגדו
מכד גדולותו ורוממותו.
ואחרים נקדו אל סגול
ועמו פת"ח כלומר אל
קום עמו, אס הוא
קס בין עמו לדבר או
לכות עליהם—(לב) אם
נבל, אס ירד מגדולת
ע"י זולתך בהתנשאו
נגדך כרוס לבנו, או
אס דמית שהכעיסך
איט בגאותו, הענה
היעונה לך לשום יד
לפה, ולשתוק כאלו לא
הרגשת דבר. (לג) כי,

דעם שטעללט זיך נימאנד אים וועגע.
32 ביזט דוא דורך שטאלץ בעליידיגט ווארדן,
אָדער דייכט דיך זאָ וואָס —
לעגע דיא האַנד אויף דען מונד :
33 דען, מילך שטאַסען גיבט בוטטער,
נאַזען=שטאַס גיבט בלוט,
צאָרן רייצען, גיבט שטרייט.

לא

וואַרטע דעם קעניגס למואל.
פֿאַרטראַג וויא ויינע מוטטער איהן פֿערמאַהנט.
2 אָ מיין זאָהן! מיינעם הערצענס זאָהן!
דוא אַללער מיינער ווינשע זאָהן!
3 איבערלאַסע דיינע מאַכט ניכט דען ווייבערן,
דיינע טוגענדן ניכט דען קעניגע-פֿערדערבריינן.

כמו שתוכיח מציבת הקלב חמאה, ומציבת הקוטס דס מצד תולדתם, כן האפיים והחמה בזמן שתעיר אותו יוכיח ריב, ולכן טוב לשבת דומם.

לא (א) דברי, יתכן שלמואל הוא שלמה ובה אס למואל כמו למו—אל. ואמרו חז"ל כשהתחתן עם בת פרעה ביום חנכת בית המקדש והכניסו לו כמה מיני זמר והיה נעור כל הלילה וישן למחרת עד ד' שעות והיו נפתחות בית המקדש תחת מראשותיו ועל אותה שעה שנינו על תמיד של שחר שקרב בד' שעות וככנס' אמו והוכיח אתו כל המשא הזה.
(ב) מה, כל הדברים האלה דברה להטות לבבו אליה למען ישמע בקולה. בר בטני שהיית צמעי, וכן יחמר במליצת לשון אשכנז (דען זיך חונטר ויינט הערלן גטר חגון).
בר נרדו, כל נדרות שגדרתי למען גדלך לטובה. (ג) אל, השמר מתת כל סילך בריאותך ונפסך לנשים, ודרךך הטובים אשר הדרכתך צם, לאותן המשחיתות את

מכלל יופי

מאלה או זה הוא מעיב צעד ולכת: אלקום, מלה אחת מורכבת משתי מלות ופירושו ומלך כשלא יקום אחר כנגדו מטיב צעד ולכת והחיל מתנהגים לאטו רכזו עמו, כמו כנגדו כמו מי יקום לי עם מרעים: (לב) אם נבלה בהחנשא, ענין נפילה וירידה ופירושו אס נפלת מגדולתך היה בהתכבד והתנשא שלא תשאל מהנכלים ומחנשים שאינם ראויים לשאלתך כלומר הוקר נפסך אע"פ שנפלת כמו שהיית יקר קודם לכן וקדל משאל לאנשים שאינם ראויים ומעשות דברים המנויים לך, וזהו שאמר ואס זמות יד לפה כלומר אפי' אס חשבת לשאל שיש יד לפה שלא לשאל ואלא לעשות דבר שאינו ראוי לך לעשות: כי מיין חלב, ענינם המצינה ואמר כן בחלב להוכיח החמאה כי ידוע הוא כי בהקשת החלב בתוך הכאד בחווק תגא החמאה והמצינה בהקשת ההיא, וכן מיין אפיים, כי בהתחזק החרון באפיים יעשה מהם כאלו ימיין אותם: אפיים, ענינו כעם ולפי שהכעם יתראה צחוטס יקרא אף:
לא (א) מה בר'י, כמו מה בני, תרגום, בן, ברא: (ג) למחות מלכין, כלומר להשחית דרכי המלכים, וזהו הכוון במקום מ"ס הרבים והפתח בלמד לעשות תמורת חיר"ק אס הוא מן הקל ואס הוא מן הכבד משפטו להמחות:

4 (ד) אל למלכים
למואל . אין זה דבר
הגון למלכים שהם
להקב"ה למואל כמו
למו פי (טס) : אל
למלכים שמו יין .

5 אין נאה להם
להשתכר : אי שכר .
כמו אין שכר : (ה)
מחוקק . הכתוב
בתורה וכ"ש מה
שהוא בגרס' : (ו)
לאובד , למי שסופו
לאבוד לרשעים :

7 למרי נפש .
המנטערין על עניס
ועל אכלס : (ח)
כל בני חלוק . אלו
הן היתומים שאלפה
עורת' והלכה לה :
(יא) ושלל לא
יחסר . כלומר לא
יחסר

אל למלכים למואל
אל למלכים שתויין
ולרוזנים או שכר :
פן ישתה וישכח מחקק
וישנה דין כל בני עני :
תגד שכר לאובד
ויין קמרי גפש :
ישתה וישכח רישו
ועמלו לא יזכר עוד :
פתח פיה לאלם
אל דין בני חלוק :
פתח פיה שפט צדק
ודין עני ואביון :

אי קיי

באור

10 המלכים . ונא
למחוח בפתח
הלמ"ד כמו
להמחוח, לעשות מן
העולם . (ד) אל
למלכים, לא נאות
למלכים להרגיל
בשתית היין, לא
לרזנים לשמות
משקים המשכרי,

אשת חיל מי ימצא
ורחוק מפנינים מכרה :
בטח ביה לב בעלה
ושלל לא יחסר :
גמלתהו טוב ולא ררע

כל

כי יולדו ע"י זה דעות לארצם ולעמם . (ה) פן , ע"י הרבות השתיה יסוגו אסור מן
הדברים המסקקים לפניהם , וינאו לכלל טעות להפוך דין כל בני עוני , אשר עיניהם
מנפות על נדקת המלך . (ו) חנו , למי שאובד מברותיו יאות לתת לו יין למען החוקו ,
ולמרי נפש יתכן לתת שכר . (ז) ישחה , ועל ידי זה ישכח צרותיו . (ח) פתח , חסר
שההירו מדברים המשפתיים בשב ואל תעשה , העירה בלבו את המעלה הרמה
אשר יעמול למענה בהיותו מלך . ואמרה שמחוק המלך לפתוח פה לאלם , למי שאיננו
בעל דברים יעמוד הוא לימיט לעורו , ואל דין כל בני חלוק , ר"ל כל אדם יהיה מן
שהיה בריך המלך לעורו בדינו . וכקרא בני האדם בני חלוק ע"ש חלק עבר , שילכו

יין

משלי לא

באור קכח

- 4 אויך ניכט קעניגען , למואל ! ניכט רעגענטען
שטעהט'ס אן , דאס זיא וויין טרינקען ;
פירשטען צימט ניכט שטארקעס געטרענק .
- 5 זיא טרענקען אונד פֿערגאסן דער געזעצע ,
פֿעררעהטען דיא רעכטסואַכע דעס אַרמוהטס .
- 6 דעס פֿערצווייפֿעלטען רייכט שטארקעס געטרענק ,
געבט וויין דען בעטריבטען .
- 7 מאַג דער טרינקען , דאָס ער זיין ליידען
פֿערגעסע ,
זיינעס אונגליקס זיך ניכט עראינרע .
- 8 פֿיר דען שטוממען טוהע דיינען מונד אויף ,
פֿיר דיא רעכטסואַכע איינעס יעדען מענשענ-
קינדעס .
- 9 טוהע אויף דען מונד אונד ריכטע רעכט ,
נים דעס אַרמען , דעס דירפֿטיגען דיך אַן .
- * * *
- 10 איין בידער ווייב , אַ איא גליקליך ווערד דאָן
געפֿונדן !
זעלטנער דען פֿערלן אויט זאָלכ' איין קויף .
- 11 געטראָסט טרויט אויף זיא דעס גאַטטען הערץ ,
אַן געוויין מאַנגעלט'ס איהם ניא .
- 12 לעבענסלאַנג טוהט זיא גיטליך איהם ,

מן העולם להיותם בני
תמותה . (ט) פחה ,
לכל משפט נדק ולדין
עני ואביון פתח פיך .
ע"כ מוסר אס למואל .
(ו) אשת , זה אחד
מזירי שלמה על האשה
הטובה וכשרה . ונא
בסוף זה הספר , יען
כאמרו פעמים רבים
משלי מוסר על האשה
ההגונה , ומאמרים
על האשה הזרה
המשחיתת את בעלה ,
והורסת את טובו
והגלחתו , ולכן הכיננוהו
לסוף לסיים בטובת
האדם בתת ה' בחלקו
אשה ישרה . ונדרך
בסתר ביארו את כל
השיר על החכמה ,
לאשר המשיל החכם
החכמה לאשה . השיר
זה , המסודר כדרכי
המשוררים הקדמונים
על סדר אותיות האלפ'
ביתא , מורה שעקר
הנלח' הנעל עם אשתו
בהיותה משתדלת

בעסקי הנהגת ביתה , בהכין את לחם בני ביתה , בהשגיח על עבודתם לזרום
אלא יהיו פועלי בטל , ובשמור את הון בעלה לתכלית קטוב לספוקס , ולטובת עניים
ונזכרים צדאס לשאול מתן מידיה . ואמר מיימצא , מי שזכה לכך אשרהו ואשרי חלקו .
וכן תרגמתיו . רחוק , דבר יקר וסבב להשג אשה כזאת יותר מהשגת קנין פנינים
סזונים . (יא) בטח , הנעל יוכל לבטוח עליה להניח בידה את כל הונו והיא לא תמעל
צו . ושלל , לא די יספר מהונו , אלא שידוויק על ידה . (יב) גמלחהו , בכל
השתנות העתים והתולדות לא תשנה את מדותיה גדרו , אס הוא שמת תשמח עמו , אס

מכלל יופי

(ד) אי שבר , חסר כון ונשפטו אין שבר , ואס הוא בחירק כמו (שמואל כ"ח)
וְאִין יֵשׁ פֶּה תַחַת יָרֵךְ , ויתכן לפרשו כמו איה , ומלת אל למלכים , עומדת במקום
שנים ופירושו ואל לרוזנים שיאמרו איה שבר לשמות :
(ו) דִּישׁוּ , בחירק : לא יזכר עוד , אינו רונה לומר לעולם אלא כ"ז שהיין בו :
(ח) כל בני חלוף , ענין כריתה ונקראו בני העולם בני חלוף לפי שתבואס המיתה
והגריתה מן העולם : (י) מַפְגִּיגִים , שנגיס יקרות : מַבְרָהוּ , ענין קנין כמו תמבטו
מאמס

יחסר טוב: (טו)
ערף מזון: וזקוק
גם הוא מזון הקצוב
להם: (יט) בכישור:
שקורין ויירטיל
בלע"ז המכשיר את
הפלג לטוות, פלג
פושיל בלע"ז:
(כא) לא תירא
לבייתה - לבני ביתה:
משלב - מניכה: לבוש
שנים בגדי צבעונין:
מרבדים

כל ימי חייה: 13
דרשה צמר ופשתים 13
ותעש בהפץ כפיה: 14
חיתה באניות סוחר 14
ממרחק תביא לחמה: 15
ותקם בעוד לילה 15
ותתן טרף לביתה וחק לנערתייה: 16
זממה שדה ותקחהו 16
מפרי כפיה נטע כרם: נטעה קרי 18
תגרה בעוז מתניה 17
ותאמץ זרועתייה: 17
טעמה כייטוב סחרה 18
לא יכבה בליל גרה: 18
ידיה שקחה בכישור 19
וכפיה תמכו פלג: 19
כפה פרשה לעני 20
וידיה שלחה לאביון: 20
לא תירא לביתה משלג 21
כי כל ביתה רבש שנים: 21

באור

הוא כועס תרכהו,
אם ינטער תכחמהו,
ולא תסנב לו רעה
ומורת רוח כל ימי
חייה. (יג) דרשה,
אף בעת שלא יזדמנו
לה מלאכות בתוך
ביתה. היא טורחת
ומחזר' על המלאכה,
ותקם צמר ופשתים
ומה שמרה אשת
אחת, וחעש, בגד,
בהפץ כפיה,
בזריות ושמה,
ויחס חפץ אל
הידיים להיות חפץ
הלב ככר זה בענין
המלאכות. (יד)
היחה, כמו שילכו
אכיות הסוחר
להביא מסחר
מארצות הרחוקים

מרבדים

כן היא תביא ממרחק לחמה. (טו) וחקם, קודם אשמורת הבוקר תקום לעבודתה
לכסוף טרף לביתה, וזקוק, העבודה לנערותיה, כי היא מפקידה לכל אשת מהן על
מלאכת פרטיות אשר תתעסק בה היום. (טז) זממה, אם עלתה במחשבתה לקח שדה,
תשמוק אשת אשת ממה שהרוויחה במלאכתה ותקחהו. מפרי כפיה, מה שעלה בידה
קטע כרם. זה אחד מן הכתובים המזייר תכונת האשה ההגונה לפי אמתה. (יז)
הגרה, לאקר שהניאה את הרכוש אשר עמנה לקטיית השדה ונטיעת הכרם, תאגר
בעוז

משלי לא

באור קכט

- ניממערמעהר וואס ליידעס .
- 13 בעווערבוואס זוכט זיא וואל' אונד ליינג, אונד ווירקט מיט פראהר ראשער האנד .
- 14 דעס עמויגען קויפמאנס שיפע גלייך , ברינגט אויס דער פערנע נאדרונג זיא .
- 15 נאך דונקלע נאכט , שטעהט זיא אויף , טהיילט דעם געזינדע קאסט , דען מעדען ארבייט אויס .
- 16 טיכטעט זיא אויף אקערפעלד , זיא קויפט'ס ; לעגט וויינבערג אן , פאן איהרער הענדע פרוכט .
- 17 אונד גירטעט זיך מיט נייער קראפט , שטערקעט איהרען טהעטיגען ארם ווידער ; זיא מערקט , דאס איהר געווערב פראממען ברינגט , נון פערלישט אויך נאכטס דיא לייכטע ניכט .
- 19 לעגט זעלבסט זיא פיינגער אן דען ראקען , פיהרט ראש דיא שפינדל אין דער האנד ; דיא האנד דיא זיא ווילליג ארמען עפענט , דיא פיינגער דיא דירפטיגען גאבע רייכען .
- 21 זיא פירכטעט פיר איהר הויו דעם ווינטערס פראסט ניכט , אללעס איזט אין דאפפעלגעוואנד גהיללט .

בעוו מתניה מחדש , ותאמן זרועותיה , לפעול בעבודתה לתועלתה . (יח) טעמה , אס היא רואה שמסורה טוב , לא תכנה בלילה נרה , תעסוק בעבודתה בלילה כניוס . (יט) ידיה , היא בעזמה שולחת יד בכיסור והוא הכלי המכשיר את הפלך . פלך , הוא הכלי אשר יגוללו עליו החוטי . (כ) כפה , היא הכף המחזקת בפלך תפרוש לעני , והיד האוחזת בכיסור שלמה לאביון . (כא) לא , איננה מתיירא מחמת הנכה והקור , כי הלבישה את ביתה שני , ר"ל בגדים מכופלים ועבים שלא יכול ליכנס בהם הנכה . כמו שנים . כן הוא לדעת הר"קס ורוב המבארי , וכן תרגמתי . אבל יש עוד להשקיף על המליצה הכתובה בהתנגדות . השלג והשני שהוא הלבון והאדום . ולפיכך לא אמר לא תירא לביתה מקור או מנכה , למען השתמש במלת שלג , ולא אמר בסיפא דקרא שנים

על המליצה הכתובה בהתנגדות . השלג והשני שהוא הלבון והאדום . ולפיכך לא אמר לא תירא לביתה מקור או מנכה , למען השתמש במלת שלג , ולא אמר בסיפא דקרא שנים

מכלל יופי

מאתם : (טו) וחחן טרף לבוחה , לפי שפרנסת החיות ע"י טרף אמר גם לפרנסת האדם טרף שגם הוא ע"י לקיחה זה מזה ואע"פ שאינו כערפות החיות : (טז) וחקחהו , ענין מקנה : (יח) טעמה , ענינו העצה והראיה בעין הלב ותוכן הדבר : (יט) בכשור , הוא שמשמין אותו בראש הפלך כדי ליישר המטוה : פלך , המטווה שעות בו האכזים : (כא) לבוש , ענין הפעול בלבישה לפי שאחר שלבש האדם את הבגד הנה הוא לבוש מן הבגד וכן הבגד לבוש עליו , ובמכלל אינו כמון כאשר ידמה הענין אלא יספר בית השמש ומשפטו לבוש בשנים : שנים , שרשו שנה והיוד במקום ה"א והמ"ם נוספת כי אין טעם לקבץ רבים במל' הזאת וענינו אדום : והריק"ס פי' ענין שנים , כלומר בגדים שונים לפיכך לא תירא לביתה משלג : (כד) סדין , הוא כסות הלילה הסמוך לבשר

22 (כב) מרבדים •

מַרְבָּדִים עֲשֵׂתָהּ לָהּ

מנעות כאה למטה

שֵׁשׁ וְאַרְגָּמָן כְּבוֹשָׂה :

כמו מרבדים רבדתי

23 נֹדַע בְּשַׁעְרִים בְּעֵלָה

(לעיל'ז') : (כג)

נודע בשערי בעלה

בְּשִׁבְתּוֹ עִם־זִקְנֵי־אֶרֶץ :

ניכר הוא בין חביריו

מפני מלבושיה שהם

כאים : (כד)

24 סֵדִין עֲשֵׂתָהּ וְהַמִּכָּר

לכנעני-תגד : (כה)

ליום אחרון

וְחִגּוֹר נִתְּנָה לִכְנַעֲנִי :

ביום מיתה

כפטרת צעם טוב :

25 עֹזֶה וְחֵדֶר לְבוֹשָׂה

וּתְשַׁחֵק • כֹּל יְמֵיהָ

על יום מיתתה

וְתִשְׁחַק לְיוֹם אַחֲרוֹן :

שיהא ככנד צעם

טוב : (כו) כופיה •

26 פִּיהַּ פִּתְחָהּ בְּחִכְמָהּ

היא בביתה כותבת

לב על גורכי בני

וְתוֹרַת־הַסֵּד עַל־לְשׁוֹנָה :

ביתה איך יכנהו

באמת ובכניעות :

27 צוֹפִיָּה הַיֹּלְכוֹת בֵּיתָהּ

(כז) רבות צנות •

כך מאשרין אותה

וְלֶחֶם עֲצָלוֹת רָא תֹאכַל :

בעלה ובניה : (ל)

שקר החן • אשת חן •

28 קָמוּ בְנֵיהָ וַיֵּאֲשְׁרוּהָ

ויפיו • חן מתהללין

אותה אלא הכל הכל

בְּעֵקֶה וַיַּהֲלֵלָהּ :

ושקר אבל אשה

ירחת ה' היא לכד

29 רְבוֹת בָּנוֹת עָשׂוּ חֵיל

תהללל : (לא)

מעשה • כשרון

וְאֵת עֲלִית עַל־כַּדְגָּה :

מעשה מעיד עליה

להללה בשער העיר

30 שֶׁקֶר הַחֵן וְהַכֵּל הַיָּפִי

כל יונא ונא זו

המליצה שפירשתי

אִשָּׁה יִרְאֵת יִהְיֶה הָיָא תִּתְהַלֵּל :

אכל

31 הַנּוֹרָהּ בְּפִרְיֵי יָדֶיהָ

באור

וַיַּהֲלֵרוּהָ בְּשַׁעְרִים מְעֻשִׂיָּה :

שנים למען הנעים

המליצה במלת

שני' המתנגד • (כב)

מרבדי' אחר שדבר

מדאגותיה בקיום ביתה במאכל ומשתה ומלבוש ספר גס איך לובשת את עצמה ויאמר מרבדי' עשתה לה בגדים חשובים בגדי שרים שש וארגמן, והטעם בא בכבוד הבא • (כג) נודע מפני כבוד בעלה היא לובשת מלבושים חשובים כי הוא נודע בשערים, ויושב עם זקני ארץ במועצות • (כד) סדין, חזר לדבר מעסקיה וטרחותיה בעבור תועלת ביתה, לומר, אחרי שעסקה בנרכי ביתה, היא טובה סדינים למכרם, והגור אשר

משלי לא

באור קל

- 22 ויא זעלכסט אין פרעכטיגן מאנטל דען ויא געמאכט , אין ביסוס אונד פורפור , איהר פעסטגעוואונד .
- 23 דען בעריהמט איזט אים אמת איהר מאן , ויצט מיט דעם לאנדעם עלטעסטען אים ראטהע .
- 24 אויך שלייער וועכט זיא אונד פערקויפט , דעם קרעמער גיכט זיא גירטל צום פערקויף .
- 25 טוגענד אונד ווירדע בעקליידעט זיא , זא לעבעלט זיא דער צוקונפט פראה ענטגענען .
- 26 מיט וויזער רעדע עפענט זיא דען מונד , אויף איהרער צונגע איזט זאנפטער אונטערריכט .
- 27 גלייכוואהל במערקט זיא איהרעם געוונדעם טהון אונד לאסען , דאס נימאנד דער טרענהייט קאסט גענייסט .
- 28 איהרע קינדער קאטמען עמפאר , אונד פרייון זיא האך , דער גאטטע ערהעכט לויט איהר לאב :
- 29 „ דעם לאנדעם טעכטער פילע ווארען בידער אונד גראס , „ דו זא אבער , איבערטריפט זיא אללע . “
- 30 אַנמוהט איזט טרויגעריש , שענהייט פֿרגענגליך . גאטטעספֿירכטיגעס ווייב אלליין , בלייבט אימער לאָבענס וועהרט .
- 31 געכט איהר דען פרייו , איהרעם פֿלייסעם פֿרוכט , לאסט איהרע טהאטען איבעראלל זיא ערהעבען .

אשר עשה מזדמנת לככעני , והוא הסותר המקיף בעיירות וכפרי במרכולתו . זכרתי ככעני שהעם הזה היו מימים ימימה סותרים ודוכלים . (פֿהעניליער) . זכרתי הסותרים הדוכלים על שם העם הזה , כמו שבימינו נקראי סחרי כלי עץ ומתכות קטנים (נירנבערגער) על שם ארנש . (כה) עוז , והיא בהיות מלבושה עוז והדר , וכל מגמתה רק קיום ביתה וגדול בניה , תשחק ליום אחרון , תשחק בזכרה ימים יבואו לראות פרי מעלליה בטוב . (כו) פיה , לא תדבר דברים בטלי ככני המדברות כי אם תפתח פיה צחמה לדבר על הכהגת הבית וחנך הננים וכבוד בעלה וכדומה , וחורת חסד , הפקודה והכוי אשר תפקוד בביתה יהיה צחמך , ולא ככעס וחרון אף כדרך שאר נשים . (כז) צופיה , אבל בכל זאת תנפה ותשגיח על כל הליכות בני ביתה בכל פסיעה ופסיעה שילכו לבגל יפגעו במכתרים , ולא יתראו בעבודתם , כי לא תאכילם לחם עולות , ותאכל מוסב על כל אחת משפחותיה . גם לא אמנע טוב מני הקורא להצט לפניו את התרגום ששמעתי מפי ידידי החכם ר' דוד פרידלענדר זכתינו הזה , והוא לשוני : אויפֿאערקוואַס אויף דעם געווינדט טוהן אונד לווסען , איסט דיו פֿויליהייט קיין ברודר בייו זיהר , כלומר ע"י טרחותיה והשתדלותה לא תאכל העולות לחם בביתה . (כח) כמו בניה , אחרי ראותם את הכלחתם ע"י אמותם הכשרה יאשרוה ובעלה יהלל אותה , ויאמרו יחד : רבות בנות עשו חיל וכו' . (ל) שקר , החן באשה הוא רק דבר משקה נראה חן ופנימה נשאר מכוסה , והכל , הולך לאין . אבל אשה יראת ה' תאשר מהנוללת לעד : (לא) חנו , דברי המאורר אל שומעיו , תכלה מאת אשר ראוי לתת לה , ומעשיה יהללו אותה בשערים :

בשערים :

משלי רא

רש"י

אבל לפי המשל התורה ולומדיה הפרש' מתפאר אש' חיל היא התורה מיימצא אשרי הזוכה
 למצוא אותה מפניכיס ומרגליות: (יא) (ד"א ושלל לא יחס' אוכל פירות בעה"ו ובעה"ב):
 (יג) דרשה נמר ופשתים • לפי שהמשילה לאשה דבר לפי המליצה בצרכי מלאכת הנשים •
 והמשל כך היא • דורשת התורה מקרא משנה מדרש ומחזרת אחריהם שהם נרכי
 התלמידים: (יד) היתה כאניות סוחר • מביאה היא ללומדיה ברכה ומוון: (טו) ותקם
 בעוד לילה • משכימים באשמורות: ותתן טרף לביתה • שונה הרב לתלמידים • החוק
 הקצוב להם: (טז) זממה שדה • זממה בזמם וברסן • את איש שדה: ותקחהו מן העולם
 להאבדו: מפרי מעשיה נטעה כרם • ישראל לקיימו לקוי העה"ב: (יז) טעמה •
 דבורה: לא יכנה בלילה נרה • בליל כתיב חסר ה' בליל שמורים שנגפו המזכרים האירה
 לישראל והגיכה עליהם: (יט) בכישור • בכשרון מעשים: תמכו פלך • משען ומשענה •
 כמו (שמואל ב' ג') החזיק בפלך: (כ) כפה פרשה לפי שמשים עצמו עליה כענינו היא
 מתקיימת: (כא) לא תירא לביתה משלג • שדכין צו הרשעים מאש לשלג: לבוש שנים •
 ברית דם מילה • ד"א מלובשים בכפל • כתון תתן (דברים ט"ו) • פתוח תפתח (שם) •
 הענק תעניק (שם) • כל אלו מזילין אותן משלג גיהנם כך הוא נדרש בתנחומא: (כד)
 הדין עשתה • לבוש תפאר' נותנת לחכמי' • וחגור כתנה לכנעני • לפי שהוא חגור בסקורת'
 כותכס אזור למתניהם: (כה) ליום אחרון • אין להם להתעבב ממדת הדין כי יכבדו ממנו
 וכל ימי חייה' ישחקו ליום הדין מי שאינו נרדף לדאג מופל בדבר לשון נאוק כמו (איוב י"א)
 וישחק לרעש כידון: (כו) נופיה הליכות ביתה • התורה מלמדתם דרך הטוב לפרוש
 מעבירה: (כז) קמו בניה התלמידים: בעלה הקב"ה: (לא) תנו לה • לעתיד לבא מפרי
 ידיה תפארת וגדולה עון פאר ומשלה:

סליק ספר משלי בשם ה'

מכלל יופי

עשוי מפשתים ויש מהם עשויים להתעטף בהם ביום: לכנעני, פירושו סוחר והגון נוספת:
 (כו) צופיה, בא לשון הנקבה שלם ובחירק, וי"מ כי היוד ליחס כיוד תחתיה:
 (ל) יראת ה', תואר לנקבה בסמוך והקאוי יראה, כמו שפלה, ובסמוך יראת ה'
 כמו שפלת, קומה:

סכום פסוקי דספר משלי תשע מאות וחמש עשר וסימן תתקט"ו
 וחציו לפני שבר גאון וסדריו שמונה:

חוק

